27 MAYIS 1960

DARBE ESARET ve ÖLÜM

HÜSEYİN YÜRÜK

YARIM ASIRDIR HAK İÇİN
HUKUKÇULAR DERNEĞİ
1970

27 MAYIS 1960

DARBE ESARET ve ÖLÜM

Genel Yayın Yönetmeni
Av. Ahmet YILMAZ

Yazar
Av. Hüseyin YÜRÜK

Tashih
Av. Havva KUTLUAY

Grafik Tasarım
Ahmet Faruk AYKOÇ

ISBN
978-605-71346-1-5

1. Baskı: Gelenek Yayınları 2004
2. Baskı: Hukukçular Derneği 2022

Baskı ve Cilt
Mutlu Basım
www.sednamedya.com
Matbaa Sertifika No: 48627

İrtibat
Merkezefendi Mah. Mevlana Cad.
Tercüman Sitesi, A-8 Blok, Kat:19 D: 77
Cevizlibağ - Zeytinburnu / İSTANBUL

© Bu eserin bütün yayın hakları Hukukçular Derneğine aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ **9**
SUNUŞ **11**
ÖNSÖZ **13**
DEMOKRAT PARTİLİ TÜRKİYE ve SOSYAL DEĞİŞİM **19**
DARBEYE DOĞRU UYGUN ADIM MARŞ… **37**
DARBE ÖNCESİ YAŞANANLAR **43**
Darbecilerin Cuntalar Halinde İhtilal Planlamaları 43
DARBECİLERİN KAÇIRILDIĞI AN: 9 SUBAY OLAYI **53**
Darbenin İhbarı 53
Darbenin İhbarı Sonrası Yaşananlar 54
Başbakan Adnan Menderes'in 9 Subay Olayı Karşısında Tepkisi 56
Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 9 Subay Olayı Karşısında Tepkisi 58
Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin 59
Binbaşı Samet Kuşçu 60

DARBENİN EBESİ OLARAK CUMHURİYET HALK PARTİSİ 64
Kurumsal Destek 64
DARBENİN AKTÖRLERİ 78
Darbenin Babası Olarak İsmet İnönü 78
İnönü'nün Darbeyi Tahrikleri 78
İnönü'nün Darbeyi Teşvikleri 82
İnönü'nün Darbe Sonrası Tepkileri 86
CHP Gençlik Kolları Başkanı Orhan Birgit 89
CHP Gençlik Kolları Kurucusu Dr. Suphi Baykam 92
CHP Milletvekili Ferda Güley 92
Darbe Öncesi Yeşilhisar Olayları 93
Darbe Öncesi Öğrenci Olayları 94
DARBENİN SAHİPLERİNDEN BİRİ OLARAK BASIN 95
Tahrikler 95
Tertipler 98
Darbe Sonrası Basın 98
DARBENİN FİKİR BABASI OLARAK ÜNİVERSİTE 103
Darbe Öncesi 103
Darbe Sonrası 106
DARBENİN SAHİBİ OLARAK TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ 110
Politik Bir Aktör Olarak TSK 110
TSK'nın Psikolojisi 113
TSK'nın İdeolojisi 119
Hükümetin Gafleti 122
İngiliz Arşivlerinde Darbe İstihbaratı 123
DARBENİN MAĞDURLARI 125
Cumhurbaşkanı Celal Bayar 125
Başbakan Adnan Menderes 126
Darbeden Gafleti 126

TAHKİKAT KOMİSYONU 129
Neden Kuruldu? 130
Komisyon Nasıl Çalıştı? 131
Raporlarda Hangi İddialar Yer Alıyordu? 133
Komisyon Üyelerine Ne Oldu? 139
DARBENİN SON GÜNLERİ 140
DARBE GÜNÜ 162
Gözaltılar 162
Darbe Günü Yaşananlar 164
GECE BASKINI BAŞLIYOR 167
Darbe Lideri General Cemal Gürsel 180
İNSAN AVI: GÖZALTILAR 197
MAĞDURLARIN İLK DURAĞI: HARP OKULU 220
DARBENİN BEYNİ OLARAK MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ 229
İcraatları 234
Dini Değerleri İstismarları 247
Dünya Görüşleri 249
DP'LİLERİN ÖLÜM YÜRÜYÜŞÜ: YASSIADA'YA NAKİL 252
DARBE SÜRECİ 259
DARBE İÇİ DARBE: 14' LERİN TASFİYESİ 296
14'ler'in Tasfiyesi 296
14'lerin Lideri Albay Alparslan Türkeş 299
14'ler'in Görüşleri 308
MAĞDURLARA TACİZ ve BASKILAR 313
Celal Bayar Ailesi 313
Tevfik İleri Ailesi 314
Hasan Polatkan Ailesi 315
Lülfi Kırdar Ailesi 315
DARBE İSTASYONLARINDAN BİRİ: SİVAS KAMPI 318

ZİNCİRİN İKİNCİ HALKASI: BALMUMCU NEZARETHANESİ 322
MARMARA'DA VOLGA MAHKÛMLARI: YASSIADA CEZAEVİ 331
Yassıada Planı 332
Yassıada Filmi 334
Mağdurlara İşkence ve Eziyetler 336
Cumhurbaşkanı Celal Bayar 342
Başbakan Adnan Menderes 344
Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 356
Maliye Bakanı Hasan Polatkan 356
Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar 357
Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu ve Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen 357
Konya Milletvekili Remzi Birand 359
Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger 359
Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar 359
Muş Milletvekili Gıyaseddin Emre 360
Kastamonu Milletvekili Münif İslamoğlu 360
İzmir Milletvekili Perihan Arıburun 360
İstanbul Milletvekili Necla Tekinel 361
İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün 362
İstanbul Valisi Ethem Yetkiner 362
İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay 362
Polis Şefi Bumin Yamanoğlu 364
Radyo Müdürü Altemur Kılıç 364
Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun 365
Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun 366
Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Oramiral Sadık Altıncan 366
Ankara Merkez Komutanı General Namık Argüç 366
İstanbul Merkez Komutanı General Kemal Binatlı 367
Kore Kahramanı General Tahsin Yazıcı 367

Millî Savunma Müsteşarı General Salih Coşkun 367
Süvari Yarbayı Avni Karaca 367
YASSIADA'NIN GARDİYANLARI 369
Teoman Koman 370
Savaronada Kutlama ve Sonrası 371
BİR ATLAMA TAŞI: YASSIADA MAHKEMESİ 374
Yüksek (!) Adalet Divanı 374
Yassıada Divan Başkanı Salim Başol 376
Yassıada Başsavcısı Altay Egesel 380
Yassıada'nın Tanığı Hüseyin Nail Kubalı 382
Sorgulamalar/Soruşturmalar 383
Duruşmalar 391
İddianame 440
Kararlar 441
VE HÜKÜM GÜNÜ 443
YASSIADA CAN PAZARI: MAHKÛMİYETLER 451
Yassıada Yorumları ve Analizleri 458
BİR KİLOMETRE TAŞI: KAYSERİ CEZAEVİ 461
..... VE ÖLÜM 470
Darbenin İlk Mevtası: İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik 481
Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar 484
İstanbul Milletvekili Dr. Zakar Tarver 484
Konya Valisi Cemil Keleşoğlu 486
Yüksek Denetleme Kurulu Üyesi Lütfü Şaylan 487
Genelkurmay eski Başkanı Org. Nuri Yamut 488
Ölümler... Ölümler... Ölümler... 488
Cezaevi ölümleri 489
İDAMLAR 491
İdam Öncesi Hazırlıklar 492

İdam Günü ... 494
Maliye Bakanı Hasan Polatkan ... 496
Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ... 501
Başbakan Adnan Menderes ... 511
İnönü ve İdamlar ... 528
DARBECİLERİN BİR MAŞASI OLARAK: YARGI ... 531
İnfazcıların Yükselişi ... 534
KURUCU MECLİS ... 536
BİR VESAYET KELEPÇESİ OLARAK 1961 ANAYASASI ... 541
DARBE SONRASI ... 544
Darbecilerin Halleri ... 544
Devlet Düzeninin Bozulması ... 547
Darbecilerin Ekonomisi ... 548
Bozulan Siyasi Sistem ve Darbenin Sistematik Hale Gelmesi ... 550
Bir Darbe ve Darbeci Odağı Olarak Yön Hareketi-Doğan Avcıoğlu ... 554
DARBENİN ARDINDAN KALAN ... 555
DARBENİN DIŞ AYAĞI OLARAK ABD ... 575
VE DARBECİ GENERAL CEMAL GÜRSEL'İN FİNALİ ... 581
27 MAYIS DARBESİ ANALİZLERİ ... 586
KAYNAKÇA ... 591

ÖZGEÇMİŞ

Av. Hüseyin Yürük

1966 yılında Ünye'de doğdu. Lise öğrenimini Ünye İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. İSKİ Hukuk Müşavirliği'nde avukat olarak çalıştı. Müteakiben Bilge Danışmanlık Şirketi Genel Müdürlüğü görevinde bulundu.

1999-2002 yılları arasında Hukukçular Derneği yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı.

2009 yerel seçimlerinde İstanbul İl Genel Meclis üyesi olarak seçilip Hukuk Komisyonu Başkanı olarak görev yaptı. 2014 yerel seçimlerinde Üsküdar Belediyesi Meclis Üyeliğine müteakiben Üsküdar Belediyesi Meclis Başkanlığına seçildi.

22.10.2014 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bakanlık Müşavirliğine atandı. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İstanbul 2 numaralı Tabiat Varlıkları Kurulu Başkanvekilliği görevlerinde bulundu.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bakan Müşavirliği görevini yürütürken TBMM Dilekçe ve İnsan Hakları Komisyonu'ndan oluşan Karma Komisyon tarafından 2. Dönem Kamu Denetçisi olarak seçildi. Görev süresinin dolmasının ardından emekliye ayrıldı.

Marmara Üniversitesi Tarih Bölümünde 'Askeri Darbelerin Lise Tarih Ders Kitaplarına Tesirleri' konusunda yüksek lisans çalışması yaptı. Çeşitli hakemli dergilerde makaleleri yayımlandı.

'Öteki Anadolu' isimli bir hikaye kitabı ve 'Türkiye'nin Demokrasi Tarihi' isimli iki ciltlik kitabı daha önce neşredilmiştir.

Yazar, Yenisöz Gazetesinde Hüseyin Yağmur mahlas ismiyle günlük yazılar yazmıştır. Aylık Şehir ve Kültür ve Derin Tarih Dergisi'nin yazarları arasındadır.

SUNUŞ

Hukukçular Derneği; hak, hakikat ve adaleti önceleyen, evrensel insan haklarını temel alan, hukukun üstünlüğünü şiar edinerek bu uğurda çabalayan, özgürlükçü, katılımcı ve demokratik bir hukuk düzeninin tesisiyle insan hak ve özgürlüklerinin mücadelesini veren, her farklılığı zenginlik olarak gören, mağdurun kimliğine bakmaksızın yanında duran, vatanını, milletini seven, mili ve manevi değerlere sahip hukukçuların yetişmesine gayret eden sivil toplum kuruluşudur.

Derneğimiz, bu ilkeler doğrultusunda kurulduğu günden itibaren demokratik hukuk düzenine yönelmiş her türlü darbe ve darbe girişimlerine, bürokratik ve oligarşik yapıya karşı etkili mücadele sergilemiş ve bu bağlamda; 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat, 27 Nisan ve son olarak 15 Temmuz darbe ve muhtıralarına karşı en etkili şekilde tepki vererek mücadele etmiştir.

27 Mayıs darbesini konu edinen ve üyelerimizden Av. Hüseyin Yürük'ün kaleme aldığı işbu eserin yayımlama sebebimiz, yukarıda bahsettiğimiz ilkeler doğrultusundaki çalışmalarımızdan yalnızca biridir. Başbakan Adnan Menderes'in, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamına sebep olan 27 Mayıs darbesi, ülkemizin demokrasi tarihinde kara bir leke olarak yer almış ve -diğer tüm darbeler gibi- demokratik düzeni sarsarak toplumun vicdanında derin yaralar bırakmıştır. Millet iradesine vurulmuş en büyük darbedir.

Elinizdeki eserde; darbeye giden süreç, darbenin gerçekleştirildiği anda yaşananlar ile başta Yassıada günleri olmak üzere darbeciler tarafından gerçekleştirilen insan onuru ve şerefine yakışmayan muameleler, Yassıada Mahkemelerinin teşekkülü ve mahkeme aracılığıyla gerçekleştirilen hukuk dışı yargılamalar, hukuka açıkça aykırı olan uygulamalar gözler önüne serilmektedir. Hukukçular Derneği olarak 27 Mayıs darbesinde yaşananların, toplum hafızasından silinmemesi ve tarafsız şekilde sunularak yakın tarihimize ışık tutması amacıyla işbu eseri yayımlıyoruz.

Bu kitabın son okumasını yapan derneğimizin yönetim kurulu üyesi, meslektaşım Av. Havva Kutluay'a, eserin derneğimiz tarafından yayımlanması teklifimizi kabul eden Av. Hüseyin Yürük'e teşekkür ediyorum. Bu vesileyle 27 Mayıs Darbesi sonrasında hukuka aykırı şekilde yapılan yargılamalar neticesinde idam edilen Merhum Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'ya Allah'tan rahmet diliyorum.

Saygılarımızla,

Av. Ahmet YILMAZ
Hukukçular Derneği
Genel Başkanı

ÖNSÖZ

Eskiler, "Geçmişin aydınlığından istifade etmeyen, geleceğin karanlığında yürümeye mahkûm olur." derler. Geri kalmış ülkelerin paylaştığı ortak bir kader, ülkemizi de çepeçevre kuşatır. Kamuoyunu ve gelecek nesilleri aydınlatan bilgiler, daha çok resmi ideolojinin propagandalarından ibarettir.

Eğer ülkede medya, aydınlar ve sivil toplum kuruluşları gibi resmi olmayan dinamikler de esasen resmi ideolojinin birer parçası olmuşsa doğru ile yanlışı ayırt edebilmek bir hayli zordur. Bu bilgi kirliliğinde, olaylara ait gerçeklerden ziyade belirli mahfillerin görüş ve bakışları resmi tarihin yerini almıştır.

Ülkemizdeki siyasi hayatı ve demokrasiyi kökünden sarsarak 'hastalıklı' bir konuma iten 27 Mayıs Darbesi de aynı şekilde gerçeklerden daha çok efsane ve propaganda üzerine oturtulmuştur. Bu olay bugün de devam etmekte ve "Aslanların tarihi avcılar tarafından yazıldığından" ülkemizin bu en önemli siyasi depremi yeni nesillerce bilinmemektedir.

27 Mayıs Darbesi'nin temelinde yatan asıl gerçek, ülkenin yönetimini uzun yıllardır elinde bulunduran egemen iradenin seçimle gelen iktidarı, bir başka ifadeyle millet hakimiyetini bir türlü sindirememesidir.

Nimet Arzık'ın ifadesiyle "sarayla milletin bitmeyen kavgasıdır" bu. CHP'li Kerim İncedayı'nın deyimiyle, "Haso'ya Memo'ya bu ülkenin yönetimini mi vereceğiz!" şeklinde açıkça ifade edilen duygunun darbeye dönüştürülmüş halidir, 27 Mayıs. Bir nevi seçkinlerin, kendilerine ait gördükleri ülkeyi geri alma girişimleri... Çünkü DP'yi ortaya çıkaran sosyal sınıf ile ülkenin egemen odakları aynı dokuyu paylaşmamaktadır.

1950 seçimiyle ülke yönetimini elinden kaydırıveren Milli Şef İnönü'nün psikolojisi, on yıl pusuda ilmek ilmek bir ağ ören adamın psikolojisidir. Yine Nimet Arzık'ın ifadesiyle, İnönü ve çevresi iktidarı kaybetmeyi bir gün, bir saat bir an bile hazmetmemiştir.

Bir başka seçkin psikolojisi Darbeci General Muhsin Batur'un ifadesinde kendini bulur: "Türk seçmeni kalitesizdir. Bunların seçtiği kimselerden hayır gelmez."

Darbenin mimarı ve manevi babası İsmet İnönü'dür. Bunu gerek darbeciler gerekse CHP'li kurmaylar çeşitli tarihlerde açıklamışlardır. CHP'li milletvekilleri ise darbenin, tezgahlayıcı mühendisleridir. Bu konu da çeşitli şahit beyanlarıyla ortaya konulmuştur. Ülkede bir karşı devrim yapıldığına inandırılan genç subaylar ise CHP ve onun lideri İnönü tarafından bir darbe emeline alet edilmişlerdir.

27 Mayıs Darbecisi Binbaşı Mehmet Özgüneş, Albay Emin Aytekin, Yüzbaşı Ahmet Er, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, CHP milletvekili Dr. Lütfi Kırdar, CHP'li yönetici Avni Doğan başta olmak üzere birçok şahsın şehadetiyle İnönü ve CHP, darbenin tam içindedir. CHP'nin gençlik kolları da üniversite öğrencileri (!) olarak olaya zemin hazırlamışlardır.

1957 seçimlerinden sonra artık bir daha seçimle iktidara gelemeyeceğine kesin kanaat getiren İnönü ve arkadaşları, ülke iktidarına gelmenin yegane yolu olarak darbeyi görmüşler ve bunu ustalıkla tezgahlamışlardır.

Darbenin mimarı İnönü, subayların kendisine olan saygı ve bağlılığından istifade ederek onları mevcut iktidarı devirmede bir araç olarak kullanmıştır.

Nitekim darbe lideri Org. Cemal Gürsel'in, darbenin hemen ardından İsmet Paşa'ya "Emirleriniz bizim için bir peygamber buyruğudur" diyerek bir görüşme yaptığı kayıtlara geçmiştir.

Olayın bir de medya boyutu vardır. İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker, çıkardığı Akis Gazetesi ile bu cepheyi yönetmektedir. Yapılan yayınlar o kadar çok etkili olur ki Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı, "Akis okuyarak darbe yaptık" der.

Mevcut millet hakimiyetini bir türlü hazmedemeyen bütün güç odakları bir araya gelmiş, 27 Mayıs'ta gerçekleştirdikleri darbeyle yönetimi seçilmişlerden alıp atanmışlara teslim etmiş ve sözüm ona bunu da demokrasi adına yapmışlardır. İşin doğrusu şudur: Demokrat Parti iktidarının henüz üçüncü ayından itibaren cuntalar oluşturmaya başlayan ve darbe kararı alan darbeciler, bundan sonra ortaya çıkan her türlü gelişmeyi bir darbe gerekçesi olarak propaganda malzemesi yapmışlardır.

27 Mayıs Darbesi, sosyal ve siyasi anlamda maşeri vicdanda derin ve kalıcı yaralar açmıştır. Türkiye'yi yöneten meclisin üçte ikisi ve çok sayıda bürokrattan oluşan 600 civarında insan, bir sabah evlerinden alınarak yaklaşık 2 yıl sürecek bir esarete tabi tutulmuşlardır. Cumhurbaşkanı başta olmak üzere bu 600 kişinin tamamı o ilk sabahtan itibaren işkence, tahkir ve aşağılanmaya uğramış, esaret kiminin canına mal olmuştur.

Darbenin hemen ardından büyük bir insan avı başlatılmış, Demokrat Partili ve Demokrat Parti ile irtibatlı herkes bu kasırgadan nasibini almıştır.

CHP'liler bu konjonktürü fırsat bilip binlerce ihbar yaparak darbecilere yol ve yön göstermişler, yüzlerce insan bu ihbarlar sonucu yerinden yurdundan edilmiştir.

Bu gözaltılar o kadar trajikomik bir hal almıştır ki bir grup darbeci, diğer grup darbeciyi gözaltına almıştır. Darbeci subaylar, ülkeyi daha düne kadar yöneten insanları 'büyükbaş, küçükbaş' şeklinde tavsif etmişlerdir.

Darbecilerin kurdukları Milli Birlik Komitesinde çok geçmeden milli ikilik çıkıyor. En önemsiz konuları saatlerce tartışırken en önemli konuları geçiştiriveriyorlar. Zaman içerisinde darbeciler, birbirlerine düşerler. Darbeden birkaç ay sonra on dört darbeci yurtdışına diplomatik görev adı altında sürgüne gönderilirler.

27 Mayıs'ın gerekçesi olarak gösterilen tüm bahaneler, uydurulmuş propagandadan ibarettir. Bunlardan en önemlisi Meclisin tahkikat komisyonu kurduğu ve gazetecileri sorguladığıdır.

Halbuki mevcut 1924 Anayasası'na göre Meclisin böyle bir yetkisi vardır. Bunu Ordinaryus Profesör Ali Fuat Başgil açıklamış, İsmet İnönü de ikrar etmek zorunda kalmıştır. Nitekim aynı anayasaya dayanarak Takriri Sükun Kanunları çıkarılmış, aynı yetkilerle İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

Demokrat Parti'nin yeniden seçime gitmeyeceği bir başka kuyruklu yalandır. Darbeciler, DP'nin erken seçim yapacağını haber alınca darbeyi planladıkları tarihten önce yapmışlardır.

DP'nin kendine taraftar toplamak için 'Vatan Cephesi' adı altında bir oluşum kurması darbe gerekçesi sayılmıştır. Bir partinin kendine taraftar bulma amacıyla yaptığı çalışmayı, darbe gerekçesi saymak deli saçmasından ibarettir.

Öğrencilere ve üniversite mensuplarına saldırıldığı bir başka yalandır. Bütün bunların hepsinin darbeye zemin hazırlamak için uydurulduğu bizzat darbeciler tarafından açıklanmıştır.

Subayların tahkir edildiği ve ekonomik bakımdan zorlandığı bir başka yalandır. Ordu mensupları, hem asker olarak hem de sivil hayatta en iyi şartları DP döneminde yaşamıştır. Tek kelimeyle söylenecek olursa 27 Mayıs Darbesi ülkemizin elli yıllık insan birikimini bir gecede imha etmiştir.

İmha hareketinden nasibini alan altı yüz siyasi ve bürokrat genel olarak kamuoyunda bilinmektedir. Bunların üçte ikisi mebus, birçoğu vali, emniyet müdürü, belediye başkanı gibi ülkemizin yönetim birikimidir.

Kökten imhaya uğrayan ancak bilinmeyen bir başka kurum daha vardır ki bu kurum, darbeci subayların mensup olduğu Türk Silahlı Kuvvetlerinin bizatihi kendisidir. Darbeciler akıl almaz bir mantıkla hareket ederek 'Sıfır general' formülü çerçevesinde 235 general ve tam 5.000 subayı bir gecede emekliye sevketmişlerdir.

Bir ülkenin 50 yıllık askeri yönetici birikimini bir gecede tasfiye eden ve ordudaki hiyerarşiyi teğmenin albaya emir vereceği konuma geçirten darbecilere, maalesef 'dur' diyen de çıkmamıştır.

Darbeciler hızlarını bununla da alamamış bu kez üniversite camiasına el atmışlardır. En stratejik desteği aldıkları üniversite mensuplarını önce listeleyen, daha sonra 'şucu bucu' diye çeşitli gruplara ayıran darbeciler, ülkenin akademik insan birikimini de göz kırpmadan yok etmişlerdir.

Hepsinden önemlisi 27 Mayıs Darbesi ile Silahlı Kuvvetler bünyesinde başlayan siyasi deprem uzun yıllar boyunca sürmüş, bu süreç 22 Şubat ve 21 Mayıs 1961'de bir albayın siyasi iktidarın ve TSK'nin tavrını beğenmeyerek darbeye kalkışmasına sebep olmuştur. TSK'nin bu virüsü bünyesinden atması uzun yıllar almış, faturası ağır olmuştur.

Albay Talat Aydemir'le darbeye kalkışan Harp Okulu öğrencileri okuldan atılmış, 1.500 subay adayı ve 100 subay tasfiye olmuştur.

Darbeler ve darbe girişimleri bir ülkeyi geriye götüren, darbecilere de sonradan büyük pişmanlık veren gayrimeşru oluşumlardır. Darbenin önde gelen isimlerinden Binbaşı Orhan Erkanlı'nın üç itirafını arka arkaya koymak 27 Mayıs Darbesi'yle ilgili sanırız bir fikir verir: "(...) 28 Mayıs sabahı ne yapılacağını bilmiyorduk. (...) üç gündür Türkiye'yi idare ediyorduk. Ancak yıktığımız devletin altında kalmıştık. (...) 27 Mayıs'ı savunan kimse kalmamıştı ortalıkta. Bizler yaptığından utanan pişman olan kişiler haline gelmiştik."

Ve bir ifşaat da bir ülkenin yönetimini tümden yargılayan ve ölüm cezasına çarptıran Mahkeme Başkanı Salim Başol'dan: "Hükümleri biz vermedik. Hüküm, hükümlüden sorulur mu? Onları buraya getiren kuvvet böyle istiyordu."

Bu mütevazı çalışmanın, Türkiye'nin geleceğini çalan bu meşum olayın ibretlerini gözler önüne sermesi niyazıyla….

Gayret bizden, Tevfik Allah'tandır.

Av. Hüseyin YÜRÜK
28 Şubat 2022 / Üsküdar

DEMOKRAT PARTİLİ TÜRKİYE ve SOSYAL DEĞİŞİM

Her sosyal vakıanın ortaya çıkışında, birçok sosyolojik ve psikolojik alt yapının olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Türkiye'de çok partili hayata geçiş, bu süreçte DP'nin ortaya çıkışı ve beş yıllık muhalefetten sonra büyük bir zaferle iktidara gelişi, on yıllık iktidarın ardından bir darbeyle devrilmesi, üzerinde çokça araştırmalar yapılması gereken olgulardır. Ancak bütün bu incelemeleri yaparken bu olgulara nüfuz eden sosyolojik ve psikolojik alt yapıyı tahlil etmeden olayı sağlıklı bir şekilde değerlendirmek mümkün değildir.

Olaya bu anlamda bakıldığında hemen ulaşılacak tespit şudur: Dünün Milli Şefi, bugünün zoraki demokratıdır. San Francisco'dan esen ve baskıya dönüşen rüzgârların tesiriyle mecburen ülkede çok partili hayatı başlatmıştır.

"Bu bir anlamda savaştan sonra ortaya çıkmış 'demokrasi patlamasıydı' ve uluslararası ortam, liberalleşmeyi Türkiye için de zorlayıcı kılmıştı."

Bu nedenle Türk demokrasisi "tabandan gelen bir halk hareketi olmaktan çok yöneticilerin izin verdikleri çerçevede kalmış bir oluşumdu."

DP'nin ortaya çıkarılışında zoraki demokrat İnönü'nün psikolojisi, muhalefeti bir yed-i emine teslim etme şeklinde tecelli etmiştir. Eski Başbakan Celal Bayar ile şahsen yıldızları hiçbir zaman barışmasa da her iki adamın üzerinde, bütün kalpleriyle ittifak ve iştirak ettiği bazı ilkeler vardır. Kim ne derse desin Bayar, CHP'den yeni bir parti kurması için itelenmiş ama ömrü boyunca hep CHP'li kalmıştır.

Nitekim Bayar bunu ifade etmekten çekinmez: "Eğer bizim 4'lü takriri CHP grubu kabul etseydi, partiden ayrılmazdım. Çünkü ben CHP'nin de kurucusuydum. İstediğimiz, parti içerisinde demokrasi olmasıydı." (Barlas,2000:41).

"Atatürk'ü sevmek ibadettir." anlayışına sahip Bayar, Cumhurbaşkanı olur olmaz Atatürk için bir anıt kabir yaptırma talimatı vermiştir.

Bayar'ın "Cumhurbaşkanı seçildiği gün hükümetten ilk ricası da Anıtkabir'in bir an önce bitirilmesi oldu. Çankaya'da mahzene atılmış heykelini çıkartarak bahçeye koydurdu, resimleri dairelere asıldı, paralara yine resmi konuldu! Atatürk'ün Hatırasına Saygı Kanunu'nun çıktığı gün büyük sevinç duymuştu. Nihayet Anıt kabir bitirilmiş, kendisi için mukaddes vazife saydığı Atatürk'ü ebedi medfenine koymak ve toprağa vermek işi de ona nasip olmuştu." (Ağaoğlu,1972:17).

Ne tuhaftır ki bazı ilkeler etrafında böylesine kilitlenmiş iki adam, şahsi ilişkilerde birbirlerinin can düşmanıdırlar. "Cihad Baban, Bayar'ın evinde yediği 1950 öncesi bir yemekten söz eder. Sofrada ev sahibi Bayar, belediye seçimlerindeki İnönü'nün konuşmalarını ele aldı. Birden fevkalade asabileşmiş göründü. Kendi sesinin tonuna bizzat kendisi de önem vererek: 'O dedi, aklını başına alsın!..

Evladımın, hayatıyla oynadı, affettik. Benimle oynadı, kusura bakmadık. Şimdi memleketle oynuyor. Bu kadarı fazla. Dedim ya, aklını başına alsın. Çünkü ben kızarsam onu evvela asarım, sonra muhakeme ettiririm.'" (Barlas,2000:58-59).

Bu iki düşman şahıs arasında verilen mücadelenin çatışma yeri, ülke toprakları olur. İki söz dinlemez ihtiyar politikacının kin ve düşmanlıklarının bedelini, maalesef ülke öder.

Bir başka sosyolojik gerçek de şudur: Ülkemizde seçkinci azınlık ile geniş toplum kesimleri arasında Cumhuriyetin kuruluşundan beri hep bir kan uyuşmazlığı olmuş, ortaya çıkan demokratik süreç bu uyuşmazlığın partiler halinde tecellisi şeklinde tezahür etmiştir.

Demokrat Parti'nin misyonunu yüklenen politikacı, bilerek veya bilmeyerek tarihi bir misyonu yüklenerek işte bu ret cephesinde yerini almaktadır.

Turan Güneş bu büyük kavgayı bir şahidinin ağzından şöyle anlatıyor: "Bir zamanlar gençliğinde Demokrat Parti'nin kuruluşuna katılmış ve sonunda siyaset yaşamı Yassıada'da noktalanmış bir ünlü politikacının sözlerini hatırlıyorum: 'Ben 1946'da DP'ye katıldığım zaman, her şey sıfırdan başlayacak sanıyordum. Yepyeni bir demokrasi kuracaktık. Meğer biz 100 yıllık bir kavgayı yüklenmişiz. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf, Terakkiperverler, Serbest Fırka gibi grupların ve pek çok şahsın kavgasını yüklenmişiz. Bu kavga bizi ezdi, bitirdi.'" (Barlas,2000:38).

DP'nin ortaya çıkışı, toplumun derinliklerinde sessizce çağlayan bastırılmış muhalefeti derhal gün yüzüne çıkarmış, vatandaş olmanın sadece bedelini ödeyen ancak hiçbir nimetinden yararlanamayan toplum kesimleri, hiçbir bedel ödemeyen sadece nimeti tüketen küçük azınlığın karşısında yerini almıştı.

İşte bunun için halk, 14 Mayıs 1950'de CHP'nin geçmiş dönemdeki uygulamalarına karşı büyük bir tavır almıştı. Halk kesimleri, seçimlerde attıkları oyla CHP'den öç almışlardı.

Halk kendini hor gören yönetim anlayışına, DP aracılığı ile başkaldırmıştı. Bu nedenle DP hareketini 'kitlelerin isyanı' olarak dahi niteleyenler vardı.

İşte bundan dolayı DP ile halka rağmen hareket eden modernist iktidar seçkinleri arasında yeni bir mücadele başlamıştı. **1950'de iktidarı elinden kaçırmış bulunan asker ile sivil bürokrasinin iktidarı tekrar ele geçirmek için yürüttüğü amansız bir mücadeleydi bu.** Kimi yerde eşraf, kimi yerde seçkin, kimi yerde elit olarak ifade edilen küçük azınlığa karşı sindirilmiş toplum kesimleri, yapılan baskılara aldırmadan DP'nin etrafında toplanmıştı.

Turan Güneş bu sosyal tabakadan şöyle bahseder: "Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş ve asistan olmuştum. 1945'leri yaşıyorduk ve Demokrat Parti de kurulmuştu. Bizim Kandıra'da CHP'nin ilçe başkanı, benim amcaoğlumdu. Rüştiye mezunuydu... Zaten kasabanın ileri gelenleri hep CHP'deydi. Derken Kandıra'da da Demokrat Parti kuruldu. O günkü üniversite gençlerinin birçoğu gibi ben de demokratik düzenden yanayım ve yüreğimizde DP'yi tutuyoruz. Bir gün Kandıra'ya gittim. Kasabada DP'yi kuranlar, daha ziyade, esnaftan insanlardı. Terzi Ramiz, Hacıların değirmenci Reşat, kunduracı Cemil, Neşet Kalfa, Hacı Nafizlerin Esat gibi…" (Barlas,2000:170).

Bu sosyal dinamiği oluşturan 'saf Anadolu çocuğu' zihniyetli kesimler, demokrasiye geçişle her şeyin hallolacağı kanaatini taşımaktadırlar. Halbuki diktatörlüğün abide niteliğindeki surunda sadece küçük bir delik açılmıştır o kadar. **Çünkü CHP'yi oluşturan eşraf, kendilerini ev sahibi, diğer kesimleri kiracı olarak görmektedir.**

Turan Güneş anlatmaya şöyle devam ediyor: "DP kurulduğu zaman, CHP'liler 'Bu memleketin idaresini Hasolara, Memolara mı bırakacağız?' demişti. DP'lilerin adı o zaman, resmi düzenin sözcülerinin gözünde, 'baldırı çıplaklar'dı. Demokratların sloganı 'Ey kasketli, kasketli!'ydi, Şapkalı-kasketli ayrımı vardı." (Barlas,2000:172-173).

O günkü CHP'nin ve onun liderinin psikolojisini en güzel şekilde dönemin yakın şahidi Nimet Arzık ifade eder: "Altında küt burunlu makam otomobili, arkasında heykelleşmiş emir subayıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Meclise geldi. Yetkilerini yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a devredecekti. CHP, seçimi kaybetmişti. Biraz sonra muhalefet lideri İsmet İnönü Meclis'ten çıktı. Arkasında heykelleşmiş emir subayı yoktu. Bir taksiye bindi, araba meçhul bir yöne doğru hızlandı.

Bir devir kapandı zannetmiştik!.. Halbuki Bitmeyen Kavga yeniden başlamıştı. Sarayla halkın kavgası... (…) İnönü'nün çevresi, **1950'de iktidarı kaybetmeyi bir gün, bir saat, bir dakika hazmetmedi.** Seçimin ertesi günü kalkan kılıç saldırıya geçti. ...CHP, elli, elli birden sonra, bunca dövündüyse artık yapamıyoruz diye dövünmüştür. **Babamızın çiftliğine yabancılar girdi zihniyetiydi hep!**" (Arzık,1966:32-46).

Ülkede silahlı bürokrasiyi oluşturan ve kendilerini Atatürk'e en çok bağlı gören elit grup ise Atatürk her ne kadar "Köylü milletin efendisidir." demiş olsa da Türk seçmenini kalitesiz olarak niteleyebilmektedir.

Darbeci general Muhsin Batur şöyle düşünüyordu: "Memleketimizde seçmenler kalitesizdir. Seçimler ve sonuçları da kalitesiz olmaktadır. Seçmenlerin büyük çoğunluğu okuryazar bile değildir. Hatta vergi de vermemektedir. Bunların seçtiği kimselerden de hayır gelmemektedir." (Turgut,1991:590).

O kadar ki; bu zihniyete sahip insanlar, darbenin ardından yapılan yeni düzenlemeler sırasında bir ara okuma yazma bilmeyen halka oy kullandırmama fikrini dahi telaffuz etmişlerdi.

Onlara göre demokrasi, sadece teorik olarak güzeldir. Pratikte (bir takım askeri darbeler olmadıkça) başarı şansı yoktur. "Nüfusunun yüzde kırkının okuma yazma bilmediği, yüzde yirmisinin bir köyde doğup büyüyüp öldüğü dar dünyalı insanların ve yine

nüfusunun büyük bir kısmının Türkiye meselelerine kendi dar ölçüleri ve belli menfaatleri ile bakarak oy vermeleri ile beliren ve en önemlisi çeşitli aksaklıklarla dolu bir seçim kanunu ile meydana gelen parlamentonun durumu, elit sınıfın başlıca üzüntüsüdür." (Turgut,1991:590).

Demokrasiye geçiş sürecimize ait bir diğer tespit de şudur: Zoraki demokrat İnönü, demokrasiyi hiçbir zaman içine sindiremediği için geçiş süreci son derece sancılı olmuştur. Silahlı ve silahsız bürokrasiden oluşan ve devleti arkasına alan CHP, ülkede yeni filizlenen demokrasiye ve buna talip olan muhaliflere ağır baskı ve eziyetlerde bulunmuştur.

Bu gerçek, CHP kurmaylarının kitaplarına dahi aksetmiştir. "1946 yılında Kandıra'ya gittiğimde DP'ye uğradım ve onlara başarı diledim. Olaylı bir seçim yaşamıştı Kandıra o yıl. Seçimde oylar değiştirilmiş, halk galeyana gelmiş, kasabaya jandarma gönderilmişti. Kandıra Savcısı da 'Ben böyle bir hükümete hizmet etmem.' diye istifa etmişti" (Barlas,2000,171).

CHP ile et ve tırnak gibi kaynaşmış bürokrasiye karşı mücadele ve muhalefet etmek, DP'lilere pahalıya mal olmuştur. DP Milletvekili-Bakan Sıtkı Yırcalı o günleri şöyle anlatıyor: "**Beni 1950'ye kadar tam 23 defa mahkemeye gönderdiler. O zaman Validen en küçük memura kadar herkes CHP üyesi sayılırdı**. DP'nin kuruluşunda bunlar çok ağır bir engel teşkil ettiler. Hotaşlar Köyü'nde ocak açmamız için bina vermediler." (Apuhan,1993:175).

CHP bir yandan halka karşı bu baskıları yaparken diğer yandan da halka karşı şirin gözükmek için bazı temel ilkelerinden dahi taviz verme süreci başlatmıştır. Nitekim CHP, 1950 seçimleri öncesi Kemalizmin altı okunun Anayasadan çıkarılacağını dahi halka vadetmişti.

İşte bu sosyolojik ve psikolojik şartlarda gelişen ülkemiz demokrasisinin, tabii olarak ömrü uzun olmamış, birinci kesinti 10 yılın ardından gelivermiştir.

Bugün de demokrasiyi katlanılması gereken bir oldubitti olarak gören seçkinci elit tabakanın başvurduğu ilk yöntem, **demokrasiyi koruma adına demokrasiye son verme düşüncesidir.**

Zaman içinde sadece bazı yöntemler değişmiş, darbe yöntemleri ilkel-modern-postmodern bir evrime uğramıştır. Değişmeyen şey; üniversite, basın gibi seçkinci kurumların daima bu sürecin başını çekmesidir.

Tarihin ortaya koyduğu çıplak bir gerçek vardır ki o da Milli Şef'in günlük politikayı rakiplerini telef etmek, gerekirse ve yok etmek için hiç çekinmeden kullandığıdır.

Nitekim Milli Damat Metin Toker de "DP iktidarının daha üçüncü ayında CHP ordudaki rahatsızlıktan bahsetmeye, sert muhalefet yapmaya başlamıştı." demiştir.

Bütün bu tarihi gerçeklerin tesiri ve etkisiyle DP'li mağdurlardan Balıkesir Milletvekili Halil İmre olaylara temas ederken vebalin kimde olduğuna şöyle işaret eder. "Daha ilk günlerde merak edilen (ihtilalin gayesinin) bir profesörün, burun kanı bulaşmış gömleğinin intikam davası, satılan bir köpeğin parası veya ölü doğan bir ceninin bir cinayete kurban gidip gitmediğinin araştırılması davası olmadığını, olamayacağı pek çabuk anlaşılmıştır. Seken bir kurşunun karşısına çıkan bir delikanlının, bir tankın paletleri altına, gençliğin sarhoşluğu ile kayan çocuğun, bir muharebe heyecanıyla saldırdığı bir devlet binasının merdivenlerinde vakitsiz ölen gencin ölüm sorumluluğu ve vebali; onları, kışkırtıp yollayanlarındır." (İmre,1976:294).

"İhtilalden sonra Falih Rıtkı Atay, 10 Kasım 1960'ta Dünya Gazetesi'nde '1950'den beri her 10 Kasım dövünüyorduk' diye yazacaktır. Demek ki asıl rahatsızlığın sebebi DP'nin icraatından çok, iktidara gelmiş olmasıydı." (Apuhan, 1993:194).

Radikal muhalif dergi Akis'i okuyarak darbe yapan binbaşıların olduğu bir ülkede, teğmenlerin içinde bulunduğu durumu kestirmek zor olmasa gerek.

Nitekim bir teğmen, darbeden sonra devrik Cumhurbaşkanı Bayar'a "Harp Okulu'nu neden imha kararı aldığını?" sorar. Bayar, bu şaşırtıcı olayı şöyle naklediyor: "Benim Yassıada'da evrakım arasından alınan takvimli not defterime de kaydetmiştim. Harp Okulu'na getirildiğimin ikinci veya üçüncü günü (Sivaslı) hüviyetini bana söyleyen bir teğmen, mahud 103 milyon hikâyesiyle beraber, Harp Okulu'nu imha edeceğime dair verdiğim kararın sesimle teybe alındığını, (elinde küçük yazılı bir kâğıt parçasını göstererek) bu beyanname ile gizlice dağıtılarak ilan edildiğini söylemişti." (Bayar,1999:68).

Askerleri DP iktidarına karşı harekete geçiren alt yapı dinamiklerinden biri de DP'nin yıllardır TSK bünyesinde cari olan emir eri uygulamasını kaldırmasıdır. TSK mensupları, bu uygulamanın kaldırılmasına fazlasıyla alınmışlardır. Konunun, Milli Savunma Bakanı'nın katıldığı bir toplantıda müzakere edilmesi sırasında generallerin olaya yaklaşım biçimleri, DP'nin nasıl bir kırgınlığa imza attığının göstergesidir.

Subayların bu konu hakkındaki görüşleri, sahip oldukları imtiyazlara ne kadar bağımlı olduklarını göstermektedir. Tümgeneral Ziya Selışık şöyle diyordu: "Ordumuzda emir eri mevzuu çok eskidir ve bir gelenek halini almış bulunmaktadır. Buna hepimiz alışmış olduğumuzdan kaldırılması doğru değildir. **Subayı bundan mahrum etmek vazifeye karşı olan bağlılığını azaltır.** Esasen subaylar bu mevzuda çok hassastırlar. Bunun için subayları bir hizmet erinden mahrum etmemeliyiz.

Bendeniz emir eri mevzuu üzerindeki kanaatimi kısaca arz edeceğim. Gözümüzü açtık, bir emir eri ile karşılaştık. Bunun aksini tasavvur edemiyorum. Şimdiye kadar hizmet eri olmadan yaşamadığım için bunun kaldırılması halinde nasıl bir durumla karşılaşacağımı tasavvur edemiyorum. Benim en yakın yardımcım olan emir erinden büyük faydalar gördüğüm için bunun ücretle halledileceğini tahmin edemiyorum. Hiç şüphesiz tazminat verilmesi halinde kara borsalar hasıl olacak ve bu yakın yardımcıyı piyasadan temin etmek kabil olmayacaktır.

Bundan doğacak neticenin ne 8olacağını tasavvur edemiyorum. Küçük rütbeli subaylarla temas halindeyim. Kendileri bunda çok hassastırlar. Meclisin şimdilik bu mevzuyla meşgul olması doğru değildir. **Hele subayların bir sepet veya büyük paket taşımalarını bugün Türk muhiti de hazmedecek bir durumda değildir.** Bir subayın her türlü hizmetlerinden başka bir de aşçıya ihtiyacı vardır. O halde emir erini eve sokmazsak bu hizmeti kim görecektir? Bu kanunun kabulü halinde yine birtakım suistimallere yol açacaktır.

(….) İkinci kanun tasarısı da tazminata dayanmaktadır. Bunun da büyük güçlüklere yol açacağı, büyük para mukabilinde dahi hizmet edecek insanları temine imkân olmadığını sanmaktayım. Ben vaktiyle Fenerbahçe de oturuyordum. Karşımızda çok zengin bir ailenin hizmetlerini gördürmek için büyük müşkülata maruz kaldıklarını ve 120 liradan aşağı adam tutamadıklarını gördüm. Arkadaşlarımın da izah ettikleri gibi bu hal moral bakımından da birtakım sarsıntılara yol açacaktır. Tarih boyunca subaylardan bu gibi küçük imtiyazların alınmasıyla bizler daima mağdur edilmekteyiz.

(…..) **Bir subay çocuğu olarak dünyaya geldiğim günden beri subayların emir erine sahip olduklarını gördüm. Bunun hayatım müddetince de devam ettiğine şahit olmaktayım**. Bu mevzuda ufak tefek bazı suistimallerin olacağı gayet tabiidir. Alınacak tedbirlerle bunun önüne geçmenin mümkün olacağını sanmaktayım. Emir eri müessesesinin kaldırılması üzerine ordunun reaksiyonunun çok ağır olacağını kabul etmekteyim." (Ağaoğlu,1972:204-205).

Menderes ve arkadaşları, demokrasiyi halk iradesinin tecellisi olarak görmekte, zinde güçlerin etkilerine ise yapılan uyarılara rağmen pek aldırış etmemektedirler.

İsmet Bozdağ bu anlamdaki bir gözlemini şöyle anlatır: "Şevket Süreyya DP için bir kitap yazmak istedi o sırada. Menderes akşam yemeğine davet etti.

Konuşmalardan sonra Menderes dedi ki; 'Demokrasi halk idaresidir. Bizi halk destekliyor. Halktan daha gerçek bir destek mi var?' Cevap verirken Ş. Süreyya Beyefendi 'Siz halk halk diyorsunuz. Halk dört yılda bir fikrini söyler. Her gün fikrini söyleyen güçler var. Ordu her gün fikrini söylüyor. Basın, partiler, entelektüeller her gün fikrini söylüyor. Bunlar sizinle beraber değil. Siz her gün fikrini söyleyenleri bırakıp dört yılda bir konuşan güce dayanıyorsunuz, kaybedersiniz.' dedi." (Dursun,2000:33).

Menderes; demokrasiyi, halk idaresi olarak tanımlayıp politikalarını buna göre belirlerken ülkede halkın dışında başka iradeler demokrasiden kurtulmak için gece gündüz çabalıyorlardı. O kadar ki yapılan hazırlıkları neredeyse sağır sultan duymuştu. **Artık darbeciler için geriye sadece darbeye bir baş bulmak kalmıştı**: "Ben, Cemal Paşa ya da Ağa Cemal adını, ilk defa o gün işitmiş değildim. Epeyce zaman önce İstanbul'da tanışıp görüştüğüm genç bir subay bana ondan sık sık bahsederdi: '**Biz kararlıyız bir harekete girişmeye ama kendimize henüz yüksek rütbeli bir baş bulamıyoruz.** Baş yok değil, bende alası var. Kara Kuvvetleri Kumandanı Cemal Paşa... Biz ona mertliğinden, babacanlığından kinaye Ağa Cemal deriz. Bütün orduca sevilen, sayılan bir orgeneraldir. Fakat her nedense kendisiyle şimdiye kadar bir temas kuramadık.'" (Karaosmanoğlu,1993:255).

Darbeciler, iktidardan uzaklaştırmak istedikleri Başbakan'a karşı kendilerine has bir propaganda metoduyla her gün kamuoyu önünde karalama faaliyeti gösteriyorlardı. Başbakan'ın "Ben orduyu astsubaylarla da idare ederim!" demiş olduğu yolunda bir propaganda da halkçılar tarafından yayılıyordu. Bazı subayların da zaman zaman tekrarladığı bu iddianın tabiatıyla aslı yoktu. Fakat ordu ile iktidarı karşı karşıya getirmek için sinsi bir propaganda tezgâhlandığı müşahede olunuyordu.

Buraya kadar bahsettiğimiz vesika ve beyanlardan da anlaşılacağı üzere 1960 Darbesi, 1952'lerde alınmış kararın hayata geçirilmesinden ibarettir.

Darbecilerin, sonraki gün ve yıllarda yaptıkları darbeyi meşru göstermeye çalışacak gerekçeleri ise olayın tuzu biberidir. Üstelik darbeciler bu gerekçeleri sunarken içine düştükleri derin çelişkinin farkında değildirler.

1960 cuntasının radikal üyelerinden Binbaşı Orhan Erkanlı Cumhuriyet Gazetesi'nde darbeden yedi hafta sonra yayımlanan bir söyleşide şöyle diyordu: "İktidardaki klik 1954'ten sonra halkın bütün haklarını ayaklar altına aldı. Ulusu aldattı, ülkeyi ekonomik ve toplumsal yıkıma sürükledi. Ahlaki değerler unutuldu ve halk bunlardan habersiz bırakıldı. Devlet kurumu parti örgütünün bir uzantısına dönüştürüldü. Ülke içinde örgütlü yegâne güç olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin her fırsatta gururu kırıldı; tarihimizin gerçek mirası olan üniforma onu üzerinde taşıyanlara utanç veriyordu."

Yıllar sonra kendi yazdığı eserinde de buna benzer haklılık gerekçeleri öne süren Binbaşı Orhan Erkanlı'nın bu iddialarını, diğer subay arkadaşlarının beyanatları temelinden sarsar. Bu beyanatları biraz ileride zikredeceğiz. **Ancak aynı subayların Milli Şef Dönemi boyunca içinde bulunduğu ve bir türlü darbe gerekçesi yapmadıkları içler acısı konum dikkat çekicidir.**

General Madanoğlu, ordunun o günkü içler acısı durumunu Hatıralar'ında şöyle anlatır: "Kemerburgaz'da komutanın ve benim evlerimiz var. Benim ev Karadeniz'de batıp kıyıya vuran gemilerden sağlanmış kerestelerle yapılmış. Subaylar da köy evlerinde. Erler kerpiç izbelerde. Karargâh büyük bir tahta barakada. Yokluk içindeyiz. Kolorduya yazı yazmak için kâğıt bile yok. Yazı makineleri bozuk." (Madanoğlu,1982:303).

Binbaşı Orhan Erkanlı'nın "Üniforma onu taşıyanlara utanç veriyordu" (Aslında bu ifade çok talihsiz bir beyandır. İnsan hangi şartlarda olursa olsun taşıdığı kimlikten utanç duymaz) ifadesinin gerçek muhatabı, Milli Şef İnönü'dür.

Nitekim darbeciler tarafından sonradan DP dönemine yakıştırılan ve darbe malzemesi yapılan "subayların gazinolarda gazoz içmek zorunda kaldıkları vakıası" da Milli Şef Dönemi'ne ait bir vakıadır.

Subayların içinde bulundukları yokluk ve sefalet ise İnönü'nün gündeminde bile değildir. General Madanoğlu bu anlamda şahitlik ettiği bir olayı şöyle anlatıyor: "Törenden sonra orduevine geldi İnönü... Subaylar ev kiralarının yüksekliğinden, yakacak fiyatlarından, geçim sıkıntısından yakınıyorlar, İsmet Paşa dinler görünüyor, ama elinde kalem, önündeki kâğıtların üstüne bir şeyler karalıyor. Bu toplantı orduevinin büyük salonunda düzenlenmişti. Paşa dinledi dinledi sonra kalktı.

Onlar çıkınca ben fırladım. İsmet Paşa'nın masasına koştum. 'Kâğıtlara İsmet Paşa ne yazdı' diye merak ediyorum. Paşa'nın eli resme oldukça yatkınmış subayların yakınmalarını dinlerken İnönü kâğıtların üstüne sürekli petrol kuyusu resimleri çizmiş. Demek ki o sırada aklı petrol konusuna takılıymış." (Madanoğlu,1982:140).

Bu konuda, kendisine iletilen talepler karşısında Milli Şefin tavrı ve çözümü köktencidir. "O dönemde subayların birisi İsmet Paşa'ya demiş ki: Efendim geçinemiyoruz.

İnönü yanıtlamış: Subay olmasaydınız.

O sırada geçim sıkıntısı içindeyiz." (Madanoğlu,1982:330).

Darbenin elebaşlarından Orgeneral Cemal Madanoğlu'nun bu anlatımından sonra akıllara hemen şu soru geliyor: **Darbeci subaylar, neden tam 12 yıl boyunca Milli Şef iktidarına katlandılar ve bir darbe yapmadılar? İleri sürdükleri darbe gerekçeleri Milli Şef Dönemi'nde fazlasıyla tecelli ettiği halde.** Bu sorunun irdelenmesini, tarihe objektif gözle bakan araştırmacılara havale ettikten sonra darbecilerin bir diğer iç çelişkisini değerlendirelim: **Milli Şef Dönemi'nde işte böylesine sefalet içinde olan subayların durumu, DP Dönemi'nde hayale gelmeyecek şekilde iyileştirilir.**

Bütün ülkenin baştan sona imar edildiği bu günlerde, ordu da bu imardan nasibini alır. Silahlar modernleştirilmeye; kışlalarda, bina ve orduevleri inşasına başlanır.

Nitekim bu değişimi darbeci yüzbaşı Numan Esin de açıklar. "Elli değişimini sıcak karşılayan ordu değişti. DP iktidarı 1950-54 yılları arasında başarılı bir ekonomik icraat yaptı. Liberal bir ekonomik politika takip etti. Köylüyü, tarımı destekledi. Tarıma teknolojiyi getiren bir politika izledi. Kara yolları çalışması yaptı. Sanayileşmenin ilk adımlarını attı. Olağanüstü bir canlılık yaşadı Türkiye. 1950-53 yılları arasında, milli gelir artışları da bunu gösteriyor zaten. %8-9'luk artışlar var milli gelirde." (Dursun,2000:25).

Darbeci subayların, bu anlamda en çok propaganda malzemesi yaptığı hususlardan biri de içinde bulundukları kötü mali şartlardan dolayı hep bodrumlarda oturdukları iddiasıdır.

Halbuki subaylar İsmet İnönü Dönemi'nde bodrumlarda kalırken Demokrat Parti Dönemi'nde bu bodrumlardan kurtulmuşlardı. Nitekim sonraki yılların generali İhsan Gürkan "1942 yılında eşimle Balıkesir'deki ilk günlerimizi, doğal olarak Orduevi'nde geçirdik. Fakat sonradan o dönemin ölçütleriyle bir apartmanın zemin katındaki daireyi kiraladık." demektedir. (Gürkan,2002:25).

Ne tuhaftır ki dönemi anlatan hatıralarda darbeci subayların bodrumlarda değil, eski sadrazam köşklerinde oturdukları ortaya çıkar. Bunlardan biri Darbeci Rafet Aksoyoğlu idi. "Albay Aydemir, yeni adayları Üsküdar Şemsipaşa Sokağı'nda Binbaşı Rafet Aksoyoğlu'nun evine çağırdı. Eski Hamam Mahallesi Eşrefsaat Sokağı'ndaki bu eski konak (garip bir rastlantı) Bab-ı Ali baskınından sonra darbe ile Sadrazamlığa getirilen Mahmut Şevket Paşa'nın konağı idi. Darbeci adaylardan Rafet Aksoyoğlu darbe ile Sadrazam olan Mahmut Şevket Paşa'nın eski konağında yeni bir kiracıydı." (Öymen,1986:167).

Darbenin ileri gelenlerinden "Binbaşı Orhan Erkanlı'nın da tıpkı Binbaşı Samet Kuşçu gibi İstanbul'un pahalı semtlerinden Levent'te ikamet ettikleri çeşitli eserlerde kayıtlıdır." (Arcayürek,1989:179).

Bir diğer darbeci Yüzbaşı Ahmet Er de İstanbul'un mutena semtlerinden Balmumcu'da ikamet etmektedir. "Bu haberi aldıktan bir müddet sonra Alparslan Türkeş, Numan Esin, Muzaffer Özdağ bir akşam Balmumcu'da kirada bulunduğum bizim evde toplandık." (Er,1999).

Darbeci subayların en çok kullandıkları propaganda malzemelerinden biri de DP iktidarının Atatürkçülük ilkeleri dışına çıkmasıdır. Halbuki Atatürk'ü kanunla koruyan düzenlemeyi ve bugün medfun bulunduğu Anıtkabir'i Milli Şef İnönü değil, DP iktidarı yapmıştır. Buna rağmen darbeci subayların takıldığı bazı sembolik meseleler vardır. Darbe sonrası İstanbul'da birlik komutanı olan Emekli Korgeneral Faruk Güventürk bu takıntısını şöyle açıklar: "DP, gelir gelmez ilk hedef olarak Atatürk ilkelerine el attı. Sanki başka iş yokmuş gibi Türkçe ezanı Arapça'ya çevirdi. Türkçe ezanı Arapça'ya çevirdiği an hepimizin kafasına bir yumruk indi." (Apuhan,1993:171). Atatürkçülüğü kendilerine propaganda malzemesi yapan subaylar, bu konuda da samimi değillerdir. Çünkü kendileri henüz Atatürk ilkelerine icabet etme konusunda isteksiz ve özensizdirler. Darbeciler, kendi aralarında bile mektuplaştıklarında bir yandan ülkenin **Atatürk ilkelerinden ne kadar uzaklaştığını konuşurken bir yandan da Atatürk'ün dil devrimine aykırı cürüm işlemektedirler.** Darbeci Orhan Kabibay'ın, Talat Aydemir'e Arap harfleriyle yazdığı mektubu, bunun tarihi bir örneğidir. "2 Mayıs 1961, Orhan Kabibay'dan Talat Aydemir'e... 'Sevgili ve aziz kardeşim' diye başlayan eski yazılı mektubu gider." (Öymen,1986: Ekler)

Yakın tarihin Atatürk'çü sıfatıyla öne çıkmış simalarından Orgeneral Fahrettin Altay Paşa da ne gariptir ki aynı konuda yeterince samimi değildir.

"Biz ilerlemeyi sürdürürken Harekât Müdürlüğü'nden bir hakem dörtnala geldi. Elinde Orgenaral Fahrettin Altay'ın eski yazıyla yazdığı bir kâğıt tutuyordu." (Madanoğlu,1982:311).

Atatürkçülük adına 9 Mart 1971'de bir darbe hazırlığı yapan Orgeneral Celil Gürkan da ne tuhaftır ki dil devrimine rağmen yazılarını Osmanlıca kaleme alanlardandır.

Darbecilerin darbe için en çok kullandıkları 'İrtica geldi, din istismar ediliyor!' gerekçesidir. Nitekim bu gerekçe, Başbakan Menderes'in idam gerekçelerinden biri olur. Yüksek Adalet Divanı'nın (Halk adavet yani düşman diyordu) hükümlere girerken DP iktidarı hakkında dile getirdiği düşünceler içinde şu bölümler ilgi çekicidir: Sanık Celal Bayar, Adnan Menderes aydın zümreye arka çevirerek gericilerle bir olmuşlar, gericiliği teşvik etmişler. Bu suretle memleketi devamlı ayakta tutacak ve çağdaş medeniyet seviyesine eriştirecek olan Atatürk ilkelerinden ayrılmışlardır. Bu cümleden olarak dini istismardan çekinmemişlerdir. İktidara gelince Türkçe ezan kaldırılmıştır.

İşte bu irtica gerekçesi, çeşitli gazeteciler tarafından zaman içinde sorgulanır. Bu gazetecilerden biri Bedii Faik'tir. Bedii Faik, irticanın aslında nasıl CHP tarafından hortlatıldığını vesikalarıyla ortaya koyar: "Halbuki Demokrat Parti'nin (DP) ikinci büyük kongresinde, söz alan pek çok ateşli nutukçu, **Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Atatürk devrimlerinden tavizler vererek, irticayı körüklediğini bas bas bağırmışlar ve bu iddialarını avuç dolusu muskayı göstererek kanıtlamışlardı.** Bu muskalar bir tarafı altı oklu olmak üzere CHP tarafından düzenlenmiş ve Adana'da halka dağılmıştı!

Biz bu ateşli devrimcilik savunmalarını gördükçe ve hele Günaltay Hoca'yla iyice belirmeye başlamış dini eğilimleri duydukça, Atatürk devrimlerinin artık İsmet Paşa'dan çok, Bayar'ın korumasına geçmekte olduğu inanışına doğru yönelmiştik.

(...) **1950'nin Mart ayının tam başında CHP iktidarı, tekke ve türbelerin kapatılmasına ait kanunu yürürlükten kaldırıyor ve aynı günde seçimlerin 14 Mayıs'ta yapılacağını ilan ediyordu**.

Çok değil, üç ay önce aynı CHP, Başbakan Günaltay'ın ağzından 'Atatürk inkılaplarının temsilcisi ve mütevellisi olduğunu' ilan etmişti ve şimdi 1925'te bizzat Atatürk tarafından konmasına çok özen gösterilmiş bir yasağı, tuhaf tesadüf, tam seçim tarihiyle birlikte kaldırdığını ilan ediyordu!" (Faik,2001:46-47).

Ne kadar manidardır ki darbeciler, CHP'nin bu tür uygulamalarını hiçbir zaman sorgulamamışlardır. Darbecilerin irtica merkezli olarak harekete geçmelerini sorgulayanlardan biri de Gazeteci Muammer Yaşar Bostancı'dır. Bostancı, ortaya çıkarılan irtica hareketliliklerinin tabi olmayan bir tahrik olduğunu iddia eder: "Şimdi, 1960'ın manzaralarını tekrar yaşarken, zihnim sürekli irtica olaylarına takılıyor. **Türkiye'de zaman zaman irtica olayları çapından daha büyük boyutlarda abartılarak gündeme sokuluyor.**

27 Mayıs 1960 müdahalesinin gerekçeleri arasında irtica var. 12 Mart'ın gerekçesinde de var. 12 Eylül'de yine oldu. O günlerde olayları yaşarken irtica konusundaki belirli bir tırmanışın gerçek ya da suni gerekçelerle tehlike hedefine doğru yönlendirilmek istendiğini fark edememiştim. Tabii bunda genç bir gazeteci olarak bilgi birikimi ve tecrübe eksikliğinin de rolü var. 1960'ı bir kez de gazete koleksiyonlarındaki sayfalardan gözlerken doğrusu içime şüpheler düşüyor.

Bir bakıyorsunuz 1960 kışından itibaren Türkiye, adeta askeri bir müdahaleye hazırlanıyor. Türkiye hızla şiddetli bir irtica tartışmasının içine sokuluyor. **Burada başka bir olay var. Orduyu en hassas olduğu konularda tahrik etme olayı var.**" (Bostancı,1987:111).

Yine bir başka gazeteci Emin Karakuş da CHP'nin bazı uygulamalarının, aslında nasıl görülmezden gelindiğine dikkat çeker:

"O günlerde, Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Ankara'da da tek parti egemenliğinin bütün belirtilerini görmek mümkündür. Örneğin, Ankara Vali ve Belediye Başkanı olan Nevzat Tandoğan'ın her sözü kanun niteliğindeydi. **Sıkıyönetim yoktu ama Tandoğan'ın yönetiminde Ankara'ya tam bir sıkıyönetim havası egemendi.** Geceleri sokakta dolaşan sarhoşlar bir kamyona doldurulur, kış kıyamet demeden kentin 8-10 kilometre uzağındaki Orman Çiftliği ya da Hüseyin Gazi sırtlarına bırakılarak dönülürdü. Sarhoşlar bu uzun yolu yürüyerek geldikleri yere dönerlerdi.

Ulus Meydanı'ndan Çankaya'ya doğru uzanan Atatürk Bulvarı üzerinde 'suikast' yapılır düşüncesiyle şöyle ayaküstü bir iki kadeh içki içilecek bir yer açılmasına Tandoğan izin vermezdi.

Tandoğan, hakkında şikâyetçi olan bir eczacıyı çağırmış, "Yarın seni Ankara'da görmeyeceğim, şehri derhal terk edeceksin." demiş, eczacı da o akşamki trenle Ankara'dan ayrılmış ve bir daha geri dönmemişti." (Karakuş,1977:12-13).

Gazeteci Güneri Civaoğlu da basının ve CHP'nin darbeleri ve darbecileri teşvik etmesini yıllar sonra şu ifadelerle sorgular: "Orduyu kışlalardan çıkaran, demokrasiyi askıya aldıran, sadece elinde silah olanlar mıdır?

Elbette hayır! Siyasi kadrolar da orduya müdahale davetiyeleri çıkarmışlardır. 1960'ın CHP'sini anımsıyorum. 27 Mayıs ihtilalinden hemen sonra CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü'nün '27 Mayıs'ın ne içindeyiz, ne dışındayız' sözü hazindi. **Demokratik yaşamın vazgeçilmez unsuru olan bir siyasi parti, bir grup subayın darbe hareketinin dışında mı, içinde mi olduğunu nasıl göremezdi? Kendini nasıl dışında tutamazdı?**

27 Mayıs ihtilali patlamasıydı, birkaç ay içinde genel seçimle iktidara gelmesi büyük ihtimal olan CHP, aradan 20 yıl geçti.. 12 Eylül 1980 ihtilaline, yani kapanıp tarihe karışıncaya değin, bir kez bile sandıktan tek başına iktidar olarak çıkmadı.

Ama ilericilik etiketi altında, 27 Mayıs Darbesi'ne tuttuğu alkışlar Türkiye'de bir askeri müdahale geleneğini başlatmıştır. Sadece siyasetçiler değil, aydınlar, yani, üniversite ve biz gazeteciler de genelde bu yanlışlığı yaptık. 27 Mayıs'ı alkışladık. Oysa neler kül olmaktaydı." (Dilligil,1988:57).

Ne tuhaftır ki ülkedeki bozuklukları gerekçe sayarak darbeye kalkışan subayların, darbe harekâtları sırasında tankları bozuk çıkar. 27 Mayıs Darbesi'nde Radyoevi'ni ele geçirecek tankın, 22 Şubat Darbe girişiminde yine Radyoevini ele geçirecek tankın bozuk çıktığını bizzat darbeciler itiraf ederler.

Hayatlarının en önemli manevralarında tankları bozuk çıkan darbeci subayların, ülkedeki sivil bozuklukları gerekçe göstererek darbeye kalkışmaları, üzerinde çokça düşünmeye değer acı bir gerçek değil mi?

DARBEYE DOĞRU UYGUN ADIM MARŞ…

9 Mart 1971'de bir kısım gazeteci ve siyasi ile birlikte bir darbe planlayan ancak başarılı olamayan Orgeneral Muhsin Batur, darbeciliği 'bir klinik vakıa' olarak niteler. Avrupa toplumları için klinik vakıa teşkil eden bir olayın, ülkemizde sıradan bir olay olarak algılanması kayda değer bir sosyolojik olgudur. İşte bu çerçeveden hareketle, darbe girişimi öncesi ülkemizdeki siyasi atmosferi, Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski siyasal partisi olan CHP'nin darbeye karşı tavır ve tepkilerini, darbenin merkez üssü olan Türk Silahlı Kuvvetlerindeki gelişmeleri gazeteci Metin Toker'in notlarından izleyelim:

"…Türk Silahlı Kuvvetleri gırtlağına kadar siyasete batmıştı. Hemen herkes, normal hukuk kuralları açısından suç işlemişti. Kaç kişi ihtilal protokolünün altına imzasını basmıştı ve **başta Genelkurmay Başkanı olmak üzere kaç generalin başkanlık ettiği toplantıda bir ihtilalin kararı alınmıştı.**" (Toker,1992:90).

"…Bir örgüt kurulmuş, bir mekanizma işletilebilecek duruma ulaşmış, adamlar, birlikler ayarlanmış, ordu içinde bir hava yaratılmış, hatta bu cunta ihtilalinin bir ordu ihtilali olarak yapılacağı inancı verilmişti." (Toker,1992:71).

"**…Cunta, ülkede yaşanan bir kısmı doğal, bir kısmı uydurma olayları, orduyu tekrar ihtilal ortamına götürmek için kışkırtma nedeni olarak kullanmaya koyuldu.**" (Toker,1992:55).

"…Bunlar Ocak ayında adamakıllı örgütlenmişlerdi ve birçok birlik subayıyla Türk Silahlı Kuvvetler Birliği çerçevesinin dışında temaslar kuruyorlardı. **'İşler yürümüyor' feryadı, ihtilal kararını peşin vermiş olanların dillerindeki pelesenkti**." (Toker,1992:55).

"…Biz Ankara'da bir askeri darbe girişimini ilk önce Ocak ayının üçüncü haftasında bekledik. 19 Ocak'ta cuntacı albayların itmesiyle Genelkurmay Başkanlığı'nda bir toplantı yapıldı. Toplantı resmen Türk Silahlı Kuvvetler Birliği'nin toplantısıydı. Sunay, toplantıya başkanlık ediyordu. Kuvvet komutanları oradaydılar. Cuntacı albaylar da vardı. **O günler, Türk Silahlı Kuvvetleri asli görevini tamamıyla bırakmıştı ve politikanın içine saplanmıştı.** Subaylar bilhassa iktidarın tutumunu izliyorlardı. Bir kısmı bu hükümete şans tanımanın lehindeydi. Bir kısmı idareye el koyma arayışındaydı." (Toker,1992:56).

"…Gece kendi aralarında toplanmışlar. Müdahale kararı almışlardı. **Bunu tabii 'Atatürk ilkeleri' adına yapacaklardı.**" (Toker,1992:57).

"…Genelkurmay Başkanı'nın İsmet Paşaya daha önce de verdiği bilgilere bakarak bu baskının varlığı doğruydu. Ama cuntacı albaylar bunu demokratik düzenin korunması için yönlendirecekleri yerde, tam aksine bir patlama nedeni olsun diye teşvik, tahrik ediyorlardı. Daha sonra anlaşılacaktı ki, cuntanın mensupları var güçleriyle alt kademelere şu fikri yaymanın peşindeydiler: **Yeni ihtilali başkomutan, komutanlar, ordunun tamamı hatta Başbakan İsmet Paşa istiyor.**" (Toker,1992:56).

"…Tehlikeliler, Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir, Jandarma Okulu Komutanı Necati Ünsalan, Merkez Komutanı Selçuk Atakan ve bir de Jandarma Genel Komutanı Abdurrahman Doruk'tu. Bu sonuncusu Tuğgeneral rütbesini taşıyordu. Ötekiler albaydı." (Toker,1992:55).

"…**Bir cunta kurulmuş değildi. Ordu 'Türk Silahlı Kuvvetler Birliği' adıyla topluca bir cunta rolü oynuyordu.** Gerçek kudret MBK'den bu birliğe geçmişti.15 Ekim seçimlerinden sonra, 21 Ekim'de, Meclisi feshedip iktidara el koyma kararını alan bu birlikti.

24 Ekim'de partilerin liderleri bu birliğe karşı taahhütlerde bulunuyorlardı. **Birlik hiyerarşik düzene uygundu. Başında, 'Başkomutan' olarak anılan Genelkurmay Başkanı vardı.**" (Toker,1992:54).

CHP'li gazeteci Metin Toker'in buraya kadar olan notlarını kısaca özetleyelim: TSK, gırtlağına kadar siyasete batmıştır. **Ordu içinde Genelkurmay Başkanı'nın da dahil olduğu bir cunta kurulmuştur.** Darbe kararını peşin olarak vermiş cuntacılar, ülkedeki bazı gelişmeleri ve ordu içindeki bazı memnuniyetsizlikleri malzeme olarak kullanmaktadırlar. Her zamanki gibi darbeciler, her şeyi Atatürkçülük adına yapmaktadırlar. Darbeciler İsmet Paşa'yı da bu girişimin içinde göstermeye çalışmaktadırlar. Dört kuvvetten biri olan Jandarma Genel Komutanı, cuntanın tehlikeli adamlarından biridir.

Bu özetten sonra şimdi de CHP lideri İsmet İnönü'nün, bazı ordu mensuplarının ve gazetecilerin darbe girişimi karşısındaki tavırlarını yine Metin Toker'in notlarından izleyelim:

"…Orgeneral Refik Tulga, İsmet Paşa'nın asker arasına girmesinde yarar gördüğünü bildirdi. 'İsmet Paşa'nın subaylar üzerinde büyüleyici bir tesiri vardır. Subaylar, memleket meselelerini onun ağzından duyarsa inanır, başka sözlere kulaklarını tıkar.

Eğer o, merak edilecek bir husus bulunmadığını açıklarsa ferahlar' dedi." (Toker,1992:58).

İsmet Paşa, Refik Tulga'nın bu teklifi üzerine bazı birlikleri ziyaret eder ve gazetecilerle bir görüşme yapar. Paşanın gazetecilere yapacağı açıklama, bazı gazetecileri bir hayli heyecanlandırır. Onlara göre bu tarihi bir konuşmadır.

Çetin Altan bu konuşma hakkında "Demokrasinin ve hürriyetin bu ölçüde savunulmasını yüz elli yıl önce batıyı saran halk hareketleri edebiyatında dahi kolay bulamazsınız." demektedir. (Toker,1992:59)

Lakin darbeciler yapılan bütün uyarıları dinlememişler, 22 Şubat 1962 günü ülkenin yönetimini ele geçirmek için bir gece Radyoevi'ni basarak faaliyete başlamışlardır. Darbenin başında bu kez Orgeneral Cemal Gürsel değil, Albay Talat Aydemir isimli bir şahıs vardır.

İsmet Paşa bu girişime fazlasıyla sinirlenir ve çok ağır konuşur. "İsmet Paşa'nın bu parlaması, havada bir tereddüt sezmiş olmasındandı. Zaten kendisini Genelkurmaya da bundan dolayı davet etmişlerdi. İşte, karşı taraf bir ödün vermişti. Canım, Başbakan da bir ödünle karşılık veremez miydi? Bunu bazı kimseler kendisine hatırlattılar. İsmet Paşa tekrar ve daha bir şiddetle kükredi. Onun o gece orada söylediği tarihi sözler şunlardır: 'Bu nasıl iş? **On beş tane çapulcu çıkacak, devletin masum kuvvetlerinden bir kısmını iğfal edip hepimizi teslim alacak.** Biz hiç mukavemet göstermeyeceğiz. Sabahtan beri harekât olduğunu söylüyorsunuz. Ne biçim harekât bu? Kim, bir küçük kesik aldı? **Eğer kan dökülmek icap ediyorsa dökülecektir. Hem de olukla.**'" (Toker,1992:81).

İsmet Paşa'ya göre darbeciler, yaptıklarının bedelini mutlaka ödeyeceklerdir. Her ne kadar ülkemizde darbe gündelik bir vakıa olsa bile Türkiye, Kongo da değildir. Türkiye'nin, Kongo olmadığı Darbecilere gösterilmelidir.

"…Ülkenin güvenini, huzurunu tehdit eden bütün hareketler, tertipler, davranışlar mutlaka ve kesinlikle giderilmeli, **Türkiye'nin bir Kongo olmadığı gösterilmeliydi.**" (Toker,1992:129).

"İsmet Paşa 23 Şubat ile 5 Mart arasında Genelkurmay Başkanıyla, yüksek rütbeli komutanlarla, yani kuvvet komutanlarıyla birçok görüşme yaptı. Orduyu maceralardan kurtarmanın yolunu, birkaç işlemi gerçekleştirmede görüyordu. Bir defa, isyanı çıkarmış olanlar, o gece söylediği gibi derhal emekliye ayrılacaklardı. Başta Talat Aydemir, 21 subay emekliye ayrıldı." (Toker,1992:91).

Bazı TSK mensuplarının ise Atatürk ilkeleri adına darbeye girişen kendi arkadaşlarına karşı yaptığı hazırlıklar, sonradan ortaya çıkar. Bu hazırlıklar, yüksek şiddet içermektedir.

"…İsmet Paşa'yla teması sağlayan Tansel'in emir subayı Galip Bülbül, **eğer Aydemir, dediği gibi saat 03.30'da tanklarını harekete geçirirse bunları bombalayacaklarını, üzerlerine napalm atacaklarını haber vermişti.**" (Toker,1992:87).

Yukarıdaki satırlar; 27 Mayıs 1960 öncesi bir darbe kararı alan, bu kararı adım adım hayata geçiren, basın, ordu, üniversite gibi zinde güçleri usta politikalarla darbe teşebbüsüne alet eden CHP ve onun İsmet Paşa'sının, iki yıl sonra bir başka darbe girişimi karşısındaki manidar tavır ve tepkilerini göstermektedir.

27 Mayıs öncesi iktidarda bulunan siyasileri, "Şartlar tamam olursa ihtilal meşru olur. O zaman sizi ben bile kurtaramam." ifadeleriyle tehdit eden Paşa, şimdi darbeye kalkışan askerleri "Kan dökülmek icap ederse dökülecektir. Hem de olukla." sözleriyle tehdit ediyorsa bunun açıklaması nedir?

Bunun en yalın açıklaması şudur: İsmet Paşa, girişilen birinci darbede muhalefettedir, ikincisinde ise iktidardadır. İsmet Paşa'nın muhalefette olduğu bir ülkede, darbe meşru olabilmektedir. Ancak onun iktidarda olduğu bir ülkede darbe girişiminin bedeli, **gerekirse oluk oluk subay kanı akıtmaktır.**

Peki cuntacı subaylarla birlikte hareket eden masum (!) darbeci subayların durumu nedir? Onlar olayın kurgulayıcısı değil, iştirakçileridir. İnönü'nün damadı Metin Toker onların suçunu tarif eder. "Aldatılmışlardı, çünkü kendilerine yeni bir 27 Mayıs yapacakları inancı verilmişti." (Toker,1992:86).

İfadeden de anlaşılacağı üzere ülkenin meşru rejimini yıkan subay, eğer bunu İnönü muhalefetteyken yapmışsa kahraman bir devrimcidir. Paşa iktidardayken böyle bir girişime kalkışmışsa tabii olarak 'aldatılmıştır.'

DARBE ÖNCESİ YAŞANANLAR

Darbecilerin Cuntalar Halinde İhtilal Planlamaları

Darbeyle ilgili bilgi ve belgeler sonraki yıllarda ortaya çıktıkça açık bir gerçek, gündeme oturmuştur. Gerçek olan şudur ki, ülkenin silahlı zinde gücüne mensup bazı subayları, bir türlü kabullenemedikleri Demokrat Parti iktidarına karşı daha iktidarın ilk günlerinden itibaren muhtelif tertipler içinde olmuşlardır.

DP'nin 14 Mayıs'taki seçim zaferinin ardından aynı gece Milli Şef İnönü'ye koşarak seçim sonuçlarını kabul etmediklerini, gerekirse Meclis'in açılmasına izin vermeyeceklerini ifade eden zihniyetin mensupları, sonraki yıllarda gelişen her türlü olayı yapmak istedikleri darbeye bir gerekçe olarak saymış ve kullanmışlardır.

Toker'in 22 Şubatçılar için yaptığı değerlendirmede ifadesini bulan gerçek, aslında 27 Mayısçılar için geçerlidir. Peşinen darbe kararı almış cuntacılar, ülkedeki her türlü gelişmeyi darbe gerekçesi olarak bir kenara kaydetmektedirler.

Gerçek böyle olunca DP iktidarına son verenlerce kullanılan çok sayıdaki darbe gerekçesinin, darbeciler için bir malzeme teşkil ettiği ortaya çıkar. Çünkü Anayasayı ihlal, 6-7 Eylül olayları, diktatörlüğe gidiş, öğrencilere saldırı gibi darbecilerin kullandığı ana argümanlardan hiçbiri darbe kararının alındığı günlerde mevcut değildir.

Dikkatle irdelendiğinde DP iktidarının ilk günlerinden, hatta ilk akşamından, itibaren darbe oluşumlarının ortaya çıktığı görülür. Hikmet Özdemir'in tespitiyle **"Darbe amaçlı ilk örgüt teşebbüsü daha 1951 yılında Kurmay Yarbay Faruk Ateşdağlı tarafından gerçekleştirilmiştir."** (Özdemir,1995:219).

Kayıtlara yansıyan ikinci darbe kararı ve hazırlığı, 1952 yılına aittir. Harp Okulundan bir grup öğrenci, kan akıtarak mevcut iktidara son vermek üzere yemin ederler.

27 Mayıs sürecinin en ateşli, en planlı girişimcilerinden Talat Aydemir, **1956'da komiteyi kurduğunu** söylediğinde, darbecilerin en genci Yüzbaşı Muzaffer Özdağ'dan "Bizler daha evvel komite kurmuştuk." cevabını almıştı. **Özdağ'ın daha evvel dediği, 1952 yılıydı.** Henüz Harp Okulunda iken okulun silahhanesinde darbe yapmak üzere ettikleri yemini, o zaman mendillerinin üzerine kanları ile yazdıklarını iftihar ederek anlatmıştı, Aydemir'e. (Öymen,1986:209).

TSK'nin içinde bazı subayların, durumdan vazife çıkartarak yaygın bir cunta faaliyetine girişmeleri ise 1954 yılına rastlar. Ülkenin iktidarını devirmek üzere kendini görevli hissedenlerden biri de Albay Talat Aydemir'dir. "Aydemir, 1954 yılında Harp Akademisi'nden mezun olup, Genelkurmay'a atandığı yıl kendi kendisini görevli hissetmiş ve Türkiye'yi 'kurtarmak için ihtilal planlamaya başlamıştı." (Öymen,1986:302).

Aynı yılın sonbahar aylarında, benzeri bir girişime iki arkadaş daha imza atar. Bunlar iki topçu yüzbaşısı Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan'dır.

Yüzbaşı Dündar Seyhan o günleri 1965 yılında kaleme aldığı 'Gölgedeki Adam' isimli kitabında şöyle anlatır: "1954 sonbaharında bir Pazar gecesinde Tuzla Uçaksavar Topçu Okulu'nun nöbetçi amiri idim. Okulda her nöbetçi kalışımda Orhan Kabibay, evi okul lojmanlarında olduğu için akşam yemeğini benimle beraber yerdi. Sohbet eder, dertleşir, geç vakitlere kadar otururduk. **O akşam gazinoda beraberce sucuklu yumurta yerken, bir taraftan da her zamanki gibi memleketi içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarma çarelerini tartışıyorduk.** Yalnız o akşam değil, ondan evvelki münakaşalarımızda da her zaman aynı sonuca vardığımızı açıkça hissediyorduk. Evet, ikimiz de artık ihtilalden başka bir çare göremiyorduk. O gece ilk defa Kabibay'la ihtilali konuştuk. İkimiz de akıbetimizi biliyorduk. Fakat Türkiye için yapacağımız başka hiçbir şey kalmamıştı." (Seyhan,1966).

Ülke için askerlik yapmak yerine yapılacak şeyin bir darbe olduğunu düşünen iki kafadarın, ülke meseleleri hakkında bildikleri çok şey vardır. "**1954 yılı baharında bizi ihtilal yapmak üzere** karara götüren saik (sebep), yalnız o günkü iktidarın bidayetten beri (baştan beri) devam edegelen sakim (yanlış) tutumu değildir. Mevcut idarenin, Türkiye'nin tasavvur ve tahmin ettiğimiz istikbalini tahakkuk ettirmekten (gerçekleştirmek) çok uzak davranışlarının da elbette böyle bir kararın alınmasında payı vardır. Biz biliyorduk ki Türkiye 1954'te yarı feodalite bir hayat yaşamaktadır, derebeylik sisteminin kökü kazınmalıdır. Biz biliyorduk ki; Türkiye siyasi bir keşmekeş içersindedir. Bu karışıklığı yaratan politikacıların kılavuzluğu artık sona ermelidir.

Biz biliyorduk ki Atatürk inkılaplarına rağmen Türkiye elan (bugün) Ortaçağ karanlığındadır. Türkiye'nin elinden tutmalı ve muasır medeniyetler seviyesine çekmeli. Biz biliyorduk ki Türkiye iktisadi düzensizlik içinde. Kendi kendine yeter hale getirmek hedef olmalıdır. Biz biliyorduk ki Türkiye, modern kafalı, Atatürk ruhlu, hamleci, dürüst ve fedakâr bir idare edenler kadrosuna muhtaçtı. Biz bunu getirecektik. Böyle bir ekip getirilebildiği takdirde Türkiye'nin hangi derdine çare bulunmaz ki?" (Seyhan,1966).

Halbuki Türkiye'yi yıllardır Ortaçağ karanlığında yöneten sonra da laiklikten taviz politikalarını başlatan CHP'dir. CHP'nin laikliği savunuyor gibi algılanmasının sebebi, partinin tavizkar politikalarını kamuoyundan gizleyebilmesi ve basının büyük bir kesimi ile aydınların CHP yanlısı olmasıdır.

Bir başka cuntacı subay Faruk Güventürk, 1954'te kurulan komitenin iki üyesinden biriydi. Cuntanın lideriydi. Güventürk'ün 27 Mayıs sonrası yaptığı açıklamalar, verdiği röportajlar adeta TSK içindeki suç örgütleri ile ilgili itiraflar niteliğindeydi. "1955 yılında Orhan Kabibay'ın evinde dört arkadaş yemin ettik ve komiteyi kurduk. Komitenin açık vazifesi 'orduyu ıslah etme' idi. Fakat asıl ve gizli görevi, bir ihtilalle iktidarı devirmekti." (Gürsoy İdris,2012:133-135).

Darbeci Albay Talat Aydemir'in anlattığına göre; "Ordu içi gizli faaliyetlerimizi devam ettirdik, genişlettik. Orduda bizim komitelerden başka komiteler de faaliyetlere geçmişlerdi. Bu komitelerden birinin içinde bizim komitenin başkanı Faruk Güventürk de vardı." (Aydemir, 2010).

Dönemle ilgili en önemli araştırmayı yapanlardan biri olan Gazeteci Abdi İpekçi'ye göre; **"Daha 1950'lerin ortasında orduda 'memleketi bunlardan kurtarmak' için cuntalar kurulmasına başlanmıştı."**

İlk darbe planlarını 1955'te yapmış 'bir darbeci subay' olan Adnan Çelikoğlu, hem Demokrat Parti yöneticilerine yakın olmuş, hem ordu içinde etkili bir isim olarak 1955'ten 1963'e kadar bütün darbe tertiplerine katılmıştı. Demokrat Parti'ye yakınlığı, uzun süre Savunma Bakanı ve Adnan Menderes'in en yakın arkadaşı Ethem Menderes'in emir subaylığını yapmasından kaynaklanıyordu.

Talat Aydemir ve ekibinin 1956'da faaliyete geçirdiği darbe komitesindekiler, askerlik hizmetini bırakarak İstanbul, Ankara, Elazığ'da darbe toplantıları yapmakla meşguldüler.

O toplantıda dört kişilik bir idare heyeti de belirlenir: Talat Aydemir reis, Ahmet Yıldız genel sekreter, Sezai Okan ve Rafet Aksoyoğlu ise üye. Talat Aydemir, Elazığ'da Motorlu Topçu Taburu Kumandanlığına tayin olur. Piyade tabur kumandanı Kurmay Binbaşı Alparslan Türkeş de Elazığ'da görevli iken Aydemir tarafından komiteye önerilir.

Darbeci Albay Talat Aydemir 1956'da geldikleri noktayı, anılarında şöyle anlatmaktadır: "Sene 1956. Sezai Okan'ın Yenişehir'deki evinde toplantı için karar aldık. Ekim 1956'da Yüksek Komite Akademisi'ne gidecektim. Zaten bu toplantıyı Ankara'dan ayrılmadan önce yapmayı uygun gördük. İlk vardığımız karar şuydu: Bu gidişatın düzeltilmesi için hepimiz elbirliği ile çalışacaktık. Bunu yapabilmek için daha fazla arkadaşa ihtiyaç vardı. Herkes inandığı insanlara bu fikirleri yayacak, ümit verenler tespit edilmek suretiyle birbirimize irtibatlandıracaktık. İlk önce halledilecek mesele bu davaya inanmış, sadakatle çalışabilecek insanların bulunması, sonra bunların ordunun kilit noktalarına getirerek tasarlanan planların sistematik bir tarzda tatbik edilmesiydi." (Aydemir, 2010).

Birer mantar gibi çoğalan ve birbirinden haberi bulunmayan cunta grupları, 1957 yılından itibaren kendi aralarında birleşerek ittifak halinde faaliyet sürdürmeye başlarlar. Birleşme çabalarıyla birlikte gruplar arası güç ve iktidar mücadeleleri de gündeme gelir.

1957'nin Mart ayında Talat Aydemir'in önüne bir fırsat çıktı. İstanbul'a, Harp Akademisine gidecekti. Gitti... Akademinin "Ne olacak memleketin hali?" gibi sorulara yanıt arayanların toplandığı elverişli bir kulis olduğunu biliyordu. Orada da ilk iş olarak "fikirlerine yatacak" ihtilalci arkadaşlar aramaya başladı.

İlk açıldığı subay, İstanbul örgütünün kurucularından Topçu Binbaşı Dündar Seyhan oldu. Dündar o sırada kendi örgütünün genel sekreteriydi. Talat'ın bu örgütten hiç haberi yoktu. Dündar Seyhan'ın da Talat'ın örgütçülüğünden...

Dündar Seyhan, bu görüşmeyi şöyle anlatıyor: "Haydarpaşa Gar Lokantası'nda buluşmayı kararlaştırdık. Ve buluştuk. Aydemir, gizli kapaklı ve örtülü konuşmaya tenezzül etmeden, tam bir güven içerisinde ve açıkça konuştu.

Ankara ve İstanbul'da bazı arkadaşlarla mutabakata vardığını ve kurulacak teşkilatın gayesinin ihtilal yapmak olduğunu anlattı. Kendisinden mühlet istedim ve ayrıldık. Durumu vakit geçirmeksizin bizim komiteye arz ettim. Mesele bütün çıplaklığı ile ortada idi. Yeni bir komite kurulmak üzere teşebbüse geçilmişti.

Biz kurulacak bu komitenin dışında kalamazdık... Görüşmeden 'İkimiz, Talat'ın grubuna girelim. Bundan da kendi teşkilatımıza haber vermeyelim. Sevk-ü idare bizim teşkilatta kalmalı. Aydemir grubu bizim teşkilatın ikinci bir halkası olmalı...' görüşü çıkmıştı." (Seyhan, 1966).

Darbeci Albay Talat Aydemir 1957 yılında geldikleri noktayı, şöyle anlatmaktadır: "Artık esas gayemizin açıklanmasının zamanı gelmişti. Ben ve o en iyi tanıdığımız arkadaşlara teker teker randevu verdik ve görüşmek suretiyle gayeyi açıkladık ve şu şartı belirledik: 'Bunun nihayetinde muvvaffak olamamak da vardır. Veya akamete maruz da kalınabilir. O zaman ceza büyüktür. Bir manga askerin karşısında kurşuna dizilmeye razı mısınız?' diye gayeyi arkadaşlara soruyorduk ve karar vermeleri için de en geç yirmi dört saat mühlet veriyorduk. (...) Rafet Aksoyoğlu'nun evinde, Üsküdar'da eski Mahmut Şevket Paşa konağında **Mart 1957'de** bir cumartesi günü öğleden sonra Adnan Çelikoğlu, Osman Köksal hariç toplandık. Adnan işi olduğunu beyan ederek gelmemişti. Orada bulunanlar şunlardı: Ben, Sezai Okan, Rafet Aksoyoğlu, Halil Kayalı, Fahrettin Ermutlu, Rauf Gökçe, Ahmet Yıldız, Dündar Seyhan, Orhan Kabibay. Mutat üzerinde toplantıyı ben açtım. Kısa bir konuşmayı müteakip hemen esasa geçildi**. Çalışmalarımızın neticesi bu memleketi bu gidişatından kurtarmak için ne lazımsa yapmak ve icap ettiği taktirde hükümet darbesi yaparak idareyi ele almaktı.**" (Aydemir,2010).

O günlerde bir başka askeri cuntanın içinde bulunan ve 27 Mayıs darbesini yapan MBK üyelerinden biri olan Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, cunta çalışmalarından şöyle bahsediyor: **"Darbe yapmaya 1957'de, 9-10 kişi karar verdik**. Her birimiz Genelkurmay Başkanı olmaya namzet insanlardık. Milli Birlik Partisi'nin programını bile yazdık. Sağlık, turizm, ticaret politikalarını belirledik." (Soyuyüce,2011).

Hazırlık yapan cunta gruplarından birinin başını da Yarbay Alparslan Türkeş çekmektedir. Türkeş'in grubunda; daha Harp Okulu'ndayken darbe yemini eden Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Harp Okulu dönem birincisi Yüzbaşı Numan Esin, Yüzbaşı Ahmet Er gibi şahıslar vardır. Onlar da neyi, nasıl yapacaklarını genel hatlarıyla tasarlamışlardır.

Yüzbaşı Ahmet Er, bu planları şöyle anlatıyor: "Alparslan Türkeş, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Ahmet Er'den oluşan bizim grubun 27 Mayıs'la ilgili niyet ve hedeflerimiz şunlardı: 27 Mayıs 1960 İhtilali, şiddet olaylarını önlemek, ülkede ihtiyaç duyulan güven ve huzuru sağlamak, birlik, beraberlik ve kardeşliği pekiştirmek, adil bir yönetimle vatandaşı kucaklamak, devleti yeniden yapılandırmak, milletin kültür değerlerini yeniden ele almak ve ihya etmek. Prof. Ali Fuat Başgil başkanlığında teşekkül edecek bir uzmanlar heyetine milletin gerçek yapısına uygun bir Anayasa hazırlatmak, ortam sükunet bulunca Türkiye'ye geri dönmeleri şartıyla hükümet üyelerini İsviçre'de ikamete mecbur kılmak, yurtdışında kaldıkları müddetçe hallerine uygun geçim ve bakımlarını sağlamak, ülkenin önemli ve acil meselelerini teknokrat bir kadro oluşturarak süratle halletmek.

Bu işler için bir seçim dönemi yani dört yıl iktidarda kalmak, dört yıl içinde seçim ortamını hazırlayarak Anayasa'nın ve seçim kanunlarının güvencesinde ülkeyi seçime götürmek." (Er,1999).

İşte tam o günlerde cuntacıların beklemediği bir gelişme olur. Cuntalardan birinin içinde darbe hazırlığı yapan Binbaşı Samet Kuşçu, darbeyi Hükümete ihbar eder.

1957'de Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, İstanbul Temsil Bürosunun başındaydı. Adnan Menderes hükümetini uyarmaya çalıştı. 1957'de Samet Kuşçu'nun ihbarıyla, literatüre "9 Subay Olayı" olarak geçen olay, ortaya çıkmış oldu.

1957 yılında yapılan darbe hazırlıkları, bir ihbar üzerine ortaya çıkar. Binbaşı Samet Kuşçu, kendisinin de içinde bulunduğu dokuz kişilik bir subay grubunun hükümeti devirmek için darbe hazırlığı yaptığını ihbar eder. İhbarı yeterince ciddiye alınmayan Binbaşı Kuşçu, hapis cezasına çarptırılır. İhbar edilen diğer sekiz subay ise ihbarın asılsız olması gerekçesiyle beraat ederler. Halbuki ihbar, darbecileri tam on ikiden vuracak nitelikte olup aynen gerçekleri yansıtmaktadır. Nitekim 1957 darbe girişiminin önderlerinden emekli General Faruk Güventürk, bir açıklamasında şunları söyleyecekti: "İhbarda belirtilen her şey doğruydu. Okunan planlar tamamen hakikate uygun ve bizim planlarımızdı." (Arcayürek,1989:27).

Yine darbe sonrası, bu planlardan birinin Emniyet Genel Müdürlüğünün kasasında saklı olduğunu gören Darbeci Subay Albay Ekrem Acuner, iktidar sahiplerine "enayiler" demekten kendini alamaz.

1959 yılında Başbakan Menderes, önemli bir uçak kazası atlatır. Kalabalık bir heyetle Londra'ya giden Menderes'in uçağı, bilinmeyen bir nedenle Londra yakınlarında düşer. Başbakanın sağ olarak kurtulduğu kazada bazı bakanlar, Yaveri Albay Muzaffer Ersü, uçağın pilotu dahil olmak üzere onu aşkın kişi hayatını kaybeder.

Darbecilerden Kurmay Albay Sadi Koçaş, bu kazayı ihtiyatla karşılayanlardandır. Uçağın pilotunu yakından tanıyan Albay Koçaş şu soruyu sormadan edemez: "Çok başarılı bir pilottu. Böylesine tecrübeli bir pilotun sis yüzünden düşebileceğine inanamıyordum. Aklıma çok değişik ihtimaller geliyordu." (Koçaş,1977: 464).

Darbecilerin Başbakan Menderes'ten bir uçak kazası (!) ile kurtulma fikrini değerlendirenlerden biri de Emekli Büyükelçi İ.Berduk Olgaçay'dı. "Emekli Büyükelçi Olgaçay, Menderes'in bindiği uçağın, Londra'da niye Karamanlis'in uçağının indiği alana değil de geri çevrilip başka bir alana indirilmek istendiğini ve orada kazaya uğradığını, dört kurtulandan birinin de rahmetli Menderes olduğunu yazarak, 'Menderes o kazada hayatını kaybetseydi bizde askeri darbeler geleneği başlar mıydı?' diye sorar." (Ilgaz,2000).

Ordu içinde birbirinden habersiz gizli cuntalar, darbe hazırlıklarına iyice hız vermişlerdir. Bunlardan biri, 29 Ekim 1959 Cumhuriyet Bayramı törenleri sırasında darbe yapmayı kararlaştıracak kadar ileri gitmiştir.

Darbeci subay Muzaffer Karan, o günlerdeki olayların gelişimini sürgünde bulunduğu Oslo'dan Orhan Erkanlı'ya yazdığı 11 Eylül 1961 tarihli mektubunda şöyle anlatmaktadır: "**1959 senesine kadar müteaddit kereler ihtilal fırsatları aradık**. Nihayet Cumhuriyet Bayramı'nda elimize çok mühim bir fırsat geçmişti.

Merasim için Diyarbakır'dan Ankara'ya celp edilen bir Tank (Taburu) bir piyade (Taburu) benim kumanda ettiğim Ankara Garnizonu Tank Taburu ve merasim için Taburumun 36 RC kamyonuna bindirilen bir Piyade Taburu, Harp Okulu, Çankırı Piyade Atış Okulu olmak üzere kuvvetli bir birlikle ihtilale karar verilmişti. Günlerce Hipodrom'un etrafını karış karış ölçmüş, Birlik Kumandanları yaya olarak bunun provasını yapmış ve **28 Ekim gecesi bütün Tankların cephanelik ikmalleri tamamlanmıştı.**

O gece saat 19:30'da, 28. Tümen (Garnizon K.) Kurmay Başkanı sınıf arkadaşım Kurmay Albay Orhan Akdoğan, telefon ile Tabur odasını arayarak beni buldu. Hazırlıklarımızın kısmen duyulmuş olduğunu söyledi." (Özdemir,1995:33). Darbenin önemli isimlerinden olan, Millî Savunma bakanları Şem'i Ergin ile Ethem Menderes'in emir subaylığını yapan Adnan Çelikoğlu'nun anılarına göre **komite sayısı, böylelikle bir ara 30'a ulaşmıştı.**

Komitenin fazla büyümemesi için bir düzen getirilmişti. Buna göre her üye beş kişilik hücre kurabilecek ve o beş kişi de kendilerine beşer kişilik hücreler oluşturabilecekti. Yani bir çözülme olduğunda bir kişi hariç diğerleri ile irtibatı çözecek şifreler elde edilemeyecekti. (Çelikoğlu,2010).

1952 yılında darbe kararı alıp bunu hayata nasıl geçireceğini tasarlayan darbeciler, kamuoyuna çok sayıda masum ve meşru (!) darbe gerekçesi sunarak kendi kendileriyle çeliştiklerinin farkına varmazlar.

Darbeci Yüzbaşı Numan Esin, bu gerçeği şöyle itiraf ediyor: "İsmet İnönü'yü Kayseri'de önüne asker çıkararak durdurdular. Şehre sokmadılar. Daha sonra Uşak'ta başına taş atıldı diye büyük kitleler birbirine girdi. Topkapı'da benzer hadiseler oldu. Bunlar 1959'da başladı. Kitle hareketleri haline dönüştü." (Dursun,2000:33).

1952'den beri Konya'da, Ankara'da, İstanbul'da, Erzurum'da cunta komiteleri vardı ve dağınık şekilde bir araya geliyorlardı. Bir darbe fikri etrafında düşünüyorlardı. Bütün bunların hepsinin bir araya gelip bütünleşmesi, 27 Mayıs 1960 kalkışması sırasında olmuştu.

Dönemin yakın şahitlerinden biri olan Sabri Öğe'ye göre; Seçimle iktidara gelemeyeceğini gören CHP'nin Genel Başkanı İsmet İnönü, tarihî şahsiyetini istismar ederek her gittiği yerde halkı ve askeri adamakıllı kışkırtıp onları iyi bir kıvama getirmişti. (Öğe,2020).

DARBECİLERİN KAÇIRILDIĞI AN: 9 SUBAY OLAYI

Darbenin İhbarı

DP, 27 Ekim 1957'de üçüncü kez seçimleri kazanmıştı. 20 Aralık 1957'de Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu, milletvekili ve Ekspres gazetesinin sahibi Mithat Perin ile emekli Tümgeneral Kazım Demirkan'a orduda bir ihtilal hazırlığı olduğunu ihbar etti. Sonuçta; Kurmay Albay Cemal Yıldırım, Kurmay Albay Naci Aşkun, Kurmay Albay İlhami Barut, Topçu Yarbay Faruk Güventürk, Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Piyade Binbaşı Ata Tan, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu, Piyade Yüzbaşı Kazım Özfırat ve Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu tutuklandı.

DP iktidarının gündemine darbe konusunu getiren ilk olay, 9 subay hadisesidir. Cuntanın içinde olan Binbaşı Samet Kuşçu, bugün bilinmeyen bir sebeple darbe girişimini ihbar etmiştir.

Mithat Perin, İstanbul Ekspres Gazetesi'nin sahibi ve aynı zamanda DP milletvekiliydi. Kendisine gelen ihbar şu şekildeydi:

"Tıpkı Mısır'da olduğu gibi bazı subaylar Nasır tipi ihtilal hazırlığı içindeler. Başlarında Yarbay Faruk Güventürk var. Beni Başbakan Menderes'le acilen görüştür!"

Perin, Başbakana ulaşamadı ama İçişleri Bakanı Namık Gedik'le Park Oteli'nde buluşup Binbaşı Kuşçu'dan dinlediklerini bir solukta anlattı. Olay, Menderes'e intikal ettirildi. Başbakan Menderes, İçişleri Bakanı Gedik'e, "Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'i de İstanbul'a çağırın, İstanbul Valiliği'nde bir araya gelip durum değerlendirmesi yapalım." dedi. (Yalçın, Yurdakul,2000:92).

9 Subay Hadisesi karşısında Menderes'in tavrı, bir durum değerlendirmesi yapmaktan ibarettir. Menderes bilahare daha da ileri giderek bu olayı, bir iftira olarak nitelemiştir. Darbe ihbarını ciddiye alan iki kişi vardır: Bunlardan biri İçişleri Bakanı Namık Gedik, diğeri ise Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dır.

Darbenin İhbarı Sonrası Yaşananlar

9 subayın gözaltına alınması ile patlak veren "9 Subay Olayı"-nı, Adalet İşleri Başkanı Hâkim Tuğgeneral Arif Onat soruşturdu. Sanıkları, cuntacılarla ilişkili Cemal Tural'ın başkanlığını yaptığı Askerî Mahkeme yargıladı. Tural, 9 subaydan sadece cuntayı haber veren Samet Kuşçu'yu mahkûm ederken 8 subayı beraat ettirdi. Adnan Menderes'in başında olduğu Bakanlar Kurulu tarafından Kuşçu'nun ordu ile ilişiği kesildi. Bir yıl sonra Faruk Güventürk'ün de içinde bulunduğu cunta, diğer cuntalarla da birleşerek daha güçlü şekilde faaliyetini sürdürdü. Darbe planları güncellendi.

Darbeciler, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı gibi önemli noktalara kendi adamlarını tayin ettirerek 27 Mayıs hazırlıklarını tamamladı. DP, 1957'de Kurmay Binbaşı Samet Kuşçu'nun ihbarını değerlendirip İstanbul ve Ankara'daki cuntaların üzerine kararlılıkla gidebilseydi darbe önlenebilirdi.

Emniyetin cuntanın planlarını ele geçirme çabası, önemli noktalara sızmış darbeciler tarafından sonuçsuz bırakıldı.

Faruk Güventürk ve diğer subaylara, evleri ve işyerlerinde arama yapılacağı önceden haber verilerek planların ve cuntacıların isminin bulunduğu belgelerin yok edilmesi sağlandı. Cuntacılar bir araya gelerek nasıl ifade vereceklerini kararlaştırdılar. Aramaları yapan bazı subaylar, ele geçirdikleri yazışmaları soruşturmayı yürüten Arif Onat'a ulaştırmadılar. Mahkeme safhasında da davayı itibarsızlaştırmak ve iddiaların üzerini örtmek için büyük çaba sarf edildi.

Darbeciler 1958'in Mayıs ayında 1. Ordu Mahkemesine çıktılar. Mahkeme başkanlığını Cemal Tural yapmıştı. Tural, 27 Mayıs'tan sonra genelkurmay başkanı oldu. 1969'da darbe yapmayı planladığı gerekçesiyle Genelkurmay Başkanlığı görevinden azledildi. (Gürsoy İdris,2012:92-93).

Bu sırada Adnan Çelikoğlu, Milli Savunma Bakanlığında olduğu için her şeyden haberdardır ve bir yandan işin ucunun kendisine de gelmesinden korkarken bir yandan da diğer komite üyelerini uyarmaya çalışır. (Çelikoğlu,2010). Nitekim Darbeci Albay Talat Aydemir, yurt dışı görev talep etmiş ve Kore'deki Türk Tugayı'nda vazife almıştır.

Darbeci subay Faruk Güventürk, sonraki yıllarda yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Bizi çağıracaklarını öğrenmiştik. MSB'nin emir subayı (Adnan Çelikoğlu) bizim örgütümüze mensuptu. Şifreli konuşuyorduk. Hemen kendi aramızda toplandık ve onların sorabileceği sorulara göre yanıtlarımızı da müşterek olarak hazırladık.

Kuşçu olayını atlattık, kapandı dosya. Delil yetersizliğinden subaylar beraat etti. Bizimki hazırlık soruşturması safhasında kaldı. Hükümetin dikkatini dağıtmak için biz Orhan Erkanlı ile birlikte Amerika Harp Akademisi'ne gittik (eğer izleniyorsak bu tür eylemlerin içinde olmadığımızı kanıtlamak için). 9 subay olayının üzerine gidilse işimiz biterdi." (Gürsoy İdris,2012:87).

9 Subay Olayının ardından ihtilal komiteleri harıl harıl çalışmaya devam eder.

Bir yandan öğrenci olayları artar, ordu isteksizce bunlara müdahale eder, CHP iktidara yönelik baskıyı artırır ve ihtilal 27 Mayıs sabahı gerçekleşir. Bu süre boyunca pek çok ihtilal ihbarı almasına rağmen hükümet, kamuoyunu yatıştıracak tedbirlere yanaşmaz.

27 Mayıs 1960 darbesi yapıldığında Samet Kuşçu'nun isimlerini verdiği askerlerin gerçekten de cunta faaliyetleri içinde oldukları ortaya çıkar. Cuntacıların 1960'tan sonra yayınlanan hatıralarında ise büyük ifşaatlar vardı.

Savunma Bakanlığı Yaveri Adnan Çelikoğlu, 30 yıl sonra yayınlanan hatıralarında, "9 Subay Olayı'nın perde arkasındaki kişi bendim." diyecektir. (Gürsoy İdris,2012:145).

Başbakan Adnan Menderes'in '9 Subay Olayı' Karşısında Tepkisi

Sosyal olayların talihin tecellisi karşısında aldığı son şekil, sürekli tartışılagelen hususlardır. Acaba DP'liler muhtelif şekillerde ortaya çıkan işaretleri, doğru bir şekilde değerlendirip önlem alsaydılar darbeyi önleyebilirler miydi? Bu soruya evet veya hayır şeklinde cevap vermek yerine, o gün ortaya çıkan darbe niyetlerini ve bu niyetler karşısında DP'nin, bilhassa Menderes ve Bayar'ın, takındıkları tavırları tartışmak daha faydalı olacaktır.

Menderes'in meşhur sözü vardır: "Türk Ordusu'na ben böyle bir iftirada bulunmam." Başbakan Menderes'in en yakınındaki şahıslar dahi darbe hazırlıkları yaparken Menderes'in subaylarla ilgili güven ve itimadını sarsmak mümkün olmamıştır.

Kuşçu, cuntayı haber alır almaz Menderes'e ulaşmak istedi. Menderes'in özel kalem müdürü Muzaffer Ersü, Kuşçu'nun Menderes'le görüşmesine izin vermedi. Şemi Ergin ve Etem Menderes, Başbakana "Bu, ordunun iç işidir. Üzerine gidip yıpratmayalım." telkininde bulundu.

Darbe planlarını haber veren Samet Kuşçu, cuntacıların devirmek istediği iktidara sesini duyuramamış, yalnız kalmıştı. Kuşçu, "Menderes'e ulaşmamı engellediler. Onu uyuttular. Hem kendi başını hem de beni yaktı!" demişti. (Gürsoy İdris, 2012:102).

Adnan Menderes'in mülahazası ile durumu yatıştırmaya çalıştığını anlatan Dönem Milletvekillerinden Hakkı Kurmel de "Menderes'in görüşünden dolayı fazla bir araştırma yapılamadı. Tahkikat keşke yapılsaydı, o zaman sonuç böyle olmazdı." demektedir. (Kurmel,2013).

Menderes'in orduya, silahlı kuvvetlere ve Mehmetçiğe karşı ruhunun derinliklerine sinmiş bir güven ve itimadı vardır. Dolayısıyla bütün darbe girişimleri ve ihbarları, Menderes için kayda değer olmayan birer vesveseden ibarettir.

DP Milletvekili Sezai Akdağ, o günleri şöyle anlatıyor: "**Darbeyi 1958 Ocak ayında öğrendim.** Denizbostanlısı'nda ışıkları söndürülmüş bir araba içinde gece yarısı, müşterek bir dostumla gelen Akis'in yazı işleri müdürü Tarık Halulu bana bir takım dosyalardan bahsedip isimler de vererek, Şubat ayında bir askeri darbe hazırlandığını benim aracılığımla Menderes'le görüşmek istediğini söyledi. O zaman bana verilen isimler arasında Faruk Güventürk, Sıtkı Ulay, Orhan Erkanlı, Ahmet Yıldız, Talat Aydemir, Sami Küçük, Cemal Gürsel, İnönü, Prof. Sıddık Sami Onar, Münci Kapani, Metin Toker ve CHP'liler vardı. Rahmetli Menderes bana 'Verdiğin isimleri el altından soruşturdum. Hepsi de mert ve güvenilir kimselermiş. Türk Ordusu yeniçeri ordusu değildir. İşte çalışıyoruz. Gecemiz gündüzümüz yok. Memleketi nasıl aldık ne hale getirdik. Bunları en az vicdan sahibi bir insan bile idrak ederken, anayasaya bağlı Atatürk'ün kurduğu Türk Ordusu mu meşru hükümete isyan edecek. Heyecanlı olduğunu, mertliğini bilirim ama bu kadar da vesveseli olacağını düşünmezdim' dedi." (Apuhan,1993:170).

Milletvekilinin getirdiği darbe haberini vesvese olarak adlandıran Menderes'in yaverinin de darbeciler içerisinde olduğu bir tesadüf sonucu ortaya çıkar. "Menderes'in çok yakınında olanlar da ihtilal teşebbüsü içindeydiler. Menderes'in Londra uçak kazasında ölen yaveri Muzaffer Ersü de ihtilalcilerle birlikti ve İlhami Barut -9 subaydan biri- ile ilişkiliydi. Ölümünden sonra bu durumu kanıtlayan kimi belgeler kasasında bulundu. Ama Menderes'in emri ile imha edildi." (Arcayürek 1989:26).

"Bir yıl sonra 24 Mayıs 1959 günü akşamı Başbakan Adnan Menderes, Ankara'da evinin balkonundadır. Başbakan yanında bulunan Mükerrem Sarol'a ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'e hitaben az ilerde nöbet tutan askeri işaret ederek şunları söyler: İhtilal olacakmış bir teranedir tutturmuşlar. İhtilal. İhtilal. Şu karşımızda masum masum bizi korumak için sabaha kadar nöbet bekleyen Mehmetçik mi bize ateş edecek? Bunlar mı karşı çıkacaklar? Biz ne yaptık bu Mehmetçiklere, ne günah işledik?" (Bozdağ,1986:312).

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 9 Subay Olayı Karşısında Tepkisi

İhbar mektubu, özellikle Celal Bayar'ı harekete geçirir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, hemen Bakanlar Kurulu'nu topladı. Hükümeti; "Mesele ciddidir. Bu iş 9 subayın işi değil. Bütün memlekette ordu içinde cuntalar kök salmıştır. Bunların üzerine ciddiyetle gidin, teşkilatı meydana çıkarın." sözleri ile uyarmıştı. Başbakan Adnan Menderes, ordu içinde gizli örgütlenen bir grup subayın darbe tertibi içinde olduğunun tespit edildiğini Bakanlar Kurulu'nda açıklar.

Nitekim Bayar darbeden sonra "Biz Kaşındık! Darbe yapmakta haklıydılar. Çünkü darbeciyi serbest bırakıp darbeyi ihbar edeni hapsettiğimize göre, bizim ihbar almamız bir daha mümkün değildi." demişti. Bayar'ın dışında kimse darbe olacağına ihtimal vermiyordu DP içinde. Bu konuda da Menderes önde gidiyordu. (Dursun,2000:46).

Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin

İşler o kadar aleniyete dökülmüştü ki darbeciler, Milli Savunma Bakanına gelerek darbenin başına geçmesini istemişlerdi.

Mükerrem Sarol bu olayı şöyle anlatıyor: "Şemi Ergin ise bana şu cevabı verdi: 'Ben basit bir avukatım. Bir ihtilale liderlik yapacak adam değilim. Böyle işlerle uğraşamam.'" İnsan, Şemi Ergin tarafından tekzip edilmeyen bu satırları okuduğu zaman ne diyeceğini şaşırıyor. Milli Savunma Bakanı'na, ordunun yarbay rütbesindeki bir kurmay subayı, Bakan'ı bulunduğu hükümetten ve iktidardan dert yanıyor. "İhtilal yapacağız, başımıza geçin" diye teklif yapıyor. Koca Milli Savunma Bakanı hareketsiz, aciz, mahcup, "Kendisinin basit bir avukat olduğunu, adeta utana utana söylüyor." Bu korkunç teklifi hükümet başkanına ya da Vekiller Heyeti'ne getirmiyor. İnsanın aklı durur. Manzara hazindir, dehşet vericidir. (Sarol,2014:235)

Dönemin bir başka yakın şahidi Rıfkı Salim Burçak, Şemi Ergin'in halinden şöyle bahsediyor: 9 subay olayında, Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'in durumuna da temas etmek zarureti vardır. Kendisinin de içinde bulunduğu kabineye karşı bir darbe hazırlandığını en yetkili insanın ağzından duyduğu halde, Şemi Ergin'in bunu hükümete haber vermeyerek darbeyi hazırlayanları korumuş olmasını hangi kelime ile tavsif etmek gerektiğini okuyucunun takdirine bırakıyorum. (Burçak,1998:535).

Darbeci Subay Adnan Çelikoğlu'na göre; Dönemin Milli Savunma Bakanı Şem'i Ergin 'Olayı fazla büyütmeyelim' diye bastırır ve hakikaten sadece Samet Kuşçu mahkûm olur; diğer subaylar serbest kalır. Ama bu olaydaki tavrı nedeniyle Bayar, Şem'i Ergin'i affetmez, istifaya zorlar. (Çelikoğlu,2010). Aydın Menderes'e göre ise; "Şemi Ergin haindir. 9 Subay hadisesi üzerine görevinden alınmıştır. Merhum Adnan Menderes bu bakanlığa en yakını saydığı Ethem Menderes'i getirmiştir. Lakin Ethem Menderes de Şemi Ergin'den farklı bir yol izlememiştir." (Gürsoy,2011).

Binbaşı Samet Kuşçu

2004 yılında Antakya'da 86 yaşında hayatını kaybeden Samet Kuşçu, hayatına dair tüm sırlarını paylaştığı Mehmet Tekin'e 1960 darbesinin bilinmeyen yönlerini anlatmıştır. Arkadaşı Tekin'in sorularını cevaplayan Kuşçu, ordu içerisindeki yapılanmayı anlatmak için Menderes'e ulaşmak istemişse de "Başbakan Menderes'in etrafındaki darbeciler, ona ulaşmasını engellemiştir." Kuşçu, Menderes ile görüşemediği için 1960 darbesinin yaşandığını ifade etmiştir.

Kuşçu, İstanbul'da görev yaptığı dönemde, temasta bulunduğu subaylar arasında farklı bir hava esmekte olduğunu, anormal bazı olayların gelişeceğini fark eder. Bunların ihtilal hazırlığının sebep olduğu gerginlikten kaynaklandığını düşünür. Darbe girişimiyle ilgili ilk uyarısını, ordudan arkadaşı Kazım Demirkan'a yapar. O da DP İstanbul Milletvekili ve aynı zamanda gazeteci olan Mithat Perin'e konuyu aktarır. Fakat uyarıları dikkate alınmaz. Bunun üzerine konuyu Başbakan Adnan Menderes'e taşımayı düşünen Kuşçu, bu sefer asker kökenli ve darbecilerle birlikte hareket ettiğini sonradan öğrendiği Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü'nün engeline takılır. (Kuşçu, 2011).

Cuntanın sivil uzantıları vardır ve bunlar önemli noktaları tutmuşlardır. Emniyet, istihbarat, bürokrasi, yargı ve siyasetin yanı sıra medya da bunlar arasındadır. Olayın ortaya çıkması üzerine delillerin üstünün örtülmesi operasyonu başlatılır. Kuşçu'nun akli dengesinin bozuk olduğuna dair gazetelerde haberler çıkmaya başlar.

Yarbay Faruk Güventürk'ün önderliğindeki 9 subay yargılanır. Yargılama sonucunda 'hiçbir delil bulunamadı' denilerek darbeci subaylar hakkında beraat kararı verilir. Darbeyi deşifre eden Kuşçu ise "TSK'yı yıpratmaktan suçlu bulunur." Kuşçu, "orduyu isyana tahrik" gerekçesiyle mahkûm olur ve ordudan ihraç edilir. (Kuşçu,2011).

Dönemin bakanlarından Mükerem Sarol, '9 Subay Olayı' günlerini şöyle anlatmaktadır:

Bana anlatıldığına göre '9 Subay' hadisesi patlak verdiği zaman Cumhurbaşkanı olayın üstüne yürümenin gereği üzerinde ısrarla durmuş, ancak Başvekil bu düşünceye karşı çıkmış. Buluştuğumuz zaman Menderes bu konuya değinerek "Doktorum, şüyuu vukuundan beter, gerçekten çok üzücü bir hadise. Cumhurbaşkanı, 'Mademki bir tâaffüm vardır, yarayı açmak ufuneti dışarıya akıtmak lazımdır' düşüncesinde idi. Henüz vahim olmadığına inandığım bir iltihabın bütün gövdeyi (orduyu tümüyle) enfekte edeceğinden endişe ediyordum. Eğer Cumhurbaşkanı'nın dediği gibi hareket etseydik iyi olmazdı. Askerler meseleyi kendi aralarında kanun ve usullere dayanarak çözmenin daha doğru olacağını ifade ettiler. Biz de öyle yaptık." dedi.

Ben şu cevabı verdim: "Beyefendi, bu anlattığınız işaretleri hafife alamazsınız. Tabii siz şu anda her şeyi en iyi görecek ve değerlendirecek mevkidesiniz. Elinizde ve emrinizde büyük imkân, vasıtalar var. Biz hekimler ister hafif ister ağır olsun hastalığın oluş biçimini, tekevvün nedenlerini mutlaka araştırır, amil-i marazı bulmaya çalışırız." dedim. Menderes bu sözüme önem vermedi, cevaplamadı. (Sarol,2014:234-235)

Dönemin bir başka bakanı Rıfkı Salim Burçak, '9 Subay Olayı' günlerini şöyle anlatmaktadır: Bu, üzerinde ibretle durulacak bir netice idi. Zira hükümet darbesi teşebbüsü bir gerçekti. Nitekim komployа dâhil olanlardan bazıları 27 Mayıs'tan sonra yayınladıkları anılarında, darbeyi nasıl hazırladıklarını ve yakalandıktan sonra işi örtbas etmek için neler yapmış olduklarını iftiharla ilân ettiler. Şu halde suçlular beraat etmiş ve gerçeğe uygun ihbarda bulunan kişi ise iftira suçundan mahkûm edilmişti! (Burçak,1998:534-535).

Demokrat Parti yetkilileri ne yazık ki ihbarları yeterince ciddiye almazlar. Mete Tunçay, bu kayıtsızlığa şöyle isyan eder: ""hbarcıya inanmadılar, 'iftira ediyorsun' diye bir de mahkûm ettiler."

9 Subay Cuntacıları, mahkum edilmek yerine ödüllendirilince ve darbeyi ihbar eden subay da cezalandırılınca faaiyetlerine, kaldıkları yerden devam etmeye başlarlar.

Dönem subaylarından Nevzat Bölügiray, o günleri şöyle anlatmaktadır: Komutanlardan umudunu kesen ve ülkeyi düzlüğe çıkarabileceğini zanneden ve darbe hazırlıkları suçlamasıyla dokuz subayın tutuklanması da bunun işaretlerinden biri oluyordu. **Tutuklanan bu grubun başka gruplarla ilişkisi yoktu. Bu demekti ki, kendilerinden başka orduda kaç grup vardı, Allah bilirdi**. (Bölügiray,2009:94).

1958 yılında Kurmay Albay Namık Kemal Ersun'un, kurmay albay ve komutan olduğu bu İrtibat Bürosu'yla, kendi imzasıyla yaptığı bir çalışma sonradan ortaya çıkar.

Dönemin yakın şahitlerinden Mehmet Arif Demirer de darbenin, cuntacılar tarafından önceden nasıl kararlaştırıldığını şöyle anlatıyor: Millî Birlik Komitesi üyesi Muzaffer Özdağ ve Özel Harp Başkanı Korgeneral Cihat Akyol da vardı, onun tanıklığında bir görüşme yaptık. Yüzbaşı Özdağ demişti ki; 26 Mayıs sabahı Türkiye'de ihtilal ortamı vardı. (Halbuki 1952 de cunta kurduğunu Albay Aydemir'e söylemişti.)

"Ben buna katılmıyorum." dedim ve sordum: "26 Mayıs sabahı pencereden bakıp ihtilal ortamı gördün. Hadi ihtilal yapalım mı dedin, yoksa ihtilal kararını daha önce vermiş miydin?" "Daha önce vermiştim." dedi. "Ne kadar önce, bir ay, bir yıl?" "Bir yıl daha yakın." dedi. Peki, 26 Mayıs 1960'ta Özdağ pencereden baktı, Türkiye'de ihtilal ortamı var mıydı? Yoktu, yani sen ihtilal ortamı yok iken ihtilal kararı verdin, sonra Halk Partisi ile el ele, yandaş medya ile ihtilal ormanı yarattın, dedim. Özdağ, "Evet" dedi. İşte, **ihtilal ortamı yokken verilmiş bir karar, ihtilal ortamı** oluşturmak için konmuş taşlar. Biri düğmeye basıyor, koş, diyor. (Demirer,2011).

Mehmet Arif Demirer, darbenin cuntacılar tarafından öne alındığını Türkeş'i şahit göstererek şöyle anlatıyor: Türkeş Bana, "Babanızın da içinde bulunduğu erken seçim girişiminden haberimiz oldu, darbe tarihini öne aldık." dedi. (Demirer,2011).

O günlerde bir darbenin olacağını hapishanedeki CHP'liler bilmekte ancak hükümettekiler bilmemektedirler. "Ulus Gazetesi Yazı İşleri Müdürü, Beyhan Cenkçi, darbe olacağını önceden haber alıp koğuşundakilere söylemişti." (Gürsoy İdris,2013).

DARBENİN EBESİ OLARAK CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Kurumsal Destek

1950'den sonra on yıllık kısa çok partili demokratik hayat, 1960 darbesinden sonra dramatik bir şekilde 'vesayet' altına girdi. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), darbeye destek veren 'sivil kuvvetlerin' en önemli ayağı oldu.

Akis dergisi yönetmeni ve İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker, 27 Mayıs'ta CHP'nin rolünü şöyle anlatıyor: "Gerçek şudur ki o günlerde, CHP bir yeraltı faaliyetinin bütün hazırlıklarını tamamlamaktaydı. Menderes'e karşı koyma kendiliğinden mi doğmuştur? Hayır. Onu CHP bizzat organize etmiş, beslemiş, sloganlarını vermiş, her hareketin çekirdeğini oluşturmuş, bir beyin rolü oynamıştır. İsmet Paşa, partisinin bu rolü oynağından haberdardı. İsmet Paşa'nın ihtilâle yeşil ışık yaktığı bir gerçektir." (Toker,1992:2011).

CHP'li basın organlarının yalan yanlış ve hiçbir kontrole tabi olmayan yayınları, CHP'li halk kitlelerinin yanı sıra birçok aydın, subay, bürokrat üzerinde de etkili olmuş, uydurulan korkunç yalanlar, gerçeğin ta kendisi olarak algılanmıştır.

Türkiye'yi 27 Mayıs 1960 darbesine götüren süreçte, TSK'de yaşanan istifalara ilişkin sonradan ilginç ayrıntılar ortaya çıkmıştı. Dönemin CHP Milletvekilleri, Ferda Güley ile Bahri Yazır, Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner başta olmak üzere askerlerin istifa dilekçesini kendileri yazıp imzalatmıştı. Vekiller, istifa dilekçesini daha sonra CHP Genel Merkezinden basına teleks geçmişti. Yazır ile Güley'in, Çetiner'i tebrik mektupları ile CHP il örgütlerinin istifa eden binbaşı için düzenlediği yardım kampanyaları da gazetelere haber olmuştu.

Süleyman Arif Emre o günleri şöyle anlatıyor: "O zaman biz de muhalif parti CHP içindeydik. Deniliyordu ki Adnan Menderes hükümeti 112 solcu genci kıyma makinesinden geçirmiş, 1 Mayıslara katılan gençleri hayvan yemi yaptırmış. Buna inanıyorduk. Gazeteler bangır bangır bağırıyordu." (Dursun,2000:42).

Dönemin yakın şahitlerinden biri olan Sabri Öğe'ye göre; Darbelerdeki bir başka ortak yan da CHP'nin rolüydü. CHP daima darbe taraftarı bir parti olarak her darbenin yapılmasında, öncesinde yahut sonrasında bir şekilde rol almıştır. En etkili rolünü de 27 Mayıs Darbesi'nde oynamıştır. Darbe öncesinin bütün operasyonları bu partinin başının altından çıkmıştır. "Şayet CHP faktörü olmasaydı 27 Mayıs Darbesi olmazdı." (Öğe,2020).

27 Mayıs'ta basın, üniversite ve CHP'nin tam bir dayanışma içinde darbecilerle birlikte çalıştığını anlatan Emre Oktay, "CHP, o gün DP'lileri linç kampanyalarında başı çekiyordu." demektedir. (Oktay,2012).

Darbeci Albay Talat Aydemir, hatıralarında, savunmasını yaptığı bölümde, **CHP'**den kendilerine resmen bir darbe teklifi geldiğini şöyle anlatıyor:

"**1957** seçimleri yapıldı. Seçim sonuçları İnönü'nün kıymetlendirmesinin tam aksi tecelli etti. O tarihte meşhur Gaziantep Hadisesi meydana geldi. **Meclis'in ilk açıldığı gün bir askerî müdahale yapılması için CHP'lilerden bizlere müracaatlar oldu.** Fakat bir zümre ve hele CHP namına ihtilal yapamayacağımızı kendilerine bildirdik. Ve tekliflerini reddettik." (Aydemir, 2010).

Dönemin DP Milletvekli Bahadır Dülger, 1957'den sonra ortaya çıkan CHP'nin seçim korkusunu şöyle anlatıyor: 1960'ın sonbaharında seçim erkene alınarak yapılacaktı. Ancak CHP endişeliydi. "60 seçimlerinde yarışıp bir daha kaybederse partide temelden bir sarsıntı olabilir." diye endişeleri vardı. Darbeciler daha sonra açıkladılar. "Bütün bilgiyi Halk Parti'den alıyorduk, amaçları uğruna kullanıldık." demişlerdir. (Dülger,2011).

Darbecilerden Albay Ertuğrul Alatlı, sonraki yıllarda, 27 Mayıs'ta Türkiye'yi darbe ortamına götüren olayların 'organize bir tertip' olduğunu belirtiyordu. CHP'nin darbeye nasıl ortam oluşturduğuna ilişkin çarpıcı ayrıntıların yer aldığı notlarında, **1960 darbesinin gizli saklı olmadığını, Genelkurmay'da planlandığını aktarıyordu**. Öğrenci hareketlerinin ise 'organize iş' olduğunu belirtiyordu. (Alatlı,2011).

Dönemin yakın şahitlerinden biri olan Mehmet Arif Demirer'in anlatımına göre; "27 Mayıs tamamen CHP'nin iktidar hırsının içerideki derin bürokrasi ile birlikte yaptığı bir şeydi. Halk Partisi'yle irtibat vardı. Nitekim Nihat Erim'in kitabında 'İsmet Paşa azmettirdi.' diyordu. (Demirer, 2010).

Halk Partisi (CHP), sadece askeri değil halkı da inandırmıştı. 1960'a gelindiğinde ülkede 'Demokrat Partililerin gençleri kestiği', 'Genelkurmay Başkanı'nın, Millî Savunma Bakanı'nın paltosunu tuttuğu', '**insanların kıyma makinelerine atıldığı**', 'cesetlerin Konya Yolu üzerinde gömüldüğü' konuşuluyordu. Halk Partisi, halkı ve askeri inandırmıştı. (Gürsoy Nilüfer,2011).

Dönemin bir başka yakın şahidi olan Prof. Dr. Gençay Gürsoy, 27 Mayıs'a doğru bazı öğrenci toplantılarının CHP'nin İstanbul il binasında yapıldığını söylüyordu. Gürsoy, o günleri şöyle anlatıyor: "Bazı öğrenci toplantılarını CHP'nin Sultanahmet'teki il binasında yapardık. Yani gecenin bir saatinde gidip orada toplanırdık. 28 Nisan öğrenci olayları sonrası öğrencilerin askerler tarafından toplanması da bir senaryoydu." (Gürsoy Gençay,2012).

Dönemin bir başka yakın şahidi olan Prof. Dr. Ali Özek, tertibin bir diğer boyutunu şöyle anlatıyor: Urfalı Abuzer Ağa şöyle konuşuyordu: "İnönü'ye telefon açtım. Ben şahsen iki yüz, üç yüz kişinin cebine harçlığını koydum. Gösteri yapması için Ankara'ya, İstanbul'a gönderdim ve ihtilal böyle oldu. Bu kadar desteğimizden sonra senin yapacağın bu muydu?" dedim. Hakikaten ihtilalden önce İstanbul'da beş bin, on bin kişi gece gündüz gösteri yapıyordu. Daha çok genç adamlardı bunlar. O zaman Abuzer Ağa bunu anlattı. Şarkta ne kadar Halk partili ağa varsa her biri böyle bir grup insan görevlendirip İstanbul'a göndermiş. Ceplerine 3-5 aylık harçlıklarını da koymuşlar. Adamların görevi yemek, içmek ve gösteri yapmak. 27 Mayıs ihtilalini yaptıran yüzde yüz Halk Partisi'dir. (Özek, Yıldırım,2012:182).

28 Nisan günlerinde, bir öğrenci lideri olarak olayların gelişimini izleyen Kadir Mısıroğlu da olayların perde gerisinde yer alan iki unsura dikkat çeker. "28 Nisan hadiseleriyle alakalı olarak tutuklanan gençlerden birisi, başından geçenleri bize anlatmıştı. O gün hükümet alelacele toplanmış ve örfi idare (sıkıyönetim) ilan edilmişti. Bu yüzden tevkif edilenler askeri garnizonlara götürülmüşlerdi. Burada kendilerine son derecede iyi muamele edilmiş olduğunu ve hatta teşvikkâr bir tavır takınıldığını bu gençten öğrenmiştik. İhtilalci gençleri teşvik edenler arasında CHP ileri gelenleri kadar askeri şahıslar da vardı." (Mısıroğlu,1995:27).

"Adı geçenleri sıkıyönetime bağlı ekipler yakalayarak kamyonlara doldurup Davutpaşa Kışlası'na götürürken bunların yüzde doksanını, daha yolda salıveriyorlardı." (Gökdemir, Öztuna, 1987:73-97). Bu gençlerden biri de sonradan İstanbul Üniversitesine rektör olan Kemal Alemdaroğlu idi.

Darbeci subaylar ve onların etkisinde bulunan silahlı birlikler, kanuna aykırı davranarak suç işleyen öğrencilere karşı engin bir müsamaha gösterisi sergiliyorlardı. Darbeci askerlerin ve CHP'nin tertip ettiği öğrenci olaylarının ardındaki odağı kısmen de olsa gören Başbakan Menderes, bir açıklama yaparak gösterileri 'pejmürde nümayişler' olarak niteler ve sahiplerine mesaj gönderir: "Hadiseler artık milli irade ve seçimle iş başına gelen meşru iktidara karşı düpedüz ve apaçık bir isyan hareketi halini almış bulunuyor. Bunda şüphe yok. Şayet bunun bir tarafı bir siyasi parti ise, bu siyasi parti yüzde yüz bir siyasi irtica ocağı haline gelmiş demek olur. Ve bu hal ile o bir parti halinden çıkmış, isyan idare eden bir komite haline düşmüş demektir." (Dursun,2000:48).

Seçimlerin yenilenmesine daha iki yıl vardı. İktidarı almanın seçim yolları ile mümkün olmadığını anladıkça CHP hırçınlaşıvor, mücadeleyi parlamento dışına sürüklemeye uğraşıyordu. Halk kitlelerini yalan dolanla birbirlerine düşman iki kamp haline getirmek, iktidara mensup olmayı günah saymak, onların gururunu ve duygularını yaralamak, idareyi ve adalet cihazını müdahaleye mecbur kılacak olaylara sebep olmak, CHP'nin üzerinde çalıştığı kargaşa yöntemlerinden bazılarıydı.

CHP'nin darbe için kargaşa çıkarmak maksadıyla tertip ettiği olaylardan biri de Yeşilhisar Olayları idi. **Yeşilhisar olaylarında en ön saflarda bulunan Bekir Küpeli, sonraki yıllarda CHP yönetimi tarafından kullanıldığını söylüyordu.**

CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal'ın oğlu Ahmet Ünal ise babasının DP'lilere ateş ederken sarhoş olduğunu ve silahını kendisinin doldurduğunu söylüyordu. (Gürsoy İdris,2012:45).

Sonradan darbenin sahiplerinden biri olan Prof. Dr. **Sıddık Sami Onar,** o günlerde hükümet yetklilerine şöyle söylüyordu: Hadiselerden çok müteessir ve endişeliyim. Tehlike çok ciddidir. **CHP'nin bazı çevreleri ihtilal yapmak istiyorlar. Gençlik kollarını bunun için hazırlıyorlar**. (Sarol,2014:336).

Biz yine başa dönelim ve CHP'nin darbe içinde hangi boyutlarda bulunduğunu irdeleyelim.

CHP'nin 27 Mayıs Darbesinin içinde mi yoksa dışında mı olduğunun cevabını, ayrıntılı ve kesin delilleriyle açıklayanlardan biri de darbeci subay Albay Emin Aytekin olmuştur.

27 Mayıs döneminde önce İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Kurmay Başkanı, daha sonra da Harp Akademileri Kurmay Başkanı olan Albay Emin Aytekin, 1962 yılında yayınladığı 'İhtilal Çıkmazı' adlı kitabında o günün gerçeklerine ışık tutar: "1950'de seçimleri kaybettikten sonra, İnönü 10 sene bir muhalefet göstermişti ki, pir göstermişti. Kendi zamanında kurulan ihtilal örgütünü, bir ağ gibi tecrübesiz ve basiretsiz politikacıların boyunlarına dolamış, güçlü ekibi ile asıla asıla, onları 26 Mayıs akşamına getirmiştir. Ordu tarafından yapılacak iş, çürütülmüş bir iktidara fiskeyi vurmaktı. **Nitekim de öyle oldu. Bir fiske ile iskambil kâğıdından yapılmış kuleler gibi bir iki saatte yıkılıp gittiler. Ve sonra da kolayca devşirilip, Harp Okulu'nda istiflendiler.**

27 Mayıs'ın mimarları arasında, İsmet Paşa'yı ve onun kudretli ekibini ihmal etmek doğrusu, tarihi tahrif etmek olur. Bunun için değil mi ki Meclis'te birkaç gün evvel verilen tokatlı, yumruklu, meydan savaşının kahraman gazisi bir CHP milletvekili, başında sargılar olduğu halde, sivil elbisesinin üstüne bir yaver ceketi geçirip, 27 Mayıs sabahı ihtilal karargâhına koşmuştur." Diyorlardı. (Dilligil,1988:40-41).

CHP, 1954 seçimlerini de ezici bir farkla kaybedince sürecin işletilmesine hız verilir. CHP'nin son umudu olan 1957 seçimleri de başarısızlıkla sonuçlanır. Halk, yıllarca eli kırbaçlı zalim bir gardiyan sıfatıyla başında bulunan CHP iktidarını artık bir daha istememektedir. Teveccüh, 1950'de 'Yeter! Söz Milletin' diyen partiyedir. Siyaset Bilimci Prof Dr. Atilla Yayla'ya göre; "CHP, iktidara gelmesinin çok zor, hatta neredeyse imkânsız olduğunu gördü.

Bu yüzden demokratik iktidarların kendi alanlarını daraltmasını önlemek ve iktidarı da ellerinde tutmak için sistemi yeniden dizayn etmeye karar verdiler." (Yayla,2010).

Ancak halkın teveccühü, ülkenin başta CHP olmak üzere zinde odaklarına mensup seçkinlerini açıkça rahatsız etmektedir. CHP ise 1954'te başlattığı çalışmalarına o kadar hızla ve açıkça devam etmektedir ki, 1957 seçimlerinin hemen ardından ilk darbe duyumları gelmeye başlar. DP'li Necmeddin Önder bunun şahitlerinden biridir.

"DP 1957 erken genel seçimlerini de 416 milletvekili ile kazandı ve üçüncü defa iktidar oldu. Ancak bu seçimler vesilesiyle bazı gerçekler ortaya çıktı. Örneğin bazı garnizonlarda subayların el altından CHP seçim propagandası yürüttükleri anlaşılmıştı. CHP'nin ihtilal hazırlığı içine girdiği anlaşılıyordu. 1957'de seçimi kazanarak Nevşehir Milletvekili oldum. Henüz Nevşehir'deydim. Yakın akrabamdan bir bayanın CHP taraftarı kocası da CHP Nevşehir İl Teşkilatı'nda görevliydi. Akrabam olan bayandan şu haberi aldım: Ankara'dan partiye gizli bir yazı gelmiş. Yazıda 'Seçimin DP tarafından kazanılmasına bakmayın. **CHP çok yakında iktidara gelecektir' deniyormuş. Bu nasıl olabilirdi? Tabii meşru olmayan bir yolla.**" (Apuhan,1993:114).

1958-1959 yıllarına gelindiğinde CHP'li kurmaylar ülkenin değişik yörelerinde, yaptıkları hazırlığın müjdelerini vermeye başlamışlardır.

Kasım Gülek 1958 senesinde Balıkesir Kongresi'nde "Bugün gitti, gidecekler. Çok az bir zaman kalmıştır. 'Bazıları Amerika'da, İsviçre'de villalar alırız, o gün gelince dört motorlu uçağa biner kaçarız' derler. Onları götürecek Türk pilotu yoktur. Şayet kaçmak isterlerse arkalarından jet uçakları gider, alır getirir." diyordu.

Selim Soley, 14/8/1959 tarihinde Ankara'da "Çarşaf meselesine gelince Nuri Sait Paşa da çarşafla kaçmıştı. Onlar da belki böyle yapmak için çarşafları yasak etmiyorlar." diyordu.

...Sırrı Atalay, Kadıköy'de 2/8/1959 tarihinde şunları anlatıyordu: "Bu batakçı zihniyetten kurtulmak için icap ederse vatanın her yeri bir Gaziantep olacaktır." diyordu.

Nihayet Suphi Baykam 4/1/1960'ta Kadirli'den haykırıyor: "İktidarı aldığımız takdirde sokakta leşi sürünmeyen siyaset adamı kalmayacaktır." diyordu. (Ağaoğlu, 1972:235-236).

Birçok DP'linin 'Allah hiçbir iktidara CHP gibi muhalefet vermesin' dua ve temennisini tecelli ettirecek şekilde CHP, amansız bir propaganda yaparak ülkenin zinde güçlerine mesajlar göndermektedir.

Ezanla ilgili kanuna kendileri de evet oyu verdikleri halde, Türk askerinin Kore'ye gidişini, kendileri de onayladıkları halde CHP'liler şimdi 'Minarede Ezan, Kore'de Kurban' sloganıyla DP iktidarına hücum etmektedir.

Darbeden sonra ortaya çıkacak süreçte, CHP'nin konumundan endişe eden genç arkadaşlarını Yarbay Türkeş teskin etmeyi başarır. Ancak Piyade Okulundaki hesabın darbeye uymayacağı sonraki günlerde görülür.

"Piyade Atış Okulu'nda hocamız bulunan Alparslan Türkeş toplantıda başkanlığı yürütüyordu. Kendisine sordum: Albayım bu ihtilal bir gece eğitimine çıkar gibi kolaylık içinde yürütüleceğe benziyor. Ancak bu ihtilalin teşvik ve tahrikçileri arasında bulunan ve orduda da geniş sempatizanı bulunan İsmet İnönü ve Halk Partisi, iktidarı elimizden almak isteyecektir. Bu hususta ne düşünüyorsunuz?

Türkeş ayağa kalktı sağ elini havada savurdu ve indirdi hiç konuşmadı. Bu hareketiyle şunu demek istiyordu: 'Halk Partisi'ne haddini bildiririz.'

Ben tekrar sordum: Bunu yapabilir miyiz?

27 Mayıs öncesi ve sonrası olaylar göstermiştir ki Halk Partisi'nin idare üzerindeki tasallutunu önleyemedik." (Er,1999).

Darbeden sonra yazdığı eserde yaptıkları işin meşruiyetini ispatlamak için çok sayıda deliller ortaya koymaya çalışan Binbaşı Orhan Erkanlı, bir tarihi hatırayı kitabına almaz. **Bu tarihi olayın şahidi darbeci Yüzbaşı Ahmet Er, olayı naklederken CHP'nin darbenin neresinde olduğunu da gözler önüne sermiş olur.**

"İhtilal öncesi bir gün Orhan Erkanlı'yı ziyarete gitmiştim. Kendisi Davutpaşa'da Tank Tabur Komutanı idi. Odasına girdiğimde iki siville görüşür haldeydi. Onlara döndü ve dedi ki: 'Yüzbaşım yabancı değil devam edin.'

O iki sivil şahıs şunları söylediler: 'Binbaşım. Saraçhane'de iki grubu birbiriyle çatıştırdık, kavga bütün şiddetiyle devam ediyor, başka bir emriniz var mıdır?'

Erkanlı: 'Teşekkür ederim devam edin', dedi. O iki sivil şahıs ayrılıp gittiler, Erkanlı ile yalnız kalmıştık.

'Binbaşım bu adamlar kimdir?' diye sordum.

'Bunlar Halk Partisi milletvekilleridir.' diye cevap verdi.

'Memleketin genç evlatlarını birbirine kırdırıyorlar, bu ne haince bir iştir' dedim.

Erkanlı: 'Olaya öyle bakma. Onlar ihtilale zemin hazırlıyorlar' dedi.

'Allah belalarını versin' dedim." (Er,1999).

İsmet Paşa'nın ülkenin meşru iktidarını devirmek için sadece basın, üniversite ve TSK gibi zinde güçleri hazırlamadığı, başka hazırlıklar yaptığı da sonraki yıllarda ortaya çıkar. Darbeci Yüzbaşı Ahmet Er, bu hazırlıkları şöyle anlatıyor: "Akhisar'dayım. Vehbi Bakırlıoğlu 27 Mayıs ihtilalinden sonra karşılaştığımızda bana aynen şunları söyledi: 'Biz Halk Parti'liler silahlanmıştık. Türk Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs müdahalesinde bulunmasaydı biz bizzat harekete geçecektik.'

Vehbi Bakırlıoğlu CHP'de tanınmış, saygınlığı olan bir insandı. Bunu bana söyleyen herhangi bir parti üyesi değildi. Halk Parti'lilerden bazılarının Demokrat Parti'lileri ihbar ederek tutuklattıkları, DP'lilere suç isnadında bulundukları, 27 Mayıs hareketinden sonra aldığımız haberler arasındaydı." (Er,1999).

Darbeci Yüzbaşı Ahmet Er'e göre; "CHP, 27 Mayıs'ın tam içindedir." CHP Grup Başkanvekili, eski bakan Avni Doğan, bu tarihi gerçeği gizlemekte daha fazla fayda görmez ve bir CHP kongresinde açıklar: "1962 Kongresi'nde yaptığı konuşmada: 'İhtilali biz hazırladık' demek suretiyle ilk açıklayan sivil kişi Ankara CHP Milletvekili Avni Doğan olmuştu. Doğan, bu açıklaması yüzünden partisi içinde bir hayli hırpalanmıştı." (Dilligil,1988:41).

CHP'nin darbeye ulaşmak için kullandığı manivelalardan biri, kışkırtılmış öğrenci kesimleridir. Gerek CHP'nin gençlik koluna mensup öğrenciler, gerekse onların aracılığıyla kışkırtılan neye hizmet ettiğinden habersiz gençler, yaşlı bir siyaset kurdunun iktidar hırsının, kurbanları olurlar.

O kadar ki darbeyle yönetime gelen rejim, onların öldürülerek kıyma makinelerinde yok edildiği safsatasını, darbenin önemli meşruiyet gerekçelerinden biri olarak ilan eder.

Darbenin hemen ardından ortaya çıkan belgeler ve olayların şahitlerinin açıklamaları, öğrenci olaylarının tertipçisinin CHP olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

"2 Şubat 1968 Cuma günü eski MBK üyesi, daha sonraki 14'ler Grubu'ndan Dündar Taşer, Bulvar Palas Salonu'nda bana ihtilalden sonra İçişleri Bakanı Namık Gedik'in bakanlıktaki odasında bulunan kasanın oksijen kaynağı ile açıldığını, kasada 28 Nisan'da Beyazıt Meydanı'nda atlı polislerle öğrencilerin çatışmalarını gösteren resimlerle bir teyp bandı ve bunun kağıda aktarılmış metninin bulunduğu ve bu bandı dinlediklerini anlatmıştı.

Banda göre 1957 seçim yenilgisinden sonra İnönü'nün evinde Avni Doğan, Turhan Feyzioğlu, Faik Ahmet Barutçu buluşmuşlardır. Konuşma ve kararları şunlardır:

1- Üniversite öğrencileri ele alınıp bunlarla sohbetler, açık oturumlar tertip edilerek seçim sonuçlarının eleştirilmesi ve adı söylenmeksizin sonunun getirilip ihtilal mecburiyetine dayandırılması.

2- Bu amaçla Feyzioğlu tarafından bir propaganda broşürü hazırlanıp yayınlanması.

3- Polisle çatışacak kitlenin zabıta ile mücadeleye alıştırılması.

4- Hükümet aleyhinde mitingler tertip edilmesi." (Apuhan,1993:115).

Darbeye giden yolun önemli kilometre taşlarından biri, İstanbul'da gerçekleşen 28 Nisan öğrenci olaylarıdır. **Olayların içinde bizzat bulunan ve daha sonra bu olayları anlatan bir kitap kaleme alan Sabahat Erdemir'in de şahitliği, bu anlamda bir hayli önem arz ediyor.**

Çünkü kendisi olayların içinde bulunmuş bir şahıs olarak kitabının en canlı kısmını teşkil eden olaylar bölümünün başında şu açıklamayı yapıyor: "Bu kitabın olaylar bölümünün hazırlanışında yardımlarını esirgemeyen ve hürriyet savaşında kendilerine düşen ödevi sonuna kadar yapan Ayhan Toraman, Haydar Zengin, Nuri Yazıcı, Nural Vural, Mesut Ergün, Nermin Neftçi, Murtaza Çelikel, Yunus Kara, Tarhan Erdem, Özer Öztarhan, Raif Ertem, Hikmet Çetin, Şevki Aysan, Muzaffer Tuncay, Mustafa Bilgili, Müştak Şengün, Yüksel Çekemoğlu, Sedat Akman, Seyhan Kökdemir, Yavuz Soysal, Halil Hatiboğlu, Sezen Türkmen, Vasfi Asal arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim." Demek oluyor ki Sabahat Erdemir, olayları, bu olaylarda birinci derecede rol sahibi olan bu arkadaşlarının bilgi ve görgülerinden de yararlanarak aktarmaktadır.

Yani Erdemir'le beraber bunların hepsi de birinci derecede şahit durumundadır. Olaylarla birlikte aktarılan his ve heyecanlar, verilen doğru yanlış hükümler az çok hepsinin ortak haleti ruhiyesini ve anlayışını aksettirmektedir. Bu isimlerin çoğunu kamuoyu 1961-1980 arasında CHP parlamenterleri, bakanları, sendikacıları olarak tanıyacaktır.

Bu isimler, Nisan 1960 sonlarında başlayacak üniversite ve gençlik olaylarının mahiyetine nüfuz bakımından inkârı kabil olmayan delillerden birini teşkil ediyor. Bunların öğrenci olaylarından kendilerine düşen ödevi sonuna kadar yaptıklarına elbette şüphe yoktur.

28 Nisan günü İstanbul Üniversitesinde, bazı olayların gerçekleşeceği en yetkili şahıslar tarafından önceden bilinmektedir. Bilenlerin başında da İstanbul Üniversitesi öğretim görevlileri gelmektedir. Onlar üniversitede bazı olayların gerçekleşmesini, bazı gençlerin polis tarafından tartaklanmasını özellikle istemektedirler.

O günlerde İ.Ü.'de görevli bulunan Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, uzun yıllar sonra yazdığı '27 Mayıs'a Giden Yol ve 28 Nisan Olayları' başlıklı makalesinde "28 Nisan Olaylarının teşvik, tahrik ve destekleyicileri ile iyice bilinmesinin zamanı gelmiştir" temennisinden sonra 28 Nisan gününü şöyle anlatır. "27 Nisan günü fakültede bir komisyona başkanlık etmekte idim. O tarihte dekanlık görevini yapan rahmetli Prof. Naci Şensoy'un beni acele görmek istediği bildirildi.

Odasına giderken koridorda bir profesör arkadaşa rastladım. Yüzünde açık bir telaş ve teessür ifadesi vardı. Bana 'Sulhi Bey, çok şeyler olacak, çok üzülüyorum' dedi. Doğrusu kötü şeylerden maksadın ne olduğunu o zaman sormak aklıma gelmedi.

Naci Şensoy bana ertesi günü (28 Nisan) öğleye kadar fakülteye gelmeyeceğini söyledi ve dekanlık görevine vekâlet etmemi istedi.

28 Nisan günü sabah erkenden fakülteye geldiğimde olağanüstü bir durum müşahede etmedim. Misafir Alman profesörünü alarak ikinci sınıfa gittim ve ilim adamını öğrencilere takdim ettikten sonra konferansı dinlemeye başladım. Aradan belki de 15 dakika kadar bir zaman geçmişti ki dışarıdan silah sesleri gelmeye başladı. Hemen yerimden fırlayarak yan kapıdan bahçeye çıktığımda bir kısım sivil ve resmi polislerin havaya ateş etmekte bulunduklarını ve gençlerin de kaçışarak merkez binasına sığındıklarını gördüm. Takip eden saatlerde bir kurşun bahtsız bir gencin ölümüne, diğer birisinin yaralanmasına sebebiyet verdi. Olaylar büsbütün çığırından çıkmış ve 27 Mayıs'la düğümlenmiştir." (Gökdemir, Öztuna,1987:72).

28 Nisan olaylarının canlı şahitlerinden biri de Mahir Kaynak'tır. Kaynak, olayların nasıl bir seyir izlediğini ve olaylarda CHP'nin etkisinin nasıl belirginleştiğini yakından görenlerdendir.

Mahir Kaynak o günleri şöyle anlatıyor: "Olayların tamamen başından beri içinde bir insan olarak müşahade ettim. 27 Nisan'da yani 28 Nisan'a takaddüm eden günde haber geldi merkezden. **Denildi ki öğrenciler toplantı yapacak, nümayiş yapıp iktidarı protesto edecekler. Bundan anlıyoruz ki 28 Nisan olayları kendiliğinden olmuş olaylar değildir. Olayın arkasında öğrencileri kontrol eden CHP vardır.**

Öğrencilerin ana gövdesi yüzde doksanı CHP çizgisindeydi. DP karşıtı bir tavır içerisindeydi. DP'liyi pirincin içinde taş arar gibi aramak mümkündü. Bütün itibariyle öğrenciler öğretim üyelerinin ve gazetelerin etkisiyle zaten DP aleyhtarı bir tavır içerisindeydiler. Nümayişler yapıldıktan sonra sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetimde ordunun müsamahası açıkça görülüyordu. Hiçbirimize karşı hiçbir olumsuz tavırlarını görmedik. Bizi topluyorlardı, biraz sonra da geri bırakıyorlardı. Öğrencilere karşı polislerin pek fazla sert davrandığını söyleyemem. Ölen kişilerden bir tanesi hemen yakınımdaydı. Ben Marmara Sineması'nın önündeydim. Orada kaza kurşunu ile yere düştüğünü ve taşındığını gördüm.

İki ölüm vardır ve tamamen kazaydı. O büyük hengâme içerisindeki kazaya bağlanabilir. Kasıtlı bir ateş edilseydi gidiş tarafından çok sayıda insanın yaralanması ve ölmesi sonucunu doğururdu." (Dursun,2000,43-44).

O günün şahitlerinden biri de eski bakanlardan Mehmet Altınsoy'dur. Altınsoy da olaylarda CHP ve basının katkısını, yakından gözleyenlerdendir. Mehmet Altınsoy o anları şöyle anlatıyor: "Basının tahrikiyle gençlik harekete geçti. Tabii o zaman falan partili filan partili değil sağcı-solcu diye gençlik öyle ayrılmıştı. Daha doğrusu ilerici gençlik diye ayrılmıştı. Tabii iktidar partisi ne de olsa prestij kaybettiği için onları tutan gençler zayıf kaldı. Tesirsiz kaldı. Asıl karşı gençlik büyük hareketler yapmaya başladı**. Fikir babası CHP idi. Sevk ve idare lider kadrosundaki gençler de hep Halk Parti'nin gençlik kollarındandı**." (Dursun,2000,42).

CHP'li gazeteciler de 28 Nisan'da gerçekleşen öğrenci olaylarının arkasında CHP'nin olduğunu itiraf ederler. Bedii Faik bu tespitini şöyle paylaşıyor: "Öğrenci hareketi çok yaygın bir hale geliverdi. Basit bir talebe hareketinin üstüne çıktı, yaygın bir hareket oldu. **Sonradan gerisinde CHP'nin teşvikinin ve ihtilalci olan kanadıyla ordunun da olduğu anlaşıldı.**" (Dursun,2000,42). Gazeteci Bedii Faik de öğrencileri kışkırtan odaklardan birinin de 'darbe hazırlığı yapan subaylar' olduğuna dikkat çekmiştir.

DARBENİN AKTÖRLERİ

Darbenin Babası Olarak İsmet İnönü

İnönü'nün Tahrikleri

Gün gelir İsmet Paşa, TSK içinde kendisiyle aynı hedefe yürüyen darbecilerle gizli görüşmeler yapmaya başlar. 1952 yılında kan içerek darbe kararı alan Yüzbaşı Muzaffer Özdağ da CHP'nin bu hazırlığına şöyle dikkat çeker: "Ordu'ya ilk el atan muhalefet lideri İnönü olmuştur. Ordu'yu bir tehdit vasıtası olarak kullanmak istemiş ve bu tesirli olmayınca, genç unsurların ayaklandırılması için sistemli bir tahrik kampanyasına başlamıştır. Bu tahrikler tesirlidir." (Gökdemir, Öztuna,1987:46).

Hakkı Kurmel, konu ile ilgili şu bilgileri aktarır: "İsmet Paşa, 1957 seçimlerinden önce uzantısının bulunduğu gruba haber gönderdi, 'Beklesinler bu seçimleri alacağız.' dedi. Fakat seçimleri DP kazanınca, cuntacılara tekrar haber yolladı: 'İhtilal yapsınlar.' Bunlar, yaşanan vakalar. Bunların duyumlarını da alıyorduk. Ayrıca Talat Aydemir, savunmalarında da bunu itiraf etti." (Kurmel,2013).

"İsmet İnönü'den emir aldıkları ve örgüt çalışmaları hakkında kendisine bilgi aktaran bazı örgüt üyeleri vardı. Nihayet bir gün Birinci Ordu Karargâhı'nda görevli Kurmay Binbaşı Mehmet Özgüneş (ki kendisi de örgüt üyesi idi ve bizimle aynı görüşte idi) bizlere mühim bir haber getirdi. **İhtilal örgütü içinde bazı subaylar İsmet İnönü'den emir alıyorlar ve kendisine ihtilal çalışmalarıyla ilgili bilgi aktarıyorlar**. Bu subaylara göre Demokrat Parti iktidarı ihtilalle alaşağı edildikten sonra İsmet İnönü bütün kadrosuyla beraber iktidara getirilmelidir." (Er,1999).

Artık sona doğru yaklaşırken 11. dönem Meclisi de son günlerini yaşamaktadır. Meclisin son oturumlarından birinde bir dönem ülkenin 2. adamı olan eski cumhurbaşkanı, Milli Şef İnönü'ye 12 oturum meclise katılmama cezası verilir. Bu ceza, sadece İsmet Paşa'nın değil Meclisin diğer üyelerinin de hayatının dönüm noktalarından biri olur.

Samet Ağaoğlu, bu tarihi olayı şöyle anlatıyor: "İnönü'nün portresini çizerken Demokrat Parti iktidarı yıllarında geçen bir olaydaki tutumunu anlatmak yerinde olur. Kürsüde konuşurken kullandığı ağır bir kelimeyi geri alması için Meclis Başkanının yaptığı teklifi reddetmiş. Meclis Başkanı da İsmet Paşa'nın toplantılara bilmem kaç birleşim katılmama kararını Meclis'ten almıştı. Halk Partisi Grubu büyük gürültüler kopardığı halde İnönü sükûnetle yerinden kalktı, başını daha da dikleştirerek sert adımlarla salondan çıktı. İnönü Meclisten bu şekilde çıkarılmasının intikamını bütün Demokrat Parti Grubunu Meclisten, hem de uzun yıllar bir daha giremeyecekleri şekilde çıkartmakla aldı." (Ağaoğlu,1972:112-113).

Burada tarihi soruyu tekrar sorup bu kez de birkaç CHP'linin beyanatlarından çözmeye çalışalım. CHP darbenin içindedir ama hangi boyutta? Kadim CHP'li İnönü'yü, Atatürk'ten sonra 2. adam olarak gören Yakup Kadri Karaosmanoğlu darbeyi değerlendirirken İnönü'den "'İhtilalin manevi babası İsmet Paşa idi.'" şeklinde bahseder. (Er,1999).

Darbenin mimarı İsmet Paşa tıpkı bir başkomutan gibi iktidara yönelik saldırıları bizzat yönetiyordu o günlerde. İsmet Paşa, 'Büyük Taarruz' diye bir hareket başlattı. Yunanlılara karşı yürütülen Büyük Taaruzun güzargahında mitingler başlatmıştı. **Kasten hazırlanmış Büyük Ege Taarruzu'nun meydana getirdiği kargaşalıklar ve çok üzücü olaylar karşısında hükümet soğukkanlılığını yitirmiş** ve maalesef CHP'nin oyununa gelmiştir. CHP çok partili demokratik hayatı tahribe karar vermiş görünüyordu. (Sarol,2014:324-325).

Dönemin Bakanlarından Mükerrem Sarol o günleri şöyle anlatıyor**: İsmet Paşa Uşak üzerinden İzmir'e hareket edecekti. Gazeteler, dergiler, muhalefet liderinin güzergâhını Anadolu ordusunun İzmir'e giderken takip ettiği yola benzetiyordu.** Yunan başkomutanını teslim aldığı, Uşak'a giden İsmet Paşa hazretleri bugün adına büyük taarruz dedikleri bu gösterişli seyahatle ne elde etmek istiyordu? Kasıtlı yollarla, her gün bilerek çıkartılacak sunî hadiselerle hükümeti yıpratmak, huzurunu kaçırarak onu çalışamaz hale getirmek, planın ana hedeflerinden biri olduğu anlaşılıyordu.

Uşak valisi tehlikeyi sezmişti. İsmet Paşa'ya yalvarıyor, "Vilayet konağı emrinizdedir, orada rahat edersiniz." diyor. Fakat Paşa hazretleri valinin uyarılarını elinin tersi ile itiyor, 30 yıl önce karargâh olarak kullandığı evi görmekte direniyordu. Halkın heyecanlı olduğu, çıkacak müessif hadiseleri önleme uyarısına zerre kadar önem vermiyordu. Paşa kararlıdır, "Ben her tahriki yaparım, senin görevin asayişi, huzuru korumaktır, bana karışamazsın." diyerek kendini ne yaptığını bilmeyen insanların kucağına atıyordu. Daha önce hazırlanan emniyet kuvvetleri, jandarmalar orada bulunmasalar, çok daha vahim hadiseler olabilirdi. Paşa'nın hiçbir şey umurunda değildi. İsmet Paşa, vatandaşa şunları söylemişti: "Sevgili Uşaklılar, size ufak bir hatıramı nakledeceğim. 37 sene önce düşman başkomutanı bizim başkomutanımıza kılıncını burada teslim etmişti." (Sarol,2014:324-325).

Uşak olayları, inceden inceye incelendikten sonra resmi **çevreler İnönü'nün başına atıldığı söylenen taş hikâyesinin, ayrıntılarına varıncaya kadar CHP'liler tarafından hazırlandığı kanaatine varıldı.** Buna göre taş atma hadisesi gerçekte vuku bulmasa bile, İnönü'nün çevresindekiler iktidarın başını yeni bir derde sokmak için, CHP liderinin alnına kırmızı çapraz bir bandı yapıştırmayı tasarlamışlardı. (Sarol,2014:328).

İsmet Paşa o günlerde Meclis'te de şöyle konuşuyordu: "Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık bir mukavemet kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öyle zannediyorlar. Bizim görüşümüz farklıdır. Baskı tertipçileri bilsinler ki Türk Milleti Kore Milleti'nden daha az haysiyetli değildir.

Eğer bir idare insan haklarını tanımaz baskı rejimi kurarsa, o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Şimdi mevzubahis olan mesele bu. Demokratik rejim, insan hakları yürütülüyor mu yürütülmüyor mu? Bu bir. **Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa baskı rejimi kurulursa ihtilal behemehal olur**. (Sağdan alkışlar, soldan gürültüler) Beni dinleyin. (Soldan ellerin kanlı senin sesleri)

Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. **Böyle bir ihtilal dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır.** (Sağdan bravo sesleri) (soldan gürültüler)

Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam. (Sağdan bravo sesleri ve alkışlar) (soldan gürültüler)

Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır." (Gökdemir, Öztuna,1987:55-56).

Darbeden 12 gün önce, 15 Mayıs 1960'ta Sancar'ın Ankara Hukuk Fakültesinde hocalığını yapmış CHP Milletvekili Prof. Dr. Hamdullah Suphi Tanrıöver ziyaretine geldi.

İnönü'den mesaj getirmişti: Üç gün sonra Tanrıöver, Sancar'ın yanına tekrar geldi. Tanrıöver'in ziyareti üç kez tekrarlandı. Üçüncüde İsmet Paşa'nın tehdit mesajlarını getiriyordu. **İsmet Paşa, bir yanlışlık olursa Ulus'tan Çankaya'ya kadar darağaçlarının dikilebileceğini ima ediyordu.** (Gürsoy İdris,2013).

O günlerde "İsmet İnönü, başına bantlar bağlayarak yaralanmış gibi Kızılay meydanında kendini gösteriyordu." (Aksoy Cahide, 2012:75).

Darbeciler tarafından idam edilen Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın kızı Nilgün Polatkan bu anlamda şu olayı anlatıyor: Evimiz, İsmet İnönü'nün evinin hemen yanındaydı. Son zamanlarda İnönü'nün evine girip çıkanların sayısı artmıştı. Ev dolup dolup boşalıyordu. Sabahlara kadar lambalar yanıyordu. Annemin kulağına darbe yapılacağı söylentileri de gelmişti. (Polatkan Nilgün,2013).

İnönü'nün Teşvikleri

Ortaya çıkan belgeler, şahitlerin beyanları ortaya koymaktadır ki CHP bütün hücreleriyle darbenin içindedir. Darbe, İnönü'nün gayri meşru olarak sahip olduğu, sonra da cami kapısına bıraktırdığı çocuğu gibidir. Darbenin maddi ve manevi babası İnönü'dür açıkçası.

İnönü'yü darbeye iten etkenlerin başında Demokrat Parti'nin halktan gördüğü yoğun teveccühten dolayı bir daha iktidarı kaybetmeyeceği endişesidir. Yapılan birkaç seçim de bunu net bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

İnönü'yü harekete geçiren bir diğer önemli etken ise seçim yoluyla Meclis'te çoğunluğu elde eden bir partinin, 1924 Anayasası'nın Meclise tanıdığı üstün yetkilerle halkın her dilediğini yapması, halka direnen siyasi-gayrisiyasi statükoları meclis eliyle ortadan kaldırılabilmesidir. Bugün gelinen noktada Milli Şef İnönü, yıllarca nimetinden yararlandığı ve ülkeyi iki dudağı arasından yönettiği rejimden şimdi rahatsız gözükmektedir.

Çünkü artık kendisi muhalefettedir ve bir daha partisi CHP'yi iktidara getirebilecek bütün meşru yollar tükenmektedir. (Dilligil,1988:43). 1939 yılında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Harbiye öğrencilerine şöyle seslenmişti: "İkinci sınıftaki Harbiyeli, birinci sınıfa nazaran Cumhurbaşkanlığı'na bir yıl daha yaklaşmıştır." (Çelikoğlu,2010).

İsmet Paşa 1952 yılından itibaren ülkenin iktidarı için hazırladığı sicimi ilmek ilmek örmeye başlamıştır. "…**Muhalefetin başı daha 1952'de, 'iktidar kanun yolu ile değişecektir ama zamanlar boş yere geçmiş olacaktır, vatandaş ızdırap çekmiş olacaktır', diyerek tereddütler yaratıyordu.**" (Ağaoğlu,1972:234).

1950'de uğradığı ağır yenilginin ardından yaptığı durum değerlendirmesinde, yukarıda bahsi geçen kanaate varan İnönü, işte bundan sonra iktidarı gayri meşru yoldan elde etmek için yeni bir süreç başlatır. **Artık sahnede iki İnönü vardır: Biri gayri meşru yollardan darbe planlayan Milli Şef, diğeri göstermelik olarak muhalefet manevraları yapan İsmet İnönü.**

1945 yılında 'zoraki demokrat' olarak çok partili hayata izin veren Milli Şef, bu açılımdan şikâyet için kendisine gelen bazı dostlarına ilginç bir misal verir: İngilizler futbol sporuna ilk başladıkları günlerde ayaklarına rakiplerinin canlarını acıtıcı kasklar giyerler, sert mücadeleler yaparlardı. Sonra zaman içinde işte böyle normale döndüler. Biz de bir süre siyasi mücadeleyi böyle sürdürürüz. Sonra ayağımızdaki kaskları çıkarırız.

1954 yılına gelindiğinde ise ihtiraslı ihtiyarın sabrı iyice tükenmiş evinde yaptığı bir gizli toplantıda darbenin düğmesine resmen basmıştır. Olayın şahidi Dr. Lütfi Kırdar bu gelişme karşısında donar kalır. "Konu önümüzdeki seçimlerdi. Cevat Dursunoğlu, DP'nin milletin içine iyice yerleştiğini, özellikle köylerde Halk Partisi'nin 1950'den bu yana güç kaybettiğini, seçimle DP'yi yenmenin hayal olduğunu, ancak ihtilal yolu ile yıkılabilineceğini anlattıktan sonra 'Paşam' dedi, 'Bunları süngüden başka hiçbir şey koltuktan indiremez.'

İsmet Paşa cevap vermedi ve yüzünü Faik Ahmet Barutçu'ya çevirdi. Belli ki onun da konuşmasını istiyordu. Barutçu, Dursunoğlu'nun fikirlerine katılmak istemediğini fakat gerçeğin maalesef bu olduğunu, bir hükümet darbesinden veya ihtilalden başka hiçbir surette demokrat iktidarın devrilmesinin mümkün görünmediğini söyleyerek konuşmasını bağladı.

İsmet Paşa bize döndü. Biz susmayı tercih ettik. Ben merakla İsmet Paşa'nın ne diyeceğini bekliyordum. Paşa 'Önümüzde seçim var' dedi. 'Bütün gücümüzle saldıracağız ve boş yerlerini kollayacağız. Eğer yine de deviremezsek o zaman (Barutçu ve Dursunoğlu'na baktı) sizin dediğiniz yolu deneyeceğiz. Fakat tutumlarına bakıyorum da ben de size katılma ihtiyacını duyuyorum. Ama kararı seçimden sonra vereceğiz.' Ben dondum kaldım." (Sarol,2014:205-206).

Olayın başını İsmet Paşa çekmekte, kurmayları da yaptıkları açıklamalarla altyapının kurulmasında İnönü'ye destek vermektedirler. İşte o süreçten satırbaşları:

İsmet Paşa "1956 senesinde Meclis'te 'Beni kızdırmayın yoksa yapamayacağım yoktur' der. 22/6/1957 tarihinde Elazığ'daki konuşmasında 'Demokrat Parti' iktidarı muhafaza etse de kıymeti yoktur, çünkü millete seçimi zorla kazanmış intibaını bırakacaktır' demektedir. Halbuki 17/10/1957'de seçimler yapılmıştır. Bu sefer 'Seçim teminatı verirsen rahat gideceksin, vermezsen yine gideceksin hem fena gideceksin' demekte ve yine devamla **'Vatandaşlarım emin olsun ki seçimi kaybedecek olanlar iktidarda kalmak isterlerse dünya başlarına yıkılacaktır' diyerek maksadını açıklamaktadır."** (Ağaoğlu,1972:235).

Hem seçim istiyor, hem de seçimle de iktidarda kalınırsa milletin neticeye inanmayacağını, razı olamayacağını söylüyor. O halde Paşa ne istiyordu? İstediği, 'hemen gidin' dediğine göre hemen iktidara gelmekti.

İsmet Paşa aynı günlerde CHP taraftarı subayları, Prof. Afet İnan'ın evinde toplanmıştır. Yüzbaşı Ahmet Er, bu toplantıdan şöyle bahsediyor: "Toplantıda İsmet Paşa, o komite üyelerine şunu teklif ediyor. 'İktidarı bana teslim edin, size 6 yıl senatörlük vereyim.'" (Er,2012).

İhtilalci subaylardan Suphi Karaman yazdığı hatıralarında, "'27 Mayıs ortamının oluşmasında İnönü'nün büyük katkısı vardır' demiştir." (Karaman Suphi,2010).

DP eski Kayseri Milletvekili Hakkı Kurmel de 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleşmesinde İsmet İnönü'nün büyük rolünün olduğuna işaret edenlerden biridir. Kurmel, darbeden önce CHP liderinin TSK'ya ihtilal yapmaları konusunda sürekli haber gönderdiğini açıklamıştır. (Kurmel,2013).

Yapılacak yeni bir seçimde de CHP'nin iktidara gelmesi zor gözüküyordu. Bunu bilen İsmet İnönü, epey hırçınlaşmış ve işi Meclis kürsüsünden darbe çağrısı yapmaya kadar vardırmıştı. 27 Nisan'da Meclisteki olaylı bir oturumun ardından İsmet İnönü, darbenin yaklaştığını da şu sözleri ile duyuruyordu aslında: "Arkadaşlar! Şartları tamam olduğu zaman, milletler için ihtilal meşru bir haktır. Eğer bu yolda devam ederseniz, artık sizi ben de kurtaramam." İsmet Paşa'nın darbeye fiilen dahli vardı. "Şartlar tamam olunca ihtilal meşru olur." diyordu. (Er,2012).

6 Ocak 1959 günü İnönü, CHP Büyük Kurultayı'nı açtı. Başbakan Adnan Menderes'e hitaben, "Bundan sonra sizi ben bile kurtaramam." dedi. (Akdoğan, 2011:147).

Yine o günlerde, İnönü'nün Heybeliada'daki evine bir heyet geliyor. İnönü çok öfkeli, damadı Metin Toker hapse girmiş. **Gelen heyete diyor ki "Görüyor musunuz şu Yassıada'yı? Hepsini oraya tıkmalı!** Bana büyük küçük demeyeceksiniz, bütün vazifelilerin, Demokratların isim ve adreslerini bildireceksiniz." Nitekim 27 Mayıs olduktan sonra Demokrat Partililer evlerinden tek tek toplanıp Yassıdaya tıkıldılar. (Gürsoy Nilüfer,2014).

27 Mayıs Darbecilerinden Adnan Çelikoğlu da İnönü'nün 1957'den itibaren planlardan haberdar olduğunu, ihtilali adım adım takip ettiğini yazanlardandır. (Çelikoğlu,2010).

İnönü'nün Darbe Sonrası Tepkileri

Darbenin perde gerisindeki mimarı olan İnönü, haberi bir hava durumu dinler gibi bildik ve soğukkanlı bir yüzle karşılar.

Milli Damat Metin Toker o anı şöyle anlatıyor: Biraz sonra kayınvalidem telefon etti. Dediki 'Turhan Feyzioğlu telefon etti. O duyurabilmiş sesini. Kayınvalidem de 'Paşa'yı uyandıralım mı?' diye sormuş. Feyzioğlu da demiş ki, 'Hanımefendi, bugün uyandırmayacağız da ne zaman uyandıracağız.?' Onun üzerine 'Siz gelin de öyle uyandıralım' dedi. Ben geçtim karşıya. Paşayı uyandırdık. Dedim ki, 'Paşam, ihtilal olmuş.' 'Aaa, demek oldu' dedi**. O gece yatarken 'ihtilal kapımızda' diyen İsmet Paşa sabah ihtilali gerçekten de kapısında bulmuştu."** (Gökdemir, Öztuna,1987:42).

Kadim CHP'li Yakup Kadri Karaosmanoğlu da İsmet Paşa'nın darbecilerle yaptığı görüşmeyi teyit eder: "İhtilali müteakip, İnönü, bir telefon muhaberesinde Komite Başkanı Cemal Gürsel'e 'emrinizdeyim' demişti. Komite üyelerinden bazılarının yanaklarından öpmüştü ve nihayet, başında bulunduğu partinin hukukçularına Anayasa'da bir daimi senatörlük müessesesi ihdas ettirmek suretiyle hepsinin gönlünü çelmeyi de unutmamıştı." (Karaosmanoğlu,1984:280).

28 Mayıs günü İsmet Paşa'nın yaptığı açıklama, CHP'nin darbeye bakışını, darbeyle olan irtibatını gösteren ilk resmi açıklamadır. İnönü bu tarihi açıklamasında **"Biz darbenin ne içindeyiz ne dışında" diyerek eserine, o günün şartlarında olabilecek en uygun ifadeyle sahip çıkmıştır**. CHP Genel Başkanı, darbenin dışında değil bizzat içindedir. Buna şüphe yok. Ancak hangi boyutlarda içindedir tartışması, yakın tarih araştırmacılarının ilgi alanındadır.

27 Mayıs sabahı, İnönü'nün evinin önü bayram yeri gibiydi. Sokağa çıkma yasağına rağmen CHP'liler orada toplanmıştı. İhtilali radyodan duyan yüzlerce CHP'li ve pek çok subay, İnönü'nün Ankara'daki Ayten Sokak'taki evinin önünde kutlama yapıyordu! Kalabalığın İnönü'nün evinin önünde toplandığını öğrenen Türkeş, bildiriden hemen sonra bir tabur askerle oraya geçti. İçeri girip İnönü'nün elini öptü. İhtilal ile ilgili kısaca bilgi verdi, sonra sarılıp ayrıldılar. İhtilalin ikinci günü ise bu kez Cemal Gürsel, İnönü'ye telefon edip "Ne isterseniz, ne zaman isterseniz emrinizdeyiz." diyecekti.

İnönü de Gürsel'e, "Büyük bir iş yaptınız. Başarınıza yardımcı olmak için asıl ben sizin emrinizde olacağım." şeklinde cevap verecekti. (Kılıç,2010). İnönü, ihtilali yapanlar için "asil ihtilalciler" demişti. (Gürsoy Nilüfer,2011).

Darbe lideriyle yaptığı telefon konuşmasında, "Başarınız için asıl ben sizin emrinizdeyim" diyen eski Milli Şef, bu sözünü büyük bir özen ve disiplin içerisinde yerine getirir. CHP'nin lideri İsmet **İnönü, aynı gün örgütlerine bir genelge yayınlayarak müdahaleyi desteklediklerini belirtiyor ve Milli Birlik Komitesi kararlarına harfiyen uyulmasını istiyordu.**

İsmet Paşa'nın genelgesi şu muhtevayı içeriyordu: "MBK Başkanı ve TSK Başkumandanı Sayın Org. Cemal Gürsel aziz milletimize hitabesinde MBK'nin temiz ve dürüst bir demokratik nizamı kurmak, devlet idaresini süratle milletin iradesine tevdi etmek kararında olduğunu bildirmiştir.

Bu zaman zarfında vatandaşlarımız arasında huzur ve sükunu muhafaza etmenin büyük kıymeti vardır. CHP teşkilatı böyle nazik devirlerde sirayet istidadı gösteren intikam hislerinden, hususi garaz temayüllerinden ciddi olarak sakınmalı, vatandaşları da bu gibi hız ve temayüllerden korumak için çalışmalıdır.

MBK'nin dürüst bir nizamı tesis etmek hususunda kesin karar sahibi olması hal ve ati için memlekette huzuru, güveni sağlayan büyük teminattır. Vatandaşlarımız eşit, dürüst ve serbest seçimleri, sükun ile ve Türk Ordusu'nun temiz geleneklerine tam bir güven içinde beklemelidirler. Hepinize sevgi ve saygılar sunar, vatan hizmet yolunda başarılar dilerim."

İsmet Paşa'nın darbecilere desteği ile yeni rejim şekilleniyordu. CHP teşkilatına genelge yayınlayan İsmet Paşa, 29 Mayıs 16.30'da yeni devlet başkanını tebrik etmeye gitti. Gürsel, Başbakanlık'ta Adnan Menderes'in odasında çalışıyordu. İsmet Paşa'yı kapıda karşıladı. Yirmi dakika baş başa görüştüler. Bir gün sonra Gürsel, Dışişleri Bakanlığına getirdiği Selim Sarper'i İnönü'ye gönderdi. İnönü'nün evindeki kütüphanesinde iki saat baş başa bir görüşme oldu.

"1 Haziran 1960'ta İsmet İnönü bir basın toplantısı yaptı. Bu toplantıda ilk soru şu idi: Türkiye'de siyasi faaliyet men edilmiş olmasına rağmen basın toplantısı yapmanız nasıl mümkün oluyor? (Gökdemir, Öztuna,1987:43).

Aynı toplantıda eski Milli Şef İnönü, bir soru üzerine ülkenin seçimle gelmiş hükümetini silahla görevden uzaklaştıran darbenin meşru olduğunu savunur.

"O halde, ordunun yaptığı bu hareketi ihtilal telakki ediyor musunuz?"

-Bu, memleketi gayrı meşru bir baskı idaresinden kurtaran meşru bir ihtilaldir." (Gökdemir, Öztuna,1987:44).

Paşa, bu görüşünü yabancı basına da ifade etmekten çekinmez. Aynı gün, kendi sesinden Londra Radyosu'ndan yayınlamak üzere, BBC muhabiri Mf. Eric D. Monnet, Paşa ile özel bir mülakat yapmıştı. Sorular ve cevaplar İngilizce idi.

İlk soru ve cevabı şuydu: -Sizin görüşünüzce Türkiye'deki durum, ordunun hükümet darbesini haklı kılacak kadar ciddi miydi?

"-Basın, üniversite, adalet istiklali, Büyük Meclis'te konuşmayan kalmamıştı. Memleketi gayri mes'ul teşekküller idare ediyordu. Bunlardan daha ağır olarak, partizan idare elinde hususi silahlı kuvvetler teşkiline girişilmişti. Bütün bu ahvale seçim yoluyla çare bulma imkan haricine getirilmişti." (Gökdemir, Öztuna,1987:45).

İki Paşa arasındaki diplomatik trafik bütün hızıyla sürmektedir. Nitekim 5 Haziran'da Devlet Bakanı Amil Artus İnönü'yü evinde ziyaret eder. Yapılan ve yapılması düşünülen çalışmalar hakkında bilgi verir.

Darbenin balayı günlerinin ardından gelen süreçte, Gürsel ve arkadaşları ile İnönü arasındaki muhabbeti gölgeleyecek çatışmalar olur. Darbenin ilk günü cumhurbaşkanlığına getirileceği hevesiyle gidip Çankaya'ya yerleşen daha sonra da gerisin geriye gönderilen İsmet Paşa, şimdi maksadına erişmenin yolunu hemen bir seçim yapılmasında görmektedir.

Bir koro şefi gibi darbe hazırlıklarını yöneten İnönü'den başka, bazı CHP'li kurmaylar da darbe organizasyonu içindeydiler. Şimdi bu CHP'li darbe kurmaylara yakından bakalım:

CHP Gençlik Kolları Başkanı Orhan Birgit

27 Mayıs Darbesinin en önemli sivil aktörlerinden biri, dönemin CHP Gençlik Kolları Başkanı Orhan Birgit'ti. Orhan Birgit, 1927 yılında Kars'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Öğrencilik yıllarında gazeteciliğe başlayarak Ulus Gazetesi'nin İstanbul temsilciliğini yaptı. Dünya ve Yeni Sabah Gazeteleri'nde istihbarat şefi, haber müdürü olarak çalıştı. 1955'te arkadaşlarıyla birlikte Devir dergisini çıkarmaya başladı. Cumhuriyet Halk Partisi'nde ocak, ilçe başkanlıkları, İstanbul İl Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. Meşhur Tan Gazetesi ve Matbaasının tahrip edildiği baskını düzenleyen ekibin liderleri arasında yer aldı. 6-7 Eylül 1955 Olayları'nda aktif rol aldı.

Orhan Birgit, sonraki yıllarda arkadaşlarıyla birlikte haftalık Kim dergisini çıkarmaya başladı (1958) ve bu dergi ile de siyasi mücadelesini, uzun yıllar sürdürdü. Birgit, ilk kez 1955'te Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) listesinden İstanbul Milletvekili seçilerek TBMM'ye girmişti. 1969 ve 1973 seçimlerinde, Ankara'dan milletvekili seçildi. CHP Parti Meclisi ve Merkez Yönetim Kurulu üyeliği ile parti sözcülüğü yaptı. 1974'te Bülent Ecevit'in başkanlığında kurulan CHP-MSP Koalisyon Hükümetinde, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile hükümet sözcülüğüne getirildi. Ecevit Hükümetinin istifasından sonra yeniden CHP Merkez Yönetim Kurulu üyeliği ve genel sekreter yardımcılığı yaptı.

Orhan Birgit, henüz gençlik yıllarında 27 Mayıs'ın nedenlerinden sayılan öğrenci hareketlerini kendisinin organize ettiğini, manşete çektikleri öğrencilerin kıyma makinelerinden geçirildiği haberinin tam bir asparagas olduğunu, 27 Mayıs'tan üç yıl önce Samet Kuşçu davasında darbe soruşturmasını engelleme amacıyla CHP adına mahkemeye müdahil olmakla görevlendirildiğini itiraf edecekti. (Öztürk,2011). Orhan Birgit, "Öğrenci olaylarını ben başlattım." demişti. (Birgit,2009). Yeşilhisar'da DP'lilere ateş eden CHP İlçe Başkanı Mustafa Ünal'ın oğlu Ahmet Ünal, babasının avukatlığını "İstanbul'da öğrencileri sokağa biz döktük." diyen Orhan Birgit'in yaptığını söylemişti. (Gürsoy İdris,2011)

9 Subay Olayı'ndan sonra sekiz subaya Halk Partisi sahip çıkarken Samet Kuşçu yalnız bırakıldı. Cezaevinde işkence gördü. Cuntacıların avukatlığını, Orhan Birgit'in başını çektiği CHP'liler üstlendi. CHP'nin asker kökenli Ordu Milletvekili Ferda Güley, bütün davaları takip etti. (Gürsoy,2012).

Emekli Albay Cemal Yıldırım, Tahkikat Komisyonunun sorularına cevap vermediği için gözetim altına alınmıştı. CHP'li Yıldırım, 1957'deki 9 Subay Olayı'nda tutuklananlar arasındaydı. Avukatlığını, gazeteci Orhan Birgit yaptı. (Gürsoy,2013).

Altemur Kılıç, Darbeci Orhan Birgit'ten şöyle bahsediyor: Yalan haber üretiminde Halk Partisi'nin de etkisi mühimdi. Sol da bu işe karıştı. Orhan Birgit, Özcan Ergüder benim can dostlarımdı. Ama onlar da bu işe yardım ettiler. Bile bile, haksız yere bu oyuna karıştılar. (Kılıç,2012).

Basın Konseyi Başkanı Orhan Birgit, DP'lilere her türlü iftiranın atıldığı 'Yassıada Saati'ni hazırlayan, Yassıada'da aleyhte tanıklık yapan kişi oldu.

Yassıada'da yargılanan DP'lilerden Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder, anılarını kaleme aldığı kitabında şu iddiayı gündeme taşıyor: "İstanbul Eski Valisi Ethem Yetkiner, bana şunları anlatmıştı: 'Bir gece beni yataktan kaldırdılar, giyindim, iki bahriyeli teğmen alıp aşağı indirdi. Sonra bir başka odaya aldılar. Burada insan hiçbir şey görmüyor. Bin mumluk bir ışığı göze tutuyorlar. Işıktan başka bir şey seçilmiyor. Gözümü biraz alıştırıp kendimi zorladım. Önde üç kişi oturuyor. Arkada daha kalabalık insanlar bulunuyordu. Bunlar arasında Tarık Güryay, Altay Egesel, Orhan Birgit de bulunuyordu.'" (Önder,1990:92).

DP'lilerin Yassıada'da yaşadıklarını araştırarak anıları ile birlikte üç kitapta toplayan Emre Oktay, işkencecilerin sahte gözlük ve burunla gizlendiklerini söylemektedir. Oktay, sorgu ve işkencelerde Orhan Birgit gibi sivillerin görev aldığını tanık ifadelerine dayanarak iddia ediyordu. (Oktay,2011).

Basın Konseyi Başkanı Orhan Birgit, henüz gençlik yıllarında 27 Mayıs'ın nedenlerinden sayılan öğrenci hareketlerini kendisinin organize ettiğini, **manşete çektikleri öğrencilerin kıyma makinelerinden geçirildiği haberinin tam bir asparagas olduğunu,** 27 Mayıs'tan üç yıl önce Samet Kuşçu davasında darbe soruşturmasını engelleme amacıyla CHP adına mahkemeye müdahil olmakla görevlendirildiğini itiraf edecekti. (Birgit, 2011).

Bahadır Dülger'in naklettiğine göre; Orhan Birgit, 'Gençleri biz organize ettik, sokağa döktük.' diyordu. (Dülger,2011).

CHP Gençlik Kolları Kurucusu Dr. Suphi Baykam

Ertuğrul Alatlı, CHP Gençlik Kolları Kurucusu Dr. Suphi Baykam'ın Kızılay'daki ilk öğrenci eylemi ile ilgili itiraflarına şöyle dikkat çekiyor: "İnönü'nün Kızılay'a geleceğini öğrencilere önceden bildirdim. Spontane reaksiyon havası olsun diye İnönü'ye haber vermedim; sonra nümayiş yapılacağını anlatınca 'Tamam' dedi. Polislerin 'Aman arka kapıdan çıkalım bir şey olmasın' teklifini kabul etmedim. Kalabalık kıvamı bulunca bankadan çıkıp Kızılay'a kadar yürüdük. Ortalık yıkılıyordu." (Alatlı,2011).

CHP'li Suphi Baykam, "İstanbul ve Ankara'da gençlerin kaynaşması bizim 19 Nisan 1960'ta İnönü ile girişti̇ğimiz 'İş Bankası Olayı' ile başladı! diyordu. İnönü'nün kulağına 'kimseye söylemeyin bu sponten bir protesto gibi olsun', diye fısıldadım." diyordu.

O günlerde Güney Kore'deki öğrenci olaylarını örnek alan CHP'nin öğrencileri organize ettiği belirtiliyordu. Güney Kore'de başlayan öğrenci hareketleri, Syghman Rhee'nin istifasına yol açmıştı. Benzer bir gösteri zinciri ile Menderes hükümeti de devrilmek isteniyordu. CHP Beyazıt İlçe Başkanı, Gazeteci **Avukat Orhan Birgit, "İstanbul ve Ankara'daki gösterilerde ben öğrenci lideriydim. Geldi çocuklar, bana sordular, onlara ne yapmaları gerektiğini anlattım. Öğrenci olaylarını ben organize ettim." itirafında bulunuyordu.** (Gürsoy İdris, 2012).

CHP Milletvekili Ferda Güley

Güley, yaptıkları tahrik ve teşvik faaliyetlerini şöyle anlatıyor: "Karşılıklı konuşmalarımız uzun sürdü; ve sonunda Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner, o gece istifa etmeye karar verdi; sarılıp öpüştük. Çetiner, hemen orada hazırladığım istifa dilekçesini imzaladı; fakat sonra düşündük, bu dilekçe'nin, hukuki yönden daha sağlam şekilde ayaklarının yere basması için daktilo makinesi ile yazılıp, bir nüshasının kendisine, bir nüshasının da çoğaltılıp basına verilmesi lazımdır. Saat 24'ü geçmişti; belki kapanmamıştır, uyanık kimse buluruz umuduyla, Karanfil Sokak'taki CHP Genel Merkezi'ne gittik; hademeler temizlik yapıyorlardı.

Telefonla, CHP Meclis Grup Başkan Vekili Turhan Feyzioğlu ve CHP Gençlik Kolları Genel Sekreteri Bülent Ecevit'e rica ettik; hemen geldiler. İstifa dilekçesi yeniden yazıldı ve Ecevit'in yardımıyla basına ulaştırıldı... Ulus'ta Binbaşının istifa mektubunun tam metni yayınlandı." (Gürsoy İdris, 2012).

Darbe gününün sabahında CHP milletvekili Ferda Güley, askerî üniforma giyerek "ihtilal karargâhına yardıma" gidecekti. Daha tuhaf olanı ise kafa karışıklığı içindeki darbe kadrosuna, hukuk profesörlerinin yol-yöntem göstermesiydi.

Darbe Öncesi Yeşilhisar Olayları

1960 darbesine zemin hazırlayan provokasyonların, 17 Şubat'ta Kayseri'nin **Yeşilhisar** ilçesinde başladığı ifade ediliyor. Ardından sokak hareketleri ve öğrenci olaylarıyla ülke, hızla darbeye sürüklenmişti. 17 Şubat 1960 tarihinde Kayseri **Yeşilhisar**'da CHP ilçe başkanı "İsmet Paşa'nın dediği günler geldi, sizin hesabınızı göreceğiz!" diyerek Demokrat Parti ilçe başkanını silahla vurmuştu. Zanlı, ilçeden Kayseri'ye yargılanmak üzere götürülürken, CHP'lilerin provokasyonu ile şehir karışıp polis ile halk karşı karşıya gelmişti.

Bazı gazeteler ve CHP lideri İsmet İnönü, iktidarı Halk Partililere baskı yapmakla suçlar. Menderes ise tam tersine Halk Partisi'nin yıkıcı faaliyetlerde parmağı olduğunu düşünmektedir. CHP heyetleri, ilçeye gelir. İnönü de Kayseri'den sonra Yeşilhisar'a gelmek ister ancak daha vahim olaylar çıkabileceği endişesi ile izin verilmez. 27 Mayıs darbecisi subaylar, "Darbe yapmada Yeşilhisar olayları bizi cesaretlendirdi." diyeceklerdir. (Gürsoy İdris,2011).

Bu noktada medya devreye girmiş, CHP'ye yakınlığıyla bilinen Ulus gazetesi, "Polis halka ateş açtı." manşetiyle çıkmıştı. Bu olayları takiben İsmet İnönü ilçeye gelmeye karar vermiş ancak tren ilçeye yakın bir yerde durdurulmuştu. İnönü'nün başlattığı bu provokatif gezi, 28 Nisan'da öğrenci hareketleri olarak DP iktidarının karşısına çıkmıştı.

Kayseri'de yaşananların ardından Ankara'da siyasi gerilim iyice artmıştı. Üniversite öğrencileri, bunu bahane ederek sokağa dökülmüştü. Darbeye zemin oluşturulmuş, "Yeşilhisar olaylarından 70 gün sonra öğrenci olayları, 100 gün sonra 27 Mayıs darbesi olmuştu.

Yeşilhisar olayları, Yassıada'da yargılama konusu da yapılmıştı. Celal Bayar ile Adnan Menderes'in yanı sıra eski Kayseri milletvekillerinin ve eski Kayseri Valisi'nin de içinde bulunduğu 13 sanığın, 2 Nisan 1960'ta İnönü'nün Kayseri gezisinde seyahat özgürlüğünü kısıtladığı ileri sürülmüştü. Bayar ve Menderes'in fiilleri, anayasayı ihlalin maddi vakası olarak değerlendirildi. Kayseri milletvekilleri hakkında tutuklama kararı kaldırıldı. Vali Ahmet Kınık, General Kemal Çakın ve Milli Emniyet Müfettişi Aziz Ronabar ise 4'er yıl, 2'şer ay ağır hapis ve kamu hizmetlerinden sürekli men cezasına çarptırıldı. (Gürsoy İdris,2012:45).

Darbe Öncesi Öğrenci Olayları

Bütün demokrasilerde, polis izinsiz gösterileri bastırmakla yükümlüdür. O dönemde sıkıyönetim var ve olayların bastırılması için askerler de kullanıldı. Demokrat Parti döneminde meydana gelen **öğrenci olaylarında,** sadece iki kişi hayatını kaybetti. Biri yanlışlıkla seken kurşunla ölürken diğeri de tankın paletleri altında kaldı. Yani doğrudan hedef belirleyerek açılan bir ateşle ölen olmadı.

1960'a gelindiğinde İstanbul ve Ankara'da sokağa dökülen **öğrenciler,** gazete sayfalarında binlerce öğrencinin DP'nin emrindeki güvenlik güçlerince öldürüldüğüne dair 'asılsız' haberler, 'sivil dikta' suçlamaları gelişmeleri hızlandırmıştı.

DARBENİN SAHİPLERİNDEN BİRİ OLARAK BASIN

Tahrikler

Darbeciler, Halk Partililer ve onlarla birlikte hareket eden basın ve üniversiteden oluşuyordu. DP'yi destekleyen basın ise; İstanbul'da Son Havadis ve Ankara'da Zafer. Bütün diğer gazeteler Cumhuriyet, Dünya, Hürriyet, Milliyet, Ulus; önemli gazeteciler Falih Rıfkı, Ahmet Emin Yalman, Halk Partili ve iktidara karşı. İnönü ile Menderes arasında zaman zaman yumuşama oluyor ama bu aşağıya yansımamış. Basın gerilimi artırıyor, radyo elinde ama kötü kullanılmış. 27 Mayıs ortamının hazırlanması kolay olmuştu.

Asker oldukları için o dönemde basını takip etmelerinin tam mümkün olmadığını belirten Er, "Gazeteleri okuyorduk. Yalnız dikkatimizi çeken sol kesimden olan basın tahrik ve teşvike devam ediyordu. Türk gençliğini, Türk halkını ihtilale doğru sürüklüyordu haberleriyle, yazılarıyla. Sağ görüşlü gazeteler ise demokrasiyi övmeye devam ediyordu." (Er,2012).

Bazı kelime ve cümleler vardır ki kimi zaman kitaplar dolusu ifadeyi tek başlarına anlatmaya, ifşa etmeye yeterli olurlar. 27 Mayıs Darbecilerinden Binbaşı Erkanlı'nın sonraki yıllarda gazetecilere verdiği bir beyanat işte bu nevidendir. Binbaşı Erkanlı, kendilerini ülkenin meşru hükümetini yıkarak yerine yeni bir rejim tesis etmeye iten odak noktasını bir gazeteciye şöyle açıklar: "Biz ihtilali Akis dergisini okuyarak yaptık." (Arcayürek,1985:127).

Nitekim Türkiye'yi 27 Mayıs'a nasıl hazırladıklarını anlatan Kurtul Altuğ, "Biz yıllar önce küçücük bir Akis dergisiyle ortalığı ayağa kaldırdık. 27 Mayıs'a götürdü bu Türkiye'yi." demişti. (Altuğ,2012).

Millî damat Metin Toker de "23 millî birlikçi için parlamentonun önüne heykeli yapılsın." diyerek Akis'teki başyazısında, bu birlikteliği ortaya koymuştu. (Gürsoy İdris,2011).

Akis dergisini, bir darbe kararı almış ve bunu adım adım hayata geçirmeye çalışan İsmet Paşa'nın damadı Metin Toker'in çıkardığı hatırlanınca durumun vehameti, bütün çıplaklığıyla ortaya çıkar. Dergi o günlerde kamuoyunu aydınlatan bir organ olmaktan çıkmış, ülkenin zinde güçlerini kayınpederinin ihtirasları doğrultusunda iğva, teşvik ve tahrik eden bir araç haline gelmiş ve bunda da fazlasıyla başarılı olmuştur.

Akis'in malum yayınları, ülkenin iktidarını devirmekle kalmamış, onları bir kin abidesi olarak takip ederek hayatlarına kastetmiştir. Nitekim darbeci subaylardan Binbaşı Orhan Erkanlı bu gerçeği şöyle ifade eder. "Akis dergisi vardı. Orduda çok okunurdu. Rahmetli Polatkan'ın, Fatin Rüştü Zorlu'nun asılma sebebi Akis'in bu neşriyatıdır. **O kadar bunların aleyhine yazmıştır ki biz daha işe başlarken kafamızda bunları zaten mahkûm etmiştik.** Halk Partisi ve Halk Partisi'nin organları bu ortamı meydana getirmişti." (Apuhan,1993:170).

Milli Damat Metin Toker, mevcut iktidara ülkede cari hukuk çerçevesinde son verilemeyeceğini anlayınca bu kez hukuk dışı yeni bir felsefe üretmiş ve bunu da pervasızca pazarlayabilmiştir.

İhtilal sırasında Bursa Valisi bulunan İhsan Sabri Çağlayangil, oluşturulan bu psikolojiyi şöyle anlatıyor: "**İçlerinde Metin Toker'in de bulunduğu bazı kişiler, 'Türkiye'nin yasalar dışında da koşulları vardır.' diyorlardı.**" (Apuhan, 1993:170).

DP iktidarının sonunu hazırlayan kalemşörlerden biri de CHP Bolu Milletvekili ve Ulus Gazetesi Başyazarı F. Rıfkı Atay'dır. Türk yığınlarının terbiyesi için Rusya'daki yığın terbiye metodlarını uygulamayı 'tek parti döneminde' hükümete teklif eden Atay, tabi olarak bu yığınların (!) iktidara ortak olmasından hiç hoşlanmamıştır. Kaleminin bütün gücünü, gayri ahlaki beyanları da dahil ederek DP aleyhine, CHP'nin emrine tahsis edebilmiştir.

Darbecilerin en çok üzerinde durduğu, yaptıkları Darbenin meşruiyetini üzerine bina ettikleri husus, Menderes iktidarının muhaliflerini canice yöntemlerle yok ettiği iddiasıdır. Özellikle 28 Nisan ve sair günlerde iktidarı protesto etmek için gösteriler yapan üniversite gençliğinin feci bir şekilde öldürülüp yokedildiği masalı, Darbecilerin hiç ağızlarından düşmeyen gerekçelerdir.

Onlara göre iktidar, öldürdüğü gençleri kıyma makinelerine götürüp bedenlerini de kıyma yapmıştır. Sonraki yıllarda darbecilerin tüm gayretli ipucu arama çalışmalarına rağmen bu olayların, deli saçması uydurmalar olduğu anlaşılır. Hakikat, geç de olsa bazı sağduyulu dönem şahitleri tarafından ifade edilir.

Olay aslında CHP'li basın organlarının başlatıp sürdürdüğü acımasız bir propagandadan ibarettir. "Yüzlerce üniversiteli genç DP tarafından öldürülüp kör kuyulara atılmış, asfaltların altına gömülmüştü. Harp Okulunu imha planı ele geçirilmişti. Et ve Balık Kurumunun soğuk hava depolarında öldürülen üniversiteli gençlerin cesetleri çıkarılıp zabıtlarla tespit edilmişti." (Apuhan,1993:118).

"Basında devrik rejim hakkında geniş bir kampanya başlatılmıştı. DP'nin Harbiye'yi havaya uçurma planlarından, Konya yolundaki toplu mezarlardan, gençlerin cesetlerinden hayvan yemi yaptırıldığından, Kars ve Artvin'in Ruslar'a bırakıldığından söz ediliyordu. Bayar'ın bankada 103 milyon lira parasının çıktığı da günün önemli söylentileri arasındaydı. Hiçbiri doğrulanamayan bu iddialar kamuoyunu sert cezalara hazırlarken Ankara'da DP'lilerin saklanıp kaçmamaları için arabalar bagaj kapakları açık seyrediyorlardı." (Birand,1999:100).

Tertipler

Akşam Gazetesi'nin eski patronu Malik Yolaç, 27 Mayıs döneminde gazetesinin Ankara temsilciliğinin cuntacı askerlerin karargâhı gibi çalıştığını söylemektedir. Darbeye 3-4 gün kala üniformalı askerlerin, Akşam Gazetesi'ne sık sık gelmeye başladığını belirten Yolaç, o dönemde sadece kendi gazetesi değil birçok gazetenin menfaatleri uğruna darbe çığırtkanlığı yaptığını ifade eder.

Yolaç, üniformalı askerlerin gazete bürosunu adeta kendilerine mesken edindiğini vurgular. O dönemde gazetenin Ankara temsilcisinin İlhami Soysal olduğunu ifade eden Yolaç, askerlerin kendisiyle değil gazetecilerle temas kurduğunu söylemektedir. (Yolaç,2012).

Gazeteci yazar İlhami Soysal 555-K'nın nasıl üretildiğini şöyle anlatıyor: "5 Mayıs'ta Başbakan Adnan Menderes ile İçişleri Bakanı Namık Gedik Kızılay'da halkın arasına karışmak cüretini gösterecek, yuhalanacak ve gazeteci Emin Karakuş'un arabasına bindirilerek güçlükle olay yerinden uzaklaştırılacaktı." (Soysal,2012).

Darbe Sonrası Basın

Ülkenin meşru hükümetini bir darbeyle deviren güç gösterisi karşısında Türk basınının tavrı ise tanıdık ve bildiktir. Türk basını, her zaman olduğu gibi güçlünün yanındadır. Ancak darbe günü içinde bulundukları seviye, deniz seviyesinin altındadır.

Hürriyet'ten Tahsin Öztin, Cemal Gürsel'le Celal Bayar'ı karşılaştırdığı yazısını şöyle bitirir: "…Ne oldu? Sana, avanene bu milletin 3 saati kafi geliverdi. Şimdi kalk bakalım ayağa, de bakalım 'Ben komiteciyim' sana minnet sana şükran, Orgenaralim."

Milliyet'teki köşesinde Çetin Altan ise 27 Mayıs günü, 'Büyük Gün' başlığıyla ele aldığı yazısında şu görüşlere yer veriyordu: "'Bütün Türk vatanperleri bu muazzam ve şanlı günün sevinci ve heyecanı içindedirler. Çürümüş, süfli politika tertiplerinin şahsi ihtiraslarla Türkiye'yi en tehlikeli badirelere, kardeş kavgalarına sürüklemek üzere olduğu bir sırada, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin medeni bir şekilde devlet idaresine el koymaları ve memleketi karanlık bir akibetten kurtarmaları, tarihimizin büyüklüğüne yakışan mutlu bir hareket olarak, milletimize hür ve İnsan Hakları'na uygun yeni ufuklar açmaktadır. (...) Hakiki hürriyetin saati çalmıştır. Atatürk inkılaplarına uygun olarak demokratik bir memlekette Türklüğün şerefine yakışan bir nizamın temelleri atılmaktadır. Yaşasın Türk milleti, yaşasın Türk ordusu'" (Dursun,2000:65).

Talihin garip tecellisi yazar Çetin Altan, bir başka darbenin ardından, 12 Mart 1971'den sonraki günlerde o günün darbecileri tarafından Selimiye Kışlası'nda bir askere feci şekilde dövdürülür. Çetin Altan'ın o gün alkışladığı asker darbesi sonradan bir bumerang olarak kendisine dönmüştür.

Darbeyi ilk günlerde kutsayan basın mensuplarından biri de Ulus Gazetesi köşe yazarı M. Bülent Ecevit'tir. Ecevit, 'Darbeyi Demokrasinin teminatı' olarak görmektedir.

"28 Mayıs 1960 tarihli Ulus Gazetesindeki 'Günaydın' başlıklı yazısında CHP Milletvekili Bülent Ecevit şunları yazmıştı: Hürriyet ve demokrasi artık Türkiye'de bütün demokratik teminat müesseselerinin üzerinde, en sağlam teminata kavuşturulmuştur." (Dilligil,1988:25).

'Yaşasın Türk Ordusu!' nidalarıyla Darbecilere alkış tutan basın, sonraki günlerde bir darbecinin kendilerine dokunan bir açıklamasını duyunca küçük bir şok geçirir: "İhtilali takip eden günlerde Alparslan Türkeş ile İstanbul'daydık. Vali Refik Tulga'nın odasında oturuyorduk. O günlerde Muzaffer Özdağ'ın basında bir beyanı yer almıştı. 'Bab-ı Ali'den de geçeceğiz.'

Bu beyanın çok büyük etkisi olmuştu. Biz Vali Refik Tulga, Alparslan Türkeş ve ben konuşuyorduk. İçeriye Nadir Nadi ile Falih Rıfkı Atay girdiler. Muzaffer Özdağ'ın beyanına temasla -Efendim bütün Bab-ı Ali huzursuzdur. Bu beyan basın ailesini çok üzmüştür dediler.

Türkeş kendilerine şu cevabı verdi: -Bunları genç subayların heyecanına verin, merak etmeyin öyle bir şey olmaz." (Gündüz,1999).

Gazeteci Bedii Faik, o dönem Menderes aleyhine çıkan "Öğrencileri kıyma makinesine attı" gibi haberlerin, cuntacıların baskısıyla yayınlandığını belirtti. O dönem Tan ve Milliyet gazetelerinde yöneticilik yapan Bedii Faik, "O zamanlar gelen bütün haberler yayınlanıyordu. Verdiğimiz haberlerde baskı vardı, çıkan haberleri kontrol edemiyorduk" diye konuştu.

Bedii Faik yaşananları anlatmaya şöyle devam ediyor: O sırada bir gün Behçet Kemal geldi. Behçet Kemal kafiyeli konuşur icap ettiği zaman. Çocuklar girdi içeriye, bir tanesinin burnu kanıyor. Beyazıt Meydanı'nda vurulduğu için falan değil, burnu kanamış, sıcaktan kanıyor. Behçet ayağa kalktı, 'Ne oldu, bir şey mi oldu?' dedi. O da 'Behçet Ağabey ne olacak, polisler ateş etti burnuma' dedi, şaka yaptığı besbelli. Oturdu, birdenbire **'İhtilal Ah İhtilal' diye bir şiir okudu.** (Faik,2012).

Bedii Faik'e göre; "27 Mayıs'ta yalanın bini bir paraydı. 'Bayar'ın 108 milyon serveti' haberini Oktay Ekşi getirmişti." (Faik,2012).

Gazeteci Kurtul Altuğ da yaptıkları yalan haberleri şöyle anlatmaktadır: Suzan Sözen'in Adnan Menderes'le ilişkisine dair haber Genelkurmay'dan geldi, biz de yayımladık onu. Genel Sekreterlik (o zaman Orhan Erkanlı) yazıp gönderiyordu. (Altuğ,2012).

CHP'li genç gazeteci Oktay Ekşi, çok geçmeden bu haberin karşılığını tahsil eder ve darbeciler tarafından kurulan Kurucu Meclise üye yapılır ve ömür boyu parlamenter sayılır.

Darbeden hemen sonra İnonü'nün damadı Metin Toker'in çıkarttığı Akis dergisinin kapağında bir darağacı, darağacında sallanan bir idam ipi ve önünde Bayar'ın fotoğrafı vardı. Altında ise "cürüm ve ceza" denilmekteydi. (Naskali,2010).

Darbenin hemen ardından en yakın arkadaşları, daha düne kadar onun sofrasında oturmak için fırsat kollayan gazete başyazarları birer Brutus olur çıkarlar. Şaşılacak bir şekilde Menderes'i darbecilere karşı açıkça hedef gösteren yayınlar da yok değildir. "27 Mayıs günü yapılan darbenin üzerinden birkaç gün bile geçmeden 3 Haziran 1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, bir çağrıştırma olsun diye şu başlığı atabilmiştir: Anayasayı çiğneyen İngiltere Kralı III. Charles idam edildi?" (Özdemir,1995:231).

Milli Damat Metin Toker ise 2 Temmuz 1961 Tarihli Akis'te bir adım daha ileri giderek söylenmesi gereken her şeyi söyler: "Adnan Menderes adında bir adamın Türk milleti tarafından aranabileceğini sanmak için bu topraklar üzerinde yaşayan insanları hiç tanımamak lazımdır. Adnan Menderes adında bir adam şeriatın kestiği parmak gibi bir ipin ucunda sallandırılsa, bu topraklar üzerinde yaşayan tek ferdin kılı kıpırdamaz. Zira Adnan Menderes adındaki adam, ne mazisi ne de istikbali bulunan bir gölgeden başka bir şey değildir." (Özdemir,1995:242).

Gazeteci Fehmi Koru, bugünkü medya düzeninin 27 Mayıs'tan kalma olduğunu şöyle savunmaktadır: "27 Mayıs'tan sonra askerlerin, kendi elleriyle çıkardığı Öncü Gazetesi'ni teslim ettikleri insanlar o günden bugüne medyada köşe başlarını tutmuş vaziyette.

Onların yayın yönetimlerinde bulunması, başyazar, yazar olması ve ancak onların el verdikleri gençlerin önünün açılmasıyla oluşmuş bir düzendir bu… Askerlerin yönetime gelmesinin yolunu, ortamını o gazeteler, gazeteciler hazırlar. Asker iktidara el koyunca hemen selam dururlar… Bir dahaki sivil siyasi döneme geçene kadar bu böyle sürer." (Koru,2011).

DARBENİN FİKİR BABASI OLARAK ÜNİVERSİTE

Darbe Öncesi

CHP'nin gerek darbenin hazırlanmasında ve gerekse darbeden sonra en çok kullandığı odaklardan biri de üniversiteler ile bu üniversitelerin öğretim üyeleridir. Siyasi fikir olarak CHP'li olan veya muhtelif vesilelerle iktidara karşı husumet besleyen öğretim üyeleri, darbenin, bütün kurum ve kuruluşlarıyla ülkede yerleştirilebilmesi için büyük çabalar göstermişlerdir.

Ne yazık ki batılılaşmayla başlayan ve aydınımızı çepeçevre kuşatan kişilik bunalımı, darbe öncesi ve sonrası günlerde üniversite hocalarında bariz bir şekilde tezahür etmiştir.

Darbeden kısa bir süre önce Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, iktidar mensuplarına "Hadiselerden çok müteessir ve endişeliyim. Tehlike çok ciddidir. CHP'nin bazı çevreleri ihtilal yapmak istiyorlar. Gençlik kollarını bunun için hazırlıyorlar. Artık ben hâkim değilim. İş elimden çıktı." (Sarol,2014:336) diyen kişiydi.

Şüphe yok ki her türlü menfi gelişmeye rağmen Menderes'i gerçeklerden uzak tutan bazı ziyaretler vardı. Bunlardan ilkini o günlerde Prof. Dr. S. Sami Onar başkanlığında bir heyet gerçekleştirmiş ve iktidara destek mesajı vermişlerdi.

Prof. Dr. Sıddık Sami Onar başkanlığında Nisan 1960'ta Ankara'ya giderek Cumhurbaşkanı ve Başbakan'la görüşen öğretim üyeleri, **mevcut iktidara bağlılıklarını arz etmişlerken aynı şahıslar, darbeden sonra bambaşka bir kişiliğe bürünmüş, darbeyi ve darbecileri adeta kutsamış, darbeye meşru bir zemin oluşturmaya çalışmışlardır.**

Öğretim üyelerinin verdiği yeni fetvaya göre; 'Bir iktidarın meşru olabilmesi için yasal olarak iktidara gelmiş olması yeterli değildir.' Bir ay kadar önce iktidara bağlılık bildiren Prof. Dr. S. Sami Onar başkanlığında kurulan komisyon, şimdi farklı düşünmektedir.

Onar Komisyonu, 28 Mayıs'ta bir ön rapor sundu ve bu raporda, demokratların yönetimi altında siyasal iktidarın kişisel ve sınıfsal hırs nedeniyle tamamen yozlaşmış olduğunu ifade etti. Bu yüzden devlet artık topluma hizmet etmiyordu. DP yasal olarak iktidara gelmiş olabilirdi, ancak bir hükümetin yasallığı iktidara geliş biçiminde değil, onun anayasaya, basın, ordu ve üniversite gibi kurumlara olan saygısında yatıyordu. Demokratlar bu saygıyı göstermemişler ve bu nedenle iktidarları meşruluğunu kaybetmişti. MBK, hükümeti devirmenin ve iktidarı ele geçirmenin meşruluğu konusunda, bir hamlede, yeni gerekçeler sağlamış oldu.

Onar Komisyonu, siyasal otoritenin ve yasal hükümetin kurulmasından önce devletin yenilenmesini ve yeni toplumsal kurumların oluşturulmasını tavsiye etti. Bu da yeni bir anayasanın hazırlanmasını, yeni yasaları, kurumları ve yeni bir seçim yasasını gerektiriyordu. MBK, bu görevleri yerine getirmek için profesörlerin 12 Haziran 1960'ta geçici bir anayasayla meşrulaştırdıkları bir ara hükümet kurdu.

Çift kişilikli öğretim üyeleri, darbenin meşruiyetini ve dayandığı hukuki zemini, hukuk tarihine geçecek şekilde bir beyanname ile açıklarlar: "Eşit şartlar altında serbest ve dürüst bir seçimle iş başına geldikten sonra, siyasi hareketleri bertaraf etme ve iktidarı her ne pahasına olursa olsun devam ettirme gayretine kapılan liderlerinin elinde muhalefet yıllarında millete vaat ettiği hürriyet anlayışından ve demokratik nizamdan zamanla adım adım uzaklaşmış, demokratik nizamın teminatını sağlayan basın, üniversite, adalet cihazı ve amme müesseseleri üzerine de ağır baskılara girişmiş, din duygularını siyasi maksatlarla istismar etmiş, medeni varlığın zaruri temeli olan devrimleri red ve inkâra yol açmış, partizan tutumu ile vatandaşlar arasında husumet ve nifak yaratan zulmü ve ayrıca sözde cepheler kurmaktan çekinmemiş, bilhassa 1955'ten sonra plansız, israfçı, enflasyoncu tutumu ve çeşitli suistimalleriyle memleketin iktisadı ve mali itibarının sarsılmasına sebep olmuş, milli varlığımız şerefli orduyu siyasi emel ve maksatlara vasıta etmeye kalkışmış, gerek mevzuat ve gerekse tatbikat olarak umumi ve mahalli seçimlerde milli iradenin eşitlik serbestlik ve emniyet içerisinde belirlenmesine gittikçe artan bir şekilde engel olmuş, devlet mallarını ve devlet radyosunu parti hizmetlerinde kullanma yolunu tutmuş, sonunda meclis murakabesini dahi işlemez hale getirmiş ve nihayet demokrasinin vazgeçilmez unsurunu teşkil eden muhalefeti açıkça inkara giden ve demokratik nizama uyma vasıtası olan serbest seçim ümidinin tamamen kaybına kadar varan tutum ve davranışları ile gayrimeşru bir zulüm ve baskı idaresi haline gelmiş olan bir iktidara karşı Türk milletinin vicdanından yükselen emre uyarak milletin direnme hakkını kullanan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hiçbir zümre veya siyasi teşekkül lehine olmaksızın gerçekleştirmiş bulunduğu 27 Mayıs." (Bilgiç,1998:68-69).

Hırslı ve çift kişilikli şahıslar elinde hukukun ve bilimin nasıl tepetaklak edilebileceğine dair önemli bir vesika olan bu beyan, tarihi gerçeklere taban tabana ters düşmektedir.

Seçimlerin öne alınacağını Eskişehir'de ilan eden bir iktidarı "Her ne pahasına olursa olsun iktidarda kalmakla suçlayan, iktidarı orduyu siyasi emellerine vasıta etmekle itham eden" bir beyanın, düştüğü acıklı vaziyet açıkça sırıtmaktadır.

27 Mayıs 1960 darbesi daha gelmeden İstanbul Üniversitesinin bazı ünlü yönetici ve hocaları olanları ve olacakları biliyordu. Bilmenin de ötesinde o tertiplerin içindeydiler. Darbe olur olmaz Ankara'ya davet edilecek, yeni anayasanın mimarları olarak ün salacaklardı. Nail Kubalı, Sıddık Sami Onar, Hıfzı V. Velidedeoğlu gibi akademisyenler, bu kişilerin başında geliyordu.

Prof. Dr. Ali Fuat Başgil olanları ve 27 Mayıs öncesini şöyle anlatıyor: "Meslektaşlarım hükümete karşı öyle bir kinle hareket etmişlerdi ki, İstanbul Üniversitesi öğrencilerine patlamaya hazır bir yangının üzerine benzin dökmekten farksız kasıtlı ve tantanalı beyanat vermekten kaçınmamışlardır." (Görmüş,2011).

Darbenin bir numaralı fetvacısı Prof. S. Sami Onar 28 Mayıs'ta "Çok şehidimiz var. Bunları kıyma makinesinde doğradılar. Mezarlarını bulamıyoruz. Bulabildiklerimizi mezara, bulamadıklarımızı kalbimize gömeceğiz." demişti. O böyle söyleyince gazeteler şu manşetleri atmışlardı: Cumhuriyet (29 Mayıs), "Öldürülen öğrencilerin mezarları tespit ediliyor." Dünya (31 Mayıs), "DP düşmeseydi dün katliama girişecekti." Cumhuriyet (2 Haziran), "Buzhane ve çukurlarda cesetler bulundu."

Darbe Sonrası

27 Mayıs sabahı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinin hukukçu öğretim üyeleri, askerî bir uçakla Ankara'ya yetiştirildi. İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Naci Şensoy, Medeni Hukuk Ordinaryüs Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Esas Teşkilat Hukuku Profesörü Hüseyin Nail Kubalı, İdare Hukuku Profesörü Ragıp Sarıca, Esas Teşkilat Hukuku Profesörü Tarık Zafer Tunaya ve İdare Hukuku Doçenti İsmet Giritli, bu isimler arasındaydı.

Onlarla beraber Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden İlhan Arsel, Bahri Savcı ve Muammer Aksoy da çalışmalara iştirak eder. Görevleri, halkın oyu ile iktidara gelen hükûmeti silah zoruyla deviren askerlerin yaptığı bu işe hukuki kılıf uydurmaktı. O kılıf, darbenin ertesi günü hazırladıkları "Bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükûmet darbesi saymak doğru değildir." cümlesi ile başlayan rapordu.

Alper Görmüş'ün ifadesiyle "özgürlük karşıtı özgürlükçü hareketlerin" ilk halkası, 27 Mayıs'ta oluşacaktı. Darbeden sonra iktidarı tekrar sivillere devretmeye hazırlanan darbe konseyini işi orada bırakmamaları konusunda ikna eden, Menderes ve iki bakanının asılmasının yolunu açan, Türkiye'de vesayet sistemi dediğimiz "seçilenlerin yönetmemesi" üzerine kurulu düzeni inşa eden yine aynı profesörlerdi.

Cemal Madanoğlu, ihtilalden sonra DP muhalifi Yargıtay, Danıştay ve Askeri Temyiz üyeleri ile profesörlerden oluşan bir meclis kurma ve hemen bir anayasa yapma niyetindeydi. İhtilal karargâhının nakledilmiş olduğu Genelkurmay Başkanlığında hocaları, Madanoğlu karşıladı. Askeri Şûra Salonu'nda yapılan toplantıda profesörler ihtilali övüyordu.

Velidedeoğlu, Madanoğlu'na tek bir soru sordu: "Bir Nasır rejimine doğru mu gidiyoruz?" Bu soruya askerler "hayır" cevabını verdi. Toplantı, ihtilalin meşruiyetini hukukî yönden açıklayan bir bildiriyle sona erdi. Hüseyin Nail Kubalı, toplantıdan sonra İsmet İnönü'nün evine gitti. İnönü, hareketin hayırlı olduğunu söylüyordu.

İstanbul'dan gelen profesörler ihtilalcilere "Siz böyle yaparsanız, görev başındaki bir Meclisi dağıtmış duruma düşersiniz. İşte asıl Anayasa ihlali budur. Onun için yarın sizden hesap soracak insanlara siz şimdi hesap soracaksınız. Bir mahkeme kurmak, DP'lileri yargılamak ve mahkûm etmek mecburiyetindesiniz. Yoksa zaten, niye yapmış oldunuz bu işi." diye yol göstermişlerdi. (Bozbeyli,2009:114).

Hocalar darbecilere fetva veriyor, "Sakın Demokratları bırakmayın" diyorlardı. 1 Haziran 1960 tarihli Forum'da Muammer Aksoy "Sakın ha acımayın, en ağır suçlu olarak yargılanmalı bunlar." diye yazı yazmıştı. (Aksoy Cahit, 2011).

27 Mayıs'ın ertesi günü Orgeneral Gürsel, çağırdığı hukuk profesörlerine "Bize derhal bir anayasa yapın. Çünkü üç ay içinde derhal seçimlere gidip yönetimi sivillere bırakacağız." dediğinde, Prof. Hüseyin Nail Kubalı'dan "Ne gerek var!" tepkisini alır. Ona göre darbe zaten meşru ve hatta anayasaldır. **"Gerçek güç sizdedir. Başta anayasal olmak üzere mevcut hukuksal düzende her türlü değişikliği yapma konusunda meşru yetkileriniz vardır.**" demişti.

Darbeci Madanoğlu, Meclisi feshetmemeyi, tutuklanan ılımlı DP'lilerin serbest bırakılmasını teklif ettiğinde **Onar'dan, "Olur mu paşam, Meclis'i kapatmazsanız siz meşrulaşamazsınız." cevabını alır.**

Bu gelişmenin ardından serbest bırakılan "ılımlı" DP'liler yeniden tutuklanır, Yassıada'ya gönderilir. İlk Anayasa Komisyonu Başkanlığını yapan Sıddık Sami Onar, seçimlere gitme ve yönetimi sivillere bırakmaya şiddetle karşı çıkar.

Emine Gürsoy Naskali'nin naklettiğine göre; Bu öğretim üyeleri, "65 yaşından sonra idam hükmü infaz edilemez." diyen kanun maddesi nedeniyle cezası infaz edilmeyen Celal Bayar'ın idam edilmesi için darbeci Milli Birlik Komitesi'ni göreve çağırmışlardı. Aralarında Bahri Savcı, Tarık Zafer Tunaya, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu gibi isimlerin bulunduğu öğretim üyelerinin listesi çarpıcıydı. (Naskali,2010).

Darbeciler, üniversite hocalarını önce kullanmış, işleri bitince sonra bir köşeye atmışlardı. 27 Ordinaryus Profesör, 57 Profesör, 44 doçent, 17 asistan ve bir öğretim görevlisi üniversiteden uzaklaştırılmıştır.

Tasfiyede 14 Ord. Prof., 9 Prof., 12 doçent, 1 asistan ve 1 öğretim görevlisi ile Tıp Fakültesi birinci sırayı almıştır. 4 Öğretim üyesinin yeri değiştirilmiştir.

Tasfiyeye tepki olarak Onar İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden, Fikret Narter İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğünden istifa etmişlerdir. Onar basına yaptığı açıklamada "Üniversite denen bir müessese kalmamıştır. Üniversite tamamen çökmüştür. Artık hayrını görsünler." demiştir. Milli Eğitim Bakanı ise olayı, gazetelerden öğrendiğini bildirmiştir.

DARBENİN SAHİBİ OLARAK TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

Politik Bir Aktör Olarak TSK

Hasan Cemal ve İsmet Berkan, asker ve sivil ilişkileri üzerine yazdıkları son kitaplarında Türk Silahlı Kuvvetlerinin neredeyse bir siyasi parti gibi rol üstlendiği konusu üzerinde duruyorlar. Bir iktidar partisinin yapması gerekenleri yapıyor, yani 'oyun kuruyor' (hoşlanmadığı bir iktidara karşı da) bir muhalefet partisinden beklenmeyen performanstan fazlasını gösteriyor. Bunu yaparken silahı değil kamuoyu iletişim araçlarını ve sivilleri kullanıyor. Meclisten hoşlanmadığı bir tasarının geçmesini engelliyor, Kıbrıs politikasının kırmızı çizgilerini çiziyor, çizgiyi aşanı cezalandırıyor, beğenmediği köşe yazarlarını, sermaye gruplarını ve partileri 'andıçlıyor', anayasa yazdırıyor, parti kapattırıyor, gazete yönetiyor, iş yatırımlarını engelliyor ya da teşvik ediyor.

Darbeden önce iktidarı ziyaret eden bir grup ise bazı üst düzey subaylardı. Aydın Menderes bu olayı şöyle anlatıyor:

"Duyduğumuz şuydu: Tahmin ediyorum, 25 Mayıs olması muhtemeldir. Yirminin üzerinde yüksek rütbeli general, Başbakanlıkta rahmetli babamı, ziyaret ederek devlete ve demokratik rejime olan bağlılıklarını ve bu gibi olaylarda taraf olmalarının söz konusu olamayacağını, esasen bu gibi konularda kararın millete ait bir keyfiyet olduğunu ifade etmişlerdir.

Rahmetli babamın şahsına da olumlu bir takım tavır ve duygularla yaklaşmışlardır. Bu ziyaret Hükümet Başkanının isteği ile gerçekleşen bir ziyaret değil, orada bulunan generallerin kendi arzularından kaynaklanmıştı. İşittiğimiz buydu." (Bostancı,1987:43-44).

Emine Gürsoy Naskali ise o günlerde TSK'nin geldiği genel noktayı şöyle özetliyor: TSK dediğimiz kadro şanlı ordumuz mu yoksa cunta mı? Darbeyi yaptıktan sonra TSK'yı temsil eden anlayış, darbeyi yapanların arzu ettiği darbe yapılanması anlayışı. 27 Mayıs sonrasında TSK, darbeyi yapanlara teslim olmuştur. (Naskali,2011).

Darbe öncesi subaylar, hükümeti yıkmak üzere çalışan bir politik aktör olarak hareket ediyor, hükümet karşıtı korsan gösterilerde yakalanan öğrencileri kışlaya götürdükten sonra serbest bırakıyorlardı.

Gençay Gürsoy'un da aralarında yer aldığı binlerce öğrenci, İstanbul Üniversitesi bahçesinde hükümet istifa edinceye kadar dağılmama kararı almıştı. Akşama doğru çözülmeler oldu. Gece geç saatte ise askerî birlikler gelip onları Cemse'lere (GMC markalı askerî araçlar) bindirip devrim şarkıları eşliğinde Davutpaşa'ya götürmüştü: "Subayların yumuşak tavırlarını görünce rahatlamıştık. Ertesi sabah küçük gruplar hâlinde kışladan kaçmamıza göz yumulacağı söylenince iyice rahatlamıştık." (Gürsoy Gençay,2012).

Kurmay Albay Kenan Kocatürk de bu anlamdaki gözlemini şöyle anlatıyor: "Ankara sokaklarında gösteri yürüyüşleri vb. anarşik olaylar had safhaya ulaşmıştı.

Harp Okulu Ulus'a kadar ikinci yürüyüşünü yapmış, kalabalık nümayişçiler arasına üniformalı genç subayların da karışmaya başladıkları görülüyordu. Bir meydanda sıkıyönetim çadırları kurulmuş, tutuklanan gençler getirilip bir taraftan bu çadırlara tıkılırken, öbür taraftan görevli subaylarca göz yumularak salıveriliyorlardı." (Kocatürk,1999:482).

Bütün bu yapılanlara rağmen hala darbe vasatının oluşmadığını savunan darbeciler de yok değildi. Darbeci Binbaşı "Ekrem Acuner, 'Yeni olayların yaratılmasını beklemeliyiz!' demiş, ancak bu çıkış arkadaşlarından sert tepki görmüştü." (Öymen,1986:234). Çünkü bazı darbeciler olaya o kadar çok kilitlenmişlerdi ki "Darbeci Binbaşı Dündar Taşer, tayini çıkmasına rağmen Ankara'dan ayrılmamak için sağlam apandisitini bir ameliyatla aldırmayı tercih etmişti." (Demirsoy,1997:177).

Ortaya çıkan yeni belgeler, 27 Mayıs Darbesi'nde görev alan subayların önünün açıldığını gösteriyor. 27 Mayıs 1960 darbesinde görev almış Yüksek Komuta Akademisindeki bazı subaylar, okula devam etmedikleri ve sınavlara girmedikleri halde mezun sayıldı. 1950'den itibaren İstanbul ve Ankara'da kurulan cuntaların içinde, yüzbaşıdan albaya düşük rütbeli subaylar bulunuyordu. Darbeden sonra bu subaylar, darbe planını icra etti. DP'lilerin tutuklanması, Harp Okuluna götürülmesi, sorgulanması ve yargılanması süreçlerinde görev aldılar. Yüksek Kumanda Akademisine giden subaylar, 27 Mayıs sonrası ise adeta ödüllendirildiler. Okula uğramadıkları halde 'iyi derece' ile okulu bitirmiş kabul edildiler. Tez yazmadıkları halde tez vermiş sayıldılar. Daha sonraki dönemlerde önemli kademelere ve görevlere getirildiler. (Gürsoy İdris, 2013).

27 Mayıs'ta görev alan pek çok subay ve subay adayı daha sonraki dönemlerde adını duyurdu. Genelkurmay Başkanlığından istifa eden Işık Koşener Yassıaada'da görev yaptı. İsmail Hakkı Karadayı, 60 öncesinde Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşüne katılmıştı. İstanbul Temsil Bürosunda görevliydi. İlker Başbuğ, 1962'de 22 Şubat darbe girişiminde aktif rol oynayan Kara Harp Okulu subay sınıfının içindeydi.

Teoman Koman, işkenceleri ile ünlü Yassıada Komutanı'nın sağ koluydu. İşkencelerde bulundu. Şener Eruygur, Hurşit Tolon, Çetin Doğan, Çevik Bir, Tuncer Kılınç, Yaşar Büyükanıt, Fevzi Türkeri, İlhami Erdil ve Doğu Aktulga için de 27 Mayıs darbesi adeta bir staj oldu.27 Mayıs 1960'ta teğmen rütbesindeyken DP'lilerin tutuklanması, sorgulanması, işkence görmesi ve idam edilmesi gibi süreçlerde görevler almışlardı. (Gürsoy İdris, 2013).

Darbenin mağdurlarından İstanbul Emniyet Müdürü Fuat Oktay'ın oğlu Emre Oktay, dönemin harp okulu öğrencilerinin sonraki yıllarda Ordunun yönetim kademelerinde stratejik görevlere getirildiğini şöyle anlatıyor:"Şener Eruygur, Tuncer Kılınç, Çevik Bir, Hurşit Tolon, Edip Başer, Çetin Doğan, Yaşar Büyükanıt, İlhami Erdil, İsmail Hakkı Karadayı gibi isimler vardı. Bu isimlerin hepsi daha sonra terfi ettirildi. Ordu içinde geçmişten gelen bir darbeci damar var. (Oktay,2010)

Gazeteci Avni Özgürel'in naklettiğine göre; 1960 ihtilali akabinde ABD büyükelçisi Fletcher Warren, Washington'a gönderdiği raporda "Türkiye'nin artık ihtilalci bir ordusu var. Bir kere isyan eden ordu bunu yapmaya devam eder." değerlendirmesini yapmış ve bu öngörüsü doğru çıkmıştır. (Özgürel, 2009).

TSK'nin Psikolojisi

Burada şu soruyu sormak mümkün: 27 Mayıs Darbesi'nin odak noktasında bulunan TSK'deki darbeci subayları, bu davranışa iten sosyolojik ve psikolojik sebepler nelerdi? Darbecilerin bilahare muhtelif vesilelerle ifade ettiği bazı gerekçeler, ne kadar kabul edilebilir bir nitelik arz ediyordu?

Tarihi vesika ve beyanlar cumhuriyet tarihinde Silahlı Kuvvetler içerisinde her dönem kanun dışı bazı örgütlenmelerin olduğunu, bir kısım subayın mevcut iktidarı devirmek için yasa dışı örgütler oluşturduğunu ortaya koymuştur. **Darbecilik yoluyla ülke kurtarmak, bir kısım subaylar için kutsal bir gelenek olarak nesilden nesile aktarılmıştır.**

Emekli Kurmay Albay Kenan Kocatürk, bu psikolojiyi şöyle anlatıyor: "Harp Okulları ve Akademilerinden mezun olan subayların içinde bu biçim duygular kabarıyor, her şeyden önce devleti ve milleti geri kalmışlıktan kurtarmak için özel bir çaba ve kabiliyetlerinin üzerinde işler yapmak için bir hırs ve hevese kapılıyorlar." (Kocatürk,1999:192).

Kocatürk, kendilerinde bu ülke kurtarma hırsının nasıl tezahür ettiğini de bir misalle anlatıyor: "1938 baharında bizim akademi eğitim ve öğrenimimiz yukarıda, Yıldız Sarayı'nda sona yaklaşıyordu. Fakat aşağıda Dolmabahçe önünde yatan Savarona'yı gördükçe içimiz kan ağlıyordu. Celal Bayar Başbakan idi. Atatürk ölürse yerine kim geçecek idi? Devletin iç siyasal planı, düzeni, Büyük Millet Meclisi'ndeki politik cereyanlar hakkında herhangi, esaslı bilgimiz yoktu. Yalnız ve yalnız kafamızda ve kalbimizde büyük bir endişe! Atatürk ölürse ne olacak. Vatanı kim kurtaracak?

İşte, bu soruların cevabını bulmak ve bu cevabın bizlere vereceği vazifeyi tesbit etmek üzere, güvenli arkadaşlar sözleşmiş, bir gece özel, sivil bir lokalde, sanki gizli bir komite kuruyormuş gibi toplanmış ve bir şeyler kararlaştırmıştık. Hatırımda kalan isimler şunlar:

Kd. Üsteğmen Memduh Tağmaç 28'li

Üsteğmen Naci Aşkun 30'lu

Üsteğmen Nail Akarsu 30'lu

Üsteğmen Kenan Kocatürk 30'lu

Üsteğmen Kemal Atalay 30'lu

Üsteğmen Zeki Üter 30'lu

Üsteğmen Ferit Gökçek 30'lu

Üsteğmen Cemal Yıldırım 31'li

Üsteğmen Nüzhet Bulca 31'li

Üsteğmen Faik Yüngül 31'li..." (Kocatürk,1999:190-191).

Yakın tarihimizde cereyan eden birçok olayın gerisinde yatan işte bu ülke kurtarma psikolojisidir. Ellerinde silahlı gücü bulunduran bazı subaylar sürekli politikanın içinde olmuş, ülke bir türlü bu kurtarıcıların elinden kendini kurtaramamıştır.

Bu psikolojinin ilk tezahürlerine Atatürk ölüm döşeğindeyken rastlanmış, bilahare muhtelif iktidarlar döneminde krizler halinde ülke gündeminde yerini almıştır.

Atatürk ölüm döşeğinde iken kurulan kurtarıcı cuntalar İnönü döneminde tekrar faaliyete geçmiştir. "Bu manevrada kulağıma gelen fısıltılara göre bizim ordunun karargâhında gizli örgüt kurulmuş imiş. Bu örgüt İnönü düzenini yıkıp orduyu yeniden düzenleyecek, baştan aşağı gençleştirecekmiş.

Bu çağrı genç subaylara pek çekici geliyormuş. Bu örgüt ne zaman kurulmuş, kimler kurmuş, bilmiyoruz; ama alçak sesle konuşmalarda Kurmay Yarbay Seyfi Kurtbek'le, Kurmay Albay Cavit Çevik'in adları çok geçiyor. Söylentilerin ardını bırakmadım, araştırdım, doğru çıktı. Örgütçüler başlarına bir komutan da bulmuşlardı: Korgeneral Fahri Belen." (Madanoğlu,1982:330).

Darbeci General Madanoğlu'nun naklettiğine göre sonraki yıllarda Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunay'ın ülke kurtarmaya merakı yeni değildir. "1960 devriminden sonra İçişleri Bakanı olan Muharrem Kızıloğlu'ndan duyduğuma göre Cuntanın kurucuları arasında Kurtbek'ten Çevik'ten başka Cevdet Sunay (Kurmay Albay iken) Cemal Yıldırım (Kurmay Binbaşı iken) da varmış. En kıdemlileri Cevdet Sunay imiş, Başkanlığı Sunay'a vermişler. Sunay 'Siz biriniz başkan olun' demiş. Başkasını başkan yapmışlar." (Madanoğlu, 1982:330).

Bazı subayların, Milli Şef İnönü iktidarına karşı hiç de iyi duygular beslemediği muhtemel bazı gelişmelere karşı DP ileri gelenleriyle görüştükleri birçok kaynakça doğrulanan bir vakıadır. Samet Ağaoğlu bu gerçeği şöyle anlatıyor: "1950 seçimlerinden az önce birkaç subayın Halk Partisi ve İnönü'yü iktidardan darbe ile uzaklaştırmak teklifini Bayar ve Menderes 'Bizim için iktidar ancak seçim yoluyla geldiği zaman meşrudur' diyerek reddetmişlerdi. Bu subaylar daha sonra 27 Mayıs ihtilaline katılacaklardır." (Ağaoğlu, 1967:50).

"1938 yılında kurulan bir darbe cuntasının içinde buluanan Binbaşı Cemal Yıldırım, Demokrat Parti iktidara geldikten sonra darbe hazırladığı kuşkusuyla tutuklanan ilk subay grubu arasında da bulunacaktı." (Öymen, 1986: 45).

Arcayürek'in naklettiğine göre; Demokrat Parti Döneminde "Silahlı Kuvvetler içindeki hareketlenme 1954'te başlamıştı. Önce üst kademeler vardı işin içinde, 1955'te Hipodrom'da 29 Ekim törenleri yapılıyor. Milli Savunma Bakanı parmağını oynatarak Genelkurmay Başkanı Nurettin Baransel'i yanına çağırıyor. Baransel buna tepki gösteriyor. Haber hemen tören kolordusuna yansıyor. Subaylar toplanıp Baransel'e gidiyorlar. '**Müsaade edin Bayar dahil hepsini toplayıp içeri tıkalım.' diyorlar. Baransel, 'Ben hallederim.' diye cevap veriyor.**

Gene 1955'te Ankara'ya gitmiştim. Genelkurmay başkanına alelusul ziyarette bulundum. Bir akşam yemeği varmış, beni de çağırdı. **Yemekte Kara Kuvvetleri Komutanı Abdullah Sever, 'Bize kurşun işlemez, gereğini yapın komutanım gereğini yapın' dedi. Bunu da Genelkurmay Başkanı'na hitaben söylüyordu."** (Arcayürek,1989:32).

27 Mayıs'ta tankların gürültüsü ile uyandığında 10 yaşında olan 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın torunu Prof. Emine Gürsoy Naskali, vesayet rejiminin henüz bitmediğine dair tespitlerde bulunuyor: "'Bu memleketin hakimi benim' zihniyetiyle yetişiyor." demektedir. (Naskali,2011).

Dönem subaylarından Binbaşı Nevzat Bölügiray'ın ruh hali, o günlerdeki TSK subaylarının içinde bulunduğu psikoloyi gösteren sembolik bir örnektir. Bölügiray'ın Hatıraları dikkatli bir şekilde okunduğunda bir subayın, bir sağ iktidara nasıl ve hangi duygularla baktığı rahatça anlaşılabilir.

Şimdi, Bölügiray'ın Hatıralarındaki ipuçlarını takip edelim: Bir üsteğmen, CHP'nin seçimi yitirmesinin, Kurtuluş Savaşı kahramanı ve Atatürk'ün sağ kolu olan, seçkin devlet adamı İsmet İnönü'nün devletin başından ayrılmasının çok fena olduğunu söylüyordu. **Diğer subaylar da bu subay gibi düşünüyorlar ve DP'nin iktidara gelmesine büyük bir tepki gösteriyorlardı.**

"…Demokrasi, Türkiye için daha çok erken; bu nedenle CHP ve İsmet İnönü bir süre daha iktidarda kalmalıydı. Halkımız, bir geçiş döneminde, demokratik rejimle ilgili eğitilmeliydi ve bilinçlendikten sonra bir seçime gidilmeliydi." (Bölügiray,2009:76).

"…Adamlar resmen ve alenen Atatürk'e ve O'nun Devrim Kanunları'na saldırıyorlar. O'nun bizlere açtığı "Aydınlanma" yolunu saptırmaya ve engellemeye çalışıyorlar. Onun, dinde reform düşüncesinin ilk adımı olan Türkçe ezanı kaldırıp Arapça ezana döndürmeleri yetmiyormuş gibi, dilimizi ahtapot gibi sarmış olan Arapça ve Farsça kelimelerden kurtarmak için başlattığı Türkçeleştirme Devrimi'nin güzel bir ürünü olan Öz Türkçe yazılmış olan 1945 tarihli Anayasayı yeniden 1924 tarihli Anayasa'ya dönüştürdüler. Neden? Atatürk'ün Öz Türkçeleştirme Devrimi'ne düşmanlıklarından. Zorunlu din dersi koydular…

Bir yarbay: -Vallahi, bunların gidişi gidiş değil. C. Bayar, iktidara geçerlerse din sömürüsü yapmayacakları yolunda verdiği sözünü tutmadı, tam tersine her fırsatta bol bol din sömürüsü yapıyor. DP'nin bu tutumundan yüreklenen gözü dönmüş gericiler, Atatürk düşmanlığını körüklemeye başladı ve hemen her yerde O'nun büstlerine, heykellerine, manevi kişiliğine, O'nun dönemine saldırılar giderek artıyor.

Bu olaylar, üniversite gençliği ve yurdun çeşitli yörelerindeki halk tarafından yoğun bir şekilde protesto ediliyor. Bu durumu önleyemeyen hükümet, Atatürk aleyhine işlenen suçları cezalandırmak üzere bir yasa çıkarmak zorunda kaldı. Ne yazık ki, bundan sonra Atatürk, yüz yıllardır var olan gericilerin Cumhuriyet Dönemi'ndeki artıklarına karşı yasayla korunabilecek!" (Bölügiray,2009:85).

"…DP'nin sürdürdüğü anlayış, benim de düş kırıklığına uğramama neden olmuştu ve daha birkaç yıl önce, 1950'de, DP seçimleri kazanınca, bunu demokrasinin bir zaferi olarak alkışlayan ben, DP'nin bu zihniyetine ve karşı devrimci faaliyetlerine tanık oldukça, bütün subaylar gibi, nefret ve öfkeyle doluyordum şimdi. Benim alkışladığım demokrasiyle bunların yakından uzaktan bir ilgisi olamazdı." (Bölügiray,2009:85).

"Demokrat Parti'nin icraatları DP'ye karşı âdeta bir 'nefret kampanyası' oluşturuyordu. Nefret duyanlardan biri de bendim ve A. Menderes'in Dumlu'ya geleceği gün, karşılama töreninde garnizondaki bütün subayların hazır bulunması hakkındaki emri duyunca çok sinirlenmiş ve tepkimi de açıkça söylemekten çekinmemiştim: -Ben, karşılama törenine katılıp da bu adamlara selam duramam." (Bölügiray, 2009:86-87).

"O kadar çok kızmıştım ki, bir süre sonra Bayar'la subay eşlerinin beraberken çekilen fotoğraflar dağıtıldığında, onları yırtıp parçalamış ve çöpe atmıştım. Ayser de pek güzel çıkmıştı ama bu resimleri bir anı olarak saklamanın hiç gereği ve anlamı yoktu bizim için." (Bölügiray, 2009:88).

Bölügiray, şu tespitle olaya son noktayı koyuyor: "Ayrıca, bugünlerde DP'ye sövüp saymayan kim kaldı ki orduda?" (Bölügiray, 2009:100-101).

TSK'nin İdeolojisi

Ülkenin silahlı zinde gücünü teşkil eden subayları, DP iktidarına karşı tavırlar içine sokacak bazı ideolojik sebepler de şüphesiz bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en sembolik olanı DP iktidarının ilk günlerinde gerçekleştirilen ezanın Türkçe okuma zorunluluğunun bir kanunla kaldırılması, böylece ezanın asli hüviyetine tekrar büründürülmesidir. **Her ne kadar bu kanuna CHP milletvekilleri de evet oyu vermişlerse de sorumluluk DP'nin üzerinde kalmış, askerler günah keçisi olarak DP'yi seçmiştir.**

O günlerin Harp Akademileri Komutanı Tümgeneral Necati Tacan'a göre bu olay sıradan bir değişiklik değildir. General Cemal Madanoğlu bu gözlemini şöyle anlatıyor: "Bir gün küçük bir savaş gemisiyle Gölcük'e gidiyorduk. O günlerde karar verilmişti. Yurtta ezan Arapça okunacaktı. Birkaç arkadaş toplanmış, bu konuyu tartışıyorduk. General Tacan yakınımızda oturuyor, bizim tartışmamızı duyuyormuş. Bir ara kalkıp yanımıza geldi. Yüzü kıpkırmızı kesilmişti. **Hepimizi birer birer süzdükten sonra; 'Sizler kurmay subaysınız, yüzeylerde kalmamalı, sorunların köküne inmelisiniz. İrtica kavram bakımından sınırlı kalır, bu bir karşı devrimdir.' dedi**." (Madanoğlu,1982:336).

Yakın tarihimizi şekillendiren bazı olaylara etki eden bir sebep de Milli Şef İnönü'nün, subaylar nezdindeki ideolojik konumudur. Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı bu duyguları şöyle anlatıyor: "Bizim için İnönü Atatürk'ün en yakın arkadaşı, cumhuriyetin ikinci adamı, değişmez Milli Şefti o tarihlerde. En fazla Atatürk-İnönü ilişkileri bizi ilgilendiriyordu**. Çünkü bizim için Atatürkçülük bir dindi** ve Atatürk'le İnönü'yü ayırmak, hele İnönü'yü Atatürk aleyhinde eylemlere girişmiş olarak düşünmek mümkün değildi. Ordu daima İnönü'ye saygılı kalmış, büyük İnönü'den küçük hareketler çıkabileceğine inanmamıştır." (Erkanlı,1972:309).

27 Mayıs Darbecisi Binbaşı Ahmet Er, TSK'ye hakim olan bu resmi idelojiden şöyle bahsediyor: "Askerî okullara girerken 'Rasulullah mı büyük, Atatürk mü?' diye soruyorlardı." (Er,2012).

Kendisini uzaktan tanıyanlar için İsmet Paşa henüz bir efsaneydi. Darbeyi yapan genç subaylar onu hiçbir zaman bir muhalefet partisi lideri olarak göremediklerini, hep bir üst düzey komutan olarak algıladıklarını itiraf etmişlerdi.

"1950'de İnönü devlet güçlerine 'seçim sonuçlarını iptal edin' deseydi ilgililer 'Başüstüne Paşam' deyip iptal ederlerdi seçimi." (Barlas,2000:38). Turan Güneş'e göre İnönü 1950'de iktidara gelen DP'yi bu haktan bile mahrum edebilecek güçteydi.

1958-1963 arasında Avusturya'nın Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan Hartl, darbeden birkaç gün önce, askerî okul öğrencilerinin katıldığı bir protesto gösterisini şu cümlelerle anlatıyordu: "Sokak gösterileri artıyor. Ankara'da bin kadar askerî okul öğrencisi ve binlerce sivilin de katılımıyla protesto yürüyüşü düzenlendi. **CHP Genel Merkezi'nin önünden geçerken tempo yavaşlatıldı ve 'İsmet Paşa çok yaşa' sloganları atıldı.** Kışlaya dönen askerlerden sonra arta kalan sivillerle, askerin gidişiyle ortaya çıkan polisler arasında olaylar çıktı." (Arslan,2013).

Darbenin lideri Orgeneral Cemal Gürsel'in de Paşa'ya karşı duyguları genç subaylarınkinden pek farklı değildi. Nitekim darbenin ertesi günü Gürsel, İsmet Paşa'yla siyasi tarihe geçecek manidar bir telefon konuşması yapmıştı.

Darbeci General Cemal Gürsel, ana muhalefet partisi başkanı Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'yü telefonla aradı: 76 yaşındaki İsmet Paşa'nın kulakları ağır işittiği için aynı konuşmaya damadı Metin Toker aracılık eder.

- Sayın Paşam! Sayın İnönü!

- Buyurun Paşa hazretleri!

- Size karşı kusurluyuz Paşam! Hareketimizi size önceden haber verseydik, bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka bir şeyimiz kalmamıştı. Bizi affetmenizi rica ediyoruz.

Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur Sayın Paşam! (Birand,1999:193). diyordu Gürsel Paşa.

Milli Şef İnönü, darbe liderine şu tarihi cevabı vermişti: Memleket ve millet içi hayırlı bir iş yaptınız. **Büyük iş yaptınız. Mutlu ve uğurlu olmasını dilerim. Başarınız için asıl ben sizin emrinizdeyim.**" (Gökdemir, Öztuna,1987:42).

Bir diğer darbeci Orgeneral Faruk Güventürk'ün de Milli Şefe karşı samimi bir hayranlığı mevcuttur. "Benim fikrim İsmet Paşa'yı başa getirmekti. **Paşaya öteden beri ailece bir hayranlığımız vardı. Ben Kayseri'ye İsmet Paşa'nın büstünü dikmiştim**." (Apuhan,1993:96).

O kadar ki darbeden sonra DP'li mağdurların başına geçerek parti kuran AP'nin ilk lideri Orgenaral Ragıp Gümüşpala da Paşa'ya sarsılmaz duygularla bağlıdır. Onun bu bağlılığı, eşini dahi bir gün çileden çıkartır. Mehmet Turgut bu olayı şöyle anlatıyor: "Hiç unutamam, bir gece yarısı, gelip gidenlerin değişik fikirleri ve şaşkınlığı karşısında ve devamlı şekilde İsmet Paşa'dan gelen haberlerin ortasında, her şeyin arkasında İsmet Paşa'nın olduğunu anlayarak ve liderin tereddütlerini görerek 'Paşa kırk yıldan fazla bir zamandan beri hayat arkadaşıyız. Bir tek gün olsun dediğinden çıkmadım, yolundan şaşmadım ve her yerde, her şeyde seninle beraber oldum. Ama artık bu evde İsmet Paşa yok. Benim bu İsmet Paşa'nın kararları üzerinde bu kadar durulmasına dayanma takatim kalmadı' demişti. Sonra bizi göstererek 'Bu çocuklar seni seviyor, sana her zaman doğruyu söylüyor ve parti için, senin için durmadan çalışıyorlar. Bu ılımlılardan hayır gelmez, bu İsmet Paşa hikâyesi bitsin artık. Yoksa ben de yokum', diyerek lideri gevrek gevrek güldürmüş ve ona, 'Peki hanım' dedirtmişti. Hakikaten de o günlerde liderin İsmet Paşa'ya olan belki de askerlikten gelen yakın alakası ve zaafı hemen belliydi." (Turgut,1991:101).

"Ordu ve örgüt içerisinde İsmet Paşa iktidarını isteyenlerin sayısı çok fazlaydı. Öyle görünüyordu ki, ihtilal iktidarda bulunan Demokrat Parti'ye karşı yapılacak; o alaşağı edildikten sonra yerine Halk Partisi iktidara getirilecekti." (Er,1999).

Nitekim 38 kişilik Milli Birlik Komitesi'nin yanı sıra cunta etrafında toplanan subaylardan çoğu ilerleyen dönemlerde senatör, milletvekili, belediye başkanı olarak siyasete girdi ve çoğu CHP'yi seçti. **"Biz ihtilal kararı veren subayların şahsiyetlerini inceledik. Hemen hemen çoğu, yüzde 90'ı CHP'nin taraftarıydı." diyen Binbaşı Ahmet Er, darbede ilk nüveyi Cumhuriyet Halk Partisi'nden olan subayların oluşturduğunu ifade etmişti.** Er, şunları söylemişti: **Baktık ki ihtilal üyeleri İsmet İnönü üzerinde tir tir titriyorlardı ve TSK'nın yüzde 95'i İsmet Paşa'yı tutuyordu.** Böyle vahim bur durum olunca Halk Partisi'nin zulmü muhakkaktı. Bunu sezinliyorduk. Delilleri de ortayı çıktı sonradan. (Er,2012).

Er, anlatmaya şöyle devam ediyor: Mehmet Özgüneş vardı İstanbul 1. Orduda kurmay binbaşı. Onun getirdiği haber son derece vahim bir haberdi. İhtilale hazırlık yapan Halk Partili subaylar şöyle karar almışlar: "İhtilali yapalım, Demokrat Parti'yi kapatalım, iktidarı Halk Partisi'ne olduğu gibi teslim edelim." (Er,2012).

Hükümetin Gafleti

Döneme ait bütün kaynaklar, iktidarın yapılacak darbe karşısında kelimenin tam anlamıyla bir 'gaflet uykusu' içinde olduğunu göstermektedir. Yüzbaşı Ahmet Er, İktidarın gaflet halini şöyle anlatıyor: İhtilalden evvel Vecihi Öğütçüoğlu isimli bir arkadaşımızı Menderes'e gönderip durumu izah ettik. Türkeş de Isparta milletvekili ile görüştü. (Er,2014).

İşin ilginç tarafı darbeciler, bakanların burnunun dibine kadar girmeyi de başarmışlardı. Milli Savunma Bakanı Şem'i Ergin'in emir subayı Adnan Çelikoğlu, bu süreçte çok kritik işler görmüştü. Aydemir, hatıralarında bunu şöyle anlatıyor: "Darbecilerden, Ankara'daki Muhabere Okulu'nda Er Eğitim Merkezi Kumandanı Faruk Ateşdağlı istifa etmiş, istifasını zamanın Milli Müdafaa Vekili Şem'i Ergin geri aldırtmıştı. Bu durumu da Milli Savunma Bakanı emir subayı Adnan Çelikoğlu sağlamıştı."

Aydemir, hatıralarında anlatmaya devam ediyor: "Başvekil, uçak kazası geçirdikten sonra ve Özel Kalem Müdürü öldüğü için kendisine yardımcı olanların yine askerlerden olmasını arzu etmiş. Bu vesile ile Başvekil'in karısı yine Adnan'a 'Siz başvekile emir subaylığı veya hususi kalem müdürlüğü yapar mısınız?' demiş. Bu teklif karşısında Adnan 'Ben şimdilik yerimden çok memnunum. Arzu ediyorlarsa kendilerine bir arkadaş teklif edebileceğini' bildirmiş, ya emir subayı ya da hususi kalem müdürü olarak. Ankara'daki arkadaşlar toplanarak karar vermişler ve benim olmamı istemişler." (Aydemir,2010).

İktidar sahipleri, o kadar büyük bir gaflet içindeydiler ki 27 Mayıs Darbesi'nden sonra ülkenin siyasal ve tarihî kaderinde önemli roller oynayacak yüksek rütbeli subayları, birer derece terfi ettirmişlerdi. Fahri Özdilek, Ragıp Gümüşpala, Cevdet Sunay, korgenerallikten orgeneralliğe, Harbiye'nin meşhur komutanı Sıtkı Ulay tuğgeneralliğe, Fahri Korutürk oramiralliğe, Tekin Arıburun hava orgeneralliğine terfi etmişlerdi. (Sarol,2014:332).

İngiliz Arşivlerinde Darbe İstihbaratı

İngiliz arşivlerinde 4 yıl araştırma yapan yakın tarih uzmanı Prof. Cihat Göktepe, 27 Mayıs'tan 38 gün önce "Türkiye'de darbe olabilir." notunun Londra'ya geçildiğini söylemektedir. 27 Mayıs sabaha karşı yatağından kaldırılan İngiliz Büyükelçi'ye Ankara'da tankların yürüdüğü haber verildi. "Nereye doğru?" diye sordu. "Çankaya" denince emin oldu. Beklenen gerçekleşmiş, cunta yönetime el koymuştu. Hemen kriptosunu geçti. Londra, Adnan Menderes'ten önce darbeyi haber almıştı. (Göktepe,2012).

Olaylara İngiliz menfaatleri açısından bakılıyor, vaziyet nedir ne değildir analizi yapılıyordu. Mesela Müsteşar ADM Ross isimli birinin şu satırları dikkat çekici: **"Demokrasilerde seçim sandığı önemlidir ama Türkiye'de bir müddet bunun kaldırılması Türkiye'nin aleyhine olmayacaktır**." 27 Mayıs sonrası süreçte bu not geçiliyor.

Darbeden iki gün sonra Amerika, 3 gün sonra da İngiltere darbecileri tanıdı. İngilizler bu işte sınıfta kaldı. Menfaat mi demokrasi mi noktasında, menfaat ön planda oldu. (Göktepe,2012).

Prof. Cihat Göktepe, 27 Mayıs Darbesinden sonra İngiliz Arşivletrinde gördüğü bir belgeden de şöyle bahsediyor: 1958'den bir belge görmüştüm. 126 kişinin bilgisi vardı. Türkiye'deki önde gelen kişilerin biyografisinin yanında yorumları da bulunuyordu. Sonra gittiğimde o belge kaldırılmıştı. Asker, sivil bürokrat kişilerdi bunlar. Karşılarında İngiltere ile ilişkilerine dair notlar da alınmıştı. 'İngiliz taraftarıdır', 'İngiltere'ye yakındır, uzaktır' gibi. Çok hassas stratejik bilgileri görmek mümkündü. (Göktepe,2012).

DARBENİN MAĞDURLARI

Cumhurbaşkanı Celal Bayar

1950'de seçimleri kazandıktan iki gün sonra 16 Haziran'da Celal Bayar, Menderes'i, bakan ve müsteşarlarını da yanına alarak Anıtkabir'e gitmişti. Kolonlar öylece duruyodu. Gelen heyet Anıtkabir inşaatını hızlandırma kararı almışlardı.

M.Arif Demirer o günleri şöyle anlatıyor: Altan Öymen 'Öfkeli Yıllar kitabında yazmış, ne ayıp! Öymen, Halk Partisi genel başkanlığı yaptı, kurucu meclisten bu yana mecliste oldu. Öymen Anıtkabir'in açılışına 2 buçuk sayfa yer ayırmış. Hilton Oteli'nin açılışı hakkında 7 buçuk sayfa var. Olur mu böyle bir şey? Orada görevliydim izci olarak, hayatımın en önemli günü. Bizi merdivenlere koydular. Bayar da sekiz metre ötemde ağlayarak konuşmasını yaptı. (Demirer,2011).

Darbenin olduğunu gelen telefonlardan duyan Bayar, giyinip salonda beklemeye başlamıştı. Bayar'ı tutuklama görevi verilen Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı Albay Osman Köksal, Bayar'ın ihtilali öğrendiğini anlayınca karargâhtan yardım istedi.

Orgeneral Cemal Madanoğlu'nun talimatıyla Orgeneral Cevdet Sunay başkanlığındaki bir üst düzey subay, hemen Köşk'e geldi. Bayar'dan istifa etmesi istendi.

Bayar, Yassıada mahkeme salonunda son celseden, hücum botuyla İmralı'ya idam edilmeye götürüldü. Elleri arkasından bağlı bir gece hücrede bekledi. İdam listesinde 1 numaraydı. Ertesi gün hükmün müebbete çevrildiği açıklandı. (Şimşek,2010).

Başbakan Adnan Menderes

Başbakan Adnan Menderes ise başka bir kabire, Eyüp Sultan Türbesine meraklıydı. Dönemin bazı şahitleri Menderes'in şahsiyetinden şöyle bahsetmektedirler: 1953 senesi. Merhum Menderes, İstanbul'a geldiğinde Taksim Park Otel'de kalır, fırsat buldukça Eyüp Sultan'a gelirdi. Geldiği saatler ise, gece 12'den sonra 1 ya da 2. Gizlice. Yanında özel kalem müdürü Muzaffer Bey ile. Bir de koruması. Menderes, Fatiha okur, dua eder ve giderdi.

O zaman araçla girilen camiye sıfır yol varmış. Araba ile yanaşır koruması pencereyi takırdatır, sonra ana kapıyı açarlarmış. Menderes, türbenin yanına giderek, Fatiha'sını okur, sonra gidermiş. "Tabi o saatlerde türbe de kapalı. Pencerenin önünde duruyor."

"Caminin imamı Sait Çayırlı Hoca'yı çok seviyordu." diyor Menderes için. Eyüp'te telefon yok denecek kadar azdı, hatta ilk numarayı bu hocaya bağlattı, başbakanlık emri ile. 'Zeki Bey, caminin yönetiminden sorumlu biri idi. İmarethane de mevcuttu. Menderes kurbanını kesip oraya bırakırdı. Cami personeline Zeki Bey aracılığıyla bir miktar para verirdi, onları bize dağıtırlardı. Fazlı Hoca, o günlerde Menderes'in "Eminönü'nden baktığımız zaman Eyüp Sultan'ı görmek istiyorum." dediğini, bunu uygulamaya döktüğünü ifade ediyor. (Okutan,2010).

Darbeden Gafleti

Aydın Menderes, darbe ihbarları ile babası Menderes'in neden ilgilenmediğini şu cümlelerle izah etmeye çalışmaktadır

Bu tür söylentilerin peşine düşmemesinin sebebi şudur: O günlerde Demokrat Parti hükümeti merhumun kendi tabiriyle hummalı bir kalkınma, inşa ve imar faaliyeti yürütüyordu.Babam, 10 yıllık başbakanlığını buna adamıştı. Kendisi eğer asker meselesine bir kere dalarsa bir daha çıkamayacağı bir bataklığa düşmüş olmaktan çekiniyordu. Böylece memleket işleri takipsiz kalmaya başlayacak, hükümet varıyla yoğuyla askerle uğraşmaya vakit ayıracaktı. (Menderes Aydın,2011)

M.Arif Demirer de bu yaklaşıma şöyle destek veriyor: İki gün kala bile buna inanmıyor Menderes. "Benim askerim bunu bana yapmaz." diyor. 27 Mayıs'a kadar yalnız erken seçim konuşuluyor. Bütün gazeteler, iktidar ve muhalefet, seçimi konuşuyor. Ben muhalif ve yandaş gazetelere bakıyorum. 8-9 bin gazete var koleksiyonumda; gündem kalkınma ve seçim. (Demirer,2011).

Halbuki Menderes'in siyaset arkadaşları, aynı görüşte değillerdir. Mükerrem Sarol'a göre; Eskişehir Havaalanı'nda bir kısım havacılardan gördüğü yakışıksız hareket de Başbakanı kendine getirmemiştir. (Sarol,2014:439).

Dönemin yakın şahitlerinden biri olan DP Milletvekillerinden Abdülmelik Fırat, o günleri şöyle anlatmaktadır: Darbe adeta "geliyorum" diyordu. CHP'liler, DP hükümeti aleyhine çok olumsuz söylentiler yayıyordu. Güya gösterilerde yakalanan gençler öldürülüyor, kıyma makinelerinden geçiriliyordu. Harp Okulu Komutanı General Sıtkı Ulay darbe hazırlayıcılarının içindeydi. O bile söylüyordu darbe olacağını. **Tanıdığım Doğulu subaylar bana Harp Okulu'nda darbe hazırlığı yapıldığını söylüyordu.** Fakat Başbakan Menderes'i darbe olacağına inandıramıyorduk. Duyumlarımı söylediğimde "Orduya karşı değiliz, kötülüğümüz de olmadı. Generaller her gördükleri yerde elimi öpüyor, darbe olmaz." dedi. (Fırat,2008).

9 Subay Olayı'nın ihbarcısı Samet Kuşçu da Başbakanı uyumakla suçlayanlardan biridir: Menderes darbeyi öğrendiği hâlde üzerine gitmedi. Kendi sonunu hazırladı. Bayar bastırıyor ama aşağı ile irtibatı yok. Her şey Menderes'in elindeydi. (Kuşçu, 2011).

Devlet Eski Bakanı Mükerrem Sarol, Menderes'in içine düştüğü gafleti şöyle anlatıyor: Ben de Menderes'e şu olayı anlattım. "Enişte Lütfü'nün yakın bir akrabası Harbiye'de okuyordu. Haber bu akrabasından gelmişti. Verdiği bilgiye göre, Harbiye Komutanı Sıtkı Ulay Paşa, bazı güvendiği öğrencilere manevra kurşunu yerine sahici kurşun dağıtmış, onlarla yaptığı özel toplantılarda beyinlerini, hükümet aleyhinde yıkıyormuş... Yakında, üniversitelerin yaptığı gibi, Harbiyeliler de bir yürüyüş yapacaklarmış..." Menderes bana şu cevabı verdi: Ulay Paşa'ya gelince: Bilmem, iyice tanıyor musun? Bizim Rıfat Kadızade'nin yeğenidir. Milliyetperverdir, kanuna, demokrasiye bağlıdır, üstelik bize sadıktır da... **Kendisini albay yapan benim!... General yapan benim... İyi yetişmesi için ülke dışında vazifelere gönderen benim!... Paşa, -bugün- yalnız okulun komutanı değil, hayatımı korumak üzere bir çeşit fedai olarak düşünülmüş ve o mevkie getirilmiştir.** Ordudan çekilip sivil hizmetlere katılmak istiyordu. Bize inandığı, bizi sevdiği, davamızı paylaştığı için, memleketin en uzak köşesine kadar herhangi bir yerde görev yapmak istiyordu. Biz onu bilerek tanıdığımız, inandığımız için Harbiye Komutanlığı'na getirdik. (Sarol,2014:445-446).

Sarol, anlatmaya şöyle devam ediyor: Biraz sesini alçalttı ve oldukça rahatlamış bir sesle: "Bak, şimdi sana önemli bir haber vereyim. Aslında, bunu kimseye söylemem gerekmezdi, ama yeri geldiği ve sen güvendiğim bir arkadaşım olduğun için, sana söylememde bir sakınca olamaz. Seni rahatlatmak için söylüyorum. Önemli bazı komutanlar bana geldiler. Devlet nizamını tehlikeye düşürecek hiçbir harekete -ama kimden gelirse gelsin ve nereden gelirse gelsin- müsaade etmeyeceklerini kesinlikle bildirdiler, teminat verdiler. 'Sevgili Başbakanımız! Ordunun sevdiği, inandığı, emirlerine itaat edeceği tek insan sizsiniz! Sizin emrinizdeyiz dediler. Ben Sultan Aziz miyim? Harbiye Okulu öğrencilerini, kalpsiz, bilgisiz, her şeye körü körüne inanan robotlar gibi görmeye kimsenin hakkı yoktur!" (Sarol,2014:447).

TAHKİKAT KOMİSYONU

Başbakan Menderes ve DP iktidarının boynuna deli gömleği misali giydirilen, darbe gerekçesi olarak ilan edilen iki iddiadan biri seçimlerin ilan edilmeyip diktatörlüğe gidilmesi, diğeri de Anayasa'ya aykırı olarak kurulduğu söylenen Tahkikat Komisyonlarıdır.

İki iddianın da, dikkatli bir şekilde incelendiğinde darbecilerin tıpkı diğer iddiaları gibi, asılsız ve mesnetsiz oldukları görülecektir. Ancak ülkemizde birçok sosyal olayda olduğu gibi olayın gerçeği değil propaganda edilen şekli, hakikat olarak bilinmekte veya sanılmaktadır.

Gerek siyasi zeminde gerekse hukuki zeminde bugün de tartışılan darbe gerekçelerinin en önemlisi bir takım olağanüstü yetkilerle donatılarak darbe olacağına dair iddiaları araştırmak üzere kurulan tahkikat komisyonlarıdır.

O günün gelişen şartlarına objektif bir gözle bakıldığında başta bulunan herhangi bir iktidarın böyle bir savunma mekanizması kurmaması imkânsızdır.

Çünkü gerek basın ve gerekse muhalefet partisi liderinin beyanatları, demokratik ifade özgürlüğünün çoktan dışına çıkmış herhangi bir zinde güce davetiye çıkarır hale gelmiştir. Muhalefet hep bir ağızdan darbeyle yıkılan iktidarlardan bahsetmekte, ülkede yaşanan olaylarla karşılaştırmalar yapmaktadır.

Neden Kuruldu?

Darbeden önceki Nisan, en hareketli ay olarak tarihe geçti. 27 Nisan'da Tahkikat Komisyonlarına yetki veren yasa (7468 sayılı) kabul edildi. 28 Nisan'da İstanbul'da, 29 Nisan'da Ankara'da öğrenciler sokağa döküldü. Sıkıyönetime rağmen darbeye kadar da olaylar tırmandırıldı.

İşte bu gelişmeler üzerine DP iktidarı Meclis içinde bir tahkikat komisyonu kurulmasına ve bu komisyonun darbe iddia ve hazırlıklarını araştırmasına karar verdi. Tahkikat komisyonunun kurulmasının ardından iktidar ve muhalefet arasındaki köprüler, tümden atıldı. CHP lideri İnönü, şaşırtıcı derecede hırçınlaşmıştı.

28 Nisan 1960 gününün akşamında yayınlanan ve tarihi bir belge niteliğinde olan 'Tahkikat Encümeninin Tebliği'nde memlekette bir huzursuzluk ortamının varlığı açıklanmaktadır. "Devletin düzeninden, milletin huzur ve sükûn içinde yaşamasından sorumlu olan iktidar partisi, tedirginliğin kaynağına inmek istemekte bu amaçla da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir araştırma inceleme komisyonu kurmuş bulunmaktadır."

DP'ye CHP ile ilgili bilgi akmaya başladığı zaman "Bir tahkikat komisyonu kurup bu iddiaları araştıralım." demişlerdi. Tahkikat komisyonları 60 öncesinde de kurulmuş, raporlar hazırlayıp suç duyurusunda bulunup yargılama yapılmıştı.

CHP'nin, seçimle iktidarı ele geçiremeyeceği anlaşılmıştı. Bu yüzden CHP çok sert muhalefet güdüyordu.

DP tarafından Meclis'te sonuçları TBMM'ye bildirilmek üzere İçtüzük'ün 177. maddesi hükmünce 15 kişilik bir tahkikat encümeni kurulması ve sonuçları en geç üç ay içinde açıklanacak bir rapor hazırlanması kararlaştırıldı.

Ahmet Hamdi Sancar başkanlığındaki komisyonda Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Sait Bilgiç, Cavit Asena, Kemal Biberoğlu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişçioğlu, Turhan Bahadır, Selami Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmettin Önder ve Nüzhet Ulusoy görev alıyordu.

Tahkikat Komisyonu, raporları bitirmişti. Açıklanmasına Menderes değil Meclis karar verecek. Bunu bildirmek için Nusret Kirişçioğlu, Eskişehir'e Başbakan'ın yanına gitmiş, Eskişehir yemek fabrikasında Menderes'le görüşmüşlerdi. O da 'komisyon görevini tamamladı' diye açıklama yapmıştı. Ancak rapor Meclise gelmeden darbe olmuş ve cuntacılar bu raporları imha etmişlerdi.

Tahkikat Komisyonunun raporunda, neredeyse Milli Birlik Komitesinin bütün isimleri vardı. Bu tahkikatta tespit edilenlerin hepsi, doğru çıkmıştı İhtilal tarafı kazandığı için DP'nin ağzını kapatmışlardı. Mahkemede de raporlar okutulmamıştı. (Gürsoy İdris,2011).

Komisyon Nasıl Çalıştı?

Peki, Tahkikat Komisyonları nasıl çalıştı? Tahkikat Komisyonu kurulduktan sonra, olaylara el koyabilmek için yetkilerinin artırılması gerektiği görüldü. Birçok demokrat memleketlerde ve mesela Belçika'da, Meclis, Tahkikat Komisyonuna bizim içtüzüğün tanıdığından fazlası verilmişti. Anayasamız, Büyük Millet Meclisinde de aynı nitelikte kanun çıkarmak hakkını tanıyordu. "Bu düşüncelerle meşhur Selahiyetler Kanunu muhalefetin Türkiye Büyük Millet Meclisinde o güne kadar görülmemiş şiddette kavga ve gürültüleri arasında kabul edildi." (Ağaoğlu,1967:158-159).

DP'nin Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın hikâyesinde komisyonun nasıl çalıştığı sorusunun, cevapları bulunuyordu. Sancar'ın, el yazısı notları ve savunmasına göre; "Encümen, anayasa ve kanunlara göre kurulmuş, yargı ve yürütme gibi yetkileri üzerinde toplamamıştı. Milli Emniyet gibi hiçbir kişi ve kuruma dinleme emri verilmemişti. Bir tek CHP'li vekil sorgu için çağrılmamıştı." (Gürsoy İdris,2013).

Normal adli makamlar, Halk Partisi milletvekillerinin işin içinde olduğu bir ihtilal hazırlığını yargılayamıyordu. Meclis içinde bir Tahkikat Komisyonu gerekliydi.

Bugüne kadar 50 yıldır Tahkikat Komisyonu yanlıştır, telkini ile geldik. Hâlbuki başka çaresi yoktu, diyor. Meclis'te dokunulmazlığı bulunanları kendisinin de dokunulmazlığı olanlar sorgulayabilirdi. Ancak Tahkikat Komisyonu ile bu iş araştırılabilirdi. Tahkikat Komisyonu ek yetki istiyor. Ben gözaltına alıp mahkemeye sevk edeceğim, diyor. Bu yetkim olmazsa benim soruşturmam havada kalacak, diyordu.

Yassıda'da 4. Kurul: Anayasa'nın 6. maddesinde yazılı şahısların, Anayasa'ya aykırı kanun ve kararlara ve Meclis Tahkikat Komisyonu'nun teşkil ve faaliyetlerine müteallik hadiselerin tahkiki ile ilgileniyordu.

Doktor Burhanettin Onat, Yassıada'da İngiltere'den, Fransa'dan, muhtelif, dünyaca tanınmış profesörlerden örnekler verdi, Tahkikat Komisyonu ve Salahiyetleri Kanunlarında yazılı hükümlerin o en ileri demokratik memleketlerde de olduğunu göstermişti.

Mehmet Dülger, Komisyondan şöyle bahsediyor: Önerge verildiği zaman CHP adına Turhan Feyzioğlu çıkıyor, 'Beni tahkikat komisyonuna çağırır, bilgime başvurmak isterseniz gelmem.' diyor. Boykot yani! DP'liler o zaman 'Tahkikat komisyonunun yetkileri nedir?' diyerek yetki kanunu çıkarıyorlar.

Yetki kanununu hazırlarken de Amerikan, İspanyol, Alman mevzuatının tamamını getiriyorlar. Tahkikat komisyonu kurmak Meclis'in münhasır hakkı. Tahkikat salahiyeti içinde davet ediyor, gelmiyorsunuz, zorla getirecek, bütün ülkelerin Meclis araştırma komisyonlarında bu yetki var. (Dülger,2011).

Kurtul Altuğ, Akis Yazı İşleri Müdürüydü. Gözaltına alınan tek gazeteciydi. Komisyonun dinlediği gazetecilerden Kurtul Altuğ, kendisine 'Kulak gazetesi' ile ilgili sorular sorulduğunu söylüyor. "Çok dürüst davrandılar. 27 Mayıs'la ilgili anılarını daha önce 'Bir Numaralı Tanık' kitabında toplayan Altuğ, üyelerin 'kulak gazetesi' ile ilgili kendisine sorular sorduğunu söylemişti. Altuğ, "Orhan Birgit ve Altan Öymen gibi bazı gazeteciler olayın içindeydi." dedi. (Gürsoy İdris,2013).

Raporlarda Hangi İddialar Yer Alıyordu?

27 Mayıs 1960'ta, darbecilerin en önemli gerekçelerinden biri olan Tahkikat Komisyonu raporu, bugüne kadar hep sır olarak kaldı. Menderes'in avukatı Burhan Apaydın'ın son arzusu, komisyon raporunun açıklanmasıydı.

Tahkikat Komisyonları kurulduğu andan başlayarak günümüze kadar tartışma konusu oldu. Yassıada'da üyelerin idamla yargılanma sebebi bu komisyonlardı. Ancak Demokrat Partililerin defalarca ön raporun aynen okunması talebi, Mahkeme Başkanı Salim Başol tarafından reddedildi.

Adnan Menderes ve Demokrat Partililerle birlikte Tahkikat Komisyonu Başkanı Ahmet Hamdi Sancar ve üyelerden bazılarını idamla yargılatan o rapor ve yazışmalar, Meclise gönderilen gizli 27 Mayıs belgeleri arasındaydı. Raporda, CHP ve basının halkı, öğrencileri ve orduyu tahrik ederek darbeye zemin hazırladığı öne sürülüyordu. Raporun teklifler bölümünde, hükümet ve Meclisin gerekli tedbirleri alması isteniyordu. "Polis güçlendirilmeli, yalan haber üreten merkezler bitirilmelidir." deniyordu.

Raporda aynı yalan haberlerle ve yöntemlerle Harp Okulu öğrencilerinin de sokağa döküldüğü ve gösterilerin, aynı yerlerde ve saatlerde yapılmasının dikkat çekici olduğu belirtiliyordu. "Tertipçiler kim?" sorusuna şu cevap veriliyordu: "Tahkikatımızda ayaklanma hareketlerinin tertipçilerinin CHP idarecileri olduğunu gösteren delil ve emareler bulunmuştur. Bütün bu hareketler, hükümet darbesi ve siyasi suikast teşebbüsleridir. Bu teşebbüsler tam teşebbüs denilen irca-ı safhaya kadar getirilmiştir. CHP liderleri bir ihtilal çıkması için ellerinden geleni yapmışlar, her çareye başvurmuşlardır. İnönü, 'şartlar tamam olunca ihtilalin vuku bulacağını' Meclis kürsüsünden ilan etmiştir. Bildirilen neticenin istihsali için CHP Genel Merkezi ve teşkilatı, talebeyi, halkı ve orduyu tahrik suretiyle şartları hazırlamaya çalışmışlardır."

15 kişiden oluşan komisyonun raporunun sonunda, darbenin önlenebilmesi için bazı öneriler ise şöyle sıralanıyordu: "Ankara ve İstanbul'daki olaylar derhal durdurulmalıdır. Askerlerin siyasetle iştigali caiz değildir. Harp Okulu öğrencilerinin yürüyüşü tehlikeli bir teşebbüstür. Milli Emniyet Teşkilatı güçlendirilmeli, yalan haber yuvaları bulunup bertaraf edilmelidir.

Zabıta kuvvetleri takviye edilmelidir. Yıkıcı neşriyatı takip için bir hukuk heyeti kurulmalıdır. Devlet ve amme müesseselerinin daha tesirli çalışması için tedbirler alınmalıdır. Basın yolu ile yalan haberlerin yayılması cezayi müeyyide altına alınmalı, cezalar artırılmalıdır. TBMM dahili nizamnamesinde değişiklik yapılarak gündem dışı söz talebi sağlam esaslara bağlanmalıdır. Ordunun siyasete alet edilmesine dalalet edecek neşriyat ve teşebbüsler ve hareketler sıkı müeyyide altına alınmalıdır." (Gürsoy İdris,2013).

Tahkikat Komisyonunun sorulara cevap vermediği için gözetim altına alınan diğer kişi emekli Albay Cemal Yıldırım'dı. Cuntalarla CHP arasında irtibat sağlıyordu. Tahkikat Komisyonu üyeleri tam da Yıldırım'a bunları sordular ancak konuşmadı. (Gürsoy İdris,2013).

Tahkikat komisyonları üzerindeki bugün de süregelen tartışma, hep karartılmış bir propaganda zemini üzerinde cereyan etmektedir.

Önce şu soruyu sormak gerekir: Mecliste iktidarda bulunan bir parti, herhangi bir konuda tahkikat komisyonu kurabilir mi? O günün mevzuatı buna müsaittir, kurabilir. Pekala bu komisyonu olağanüstü yetkilerle donatırsa bu Anayasa'ya uygun olur mu? Bu sorunun cevabı da evettir. Çünkü 1924 Anayasası Meclis Hâkimiyeti ilkesini esas aldığından dolayı Meclise böyle olağanüstü yetkiler tanımıştır.

Nitekim aynı Anayasa'nın verdiği yetkiyle İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve binlerce insan idam edilmiştir. Edirne'den Van'a bütün ülkede sıkıyönetim alanı anlamına gelen Takrir-i Sükûn Kanunu da bu Anayasa'ya dayanılarak çıkarılmıştır. Ne tuhaftır ki aynı basın ve CHP, bu kanunların Anayasa nezdindeki konumlarına hiç değinmezken DP iktidarının komisyon girişimini bir çırpıda Anayasa dışı ilan edivermişlerdir.

Samet Ağaoğlu bu tenakuza şöyle değiniyor: "İşte meşhur tahkikat komisyonunun kurulmasına varan yol böyle açıldı. Bu yola girmeden akla ilk gelen Türkiye Cumhuriyeti tarihinin unutulmaz bir vesikası oldu: Takrir-i Sükun Kanunu Hükümete memleketi huzur ve sükuna kavuşturacak her çeşit tedbiri almak yetkisini veren bir kanun. Fakat bir zamanlar bu kanuna dayanılarak tek partili rejim kolayca kurulmuştu. Simsiyah hatıralar zihinlerde canlandı. Hayır, bu çeşit kanunlara lüzum yok. Her şeyden önce memleketi baştan başa karıştıran propagandaların doğduğu kaynakları bulmalı. Bunun en demokratik yolu da Anayasa'da gösteriliyor. Meclis tahkikatı! Olaylara Meclis el koyacak, varacağı neticelere göre kararlara gidilecektir. Burada hemen söyleyeyim. Takrir-i Sükûn Kanunu teklifinin karşısına 'Biz hükümet olarak elimize sopa almak istemiyoruz, bizden uzaktır bu çeşit fikirler' 'diyerek ilk ve şiddetle çıkan Menderes olmuştur." (Ağaoğlu,1972:158-159).

"Nazlı llıcak gibi Hüsamettin Cindoruk gibi DP'li şahıslar dahi CHP propagandasının tesiriyle tahkikat komisyonlarının karşısında beyanda bulunabilmektedirler." (Dursun,2000:38-39).

Bu konuda en sağlıklı yorumlardan biri, İsmet Bozdağ'a aittir. Bozdağ, olayın künhüne vakıf olmanın verdiği açılımla gerçeğe parmak basmaktadır. "Bir ekseriyet partisi, Meclis, memlekette ihtilal hazırlığı varsa tahkik etmekle görevlidir. Bu da yasama organı olarak Meclise düşer. Yürürlükteki Atatürk Anayasasıyla İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Tahkikat Komisyonu da kurulabilir. Bugünkü Meclis'te de tahkikat komisyonları kuruluyor. Farkı, tahkikat komisyonu davet ediyor gelmiyorlar. Polis gücüyle getirtiyor. Tahkikat hâkiminin yetkisini tanıyan bir kanun çıkarıldı. O kararı gayri meşru saydılar. Bütün bir devleti teşkil eden Anayasanın böyle bir karar alması zor bir işti. Demokratik ilkelere göre tersti. Bizim Anayasamız Atatürk Anayasası'ydı. O Anayasa'ya göre bütün bunlar yapılabilirdi. Bunu aleyhte kullandılar." (Dursun,2000:131).

Nitekim ülkemizde sahasının otorite isimlerinden biri olan Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Ali Fuat Başgil de Tahkikat Komisyonlarının mevcut mevzuata aykırı olmadığı görüşündedir: "28 Nisan olaylarından sonra bir gece Köşk'ün yemek salonunda Cumhurbaşkanının yanındayız. Menderes, Koraltan, Tevfik İleri, Tahkikat Komisyonu Başkanı Ahmet Hamdi Sancar, Emin Kalafat, Atıf Benderlioğlu ve daha şimdi isimleri aklıma gelemeyen birkaç kişi. İstanbul'dan çağrılmış Ali Fuat Başgil aramızda. Menderes, profesöre Tahkikat Komisyonunu ve Salahiyet Kanununun Anayasa'ya aykırı olup olmadığını sordu. Başgil 'Hayır' dedi." (Ağaoğlu,1967:38-39).

Olayı tahlil ederken ayırt edilmesi gereken ince nokta şudur: DP iktidarının böyle bir yetkisi var mıydı? Bu sorunun cevabına müspet anlamda ulaştıktan sonra ikinci bir soru sorulabilir: DP bu komisyonları kurmakla doğru mu yapmıştır? İşte bu soru tartışmaya açıktır ve ulaşılacak sonuç herkesin bilgi, birikim ve anlayışına göre farklıdır.

Kesin olan şudur: Tahkikat Komisyonlarının kurulması, yukarıda da zikrettiğimiz gibi sonun başlangıcı olmuş, iktidar ile muhalefet arasında köprüler atılmıştır. Milli Şef İnönü ise alabildiğine hırçınlaşmış artık geriye sayma başladığından yıllardır hazırladığı darbenin gelişine ait tarihi ipuçları vermeye başlamıştır. İnönü'nün beyanatları, meclis tutanaklarına aynen yansımıştır.

"Meclis'te CHP'nin faaliyetini incelemek üzere tahkikat komisyonu kurulunca muhalefet buna sert tepki gösterdi. Meclis'e çok acele sunulan CHP önergesinde Başbakan Menderes'in Yüce Divan'a sevki istendi. Bu önergede Başbakan Anayasa'yı ihlalle suçlanıyordu." (Dilligil,1988:27).

25 Mayıs günü 27 kişi takrir (önerge) veriyor Menderes'e. Diyorlar ki; "Şu tahkik komisyonu işini bitir, seçimi ilan et, yeni bir hükümet kur." Menderes uçağa binip Eskişehir'e gidiyor. Oradaki mitingde "Tahkikat Komisyonu işini bitirdi, seçime gidiyoruz." açıklamasında bulunmuştur. (Gürsoy İdris,2011).

Tahkikat Komisyonu kurulduktan sonra İsmet İnönü Mecliste, "Siz, tahkikat komisyonunu kurarsanız, bu ihtilal için bir gerekçedir." demişti. (Kurmel,2013). Nitekim dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin kızı Cahide (İleri) Aksoy, CHP'nin yer altı faaliyetlerini, kışkırtmalarını ortaya çıkaran Tahkikat Komisyonu raporları ilan edileceği zaman darbe yapıldığını söylemiştir.

CHP Gençlik Kolları Başkanı Orhan Birgit "Öğrenci olaylarını ben başlattım." Nasıl oldu, diyor gazeteci, "Biz" diyor, "Tahkikat Komisyonu'na ek yetki veren kanun çıkınca düğmeye bastık. Öğrencileri sokağa döktük." (Birgit,2009). diyordu.

27 Mayıs 1960'tan iki gün önce görevini tamamlayan komisyon, raporu Meclise sunamadı. Mehmet Dülger, babasının başında bulunduğu komisyonun yaptığı bütün tespitlerin doğru çıktığını söylüyor. "Komisyon isim isim bazı gazetecilerin olaylardaki rolünü tespit etmişti." diyordu. (Dülger,2011).

Tahkikat Komisyonu raporlarında, bütün bunlar vardı. Komisyon, bunu ortaya çıkarttığı için ortalık ayağa kaldırılıyordu.

İnönü'nün Meclisten gönderdiği mesaj, farklı kesimlerde farklı etkiler bırakmıştır. O tarihte Eskişehir'de albay rütbesiyle Uçuş Grup Komutanı olarak bulunan 1971'in Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur hatıralarında bunu şöyle anlatır: "Meclis'te Tahkikat Komisyonu kurulması tartışılırken İnönü: Şartlar tamam olduğunda milletler için ihtilal meşru bir haktır, bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam diyordu.

İnönü gibi düzenden yana olmakla ün yapan bir devlet adamının bu sözleri bir ihtilale yeşil ışık yakmaktı. İnönü'nün bu sözlerini basan gazeteler toplatılıyordu ama nasıl oluyorsa Ankara-Eskişehir arasındaki görünmez eller bu toplatılmış gazeteleri açıklanmayan Meclis tutanaklarını subaylara ulaştırıyor ve biz de bunları okuyorduk. Hepimiz baskı havasını üzerimizde hissetmeye başlamıştık." (Gökdemir, Öztuna,1987:29).

Mecliste kurulu Tahkikat Komisyonu üyeleri ise derhal bir açıklama yaparak CHP liderinin gönderdiği mesaja dikkat çekmişler, böylece kurdukları komisyonun ne kadar zaruri bir gereklilik olduğunu anlatmaya çalışmışlardır.

"Sayın İnönü Encümenimizi 'baskı rejiminin kanun dışı bir parçası' kelimeleri ile tasvir etmek istemiş ve partisine mensup mebus kadrosu ile encümenimiz tarafından alınacak tedbir ve kararlara karşı mukavemet edeceğini vatandaşları da aynı yola sevk etmeye çalışacağını açıkça beyan ve ifade etmiştir." (Gökdemir Öztuna,1987:35)

Tahkikat Komisyonlarının varlığını her şeye rağmen darbe gerekçesi sayan zihniyetin elinden Menderes bu kozu da almış, Sıtkı Yırcalı'ya verdiği sözün gereğini yerine getirmiştir. Menderes Eskişehir'deyken Komisyon bir açıklama yaparak çalışmaları tamamladığını ilan etmiştir.

Başbakan Adnan Menderes Eskişehir'de Anadolu Ajansı'na verdiği beyanatta üç ay süreli olarak kurulan Meclis Tahkikat Komisyonunun bir ay içinde çalışmalarını tamamladığını ve faaliyetini durdurduğunu bildirmişti. Raportör Nusret Kirişçioğlu, 10 Mayıs 1960 günü komisyon raporunu yazmaya başlamış ve 25 Mayıs 1960 günü tamamlandığını Başbakan Menderes'e bildirmiş, Menderes de durumu kamuoyuna Eskişehir'de Anadolu Ajansı aracılığıyla açıklamıştı.

Komisyon Üyelerine Ne Oldu?

Komisyonun Başkanı Ahmet Hamdi Sancar'dı. 15 kişilik idam listesinin içinde bulunmasının sebebi de söz konusu komisyonun başkanı olmasıydı. Bir oy sayesinde idamın infazından kurtulmuştu. (Gürsoy İdris,2011).

DARBENİN SON GÜNLERİ

"1960 Ocak, Şubat ve Mart aylarında iktidar-muhalefet gerginliği siyasi mücadelenin normal sınırlarını aşıp fiilen kavga ortamına dönüştüğü günlerde muhalefet sözcülerinin Irak ihtilaline değinmeleri, Menderes'in çok sert tepkilerine neden oluyordu. Başbakan orduya yol gösterir gibi Irak ihtilalini hatırlatanlara 14 Şubat 1960 günü yaptığı bir konuşmada şöyle cevap veriyordu: Bunlar azıta azıta Irak hadisesine de girdikten sonra zamanın geldiğine hükmettiler. Tam o sırada yakalarından tutmak gerekirdi." (Bostancı,1987:18)

Darbe öncesi birinci adım 17 Şubat 1960 günü sıkılan üç kurşun ile "**İsmet Paşa'nın dediği günler geldi.**" beyanıdır. **25 Mart 1960** tarihli Ulus gazetesinin manşeti darbeye doğru ikinci adımdır.

1960 yılının Nisan ayına gelindiğinde ülke gündemi iyice karışmış, iç buhran doruğa çıkmıştır. Darbe söylentileri artık her yerde konuşulmaktadır. Kadir Mısıroğlu, bu anlamdaki bir şahitliğini şöyle nakleder:

"İhtilal günü Necip Fazıl Bey'in Fener yolundaki evine gitmiştim. Orada DP Bolu Mebusu Reşad Akşemseddinoğlu ile kaşılaştım. Radyolar devamlı bir surette henüz yakalanmamış olan DP milletvekillerinin en yakın askeri birliğe teslim olmalarını bildiriyordu. Reşad Akşemseddinoğlu ise gidip teslim olmak istemiyor ve Türkeş'in bu işe istemiyerek girdiğini ve kısa bir zamanda ihtilal içinde ihtilal yaparak duruma tamamen hakim olacağını söylüyordu.

Necip Fazıl ise O'na evinin kendisi için emniyetli olmadığını, şayet teslim olmayacaksa, emniyetli bir yer bulmasını söylüyordu. Reşad Bey sonradan Almanya'da kendisinden de bizzat dinlediğim üzere Necip Fazıl'a şu vakayı anlatmış: Kendisi Türkeş'in uzaktan akrabası imiş.

Türkeş O'na yapılacak olan ihtilali günü, saati, dakikası ve kadrosu ile haber vermiş ve bunları gidip Menderes'e bildirmesini istemiş. Türkeş aralarında bu konuşmanın geçtiği parkta olayın neticesini beklemiş. Reşad Bey derhal Menderes'in yanına koşmuş, durumu anlatmış. Reşad Bey'in ifadesine göre Menderes'in yüzü kağıt gibi bembeyaz olmuş. Zile basıp gelen adamına, Savunma Bakanı Ethem Menderes'i derhal çağırmasını söylemiş. Az sonra gelen Ethem Menderes içeri girmeyip kapı üzerinde dikilmiş ve 'Buyrun Efendim! Beni emretmişsiniz!' demiş.

Israrlara rağmen içeri girmeye yanaşmamış. Bunun üzerine Adnan Menderes, Reşad Akşemseddinoğlu'na dönerek: 'Bana anlattıklarını Edhem Bey'e de anlatınız! Milli Müdaafaa Vekili O'dur!' demiş.

Bunun üzerine Reşad Bey aynı hikayeyi baştan itibaren bir bir O'na anlatmış. Ethem Menderes sakin bir şekilde sonuna kadar dinlemiş ve 'Teesüf ederim size Reşad Bey!.. Bunlar Halk Partililerin propagandalarıdır. Sen de onlara kapılmışsın!' demiş ve sonra Menderes'e dönerek

- Efendim böyle şeylerle canınızı sıkmayın! Bunlar Halk Partililerin propagandalarıdır. Sizi temin ederim ki: Ordu bize bağlıdır! deyince Menderes bu iki insan arasında müteredddid ve mütahayyir kalmış!

Bunun üzerine Ethem Menderes tekrar Menderes'e dönerek:- Efendim, bendeniz başka bir emriniz yoksa gidebilir miyim! demiş ve Menderes de kısık bir sesle:- Peki. deyince çekilip gitmiş.

Bir müddet hareketsiz ve sakin kalmışlar. Sonra Reşad Bey de müsaade isteyerek geriye, parkta neticeyi beklemekte olan Türkeş'in yanına gelmiş ve cereyan eden hadiseyi hikaye etmiş. Bunun üzerine Türkeş:- Demek bunlar tedbir almıyacak ve bu iş olacak! deyip Akşemseddinoğlu'ndan ayrılmış." (Mısıroğlu,1995: 29-30).

Aynı günlerde DP'li bir avukat, doçent arkadaşının naklettiği darbe ihbarını yetkililere iletmek ister.

"Biz Menderes'ten randevu alıp bu bilgiyi nakletmek istedik. Çok meşgul tabii o sırada. Medeni Berk bizi kabul etti. Anlattık bunu, 'Böyle düşünmenize bile şaştım' dedi. 'O doçent arkadaşa da saygılarımı, sevgilerimi söyleyin! Ben Genelkurmay'da bir toplantıdan geliyorum. Başbakanın emriyle kuracağımız kooperatiflerle subaylarımızı nasıl ev sahibi yapacağımızı anlattım. **Çok büyük sevgi ve saygıyla Başbakanın ellerinden öptüler**. Siz gidin işinize bakın' dedi. O konuşmadan yirmi gün sonra ihtilal oldu. DP ihtilale karşı o kadar duyarsızdı ki! Çok vakitsiz, tedbirsiz ve habersiz yakalandı." (Bozdağ,1986:227).

Muhalif basın organlarının yayınları da aynı minval üzere açıkça darbeye davetiye çıkarmaktadır. "Milliyet Gazetesi'nde **24 Nisan günü** başyazıda 'Müdahale hak olunca' başlığıyla Güney Kore Devlet Başkanı Syngman Rhee'nin halinden bahsediliyordu." (Dursun,2000:47).

Dünya gazetesinin koridorlarında ise 'Ah ihtilal' başlıklı şiirler okunuyor, aynı şair orduya açıkça müdahale çağrısında bulunuyordu.

"Mesela Behçet Kemal'in 'İhtilal Ah ihtilal' diye bir şiiri var. Yukarıda yazı işlerinde şiirini okurken ben de geçiyordum oradan. Ne oluyor? dedim. Behçet Kemal 'Bir şiir var. Sana da okuyayım' dedi. Aşağı geldi." (Dursun,2000:38).

Darbeye giden yolda zemini hazırlayan üçüncü önemli olay, İstanbul Üniversitesindeki **28-29 Nisan** gösterileridir. İstanbul ve Ankara Üniversiteleri önünde çıkan olaylarla darbenin fitili ateşlenmişti. Memleketin genelindeki sükûn hâline karşılık, Kızılay ve Beyazıt meydanları karışıktı. Üniversite öğrencileri üzerinden çıkartılan suni gerilim, geri sayımı başlattı. O günlerde Menderes'in binlerce üniversite öğrencisini kıyma makinelerinde kıydırdığı iftirası dahi atılıyordu.

"Bu cümleden olarak emekli bir General 'Kulak Gazetesi' denilen bir şer düzenlemesi yapmıştı. Mesela İstanbul dahilinde hususi bir surette tutulmuş yüz iki yüz adam bir akşam bu generalin kendilerine öğrettiği bir yalanı her biri ertesi gün ayrı bir muhitin kahvehanesine giderek birbirlerinden habersizmiş gibi söylüyor ve bu anda bütün İstanbul bir fiskos kazanı haline gelmiş bulunuyordu. 28 Nisan'dan 27 Mayıs ihtilal gününe kadar bu faaliyet aralıksız bir şekilde sürdürülmüştü." (Mısıroğlu,1995:27).

27 Mayıs 1960 Darbesi'nde Bursa Işıklar Askerî Lisesinin son sınıfında, 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963'teki başarısız darbe teşebbüslerinde de Kara Harp Okulunun birinci ve ikinci sınıflarında bulunan Sabri Öğe o günleri şöyle anlatıyor: Harp Okulu öğrencileri her yaz başında kamp için trenle İzmir'in Menteş bölgesine gitmektedir. Demokrat Parti iktidarı, Harp Okulu öğrencilerinden kurtulmak için o sevkiyatların birinden hemen önce Uşak yakınlarında bir köprünün altına bomba yerleştirmiş, ancak bomba son anda fark edilerek büyük bir facia önlenmişti(!). Başbakan Adnan Menderes, Sovyet Rusya'ya Kars ve Ardahan illerimizi satmak için pazarlık yapmaya gidecektir(!). İktidarı protesto eden Ankara Hukuk Fakültesi öğrencilerinden birçoğu öldürülüp Et ve Balık Kurumu kombinalarında kıyma yapıldı(!)…

Bunlara istisnasız bütün CHP'liler inanabiliyorlar, dolayısıyla iktidara karşı öfke alabildiğine artıyordu. Nitekim o sırada Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuyan ağabeyim için nice uykusuz geceler geçiren ebeveynim, bir gün evlâtlarını karşılarında kıyma yapılmamış olarak gördüklerinde gözyaşlarına boğulup Allah'a hamd-ü senâlarda bulunmuşlardı. (Öğe,2020).

Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu, 28 Nisan günü tarihi bir telefon konuşmasına şahit olur. "İstanbul'da 28 Nisan 1960 olaylarının geçtiği sabah. Öğrencilerle İstanbul Sıkıyönetim Kumandanlığı birlikleri karşı karşıya. Ankara'da Başbakanın odasında, Menderes'in yanındayım. Rahmetli Namık Gedik, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, aklımda kaldığına göre Milli Eğitim Bakanı Benderlioğlu, rahmetli Tevfik İleri, Kalafat ve şimdi hatırlamadığım birkaç arkadaş beraberiz. Menderes İstanbul'da sırasıyla Vali, Belediye Reisi, Sıkıyönetim Kumandanı Fahri Özdilek'le telefonla konuşuyor. Telin öbür ucundan söylenenlerin neler olduğunu Başbakan'ın soru ve cevaplarından anlıyoruz:

Toplanan kaç bin kişi kadar aziz paşam? Beş, altı bin mi?

Ne yapalım diyorsunuz? Ateş mi etmek? Hayır, hayır. Katiyen ateş etmek yok!

Paşam kimsenin burnu kanamadan, kimseyi brüske etmeden, (eziyet etmeden) yavaş yavaş dağıtmaya bakın! Aman paşam rica ediyorum brüske edilmesinler!

Sizdeki coplar kısa mı? Daha kuvvetli gaz bombaları mı?

Bunları ben bilmem, Milli Savunma Bakanı yanımda vereyim görüşünüz.

Zavallı arkadaşım Menderes, General Fahri Özdilek'le bu konuşmayı yaptıktan kısa bir süre sonra üniversiteli gençleri öldürmek için ateş emri vermek isnadıyla karşı karşıya kalacaktı." (Ağaoğlu,1967:31-32).

Ne tuhaftır ki öğrencilere ateş açılmasını öneren şahıs, darbenin ardından Milli Birlik Komitesinin gözde üyelerinden biri olur.

"Sıkıyönetim Komutanlığı'na atanan 1. Ordu Kumandanı Org. Fahri Özdilek, talebelere karşı vur emri vermiş olmasına rağmen, sonradan Milli Birlik Komitesi'ne alınmıştır." (Dursun,2000:42).

'Darbe ortamı hazırlamak' her zaman işin en önemli kısmıdır. Bu hazırlığın nereye kadar varabileceğini darbeci binbaşılardan Kamil Karavelioğlu şöyle anlatır: "Bir gün **Muzaffer Özdağ**'la (cuntacı yüzbaşı) Sıkıyönetim Karargâhı'na giderken Muzaffer bana, 'Acaba Bayar'a karşı bir şey yapabilir miyiz?' diye sordu. Ben böyle şeyler düşünmüyordum. Belki onun aklından ihtilal yapmayı çabuklaştıracak bir şey geçmişti.'

Talihin ne garip tecellisidir ki 28 Nisan olayları sırasında öğrencileri katletmek isteyen bazı şahıslar darbe kahramanı olurken, öğrencileri verdiği talimatlarla mutlak bir ölümden kurtaran Başbakan Menderes ise onları kıyma makinelerine göndermekle suçlanır.

DP Hükümeti, 3 Mayıs 1960'da Gürsel'i önce mecburi izne ayırdı, sonra da yaş haddinden emekliye sevk etti. Bunun üzerine Gürsel, ilk çıkışını yaparak zamanın Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e muhtıra niteliğinde bir mektup yazdı ve ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulması için 13 maddelik tedbirler paketini uygulamaya konulmasını istedi. Cumhuriyet tarihinin ilk muhtırası olan bu mektup hükümet tarafından ciddiye alınmamıştı." (Akıncı,2000:52).

DP iktidarının son günlerine, doğru demokratik sisteme sonraki yıllarda moda haline gelen bir mektuplu müdahale olur. Ülkenin bir üst düzey memuru, ülkenin Başbakanına ilginç bir mektup gönderir. Gönderdiği mektupta Cumhurbaşkanını kötülemekte, Başbakana tavsiyelerde bulunmaktadır.

Mektubun sahibi Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürseldir: "Gürsel, Menderes'e bir mektup yazmış. Cumhurbaşkanlığı teklif etmiş. Bayar'ın yerine bir çözüm olarak. Mektubu daktilo eden de Türkeş." (Birand,1999:93).

İzine çıkarılan Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Savunma Bakanına yazdığı mektup da Başbakan Menderes'i uyandırmayan darbe işaretlerindendi. Samet Ağaoğlu bu olayı şöyle anlatıyor:"Halbuki benim hissim doğru idi. Doğru idi, çünkü Menderes'le bu konuşmayı yaptığım geceden en az birkaç gün önce Gürsel mektubunu Ethem Menderes'e göndermişti ve başta Bayar, hükümetin, Genel idare Kurulu'nun, Grup idare Kurulu'nun bu mektuptan ancak Harp Okulu'nda radyoda açıklandığı zaman haberi oldu. Radyoyu dinleyince Ethem'in yanına gittim, neden bize haber vermedin dedim. "Adnan istemedi,' dedi.

'Kendisi okudu mu? Dedim.

'Hayır mealinden bahsettim.' dedi." (Ağaoğlu, 1967:162).

Mektup haberini öğrendikten sonra, "Bu iş artık burada bitmiştir." dedik birbirimize. İhtilâle herhalde birkaç gün kalmıştı. Mektubun yarattığı heyecan ve endişe sürerken Muzaffer Soysal, beni odasına çağırdı: -"Yahu Lütfü, bu işin artık hiç şakası kalmadı. Bizim Mümtaz da (Prof.Dr. Mümtaz Soysal, Muzaffer Soysal'ın kardeşi) bu durumdan rahatsız. Geçen gün onunla görüştük, **ihtilal hükümetinin listesi dahi elden ele dolaşıyormuş.**" dedi. (Akdoğan,2011.151-153).

Mayıs ayı geldiğinde artık darbe dedikoduları ayyuka çıkmış, **Başbakan Müsteşarı A. Salih Korur'un kızları resmi kokteyllerde "darbe olacak" şeklinde açıklamalar yaparken üst düzey devlet erkânının katıldığı yemeklerde de bu konu konuşulmaktadır.** Darbe, memleketin tepesine öyle sessiz-sedasız değil bağıra-çağıra ve "Geliyoruuum!" diye haykırarak çökmüştü!

"Birileri birşeyler yapmaya hazırlanıyor" söylentileri dört bir tarafı sarmıştı, hattâ kimin ne yapmaya hazırlandığını anlatan ihbarlar peşpeşe geliyordu, hemen herkes memleketin başına bir çorap örülmek üzere olduğunun farkındaydı ama hükümetin üzerine sanki ölü toprağı serpilmişti! Menderes hükümeti ya ne olup bittiğini idrak edemiyordu, yahut "Biz güçlüyüz, bize bir şey yapamazlar" havasına girmişti veya ihbarlardan haberdar olması engellendiği için gereken tedbirleri bir türlü alamıyordu…

Demokrat Parti'nin Trakya'daki bazı teşkilâtlarını kuran ve o tarihte Anadolu Sigortanın Yönetim Kurulu Başkanı olan Dr. Sezai Feray tarafından yazılan 3 Mayıs 1960 tarihli mektup, İstanbul'un hem Belediye hem de Demokrat Parti İl Başkanı olan Kemal Aygün'e gönderilmiş…

Sezai Feray, Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın bir grubun Şişli'de bir evde toplandığını ve toplantıya katılan "Münir Bey" adındaki eski bir CHP milletvekilinin "6 Mayıs'ta mutlaka iktidara geleceklerini söylediğini" yazıyor. Sonra, bu milletvekilinin "Kan dökülmeyeceği, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ve Başbakan Adnan Menderes de dahil olmak üzere sadece beş kişinin öldürüleceği" şeklinde tüyler ürperten sözlerini naklediyor ve elde ettiği bu istihbaratı yetkililere ulaştırma imkânı bulamadığı için Kemal Aygün'ün yardımını istiyordu. (Bardakçı,2020).

Dönemin DP'li iki eski bakanının başına gelenler, yaşanacak büyük fırtınanın önemli bir habercisiydi. Mükerrem Sarol, bu manidar olayı şöyle anlatmaktadır**: 20 Mayıs Cumartesi** erkenden yola koyulduk, araba eskimiş dökülüyordu, birkaç defa lastik patladı. Bizi İstanbul'a götürecek gücü yoktu. Balıkesir'den bir uçağa binerek İstanbul'a avdete karar verdik. Havaalanına sapan yolun ağzına geldiğimiz zaman, nöbetçi eri bizi durdurdu.

Şoför nöbetçiye gitti geldi. "Efendim sizlerin kim olduğunuzu nöbetçiye anlattım. Adam Nuh diyor, peygamber demiyor. Havayollarının otobüsü gelmeden geçemezsiniz diyor." dedi.

Bu sefer zorunlu olarak ben indim, kim olduğumuzu uzun uzun anlattım. "Hükümette görev almış eski bakanlara, milletvekillerine hiç yasak olur mu evladım?" dedim.

Nöbetçi uyanık bir askerdi. "Efendim müsaade ederseniz subayıma danışayım, ben sizi bırakamam." dedi. Nöbetçi eri birkaç dakika sonra teğmenle beraber geldi. Teğmen yüzüme manalı manalı bakarak "Ne istiyorsunuz? Geçmenin yasak olduğu size söylenmiş, niçin ısrar ediyorsunuz?" der gibi çehresi rahatsız edilmenin sıkıntılı çizgileriyle doluydu.

"Teğmenim biz dün akşam Sayın Başbakan'ı Ankara'ya uğurladık, İstanbul'a dönüyorduk, arabamız eski ve bozuk olduğu için cesaretimiz kırıldı. Uçak ile gitmeye mecbur kaldık. Arabanın içindeki arkadaşım eski Sanayi Bakanı Samet Ağaoğlu, ben de eski Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'um. Bir tereddütünüz varsa, kimliğimi göstereyim. Bizim gibi insanlara herhangi bir yasağın söz konusu olmayacağını bilirsiniz. Aksini düşünürseniz, sorumlu olursunuz, o da sizin için iyi olmaz" dedim. **Öfke ile "Nöbetçi amirime sorayım, bana göre kim olursanız olun, geçemezsiniz." dedi.**

Biraz sonra Nöbetçi subayı geldi. Bekleyenlere hitaben, "Bırak geçsinler." dedi ve bize tek bir kelime söylemeden büyük bir hışımla, çarçabuk gözden kayboldu. Maruz kaldığımız muamele çirkin ve ağırdı. Aslında mesele yapmak, üstüne gitmek doğru olurdu. Bu öfke, bu hoyrat hareket nereden kaynaklanıyordu? Biz bu genç subayı görmemiştik. Fakat o sırada hiç vaktimiz yoktu. Kendi kendime, "Mükerrem işi büyütme, şimdi bunun sırası değil," diye düşündüm. Olaya en az benim kadar üzülen arkadaşım Samet Ağaoğlu, "Doktor, bunlar çok vahim işaretlerdir. Galiba işler bütünüyle mihverinden oynamış. Sen hemen İstanbul'a telefon et, şoförü alana yollasınlar, beni eve sen götürürsün." dedi. (Sarol,2014:473-474).

27 Mayıs Darbesi'ne giden sürecin önemli yapıtaşlarından olan öğrenci olaylarını, perde gerisinden tezgâhlayanlar da yine darbeci bazı subaylardı.

Cunta mensupları o günlerde, **öğrenci eylemlerinin** merkezi olan Beyazıt'ta cirit atmaktadır. Darbecilerden Numan Esin 'kişisel gözlemlerde bulunmak için' Beyazıt Meydanı'na gider. Cuntacı diğer subaylarla 'karşılaşır'. Ortam müsaittir. 'Daha sonra Orhan Erkanlı'yı buldum. Bana dedi ki, "Hemen Ankara'ya haber ver; bugün bu işi bitirelim. Durum gayet uygun. Ben öğrencileri önüme katar, İstanbul'da ihtilali yaparım." (Esin, 2010).

"21 Mayıs'tan iki gün önce üniversitelilerin karargâhlarından birine iki binbaşı ile bir üsteğmen geldiler. Sivildiler, gençlere yapacakları mitingi anlattılar ve aralarına katılmalarını rica ettiler. Bir darbe yaparak iktidarı ele geçirmek amacını güden bir kısım subayların bu olayların ortaya çıkardığı ortamdan yararlandıkları muhakkaktır: 28 Nisan'dan sonra 2 bin kişilik bir grup; İstanbul'un muhtelif yerlerinin altını üstüne getiren korsan yürüyüşler yapmakta idiler." (Gökdemir, Öztuna,1987:73-97).

Nihayetinde 20 Mayıs günü Harp Okulu öğrencileri de başlarında bazı komutanları olduğu halde kanunsuz bir protesto yürüyüşü yapmışlardı. "Harbiyeliler devletin polisine karşı gövde gösteri yapıyorlardı. Oysa devletin sadece polisine değil, başında bulunanlara karşı bir gövde gösterisiydi bu. Gövdeden çok, biraz da aba altında süngü gösterisi! Aslında Harp Okulu öğrencileri o akşam değil, 28 Nisan'da İstanbul ve Ankara'da başlayan öğrenci gösterilerinden hemen sonra çıkacaklardı kışladan. Olaylar duyulur duyulmaz dersler boykot edilmişti. Okuldaki kaynaşma üzerine Komutan Sıtkı Ulay Paşa öğrencileri toplamış yatıştırıcı bir konuşma yapmıştı. 'Arkadaşlar, Harbiyeli inerse terlikle pijama ile değil, silahı ile iner, bekleyin.' demişti." (Öymen,1986:235).

Harp Okulu öğrencilerinin ülke siyasetine bu şekilde dahil olması üzerine, DP iktidarı bir tedbir olarak Konya'dan bir askeri birlik getirerek Harp Okulunun etrafında tertibat aldırmıştı. Askeri öğrencilerin bir daha sokağa çıkarak hükümeti protesto etmelerine izin verilmeyecekti. Ancak Harp Okulun yönetici ve öğrencileri bu olayı tamamen farklı değerlendirmişler, karşı hazırlığa geçmişlerdi.

Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay, bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Konya'dan bir tabur getirilerek sözde okul artık sarılmış oluyordu. Halbuki okulun subayları Konya taburuna giderek oradaki subaylarla görüşmüşler ve 'Okulun bir hareketi halinde karşı koymak değil, biz de okula katılırız' cevabını bana ulaştırmışlardı. Okulumuza karşı gece bir baskın hareketi düzenlenebileceğini düşünerek emniyet için silahlanmamız gereği alayın subaylarınca isteniyordu. Ben de Emir Subayı Binbaşı Sedat'a talimat vererek Sten tabanca ve silahların talebeye dağıtılması emrini verdim. Sten'lerin kullanılması talimlerine başlarken bir de bacağından yaralı talebe oldu ve bunu gizledik." (Ulay,1996:56).

Dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Rıfkı Salim Burçak'a **21–22 Mayıs gecesini şöyle anlatmaktadır:** Erdelhun Paşa Çankaya'ya çağrılır. Ondan önce Ankara Garnizon Komutanı Selahattin Kaptan Paşa da Köşk'tedir. Tedbirler konuşulur ve herkes dağılır. Erdelhun tedbir olarak İzmit'ten ve Adapazarı'ndan 2. Tümeni Ankara'ya getirecek, Harbiye Ankara dışına çıkarılacaktı. Bu tedbir konusunda fikrini almak için MS Bakanı Ethem Menderes, Selahattin Paşa'yı makamına çağırır ve Paşa'dan şu cevabı alır. "Eğer Erdelhun Paşa böyle birşey yaparsa işte o zaman ihtilal çıkarırız. Böyle bir hareket orduda ikilik yaratır." Erdelhun bu tepkiyi Burçak'a "Bu sözleri söyleyen Selahattin Paşa meğer ihtilalciler tarafına geçmiş imiş. Benim ikinci hatam bu zatı tanıyamamış olmamdır." sözleriyle dile getirir. (Burçak,1998:53)

İşt bu son günlerde çeşitli yollarla yapılan ihbarlar sürerken bu arada kesinlikle dikkati çekmesi gereken son derece önemli bir ihbar mektubu, Cumhurbaşkanı'na gönderilmişti.

Mektup, bir astsubaydan geliyor bir askeri darbe yapılacağını ve darbeyi yapacakların arasında Muhafız Alayı Komutanı Osman Köksal'ın da önemli rolü olduğunu bildiriyordu. Mektup aynen şöyle diyordu: Sayın Reisicumhurum, Belki bu mektup zatınıza ulaşmadan her şey olup bitecek. Burada bir isyan olacağı şüphesizdir.

Bize verilen malumata göre, Muhafız Alay Kumandanınız Osman Koksal ile Milli Müdafaa Bakanı'nın yaveri Adnan Çelikoğlu ve Ankara'da birçok subaylarla astsubaylardan kimseler hükümet darbesini henüz yapmamış iseler, ellerinizden öperim. Bize de burada emirler verildi. Tanklar, motörlü kıta komutanları bunu yapacakmış. Bunları çok acele söylüyorum. Astsubay Ahmet... (Sarol,2014:443).

Darbe saati, işlemeye devam etmektedir. Akşam gazetesi sahibi bu anlamda önemli bir iddiada bulunur**: 24 Mayıs günü** bir binbaşının gelerek kendisine darbenin haberini verdiğini ifade eden Malik Yolaç, bu bilgiyi hemen aile dostu dönemin Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı ile paylaşır. Yardımcı'ya "Darbe olacak, ip koptu kopuyor istifa et" dediğini belirten Yolaç, Celal Bey, 'Bu vaziyette nasıl bırakırım' dedi. 'Vallahi nasıl bırakırsan bırak. Eğer canını seviyorsan, çoluk çocuğunun kıymeti varsa bırakacaksın' dedim. 'Bir düşüneyim.' dedi. (Yolaç,2012).

Uzun yıllar başbakanlık yapmış ve sonradan 9. Cumhurbaşkanı olarak görev yapmış DP iktidarının DSİ Müdürü Süleyman Demirel'in iddiasına göre "Menderes darbeden haberdardır. Kendisine üç gün önce darbe haber verilmiştir." (Arcayürek,1985:282).

Subaylar artık iktidarla köprüleri tümden atmışlar bazı anarşik olayların faili olmaya başlamışlardı. Son günlerde A. Menderes'i hava alanında karşılayan subaylar, o, uçaktan inip yanlarına gelince hep birlikte arkalarını dönüyorlardı. (Bölügiray,2009:103).

25 Mayıs günü, hava meydanında bazı subaylar Başvekil'e selam durmadı. Menderes'in arabasına arkalarını dönüp gidenler oldu. Büyük bir tepkiydi sergilenen. Meydana indiğinde sadece 5 subay elini sıktı. Başvekil'in 26 Mayıs gecesi Şeker Fabrikası'nda verdiği yemeğe subaylar katılmadı. (Çevikalp,2011). 1958-1963 arasında Avusturya'nın Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan Karl Hartl, darbeye giden süreci **25 Mayıs 1960'ta** Viyana'ya şöyle aktarıyordu:

"Mevcut durum hakkında söylenecek ve yapılabilecek bir şey görünmüyor. Tüm işaretler muhalefetin hesaplarının tutacağı yönünde. Ordu hükümete karşı güvensizleşiyor, hükümet ise olayları küçük gösterme politikası güdüyor." (Arslan,2013).

Maliye Bakanı **Hasan Polatkan, 25 Mayıs 1960'ta** Eskişehir'e giderken eşi Mutahhare Hanım Polatkan'ı uyarmıştı: "Darbe söylentileri var, Ankara'da kalsanız daha iyi olmaz mı?" Polatkan, "Hanım, bu nasıl söz? Türk askeri böyle bir şey yapar mı?" diye cevap verdi. Mutahhare Hanım'ın eşi ile son konuşması bu oldu. 26 Mayıs'ta Eskişehir Şeker Fabrikası, Başbakan Adnan Menderes tarafından coşkuyla hizmete açıldı. Bir gün sonra (27 Mayıs) Mutahhare Hanım iki çocuğuyla evde yalnızdı. Gece silah sesleriyle uyandı. Pencereden baktığında askerleri gördü. Korktuğu başına gelmişti. (Gürsoy İdris,2013).

Dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun Paşa, darbeyi önlemek amacıyla **26 Mayıs günü** cuntacıların da aralarında olduğu subayları Genelkurmay Karargahı'nda toplar. Erdelhun'un burada yaptığı konuşma notlarına göre Paşa, subaylara, seçilmiş iktidarları silahlı kuvvetlerin değil, ancak milletin değiştireceğini anlatır. Farklı ülkelerde askerin siyasete müdahalesiyle ilgili örnekler verir. Mesleği askerlik olan kişilerin siyasete karışmasının hep hüsranla sonuçlandığını vurgular. **"Kulağıma gelen bazı haberlere göre Ankara'da 60 kadar subay Sayın Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nü ve Millet Meclisi'ni basarak istifalarını isteyecekmiş.**"

Darbe gecesi, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun yarın olacaklardan habersiz, son günlerde gelişen disiplinsiz subay tavırlarıyla ilgili uyarılarda bulunmaktadır. Erdelhun Paşa olanları maskaralık olarak nitelemektedir.

"Tarih, 26 Mayıs. Genelkurmay Başkanı, Ankara'da bulunan, binbaşı ve daha üst rütbeli subayların, mesai saati bitiminde Genelkurmay konferans salonunda toplanmalarını emretmişti. Herkes için küçük not defteri ve kalem koydurmuştu. En ciddi tavrıyla söze şöyle başlamıştı:

Söylediklerimi not edeceksiniz! Buradan ayrılır ayrılmaz, doğru birliklerinize gidecek ve dediklerimi aynen bütün personelinize anlatacaksınız.

Yarım saatlik kısa söylevinin ana teması şu idi: Ordu siyasete karışmaz. Daima siyasi otoritenin, yani iktidardaki hükümetin emrindedir. Bugün bu hükümet, yarın başka bir partiden başka bir hükümet olabilir. Hangisi olursa olsun, kesinlikle taraf tutmadan, benden en son ere kadar ordu iktidardaki hükümetin emrindedir. Şöyle devam ediyordu: -Bir üstteğmen, Kızılay'da yüksek bir yere çıkıyor... Tabancasını çekmiş, (Sağ eli ve parmaklarıyla taklidini yaparak):

- Ne o??

- Cou d'eta!!

Böyle maskaralık olamaz!" (Kocatürk,1999:482-483).

Darbeci subaylar neşeli bir şekilde toplantı salonundan ayrılır ve bir süre sonra son toplantılarını yapmak üzere Harp Okuluna geçerler.

Albay Kenan Kocatürk o akşamı şöyle anlatıyor: "Ben salonda en arka sırada oturmayı tercih etmiştim. Böylece herkesi görmüş oluyordum. Sonradan Tümgenaral Cemal Madanoğlu'nun da gelip sağıma oturduğunu fark ettim. Çok geçmeden General Sıtkı Ulay ve 10 kadar kurmay subay gelerek en arkadaki boş yerleri doldurmuşlardı. Konferans bitince Madanoğlu yanındakilere sordu:

- Beraber mi çıkıyoruz?

- Evet evet hep beraber.

- Ben Sıtkı Ulay'a sordum;

- Nereye böyle hep beraber?!

- Okula çıkıyoruz. Eğlence var. İstersen sende gel. Okulun yabancısı değilsin!" (Kocatürk,1999:483).

Binbaşı Nevzat Bölügiray, o günü şöyle anlatmaktadır: Gnkur. Bşk. Org. Rüştü Erdelhun ve MSB Etem Menderes, Etimesut'a (o zamanki adı) subaylarla bir konuşma için gittiklerinde, subayların oturdukları sandalyeleri sürekli olarak oynatmalarıyla oluşan gıcırtı sesi nedeniyle konuşamadan ayrılmak zorunda kalmışlardı. (Bölügiray,2009:103).

"Ülkede ihtilal sözleri iyice ayağa düşmüşken, genelkurmayda kurmay subaylar odalardan odalara darbe mekiği dokurken, Menderes hep geziyor, Kızılay'da miting yapan kalabalığın arasına 'Ne istiyorsunuz?' diyerek tek başına dalabiliyordu."

Başbakan Menderes gelişen olaylar ve darbe dedikoduları üzerine bir anlamda paniğe kapılan DP milletvekillerinin aydınlanmak için sorduğu sorular karşısında hırçınlaşır ve arkadaşlarına kırılır.

'Ortada olağanüstü bir şey yok' diyerek yolculuğa çıkan Menderes, son yolculuğuna çıktığının farkında değildir.

"Ertesi sabah genel idare kurulu Sıtkı Yırcalı, Mustafa Zeren, Kamil Gündeş ve Rıfkı Salim Burçak'ın önergesi üzerine toplandı. Menderes hırçındı, arkadaşlar endişeli. Başbakanın iç politika hakkında kurula bilgi vermesini istiyorlardı. Menderes uzun konuştu, olayları, Halk Partisi'nin hedeflerini anlattı, yürüyüşlerin, zorlukların çok kısa zamanda sona ereceğini söyledi. Yırcalı bütün memleketin, hatta Halk Parti'liler de içinde, Menderes'i sevdiğini, ancak hükümet değişirse iyi olacağını, Adnan beyin istifa ederek hiç değilse yepyeni kimselerden kendisini bile almayarak hükümeti tekrar kurmasının yerinde bir hareket sayılacağını anlattı.

Çarşamba sabahı bir toplantı daha. Rıfkı Salim Burçak izlenen politikanın tamamen bırakılmasından başka çare kalmadığını, bir çıkmazın içinde boğulmak üzere olduğumuzu söyledikten sonra 'Bu çıkmazdan nasıl çıkacağız?' diye sordu. Adnan Bey cevap verdi: 'Ben sizi çıkaracağım!' Burçak dayattı: 'Hayır çıkaramayacaksınız!' Bu söz Menderes'i kızdırdı.

Sert bir dille Rıfkı'yı hırpalamaya başladı, o da karşılık verince toplantıyı bırakıp gitti. Burçak da arkasından çıktı.

Öğleden sonra Meclis'te parti grubu toplantısı. Menderes yine hırçın, yine sinirli. Koyu lacivert bir elbise giymişti. Birkaç söz söyleyerek gönüllere ferahlık vermeğe çalıştı. 'Eskişehir'e gidiyorum, dönüşte görüşürüz.' dedi.

Halbuki bir gün sonra Konya seyahati vardı. Neden hemen Eskişehir? Grup dağılmak istemedi. Şimdi şu satırları yazarken Adnan Bey'in sararmış yüzü kürsüde ve yandan gözlerimin önünde. Dağılmamak için bağıran birkaç arkadaşa haykırıyor: Teessüf ederim size." (Ağaoğlu, 1967-167).

Menderes'in içinde bulunduğu ruh halini ve geliyorum diye yıllardır sinyal veren darbeyi bir türlü görememesini onu çok yakından tanıyan Başbakan eski yardımcısı Samet Ağaoğlu, 'Arkadaşım Menderes' isimli eserinde tahlil etmeye çalışır. "Menderes'in büyük zekâsına akıl ve dirayetine rağmen devlet mefhumuyla bağdaşması asla imkânsız böyle bir yol tutması siyasi hayatının en büyük hatası olmuştur. Mektubun tarihi 3 Mayıs. İhtilal 27 Mayıs! Arada yirmi dört gün gibi şu ve bu yoldan tedbirler almayı mümkün kılacak kocaman bir zaman mesafesi var. Menderes gibi bir aklın bunu düşünmemiş bulunması. Kaderden başka neyle ifade edilebilir ki." (Ağaoğlu, 1967:165).

Darbeden birkaç gün önce Başbakanlıkta, cumhurbaşkanı ve bazı bakanlarıyla toplanan Menderes'in burada Balıkesir Milletvekili ve muhalif bakan Sıtkı Yırcalı ile yaptığı konuşma sırasında takındığı tavır ona diktatörlük suçlaması yöneltenlerin ne kadar haksız bir itham içinde olduklarını açıkça gösterir. Tarihi diyalog şöyledir:

"Sıtkı Yırcalı: Adnan bey, halk sizi sever, hatta Muhalefet partilerinin üyeleri arasında da sizi sevenler vardır. Biliriz bunları. Mitinglere kalabalık yığınlar da gelebilir. Nitekim İzmir'de olduğu gibi gelmiştir de.

Fakat bütün bu halk yığınlarının sizi karşılaması, icraatınızı ve yapılanları tasvip anlamına gelmeyebilir.

Menderes kolalı gömleğinin manşet düğmeleriyle oynuyordu.

'Yani İzmir'deki kalabalığı mı kastediyorsunuz Sıtkı Bey?'

'Evet! dedi Yırcalı devam etti. Müsaade ederseniz bir örnek vereyim. Adnan Bey, İsmet Paşa Balıkesir'e geldiğinde Bandırma'da idim. Ailem telefonla bilgi verdi. Görmeliydin Sıtkı o müthiş kalabalığı dedi. Sonra ne oldu? Malum! Ben diyorum ki kalabalıkları ölçü kabul etmeyelim, yeni tedbirler alalım.

Menderes sordu: Nedir yeni tedbirler?

Sıtkı Yırcalı, sıralamaya başladı. "Biir, derhal seçim yapacağımızı söylemeliyiz.

Menderes başını salladı: Derhal!

İkii, Tahkikat Encümeni'ni lağvetmeliyiz.

Menderes'in yanıtı Bayar'ı şaşırtmıştır: Yarın lağvedeceğim!

Hayır lağvettim diyemezsiniz. Meclis'ten yetki alan kurul için ancak görevini bitirdi diyebilirsiniz.

Pekâlâ başka?

Üüüüüç, önümüzdeki seçimleri normal şartlar içinde yapacağımızı ilan etmeliyiz. Basına konulan yasakları kaldırmalıyız. Ancak bu tedbirlerle olayları yatıştırabiliriz.

Başbakan gayet sakindi ve Yırcalı ne söylese kabul diyerek kolunu uzatıyordu.

Ayağa kalktığı sırada Yırcalı kolunu da istercesine Dört, dedi ve ekledi: Fakat bunlar da kâfi değil beyefendi!

Başbakan şaşırmıştı. Daha ne istiyorsunuz? Gibisinden karşısındakinin yüzüne baktı. Koltuğunuz anlamına gelen bir cümle sarf etti Yırcalı:

Memlekette emniyet havası öylesine kayboldu ki, bu tedbirleri alacak ve uygulayacak intibaını veren yeni bir hükümetin iş başına gelmesi lazımdır!

Derin bir sessizlik oldu... Acaba fırtına patlayacak mıydı? Hayır!

Menderes başını önüne eğmiş düşünüyordu.

Yani üç beş arkadaşın üzerine mi atacağız bütün sorumluluğu?

Yırcalı karşı öneride bulundu: Genel Kurul'dan hiçbir arkadaş görev almasın hükümette. Ayrıca Başbakan yurt içi gezilerden vazgeçsin ve Grubu derhal toplayarak bu meseleyi görüşelim.

Menderes buna olumlu cevap verdi: Olur şu Eskişehir gezisinden hele bir döneyim, grubu derhal toplarım." (Öymen,1986:242-244).

Ne var ki darbeye çare arayanlar, darbecilerin uzun yıllardır koştukları maratonun son dakikalarına girdiğinden habersizdirler. **Başbakan Menderes, itham ve iddiaların aksine ülkedeki kargaşanın önüne geçmek için koltuğunu feda etmeyi taahhüt etse de artık ok yaydan çıkmış, hedefe doğru yol almaya başlamıştır.**

"Darbeden yani 27 Mayıs 1960'tan önce Menderes erken seçime gitme kararındaydı. Bunu İzmir'de ve Eskişehir'de açıklamıştı." (Asal,2000).

Menderes'in Eskişehir ve İzmir'de seçim ilan etmesi darbeyi önlemek yerine aksine hızlandırmıştı. Çünkü seçimlerin yapılmadığı ve Menderes'in diktatörlük istediği, darbecilerin dayandığı en önemli meşruiyet gerekçelerinden biriydi. Darbeciler bu yüzden Menderes'in seçim ilanını, sevinç içinde değil panik ve endişe içinde dinlediler.

"Yolumuz seçim yoludur. Serbest seçim yoludur. Hürriyet ve demokrasinin memleketimizde yerleştirilmesi yoludur. Fakat her şeyden evvel, nizamın muhafazası kati bir zaruret arzeder." (Dilligil,1988:34).

Başbakanın genel seçime gidileceğini açıklaması tertipçiler yönünden şok etkisi yaratmış ve her ne pahasına olursa olsun Silahlı Kuvvetler içindeki cunta, alelacele eyleme geçirilmişti. Bu beklenmedik açıklamanın oluşturduğu panik, bir süredir hazırlanan plan uygulamasını da aksatmış ve mesela Ankara ve İstanbul'da örgütlenen iki ana merkez bile koordinasyonu kaybettiğinden ayrı ayrı ve bağımsız olarak eyleme başlamıştır. Bununla beraber gecikmeli de olsa Ankara, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya ve Erzurum'daki başkaldırı birimleri harekete geçirilerek sonuç sağlanabilmiştir.

O gün Beyazıt Meydanı'nda 'ihtilal ortamı'nın hazırlanması için cunta faaldir. **27 Mayıs gecesi** cuntanın İstanbul'daki son toplantısı da İstanbul Üniversitesinde yapılacaktır...

İktidar derin bir uykudayken ihtilalin beyin kadrosu, Harp Okulunda son hazırlıkları tamamlıyordu. Altı yıldır hazırlanan ihtilale artık birkaç saat kalmıştı. Altı yıllık hazırlığa rağmen aslında elde hiçbir ciddi plan yoktu. Plansız, programsız tam bir gece baskını düzenlenecekti.

Darbeciler sonunda herşeyi çözecek sihirli değneği bulurlar: Atatürkçülük.

Örsan Öymen, bu durumu ironik bir dille şöyle anlatıyor: "İhtilalden sonra ne olacak?

Canım o, sonraki işti. Ne yapılacağı belliydi: Atatürkçülük.

Atatürkçü bir Anayasa, Atatürkçü bir Seçim Yasası.. İçlerinde Anayasa okumuş olan varmıydı? Yoktu.. Ama şartmıydı Anayasa'yı okumuş olmak.

O konuya da Cemal Paşa ışık tuttu: Hocalara yaptırırız, dedi.

-Hangi hocalara?

-Hangi hocalara olacak profesörlere, Cemal Ağa da böyle dememiş miydi?

-Peki, seçim yasası?

-O da profesörlere, havale!

-İhtilalin meşruiyeti?

-Profesörlere!

-Profesörleri ne yapacağız?

O işi de profesörlere havale ettikten sonre geriye pek bir şey kalmıyordu.

Madanoğlu kestirme bir öneri attı:- Canım üç ay içinde seçimlere gider yönetimi İsmet Paşa'ya devrederiz.!" (Öymen,1986:226).

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan geceyi Adnan Menderes'le birlikte geçiren gazeteci Vedat Hazer, Menderes'e Şeker Fabrikası'nda kurulan tertibin sayılı şahitlerinden biridir. Menderes'in darbeden önce gittiği Eskişehir'de kendisine eşlik eden ve o kritik anlara şahit olan Altemur Kılıç, "Başbakan konuşurken hoparlörlere giden kabloları kestiler. Menderes oraya seçimlere gideceğini ilan etmeye gitmişti." diyordu. (Kılıç,2012).

Darbenin gelişini **26 Mayıs gecesi** saat üç sularında çalan telefondan öğrenen Başvekil Adnan Menderes, Şeker Fabrikasında irticalen felaketin sinyalini verince salonda hazır bulunan il başkanları onu güvenli bir yere götürmek istediler. Afyon DP İl Başkanı Kazım Özer, "Sizi Afyon'a götürelim", Konya İl Başkanı "Konya'ya götürelim" dedi. Birileri de "Uçak hazır" dedi… Menderes "Gerek yok bunlara" diye karşılık verdi. Sonra onu misafirhaneye kadar uğurladık. Sabah kendisini bulamamışlar. Kütahya'ya gitmişti. (Çevikalp,2010)

"Menderes, eşyalarını almadan ayrılmış Şeker Fabrikası'ndaki odasından. Geri dönüp eşyalarını toplamaya, toplatmaya imkânı da olmayacaktı. Önce Eskişehir'deki Yurtiçi Bölge Komutanlığı'na uğrayıp bir takım asker alır yanına, komutanlarıyla birlikte.

Ardından Kütahya'ya geçer. Kütahya'da Hava Er Eğitim Birliği'nde Demokrat Parti Vekili emekli general Tahsin Yazıcı, Nevşehir Milletvekili Zihni Üner ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan ile birlikte tecrit edilir. Önce Eskişehir'e, oradan Ankara'ya götürülür.

Tuğgeneral Necati Gültekin, o günü şöyle anlatıyor: (…) Birliğe vardığımızda Er Eğitim Kıtası'nın komutanı Albay Süleyman Demet geldi yanımıza. Menderes'in yerini sorduk. Odasında olduğunu söyledi. Çay, kahve içiyormuş. Silahtan da tecrit edilmemiş. Albay Demet bize 'Siz tecrit edin.' dedi. Biz 6 subay hangarın köşesindeki komutan odasına çıktık. Menderes'in yanında 20-25 polis ve birtakım askerler vardı. 2 teneke silah çıktı onlardan. Direnseler biz mahvolurduk. DP Vekili emekli general Tahsin Yazıcı, Zihni Üner ve Maliye Bakanı Polatkan da odadaydı. Muhsin Paşa selam çaktı ve 'Efendim, asker idareye el koymuştur. Sizi emniyetle Eskişehir'e götüreceğiz.' dedi. Menderes, 'Benim suçum nedir?' diye sordu. 'Size bir suç izafe etmiyoruz.' cevabını verdi Batur: 'Görevimiz sizi Eskişehir'e götürmek.' Menderes'in yüzünden tedirginliği, şaşkınlığı okunuyordu. Bir kez daha sordu: 'Kim bunlar?'

Menderes'i teyyareye bindirdik. Havadayken sigaranın birini yaktı diğerini söndürdü. Çok geçmeden sigarası bitti. Hemen bizimkilerden takdim ettik. Eskişehir'e vardığımızda bizi tayyareden indirmediler. Hava Savunma Komutanı Tuğgeneral Nevzat Gökeri geldi ve doğrudan Ankara'ya hareket ettik. Güvercinlik Meydanı'na indik. Meydan karınca yuvası gibiydi. Harbiyeli talebelerle doluydu. Önce Paşa'yı soktular cipe. Ardından Menderes'i." (Gültekin,2011).

27 Mayıs sabahı Eskişehir'de bir bildiri hızla yayılır: "Dikkat, dikkat, dikkat! Vatanseverliğinize hitap ediyoruz. DP il, ilçe ve bucak başkanlarının kaçmalarına mahal vermeden tevkif edilmelerini ve askeri kuvvetler gelinceye kadar salınmamalarını rica ederim." Eskişehir Örfi İdare Komutanı Tuğgeneral Bedii Kireçtepe imzalı bu bildiri, 27 Mayıs'ın resmî ilanıydı aslında.

Bir gün önce Başbakan Menderes'i coşkuyla ağırlayan Eskişehirliler, ihtilal anonslarıyla uyanmıştı. Asker kararlıydı ve kararlılığını bu kısa metinde hissettiriyordu: "Ankara'da bütün hükümet erkânı ve Demokrat Parti başkanları yabancı memlekete kaçarken yakalanmışlardır. Beraberlerinde 12 uçak dolusu altın, mücevherat ve parayı kaçırmakta iken yakalandılar. Sabık Başbakan Adnan Menderes ve sabık Reisicumhur Celal Bayar, askeri kumandanlık tarafından tevkif edilmiştir. Eskişehir'de matbaası olan herkes bu havadisi basıp yayınlamalıdır." (Hazer,2010).

Bildirinin ardından askerler hışımla, geceyi Eskişehir Şeker Fabrikasının misafirhanesinde geçiren Başvekil Menderes ve beraberindeki heyeti yakalamaya koyuldu.

Darbecilerin zamanla yarışmasının ve darbe tarihini öne almalarının duygusal bir sebebi olduğunu gazeteci Avni Özgürel şöyle anlatmaktadır: **27 Mayıs 1960'ta**, eğer darbe yapılamasaydı NATO'cu subayların hepsi emekli oluyordu, Türkeş dâhil. Albaydı hepsi ve rütbelerinin sonuna gelmişlerdi. (Özgürel,2012).

DARBE GÜNÜ

Gözaltılar

27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri adına yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi (MBK), TBMM ve hükümeti feshederek her türlü siyasal faaliyeti yasakladı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, TBMM Başkanı Refik Koraltan ile bütün bakanlar kurulu üyeleri ve Demokrat Parti'nin önde gelen yöneticileri hemen tutuklandılar. İzleyen günlerde de birkaç istisna dışında, bütün DP milletvekilleri gözaltına alındı. Gözaltına alınanlar arasında, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun başta olmak üzere bazı yüksek rütbeli subaylar da vardı.

Gazeteci ve DP Milletvekili Bahadır Dülger darbe sabahını şöyle anlatıyor: Kapının 'Tak, tak!' diye sertçe çalındığını duyunca heyecanla kalktım. Karşımda ellerinde silahlar, kasaturalı askerler vardı. Hızla içeri girdiler. Subay olduğu anlaşılan ne olduğunu açıklamadan, "Kasa nerede? Kasa nerede?" diye bağırdı. Kapıyı açan şaşırmıştı, bu davetsiz misafirlere sert karşılık verdi:

"Burası tüccar evi değil, vekil evi!" Bir dipçik darbesi geldi başına, kapıya savruldu. Kafası yarılmıştı. (Gürsoy İdris,2011).

27 Mayıs sabahı uyandığında pencereden gördüğü ilk şey, Çankaya Köşkü'nün penceresine doğrultulmuş tank namlusu olan Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy, darbe sabahını şöyle anlatıyor: "Uyandığım anda duyduğum ilk ses tank sesiydi.

Ne olduğunu anlamak için pencereye koştum. Bahçede namlusunu bize doğru çevirmiş olan tankı o zaman gördüm. Beni uyandıran Özel Şahingiray, olanları duyup Çankaya Köşkü'ne geleli epey olmuştu. Ateş açarlarsa, sığınağa gitmemiz gerektiğini söyleyince aklıma Irak İhtilali geldi." (Gürsoy Nilüfer,2012).

Çankaya'nın bahçesindeki Camlı Köşk'te oturan Menderes'in ailesi, kısa bir şaşkınlık anından sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ikamet ettiği köşke geçerler. Aynı dakikalarda ülkenin birinci adamı panik ve sıkıntı içerisinde bir çıkış yolu aramaktadır.

"O sırada Celal Bayar yukarıya çıktı, bizim bulunduğumuz salondan kendi odasına doğru gitmek için. Onu görür görmez annem hemen ayağa fırladı. İlk sorduğu da 'Beyefendi acaba Adnan ile bir temas kurabildiniz mi?' oldu. Bayar anneme dönerek, 'Artık çok geç Hanımefendi' dedi. Bunu bugün gibi hatırlıyorum." (Bostancı,1987:49).

Celal Bayar'ın torunu Emine Gürsoy Naskali, darbe sabahını şöyle anlatıyor: 27 Mayıs'ta ben 10 yaşındaydım ve Çankaya Köşkü'ndeydim. Tank uğultusuyla uyandım. Sıra dışı bir durum olduğunu anladım, ama belki çocuk olduğum için korkmadım. Büyükbabamı almaya gelmişlerdi.

Büyükbabamın karşı koyduğunu, "Millet iradesi ile geldim, millet iradesi ile giderim, siz kim oluyorsunuz" dediğini, silah çektiğini, gelenleri vurmak istediğini, sonra silahı kendisine çevirdiğini, bu silahın elinden alındığını ve Harbiye'ye götürüldüğünü biliyorum. (Naskali,2010).

27 Mayıs sabahı Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın evi askerlerce sarıldığında artık yapacak bir şey kalmamıştı. Ev didik didik aranırken Mutahhare Hanım, gözyaşları içinde, eşini ve hiçbir şeyden habersiz Nilgün (5) ve Sema'yı (10) düşünüyordu. Eskişehir'de Menderes'le birlikte tutuklanan Polatkan, bir gün sonra Ankara Harbiye'ye getirilmişti. 11 gün sonra da İmralı'ya nakledildi. Mutahhare hanım tüm çabalarına rağmen eşine bir daha ulaşamamıştı. (Gürsoy İdris ,2013).

Darbeci Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, darbe sabahını cuntacıların gözünden şöyle anlatıyor: Bizim her birimiz Genelkurmay Başkanı olmaya namzet insanlardık. Kendi kendimize karar verme yeteneğimiz vardı. Esas 9-10 kişiydik. Ankara, İstanbul karışık bir ekipti. Bu ihtilalde en büyük birlik 61. Tümen'di. Ben onun kurmay başkanıydım. Tümen Kumandanı Ali Keskiner'di. Tankların sesini duyunca dışarı çıktı. Kucaklayıp odasına götürdüm. "Ne yapacaksınız? dedi, "İhtilal yapıyoruz." dedim. "Kim yapıyor?" dedi, "Ben yapıyorum" dedim, "**Sen yapıyorsan bu millete hayırlı olsun." dedi.** Ben de kapıyı çektim, üstüne kilitledim. Onu hapsettim ve tümenin kumandasını üstüme aldım. Yalnız sonradan Ali Keskiner'i "Hayırlı olsun" dediği için 2. Ordu Kumandanı yaptım. (Soyuyüce,2011).

Darbe Günü Yaşananlar

O gece Ankara'da olan Üstad Necip Fazıl; hatıralarında 27 Mayıs Darbesi'nin olduğu anları şöyle anlatıyor: Saat 4...Odamın kapısı yumruklanmaya başlandı: Necip Fazıl Bey, kalkın… Bütün otel aşağıda, radyo başında... İhtilal var!

Yarı giyinik aşağıya koşuyorum. Radyodan tok ve kalın bir ses geliyor: "Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetler Radyo'ya el koydu." Bir ara otelden çıkarak Ulus meydanındaki ana caddeye göz atayım dedim. Önümden Tevfik İleri'nin makam arabası geçmez mi? İçinde bir takım genç subaylar ve kucakta bir kadın... Kadının iskarpinleri, otomobilin açık camından dışarıya sarkmış...

O sırada beni görüp "yasak!" diye haykıran bir er, kendisine ettiğim son derece tatlı mukabele üzerine adeta silahını yere atmak istercesine ruhi bir isyan edasıyla içini döktü: "Nedir bu hal ağabey? Bizi toplayıp bu işe sürdüler ama bakalım Allah razı mı bu işten? Hayra mı sürüyorlar bizi?.. Ve başladı hüngür hüngür ağlamaya... İleriden askerlerin geldiğini gören ben, hiçbir cevap vermeden, gözlerim yaş içinde otele geri geldim. (Kısakürek,1955).

Emekli Hava Pilot Tuğgeneral Necati Gültekin, darbe sabahı Başbakan Adnan Menderes'in bavullarının nasıl yağmalandığını şöyle anlatıyor: "27 Mayıs günü Eskişehir Şeker Fabrikası'nın misafirhanesindeki bavullarla çantalar rahmetli Başbakan Adnan Menderes'e aitti. 26 Mayıs gecesini geçirdiği odada bırakmıştı bunları. Biz zapt altına almak için ulaştığımızda bir kısmı karıştırılmıştı. Odaya zabıtsız girenler olmuş. İçinde para destelerine sarılan bantların bulunduğu bir körüklü çantaya rastladım. İçi boşaltılmıştı. Menderes ve beraberindekilerden para çıkmamıştı. Olay büyümeden kapatıldı." (Gültekin,2011).

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun özel kaleminde çalışan Büyükelçi Tanju Ülgen, darbenin ilk günü cinnetin vardığı boyutun canlı şahitlerindendir: "Bakanlık koridorlarında birtakım askerler koşuşturup duruyorlardı. Hemen Bakanlığı ve makam odalarını kontrole başladık. **Bakanın odasının duvarlarında kurşun izleri vardı. Bakanın çalışma masasının arkasında duvardaki dünya haritasına çeşitli mermiler isabet etmiş ve bir kısmı da haritanın içerisine gömülü kalmıştı.** Bakan ve Genel Sekreter Özel Kalemindeki kasaların kırılmış olduğunu, kripto ve diğer gizli nitelikteki evrakın yerlere saçılmış olduğunu tespit ettik. Bu duruma hepimiz çok içerlemiştik." (Radikal,2008).

Gazeteci Kurtul Altuğ darbe günü hapihanede yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Emekli Albay Cemal Yıldırım, darbe olduğunda giyinmiş, tıraş olmuş, kravatını takmış, merasim için bekler gibiydi. Albay o boğuk ve güçlü sesiyle 'Sana diyordum, herkese diyordum; ama inanmıyorlardı. Bu iş böyle gitmez. Bizim çocuklar buna er geç müdahale edecekler diyordum.' diyordu.

Hapishane avlusuna bir binbaşı girdi ve Albay Yıldırım hemen dışarıya çıktı. Binbaşı Yıldırım'a doğru koştu, esas duruşa geçti ve 'Komutanım emrinizdeyim. Sizi almaya geldim.' dedi ve belinden çıkardığı tabancasını Yıldırım'a uzattı. Cemal Yıldırım ve binbaşı önde; ben, Beyhan ve polis Muzaffer arkada avluya geçtik. (…) Yıldırım, cezaevi defterine şunları yazdı: Menderes'in mel'un ve gayri meşru Tahkikat Komisyonu tarafından tevkif edilen emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım ve arkadaşları TSK tarafından hürriyetine kavuşturulmuştur. Tarih: 27 Mayıs 1960. İmza: Emekli Albay Cemal Yıldırım." (Gürsoy İdris,2013). Bir kısım vatandaş radyodan darbe haberini öfke ile dinlerler: 27 Mayıs sabahı erkenden radyo sesi ile uyandım. Babam radyoyu açmış başında oturuyor ve kızgın kızgın söyleniyordu. Konuşan sonradan 'İhtilalin Kudretli Albayı' diye meşhur olan Alparslan Türkeş'ti. (Zeybek,2014:23).

Bir kısım vatandaş ise darbeyi büyük bir mutluluk ile karşılayıp sevinç gösterileri yaparlar. O günkü halkın sevincini, Zülfü Livaneli'nin "Sevdalım Hayat" adındaki kitabından bir alıntıyla paylaşalım: "Radyo başına birikmiş olan herkes sevinç içindeydi. Bir diktatörlüğün devrilmesi heyecanı yaşanıyordu. İnanmayacaksınız, bakkal yoldan geçenlere bedava gazoz dağıttı. Sözüm ona sokağa çıkma yasağı vardı ama hepimiz dışarıdaydık. Komşumuzun kızı ihtilali duyar duymaz, sabah sokaktan geçen ilk kişiyi öpeceğine yemin etmişti. Gerçekten kız yeminini tutuyor ve durumunu anlatarak ilk geçen birini öpüyordu. Öğlenden sonra balkonda oturuyordum. Elimde bir Türk bayrağı vardı. Derken bir kamyon göründü, kasası tıklım tıklım insan doluydu. Bağırıp çağırıyor, sloganlar atıyor, devrilmiş Demokrat Parti iktidarına lanetler yağdırıyorlardı." Kamyondakiler, Livaneli'yi de çağırıyorlar, kamyonda en önde bayrağı sallayarak bütün Ankara'yı dolaşıyorlar. "...14 yaşın bütün coşkusuyla sloganlara katılıyorum... Bu coşku akşama kadar sürdü" (Bölügiray,2009:105).

Darbeye sevinen bir başka aydın(!), Paris'te bulunan Hıfzı Topuz'dur. 27 Mayıs darbesini duyunca bayram ettik. Paris'ten İstanbul'a geldim. "Kutlamalara burada devam ettik. Abidin Dino gibi isimlerle beraber kutlama yaptık." (Topuz,2013).

GECE BASKINI BAŞLIYOR

Ve nihayet, yıllardır sürdürülen faaliyetler tamamlanır. Türk siyasi hayatındaki en önemli kırılma, "bir gece baskını" (1960) şeklinde gelir.

Aynı saatlerde darbenin İstanbul komitesi de İstanbul Üniversitesi bahçesinde Kurmay Binbaşı Ahmet Yıldız başkanlığında toplantı halindedir. Gece baskınıyla ilgili görev dağılımı yapılmaktadır. Radyoevinin ele geçirilmesi görevi Yüzbaşı Ahmet Er'e verilir.

Yüzbaşı Ahmet Er, bir onbaşı, bir er ile birlikte, bir tankın desteğinde İstanbul'daki Radyoevini ele geçirecektir. Yüzbaşı Er, o günü şöyle anlatıyor: "Gece yarısından sonra hareket başladı. Bir onbaşı bir erle beraber Binbaşı Orhan Erkanlı'nın cipindeydik. Arkamızdan tank taburu bizi takip ediyordu. Programa göre ben onbaşı ve erle Radyo evi önünde cipten inecektim. Cip Radyoevi'nin önüne geldi, Onbaşı, er ve ben cipten atlayarak Radyoevi'nin kapısına geldik. Tanklar yolda arıza yaptığı için beni destekleyecek tank gelemedi. Radyoevi'nin arkasında ve köşesinde nöbetçi erler vardı. Belediye otobüsünün içinde de elli kişiye yakın silahlı er vardı.

Radyoevi'nin güvenliğini sağlayan birlik giriş kapısındaki iki nöbetçiye şu emri verdim:-Radyoevi'nin güvenliği bizim birliğimize teslim edilmiştir. Siz de yerlerinize marş marş.

Otobüsteki erlere de aynı emri verdim, silahlarındaki mekanizmaları çıkararak bir çantada topladım. Kapıya diktiğim onbaşı ve ere de 'Kimseyi içeriye sokmayın, içerden de kimsenin dışarıya çıkmasına müsaade etmeyin.' talimatını verdim.

Radyoevi'nin içine girerek daha önceki günlerde nöbetçi olduğunu tesbit ettiğim Binbaşı Ramazan'ı buldum. Yatıyordu yatağından kaldırdım.

-Binbaşım Türk Silahlı Kuvvetleri idareye el koymuştur. Sizde silahınızı kuşanın ve beni takip edin, dedim." (Er,1999).

Darbe atmosferi, artık dalga dalga ülkeyi sarmaya başlamış çok geçmeden Eskişehir'e kadar ulaşmıştır. Başbakan Menderes Eskişehir'dedir ve saat 04.45 civarlarında, henüz olanları anlamaya çalışmaktadır.

Menderes şimdi Eskişehir'de, Başkent'ten haber almaya çalışıyordu. Başbakan'ın Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp o ana şöyle şahitlik yapıyor: "Yurtiçi Savunma Komutanlığı'nda komutan kahve ikram etti ve gelen kahveyi Başbakana vermeden evvela kendi içti. Orada anlaşıldı ki artık bir ihtilal atmosferi var. Kimin kime ne yapacağı belli değil." (Birand,1999:175).

Menderes'in haber almak maksadıyla aradığı merkezlerden biri de Bursa'dır. Başbakan, o günlerde Bursa Valisi olan İhsan Sabri Çağlayangil'i aramaktadır. Çağlayangil, Menderes'e ilginç bir tedbir önerir ancak Menderes bu teklifle ilgilenmez.

"26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece sabaha karşı çalan telefonla uyandım. Saat 04.00-05.00 arasıydı. O devirde otomatik telefon yok. Santral'daki kızlar, 'Sizi filan yerden ya da falan zat arıyor.' diyerek arayanı bağlardı. Öyle olmadı. Telefonda birden Adnan Bey'in sesiyle karşılaştım:

- İhsan Bey, Bursa'da neler oluyor?

- Hiçbir şey yok beyefendi. Sizin telefonunuzla uyandım. Neredesiniz? dedim.

Eskişehir'de olduklarını, gündüz halka önemli bir konuşma yaptıklarını biliyordum.

- Eskişehir'de şeker fabrikasındayım. Buralarda hareket var, dedi.

- Askeri mi? diye sordum.

- Maalesef evet dedi ve sordu: Bursa'da ne gibi askeri birlikler var?

- Bir topçu alayı. Başında alay kumandanı albay var. Işıklar Askeri Lisesi. Lisenin de müdürü. Hangisinin kıdemi ya da rütbesi büyükse o garnizon kumandanı oluyor.

- Ben İzmit Valisi Alaaddin Eriş'i arıyorum, bulamıyorum, çıkaramıyorum. Orada Hayati Paşa var, sen ara bul da o beni arasın.

- Eğer gizlenmek söz konusu ise Bursa'ya gelin, sizi Uludağ'ın köylerine götürürüm. Orada kimse bulamaz. dedim.

Menderes oralı olmadı.

- Bak Hasan geliyor, telefonu ona veriyorum, dedi ve telefonu Hasan Polatkan'a verdi.

O Adnan Bey gibi soğukkanlı değildi.

Telaşlı telaşlı: Bittik mahvolduk, ihtilal var, dedi ve 'Oralara da sirayet etti mi?' diye sordu." (Çağlayangil,1990:16-17).

Hükümeti deviren subaylar tarafından yayınlanan darbe bildirisi saat 05.45'ten itibaren Albay Alparslan Türkeş tarafından radyolarda okunmaktadır.

"Dikkat.... Dikkat.... Muhterem Vatandaşlar.

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır.

Bu hareketa Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içinde düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh Cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız.

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları, o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır." (Ahmad, 1999:247-248).

Sabah 06.00 civarında, ülkede bir darbe olduğuna dair kesin bilgilere ulaşan Menderes, zihninde kararlaştırdığı yere gitmek üzere Eskişehir Şeker Fabrikasından ayrılır.

Gelişmeleri yine Başbakanın Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp'den izleyelim: "Biraz sonra dışarda bir pikap ve jip hazırlandı. Jipe süngülü bir manga asker, pikaba da bir iki subay bindiler. Önde de Başbakanın arabası. Başbakan 'Ben pikaba bineyim' dedi. Kimse pek yanına binmek istemedi. Oysa genellikle yanına binmek için itişenler olurdu. O hali görünce ben gittim yanına binmek için. Bana 'Siz kalın burada Ercüment Bey, Albay gelsin benle.' dedi.

Kurmay Başkanı Albay da ister istemez bindi. Biz de Başbakanın arabasına bindik. Ve Kütahya'ya doğru hareket ettik. O zaman arabasının radyosundan Ankara'daki anonsların başladığını duydum." (Birand,1999:179).

Menderes'in kader çizgisindeki son yolculuklardan biri olan Kütahya yolculuğu başladığı sırada, Başbakan'ın yakalanma talimatı Eskişehir jet üssündeki Albay Muhsin Batur'a ulaşır. Bu talimat, radyodan okunan darbe bildirisidir.

"Türkeş'in sesi Eskişehir'e ulaştığında Jet Üssü Garnizonu'nda herkes ayaklandı. Albay Muhsin Batur saatlerdir sabırsızlıkla bu sesi bekliyordu. Geleceğin bu ünlü generali o günlerde Eskişehir Ana Jet Üssü'nde görevliydi. 26 Mayıs akşamı bir yarbay gelip kendisine ihtilal hazırlığını bildirmiş ve Eskişehir'de gerekli tedbirleri almasını istemişti. Gerekli tedbir denilen şey; Başbakan Menderes'in teslim alınmasıydı. Batur, radyoda 'Dikkat' anonsunu duyar duymaz fırladı.

Muhsin Batur o anı şöyle anlatıyor: 'Yola çıkmışlar. Ama ne tarafa çıktıklarını bilmiyoruz tabii. Onun üzerine muhtelif istikametlere, yani Kütahya, İstanbul, Ankara istikametlerine uçaklar kaldırdık. Uçaklar biraz sonra Menderes'in aracının Kütahya yolu üzerinde olduğunu bildirdiler.' (Birand,1999:179).

"Eskişehir'deki hava subayları karadaki avlarının peşine düşmüşlerdi. Hem karadan hem havadan.

Jetler beş arabalık konvoyun izini Kütahya yolunda gördüler.

Bu arada Ankara Radyosu da yayına başladı. Albay Türkeş'in sesinden ilk bildiri okundu.

-Güvendiğiniz Türk Silahlı Kuvvetleri...

- NATO'ya CENTO'ya bağlıyız...

Eskişehir-Kütahya üzerinde alçak uçuş yapan jetlerin telsizleri ise, Türkiye'yi NATO'ya ve CENTO'ya bağlayanların konumlarına ilişkin bilgileri Üsse aktarıyordu:

Şeker Fabrikası'na girdiler

Şeker Fabrikasında durdular.

Şimdi hareket ediyorlar.

Kütahya'ya girdiler.

Vilayet binasındalar." (Öymen,1986:249).

Başbakan Menderes'in bu Eskişehir-Kütahya yolculuğu ile ilgili sonraki yıllarda darbeci mihraklar tarafından bazı komik masallar uydurulur.

"Menderes Eskişehirden Kütahya'ya doğru giderken, jetler arabasının üzerinden dalışlar yapmış ve bundan korkan Menderes, çalılar arasına saklanırken yakalanmış ve Ankara'ya doğru uçakla yola çıkarılmıştır yollu radyo anonsları" (Bozdağ, 1986:96) bunlardan bazılarıydı.

Bu komik masallardan birinin sahibi de Eskişehir Örfi İdare Komutanı Tuğgenerel Bedi Kireçtepe'ydi. Tuğgeneral Kireçtepe tarihe geçecek bir bildiriyi alelacele matbaada bastırmış ve uçaklardan halka tebliğ (!) etmişti.

Eskişehir Örfi İdare Kumandanlığı Tebliği şöyle idi: "Ankara'da bütün hükümet erkanı ve Demokrat Parti başkanları yabancı memlekete kaçarken yakalanmışlardır. Beraberinde 12 uçak dolusu altın mücevherat ve parayı kaçırmakta iken yakalandılar. Sanık Başbakan Adnan Menderes ve sabık Reisicumhur Celal Bayar Askeri kumandanlar tarafından tevkif edilmiştir. Eskişehir'de matbaası olan herkes bu havadisi basıp yayınlamalıdır.

Dikkat Dikkat Dikkat!

Vatanseverliğinize hitap ediyoruz. **DP İlçe ve Bucak başkanlarının kaçmalarına mahal vermeden tevkif edilmelerini ve Askeri Kuvvetler gelinceye kadar salınmamalarını rica ederim.**

Eskişehir Örfi İdare Kumandanı Tuğgeneral Bedii Kireçtepe (Mısıroğlu,1995:25).

Menderes ve arkadaşları, tepelerinde uçan jetlerin eşliğinde Kütahya'ya varırlar ve doğruca Valilik binasına giderler. Menderes, valinin odasına girer girmez telefona sarılır. Santral memuresinden on civarında vilayetin valisinin kendisine bağlanmasını ister. Ancak karayoluyla Başbakan'ı takip eden Eskişehir ekibi de Albay Muhsin Batur komutasında vilayete ulaşmış ve telefon hatlarını kestirmişlerdir. Geriye sadece Albay Batur'un, Başbakan Menderes'e yapacağı tebligat kalmıştır.

"'Silahlı Kuvvetler, memlekette idareyi ele aldı, vazifem sizi Eskişehir'e götürmektir.'

Başbakan, 'Yani beni tevkif mi ediyorsunuz?' sualini sordu.

'Sizi emniyet altında Eskişehir'e götüreceğim.' cevabını verdim.

'Suçum nedir?' dedi.

'Ben size suç izafe etmekle vazifeli değilim.' dedim.

Menderes hepimizin yüzüne teker teker bakıyor sanki tesir altına almaya çalışıyordu.

'Müsaade ederseniz arkadaşlarımla istişare edeyim.' dedi.

'Buyrun edin.' cevabını verdim. Odadan çıkmamızı arzu eden bir halleri vardı. Biz odayı terk etmeyince konuşmaktan vazgeçtiler." (Öymen,1986:250).

Kısa bir kararsızlık anından sonra Başbakan, darbeci albayın nezaretinde vilayet binasını terk eder. Bu kez istikamet geriye doğru, yani az önce ayrılınan Eskişehir'dir. Eskişehir'de beş dakikalık bir duraklama ve yeni talimat alışın ardından darbeciler, Başbakan ve arkadaşlarıyla birlikte Ankara'ya doğru havalanırlar. Menderes ve arkadaşlarının merak ve şaşkınlıkları devam etmektedir.

Albay Muhsin Batur'dan sorarak bazı ayrıntıları öğrenmeye çalışırlar: "Tayyarede Tahsin Yazıcı (Eski Kore Tugay Komutanı ve DP milletvekili) ile Zihni Üzer'in bana 'Bu harekatın başında kim var?' ve benim de kendilerine; 'Bilmem herhalde biri vardır.' cevabımdan başka bir konuşma geçmedi." (Öymen,1986:250).

Başbakan Menderes'in, yüzünde patlayan flaşlar altında ve elinde makineli tüfek bulunan subaylar arasında Güvercinlik Havaalanı'na adım attığı esnada Ankara'nın bir başka köşesinde yüksek rakımlı tepesi Çankaya'da iktidarın diğer ileri geleni Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile darbeci Subaylar arasında bir başka mücadele yaşanmaktadır.

"Gün doğarken Harbiye, Demokrat Partililerle doldurulmuş, fakat henüz Çankaya düşmemişti. Korkulan başa gelmiş, Bayar direnişe geçmişti. Şimdi ihtilalin birlikleri Çankaya'ya bu son direniş noktasını kırmaya gidiyorlardı.

Bölgeye beş tankla takviyeli bir bölük daha gönderildi. İki uçaksavar topu çevrede mevzilendirildi ve Köşk binlerce askerle çepeçevre sarıldı. İhtilalciler 45 dakikalık mühletin bitmesini beklemeye koyuldular.

Cumhurbaşkanının yaveri Mustafa Tayyar o anı şöyle anlatıyor: 'Tabii bütün bu hadiseler içinde benim korkum şuydu: Sayın cumhurbaşkanının cebinde her zaman taşıdığı tabancası vardı. Bu olayın vehameti karşısında çeker, intihar eder diye ödüm patlıyordu.' Sonunda dışarıda sabırlar tükendi. Artık Muhafız Alayı birlikleri de ihtilalcilere katılmışlardı. Tümgeneral Burhanettin Uluç başta olmak üzere bir grup ihtilalci subay Bayar'ı teslim almak üzere Köşk'e doğru yürümeye başladılar." (Birand,1999:177-178).

Çok geçmeden Cumhurbaşkanı'nın da direnişi kırılır. Artık Bayar, darbecilerin zoraki misafiridir. "Çankaya'da mukavemet edip gelmem diyen ve hatta silahını da çekip intihar etmek isteyen Bayar'ı önce Albay Osman Köksal, sonra General Muharrem İhsan Kızıloğlu ve nihayette Veteriner General Burhaneddin Uluç Paşa (Sonradan İzmir Valisi) zorla alıp getirdiler. Bayar'ı Komutanlık istihbarat odasında misafir ettik." (Ulay,1990:61).

Şimdi ülkenin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı başta olmak üzere iktidar partisinin parlamento üyeleri teslim alınmıştır.

Aynı gün, saat 16.00'da Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in teybe kaydettirdiği şu konuşma radyodan yayınlanmıştır:

Aziz Türk Milleti

Bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hadiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu her aklı başında vatandaşın takdir ettiğine kaniim.

Dünya ahvali her gün biraz daha kötüye doğru giderken, hususi politika ihtirası yüzünden vatanımızın maddeten ve manen perişanlığa sürüklenmesi vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhun (yüreğini kanatmaktadır) etmektedir. Bu hal nereye kadar gidecek?... Bu feci akibete hissiz ve alakasız, seyirci mi kalmak lazım?...

İşte vatandaşlarım, bu ahvali (şartları) ıstırap içinde aylardır düşündüm ve bu zevata çıkar yolları gösterdim. Fakat onlar kapıldıkları politika ihtirasının, şuurlarına verdikleri bozukluk dolayısıyla dinlemediler ve işi zorla götürmek sevdasına düştüler.

Çıkarılan kanunlar, takip edilen hareketler Türk Milletini zincire vurmak kastında olduklarını gösteriyordu.

Bu asırda böyle bir idarenin, böyle bir hareketin olabileceğini zannetmek, Türk milletini hissiz bir sürü olarak kabul etmek demektir.

Hayır vatandaşlar, Türk milleti hissiz bir sürü değildir. Belki bir çoğu okuma yazma bilmez, fakat atavik bir intikalle (atalarından gelen bir kavrama ile) daha çok okumuş yazmış milletlerden daha çok fikri selime, akl-ı selime, vicdan ve vakara sahiptir. İşte bu düşünceler ve mülahazalarla bu feci gidişe son vermeye karar verdim ve devletin idaresine el koydum.

Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki asla bir diktatör olmak hevesinde değilim. Bütün emelim bu memlekette temiz, dürüst bir demokratik nizam kurmak ve devletin idaresini milletin idaresine terketmektir. Bana inanınız ve güveniniz. Bütün milletin benimle beraber olduğuna inanıyorum.

Bazı menfaatperestler, midesini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar bu hareketimize karşı teşebbüslerde bulunmaya yeltenebilirler.

Fakat onlara asla müsamaha edilmeyeceğini, vatandaşlarıma temin ederim. Kötü ruhlu olanlardan bile memleketin bu nazik anında, az olsun vicdanlarını harekete geçirerek çalışmalarımıza yardım etmeseler bile engel olmamalarını isteriz.

Tekrar bana güvenmenizi, inanmanızı isterim ve sizleri sonsuz muhabbet ve saygıyla selamlıyorum.

Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel" (Ahmad, 1999:247-248-249-250).

Başta darbeye yenik düşmüş, bir anlamda gafil avlanmış, hükümet emrindeki subaylar olmak üzere tüm kamuoyu, darbenin liderini merak etmektedir. Kimdir, ne zamandan beri bu darbenin hazırlıklarını yapıyordu, ekibi kimlerden oluşuyordu?

Bütün bu ve benzeri soruların cevabını en mufassal bir şekilde darbenin diğer elebaşılarından biri olan Binbaşı Orhan Erkanlı kamuoyuna ifşa eder. **Binbaşı Erkanlı'nın yıllar sonra anlattığına göre Kara Kuvvetleri eski Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in başına bir devlet kuşu konmuştur.**

"26-27 Mayıs gecesi general briç partisinden sonra odasına çekildi, yalnızlığın insanı dertlere sürükleyen havası içinde yeni satın aldığı evinin borcunu, ne zaman emekliye sevk edileceğini düşünmeye başladı. Bu düşünceler içinde uyudu. Türkiye'de o saatlerde olup bitenlerden habersiz rahat bir gece geçirdi.

Sabah erkenden kapısı çalındı; etrafta gürültüler vardı, dışardan sesler geliyordu. Bir an kendisini tutuklamaya geldiklerini sandı ve derin bir pişmanlık duydu. 'Kumanda mevkiinde iken çocukların dediklerini dinlemedik, şimdi onlar bizi götürecekler.' dedi içinden. Bir ay kadar evvel Kara Kuvvetleri Kumandanlığı'ndan mecburi izinle ayrılmıştı. Emeklilik emrini bekliyordu.

Biraz sonra genç, yakışıklı ve mahcup bakışlı bir üsteğmen karşısında esas duruşta idi. 'Paşam ihtilal oldu, DP iktidarı devrildi. Silahlı Kuvvetler İdareyi ele aldı. Ben İstanbul Komitesi'nden Muzaffer Özdağ. Arkadaşlar sizi Ankara'da bekliyorlar, uçak hazır...'

Yaşlı ve tecrübeli general bu heyecanlı üsteğmene baktı ve söylediklerini bir daha tekrarlattırdı. Bu sırada ne yapacağını, gerçek durumu nereden öğreneceğini düşünüyordu. İyice şaşırmıştı, bu nasıl olurdu? Koca iktidar üç dört saatte çökermiydi?

Yoksa kendisine bir oyun mu oynanıyordu? Geçmişte bu teşkilatla ilişki kurmuş ve bir ara manevi başkanları olmuştu, **ama çoktan ilgisini kesmiş hatta birkaç gün evvel kendisiyle görüşmek üzere İzmir'e gelen gizli örgütün temsilcisi olan albayı kabul etmemişti.**

Takip edildiğini, evinin gözetlendiğini biliyor ve başına dert açmak istemiyordu... İzmir'de hayatını yeniden düzenlemekle meşguldü. Artık bu gibi işler ondan geçmişti. Demek bir zamanlar hayal ettiği müdahale gerçekleşmişti. Paşa bunları aklından geçirirken, şaşırmak sırası üsteğmene gelmişti. Çünkü generalin hakiki durumunu ve tutumunu o da bilmiyordu. Daha önce kendisine 'General bizim başımızdır, ihtilal başarıya ulaşırsa kendisini başkan yapacağız. İrtibat halindeyiz.' demişlerdi. Halbuki karşısında rüya görmüş gibi, gözlerini tavana dikmiş düşünen, ne yapacağını bilmeyen bir insan vardı. Bir daha izahat vermek lüzumunu duydu: 'Paşam, ben İstanbul'dan geliyorum, sizi Ankara'ya götürmeye memur edildim. Ankara'daki komite arkadaşları sizi bekliyor. Türkiye'nin her yerinde duruma hakimiz. Harekat saat 02,00'da başladı.'

Birkaç yere telefon edildi, Ankara ve İstanbul radyoları dinlendi, her iki radyoda da ihtilal kuvvetleri adına bidiriler yayınlanıyor, emirler veriliyordu. Paşa biraz ferahladı ve kendine geldi. Zaten bölgedeki kumandanlardan bazıları da eve gelmişlerdi. Kararını verdi, Ankara'ya gidecekti. Havalanından toplanan subaylara hitap ederken, sesinde hıçkırıklar vardı. 27 Mayıs günü saat 10.20'de İzmir Askeri Havaalanı'nda kalkan uçak ihtilalin başkanını Ankara'ya götürüyordu." (Erkanlı,1972:291-292-293-294).

Masallarda geçen devlet kuşu, hiç ümit etmediği tersine bütün ümitlerini kestiği bir anda, generalin başına konmuştu. Siyasi tarihte, padişahlık, krallık dönemleri dahil hiç kimsenin başına devlet kuşu bu kadar tehlikesiz zahmetsiz, emeksiz, bu ölçüde şerefli bir şekilde konmamıştı.

Veliahtlar bile yıllarca korkular içinde beklemişler ve hiç değilse taç giyme töreninin zahmetlerine katlanmışlardır. Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı'ya göre; General İzmir'den Türk devletinin başına geçmek üzere Ankara'ya giderken günlük elbisesini bile değiştirmek lüzumunu duymamıştı.

"Uçakta, üsteğmene devamlı sualler soruyor, hikayeyi başından sonuna kadar öğrenmek istiyordu. Üsteğmen bildiklerini anlattıkça, bilhassa komiteyi teşkil eden subayların isimlerini sıraladıkça Paşa'nın hayreti artıyordu. Tanıdığı ve ümitli olduğu bazı generallerin isimleri geçmeyince, kendisine üç sene önce ilk defa durumu açan albayın söylediği isimleri hatırlamaya çalışıyordu. Konuşmalar kesildikçe, Paşa Ankara'da ne yapacağını, üsteğmen de bu generalle ne yapacaklarını düşünüyordu. İçinden: 'Eyvah yandık. Paşanın hiçbir şeyden haberi yok. Bu generalle mi Türkiye'de devrimler yapacağız?' diyordu.

Birkaç saat sonra generalin içli ve kalın sesi Türkiye radyolarında duyuldu:

'İdareye el koydum...'

Evet general İzmir'deki evinden gelip, idareye el koymuştu." (Erkanlı,1972:78),

Gürsel, her ne kadar darbenin başına geçirildiğine bu kadar şaşkın ise de kısa bir zamanda anadan doğma darbeci kimliğine bürünmüş, darbeyle iktidardan uzaklaştırdıkları şahısların ne kadar cani(!) insanlar olduğunu açıklayarak darbeyi, meşru bir zemine oturtmaya çalışmıştı.

Gürsel "Bizim yıktığımız insanlar çok mücrimdir. Tarihte bunlar kadar mücrim insan yoktur. Belki Neronlar bunlar seviyesine ulaşabilirler. Bu adamlar ordumuzun irfan kaynağı biricik Harbiyemizi ve burada yurt aşkıyla yanan 1.500 kişilik masum çocukları, vatansever evlatlarımızı kurşuna dizmeyi toptan imha etmeyi tasavvur etmiş insanlardır. Bu bir rivayet değildir, bunun delilleri vardır." şeklinde açıklamalar yapıyordu.

Dönemin DP Kayseri Milletvekli Hakkı Kurmel, cuntacıların başlarında yüksek rütbeli bulunsun diye de Cemal Gürsel'i kukla gibi getirdiklerini söylemektedir. Kurmel, Gürsel'in darbecilerin başına geçmesini ise "Gürsel, böyle bir kültürü, dinamizmi olan bir adam değildi. Zavallı, idare edilecek bir adamdı. Başlarına getirmelerinin gerekçesi ise diğer subayların üzerinde etki oluşturmaktı." şeklinde açıklamıştı. (Kurmel,2013).

27 Mayıs Darbe günü başına bir devlet kuşu konan General Cemal Gürsel kimdi? Bu bölümde buna kısaca göz atalım:

Darbe Lideri General Cemal Gürsel

1895 yılında Erzurum'da doğdu. 1929 yılında Harp Akademisini bitiren Gürsel, 1958 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığına atandı. 3 Mayıs 1960'ta bir mektupla silahlı kuvvetlere veda ederek İzmir'e gitti.

27 Mayıs 1960 günü gerçekleştirilen askerî darbeden sonra MBK'nin başına getirildi. 28 Mayıs'ta devlet ve hükümet başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı yetkilerini üstlenerek yeni hükümeti kurdu. Halkoyuna sunulan ve kabul edilen Anayasa gereğince 10 Ekim 1961'de yapılan seçimlerden sonra oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin dördüncü cumhurbaşkanı seçildi. 1966 yılında başlayan rahatsızlığının, görevini yapmasına engel olacak duruma gelmesi üzerine TBMM kararıyla cumhurbaşkanlığı görevine son verildi.14 Eylül 1966'da öldü.

Türkeş ve Oral Çalışlar'ın Gürsel ile ilgili konuşmaları da ilginç bilgiler veriyordu. Türkeş şunları anlatmıştı: "Cemal Paşa çok tatlı bir insandır. Kendisini çok severim, o da beni severdi. Aslen Erzurum'un Hınıs kazasından. Kürt ve Alevi'dir. …. Münih'te büyük bir birahane vardır. Eskiden Hitler toplantılarını burada yaparmış. Münih'te dolaşırken Cemal Paşa bu birahaneyi görünce, 'Hadi içeri girelim' dedi. Biz, 'Paşam üniformalısınız garip kaçar' gibi uyarılar yaptıksa da dinletemedik… İçeri girdi.

Arkasından da mecburen biz… Biz de birer bira söyledik. Tabii Almanlar garip garip bize bakıyorlardı. Gelip Cemal beyin yıldızlarını okşuyorlardı. Paşa da onlarla sohbete daldı… Almanların koluna girip dans etti, eğlendi… Çıkarken bize döndü, 'Ne oldu, telaşlanıp duruyordunuz. Üniformanın bir zararını görmedik, güzelce eğlendik…' dedi." (Çalışlar,2008).

Cemal Gürsel, 27 Mayıs Darbesi'nden önce Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e mektup yazmış, Celal Bayar'ın istifa edip yerine Adnan Menderes'in geçmesini münasip görmüştü. O mektup, Yassıada'da sansürlenerek okundu. Kimse de olayın gerçeğini anlatmadı/anlatamadı.

Gürsel, darbeden önce Kara Kuvvetleri Komutanı olarak izne çıkmış, İzmir'de emekliliğini bekliyordu. Fakat 27 Mayıs'tan sonra devlet başkanı olarak geri döndü. 28 Mayıs sabahı İnönü'ye telefonda "Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur Sayın Paşam" demiş, darbenin devlet başkanı sonra da askerlerin dayatması ile cumhurbaşkanı seçilmişti.

Halbuki Gürsel çok kısa süre önce aynı şahıslara karşı farklı duygu ve kanaatler beslemekteydi.

"Darbeden 24 gün önce Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yazdığı mektubun 1. maddesinde Orgeneral Gürsel, Adnan Menderes hakkında şöyle diyordu: Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Cumhurbaşkanlığına Sayın Adnan Menderes getirilmelidir. Bu muhterem zatı milletin çoğunluğunun sevmekte olduğuna kaniim. Bu sevgiden istifade edilerek kırılanların gönülleri alınmalı ve millete yeniden güven telkin edilmelidir.

Darbeden sonra Resmi Gazete'de yayımlanan bu mektupta Başbakan Adnan Menderes, ülkedeki gelişmelerle ilgili olarak uyarılıyor, Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığından ayrılması isteniyordu. Ne varki mektubun orijinalindeki "Cumhurbaşkanı Adnan Menderes olmalı" kısmı sansürlenerek yayımlanmıştı.

Yassıada duruşmalarında ne savcı ne de hakim, bu mektuptan söz açmak istedi. Bir ara söz açıldı, sadece o zaman da Hakim Başol, mektuptaki Adnan Menderes'i öven kısımları okumadı bile...

Dönemin gazetecilerinden biri olan Lütfü Akdoğan, mektup olayını şöyle anlatıyor: Kara Kuvvetleri Kumandanı Orgeneral Cemal Gürsel'in, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e 3 Mayıs 1960 tarihinde bir uyarı mektubu yazdığı haberleri, "fısıltı gazetesi" yoluyla yayılmaya başladı. Mektubun metnini ele geçiremedik. Bu tarihî mektup, ancak 27 Mayıs 1960 İhtilâli'nde sonra, resmen açıklandı.

Mektupta şunlar yazılıydı:

1. Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü, bütün fenalıkların, bu zattan geldiği hakkında memlekette umumî bir kanaat vardır.

2. Kabinede iyi kabul edilmeyen ve su-i halleri bütün memlekette yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı, yeni kabine mutlak dürüst, makul, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3. İstanbul, Ankara valileri, emniyet müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4. Ankara Örfî İdare Kumandanı, derhal değiştirilmelidir.

5. Son çıkarılan ve tahkikat komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.

6. Mevkuf gazeteciler, af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

7. Son hadiselerde tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçmelidir. 3 Mayıs 1960/Kara Kuvvetleri Kumandanı Orgeneral Cemal Gürsel" (Akdoğan,2011:151).

27 Mayıs 1960 İhtilâli'nden tam 34 yıl sonra yayınlanan Gürsel'in mektubu ile mektubun orijinali arasında epey fark vardı. Mektubun orijinalinde, Celal Bayar'ın görevden alınıp, Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanlığına getirilmesi öneriliyordu. (Akdoğan,2011:155).

Rütbeli bir asker ihtiyacı nedeniyle darbenin liderliğine getirilen eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel, yeni dönemi 2. Cumhuriyet olarak niteler. Anayasa için toplanan Kurucu Meclis'in açılış konuşmasında iki defa tekrarlayacaktır bunu. **Darbe'nin ikinci günü 'Diktatör olmayacağım' diye açıklamalar yapmış ve demokratik bir nizam kurulacağını söylemiştir.** Aslında darbeyi düzenleyen Millî Birlik Komitesi (MBK)'ni oluşturacak askerler arasında, yönetimin nasıl oluşması gerektiğine dair ortak fikir yoktur. Nitekim Gürsel Binbaşı Erkanlı'ya 'Bir halt ettik, bu profesörlerin sözüne uyduk, başımıza dert açtık demişti. (Özdağ,1997:73).

Darbeci General Cemal Gürsel'in aslında kim olduğunu, dönemin bakanlarından Mükerrem Sarol, hatıralarında şöyle anlatmaktadır: Birkaç kadehten sonra yemekte Cemal Paşa bana yüreğini açtı. Söze şöyle başladığını hatırlıyorum: "Şu anda sizi, bakan olarak değil de, Doktor Mükerrem Sarol olarak görmeme ve dertleşmeme müsaade ediniz. Siz de bir asker çocuğusunuz. Bu sebeple, askerlerin sıkıntılarını yakından bilirsiniz. Öğrendiğim kadarı ile bazı asker arkadaşlarımıza da gerçekten ilgi göstermiş ve yardım etmişsiniz. Ben burada manen büyük bir sıkıntı içindeyim, bunu size ifade etmek zorunda kaldığım için hoş görünüz."

Ben Paşa'yı dikkatle dinliyordum. Yanımdaki general, ordunun bir parçası idi. Eğer onun bir sıkıntısı varsa, benim bir hükümet üyesi olarak bu sıkıntıya eğilmem vazifemdi.

"Bazı asker arkadaşlarıma ilgi göstermiş ve yardım etmişsiniz," demesi de doğru idi. Bir görev sıkıntısı içinde olduğunu bana bildiren Genelkurmay Başkanı Yardımcısı Zekai Okan Paşa'nın derdini Menderes'e ulaştırarak giderilmesinde aracılık etmiştim.

Cemal Gürsel Paşa'ya sıkıntısının ne olduğunu sordum. Anlattı: "Biliyorsunuz, epey zamandır İzmir'de Yurtiçi Bölge Komutanlığı yapıyorum. Bu, pasif bir görevdir. Askerlik Dairesi Başkanlığından bir parmak ileri bir yerde benim gibi bir askerin bu görevde tutulması, iktidarınızın bana kâfi derecede güveni olmadığını gösterir. Böyle bir kanaate yol açacak bir davranışım olduğunu sanmıyorum. Bu bana ıstırap veriyor. **Eğer asker olarak bana güveniniz yoksa henüz gücüm yerinde. İstifade edeyim, beni sivil işlerde kullanın. İktidarınıza hizmet etmekten şeref duyarım, eğer aranıza alırsanız!** Paşa'nın ya aktif bir askerî görev ya da milletvekilliği istediği belli idi. (Sarol,2014:359-360).

Sarol, şöyle devam ediyor: Bu konuyla ilgili olarak ihtilalden kısa bir süre önce o günün Başbakan Yardımcısı Medeni Berk'le yaptığı konuşmada Gürsel Paşa müstakil olarak **Demokrat Parti listesinden milletvekili olabileceğini ancak Kara Kuvvetleri Komutanı olan bir kişinin sadece milletvekilliği ile yetinmemesi lazım geldiğini açık olarak Medeni Berk'e söylemiş.** Çok seneler sonra arkadaşım Medeni Berk bu konuşmayı bana nakletmişti. Demek ki Gürsel Paşa bir taraftan Demokrat Parti erkânıyla dostane ilişkiler sürdürmüş, diğer yandan darbenin başarısından sonra da Milli Birlik Komitesi'nin teklifini kabul ederek devletin başına geçmiştir. (Sarol,2014:361).

(…) Eğer Cemal Gürsel Paşa ile konuştuğumuz gün, -kendisinin de istekli olduğu gibi- "İstifa et Paşam, seni İzmir'den milletvekili yapalım," deseydim, bir saniye düşünmeden istifa edecekti. O yıllarda ilk seçim, 1957 seçimleri idi. Demek, 1957 yılı İzmir Demokrat Parti listesinden milletvekili seçilecek, 1960'ta arkadaşları tarafından tutuklanıp Nuri Yamut, Tekin Arıburun, Altıncan, Yümnü Üresin, Aknoz, Taçan, Yazıcı Paşalar gibi Yassıada'ya gönderilecekti. Yassıada Adalet Divanı'nda Başkan Başol, Halk Partisi'nden istifa edip Demokrat Parti'ye geçen Dr. Lütfü Kırdar'a: "Halk Partisi'nden istifa edip, niye Demokrat Parti'ye geçtin?" diye sorduğu gibi, bu sefer Cemal Gürsel Paşa'ya:

"Ordunun şerefli vazifesini bırakıp neden Demokrat Parti'ye girdin? Neden milletvekili oldun?" diye herhalde soracaktı. (Sarol,2014:362).

Sarol, Cemal Ağa'daki değişim ve dönüşümü şöyle anlatıyor: Bize karşı nazik, saygılı, kalbi şefkat ve insaf dolu olan Paşa, gözleri öfkeden çakmak çakmak kızarmış, hırçın, intikamcı, insaf ve doğruluk ölçüleri kaybolmuş, yüreği taş gibi katı, hoyrat, devlet tasarruflarında her an patlamaya hazır bir insana dönüşmüştü. (Sarol,2014:363).

Gürsel Paşa'nın eski iktidar başlarına "uluyan köpekler" diye hakaret etmesi için hiçbir neden yoktu. Paşa kendisine aktarılan yalanlara inanarak uluorta konuşmaktan kendisini bir türlü alamıyor "10 yıldan beri memleketi kasıp kavuran 1950-1960 arasında onu perişan eden Demokrat Parti'dir. Adnan Menderes ve Celâl Bayar gibi iki cahil adam 10 yıl içinde memleketi uçuruma sürüklediler." diyordu.

Oysa Paşa daha önce bir nebze açıkladığım gibi İzmir'in Kadifekalesi'nde verilen yemekte, yanımda oturarak bana Demokrat Parti ve liderleri için ne övgüler sergilemiş, iktidarımız ve başarıları karşısında duyduğu hayranlığı ballandıra ballandıra dile getirmişti. (Sarol,2014:369).

Dönemin Muş Milletvekili Gıyasettin Emre, Cemal Gürsel ile ilgili pek bilinmeyen bir ayrıntıya parmak basar. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel bir "Doğu Raporu" hazırlamıştı. Dediğine göre Gürsel raporunda "Kürtler ayaklanıyor, 2500 ileri gelen kişiyi tenkil edelim (katledelim) diğerlerine ibret olur, sinerler." diye yazmıştı. Raporu Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Adnan Menderes, Genelkurmay Başkanı Mustafa Rüştü Erdelhun, Fatin Rüştü Zorlu ve Namık Gedik müzakere etmiş. Zorlu "Avrupalılar, 'Ülkenizde demokrasi ve insan hakları yok.' diye beni sıkıştırıyor. Böyle bir şey olursa bizi Milletler Cemiyeti'nden dışlarlar, Türkiye'yi savunamam ve ben de Dışişleri Bakanlığı görevimden istifa ederim." demiş.

Menderes de "Durumu bir de MİT araştırsın. Böyle bir hazırlık (isyan) varsa suçluları mahkemeye sevk etsinler, tenkil hareketi doğru olmaz." diye karşı çıkmış. "Hemen uygulayalım" değil de "raporu yok saymayalım, araştıralım" demiş. Namık Gedik ile Genelkurmay Başkanı Erdelhun da Bayar'ın önerisini desteklemiş. Böylece MİT araştırma başlatmış. Bakmışlar ki isyan hazırlığı filan yok, Gürsel'in raporunu da yok saymak olmaz, "Hiç olmazsa birkaç kişiyi tutuklayalım" diyor ve çoğu öğrenci, aydın 50 Kürt gencini tutukluyorlar. (Fırat,2008).

Darbenin yurtdışında görevde bulunan elebaşılarından biri olan Albay Sadi Koçaş, mutlu haberin müjdesini İngiltere'de alır.

"27 Mayıs 1960 günü İngiliz Kara Kuvvetleri'nin Londra dışında yapacakları bir topçu atış tatbikatına davetli idim. Sabah erken kalkmış, üniformalı olarak evden çıkmak üzere hazırlanıyordum. Saat 7.00'de telefon çalmıştı. O saatte telefonla aranmak pek de normal bir hal değildi. Nitekim Başkonsolos'un sesini duyuldu:

-Günaydın albayım, uyandırdım mı yoksa?

-Çıkmak üzereyim, bir tatbikata gidiyorum deyince,

-Vazgeç albayım, doğru Büyükelçiliğe gitmen gerekir sanırım. Beklediğin oldu. Şu anda Silahlı Kuvvetler yönetime el koydular. BBC'yi dinle, ben de öteki radyoları takip edeceğim, demiş ve telefonu kapatmıştı." (Koçaş,1977: 613).

Bilahare Cumhurbaşkanı olarak devletin başına geçecek **Orgeneral Cevdet Sunay,** darbe sürecine kolayca ayak uydurup göreve koşacak çok sayıda subaydan biridir. Darbeye direnen subaylar ise yok denecek kadar azdır.

"Biraz sonra gecikmeli olarak Harp Okulu yanındaki Örfi İdare Karargahı'na gelen Orgeneral (Sonra Cumhurbaşkanı) Cevdet Sunay Paşa 'Çocuklar gazanız mübarek olsun, hepimiz emrinizdeyiz' deyince bizim Madanoğlu Paşa 'Gidin, Genel Kurmay Başkanlığı'nı teslim alın' tebligatını yaptı.

Diğer gelen komutanlar da katıldıklarını bildirdiler. Yalnız Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tekin Arıburun Paşa 'Ben yokum' deyince buna çok üzüldük. Çünkü hepimiz onu seviyor ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nda kalmasını arzu ediyorduk." (Ulay,1990: 60).

"27 Mayıs Darbesi'nin nâzımı **İnönü"** (Mısıroğlu,1995:48) darbecilerden Binbaşı Dündar Taşer'in ifadelerine göre o sabah bambaşka bir heyecan ve duygu içerisindedir: "İnönü 27 Mayıs sabahı gidip Çankaya'ya yerleşmişti. İhtilalcilere en son katılan biri olan ve kendisiyle 1943 Türkçülük-Turancılık davası dolayısıyla eski bir hesabı olan Albay Türkeş, O'nu Çankaya'da emniyette olamayacağı gibi sudan bir bahane ile evine postalamış, evinin etrafını da yine güya emniyet için askeri kordon altına almıştı. Zevahiri korumak için de radyoda İnönü'nün hayatı emniyette olduğu yolunda bir tebliği neşrettirmişti ki, bunu ben de hatırlarım." (Mısıroğlu,1995:48).

Liderleri İnönü'nün büyük bir heyecanla Çankaya'ya yerleştiği günün sabahı, muhalefetteki CHP teşkilatında tam bir bayram yaşanmaktadır: "İhtilalin ilk günleri CHP için, CHP örgütü için bir sevinç ve şaşkınlık dönemi olmuştur. Çoğu partili DP iktidarını deviren ihtilalin, muhalefet partisi CHP için ve onun adına yapıldığına inanmaktadır." (Bila,1999:185).

Darbe bildirisini okuyarak tarihte kendine özel bir yer edinen, bilahare kurulan darbe hükümetinde Başbakan müsteşarı görevine gelen iktidarın kudretli **albayı Alpaslan Türkeş**'in darbeciliği ve darbeye iştirakçiliği üzerinde ise darbenin ilk günlerinde, bazı DP'li politikacılar tarafından farklı düşünceler ortaya atılmıştır.

Kendisine DP'li politikacıların farklı duygular beslediği Albay Türkeş, ortaya çıkan bilgi ve belgelerin gösterdiğine göre ikili oynamış, bir başka ifadeyle dengeler politikasında daima kendine bir yer edinme gayreti içerisinde yeralmıştır.

"Reşad Akşemseddinoğlu, Türkeş'in 27 Mayıs ihtilali ile alakasını böyle anlattı. Biz de uzun zaman böyle kabul ettik ve O'nu bu harekete kerhen karışmış bulunduğu yolunda müdafaa ettik. Fakat 27 Mayıs ihtilali ile alakalı birinci el kaynakların hemen hepsi de Türkeş'in baştan itibaren hazırlık hareketleri içinde bulunduğunu doğrulamaktadır.

İhtilalin ilk günlerinde, Cevat Fehmi Başkurt, Cumhuriyet gazetesinde Milli Birlik Komitesi mensupları ile yaptığı röportajları yayınlamıştı. Bunlardan birinde, **Albay Türkeş'in İhtilal hazırlıklarına, ezanın aslına irca edildiği gün başladıkları tarzında bir ifade yeralmıştı.**" (Mısıroğlu, 1995:31).

Kesin olan gerçek şudur ki daha ilk günlerden itibaren darbe cuntalarının içinde olan Albay Türkeş, darbenin hemen ardından iktidarın CHP'ye devredilmesine ısrarla karşı çıkmış, böylece MBK içerisinde bir klik oluşturmuştur.

Bir süre sonra "Ortaya çıkan beyanatlarıyla komitenin iki başlı olduğu gerçeği gizlenemez hale gelmişti. Bir grup Türkeş ve arkadaşları, diğer grup ise, iktidarı hemen CHP ve İnönü'ye devretmek isteyenlerdi." (Mısıroğlu,1995:48).

Milli Birlik Komitesi içerisinde ikilik çıkartan bu klik, İnönü'ye ve CHP'ye karşı özel bir sevgi besleyen Orgeneral Cemal Madanoğlu tarafından tasfiye edilmiş, 14'ler adı altında yurtdışına gönderilmişlerdir.

"İnönü'nün Milli Birlik Komitesi'ndeki sağlam adamı, sonradan ihtilal içinde ihtilal yapacak olan General Cemal Madanoğlu idi. Madanoğlu, ihtilal içinde ihtilal yapmış fakat bu da İnönü'nün maksadına ulaşmasına yetmemişti." (Mısıroğlu,1995:48).

Bir gece baskını şeklinde gelen darbeyle ilgili muhtelif toplum kesimlerinin kaydadeğer tespit, gözlem ve şehadetleri olmuş, bunlar bilahare kaleme alınan hatıratlarda yer almıştır.

Darbe gecesini ve sabahını, asker, bürokrat, aydınlar ve basın gibi çeşitli kesimler daha ziyade kendi bakış açılarıyla ifade etmişler, birçoğu darbeye taraftar olmayı tercih etmişlerdi.

Darbeden ilk haberi olan şahıslardan biri, Menderes'in küçük oğlu Aydın Menderes'ti. Meşum haber, bir şafak vakti Başvekil Menderes'in ailesine ulaşmıştı.

Aydın Menderes o anı şöyle anlatıyor: "Şafak sökmeden annemin beni uyandırdığını hatırlıyorum. Bana 'Oğlum kalk, bir askeri ihtilal oluyormuş' dediğini çok iyi hatırlıyorum.Annemi arayan devrin Devlet Bakanlarından İzzet Akçal'dı. Annem bu haberi duymuş ve telefonda konuştuktan sonra da beni kaldırmış. Bu arada bazı telefon görüşmeleri yaptığını da hatırlıyorum. Şehirde olan dostlara, tanıdıklara ne olup bittiğini sorduğunu, onların da bir takım gayrıtabiilikleri gözlediklerini kendisine ifade ettiklerini yine hatırlıyorum." (Bostancı,1987:47).

Darbeden ve girişiminden her nasılsa 27 Mayıs sabahı haberdar olanlardan biri Kurmay Albay Kenan Kocatürk'tür. Albay Kocatürk, darbeyi eşinden öğrenir: "O gece sabaha karşı 03,00 sıralarında eşim beni dürterek uyandırıyordu.

- Kenan kalk! Uyan.. uyan... İhtilal başladı!

Kalktım. Balkona çıktım. Tamam!! Dikmen istikametinden Harpokulu sırtlarından hakiki tüfek sesleri geliyordu. İhtilal başlamıştı. Şimdi ne olacak? diye düşünmeye başladım.

Kalktık. Kahvaltımızı yaptık. Sonra Alparslan Türkeş'in radyodan yayınlanan meşhur tarihi anonsu başladı. Günle beraber durum da yavaş yavaş aydınlanmaya başlıyordu. 08,00'da her sabahki gibi bizi Genelkurmaya götüren jiple Albay Enver Demokan geldi. Kışla komutanı makam şöförlerine, her sabahki gibi araçlarıyla gidip komutanlarını göreve getireceklerini bir değişiklik olmadığını emretmiş. Demokan, sakin idi. Bana da sukunet telkin etmişti.

Yeni bir emir alıncaya kadar normal vazifemize devam etmekten başka yapılacak bir şey yoktu. Ben de jipe atladım ve beraberce görevimizin başına gittik. Bizim gibi bütün personel göreve gelmişlerdi, ama kimse ne yapacağını bilemiyordu. İhtilal komitesince görevlendirilenlerle görevlendirilmeyenler bilinmiyor, herkes merakla birbirinin yüzüne bakıyordu. Genkur. Bşk. Org. R. Erdelhün, makamında yoktu. Diğer generaller 2. Bşk. Org. Cevdet Sunay'ın odasında uzun bir toplantı yapıp dağılmışlardı. O günümüz böyle bilinçsiz ve avare geçmişti." (Kocatürk,1999:483-484).

Darbe gününün Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlayangil olayı ilk ağızdan öğrenenlerdendir. Eskişehir'de bulunan Başbakan Menderes'ten durumu öğrenir öğrenmez emniyet müdürünü uyandırır ve ilk talimatlarını verir. Darbe haberini alan alay komutanı albayın tavrı ise ilginçtir.:

"Birlikte hazırladığımız alarm emrini tatbikat et. Daireye gel orada buluşalım dedim.

- Bir şey mi var? Diye sordu.

- Olabilir dedim.

Traş olmak için banyoya gittim. Hazırlanmaya başladım. Bu sırada telefon çaldı. Emniyet Müdürü;

- Radyoyu açar mısın? dedi. Açtım. Türkeş'in sesi, 'NATO'ya CENTO'ya sadıkız. Silahlı Kuvvetler idareye el koymuştur' diyordu.

Şoförü çağırdım, vilayete gittim.

Jandarma Kumandanı ve Emniyet müdürü gelmişlerdi. Emniyet Müdürü: Alay kumandanı gelmiyor dedi. "Birisi iki kadeh atmıştır. Radyoya çıkmıştır. Benim asılmaya niyetim yok" diyormuş.

Ben albaya telefon ederek işin düşündüğü gibi olmadığını ciddi olduğunu gelmesi gerektiğini bildirdim ve rica ettim.

Sokağa çıkma yasağı konulmuştu. Fırınların normal ekmek çıkarmasını sağladım.

Albay geldi. 'Ben işten anlamam. Siz yerinizde oturun imza lazımsa ben atarım' dedi. Üç dört gün daha böylece çalıştım. Bursa'da altı yıl valilik yapmışım. Raporlarım notlarım var, onları inceledim. Lüzumsuzları imha etmek üzere Özel Kalem Müdürü'ne talimat verdim. Onları yakmışlar." (Çağlayangil,1990:17).

27 Mayıs günü Maliye Bakanlığı bürokratı bulunan bilahare CHP'li bakan olan Cahit Kayra, darbe günü bürokrat tutuklama olaylarına şahit olanlardan biridir. Kayra, aynı zamanda yazar Şevket Süreyya Aydemir'in de komşusu bulunduğundan darbecilerin onun evine karşı yaptıkları muamelenin de şahidi olur.

"Sabahın çok erken bir saatinde eşim Gönül'ün amcaoğlu Prof. Şerif Çanga bizi telefonla uyandırdı: Kalkın ihtilal oluyor dedi. Yarı aydınlık içinde bahçeye çıktım. Arkadaki sokakta bir ev, radyosunu açmış bütün mahalleye marşlar dinletiyordu.

Biz o ilk gün sabah sabah arabaya atlayıp yollara düştük. Bir köşe başında o günlerin tanınmış kişilerinden Albay Cemal Yıldırım'ı alıp İsmet Paşa'nın Mebusevleri'ndeki evine götürdük. Bir yerde görevli bir teğmeni Etlik'teki görev yerine taşıdık. Heyecanlı kalabalıklar gördük.

Kızılay'da, Zafer Meydanı'nda siyahlar giyinmiş kadınlı erkekli yüz kişinin Bulvardan geçerken verdiği görüntüden biraz etkilendik, biraz ürktük. Bazı yerde birikmiş insanlar gelen geçen arabalara saldırdılar. Eşimle birlikte Hayrettin Erkmen'in evine gittik. Eşi Münire Erkmen'i yüreklendirmeye çalıştık. Daha sonra sokaklardaki heyecan arttı ve olumsuz olaylar göründü. Çıkışlar yasaklandı; evlerimize dönüp bekledik. Bu sırada birçok tutuklamalar oldu. Tutuklama operasyonu politikacılardan öteye büyük bürokratlara uzandı. Sümerbank, Etibank genel müdürleri tutuklandı. Bir aralık bu kampanya içinde bana da sıra gelebileceğini düşündüm.

Bir sabah işime gitmek için evden çıktığım sırada, bizim küçük ve dar sokağın askerlerle ve insanlarla çevrili olduğunu gördüm. Askerler bahçe tarafını da çevirmişlerdi. Bu arada evimizin ve bitişik evin damlarında da dolaşanlar olduğunu anladık. Sokağa çıkıp kimi aradıklarını sordum. Kimi bir müdür, kimi bir muhasebeci gibi laflar söylediler. İnsanların bilmedikleri halde bilir görünmek, bilgiçlik taslamak için yaptıkları jestler. Ben kendi hesabıma bizim üç evlik sokakta ancak benim müdür olabileceğimi düşündüm. Eve gidip eşime durumu anlattım.

Gidip kendim teslim olayım, çocuklar korkmasınlar, dedim. Bu heyecanları yaşarken iş anlaşıldı. Üç evlik sokağımızın öteki köşesindeki ev Şevket Süreyya Aydemir'indi. Askerler eve girmişler, Şevket Süreyya'yı arıyorlardı. O da herhalde bir şeyler duymuş, duyumsamış olmalı ki evinde değildi. Eski zaman resimlerinde olduğu gibi evden daha büyük görüntülü askerler pencerelerden aşağıya kitaplar dosyalar atarken ayrılıp işime gittim." (Kayra,1995:195).

27 Mayıs sabahının şahidi bürokratlardan biri de Anayasa Mahkemesi eski üyelerinden Mehmet Çınarlı'dır. Çınarlı da Harbiye Marşı'yla uyananlardandır.

"O gün sabaha karşı, komşunun sonuna kadar açılmış radyosundan yükselen Harbiye Marşı ile uyandık. Albay Alparslan Türkeş'in kalın ve gür sesiyle okuduğu bildiriden, ordunun idareye el koyduğunu öğrenince içimize bir ağı çöktü. En çok bu hareketin bir iç savaşa yol açmasından korkuyorduk. Zaten aylardan beri gittiçe artan kargaşadan, çatışma ve vurup kırmalardan kalbimiz kan ağlıyordu. Hareketi kimin idare ettiğinin açıklanmıyor olması da kuşkularımızı artırmaktaydı. Öğleye doğru, Burhaniye Kaymakamı olan sınıf arkadaşım ve bacanağım Hüseyin Ögütcen ile o ilçenin belediye başkanı kapımızı çaldı. Ankara'ya bir iş için gelip kapana kısılmışlardı.

Öğleden sonra ne var ne yok diye sokağa çıktığımızda, halkı büyük bir coşku içinde gördük. Herkes gülüp oynuyor, bağırıyor çağırıyordu. Kalabalığın arasında göze ilişen her üniformalıya 'yaşa varol!' diyerek gösteri yapmak adeta görev haline gelmişti. Omuzlarda el sallayan subaylar arasında bizim apartmanın bahçesinde tek katlı bir evde oturan hava binbaşısını da görünce gözlerimize inanamadık. Halbuki, yumuşak başlı, sakin yaratılışlı bir insan olan komşumuzun daha üç beş saat öncesine kadar bir şeyden haberi yoktu. Ne olup bittiğini bizden öğrenmiş ve üzüntülü bir vah vah çekmişti." (Çınarlı,1999:218-219).

Sonradan çeşitli Bakanlık görevlerinde bulunacak A. Oktay Güner ise darbeyi, askerler içerisindeki DP'li bir ailenin yedeksubay çocuğu olarak karşılıyor. O günün duygu ve heyecanına yakından şahit oluyor.

"1960 darbesinde, biz yedek subay talebesiyiz, sabaha kadar bize silah ve mermi dağıtılıyor, ne diye? Demokratlar halkı silahlandırdılar, bu gece gelip hem Harbiyeyi hem Yedek Subay Okulunu basacaklar, sizi öldürecekler diye. Benim gibi demokrat ailelerin çocukları buna gülüyoruz, ama ne çare!... Halk şaşkın!... Bizi kucaklıyorlar 27 Mayıs'ta neyi kucaklıyorlar, ne olmuş, ne bitmiş, bir ayrı hikaye." (Güner,1995:66).

Yazar Kadir Mısıroğlu ise darbe bildirilerinin okunduğu günün sabahı mutad vechile, kaldığı öğrenci yurdundan çıkıyor ve bir süprizle karşılaşıyor:

"Ben Süleymaniye, Yoğurtçuoğlu Sokak'taki Yeni Karadeniz Talebe Yurdu'nu çalıştırıyor ve kendim de orada kalıyordum. 27 Mayıs sabahı sabah namazı için Süleymaniye Camii'ne gittiğimde camii şerifi kapalı buldum. Ortalıkta kimse yoktu! Saate bakmadan yanlış mı geldim diyerek geriye döndüm. Yurdun karşısında bir bakkal vardı. O dükkanını açmış öteberisini yerleştiriyordu. Seyyar bir radyosu varmış.

Onu açmış, hem dinliyor hem çalışıyordu. Radyo sık sık 'Dikkat, Dikkat,! Türk Silahlı Kuvvetleri idareye el koymuştur!...' diyor ve sokağa çıkma yasağı konulduğunu bildiriyordu. Arkasından 'NATO ve CENTO'ya bağlıyız' diyor, söyleyecekleri bitince de Harbiye Marşı'nı çalışıyordu. Durum anlaşıldı. Yurda geldim. Bazı arkadaşları uyandırdım. Onlar da hayret ettiler. Yurt yeni bir apartmandı. Terasına çıktık.

Ortalık ağarıyordu. Şehir ölü gibiydi. Caddeler bomboştu. Unkapanı havalisini görüyorduk. Arada bir askeri ciplerin süratli gidiş gelişlerinden başka hiçbir hareket görülmüyordu. O gün cumaydı. Sokağa çıkma yasağı ertesi güne kadar devam ettiğinden hiçbir yerde Cuma namazı kılınamadı. 27 Mayıs'ın millete ilk azizliği bütün yurtta Cuma namazını iptal etmiş olmasıydı!" (Mısıroğlu,1995:28-29).

Darbe sabahını değişik duygularla karşılayanlardan biri de o günlerde İ.Ü'de öğretim görevlisi olan yazar Mina Urgan'dır."- Sabaha karşı, hava daha aydınlanmadan, bizim dairenin hem üst üste zili çaldı, hem de kapı yıkılırcasına yumruklandı. Evde herkes uyandı. Beni almaya geldiklerini sandım. Sırtıma bir sabahlık geçirip, sahte kahraman pozları takındım.

Kapıyı açarken niyetim, soylu ve serinkanlı bir sesle 'Neden bu kadar gürültü ediyorsunuz? Kaçan yok ki! İşte buradayım!' demekti. Ama bir de baktım ki, sivil polisler yerine sırtında mavi geceliği, komşum Suna kapıda. 'Abla ! Askerler duruma el koydu, radyoyu aç' diye bağırıyor. Hemen radyoyu açtım, telefonu prize taktım. Dakikasında çalmaya başladı. Meğer o gece arkadaşlar bana boyuna telefon etmişler. Zaten müjdeyi birbirine vermek için herkes telefon başına oturmuş. Öyle yoğun bir telefon trafiği başlamış ki, Milli Birlik Komitesinin beşinci bildirisi, merkezler kilitlendiği için telefonlarımızı bir süre kullanmamamızı rica etti." (Urgan,1999:274).

Urgan, 27 Mayıs Darbesinden neler beklediğini nasıl sukutu hayale uğradıklarını ifade etmekten de çekinmiyor. "Radyodan peşpeşe bildiriler okunuyordu. Bunların bir kısmı Alparslan Türkeş'in sesindendi. Zaten ne yazık ki, Darbe haberini ilk onun sesinden duymuştuk. Gelgelelim, bu uğursuz durum bile keyfimizi kaçırmıyordu.

Gerçi Alparslan Türkeş'in ülkücü olduğunu biliyorduk ama, öyle bir devrim esrikliği içendeydik ki, 'Canım belki o da değişmiştir artık' diyerek kendi kendimize yutturmaya çalışıyorduk. Hiç kimselerin değişmediği daha sonraları anlaşıldı. Gerçi 'Ondörtler' denilen grup Milli Birlik Komitesi'nden atılmasına atıldı. Çok lüks görevlerle yabancı ülkelerdeki elçiliklere sürgün edildi.

Benden daha genç oldukları için o günü yaşamayanlar, beni canları istediği kadar ayıplasınlar, ama 27 Mayıs 1960'ın ömrümün en mutlu günü olduğunu hiç çekinmeden açıkça söyleyeceğim gene de. Daha önce de değindiğim gibi, Aziz Nesin de 'Bu olayın tek anlamı kendi kuşağım solcu aydınlarının bir ay boyunca mutluluk duymalarıdır' demişti.

Daha sonraları bu ilk Darbeden yana olmadıklarını iki de bir de ilan ettikleri halde, aslında bir yığın solcu arkadaşımın o gün benim kadar sevindiklerini çok iyi biliyorum. **Sabahleyin erkenden telefon ettiğimde, Mehmet Ali Aybar'ın 'Yaşasın millet' diye heyecanla bağıran sesi hala kulağımda çınlar.** Bu millet sözcüğü çok yerindeydi. Çünkü bizler, bu darbenin, bir kısım askerin değil bütün milletin bir zaferi olduğuna inanmıştık o sırada.

Bizim açımızdan, ardına kadar umuda açılan bir kapıydı aynı zamanda. Benim kadar saf olmayanlar bile umutlar içindeydiler. **Uydurma bir demokrasi uğruna Mustafa Kemal devriminin yok edilmesine göz yumulmayacaktı bundan böyle.** Darbeyi yapanlar uslu uslu kışlalarına geri döneceklerdi. Güzel bir anayasa yapılacak ve bu güzel anayasaya uyarak memleket gül gibi yönetilecekti.

27 Mayıs sayesinde bir iki ay tam bir balayı öforisi yaşadık." (Urgan,1999:275-276).

Darbeyi yurt dışında karşılayanlardan biri de DP'nin kurucusu ve Dışişleri eski Bakanı Fuat Köprülüdür. Köprülü ertesi gün yurda döner ve eski arkadaşlarını hayal kırıklığına uğratan açıklamalar yapar. Samet Ağaoğlunun naklettiğine göre "27 Mayıs'tan yirmi dört saat sonra İsmet Paşa'nın sofrasında 'Bunların hepsi asılmalıdır' diyen odur." (Ağaoğlu,1967:155).

İNSAN AVI: GÖZALTILAR

Darbeciler ilk hamlede ülkenin stratejik yer ve mekânlarını ele geçirmişler şimdi sıra ikinci hamleye gelmiştir: Darbe öncesi yapılan listede ismi bulunan şahısları gözaltına almak.

İçişleri Bakanı **Namık Gedik,** çöp kamyonuna bindirilip Harp Okuluna götürüldü. Diğer DP'liler ve özellikle bürokratlar için askerî araçlar, tanklar bile kullanıldı.

Gazeteci Avni Özgürel, bu olayın ne kadar vahşiyane bir şekilde yapıldığını şöyle anlatır: "27 Mayıs sabahı; siyasetçilerin çöp kamyonlarına doldurularak evlerinden toplandığı, tekme-tokat Harp okulu disiplin koğuşuna tıkıldığı, hakaretlere isyan eden İçişleri Bakanı Namık Gedik'in tutulduğu odada ölüme itildiği, kalanların tükürük yağmuru ve tekme koridorundan geçirildiği unutulmaz bir sabahtı." (Özgürel,2010).

Yirmi yaşındaki Harp Okulu öğrencilerine, vücudunda İstiklal Harbi'nden kalma kurşun yaraları bulunan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun da tevkif ettirilmişti o gün.

Çöp kamyonlarına doldurularak evlerinden alınanlar, Demokrat Parti kadroları yanında İstiklal Madalyası sahibi generaller, dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, Genelkurmay eski başkanlarından Nuri Yamut, adı 'Kore Kahramanı' diye ünlenen Tahsin Yazıcı, Milli Mücadele'nin Kuvayı Milliye Komutanı ve Atatürk'ün silah arkadaşı Ali Fuad Cebesoy gibi tarihi şahsiyetlerdi aynı zamanda. (Özgürel,2009).

Başbakan Adnan Menderes ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ı teslim alan, dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Rüştü Erdelhun'u evinden zorla çıkaran Veteriner Okulu Komutanı Tuğgeneral Burhanetin Uluç, 27 Mayıs sabahı 'devlet ricalini nasıl tutukladığını' şöyle anlatıyor: İlk iş olarak Erdelhun'u tevkif vazifesini aldım. Teğmen Özdemir Çakmaklı ile Teğmen Tuncer beraberimde olduğu halde Harp Okulu'ndan ayrıldık. Yolda bir tankla bir tepkisiz topu aldık ve Erdelhun'un evine dayandık. Kapıyı defalarca çalmamıza ve ordunun idareyi ele aldığını yüksek sesle tekrarlamamıza rağmen Erdelhun cevap vermedi. Teslim olmasını, kendisine bir fenalık yapılmayacağını söyledik, yine çıt çıkmadı. Bunun üzerine aşağıdan bir asker getirerek dipçikle kapıyı kırdık. Erdelhun giyinmiş, şapkasını sol eline almış, koridorda duruyordu.

-"Buyurun sizi Harp Okulu'na götüreceğiz" dedik... Tabancasına sarıldı. Teğmen Çakmaklı, üzerine atılarak silahını aldı. Erdelhun yürümemekte ısrar ediyordu. Zor kullanarak kendisini aşağıya indirdik ve Harp Okulu'na doğru yola çıktık. Yolda Teğmen Çakmaklı ile Erdelhun arasında şu konuşma geçti.

Erdelhun: Rica ederim sen bir teğmensin, ben bir orgeneralim, bana müdahale edemezsin.

Çakmaklı: Şu anda benim teğmenliğim, sizin orgeneralliğinizden değerlidir. Çünkü siz üniformanızın şerefini korumasını bilmediniz." (Tercüman,1960).

Harp Okulunda Harbiye salonunda bekletilen Org. Rüştü Erdelhun'a, alt rütbedeki subaylar tarafından ağza alınmayacak küfürler edilmiş, şiddet uygulanmıştı. Rütbeleri sökülüp er rütbesine indirilen ve inzibatlara her gün tekmil vermeye zorlanan Erdelhun Paşa da önce idama ardından müebbet hapse mahkûm edildi... Yakın zamana kadar Genelkurmay'ın resmi kabulünde genelkurmay eski başkanları arasında adı anılmadı.

Genelkurmay Başkanı Org. Rüştü Erdelhun

1894 yılında Edirne'de doğan Mustafa Rüştü Erdelhun, 1914 yılında Harp Okulundan mezun olarak topçu birliklerinde takım komutanlığı ve yaverlik görevlerinden sonra İzmir Silah Komisyonunda görevli iken 2 Nisan 1921 tarihinde Anadolu'ya geçerek Millî Ordu'ya katıldı. 1923 yılına kadar çeşitli birliklerde görev yaptı. 1926 yılında Harp Akademisini kurmay subay olarak bitirdikten sonra; 8. Tümen Kurmay Başkanlığı, Muhafız Bölük Komutanlığı, Harp Akademilerinde Öğretim Üyeliği, 61. Sahra Topçu Alayında Tabur Komutanlığı, Genelkurmay Karargâhında Şube Müdürlüğü, Tokyo Askerî Ataşeliği, 43. Sahra Topçu Alay Komutan Yardımcılığı, Roma ve Londra Askerî Ataşeliği, 42. Topçu Alay Komutanlığı ve 121. Motorlu Topçu Alay Komutanlığı görevlerini yürüttü.

1945 yılında Tuğgeneralliğe terfi ile 15'inci Tugay Komutanlığı ve Genelkurmay Eğitim Yarbaşkanlığı yaptı. 1947 yılında Tümgeneralliğe terfi ile Genelkurmay Eğitim Daire Başkanlığı, 6. ve 51. Tümen Komutanlığı ve MSB İstanbul Tetkik Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundu. 1952 yılında Korgeneralliğe terfi ile Tokyo İrtibat Heyeti Başkanlığı, 18'inci Kolordu Komutanlığı ve Genelkurmay 2. Başkanlığı görevlerinde bulunduktan sonra 1956 yılında Orgeneralliğe terfi etti. Orgeneral rütbesi ile 2. Ordu Komutanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı görevlerini yürüttü. 23 Ağustos 1958 yılında atandığı Genelkurmay Başkanlığı görevi sırasında darbenin gerçekleştiği 27 Mayıs 1960 günü tutuklandı, Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanında yargılanarak idama mahkum edildi.

Cezası Milli birlik Komitesi tarafından ömür boyu hapse çevrildi ve 1964'te çıkarılan özel afla serbest kaldı.

Mayıs 1960 öncesinin Genelkurmay Başkanı Erdelhun, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'le sınıf arkadaşıydı. 1948'de Amerikan askerî yardımı henüz başlamıştı ve Rüştü Paşa, İngilizce bilen nadir generallerden biriydi. Tuğgeneral Rüştü Erdelhun, bu seçkin subaylardan birisi olarak Tokyo'ya gitmişti. Japonca yanında İngilizce de biliyordu. Londra Ataşemiliterliği de yapmıştı. Bu niteliklerinden ötürü, Genelkurmay Başkanlığı ile Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JUSMAT) arasında koordinatörlük görevi verilmişti kendisine. Rüştü Paşa'nın en belirgin niteliği, son derece kibar oluşuydu: Makam odasına giren en küçük rütbeli kurmayı bile ayağa kalkarak selamlar, onu karşısındaki sandalyeye oturtarak dinlerdi. Çok çalışkan, son derecede iyi niyet sahibi, insanlara sevgi ve şefkatle yaklaşan, yasalara saygılı bir askerdi. (Gürsoy İdris,2012).

Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış olan Orgeneral Erdelhun; Harp Madalyası, İftihar Madalyası, İstiklal Madalyası ile Mecidiye Nişanı, Alman Demir Haç Nişanı ve Kore Meziyet Nişanı sahibidir. Vasfiye Erdelhun ile evliydi. İngilizce, Fransızca ve Japonca bilmekteydi. 9 Kasım 1983 tarihinde Ankara'da vefat etmiş, Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

27 Mayıs cuntasının idamla yargıladığı Genelkurmay Başkanı Org. Rüştü Erdelhun'un el yazısı notlarında, Yassıada'ya götürülürken de yanında olan 'kırmızı valiz'de yıllarca sakladığı notlarda, darbecilerin yaptığı zulümler ve çekilen acılar ilk elden anlatılıyordu.

Erdelhun Paşa, kendi el yazısıyla kaleme aldığı notlarında gözaltına alınma hikâyesini şöyle anlatır: "Askerî cip, Paşa'yı Harp Okulu'na götürmek üzere yola çıkar. Ardından yaşananları Erdelhun'un kaleminden okuyalım: "Harp Okulu'na gelince kapıda Okul Komutanı olarak General Sıtkı Ulay, Tomson'lu duruyordu.

Jeepten inince o günün modası olan kola girmek pozunu General (Uluç) tatbik etmek istedi. Ben, 'Okul Komutanı, bu da ne demek!?' dedim. O da Veteriner Paşasına 'Boş veriniz, general serbest gitsin' dedi. Bu suretle Harp Okulu şeref salonuna alındım. Derhal üstümde ne varsa, para ve saat; gömlek hariç her şey alındı."

Erdelhun'un valizinden çıkan el notlarından belki de en ilginci darbecilerin silah zoruyla gözaltına alıp günlerce Harp Okulunda zorla tuttukları Erdelhun Paşa'ya daha ilk gün 'darbenin başına geç' teklifi yapmalarıdır.

Erdelhun, o gün aldığı teklifi notlarında şöyle anlatıyor: "27 Mayıs günü öğleye kadar bazı subaylar gelerek bu hareketin benim tarafımdan yapılmasının beklendiğini ilettiler. Fakat benim körü körüne hükümete bağlılığımın bu neticeyi verdiğini, kendime yazık ettiğimi iki saat içinde her şeyin olup bittiğini söylediler. Pek sevdiğim ve takdir ettiğim sınıf arkadaşım emekli bir korgeneral de 15-20 kadar subayla birlikte benim radyoya giderek beyanat vermemi, ihtilalcilere iltihakımı ve bu işin başına geçmemi teklif etti."

Erdelhun Paşa, sınıf arkadaşına bir gün önce Genelkurmay Karargâhı'nda subaylara anlattığı Silahlı Kuvvetler'in seçilmiş hükümetlerin emrinde olduğu sözlerini hatırlatır. "15-20 saat evvel, yani dün Genelkurmay'da ihtilal aleyhine konuştuğumu ve böyle bir hareketi asla tasvip etmediğimi söylediğimi ve halen mevkuf olup, ne sıfatta olduğumu bile bilmediğimi, hayatım pahasına da olsa böyle bir dönekliğin kabil olmayacağını söyledim ve reddettim." (Erdelhun,2012).

Darbeci subayların Erdelhun'a bu teklifi yaptıkları saatlerde en büyük korkuları, Ankara ve İstanbul dışındaki komutanların karşı bir müdahale ile onları derdest etmesidir. Dönemin 3. Ordu Komutanı Ragıp Gümüşpala'nın "Şayet başınızda benden daha kıdemli bir ihtilal lideri yoksa 3. Ordu'ya Ankara'ya yürüme emrini verir, isyanı bastırırım." sözleri cuntacıları daha da korkutur.

Cuntacılar, Kara Kuvvetleri'nde ayrılarak emeklilik hesabı yapan Cemal Gürsel'i, İzmir'den uçakla getirerek cuntanın başına geçmeye ikna etmeyi başarırlar.

Darbeciler ellerindeki liste uyarınca adam toplamaya başlamışlardı. "Aslında harekât planlamasında ilk yapılan listeye göre sadece Kabine Üyeleri, Tahkikat Komisyonu üyeleri ve birkaç milletvekiliyle, asker tutuklanacaktı. Ancak zamanla 73 kişilik bu liste kabardıkça kabardı.

Şehirde adeta Demokrat avı başladı. Harbiye'ye getirilenlerin sayısı 200'e yaklaşırken iş giderek kontrolden çıkıyordu. Bir telefon trafiğiyle birbirlerinden haber almaya çalışan DP'liler sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kapılarının önünde Harbiyelileri buldular. Tutuklamalar başlıyordu." (Birand,1999:176).

İstanbul'da durum, Ankara'dakinden farklı değildi. "27 Mayıs sabaha karşı, ihtilale katılan kıtalar hedeflerine vardıkları andan itibaren Türkiye'nin büyük şehir ve kasabalarında bir insan avı başlamış ve bu hal günlerce sürmüştür.

İstanbul'da saat 3'de zırhlı birlikler sabit hedefleri silahtan tecrit ettikten sonra, önceden tesbit edilmiş olan şahısları tevkif etmek üzere yine önceden tayin edilmiş ekipler sokaklara dağılmışlar ve ilk saat içinde İstanbul'daki sivil ve askeri erkân, ordu karargâhına getirilmiştir.

Bunlar arasında: Vali Ethem Yetkiner, Belediye Reisi Kemal Aygün, Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Merkez Kumandanı Kemal Binatlı, meşhur polis şefleri zikre değer." (Erkanlı,1972:77).

Darbeciler tarafından hiçbir ölçüye bağlı olmadan yapılan gözaltılarda, ülkenin cumhurbaşkanından motorcu tayfasına kadar her kesimden insan mevcuttur.

İşte o listeden bazı isimler:

Adnan Menderes-İstanbul Milletvekili, Celal Bayar-İstanbul Milletvekili, Muammer Çavuşoğlu-İzmir Milletvekili, Ali Şebici-Adana Belediye Reisi, Altemur Kılıç-Basın Yayın Umum Müdürü, Ahmet Kınık-Kayseri Valisi, Burhan Ultan-Etibank Umum Müdürü, Cemil Keleşoğlu-Konya Valisi, Can Okan-Ankara Radyosu Spikeri, Cenap Aksu-Kırıkkale Valisi, Cemal Tarlan-Zonguldak Valisi, Arif Telören-Gözlük Tamircisi, Dilaver Argun-Ankara Valisi, Ethem Yetkiner-İstanbul Valisi, Faruk Nafiz Çamlıbel-İstanbul Milletvekili/şair, Fethi Fantezi-Gazinocu, Firuzan Tekil-Anadolu Ajansı Umum Müdürü, Faruk Oktay-İstanbul Emniyet Müdürü, Hayri Terzioğlu-Odalar Birliği Başkanı, Hüseyin Kınalı-Valide Han'da Odacı, Hikmet Münir Ebcioğlu-Ankara Radyosu Yayın Şefi, Hıfzı Ege-Gaziantep Valisi, İsmail Hakkı Bulur-Balıkçı, İsmail Püsküllü-Atlı Polis, İdris Gönölel-Boşta Gezer, İlhan Engin-Uşak Valisi, İbrahim Tevfik Kutlar-Eskişehir Valisi, Kemal Aygün-İstanbul Belediye Başkanı, Kemal Hadımlı-İzmir Valisi, Mustafa Tuncay-Motorcu tayfası, Mecit Gezer-THY'de pilot, Mümtaz Faik Fenik-Havadis Gazetesi Baş Muharriri. (Erkanlı,1972:78).

Darbenin İstanbul komitesi, bir intikam duygusunun tesiri altında gözaltına alınanlar için Davutpaşa Kışlasını hapishane olarak seçmişlerdir. Bunu açıklamakta bir sakınca görmezler.

"İstanbul'da saat yedi sıralarında ordu karargâhında toplanmış olanların Davutpaşa Kışlasına sevki başladı. Bu kışla 28 Nisan ile 27 Mayıs arasındaki karanlık günlerde Örfi İdare Mahkemeleri'nin çalıştığı binlerce talebenin hapis edildiği kışla olduğundan, bir mukabele-i bilmisil zihniyeti ile nezarethane olarak seçilmişti." (Erkanlı,1972:78).

Ülke çapında sürdürülen insan avını, doğu vilayetlerinde 3. Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala yönetmektedir. "Bilhassa şarkta topçu uçaklarının katıldığı geniş bir temizleme hareketine girişildi. Bu hareketi idare eden üçüncü ordu kumandanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala idi." (Erkanlı,1972:78).

Ne gariptir ki gün gelecek Gümüşpala, DP'nin mirasçıları tarafından kurulan AP'ye genel başkan olacaktır.

Darbeci subayların ellerindeki liste gereği evlerinden topladıkları şahıslar, daha önceden tespit edilmiş belirli şahıslardır. Gözaltılarda yapılan vahşi muamele ise daha dün ülkeyi yöneten şahıslar için içler acısı bir manzara arz etmektedir.

Meclis Bütçe Komisyonu Başkanı Balıkesir Milletvekili Halil İmre liste başı olan şahıslardandır. "Kapının önünde bir cip ve bir steyşin durdu. Bir sivil bir binbaşı ve bir Harp Okulu öğrencisi indiler. Pencereden görüyordum. Biri etrafı dolandı, sonra kapı çalındı. Temiz yüzlü genç bir öğrenci idi. Sakin, ürkütücü olmayan bir sesle, 'Beraber Harp Okuluna kadar gideceğiz.' dedi. Lüzumsuz sorulara yer yoktu. Direnmek hiç aklımdan geçmiyordu. Sırtımda yazlık elbisem vardı. Beraber indik. Cipe bindirdiler. Harbiyeli kapı tarafından yanıma oturdu. Anlaşılan gördüğüm sivilin klavuzluğu ile steyşindeki binbaşı, diğer av adreslerine gitmişlerdi." (İmre,1976:298).

Listedekilerden biri de DP'li bakanlardan Hayrettin Erkmen'dir. Erkmen yapılan muamele karşısında tam bir dehşete düşer. Hayrettin Erkmen o dehşet anını şöyle anlatıyor: "Bir kum arabası gelmişti kum çekmek için. Arkası açık bir kamyonet. Oraya aldılar bizi. Rahmetli Namık Gedik'i şoför yanına oturttular. Beni arkaya, açık olan yere. Arkam şoför mahalline dayalı olarak giderken önümde üç tane Harbiye talebesi var. Beni üçgen şeklinde muhasara altına almışlar. Üçünde ordu tipi Walter tabanca var. Tabancaların hepsinin horozu kalkmış durumda. Bazı subaylar geliyor ikide bir ağzıma dayıyor, tabancayı. 'Ah namussuz! Emir alsam da şu iki kaşının arasına şunu sıksam.' diyordu." (Birand,1999:176).

DP'li bakanlardan Mükerrem Sarol da liste başı şahıslardan olup gözaltına alınma görevi, darbecilerden Yüzbaşı Ahmet Er'e verilmiştir. Sarol'un gözaltısı sırasında yaşadıkları, Yüzbaşı Er'e darbe ile ilgili ilk hayal kırıklıklarını tattırır.

"Ben de vilayete davet etmek üzere Mükerrem Sarol'un adresine gittim. Yanımda Kd. Başçavuş Ali Sadi Dolaş ile iki er vardı. Mükerrem Bey'in evi Dolmabahçe yolu üzerinde Alman Konsolosluğu'na yakın bir yerde idi. Kapının ziline bastık, kapı açıldı. Üç beş kişilik bir hanım grubu bizi karşıladı. Mükerrem Bey'in evde olup olmadığını sordum. Mükerrem Bey arka planda göründü. Artık tam merdivenlerden iniyorduk o önde biz arkada idik. Başçavuş Ali Sadri Dolaş elindeki sten marka tabancayı havaya kaldırarak dipçiği ile Mükerrem Bey'in sırtına vurmaya davrandı. Kendisine işaret ettim, yapmamasını istedim.

Mükerrem Sarol Bey'le merdivenlerden indik yola çıktık. Ve bizi getiren askeri araca bindik. Hareket etmek üzereydik tam o sırada arkamızdan bir askeri araç süratle yaklaştı ve önümüze geçip durdu. İçinde üç kurmay binbaşı arabadan indi ve bize yaklaştı. İçlerinden biri bana sordu:

-Bu adam kim?

Cevap verdim: Mükerrem Sarol beyefendidir.

Aynı subay: Bu herifi biz alacağız dedi.

'Mükerrem Bey'in vilayete davet görevi bize verildi.' dedim ise de ısrar ediyor 'Bu herifi alacağız.' diyordu. Baktım ki iş kavgaya doğru gidiyor. 'Peki buyrun alın.' dedim.

Mükerrem Bey bizim arabadan indi. Kolundan tutarak kendi arabalarına götürdüler ve 'Geç ulan' diyerek arabaya bindirdiler. Kendileri de arabaya binerek Dolmabahçe'ye doğru uzaklaşıp gittiler. Bu manzarayı üzüntü ile seyrettikten sonra 'Doğmadan önce ölen çocuk' diye hislendim." (Er,1999).

Darbenin ilk günlerinde, gözaltına alınanlardan biri de Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlayangil'dir. Çağlayangil, gözaltı işlemleri sırasında darbecilerin zihinlerinin ne kadar karışık olduğuna ve her şeyin olduğu gibi ordudaki disiplinin de nasıl tepetaklak olduğuna şahit olur: "Sabahleyin bir subay, üç dört tane de astsubay geldiler.

Beni Işıklar Lisesi'ne götüreceklerini söylediler. Nazik değillerdi. Acele etmelerine rağmen tıraş oldum. Jeepe bindim. Işıklar Lisesi'ne geldim. Gidiş o gidiş.Işıklar Lisesi'nin kumandanı İsmet Tağmaç'tı. Işıklar Askeri Lisesi'nde iki gece kaldım. Sonra uçak geldi. Sadettin Bey'i İstanbul'da bıraktık. Beni oradan Ankara'ya götürdüler. Uçak askeriydi. Uçak Etimesgut'a indi. Beni eşyalarımla birlikte bir odaya aldılar. Orada Celal Bayar'ı Bursa'ya getirip götüren bir pilota rastladım. Beni bekler görünce bir tuhaf oldu. Selamladı. Derhal dışarı çıktı.

Koridorda bir albaya bağırdı: 'Biz bu hareketi İhsan Sabri Bey gibi kişileri tutuklamak için mi yaptık? Yazıklar olsun size.' Beni savunmasına değil, bir binbaşının bir albaya böyle çıkışmasına hayret ettim.

Sonradan bir jeep geldi. Bir hava albayı nezaketle buyur etti. Jeepe bindik. Şimdiki Meclis'te vaktiyle Senato Başkanlığı olarak kullanılan odanın altında sonradan senato memurlar yemekhanesi yaptığımız yerde bir irtibat bürosu kurulmuş. Albay oraya girdi. Bir müddet sonra çıktı. Bana sizi istiyorlar dedi. Beraberce gittik. Bir Yüzbaşı 'Meşhur Bursa Valisi sen misin?' dedi.

'Ben Bursa Valisiyim ama şöhretimin nereden geldiğini bilmiyorum.' dedim.

Bana cevaben 'Fazla söylenme, senin de kulakların düşer.' dedi.

Kendisinin yüzbaşı beni getiren zatın da albay olmasına rağmen 'Götürün tanımak için çağırdım.' dedi." (Çağlayangil,1990:18-19).

Gerçek olan şudur ki darbenin ileri gelenlerinin de ifşa ettikleri gibi darbe sabahı gerçekleştirilen gözaltılar, yapılan listelerle sınırlı kalmamış tüyler ürperten bir insan avı yaşanmıştır**. Bu insan avı, genç Harbiyelilerin rastladıkları generalleri gözaltına alacak kadar trajikomik bir vaziyet almış,** darbeciler fırsat buldukça ve durumun farkına vardıkça yaptıkları müdahalelerle vaziyeti kurtarmaya çalışmışlardır.

Darbenin birkaç generalinden biri olan ve Ankara kumandanı görevinde bulunan Madanoğlu, kargaşaya neşter vuranlardandır: "Silah sesini duyan sokağa fırlıyor. Atlıyor bir taksiye geliyor. Herkes toplanmış. Ve herkes de bir iş yapmak istiyor. 'Şurada da bir Demokrat Mebus var' diyor o mebusu alıyor. 'Burada da var, şurada da var' derken başladı önüme yeni tutuklama emirleri gelmeye. Bu emirleri kim veriyor, nasıl veriyor anlamadım. Ben imza etmek için emirleri okuyorum, bakıyorum. Milli Emniyet Başkanı diyor. Peki diyorum, tutuklansın. Arada birtakım generaller var. Generalleri siliyorum. Böyle karmakarışık bir durum.

Harp Okulu'na gittim. Bir odada 20-25 General. Ben bunlar gezmeye, duruma bakmaya filan gelmişler sandım. 'Yahu ne arıyorsunuz şimdi siz bu telaşın arasında?' dedim. 'Biz tutukluyuz.' dediler. 'Nasıl tutukluyuz?' **Meğer artık tutuklanacak kimse kalmayınca bizim harbiyeliler generalleri de tutuklamaya başlamışlar."** (Birand,1999:177).

General Madanoğlu, Ankara kumandanı tayin edilmiş ve sanıkların muhafazası kendisine tevdi edilmişti. Bu vazifenin bir icabı olarak Harbiye'dekilerle Madanoğlu ilgileniyordu. Bu arada nezaret altına alınmış olanların durumu, bir problem olarak ortaya çıktı. Kimler nezaret altına alınmalı ve bunlara nasıl bir muamele yapılmalı idi? İlk haftanın önemli mevzularından biri buydu.

Darbeciler tam bu hususta araştırmalar yaparken gelen bir haber, hepsinin canını sıktı. Ankara Kumandanı Madanoğlu, Harp Okulunda gözaltında bulunan bazı bakan ve 69 milletvekilini serbest bıraktırmıştı. Darbeciler, derhal Madanoğlu'nun uyarılmasını kararlaştırdılar.

DP'li politikacıları 'çete' olarak niteleyecek kadar müfrit CHP'li bazı öğretim görevlileri de bu salıverilmeden bir hayli rahatsız olmuşlardı. Onlara göre DP'lilere çok ağır cezalar verilmeliydi. Darbenin fetvacı öğretim üyeleri Ankara'da olmalarından istifade ederek bu olayın üzerine gitmek istediler. Ancak küçük bir sürprizle karşılaştılar.

"28 Mayıs fetvacılarından Onar, Kubalı, Velidedeoğlu ve Sarıca, İstanbul'a ertesi gün otomobille dönmek üzere o akşam da Ankara'da kalmışlardı. Ankara Palas'ta otururken ziyaretlerine Ankara Hukuk'un hocalarından Profesör Muammer Aksoy geldi. Konuşurken sözü 'Cemal Paşa'nın daha 27 Mayıs günü ve akşamı tahliye ettirdiği kimseler meselesine getirdiler. Böyle bir tutumu mahzurlu bulmuş ve buna çok şaşırmışlardı. Kalkıp hep birlikte Madanoğlu'nun evine gittiler. Bu meseleyi konuşmak istiyorlardı. Paşa evde yoktu. Arkadaşı Albay Sabri Özer'in evine yemeğe gittiğini öğrenince oraya da gitmekte mahzur görmediler.

Gittikleri yerde henüz yemeğe oturulmuştu. Meselenin çok mühim ve acil olduğu ifade edilince Madanoğlu yemeği bıraktı, gelenlerle birlikte yandaki odaya geçtiler. Aralarında şu konuşma geçti:

Cemal Paşa, nezaret altına alınan mebusların önemli bir kısmını serbest bırakmış. Bu çok büyük bir hatadır. Bunların hepsinin suçluluğu hakkında karine vardır ve aksi ispat edilinceye kadar hepsi suçlu durumundadırlar. Cemal Paşa hangi ölçüye göre bunların bir kısmını tutuyor bir kısmını bırakıyor? Bu işin Adli merciler önünde yapılması gerekir, aksi takdirde, hukuka bağlı kalacağını ilan eden ihtilal, ilk gününden keyfi icraat yapmış durumda kalır. Madanoğlu, bir ültimatom, protesto, hesap sorma ve kışkırtma üslubu taşıyan bu mütalaayı dikkatle dinledikten sonra güldü ve 'O hatayı yapan Cemal Paşa, Gürsel değil bendenizim' dedi." (Gökdemir, Öztuna,1987:114).

"General Madanoğlu'nun bazı kişileri kendi mantığına uyarak tahliye ettiği duyuldu. Ve yapılan hata anlaşılarak düzeltilmesi cihetine gidildi. Bu olaydan sonra profesörlerin Adliye ve Devlet bakanlarının ikazları üzerine bütün DP mebuslarının nezaret altına alınması ve o güne kadar nezaret altına alınmış olanların da Komite kararı olmadan tahliye edilmemesi kararı alındı." (Erkanlı,1972:79).

Darbenin ertesi sabahı bir tesadüf sonucu Harp Okuluna giden Albay Kenan Kocatürk de bu kargaşaya şahit olur. "Ertesi sabah, Harekât Başkanımızın emir subayı P. Binbaşı Mustafa Kemal Çilesiz odama geldi. Ben kuşkulu ve içimden bir 'Hayırdır inşallah' çektikten sonra merakla yüzüne bakıyordum. O, 'Albayım, koca Genelkurmayda 2. Başkan'dan başka general yok. Bizimki de gelmedi. Bizim dairede en kıdemli Albay olarak şimdi siz harekât başkanı vekilisiniz. Sizden bir istirhamım var! Demokrat Parti mebuslarını toplayıp Harp Okuluna götürmüşler. **Hayvanat bahçesi diyorlar. Ne olursunuz gidip şunları görelim!** Korgeneralin arabasını emrinize hazırladım. Hadi buyrun ne olur!'

Zayıf tarafıma rast gelmiş bam telime dokunmuştu. Ona uydum ve kalkıp Harp okuluna gittik. Nizamiye kapısı ve civarında sıkı güvenlik önlemleri alınmış, içeri kuş uçurtmuyorlardı. Öğrenciler beni tanıdıklarından, üstelik üç yıldızlı bir otoya kurulmuş olarak gördüklerinden selamlayarak yol verdiler. İçeri girdik. Binbaşı, mebusların nerede toplandıklarını soruyordu. Memleketimin bu hallere düştüğünü görmek içimi derin derin sızlatmıştı. Celal Bayar şeref salonunda imiş. Menderes de okul komutanı Sıtkı Ulay'ın odasında. Diğerleri üst kattaki büyük bir salonda bir arada. Mustafa Kemal Çilesiz'le koridorun başında birbirimizden ayrıldık. O merak ettiklerini görmeye gitti.

Beni de ayaklarım gayri ihtiyarı, üç ay evveline kadar çalıştığım odama doğru sürüklemişti. Kapım açık, önünde sınıf arkadaşım Kur. Alb. Ziya Savaş dikilmiş duruyordu. Bitkin ve perişan bir halde. Beni görünce hemen atılarak boynuma sarıldı: Aman Kenan. Bizi kurtar! Bizim hiçbir şeyden haberimiz yok! Siyasetle alakamız yok! vs. Baktım içerde bir demir karyola üzerine bir ot yatak atılmış. Üzerine Eskişehir Yurtiçi Bölge Komutanı Hakkı Öney Paşa uzanmış yatıyor. Ziya Savaş da onun kurmay başkanıydı.

O yakışıklı arkadaşımın üstü başı perişan, sakalları uzamış bitkin! Halbuki biz ona kılık kıyafetine düşkün, günde bir iki defa tıraş olan titiz ve temiz bir arkadaşımız olduğundan 'Pırıl pırıl Ziya' diye ad takmıştık.

Bu halde görünce daha çok üzüldüm ve merak ettim. Anlattı: Meğer 26 Mayıs akşamı biz Ankara'da Genelkurmay Başkanının son emirlerini dinlerken Eskişehir'de de Ziya Savaş, Komutanı Hakkı Paşa ile beraber, Hava Üs Komutanlığı'nca Başbakan Adnan Menderes şerefine verilen ziyafette imişler. Hava biraz elektriklenmiş. Menderes konuşmalardan memnun kalmamış, erken kalkmış. Herkes gibi Ziya ve komutanı da evlerine gidip yatmışlar. Sabah 06:00'da Ziya'nın kapısı şiddetle vuruluyor. Şoför gelmiş ve 'Başkanım akşam emretmiştiniz. Başbakanı uğurlayacaktık. Arabasını istedi, hareket etmek üzere imiş. Ziya acele pantolonunu ceketini çekip paşanın evine, Hakkı Paşa da birkaç dakikada giyinip düşmüşler Kütahya istikametinde Menderes'in peşine. Çok ayıp oldu, uğurlamada bulunamadık diye üzülüyorlarmış. Ancak Kütahya'da Menderes'e yetişebilmişler. Tam o sırada aldığı emir üzerine Menderes'i tutuklayan Kütahya Hv. Eğitim. Mr. K. Albay Süleyman Demet Başbakanla beraber etrafında kim varsa tutuklayarak gönderilen uçağa doldurmuş, Ankara'ya oradan da Harp okuluna!" (Kocatürk,1999:484-486).

Aynı trajikomik olaylar, İstanbul'da da cereyan etmiştir. "İstanbul'da ihtilal kuvvetleri emrinde vazifeli olan bazı subaylar dahi yanlışlıkla tevkif edilmişlerdi." (Erkanlı,1972:192).

Darbecilerin insan avına maruz kalanlardan biri de devrik cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ailesidir. Bayar ailesini, "14 Ekim 1960 gününe kadar Çeşme'de bir evde zorunlu ikamete tabi kılan Darbeciler, aile fertlerinin evden çıkmasına engel oldukları gibi her türlü ziyaretçiyi de yasaklarlar. Bayar'ın İstanbul Çifte Havuzlar'daki evinin kapısını kırarak arama yapmayı da ihmal etmezler." (Naskali,2006:124).

"…Çok kısa bir süre sonra Çankaya'dan ayrıldık. Beni, kız kardeşlerimi, anneannemi, annemi İzmir Çeşme'ye götürdüler ve ev hapsine alındık. Büyükbabamı önce Ankara'da **Harp Okulu'na** aldılar, sonra Yassıada'ya götürüldü. Başımızda bir manga asker vardı. Onlara bir liste verirdik, alışverişe onlar çıkardı.

Biz kimseye gidemezdik, kimse de bize gelemezdi. Önümüz denizdi, hatta denizden balıkçıların da geçmesi yasaklanmıştı. İçeri gelen her şey kontrol ediliyordu. Yoğurdu içinde mesaj olmasın diye kaşıkla karıştırıyorlardı." (Naskali,2010).

Cunta, Adnan Menderes ve arkadaşlarını halkın gözünden düşürmek için kampanya başlatmıştı. **Harp Okuluna** tekme tokat, hakaret ve küfürlerle toplanan DP'liler hakkında, yalan haberler yayımlanıyordu.

27 Mayıs'tan itibaren bir cadı avı başlatılmıştı. Demokrat Partililer, askerî araçlara doldurulup hapishanelere götürüldü. İl, ilçe, bucak ve nahiye başkanları ile muhtarlar ve küçük yörelerde özellikle DP'li bilinen eşraftan kim varsa (Mithat Perin 70 bine yakın kişi olduğunu iddia ediyor) gözaltına alındı.

Darbecilerin gözaltına almayı düşündükleri şahıslar belirli sayıdayken olay birden kontrolden çıkar ve amansız bir insan avına dönüşür. Bu insan avında 'sayyad-ı bi insafa' hizmet etmekten özel zevk alan kesimler de vardır. Çoğunluğu CHP'li olan bu kişilerce yapılan binlerce ihbar, darbeciler tarafından fazlasıyla dikkate alınır.

Herhangi bir vatandaşın, mahkeme kararı olmadan bir ay süreyle tutuklu kalabileceğine dair kanun çıkarıldı. Davutpaşa ve çeşitli cezaevlerinde, masum insanlar bir ihbar yüzünden aylarca neyle suçlandığını bilmeden gözaltında tutuldu. Büyük bir kısmı işkenceye maruz kaldı, fiilî ve sözlü saldırıya, dipçik darbelerine, hakaretlere uğradılar.

"1961'de açıklandığı gibi CHP'li militanların DP'liler için yaptıkları asılsız ihbarların sayısı 350 bindi. Yurdun her köşesinde 'kuyruk düşük' gibi sıfatlarla saldırıya uğrayan DP'lilerin on binlercesi de Sivas, Bursa, İzmir gibi illerde kurulan toplama kamplarında tutuluyordu. Binalar yetmediği için baraka ve çadırlardan da faydalanılıyordu." (Turgut,1993:39).

Dönemin şahitlerinden İzmir Belediye Meclis Üyesi Haluk Cansın yaşadıklarını şöyle not etmiş: "Halk Partisi'ne temayüllü çevrelerin taşkınlıkları tam bir sınırsızlığa ulaşıyor.

(…) Belediye Meclis üyelerini ikişer üçer toplayıp gözaltına alıyorlar. Aralarında İstanbul Balmumcu'ya gönderilenler de bulunmaktadır.

(…) İzmir'deki Halk Partisi kadrosunun en ateşli elemanları hemen bir araya gelmişler. Ankara'daki ihtilalcilerin buradaki uzantılarına gönüllü danışmanlık, hatta yol göstericilik yapıyorlar. 'Şunları yakalayıp gönderin Poligon'a… Şunlara ise dokunmayın!' diyerek…" (Cansın, 2004:160-162).

Bazı ihbarların sahteliği ise açıkça sırıtmaktadır. Jandarma Emekli General Remzi Gökseven bunlardan birinin şahididir.

"-1960'ta Çivril İlçe Jandarma Komutanıydım, üsteğmendim. C.H.P İlçe Başkanı Ali Karcı iki mektup yazdırıyor. Biri MBK'ya gönderiliyor. Diğeri de Ahmet Hamdi Sancar'ın hanımına. (Ahmet Hamdi Sancar DP'li ve tutuklu idi.) Bu zat yani CHP ilçe başkanı Ali Karcı bana geldi ve dedi ki: Komutanım DP ilçe başkanı Nuri Balaban çok mühim bir mektup yazmış. Durumu size haber veriyoruz.

Ben bu ihbarı değerlendirdim, inceledim, araştırdım, gördüm ve tespit ettim ki mektubu gönderen DP ilçe başkanı Nuri Balaban değil ihbar edenin kendisidir. Yani CHP İlçe Başkanı Ali Karcı.

Mektubun içeriğinde şu not vardı. 'İki yüz süvari ile emrinize hazırız. İmza: DP İlçe Başkanı Nuri Balaban.'

Ama Nuri Balaban'ın böyle bir olaydan haberi yoktu. Bu Halk Partisi'nin Demokrat Parti'ye suç isnadında bulunulması için bir oyunu idi.

E. General Remzi Gökseven'in anlattığı bu hatıraya benzer olaylar sayı itibariyle çok fazladır.

Nitekim Akhisar'ın Süleymanlı kasabasında CHP'li görüş taşıyan bazı kimseler DP'li vatandaşlar aleyhinde aslı olmayan yalan yanlış ihbarlarda bulunmuşlar. DP'li ve DP'ye sempati duyan bu vatandaşlar karakollarda işkenceye tabi tutulmuşlardı." (Er,1999).

Darbeciler bir yandan da yağan binlerce ihbarı değerlendirmekte bu ihbarlar doğrultusunda devlet görevlilerini özel soruşturmalara tabi tutmaktadırlar. Bazı darbeciler, bu soruşturmalara bizzat katılmaktadırlar.

Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı o günleri şöyle anlatıyor: "27 Mayıs'ı takiben her bakanlıkta da idari soruşturmalar başlamıştı. **İhbar yapılmayan devlet memuru hemen hemen kalmamıştı.** Bunlar içinden ciddi görünenler soruşturma konusu yapılıyordu. Bu sorgulamalarda bir defa bulundum. O zamanda kulağımıza bazı fısıltılar gelmişti.Nasıl yapıldığını görmek istedim. Herhangi bir sanık bulunduğu yerden, ekseriyetle karanlıkta ve bazen de gözleri bağlı olarak sorgulama yapılan yere getiriliyordu. Karanlık bir odada, bir masa üzerinde yüksek vatlık bir lamba yanıyor, bu ışığın gerisinde sorgulamayı yapacak ekip yer alıyordu. Odaya alınan sanık, tam lambanın önüne oturtuluyor ve tabiatiyle, gözüne vuran kuvvetli ışık sebebiyle hiçbir şey göremiyor, korku içinde kalıyordu. Bu esnada, görünmeyen bir kişi sorulara başlıyor ve sorular, cevaplar banta alınıyordu." (Erkanlı,1972:129-130)

İhbar furyasına katılanların bir kısmı ise üst düzey devlet görevlileridir. Kimi orduda, kimi dışişlerinde, kimi bir bakanlıkta görev yapan bu şahıslar; darbe günlerinin atmosferi içerisinde işlerini güçlerini bırakmış, ihbarcılık yapmaktadırlar.

"Darbenin olduğu günlerde Erzurum'da görevde bulunan Orgeneral Ragıp Gümüşpala bir gün Alparslan Türkeş'e telefon ediyor. - Albayım size bir hâkim albay gönderiyorum. Sabık iktidar mensupları hakkında çok şey biliyor. Bir de siz dinleyiniz.

Olayın bundan sonrasını Alparslan Türkeş'ten dinleyelim: Bu albay geldi dinledim. Beyanlarından koyu bir CHP'li olduğunu anladım. DP iktidarını mahkûm ettirebilmek için neler söylemiyordu ki. 'Albayım Demokrat Parti iktidarını illa mahkûm ettirebilmek için gösterdiğiniz bu gayret devletin menfaatlerini ve itibarını zedelemektedir. Lütfen dikkatli ve insaflı olunuz.' dedim." (Er,1999).

Üniversitelerin anlı şanlı öğretim görevlileri dahi kendi çaplarında ihbar görevini yerine getirmektedir.MBK Üyesi General Cemal Madanoğlu profesörler olayını şöyle anlatıyor:

"Gelen profesörler Sıddık Sami Onar, Velidedeoğlu başta olmak üzere 4-5 kişilerdi. Sıddık Sami Onar dedi ki, 'Efendim bu Demokrat mebusların hepsi idam kaçağı. Eh bunları Gürsel Paşa salıvermiş. Nasıl olur?' dedi. Ben hemen anladım. Onları Gürsel Paşa'nın değil, benim salıverdiğimi herkes biliyordu." (Birand,1999:195).

Bir kısım ihbarlar ise yurt dışından gelmektedir. Albay Koçaş, yurda döndüğünde bunlardan biriyle karşılaşır: "Sayın Gürsel'in odasından çıkınca, hem MBK üyesi hem de özel kalem müdürü olan Rıfat Baykal ile görüştük. Bu arada, beş on dakika içinde geçen bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim.

Baykal, sümeninin altından bir mektup çıkararak bana uzatmış, 'Şuna bir göz atıver albayım.' demişti. Mektup 27 Mayıs'tan hemen sonra Londra'dan Gürsel'e yazılmıştı. Yazıyı tanıyordum. Hemen imzaya bakmış ve tahminimde aldanmadığımı görmüştüm. Çocuğunun tedavisi için aynen benim sekiz yıl evvel gittiğim gibi dil öğrenmek yolundan yararlanarak **Orgeneral Rüşdü Erdelhun'un yardımı ile bir yıl için Londra'ya gönderilmiş 16 aydır orada bulunan bir albaydandı mektup.**

Sayın Gürsel'e yıllarca evvel bir garnizonda beraber bulunduklarını hatırlatarak kendisini tanıtmaya çalıştıktan sonra bazı bilgiler sunuyordu.

27 Mayıs günkü büyükelçiliğin havasını anlatan uzun satırlar arasında '27 Mayıs sabahı haberi BBC'den duyar duymaz büyük bir sevinçle elçiliğe koştuğunu elçilikte kimseyi bulamadığını ateşemiliterin bile o gün elçiliğe hiç uğramadığını, bu yüzden duruma el koyup İngiliz basınına ihtilalin anlamını ve maksadını kendisinin anlattığını, Sayın Gürsel'in kimliği hakkında ilk bilgileri kendisinin verdiğini, şimdi de ihtilal yönetiminin emrinde olduğunu' anlatıyordu." (Koçaş,1977:697).

Ortalığı bir ihbar furyası kaplamış, 'gelene ağam gidene paşam' zihniyeti ortalıkta kol gezmektedir. "Eski iktidarın iltiması ile Londra'ya gelmiş, ya da o zamana kadar koyu birer DP hayranı olan ya da öyle görünenlerin içinde, kopkoyu DP, Bayar ve Menderes düşmanları türemişti. Orduya övgü ve DP'ye sövgü sözleri yazıları ve şiirleri yazanlar, düne kadar iktidarla olan ilişkilerinden dolayı öğünenlerden, ihtilali yapanlarla ilişkisi olduğunu iddia edenler bile çıkmıştı." (Koçaş,1977:622).

İhbar furyası, devlet aygıtına onarılmaz yaralar vurmakta amiri memuruna düşman edecek boyuta ulaşmaktadır. Binbaşı Orhan Erkanlı şahit olduğu olayı şöyle anlatıyor: "Bir adamın ısrarla beni görmek istediğini, günlerdir gelip gittiğini söylediler. Adam odaya girer girmez, ağlayarak ellerime sarıldı ve anlatmaya başladı: 'Kumandanım ben sizin taburunuzun eski çavuşlarındanım, ben size ne yaptım ki beni işimden attırdınız. Çocuklarım aç kaldı vs.' Adamı teskin ettim ve durumu sordum. Ağlayan adam …… Genel Müdürü'nün odacısı imiş. İhtilalden sonra Genel Müdür bir süre görevinden alınmış ve hakkında tahkikat yapılmış, sonra da yerine dönmüş. Bu arada, odacı da etrafta, beni tanıdığını, eski çavuşum olduğunu söylemiş zaten Halk Partisi'ni tutarmış... Genel Müdür vazifesine tekrar geldikten hemen sonra, bunun kendisini ihbar ettiğinden şüphelenerek, işine son vermiş ve personel müdür vasıtasıyla şöyle tebligat yaptırmış: 'Komiteden emir geldi senin işine son veriyoruz.' Adamcağız da günlerce kapılarda bekledikten sonra bizi bulmuş. Durumu tahkik ettirdim, söyledikleri doğruydu.

Milli Birlik devrinde bütün menfi icraatın komiteye bağlanması adet haline getirilmişti. Devletin yüksek mevkilerini işgal edenler, bilhassa kendi bürolarında çalışan personel aleyhine verdikleri kararlara gerekçe olarak: 'Ne yapalım komitenin emri.' diyorlardı." (Erkanlı,1972:63-64).

Yapılan ihbarlar bitmek bilmiyordu. Büyükelçi Oğuz Gökmen, yaşadığı olayı şöyle anlatıyor: İhbar ve iftiraların sayısı ve saçmalığı insanları şaşırtacak ölçülere varmıştı. İdari yargıda basit bir raportör iken açıkgözlük yaparak MBK'nın ilk hükümetine girme becerisi gösteren bir kişi de bizim hakkımızda bir ihbarda bulunmuştu. Halbuki üçümüzün de bu zat ile göz aşinalığından başka bir irtibatımız olmamıştı. Bir akşam Fransız Sefaretinde bir yemekte ben ona çok ilgi göstermeyince önümü kesip "Beni selamlamadınız. Oğuz bey bana saygı göstermek zorundasınız." demişti. Bir süre sonra yapılan kabine değişikliğinde bu şahıs kabine dışında kaldı. Benimle görüşmek istedi. Ben görüşmek istemedim. "Ben sizinle ilgili ihbarı bana verilen görev üzerine yaptım." demişti. (Gökmen,1999:300).

MBK sekreteri Binbaşı Erkanlı'nın deyimiyle tam bir tevkif cinneti yaşanmaktadır. "Önüne gelen önüne geleni tevkif ederek rastgele yerlere hapis etmeye başlamıştır. Tabii bu arada şahsi kin ve hesaplar birinci rolü oynamış, eski iktidara mensup olan yüzlerce kişi, sivil halkın ihbarları ile veya vazifeli subayların şahsi takdirleri üzerine toparlanarak nezarethanelere sevk edilmiştir.

On yıldır birikmiş olan yürekler taşmış ve adeta vahşi bir zevk içinde sokaklara dökülen halk (sokağa çıkma yasağına rağmen) dünkü devirde şu veya bu sebeple ismi duyulmuş, göze batmış insanları rast geldikleri subaya ihbar ederek veya çok hallerde bizzat yakalayarak askeri makamlara teslim etmiştir." (Erkanlı,1972:77).

Şüphesiz bu tevkif cinnetinin yaşanmasında darbeyi büyük bir sevinçle karşılayan, kendi mallarıymış gibi sahip çıkan müfrit CHP'lilerin şımarık tavırlarının büyük payı vardır.

Nitekim birçok şehirde CHP'li oldukları açıkça bilinen şahısların, bu sürek avlarını yönettiği gözlenmiştir. "Kimi CHP'liler çoktan ayaklanmış, hatta bir kısmı askerlerle birlikte DP'lileri tutuklama kampanyasına katılmışlardır." (Birand,1999:192).

CHP'li Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Ankara'da yaşanan tevkif keşmekeşine tanıklık eder. "Namuslu, şerefli ve tarafsız bir devlet memuru olarak tanıdığım bir ahbabımın bizzat görüp geçirdiği hadiselere dair bana anlattıklarını, bu söylentilerin doğruluğuna bir belge olarak buraya özetle nakletmek isterim:

O ahbabım, sabahleyin radyodan ihtilal haberini alır almaz, bizim gibi heyecana kapılarak dışarıda olup bitenleri görmek tehalüküyle otomobiline atlamış ve şehri dolaşmaya çıkmıştı. İlk uğradığı yer de o zaman kendi mahallesinde oturan İsmet Paşa'nın evi olmuştu.

Lakin evin etrafı o kadar kalabalıkmış ki, içeriye girememiş ve girebilmek için bahçe kapısı önünde beklerken, vaktimi boş geçirmeyeyim diye, yanında bulundurduğu fotoğraf makinesiyle kapı önündeki kaynaşmalardan birkaç manzara çekmeye başlamıştı. 'Tam bu sırada,' diyordu ahbabım, birisi binbaşı, öbürü teğmen iki subay bana yaklaştı ve benden kendilerini arabamla Cebeci'ye götürmemi istedi. Orada, cezaevindeki bazı politika mahkûmlarını alıp çıkarmakla görevli imişler.

Vasıtaları olmadığı için benden böyle bir ricada bulunmak zorunda kalmışlar. Arzularını memnunlukla yerine getireceğimi söyledim. Fakat biz otomobile binerken, bir de baktım ki iki subayın arkasından bir sivil de, benden müsaade almaksızın aramıza katılıvermiştir. İçimden 'Kim bilir, belki bu adam hapishane müdürüdür, belki de subayların emrine verilmiş bir emniyet memurudur.' diyordum. Böyle düşünmekte de pek haksız değildim. Çünkü binbaşıyla konuşmalarında ya resmi sıfatlı ya da işlerin içinde bulunan bir kimsenin edası vardı.

Nitekim cezaevine vardığımızda öne düşen yol gösteren ve biraz sonra, tahliye edilenlerden bir bayanı türlü dostluk ve yakınlık gösterileriyle arabama getiren o olmuştu. Bayan, hürriyetine kavuşmuş her insan gibi büyük bir heyecan içinde idi ve bu heyecanını bir 'nutuk' şeklinde yüksek sesle ifade etmekten kendini alamıyordu ve o susar gibi oldu mu, nutuk çekme sırası sözü geçen sivil adama geliyordu. Böylece, bizim araba açık camlarından taşan bu sesleri sokak kalabalıklarına saça saça bayanı evine götürdükten sonra, itiraf ederim ki geniş bir soluk almıştım.

Artık bununla hizmetimin sona erdiğini sanıyordum. Meğer ne kadar yanılmıştım. İş, asıl bundan sonra çatallaşacaktı. Binbaşı kendisini aldığım noktaya bırakmamı söylüyor; sivil adam ise cebinden çıkardığı uzun bir kâğıda bakarak, başka bir adres veriyor, önce oraya gitmemizi istiyordu. Neden? Neden olacaktı. Çünkü orada derhal tevkif edilmesi gereken bir Demokrat Partili vardı. Bunun üzerine, her ikisi arasında önce yumuşak, sonra sert bir tartışmadır başladı. Binbaşı 'Biz onu bunu tevkif etmeye çıkmadık. Vazifemiz cezaevinden şu birkaç mahkûmu çıkarmaktan ibaretti' diyor ve karşısındakine bir türlü laf anlatamıyordu. Nihayet sabrı taştı: 'Gücenmeyiniz ama siz kimsiniz? Arabamızda işiniz ne?' dedi. Adam, Halk Partisinden filan falan diye bir şeyler mırıldanınca büsbütün çileden çıktı: 'Ben parti marti tanımam. Başımı belaya sokma! Git şuradan! Haydi marş!' diye haykırdı.

27 Mayıs'ı takip eden günlerde, gerek bu çeşit politikacıların, gerek bir külah kapmak için ortaya atılanların buna benzer daha bir takım maceralarını ya böyle sözüne güvenilir işittiğim ya da kendi gözlerimle gördüğüm çok olmuştur." (Karaosmanoğlu,1993:256-258).

Darbe günü bütün ahlaki seviyenin nasıl ayaklar altına alındığına şahit olanlardan biri de yedek subay olarak görev yapan A. Oktay Güner'dir.

Güner, Halk partililerin yönettiği operasyonlardan birine şahit olur, gelişmelere dayanamaz tavır koyar.

"'Bir tevkifata da ben gideyim' dedim. Ankara Şoförler Derneği Başkanı'nın evine gittik. Harbiye talebeleri hemen, süngülü tüfekleriyle yatakların içini, perdelerin arkasını arıyor, kadıncağız ağlayarak yüzbaşıya 'Kocam gitti, nerede olduğunu bilmiyorum.' diyordu. Bir adam çıktı merdivenden, af buyurun 'Orospu!.. Kocanı niye sakladın, söylesene!' dedi.

Kadın döndü, çok saygılı bir sesle 'Dün akşam kocamdan 500 lira borç alırken, onun çok faziletli bir beyefendi olduğunu söylüyordunuz.' dedi. Ben bunu duyunca iki tane tokat indirdim, adam merdivenden devrildi." (Güner,1995:67).

CHP'liler tarafından yönetilen sürek avı, sadece Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerde değil ülkenin en ücra köşelerine kadar yayılmıştır. Darbenin ardından 12. dönem Nevşehir milletvekili seçilen Avukat Ramazan Demirsoy da bu insan avından nasibini alır: "CHP'liler yönetime kendi partilerinin gelmiş olduğu inancı ile gerekli düzenlemeler için harekete geçtiler. Kaymakam vekiline baskı yaparak köy muhtarlarından kimilerini işten çıkartıp kendi adamlarını yerleştiriyorlardı. Bunlara birinin 'dur' demesi gerekiyordu. O kimse de ancak ben olabilirdim. Hataları, yanlışlıkları önlemek için yaptığım girişimler karşı tarafta rahatsızlık yarattı.

Olaylar olup bittikten sonra, bir süre Kaymakam vekilliği yapan doktor dostumdan öğrendiğime göre, ilimizden otuz kişilik bir CHP heyeti başlarında bir Kurucu Meclis üyesi olduğu halde vali generale gidip benim durdurulmamı istemişler. O da konuyu polise havale etmiş. Yanlarında bir partili olmak üzere, Kudret Gazetesi abonesi için gezdiğim köylerin hepsine gidilmiş, soruşturma yapılmış, dişe dokunur bir şey bulmayınca, Senirkent Köyü'nde bir kahvede beş dakika oturup çay içmiş olmam, yasak siyasi gezi yapma sayılarak, benimle birlikte olan dört partili ile birlikte nezarete konmam kararlaştırılmış. **İhtilal valilerinin bir aya kadar istediklerini hapsetme yetkileri vardı.** Bir haftalık nezaretten sonra salıverildik, sadece ben mahkemeye verildim ve beraat ettim." (Demirsoy,1997:101-102).

MAĞDURLARIN İLK DURAĞI: HARP OKULU

Şüphe yok ki 27 Mayıs mağdurlarının hayat çizgilerindeki en önemli köşe taşlarından biri, Harp Okulu günleridir. 27 Mayıs sabahı evlerinden alınarak Harp Okuluna gidiş ve Harp Okulu günleri... Yaklaşık on yıldır sivil otoriteye karşı bilenen askeri otoriteyle sivil otoritenin birbirine ilk temas noktasıdır, Harp Okulu. DP'liler burada, zihinlerinde kalın çizgilerle izler bırakacak ve unutulması zor anlar yaşarlar.

Yargıtay Eski Başkanı Sami Selçuk da 27 Mayıs'ta askeri darbenin çirkin yüzünü gördüğünü belirterek "**Bütün siyasetçilerin, milletvekillerinin, bakanların dövüldüğüne tanık oldum.**" **demektedir.** (Selçuk,2012).

DP'nin ileri gelenlerinden Mükerrem Sarol, yedek subaylığını yaptığı yere kaderin bir tecellisi olarak şimdi gözaltında gelmektedir. "Beni eski Harbiye mektebi denilen, yedek subaylığımı yaptığım yere getirdiler. Ve arka kapıdan, büyük selamlık girişinden soktular.

Genç subaylar girişin iki tarafını doldurmuşlar. **Adım duyulunca, 'İşte bu baş hayvan da geldi... alçaklar... namussuzlar... hırsızlar... deyyuslar... vatan hainleri.' şeklinde bağırdılar.** Beyinleri öyle yıkanmış ki hayatta bir kere karşı karşıya gelmediğim insanların korkunç bir husumetine hedef oldum." (Birand,1999:176).

Meclis Bütçe Komisyonu Başkanı Balıkesir Milletvekili Halil İmre, Harp Okuluna gelişinden itibaren hem sözlü hem fiili tacize uğrar. "Şu, içindekilerle beraber imhasını düşündüğümüz (!) Harp Okulunu hiç görmemiştim. Cipten etrafı da pek göremiyordum... Bir ağaçlık yoldan geçip durduk. Burası Harp Okulu idi. Yolda iki sıralı duran ve kapıda bekleşen genç öğrenciler coşkulu idi. Bağrışıyorlardı. Cip durunca, cipin tenteleri yandan, arkadan yumruklanıyor, 'Kim, Kim?' diye bağırıyorlardı.

Cipin kapısı açılınca, kapıda bir kurmay binbaşı belirdi. Saçları, bıyıkları hiç olmadığı kafasında sadece gözlerini görüyordum. Birden, iyice bir mal bulmanın keyfi ile 'Sen... Halil İmre... Bütçe Komisyonu Başkanı... Yap şimdi denk bütçeni... Orospu çocuğu...'dedi.

O yuvarlak kafada, bana dikilen gözlerden başka, kıpırdaşan dudaklar arasından, karanlıklara açılan bir ağız da gördüm. Sonra o karanlık boşluktan kısa, tam dört harflik bir 'Tuuh' diye ses patladı. Bu sade kuru bir ses değildi. Başımı insiyakla geri çektim. O boşluktan çıkan pis mermi cipin bir yerine yapıştı." (İmre,1976:298).

27 Mayıs sabahının zoraki darbecilerinden yedek subay A. Oktay Güner, bazı DP'li büyüklerini görmek için bir vesile bularak Harp Okuluna girer. Harp Okulundaki kötü muameleye bu sırada şahit olan Güner, eski bakan Tevfik İleri'ye yapılan muameleyi DP'li Atıf Benderlioğlu'ndan dinler. "Bir uzun koridor, Demokrat Partili Bakanları, milletvekillerini döverek söverek götürüyorlardı." (Güner,1995:68).

Güner'in, Benderlioğlu'ndan dinlediği hatıra, beslenen husumetin boyutlarını göstermesi bakımından dikkate değer! "Tevfik İleri, ikindi namazını kılmaktadır. Bir yarbay veya binbaşı gelir, manevra kıyafetli. 'O ne bileyim ne çocuğu Tevfik İleri nerede?' der. 'Tevfik Beyefendi namaz kılıyor.' derler.

Tevfik ağabeyi tekmelemeye başlar, tekmeyi yer secdeye gider, tekmeyi yer rükuya devam eder, tekmeyi yer selamını verir, tekmeyi yer duasını tamamlar, o zabit çılgına dönmüştür. 'Be adam, seni öldüreceğim, bir şey söyle.' der." (Güner,1995:69).

Harp Okuluna geliş badiresi atlatıldıktan sonra şimdi de Harp Okulunda bekleyiş saatleri başlamıştır. Hakaret ve tecavüzler burada da devam etmektedir. DP'li Halil İmre o anlara şu ifadelerle kayıt düşer: "Arkamdan, kısık kısık, zaptedilmeye çalışılan bir hıçkırık duydum.

Hüseyin Ortakçıoğlu idi. Bir teessür, bir keder hıçkırığından ziyade bir buhran boşanması idi. Salona değişik rütbeli subaylar girip çıkıyordu. Biri Sefer Eronat'ın hemşerisi imiş. Yanına geldi. Ona iyi olmadığını, hatırlayabildiğim bir şeyler söyledi. Eronat'ın bana arkası dönüktü. Sonra Samed'in yanına geldi. Ağzına ne geldi ise söyledi." (İmre,1976:300).

Bu duyguların tesiri altında olacak ki aynı zamanda edebiyatçı olan Samet Ağaoğlu Harp Okulu günlerini ve duygularını anlatan şu dizeleri kaleme alır:

"Çok küçüldü dünyam,

İnce uzun bir koridor,

Duvarlarda resimler,

Gidip geliyor,

İsimler, isimler, isimler..." (Öymen,1986:261).

Harp Okulunda sıkıntılı anlar yaşayan, dünyası önemli ölçüde küçülenlerden biri de Bursa Valisi İhsan Sabri Çağlayangil'dir. Çağlayangil, burada ölme ve öldürülme duygusunu sıkça tadanlardandır.

"Harp Okulu'nda sıkıntılı günler geçirdik. Öğrenciler bize soğuk savaş ilan etmişlerdi. Bir olayı aktarayım. Bir gece yatağımda oturmuş kitabımı okuyorum. Harp Okulu öğrencileri de ellerinde silah, başımızda nöbet tutuyorlar ve aralarında konuşuyorlar.

-Bu gece bunları saat kaçta öldüreceğiz?

Diğeri cevap veriyor: -Saat 03,00'da.

Kitabımı okumaya devam ediyorum.

Öğrenciler gözleriyle de beni süzüyorlar. Genç genç çocuklar.

Ben hiç oralı değilim. Bu kez içlerinden biri dayanamayıp bana soruyor:

-Konuştuklarımı duymadınız mı?

-Duydum.

-Peki niye hiç telaş etmiyorsunuz?

-Ne yapabilirim? Öldürecekseniz öldürürsünüz!

Ortalıkta çeşitli rivayetler dolaşıyordu. Harp Okulu talebelerinin hapishaneyi basarak bizi öldürecekleri haberleri yayıldı ortalığa. Bir süre sonra rivayetler gerçekleşti. Gürültü koptu. Hakiki mermi atışları başladı. Bizim kaldığımız bölümün camlarından kurşunlar yağıyordu. Görevli bir subay bize 'Yere yatın' komutu verdi. Biz Erkmen ve Ağaoğlu ile volta atıyorduk harekât başladığında. Mozayik beton zemine yattık." (Çağlayangil,1990:20).

Harpokulundaki DP'liler, kendi başlarına kaldıkları dakikalarda içe dönük eleştiriler ve değerlendirmeler yapmaktadırlar.

Hepsinin içinde bulunduğu ortak nokta, allak bullak olmuş zihinler ve daha ziyade başka arkadaşlarını suçlu görme duygusudur.

"Salonun radyosu çalıyor, haberleri veriyordu. Fon müziği de diyebileceğimiz ara müzik (Harpokulu Marşını) iyice bellemiştik. Kalabalıklaştıkça konuşmalar, yorumlar çoğalıyor, endişeler azalıyordu. Asıl suçlu olarak Hükümet ve Tahkikat Komisyonu azaları gösteriliyordu. Hatta aramızda bile, bu akıbetimizin sorumlularının onlar olduğunu, bunu nasıl önlemeye çalıştıklarını konuşmaya başlayanlar vardı. Genel İdare Kurulu, grup idare heyeti üyeleri arkadaşlarımız henüz suçlu veya zanlı değillerdi. Salonun havasında, kollektif bir suç ortaklığından, ferdi bir kurtulma, sıyrılma temayülü hissediliyordu." (İmre,1976:306-307).

Bu psikoloji bir an o kadar belirginleşir ki iktidarın son günlerinde Menderes'e parti içi muhalefet yapan üç bakan; Sıtkı Yırcalı, Ethem Menderes ve Şemi Ergin, darbenin liderine bir şefaat talebinde bulunurlar. Talep Gürsel tarafından genç darbecilere havale edilir. Bakanlar, darbecilerle konuşurken kimliklerinden iyice sıyrılmış tanınmaz hale gelmişlerdir.

"Ankara'da Kara Harp Okulu'nda tutuklu bulunuyorlardı. Bunların içinden Sıtkı Yırcalı, Ethem Menderes ve Şemi Ergin, Cumhurbaşkanı Gürsel'e bir mektup göndermişler, özel görüşme talebinde bulunmuşlar.

Gürsel bu mektubu 'gereği' ricasıyla MBK'ya göndermiş. MBK, Muzaffer Özdağ ile bana bu şahıslar ile görüşmek için bilgi verdi. Özdağ ile beraber Harbiye'ye gittik ve bu şahısları bulduk. Bir odaya davet ettik, isteklerini sorduk. Muzaffer not alıyordu. Hemen hemen hepsi kendilerinin kusuru olmadığını bütün kabahatin ve kusurun Adnan Menderes'te olduğunu ifade ettiler." (Er,1999).

Harp Okulunda gerçekleşen ilginç bir olay da iktidarın birkaç gün önceki iki lideri olan Bayar ve Menderes'in karşılaşmalarıdır.

On yıl boyunca ülkenin kaderini ellerinde bulunduran bu iki adam, Harp Okulunun tuvaletinde tesadüfen karşılaşırlar.

Celal Bayar bu sahneyi şöyle anlatıyor: "Tuvalete gittim. Muhafızlarımız içeri girmiyorlardı. İçeri girdim. Lavabonun başında biri elini yüzünü yıkıyordu. Baktım hayretle gördüm, Adnan Bey'di. O da durdu ve bana baktı. 'Olan oldu.' dedim Menderes'e. 'Şimdi artık metin ve sakin olmak lazım Adnan Bey!'" (Öymen,1986:251-252).

1957 seçiminde Demokrat Parti'den (DP) Erzurum milletvekili seçilen ve görev süresi dolmadan 27 Mayıs darbesini yaşayan Abdülmelik Fırat da diğer DP'lilerle birlikte tutuklanıp Harp Okulunda hapsedilmişti. Abdülmelik Fırat, Harp Okulunda yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: "İstanbul'a götürülecek ilk kafileden beni indirdiler. O sevkiyattan Yarbay Fazıl Akkoyunlu ile bir albay sorumluydu. **Akkoyunlu yarbaydı ama Milli Birlik Komitesi üyesi olduğu için albay onun emrindeydi.** Yarbay Akkoyunlu 'Gidip Kürdistan dağlarında isyan çıkaracaksın. Onun için seni burada öldüreceğiz.' dedi. 'Söylediklerin saçma. Kürdistan dağlarında ölseydim, cesedime bile yaklaşmaya cesaret edemezdiniz. Burada elim kolum bağlı olduğu için alnıma namluyu dayamış Seni öldüreceğiz diyorsunuz. Serbestsiniz, öldürseniz de hiçbir mihnetim (sıkıntım) yok.' dedim. Harp Okulu'nun yanı başındaki ormanlıkta 15-20 dakika kadar yürüttüler. Bir ambulans duruyordu. Önde bir asker sürücüyle bir subay, arkada eli silahlı askerler oturuyordu. Yanıma bir teğmen yerleşti ve alnıma tabancayı dayadı.

Bu sırada bir gürültü koptu. Baktık Hamido'yu (Hamit Fendoğlu) getiriyorlar. Ankara'da kömür tevziinde çalışan ve DP'nin gençlik teşkilatında görevli cesur bir insandı. Onu da tekmelerle ambulansa bindirdiler, beni bırakıp Hamido'ya çullandılar. Hamido da karşılık vermeye çalışıyor ama tek başına o kadar silahlı insanla nasıl baş edecek? Kürtçe 'Yeter, ne kadar direnirsen o kadar gazaba uğrarsın.' dedim ve yatıştırdım.

10 dakika sonra tekrar gürültü koptu. Dışarıyı görmüyoruz ama sesleri duyuyoruz. Ön tarafa sonradan Binbaşı Sami Bey olduğunu öğrendiğim biri bindi. Oradakilere 'Harp Okulu Komutanı'nın yaveriyim. Bu milletvekillerinden biz sorumluyuz, siz götüremezsiniz.' dedi. Bizi kurşuna dizeceklerini haber almış, gelmiş. Bizi Harp Okulu'na geri götürdüler. Öğrenciler 'Bunlar kaçarken yakalanmış.' diye bize saldırdı. Binbaşı 'Hayır öyle değil.' dediği halde birkaç dipçik darbesi indirdiler. Biri çok sert gelince yana eğildim, dipçik kapıya geldi, camlar aşağı indi. Milletvekillerini tekme tokat dövüyor, tükürüyor, ağır hakaretler savuruyorlardı.

Asker kökenli CHP milletvekilleri de üniformalarını giyip dayak yememizi izlemeye geliyordu. Selim Soley diye CHP'li bir milletvekili subay üniforması içinde Harp Okulu öğrencileri arasına karışmış, dayak yememizi izliyordu. Sonra bir odaya kilitlediler.

Biraz sonra bizi kurtaran binbaşı geldi, yukarıya çıkardı. Tahkikat Komisyonu üyeleriyle bakanlar yalnız kalmıştı. Diğer milletvekilleri Etimesgut Havaalanı'ndan yük uçaklarıyla naklediliyordu. Nereye götürüldüklerini kimse bilmiyordu. Oradakilerle toplandık, birbirimize olan biteni sorduk. 'Nereye götürdüler?' diye sorulunca 'Nereye gitsek Kürdistan'ı kurmakla suçlanıyor, kurşuna dizmeye kalkışıyorlar.' dedim.

Abdülmelik Fırat, Harp Okulu'nda Hasan Polatkan ile karşılaşmasını şöyle anlatıyor: Hasan Polatkan, 'Ah kardeşim, bizi armut gibi topladılar.' dedi. Hakikaten doğru dürüst bir mukavemet olsaydı kolay darbe yapamazlardı. Çarpıcı bir örnek vereyim. Meclis'teki nöbetçi erlerden biri Malazgirtliydi. Tüfeğini doğrultarak Harp Okulu öğrencilerini Meclis'e sokmadı. 15-20 dakika uğraşıyorlar, o eri aşıp giremiyorlar. Sonra gidip komutanı yüzbaşıyı buluyorlar. O geliyor 'Bunlar bizden.' deyince bırakıyor. Ağrı Milletvekili Halis Öztürk de 'Bilseydim iki, üç bin kişiyi Ankara'ya yığar, darbeyi engellerdim.' diyordu.

Abdülmelik Fırat, Fatin Rüştü Zorlu ile karşılaşmasını da şöyle anlatıyor:

Sabaha kadar sohbet ettik. Zorlu 'Beni asacaklar. Belki bir daha karşılaşmayız.' dedi ve çok şey anlattı. Hakikaten de öyle oldu. Zorlu'yla o günden sonra karşılaşmadık. Yassıada'da en çok hakaret görenlerin başında geliyordu. Bir gün odasından geç çıkınca görevli subaylar onu itiyor. O da güçlü kuvvetli birisiydi, onları itince dövmüşler, burnunu kırmışlardı." (Fırat,2008).

Emekli Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, Ankara'daki evine tutuklamak için gelen subaylara, "Ben Çanakkale kahramanıyım, Atatürk'ün silah arkadaşıyım, gaziyim, eski genelkurmay başkanıyım... Bana hakaret edemezsiniz!" diye karşı çıkmıştı. Yamut'u önce tokatladılar, sonra merdivenlerden yuvarladılar. Yamut, hakaret ve işkencelere dayanamadı, Yassıada'da yargılamalar sırasında hayatını kaybetti.

27 Mayıs'ın tutukladığı asker ve generaller, sadece bu iki isimle sınırlı değildi. Salih Coşkun, Kore kahramanı; Avni Karaca, süvari yarbayıydı. Gazi Yiğitbaşı ve Yümni Üresin, İstiklal Savaşı'na katılmıştı. Hepsi emekli, Oramiral Sadık Altıncan, Org. Nurettin Aknoz, Org. İshak Avni Akdağ, Org. Nazmi Ataç ve Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun, Yassıada'da aynı hücreleri paylaşmıştı.

27 Mayıs cuntasının gözaltına aldığı generallerin suçu, darbelere karşı olmaları ve cuntalara katılmamalarıydı**. Gözaltına alınan üst düzey muvazzaf-emekli komutanlar en ağır işkencelere ve hakaretlere maruz kaldı.**

O gün evlerinden alınıp Harp Okuluna götürülenlerin bir kısmı da mevcut hükümetin bürokratlarıdır.

Nişantaşı Valikonağı Caddesi'nde bulunan Hayat Apartmanı'nın önünde bir tank ve askerleri taşıyan iki araç göründü. Cemselerin (askerî araç) projektörleri, ortalığı gündüze çevirmişti. **İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay,** açtı kapıyı. "Sizi götürmeye geldik!" dedi bir subay. Oktay, hemen hazırlandı. Biri 13, diğeri 15 yaşındaki oğulları ve eşi ile vedalaşamadan gitti. (Gürsoy,2011).

Darbeciler hızlarını alamamış, futbol takımlarını dahi hedefe koymuşlardı. Fenerbahçe-Gençlerbirliği maçında yaşanan olaylardan ötürü Fenerbahçeli yöneticiler; Fikret Arıcan, Faruk Ilgaz ve Rüştü Dağlaroğlu, **Harbiye**'ye çağrılıp gözaltına alınmışlardı. Kurmay Albay Emin Alptekin, "Suçlular cuma gününe kadar mutlaka cezalandırılacaktır. Aksi halde bütün spor faaliyetlerini 11 Mart'tan itibaren yasaklayacağımızı gibi sizi ve kulübünüzü de cezalandıracağız. Bu yasaklara sebep olan da zaten pek sevilmeyen Fenerbahçe'dir. Fenerbahçe 27 Mayıs'a karşıdır. Bu nedenle Fenerbahçe'yi kapatacağız." demişlerdi. (Radikal,2011).

Yassıada'ya götürülenler; Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, kabine üyeleri, 402 DP milletvekili, asker–sivil bürokratlarla birlikte 500'den fazla kişiydi. Ankara Harp Okulunda ve İstanbul Davutpaşa Kışlası'nda tutuklu olarak toplanan DP'lilerin, Yassıada'ya sevki sırasında korkunç hakaretler, elle tacizler, darp ve benzeri sahneler yaşandı. Yassıada'ya elleri kelepçeli, silahlar üzerlerine çevrili götürüldüler.

27 Mayıs darbe günlerinde, dönemin yöneticilerine bu işkence ve eziyetleri yapan Harp Okulu öğrencileri sonraki yıllarda darbeciliği kendilerine meslek edinmiş, her fırsatta bir darbe kalkışması içinde olmuşlardı. Avni Özgürel, bu vakayı şöyle analiz ediyor:

1960'ta bir yıllık eğitimden sonra mezun edilen Harb Okulu talebelerinin önemli bir kısmı Yassıada'da inzibat hizmetiyle silahlı kuvvetlerdeki görevlerine başladılar. Yakın zamana kadar TSK'nin komuta kademesi söz konusu dönemde hızlandırılmış eğitime tabi tutuşup mezun edilen ve Yassıada tecrübesini yaşamış subaylardan oluşuyordu. Bugün komuta mevkiindeki generallerin hepsinin gerek hafızasında gerekse ruh dünyalarında Alb. Talat Aydemir'in Harb Okulu Komutanı olduğu günlerin ve 22 Şubat-21 Mayıs darbe girişimlerinden başlayarak, 12 Mart 1971 müdahalesi ve 12 Eylül darbesinin iz bıraktığı tartışılmaz bir gerçektir. (Özgürel,2009)

DARBENİN BEYNİ OLARAK: MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ

İktidarı devirmenin verdiği zafer sarhoşluğu, darbecilerde birkaç gün sonra yerini küçük bir paniğe bırakır. Ülkenin kurulu düzenini işleten iktidar, artık yoktur. Dahası mevcut zaferden pay kapmak üzere Ankara'yı doldurmuş çok sayıda şahıs, ortada dolaşmaktadır. Kargaşa kaosa dönüşmek üzereyken darbeciler ülkeyi getirdikleri konumu, bütün gerçekliğiyle idrak ederler.

Bu kişilerden biri de darbenin önemli adamlarından Binbaşı Orhan Erkanlı'dır. "29 Mayıs gecesi birkaç arkadaşla beraber Ankara'ya geldik. Komite ismini almış olan topluluk Başbakanlık'ta çalışıyordu.

Kapıdaki nöbetçiler beni içeri almadılar. O günlerde ortalıkta dolaşan yüzlerce binbaşından ne farkım vardı? Kimse kimseyi tanımıyor ve kimse kimseye güvenmiyordu. **Tam bir kargaşa, şaşkınlık ve düzensizlik içindeydik. Silah zoruyla Başbakanlık'a ancak girebildim.**

Bakanlar Kurulu'nun toplantı salonuna girince şaşkınlığım bir kat daha arttı; 50-80 kişilik bir kalabalık, kabine toplantısı yapılan masanın etrafında kısmen oturmuş, kısmen ayakta, her kafadan bir ses çıkıyor...Bunlar kimdi, çoğunu tanımıyordum. Milli Birlik Komitesi bu topluluk muydu? Bizim Atatürkçüler Cemiyeti'ne ne olmuştu? Eski arkadaşlarımız nerede idiler? Kafam bir sürü soruyla doldu. Tanıdık arkadaşlarla görüştük, bir kenara iliştim, konuşulanları dinlemeye başladım... Sabaha karşı Başbakanlık'tan çıktım, şiddetli bir yağmur yağıyordu, taksi bulamadım ve annemin Cebeci'deki evine kadar yaya yürüdüm.

Üç gündür Türkiye'yi idare ediyorduk, fakat binecek bir araba bulamıyorduk. Bu yürüyüş bana iyi geldi; daldığım rüyalardan ayıldım. **Yıktığımız devletin altında kaldığımızı, çok kısa zamanda duruma hakim olamaz ve kendisine Komite ismini veren bu grubu düzene sokmazsak, devleti de kendimizi de batıracağımızı idrak ettim.** Birbirini tanımayan, hiçbir fikir ve usulde beraberliği olmayan bu heyet tesadüflerle bir araya gelmişti. Daha sonraları söylendiği gibi; erken gelen, 'Ben komite üyesiyim' diye oturmuş, kalkmıyordu." (Erkanlı,1972:18-19).

Kargaşa, şaşkınlık ve düzensizliği bütün hücreleriyle hissedip yıktıkları devletin altında kalmaktan endişe eden darbeciler, derhal bir yönetici komite tesis etme kararı alırlar.

Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı, bu olayı şöyle anlatıyor: "Bizim toplantımız, 6-7 saat devam etti. Seviyeli ve ciddi tartışmalar yapıldı, altmış kişilik liste birkaç defa elden geçti. İlk kararı uygulama imkanı bulunamadı, yani komiteyi yirmi kişide dondurmadık. Üyeler, arkadaşlarını, şahsi hesaplarını ve hislerini unutamadılar, neticede; bir tavan rakkamı tesbit etmekten vazgeçtik, önce isimleri tesbit etmeyi ve adet üzerinde durmamayı uygun bulduk. Hepimiz bunun son şans olduğunu lüzumsuz inadlar nedeniyle işi uzatır ve o gün netice alamazsak, çok büyük problemlerin çıkabileceğini anlıyorduk. **Sekiz kişinin oy birliğiyle otuzsekiz kişilik bir liste meydana geldi ve kapıya asıldı...**

Komiteye alınmayanların büyük çoğunluğu kararı sukunet ve itaatle kabul ettiler, birkaç kişi tehdit, şantaj yollarını denedi ve iş bitti. Artık Türkiye'nin kaderi belirsiz bir süre için otuzsekiz kişinin eline terk edilmişti. Gürsel hiçbir itirazda bulunmadı. **İşte ihtilaller tarihinin en enteresan komitesi böylece doğdu.** Kendilerinin mutlaka komiteye alınacaklarından emin olan 1955-56 yıllarından beri bizimle çalışan bazı arkadaşlarımız mecburen komite dışında kaldılar. Zira hiçbiri 27 Mayıs günü Türkiye'de değildi, yabancı ülkelerde vazifeli idiler, bu arkadaşlar bizi sonuna kadar affetmediler." (Erkanlı, 1972:295-296).

Sonuçta darbenin sahipleri, tespit edilmiştir. Darbenin gerçek sahiplerinden oluşan liste, Bakanlar kurulunun kapısına asılır. "İkilik, 38 kişilik Milli Birlik Komitesi listesi, sınav sonuç belgesi gibi, Bakanlar Kurulu kapısına asıldıktan sonra da sürüp gidecekti. Milli Birlik, aslında 'Milli İkilik'in dış görüntüsüydü." (Öymen,1986:270).

MBK, artık ülkeyi fiilen yönetiyordu. Cemal Gürsel, devlet başkanıydı. MBK üyesi Fahri Özdilek başbakan, Ekrem Tüzemen adalet bakanıydı. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Adnan Menderes'in idamından iki ay sonra (20 Kasım 1961) 26. hükümeti kurarak başbakanlık koltuğuna oturdu.

Milli Birlik Komitesi şu şahıslardan oluşuyordu: Başkan: Orgeneral Cemal Gürsel. Üyeler:Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral Cemal Madanoğlu (8 Haziran 1961'de istifa etti), Tuğgeneral İrfan Baştuğ (13 Eylül 1960'da trafik kazasında öldü), Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Albay Ekrem Acuner, Albay Mucip Ataklı, Albay Osman Köksal, Albay Fikret Kuytak, Albay Sami Küçük, Albay Haydar Tunçkanat, Albay Alparslan Türkeş (13 Kasım 1960"da tasfiye edildi) Albay Muzaffer Yurdakuler, Yarbay Rafet Aksoylu, Yarbay Fazıl Akkoyunlu (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yarbay Orhan Kabibay (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yarbay Mustafa Kaplan (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yarbay Suphi Karaman, Yarbay Sezai Okan, Yarbay Ahmet Yıldız, Binbaşı Enamullah

Çelebi, Binbaşı Orhan Erkanlı (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Binbaşı Vehbi Ersü, Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Binbaşı Kadri Kaplan, Binbaşı Muzaffer Karan (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Binbaşı Mehmet Özgüneş, Binbaşı Şükran Özkaya, Binbaşı Şefik Soyuyüce (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Binbaşı Dündar Taşer (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi),Yüzbaşı Münir Köseoğlu (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yüzbaşı Selahattin Özgür, Yüzbaşı Rıfat Baykal (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yüzbaşı Ahmet Er (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yüzbaşı Numan Esin (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi),Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi), Yüzbaşı İrfan Solmazer (13 Kasım 1960'da tasfiye edildi).

Darbecilerin doğum yerlerini, Harp Okuluna giriş ve çıkış tarihlerini gösteren liste ise şöyleydi:

Soyadı	**Doğum yeri ve tarihi**	**Harbiyeden mezuniyeti**
Gürsel	Erzurum	1895-1916
Acuner	Tokat	1916-1935
Akkoyunlu	Yozgat	1914-1936
Akayoğlu	Kütahya	1920-1941
Ataklı	Erzurum	1919-1940
Baştuğ	Van	1908-1929
Baykal	İzmir	1926-1949
Çelebi	Yalova	1926-1947
Ersü	Akhisar	1927-1949
Erkanlı	Kırşehir	1924-1944
Ersoy	Erzincan	1918-1939

Esin	Biga	1929-1949
Gürsoy	Ankara	1925-1945
Kabibay	İstanbul	1918-1937
Kaplan	İstanbul	1922-1940
Kaplan	Drama	1923-1942
Karaman	Bayburt	1922-1941
Karan	İstanbul	1917-1938
Karaca	Antalya	1927-1949
Köksal	Selanik	1916-1938
Köseoğlu	Sakarya	1923-1943
Kaylak	Ankara	1915-1938
Küçük	Drama	1916-1938
Maden	Eşme	1907-1926
Okan	İstanbul	1917-1939
Özdağ	Kayseri	1933-1950
Özdilek	Bursa	1898-1916
Özgüneş	Kayseri	1921-1943
Özgür	İstanbul	1925-1944
Özkaya	Antalya	1925-1943
Solmazer	Gönen	1925 Harbiye Mezunu değil
Soyuyüce	Sivas	1924-1943
Taşer	Gaziantep	1925-1944
Tunçkanat	Bandırma	1921-1941

"Milli birlik komitesi'nde en yaşlı üye 65, en genç üye 27 yaşındaydı. Yaş ortalaması 41'di. 38 subaydan 32'si kurmay subaydır. Bunlardan 4'ü (Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ) dönemlerinin Harp Okulu birincisi olarak mezun olmuşlardı.

Gizli örgütün yurt dışı görevleri nedeniyle hükümet darbesine katılamayan ve dolayısıyla Milli Birlik Komitesi'nde yer almamış aktif üyeleri de bulunuyordu: Talat Aydemir (Kore), Dündar Seyhan (Washington), Halim Menteş (Napoli), Sadi Kocaş (Londra)..." (Özdemir,1988:250-251).

MBK üyeleri, 61 Anayasası ile kurdukları Cumhuriyet Senatosuna, kendilerini ömür boyu senatör olarak atamışlardı. Orgeneral Fahri Özdilek, Tuğgeneral Mucip Ataklı, Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Binbaşı Şükran Özkaya, Albay Ekrem Acuner, Kurmay Albay Ahmet Yıldız, Yarbay Suphi Karaman ve Yarbay Sezai Okan'ın senatörlükleri, Cumhuriyet Senatosunun kaldırıldığı 12 Eylül 1980'e kadar yirmi yıl sürdü. 12 Eylül kaldırmasa ölünceye kadar senatör kalacaklardı.

İcraatları

Millî Birlik Komitesi (MBK), TBMM'nin görev ve yetkilerini üstlendi. Yasama, yargı ve yürütme yetkileri komitede toplandı. 1924 Anayasa'nın önemli maddelerinde, değişikliklere gidildi. Cumhurbaşkanının yargılanmasının yolu açıldı. Yüksek Adalet Divanı ve Yassıada Mahkemesi kuruldu. 38 kişilik MBK üyelerinin kimlikleri, 27 Mayıs'tan 17 gün sonra açıklandı.

Darbecilerin kanunlarda yaptığı ilk önemli değişiklik TCK'nın 56. maddesi olmuştu. "MBK tarafından Türk Ceza Kanunu'nun 65 yaşını geçmiş olanlara idam cezası uygulanmayacağına dair 56. madde değiştirildi. Bu cezanın uygulanması hakkındaki yaş sınırı kaldırıldı. Anayasa'yı ihlal suçundan fer'i faillik ihdas edildi.

Yapılan değişiklikler "mâkable şâmil" (öncesine geçerli) hale getirildi.

11 Temmuz'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu "hukukun umumi kaidelerine aykırı" hükümlerin hukuki gerekçesi, en şöhretli hukuk otoritelerimizin verdikleri bir raporda etraflı şekilde açıklanmıştı." (Gökdemir, Öztuna,1987:119).

Darbenin ilk günlerinde bir panik içinde teşkil eden MBK'da darbeciler, uzun süre memleketi ilgilendiren meselelerin önem sırası konusunda garip bir bocalama içine girerler. Binbaşı Erkanlı, o günleri şöyle anlatıyor: "**Beyrut'ta yapılacak bir güzellik kraliçesi seçimine Türkiye'yi temsil edecek hanımın gidip gitmemesi saatlerce tartışılıyordu**. Bazen en önemli meseleler birkaç dakikada karara bağlanıyor, bazen de incir çekirdeğini doldurmayan işler için saatler harcanıyordu." (Erkanlı,1972:61).

Toplantıların ilk acemiliği atılınca bu kez başka bir sorun çıkar. Darbe lideri Gürsel, 38 kişilik kalabalık bir heyetle çalışıp ülke yönetimine ait kararlar almaktan pek hoşlanmamışa benzemektedir. Nitekim bu fikrini bir gün MBK'da açar. Ancak bu sözler, kızılca kıyameti kopartır.

"Bir gün komite denen topluluk, Başbakanlık'taki Bakanlar Kurulu odasında çalışma halinde iken, Başkanlık müsteşarlığı yapan Türkeş ve özel kalemde bulunan Rıfat Baykal, Paşa'nın emrini tebliğ ettiler: '**Paşa hepinize teşekkür ediyor. Artık işleri bitti kıtalarına gitsinler, burada bana yardım etmek için birkaç arkadaş kalsın yeter, ben devleti idare ederim.**'

Generalin arkadaşları vazifelerini yapmışlar, ilk iş olarak komite denen topluluğu dağıtmasını tavsiye etmişlerdi. Tarih yine tekerrür ediyordu: Paşa, Devlet Kuşu'nu başına koyanları, kendisini evinden alıp Türk devletinin başına getirenleri, bu uğurda ve bu gayeyi elde etmek için yıllarca gizli örgütlerde çalışanları, hayatlarını riske edenleri, kuru bir teşekkürle geldikleri yere göndermek, onlardan kurtulmak istiyordu. Çeşitli kompleksler onu da etkisine almıştı.

Tabii hiçbirimiz kıtalarımıza dahi gidemeyecek, yolda emeklilik emirlerini alacaktık. Artık ordu bizi kabul etmez ve birlikleri emanet etmezdi. Millet ve Ordu yalnız kendisini tanıyordu, komite henüz ismen ilan edilmemişti, bizi dağıtması kolaydı. Belki eski arkadaşlarından yeni bir komite teşkil eder belki de tek başına devleti yönetirdi." (Erkanlı,1972:295).

Erkanlı, bundan sonra yaşananları şöyle anlatıyor: "**O gün ihtilal rayından çıktı, böyle bir başkanla bu yolun sonuna kadar gidilemezdi. Gürsel toplantıya davet edildi ve tartışma başladı.** Kendisine gerekenler söylendi: İhtilal diktaya giden bir iktidarı yıkmak, yerine askeri bir dikta kurmak için yapılmamıştı. Devleti tek başına idare etmek ne demekti? Kimlerle yönetim devam edecek ve neler yapılacaktı? Buraya kellelerini koltukları altına alarak ideallerini gerçekleştirmek, Türkiye'de yeni bir düzen kurmak maksadıyla gelenleri, ancak bu cesareti gösterebilenler, silaha sarılabilenler geri gönderebilirlerdi. Eşit hak ve yetkilere, sorumluluklara sahiptiler. Rütbeleri sembolikti, hepsinin müşterek ve tek sıfatı ihtilalcilikti. Kimse kimseyi bir teşekkürle buradan çıkaramazdı...

Paşa, konuşmaları çok yumuşak ve sakin bir tavırla dinledi. Sözlerinin yanlış anlaşıldığını, hepimizi evladı gibi sevdiğini beyan ederek işi tatlıya bağladı. Bu hadise, komite içindeki gruplaşmaların generallerin süratle emekli edilmelerinin ve hepsinden önemlisi, karşılıklı güven ve saygının gölgelenmesinin başlangıç sebebi oldu." (Erkanlı,1972:296).

Kardeş kavgasını bitirmek için yönetime el koyduğunu ilan eden Komitenin asıl niyetinin ne olduğu, icraatlarından belli olmuştu. Devletin bütün kurumlarına, kaynaklara ve hazineye el konuldu. Nahiye müdürlüklerinden kaymakamlıklara, emniyet müdürlüklerinden yeni kurulacak kurumlara tahsis edilecek kadrolara kadar her yere asker kökenliler getirildi. 27 Mayısçılar DP'lileri hapishanelere gönderip 'hırsızlık ve ülkeyi satmakla' suçlarken, kendilerine ikbal ve imkân kapılarını açıyordu. Bir gecede Komite kararları ile askere büyük imtiyazlar sağlayan OYAK Kanunu çıkarıldı.

TSK İç Hizmet Kanunu'nda değişikliğe gidildi. Sağlık harcamalarının devlet tarafından karşılanması, orduevleri ve lojmanların kurulması, subayların bazı ağır cezalar dışında polis ve jandarma tarafından yakalanamaması gibi ayrıcalıklar getirildi.

38 kişilik Milli Birlik Komitesinin ilk icraatlarından biri, 1 No'lu Yüksek Adalet Divanının kurulması ve DP'lilerin yargılanmasını öngören kanunun kabul edilmesiydi. Milli Birlik Komitesi, Yassıada'yı bir cezaevi hâline getirdi ve burada görev yapacaklarla ilgili bütün tayin yetkilerini, kendi üstüne aldı. İdamların infazı için 65 yaş haddi kaldırıldı. Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı henüz kurulurken ölüm cezası yolları hızla açıldı.

Cemal Gürsel Arşivi'nde yer alan Millî Birlik Komitesinin ilk 20 kararında da ilginç ayrıntılar yer alıyor.

1- Yüksek Soruşturma Kurulu başkan ve üyeleri seçimi hakkında 2- Sakıt ve sabık cumhurbaşkanının yüksek adalet divanında muhakeme edilmesine dair 3- Yüksek Soruşturma Kurulu Başkanlığına Mustafa Hayrettin Perk'in ve üyeliğine de Şerafettin Gökmen'in seçilmesine dair 4- Yüksek Soruşturma Kurulu'na üç üyenin seçilmesi hakkında 5- Bazı şahısların mal beyanına davet edilmesine dair 6- Millî saraylardaki eşya ve eserler hakkında 7- Danıştay üçüncü daire azasından Şükran Esmerer'in emekliye sevki hakkında 8- Danıştay sekizinci dairesi başkanı Rasim Esmerer'in emekliye sevki hakkında 9- Sayıştay'da yapılacak inceleme ve soruşturma hakkında. 10- Yüksek Soruşturma kuruluna 12 üyenin seçilmesi hakkında 11- TC Merkez Bankası nezdindeki kambiyo karşılık fonu muamelatını incelemek üzere kurulması icab eden komisyona üye seçimi hakkında 12- Takip ve tahsiline mahal veya imkân görülemeyen bazı alacakların terkin ve affi hakkında 13- Sayıştay daire başkanlıklarına ve üyeliklerine seçilenler hakkında 14- Orgeneral Zekai Okan'ın emekliliğinin iptal ve ıslahı hakkında 15- Danıştay başkan ve üyeliklerinden Yüksek Soruşturma Kuruluna ve Sayıştay komisyonuna seçilenler hakkında 16- Yüksek

Adalet Divanı başkan üye ve yedek üye ve başsavcısı ve yardımcılarının seçimi hakkında 17- İstanbul ve Ankara'da örfi idarenin devamı hakkında 18- Gümrük Kanunu 68 maddesinin tefsirine mahal görülmediğine dair 19- Noterlik Kanunu 18 maddesinin yorumlanmasına mahal olmadığına dair 20- Yassıada'da çekilen veya çekilecek fotoğraflar veya filmler hakkında.

MBK'nin ilk tebliğleri, hep yasakları içeriyordu. DP hükümetinin sıkıyönetime rağmen durduramadığı olaylar, bıçak gibi kesilmişti. Ancak MBK, ülkeyi etrafı tellerle çevrili bir hapishaneye çeviren kararlar almaktan çekinmedi. Yasakların çoğu DP'lileri hedef alıyordu. İşte bazı tebliğler:

1 no'lu tebliğ: İkinci bir tebliğ yapılıncaya kadar kordiplomatik dahil bütün vatandaşların Millî Birlik Komitesi'nin koyduğu sokağa çıkma yasağına harfiyen riayetleri rica olunur.

3 no'lu tebliğ: Memleketin selamet ve asayişini temin bakımından ikinci bir tebliğe kadar her türlü siyasi parti neşriyat ve faaliyetleri, gösteri yürüyüşleri ve her türlü toplantılar men edilmiştir.

4 ve 5 no'lu tebliğ: İşletmeleri Silahlı Kuvvetler tarafından yapılan hariç her türlü telsiz faaliyetleri derhal tatil edilecek. Mücber sebepler olmadıkça mahalli ve şehirlerarası telefonlarla konuşulmayacak.

7 no'lu tebliğ: Bütün bankalarda mevcut olan her türlü mevduat bloke edilmiş ve bütün muamelat ile kuyudat durdurulmuştur.

19 no'lu tebliğ: TBMM feshedilmiştir. Herhangi bir siyasi parti tarafından siyasi mahiyette toplantı yapılmayacaktır.

21 no'lu tebliğ: Aşağıda gösterilen haberlerin neşri serbesttir: a- Basın toplantısında söylenen hususlar. b- Radyo yayınları. c- Yabancı devletler neşriyatından maksatlı olmayan yayınlar. d- Harekatla ilgili resim, fotoğraf, eski yeni siyasi şahısların karikatürlerinin ikinci bir emre kadar yayımlanması yasaktır.

30 no'lu tebliğ: Türk vatandaşlarının hava, kara ve deniz yolu ile yabancı memleketlere gitmeleri geçici bir zamanla durdurulmuştur (Gürsoy,2013).

Milli Birlik Komitesinin en çok tartışılan 3 Haziran 1960 tarihli tebliği olmuştu. Tebliğ'de şöyle deniliyordu: "Cinayetleri yapanların kendi suçlarını örtmek ve cesetleri yok etmek için akla ve hayale gelmeyecek canavarca tedbirlere başvurdukları anlaşılmaktadır. Şehitlerin gizli yerlere gömüldükleri, ıssız yerlerdeki kuyulara atıldıkları, bir kısmının buzdolaplarına konulduğu ve bir kısmının hayvan yemi yapılan makinelerde kıyılarak toz haline getirildiği hakkında korkunç haberler alınmaktadır. Aramalara dikkat ve hassasiyetle devam edilmektedir.

Korkunç bir vahşetle işlenen bu cinayetler er geç mutlaka meydana çıkarılacak ve sayın umumi efkarın ittilaına arz edilecektir. Cinayetlerin, kısa zamanda meydana çıkarılması için sayın halkımızın resmi makamlara ve üniversite tahkik heyetlerine yardımcı olmalarını rica ederiz."

Darbeciler olayların içinde olmadıklarını, bu açıklamaları bir psikolojinin tesirinde kalarak yaptıklarını daha sonra beyan ederler. Darbeci Yüzbaşı Numan Esin o psikolojiyi şöyle değerlendiriyor: "Öyle bir psikoloji doğmuştu ki Türkiye'de DP iktidarının her türlü melaneti yapacağına dair yaygın bir kanaat var. Adam öldürürler, kıyma makinalarında şunu yaparlar.

Bu tuhaf hatta insana komik gelen beyanlar o dönemde hemen hemen herkes tarafından doğru olarak kabul ediliyor, 'mütearife' gibi bunun üzerine gidilip araştırılıyor, 'Nerede bu ölenler?' diye soruluyordu. Şimdi biz olayların içindeyiz ama olayların içinde değiliz. Birçok şeyin olduğundan da olmadığından da bilgimiz yoktu." (Dursun,2000:149).

Kıyma makineleri iddiasının bazı Darbeciler tarafından ne kadar ciddiye alındığını dolayısıyla ne kadar çok gülünç duruma düştüklerini Binbaşı Erkanlı sonradan itiraf eder.

"İhbar furyasının bütün hızıyla devam ettiği günlerde iki önemli görülen ihbar tahkik mevzuu yapıldı. Bunlardan birisi; talebelerin öldürülerek Konya yolunda çukurlara gömüldüklerine dair, diğeri yine talebe cesetlerinin Et ve Balık Kurumu'ndaki kıyma makinalarından geçirildiğine ait idi.

Normal bir zamanda deli saçması telakki edilerek üzerinde hiç durulmaması gereken bu ihbarlar nedense ihtilal ortamında vazifelileri meşgul etmiş ve doğrusu her şeyin kendisine bağlandığı Komiteyi de gülünç hale düşürmüştü." (Erkanlı,1972:59:60).

Darbeye ilk günlerde yoğun destek veren bazı gazeteciler de olayların nasıl çarpıtıldığını ve çığırından çıktığını o günlerin mantığını geç de olsa yazarlar. Bedii Faik yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Kemal Aygün yakın arkadaşımdı. Kendi gazetemde 'eroin kaçakçısıymış' diye okudum sabahleyin. Tahkik etmeye imkân yok, lüzum da yok. Ne kadar mahvederseniz o kadar karlısınız gibi." (Dursun,2000:57).

"Darbeyi gerçekleştirenler DP iktidarını karalamak için gençlerin öldürülüp cesetlerinin Et ve Balık Kurumu'nun kıyma makinelerine atıldığından tutun, Bayar ve Menderes'in Merkez Bankası kasalarındaki altınla yurtdışına kaçmak isterken yakalandıklarına kadar bir dizi yalan haber ürettiler."

Gelişen komediyi tribünden seyreden halk ise olaya gülüp geçmekte kendi ince mizah anlayışıyla zaman zaman katkı da bulunmaktadır. Halkın darbecileri nasıl alaya aldığını Av. Talat Asal şöyle anlatıyor: "Ulus Gazetesi'nin birinci sayfasının tam ortasında şöyle bir haber çıktı:

'LİMA SUTRA isimli gayri müslim bir vatandaş iktidar tarafından öldürülerek kıyma makinesinde çekilmiştir.' Haberin meali buydu...

Muzip bir vatandaş gazeteye bunları yazan bir mektup yollamış, Ulus da bunu haber diye yayınlamıştı. Şimdi komediye gelelim.

Önce Lima Sutra adını tersinden bir okuyalım: AMİL ARTUS. Amil Artus kim? 27 Mayıs'ın Devlet ve Adalet Bakanı. Vatandaş kıyma makineleri masalı ile işte böyle alay ediyordu." (Asal,2000).

Darbecilerin ülkenin değişik yerlerinde bu menfi propagandaları seslendirmelerine de halk tepki göstermektedir. Av. Talat Asal, halkın darbeci subaylara gösterdiği tepkiyi şöyle anlatıyor: "Edirneli dostum Ali Gök anlatmıştı... Ali Bey, Lalapaşa'nın Doğanköy'ündedir. O zaman adet olduğu üzere subaylar 27 Mayıs'ı anlatmak için köye gelirler. Kahvehanede bir subay konuşur. Sakin sakin anlatır. Fakat köylülerde hiçbir reaksiyon yoktur. Bunun üzerine sinirlenen subay Yassıada'dakilere ve DP'lilere küfretmeye başlar. Öylesine ağır, ağıza alınmaz küfürler ederki köylülerden biri ayağa kalkar. Bu Hacıoğlu İsmail'dir. Hacıoğlu İsmail subaya şöyle der: 'Beyim, biz küfürün alasını biliriz. Bizi aydınlatacak adam gibi bir şeyler söyle. Yoksa biz küfürün dik alasını biliriz." (Asal,2000).

Darbecileri komedi tarihine geçirecek olaylardan biri de 'Tünelciler' adı altında kayıtlara geçmiştir. Mehmet Turgut, bu komik olayı şöyle anlatıyor: "Günlerden bir gün, başta Tahsin Marmara olmak üzere bazı Demokrat Partililer Kumkapı'da bir gazinoya giderler. Tabi 27 Mayıs Darbesi hakkında atıp tutarlar.Bu arada, konuşmalar arasında bir de tünel kazma konusu geçer. Masadakilerden birisi 'Kumkapı'dan Yassıada'ya tünel kazarak Menderesi kaçırmak' gibi, hayale bile sığmayacak bir fikir ortaya atar ve bunun üzerinde ileri geri konuşulur. Kumkapı'dan Yassıada' ya denizin altından tünel kazmak ve Menderesi kaçırmak! Mantık bakımından olacak iş değil, hesap bakımından olacak iş değil, teknik bakımından olacak iş değil...

O gün bu insanlar, gecenin geç saatlerinden itibaren, sağa sola çekilerek, ileri geri sürüklenerek, bazen güler yüzle, bazen asık suratla, bazan küfürlü hareketli sözlerle, bazan da nezaket ve şefkat gösterileriyle çeşitli şoklardan geçirilerek, oradan oraya koşturulurlar ve sabahleyin kendilerini Balmumcu 'da bulurlar. Balmumcu'ya kapağı attıktan sonda isimleri 'tünelciler' olur.

Dosyalarının üzerine de, 'Tünelciler Dosyası' yazılır. Suçları ise, 'Kumkapı'dan Yassıada'ya tünel kazıp Menderes'i kaçırmaya teşebbüs'tür." (Turgut,1993:51-53).

Manş Denizine açılması düşünülen ama gerçekleştirilemeyen projeden daha dev bir projeyi kazma kürekle gerçekleştirecekleri gerekçesiyle gözaltına alınan şahıslar, tam 14 ay hapiste tutulurlar. Yurtdışında bulunan Darbeci Albay Kocaş, bu olayı küçümseyerek defterine not eder. "Bir başka gün Zeytinburnu'ndan Yassıada'ya tünel kazıp mahkûmları kaçıracakları iddiası ile bazı kişilerin tutuklandıkları haberi gelince çok üzülmüştüm. O gün Sayın Büyükelçi ile konuşmamızı şöyle not etmişim defterime: Eğer Türkiye'de böyle bir tüneli kazabilecek kişiler varsa, onları cezalandırmak değil, hemen boğazın altına bir iki tünel kazdırıp ödüllendirmek gerek." (Koçaş,1977:774).

Bir kısım darbeciler ise tünel masalını o kadar ciddiye alırlar ki bu tür kıpırdamalarda bulunacaklar için özel mahkemeler kurulmasını teklif ederler. "Hatta Orhan Kabibay, bu tür kıpırdanmaları önlemek için İstiklal Mahkemeleri'nden esinlenerek özel bir 'İnkılap Mahkemeleri Kanunu' çıkartılması konusunda Gürsel'i de ikna etmişti. Üstelik hazırlanan bu yasa tasarısı, Bakanlar Kurulu'na sevk edilmeden önce, yasa imiş gibi radyodan okutulmuştu." (Öymen,1986:283).

Sıra, Bakanlar Kurulunun oluşturulmasına gelmişti. İhtilalin ilk günü, MBK'nin başına geçen Cemal Gürsel başkanlığında bir toplantı yapılarak kabine oluşturuldu. Madanoğlu, "Kabinede sadece askerler olmasın, siviller de olsun" istiyordu. Buna ekseriyet karşı çıkınca yumruğunu masaya vurdu ve "Yemininizi ne çabuk unuttunuz?" dedi. (Madanoğlu,1982:2010).

Kabinede MBK Başkanı Cemal Gürsel, Başbakanlık ve Milli Savunma Bakanlığını alıyordu. Birkaç bakanlığın da sivillere verilmesi benimsendi. Liste kesinleştikten sonra Gürsel, seçilenleri birer birer arayıp getirildikleri bakanlıkları söyledi. Gürsel, asker ve sivil üyelerden oluşan bakanlar kurulu listesini aynı gün ilan etti.

Birinci Cemal Gürsel Hükümeti'nde (30 Mayıs 1960 – 5 Ocak 1961) görev alan üyelerin sayısı, yapılan değişikliklerle beraber otuzdu. Bu hükümette beş asker ve asker kökenli üye bulunuyordu. Başbakan da dahil olmak üzere toplam üç asker üye, aynı zamanda yasama yetkisini üzerine almış olan MBK'nin de (Milli Birlik Komitesi) üyeleriydi. Beş asker üyenin arasında; iki orgeneral, bir emekli korgeneral ve bir de tuğgeneral vardı. Sözü edilen üyeler; Orgeneral Cemal Gürsel, Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral İhsan Kızıloğlu, kısa bir süre sonra tümgeneralliğe terfi edecek olan Tuğgeneral Sıtkı Ulay ve emekli Korgeneral Hüseyin Ataman'dı. Diğer üyeler arasına üniversite öğretim görevlileri, yargı mensupları, değişik bakanlıklardan gelenler ve bir de işadamı vardı. Darbe sonrasının ilk Bakanlar Kurulu, 2 Haziran 1960'ta gerçekleştirildi. (Oğuz,2010).

Prof. Cemil Koçak'ın yayına hazırladığı 27 Mayıs Bakanlar Kurulu tutanakları, Türk siyasi tarihinin bir dönemine ışık tutuyor. 2 Haziran 1960-16 Kasım 1961 tarihleri arasındaki 123 Bakanlar Kurulu tutanağında ilginç ayrıntılar yer alıyor.

Bakanlar Kurulu'nun otuz beş ve otuz sekizinci toplantılarında, Türk öğrencilerin eğitim için Mısır'daki el-Ezher Üniversitesine kaydolmalarının engellenmesi gündeme gelmişti. Bu, Araplaşma olarak da görülüyordu. Bu türden eğilimlerin engellenmesi için de Türkiye'deki imam-hatip okullarında ve ilahiyat fakültelerinde reform yapılması söz konusuydu. Başbakan, ezanın Türkçe okunmasından yana olduğu görülüyor. (Koçak,2010).

Bu toplantılarda Maliye Bakanı Kemal Kurdaş, arkadaşından bir mektup aldığını anlatıyordu. Arkadaşı, mektubunda 1959 yılının ramazan ayında sokaklarda ezan sesinden geçilmediğinden şikayetçi olmuştu. Kurdaş'a göre bu, bir münevverin feryadı idi. Kurdaş'a göre de taviz verilmemeliydi. Radyoda Kuran okunmamalıydı. Aksi davranış taviz olurdu. Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in de Kuran'ın Türkçe okunmasından yana olduğu görülüyor. (Oğuz,2010).

Ümit Özdağ'ın analizine göre zaman içisinde ortaya bazı sorunlar çıkar: Komite, İnceleme ve Araştırma Kurullarının kurulmasından sonra çalışmalarını hızlı ve düzenli bir tempoya sokarken Hükümetle arasındaki mesafe gittikçe açılmaktadır. Hükümetin programını beğenmeyen Komitenin, programı onaylamadan hiç ele almaması Hükümette gerginlik oluşturmaktadır. Komite yaptığı hiçbir iş hakkında bilgi vermemekte, Hükümet Komitenin kararlarını radyodan duymaktadır. Bazı bakanlar Komiteye sormadan hiçbir iş yapmazken, bazı bakanlar da Komiteyi hiç aramamaktaydı. (Özdağ,1997:96).

MBK ile Bakanlar Kurulu arasındaki kırılma noktalarından biri darbe sonrasında emekli edilen subaylar konusu olmuştur. 235 general ve amiral ile 7 bin dolayında subay emekliye ayrılmıştı. Emekliye ayırma işleminde, MBK'nin kimi üyelerinin kişisel duygularının da rol oynadığı söyleniyordu. Böylece gelecekte, büyük bir sorun olacak olan "Eminsu (Emekli Subaylar)" olayı ortaya çıkmıştı. Bu arada çok değerli, genç ve geleceği çok parlak general ve subaylar da ordudan koparılıp bir köşeye atılacaktı. Bunların bir kısmı, yıllarca bunun acısıyla yaşamak zorunda bırakılacaktı.

Dönem subaylarından biri olan Binbaşı Nevzat Bölügiray, yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Beni emekliye ayırmamışlardı ama beklediğim gibi Ankara'ya değil, İskenderun'daki piyade alayına Harekât ve Eğitim subayı olarak atadılar. Acaba bu atamayı yapanlar, MBK'da yakın bir arkadaşım olmadığından mı bunu yapmışlardı."

Dönemin darbecilerinin kadrolaşma yöntemlerini kullanarak yeni bir ordu oluşturma çabaları manidar bir olay olarak kayıtlarda yerini almıştır. Bölügiray'dan yaşadıklarını dinleyelim: "Üç gün süren sınavda boşuna ter döktüğüme yanarak ve lisan öğrenmek için umudum da kırılmış ve askerî yönetime güvenim sarsılmış bir durumda İskenderun'a döndüm. Torpil, bu yönetim döneminde de aynen sürüyordu. Peki 27 Mayıs; demokrasi, adalet, eşitlik vb. vazgeçilmez kavramlar uğruna yapılmamış mıydı?

Önce Eminsu olayı ve şimdi de bu rezalet olay, ne oluyordu?! **Sınav sonuçlarına göre, önceden soruları öğrenip sınava girmiş olanlar Ordu Dil Okulu'na girmiş ve ben de sınavı yitirmiştim.** Bu rezaleti hiç unutmamış ve kendi kendime, eğer ileride elime fırsat geçerse bu soruna bir çözüm bulacağım, diye söz vermiştim." (Bölügiray,2009:110).

Gazeteci Avni Özgürel, bir başka kırılma noktasını şöyle anlatıyor: Darbeyi gerçekleştirenler ağırlıklı olarak her seviyede düşük rütbeli subaylar olduğu için kendilerine **Milli Birlik Komitesi adını verdikten başka güya astlarla üstler arasında eşitlik sağlamak için 'MBK Üyesi Üniforması' diye nevzuhur bir kisve diktirmek dahil süfli meselelerle meşgul oldular.** DP iktidarını karalamak için gençlerin öldürülüp cesetlerinin Et ve Balık Kurumu'nun kıyma makinelerine atıldığından tutun, Bayar ve Menderes'in Merkez Bankası kasalarındaki altınla yurtdışına kaçmak isterken yakalandıklarına kadar bir dizi yalan haber ürettiler. (Özgürel,2009).

Darbeyle birlikte ordudaki hiyerarşi bozulmuş, komuta hangi rütbeden olursa olsun MBK üyelerinin eline geçmişti. Gazeteci Lütfü Akdoğan, o günleri şöyle anlatıyor: Harbiye'nin merdivenlerini iniyoruz. **Yoldaki Generaller, yüzbaşı Mustafa'yı selâmlıyor.** Gazeteye döndüğüm zaman kararım şuydu: Henüz durum oturmamış, askerler arasında ihtilâf var. Orduevi'nde her şey tersine dönmüştü. **Artık büyük rütbeli subaylar, ihtilale karışmış küçük rütbeli subayların karşısında eziliyorlardı. Ordu Kumandanı bile süklüm püklüm sesi çıkmıyor, onun yerine bir yarbay konuşuyordu.** Hiyerarşik kural değişmiş, büyükler, küçüklere selâm veriyordu. Bu defa, Komite'ye girenle girmeyen subaylar arasında didişme başladı. (Akdoğan,2011:162-163).

Aynı günlerde, İkinci Ordu Komutanlığından Üçüncü Ordu Komutanlığına atanan Tümgeneral C. Alkoç'un kendisine refakat eden darbeci Binbaşı Dündar Seyhan'a söylediği cümle, birçok general / amiralin içinde bulunduğu durumu ve ruh halini yansıtmaktadır:

General, '**Sen, koskoca bir ordu kumandanını ilk mektebe götürülen bir çocuk gibi elinden tutmuş götürüyorsun.**' diyordu. (Özdağ,1997:110).

Millî Birlik Komitesi ile çalıştığını söyleyen bir üsteğmen, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal'a, ilginç bir mektup yazmıştı. Mektupta şöyle deniliyordu: "Ordu tamamen bir siyasi kaosun içine gömülmüştür. Ben demokratik düzeni, anayasalı ve hürriyetçi çok partili hayatı benimsediğim için Dumlu'ya sürüldüm. Orduda disiplin yoktur, eğitim durmuştur; kıskançlık, tedirginlik had safhada.

Uzun mektupta askerî dikta isteyen grubu kastederek Cemal Paşa'nın hayatına bile kastedebileceklerini, amaçlarının da 'Yassıada'dakileri çoğunlukla idam etmek ve bu idamların yaratacağı huzursuzluktan istifade ederek partisiz veya partili bir diktatörlük kurmak, tek tip gazete çıkartmak, bütün siyasi partileri kapatmak' olduğunu anlatılıyordu.

Ahmet Hamdi Başar, içli dışlı olmaya başladığı MBK üyeleri için şu tespiti yapar: "Ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Yukarıdan emir alarak çalışmaya alışmışlardı. Komitede disiplinsizlik vardı. Çalışmalar, şaşılacak ölçüde dağınık bir sistemsizlik içindeydi." (Başar,2010).

Ne kadar manidardır ki darbeden sonra yıkılan devletin altında kalan ve bunun zaman zaman en büyük ızdırabını çeken şahıslardan biri, darbenin lideri General Cemal Gürsel'dir. Cemal Gürsel, darbe sonrası içine düştüğü ruh halini şu cümleyle ifade eder: "**Oğlum Rıdvan, ihtilal yapmakla iyi halt etmedik.**" (Sabah,2007).

14 Ekim'de Gürsel'in başkanlığında toplanan Komitede, Milli Birlik Partisi ve tabii senatörlük ele alınmıştı. Yüzbaşı Ahmet Er, bu teklifi sert bir şekilde eleştirmişti. Er, kızgın bir ifade ile "Bu bir siyasi rüşvettir, İsmet Paşanın iktidarı elimizden almak için bize uzattığı bir kemiktir.

Ve modern hiçbir memlekette böyle bir müessese yoktur. Bu bizim yeminimize de aykırıdır. Biz millet önünde hiçbir karşılık beklemeden millete hizmet edeceğimize yemin ettik. Onun için tabii senatörlük diye bir şey kabul edilemez. Biz kendimizi millete adadık." demiştir. Tartışmalardan sonra tabii senatörlük teklifi 26 oyla reddedilmiştir. (Özdağ,1997:113).

Emre Aköz'ün tespitine göre; darbeciler, 235 generali ve 7000 civarında subayı emekliye sevk ederek orduyu kontrol altına almışlardı. Çevrelerinde, devlet kurumlarının ve özel sektörün içinden bir çıkar şebekesi oluşturdular. Yüksek yargıyı elden geçirip hukuka bağlı bütün yüksek yargıçların görevlerine son verdiler. Kendilerine dalkavukluk eden profesör takımına üniversiteyi teslim edip bilim onuruna sahip olanları üniversitelerden uzaklaştırdılar. Sermaye sınıfı içinde müttefikler buldular. Medyayı kendilerine payanda yaptılar. CHP'ye siyasî uzantıları olarak baktılar. (Aköz,2010).

Dini Değerleri İstismarları

Darbeciler, tıpkı CHP'nin çok partili hayat geçerken dini değerleri istismar etmesi gibi dini değerleri, pervasızca istismar etmişlerdir.

Tarihçi Ahmet Yaşar Akkaya'nın naklettiğine göre; Diyanet İşleri Reisliğinin müftülüklere gönderdiği telgrafta, darbecilerin dini, siyasete alet ettikleri görülüyordu.

27 Mayıs darbesi ile ülke idaresini ele geçiren askerî cuntanın, dini emellerine nasıl alet ettiğini gösteren belgelere göre; Diyanet İşleri Başkanlığı, müftülüklere darbeye ve darbe sonrası kurulan hükümete destek verilmesini emrediyordu. Aksi hareket edenlerin hem bu dünyada hem de ahirette mesul olacağı yazılan belgelerde, vaizlerin halkı hadis ve ayetlerle ikna etmesi tavsiye ediliyordu.

Darbecilerin baskısı sonucu Diyanet'in dört ay sonra Mersin Anamur Müftülüğüne çektiği telgraf ise olayın trajikliğine işaret ediyor:

"27 Mayıs inkılâbının taşıdığı büyük mânanın halka ve köylüye kâfi derecede ve açık bir ifade ile, vaizlerimizin va'zlarında, hatiplerimizin hutbelerinde âyet ve hadislere istinaden anlatılması isteniyordu." (Akkaya,2013).

Cuntacılar, Menderes ve arkadaşlarını idam edebilmek için türlü türlü kılıf aramışlardı. 27 Mayıs'ta yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi cuntacıları, Başbakan Menderes'i Yassıada'ya hapsettikten sonra millet nezdinde itibarsızlaştırmak için önce zinadan yargılamaya kalktı. Ama eşi Berrin Hanım'ın böyle bir şikayeti olmadığı için bunu başaramadılar.

Cuntacılar, Menderes'i asmak için bugüne kadar ortaya çıkmayan bir yol daha denedi. Milli Birlik Komitesi, İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen'i ihtilalden sonra 1960 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı görevine getirdi.Toplumda sevilen ve güvenilir bir din alimi olan Ömer Nasuhi Bilmen'den, Menderes ve arkadaşlarının devlete karşı isyankar olduklarına dair hutbe irat etmesini istediler.

Plana göre Menderes'i, devleti yıkmak için başkaldıran bir asi olduğu gerekçesiyle Diyanet İşleri Başkanının ağzından "katli vaciptir" hutbesi okutarak asacaklardı. Hem de bu hutbeyi, ülkenin bütün camilerinde okutacaklardı.

Fakat Diyanet İşleri Başkanı Nasuhi Bilmen, bunu kabul etmedi. Böyle bir hutbe veremeyeceğini söyledi. Ömer Nasuhi Bilmen, cuntacıların istediğini yerine getirmedi ve kendisine baskı yapılması üzerine emekliliğini isteyerek Diyanet İşleri Başkanlığından ayrıldı. Daha göreve gelmesinin üzerinden bir yıl bile geçmeden Diyanet İşleri Başkanı'nın emekliliğini isteyip ayrılmasının altında, cuntacıların bu isteği yatıyordu.

Darbeciler, halk nezdinde meşruiyet kazanmak için hutbe okutup vaaz verdirmiş. Yetmemiş, ayetlerden ebced hesabıyla, yaptıklarına ilahî işaret bulmaya çalışmıştı. (Akit,2010).

Darbecilerin dini istismar icraatları arasında, radyodan yayınlanan Yassıada duruşmalarının yayın saatine yaklaşan Ramazan ayı nedeniyle 'teravih ayarı' yapıldığı da yer alıyordu. İzmir'in Buca ilçesine bağlı Kırklar Köyü Muhtarı Vehbi Tahtalı, Cemal Gürsel'e bir mektup göndererek yaklaşan Ramazan ayında teravih nedeniyle Yassıada duruşmalarını izleyemeyeceklerini bildiriyor.

Muhtar Tahtalı, 'Malum-u alileri olduğu üzere, 15 Şubat 1961 akşamı başlayacak olan Ramazan ve teravih namazı dolayısıyla Yassıada Saati her zamanki gibi saat 20.00'de olursa bittabii bunu dinlemekten mahrum kalacağımız da şayan-ı iş'ardır. Binaenaleyh bunun mümkün ise (bir mahzuru olmadığı takdirde) teravih namazından sonraya münasip saatlerden birine alınmasını köy halkımızın isteği üzerine arz ederim.' diyordu.

Çankaya Köşkü de Muhtar Tahtalı'ya, Ramazan'ın başladığı gün cevap veriyordu. Cumhurbaşkanlığı Umumi Katibi Kur. Alb. Osman Köksal imzalı cevapta 'Radyo neşriyatı ve saatleriyle ilgili dilekleriniz hakkında alakalı makamlardan verilen malumata göre; esasen bu şekilde bir kararın alınmış bulunduğu öğrenilmiştir.' ifadesi kullanılıyordu.

Muhtar Tahtalı, bunun üzerine Cumhurbaşkanlığına yeni bir mektup daha yazıyor ve 'Mezkur yazımızda Yassıada Saati'nin münasip bir saate alınması hakkındaki dileğimizin yerine getirildiğine bütün köy halkımızın namına candan teşekkür ve şükranlarımı arz eder saygılarımı sunarım.' diyordu. (Akşam,2012).

Darbecilerin Dünya Görüşleri

Darbeci subayların konumlarını ve durumlarını gösteren CIA raporu, çok geçmeden ABD yetkililerine sunulur: "Üyenin beşi general, yedisi albay, yedisi yarbay, 12'si binbaşı ve yedisi yüzbaşı. Yaş ortalaması 41. Yaşlar 27 ile 65 arasında değişiyor. Dördü hariç hepsi evli. Altısı hariç hepsi kurmay okulu mezunu. Üyelerin 24'ü yurtdışına seyahate çıkmış ve 20'si yurtdışında askeri eğitim ve öğretim görmüş.

Askerlik öncesi geçmişleri değişik olmasına rağmen, siyasi eğilim olarak hemen hepsi Batı yanlısı." (Yalçın, Yurdakul,2000:38).

27 Mayısçılar, en büyük tasfiyeyi de orduda yaptılar. 7 binin üzerinde subay bir gecede resen emekliye sevk edildi. Belli görüşteki subayların önü açıldı. Peki, neydi bu subayların özelliği? MBK Üyesi Yüzbaşı Er, 27 Mayıs'ta orduyu ele geçiren zihniyeti, darbe sonrası başından geçen bir olayla şöyle anlatıyordu: "MBK kurulmuş, yemin merasimi düzenleniyor komite için, cumaydı. Sami Küçük'e gittim; o albay, ben yüzbaşı. 'Albayım, yarın cuma namazını Hacı Bayram'da kılalım. Asker gibi değil, halkın arasında. Sonra yürüyerek Meclis'e geçeriz, abdestimiz bozulmadan yemin ederiz.' dedim. Masaya elini vurdu, 'Sen!' dedi, 'Cumhuriyet ve Atatürk subayısın. Beni irticaya davet ediyorsun!' Karşı çıktım, 'Şimdi dikkat edin, ben sizi irticaya davet değil, irtifaya davet ediyorum.' dedim." (Er,2012).

Mesela darbeci subaylardan General Mucip Ataklı, 'İsmet Paşa ne derse onu yapalım.' diyordu. (Çalışlar,2008). Bazı darbecilerin ise romantik ve tehlikeli niyetleri vardır. General Sıtkı Ulay, bu niyeti şöyle anlatıyor: "Biz ihtilal bittikten sonra Atatürk'ün kabrine gidip orada karşılıklı geçerek tring... trak birbirimizi öldürecek ve memleketi yeni demokrasiye teslim edeceğiz, demişti." (Ulay,1990:70)

Eski vekil Hakkı Kurmel, Milli Birlik Komitesi (MBK) üyeleri arasında neden anlaşmazlık çıktığını ve Alparslan Türkeş'in de aralarında bulunduğu 14'ler grubunun darbenin hemen ardından neden yurt dışına gönderildiğini şöyle izah ediyor: Türkeş ekibinin uzun vadeli bir iktidarda kalmayı hayal ediyorlardı. Bu durumun CHP'yi destekleyen komite üyelerince biliniyor, görüş ayrılıkları da buradan kaynaklanıyordu. (Kurmel,2013).

60 darbesi olduğunda gözler Milli Birlik Komitesi ve Yassıada Kumandanlığı üzerindeydi. Ancak ortaya çıkan belgelere göre başında Kurmay Albay Namık Kemal Ersun'un bulunduğu MBK İrtibat Bürosu, darbenin gizli beyni gibi çalışmıştı.

Namık Kemal Ersun 12 Eylül 1980 darbesinin öncesinde, kanlı 1 Mayıs 1977 Taksim Olayları'ndan tam bir ay sonra, 1 Haziran'da, beraberindeki 200 askerle darbe yapacak diye dönemin başbakanı Süleyman Demirel tarafından resen görevden alınan Kara Kuvvetleri Komutanı'ydı. Ersun'un bir başka özelliği, NATO subayı olarak bilinmesiydi. NATO subaylarının önemli bir vasfı, yurtdışında 'psikolojik harp' eğitimi almış olmaları. Ersun, aynı zamanda Yassıada idamlarının durdurulmasını engelleyen isimdi.

Ülkenin meşru hükümetini, yönetim anlayışını beğenmedikleri için bir darbe ile deviren ve darbe sonrası oluşturulan MBK'de üye olarak yer alan bazı darbeci subaylar, sonraki yıllarda da ülkenin meşru hükümetini devirmek üzere teşekkül eden bazı cunta girişimlerinin içinde yer alırlar. İflah olmaz darbecilerden birisi, 1960 Darbesi'nin Ankara Komutanı Cemal Madanoğlu'dur. Yanında yine bazı tanıdık isimler vardır. Onlar da MBK üyeleridir. "Özellikle 1969 seçimlerinden sonra, 27 Mayıs ihtilalcilerinden Ekrem Acuner'in Mucip Ataklı'nın, Orhan Kabibay'ın ve General Cemal Madanoğlu'nun değişik ilişkiler içinde, ama aynı amaca yönelik olarak bir müdahale arayışı içinde oldukları yayılmıştı. 25 Mayıs 1970'te 'Ankara'yı basma planı'nın ele geçirildiği söyleniyordu. Bu davranışa 'J' operasyonu adı takılmıştı, iki jandarma subayı da tutuklanmıştı. Plan Ekrem Acuner'e aitti." (Arcayürek,1985:349).

Bir baskınla Ankara'da darbe yapmayı planlayan Madanoğlu ve arkadaşları hakkında 12 Mart Yönetimi derhal soruşturma başlamıştı. Yargılama süreci sırasında örgütün oluşum şeması, askeri savcının iddianamesinde yer almıştı.

Darbeciler muhtemel kabineyi dahi aralarında oluşturmuşlardır. MBK üyesi Numan Esin de muhtemel bakanlardan biridir. "Sonradan ortaya çıkan Bakanlar Kurulu Listesi'nde şu adlar yer alıyordu: Dışişleri Bakanı: Osman Olcay, İçişleri Bakanı: İhsan Tekin, Adalet Bakanı: Fakih Özfakih, Milli Eğitim Bakanı Fakir Baykurt, Sanayi Bakanı: Özer Derbil, Maliye Bakanı:Ziya Müezzinoğlu, Gümrük Bakanı: Orhan Kabibay, Gençlik Bakanı: Numan Esin, Planlama:Memduh Aytür." (Arcayürek,1985:351).

DP'LİLERİN ÖLÜM YÜRÜYÜŞÜ: YASSIADA'YA NAKİL

Meşhur Plevne Müdafaası'ndan sonra esir düşen otuz bin civarında Türk askerininin Sibirya'ya götürülüşünü resmeden yabancı ressam, bu tablosuna 'Türklerin Ölüm Yürüyüşü' adını verir. Darbe sabahı evlerinden alınıp Harp Okuluna ve İstanbul'daki çeşitli merkezlere hapsolunan DP'liler, iki hafta sonra Yassıadaya nakledilirler. İşte bu nakil operasyonu, yabancı ressamın 'Türklerin Ölüm Yürüyüşü' tablosunu çizerken gözlediği ayrıntılarla doludur. Kısa süreli bir yolculuk bir anda 'DP'lilerin Ölüm Yürüyüşüne' dönüşüverir.

Yassıada mahkûmlarına bu yolculuk sırasında yapılan kötü muamele, darbeciler tarafından da kabul edilmektedir. Darbeciler DP'lilere yapılan bu feci muameleyi, 'ekilenin biçilmesi' olarak nitelemekte, olayın kendi iradeleri dışında gelişmesiyle açıklamaktadırlar.

Nitekim Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı, bu duygularını açıkça yazar:

"Sanıklar muhtelif yerlerden Ada'ya nakledilirlerken, yollarda bazı hakaretlere, tecavüzlere maruz kaldılar. Bu muameleler sanıkların geçmiş yıllarda, ordu üzerinde, subaylar üzerinde bıraktıkları etkilerin, intibaların otomatik bir tepkisiydi." (Erkanlı,1972: 111).

"…Sanıkların Ankara'dan Ada'ya taşınmaları sırasında, özellikle Yeşilyurt askeri iskelesinde bazı uygunsuz hareketler olduğunu daha sonra öğrendik." (Erkanlı,1972:113).

Darbe günlerinde Yassıada ile yakından ilgilenen Binbaşı Erkanlı, bilahare İsviçre'de devrik Cumhurbaşkanı Bayar'ın oğlu ile karşılaştığında da aynı konuyu gündeme getirmiştir. "Mevkufların Ankara'dan İstanbul'a nakli sırasında tasvip etmediği hadiseler olmuş. Bunları da hanımı kendisine haber vermiş. Yapanlar havacılar imiş. Hayır! Yalnız havacılar değil, her çeşitten subaylar ve onlara imtisalen erler, hatta askeri doktorlardan bazıları rekabet halinde bu hakaretlere katılmışlardır." (Bayar,1999:132).

Darbeciler ne kadar tasvip etmediklerini söyleseler de Yeşilköy Havaalanı'ndan itibaren DP'li mağdurlara, insan onuruyla bağdaşmayan feci muamele uygulanmaya başlanır. Havaalanı'nda gözaltına alınanları karşılayan subaylar, DP'lileri 'büyükbaş, küçükbaş' (hayvan) olarak nitelemekte ona göre muamele yapmaktadırlar.

Altemur Kılıç gözlemlerini şöyle naklediyor: "Ankara'dan İstanbul'a geldiğimizde Yeşilyurt Havaalanı'nda şartlandırılmış askerî personel sadece bizi değil Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburnu'nu, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Sadık Altıncan'ı, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'u, Kore'de komutanım Namık Argüç'ü ve Kore kahramanı Tahsin Yazıcı'yı da tekme tokat hırpaladılar. Sıra dayağına çekilmeleri ve hakarete uğramaları acı ve sarsıcı bir olaydı. Uçaktan indirilirken ikili sıralar halinde hem ismimizi okuyorlar hem de bize hakaretler ediyorlardı. Bizi tekme tokat götürdüler. Bu kişilerin istiklal madalyaları vardı." (Kılıç,2010).

İhsan Sabri Çağlayangil o unutulmaz anları şu ifadelerle anlatıyor: "Bir gece bizi uyutmadılar. Sevk vardı. Sonra da otobüslere bindirerek yola çıkarttılar. Beni, Burhanettin Onat'ı, Sebati Ataman'ı ve iki milletvekilini hep birlikte uçağa bindirdiler. Başımızda korku içinde bekleyen stenli bir binbaşı vardı. Bize uçağın bir saat beş dakikalık yakıtı olduğunu söyledi önce. Sonra kıpırdamamamızı istedi. Çok küçük ve gerekli hareketlerimizden bile tedirgin oluyordu. Burhanettin Onat, subaya 'Ne oluyor, sinemacılık mı oynuyoruz?' diye çıkıştı.

Uçak Yeşilköy Havaalanı'na indi. Bizi oradan jeeplerle Yeşilyurt'a iskeleye götürdüler. Bir şehir hattı vapuru bekliyordu. Biz arabalardan inince, jeep'in etrafını içki almış oldukları davranışlarından belli olan astsubaylar sardılar. **Uçaktan inenleri 'büyükbaş' 'küçükbaş' diye ayırıyorlar ve bunlar bir tasnife göre az veya çok dövülüyorlardı.**" (Çağlayangil,1990:21).

Mükerrem Sarol'un yaşadıkları ise daha korkunçtu: "Yeşilyurt'a geldik. Işıldaklar parladı. Cemsenin kapağı açıldı. Başımızdaki subay '25 baş hayvan, 25 davar yolluyorum size' dedi. Biraz sonra ayağım zemine deydi. Fırladım. 'Ne taraftan gideceğiz' dedim. 'Bu taraftan ulan' dediler." (Birand,1999:197).

Devletin dünkü idarecilerini, kim bilir hangi kinden beslenen aşırı bir husumetle büyükbaş ve küçükbaş hayvan olarak tavsif eden, babası yaşındaki şahıslara 'Ulan!' şeklinde hitap eden subaylar, birkaç DP'liye özenle farklı muamele yaparlar.

Harp Okulundan darbe liderine mektup yazarak bütün suçun Menderes'te olduğunu söyleyen eski Milli Savunma Bakan'ı, bu torpillilerden biridir.

"**Eski Bakan Tevfik İleri inerken uçaktaki hava subayı onu da tekme ile aşağı yuvarladı. Eski Bakan Samet Ağaoğlu'nun adını söyleyince aşağıdan müthiş bir gürültü geldi**. O da aynı surette tekme ile aşağıya gönderildi ve çok dövüldü.

Bu müstesna merasimden havacı subayımız, yalnız birini hariç tuttu. Darbecilerle işbirliği yapan eski bakan Şemi Ergin inerken aşağıya heyecanla seslendi: Arkadaşlar, Şemi Ergin ağabeyimiz geliyor, dikkat edin bir yanlışlık olmasın." (Öymen,1986:188).

Tekme, tokat, hakaret ve küfür altında Yassıada'ya gidecekleri gemiye binen DP'liler, paniğe yaklaşan karmaşık bir ruh hali içerisinde henüz onlar için meçhul bir adres olan adaya varırlar. Onları orada bir cezaevi, bir ada komutanı ve bir özel mahkeme beklemektedir. Görecekleri kötü muamelenin had ve hesabını ise henüz bilememektedirler.

Nakildeki terör, sadece DP'lilerle sınırlı kalmaz. Darbeciler, iktidarın emrinde görev yapma suçunu işleyen (!) subay arkadaşlarına da acımasızca saldırırlar. Samet Ağaoğlu o tarihi anlara şahitlik edenlerdendir: "Ankara'dan kalkış, uçaklara binme, İstanbul'a kadar yolculuk, Yeşilyurt hep hiddetli haykırışlar, gürültüler, Sebati Ataman'ın dediği gibi 'Dövülmeler, sövülmelerle' geçti. Ölüm bir andan ibaret diyorlar. Bu anı gördük sayılır ve daha başka şeyleri! Mesela uçakta **Çankaya İnzibat Kumandanının apoletlerini söktüler. Sökerken bağırıyorlardı: 'Neden istifa etmedin?' Yarbay cevap veriyordu 'Siz niye istifa etmediniz?'**

Vapurdan da hafızamda canlı kalanlar var: Uzun boylu, genç galiba sarışın bir deniz subayı salonda benden önce geçmiş Tevfik İleri'nin yanını göstererek ince bir sesle 'Tevfik Bey'in yanına oturun, ama hızlı yürüyün' diyor. İleri, elinde tesbih denize bakmakta. Karşımda biraz solda Fatin Rüştü Zorlu. Bizden iki sıra ötede, son sırada Hayrettin Erkmen. Benim yüzüm de her halde öyleydi. Fatin de, Hayrettin de 'Bu ne hal?' diyen yüzler bakışlar. Biraz sonra salonun sol kısmına Koraltan'ı getirdiler. Kapıdan 'Döndürün görelim' feryatları. Döndürdüler. Bu sefer Koraltan, fakat yüksek sesle 'Bu ne hal, bu ne hal?' diyor. Bir subay dolaşıyor aramızda. Önce İleri'ye sonra bana uzun uzun baktı. Zorlu'nun yanağını okşadı: 'Paris, ah Paris, Paris ha!' dedi alayla. Uzaklaşırken İleri'nin tesbihine kızdı. Ağır bir söz fırladı ağzından.Fakat Tevfik başını çevirip bakmadı." (Ağaoğlu,1967:170).

DP'lileri Yassıada'da Orta Çağ'dan kalma bir zindancıbaşını andıran, eli sopalı, iriyarı bir adam karşılar. Hiç ismini bile duymadıkları bu şahıs Demokratlar'ın o andan itibaren ruh dünyalarının en ayrılmaz parçalarından biri olacaktır. "Yassıada'ya yanaştık. Burada da uçaktan inerken vapura binerken yaptıkları gibi isimlerimizle çağırılıyoruz. Rıhtım kalabalık. Haykırışlar var, ama o kadar. Sıra bana geldi. Adımımı karaya atarken yanımda bir ses 'Hem de şairmiş bu.' dedi. Sonra karşıdan gelen ve manası olmayan sözler ve üstüme doğru yürüyen bir grup.

Hava rüzgarlı, birazda soğuktu. Bana beyaz gibi görünen bir pardesü giyinmiş iri yarı bir subay elindeki bastonu havaya kalkık, yaklaştı. Sonradan öğrendim, bu ada kumandanının kendisiydi. Vapur boşalıncaya kadar bekledik. Öteki sıradan bir tek yüz hafızamda kalmış: Diyarbakır Milletvekili Hamit Zülfü Tiğrel. Zayıf yüzü soluk elektrik ışığında bembeyaz duruyor!" (Ağaoğlu,1967:171).

Bir devrin cumhurbaşkanı ve başbakanı başta olmak üzere devletin yöneticilerini Yassıada'da teslim alırken kendisine yakışacak en zarif aksesuarın, bir uzun sopa olduğunu düşünen Yarbay Tarık Güryay'dır bu şahıs.

DP'lilerin her biri üzerinde aynı tesiri bırakmış bu subayı Halil İmre sopasıyla kayıtlara düşmüş: "İskelede elinde sopası, seferi kılıkta, irice sayılan bir yapıda bir subay, çıkanları gözleriyle teslim alıyordu. Bu zat on altı ay beraber yaşadığımız ada komutanı Tarık Güryay'dır." (İmre, 1976:317).

İhsan Sabri Çağlayangil ise daha ilk andan itibaren gerginlik yaşar: "Bizi Adada Tarık Güryay karşıladı. Sert. Biraz da sert görünmeyi kafasına koymuş. Sertliği bir çeşit oyun. Ne var ki, Güryay bu oyunu sevmiş olacak ki Ada'da benim kaldığım süre hiç bırakmayı düşünmedi ve giderek de sertlikte kararlı, ama acemi bir gelişme sağladı. Tarık Güryay'ın ilk komutu, 'Herkes eşyalarını alsın.' oldu.

Benim eşyalarım çoktu. Yastığım, çarşaflarım ve kitaplarım var. Orada görevli teğmene dedim ki, 'Ben bunları taşıyamam.' Cevap sert ve netti: 'Taşıyacaksın.' Benim o yaşımda o kadar eşyayı taşımam mümkün değil. Kendisine döndüm. 'Eee, iki seferde taşıyayım,' dedim. Cevap aynı sertlikte 'Olmaz'dı." (Çağlayangil,1990:23).

DP'lilerin ölüm yürüyüşü kaldığı yerden devam ediyordu. Muhatapların yaş, kilo, rütbe, unvan gibi farklılıkları genç subaylar için pek bir şey ifade etmiyordu. Bitmek bilmeyen bir kin adayı ve yüreklerini tek tek kuşatmıştı.

Çağlayangil, Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar'ın başına gelenlere değinmeden geçemiyor: "Yassıada'ya gelişimiz, zaten hasta olan Lütfü Kırdar'ın eşyalarını yokuş yukarı taşıması nedeniyle hayatla cebelleşmesi ve tehlike geçirmesiyle başladı ve tırmanarak sürdü." (Çağlayangil,1990:24).

Lütfi Kırdar'a yapılan muamele, sadece Çağlayangil'in yazdığıyla sınırlı değildir. Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy'un naklettiğine göre **"Kırdar'a Yassıada'da subaylardan biri çelme takmış, Kırdar yere düşmüş ve başını taşa çarpmıştır.**" (Naskali,2006:131).

Halil İmre'nin şahitliği ise başka DP'liler için olmuştu: "İlk gelen bizim kafile az hırpalanmıştı. Sonra hücumbotlarıyla gelenlerin, anlattıkları daha yürekler acısı idi. Kişilerden ve ayrıntılardan söz etmekte fayda yok. Ufak tefek yapılı bir arkadaşımın hücumbotun alt kata inen dik ve dar merdivenlerinden tekme ile yuvarlandığını, düz yolda bile zahmetle yürüyen irice bir arkadaşımın da epeyce hırpalanmıştı." (İmre,1976:317).

Yassıada yolunda görülen gayri insani muamele, tüm DP'liler gibi Abdulmelik Fırat'ın zihninde de derin çizgilerle iz bırakmıştı. Fırat'ı derinden etkileyen olay, kendine yapılan muamele kadar, arkadaşlarına yapılan küçültücü muameleydi. "**Yassıadaya götürdükleri zaman askerler bizi tekmeledi, 'büyükbaş hayvan, küçükbaş hayvan' diye bağırdılar.**

Böyle sille tekmeyle karşılandık. İsmail Hakkı Tunaboylu, Genelkurmay Başkanı emeklisiydi. Demokrat Parti listesinden milletvekiliydi. Yassıada'ya gittiğimizde o ihtiyardı, kupkuruydu, yürüyemiyordu. **22 yaşındaki teğmen onu tekmeliyor, küfrediyordu.**" (Akman,1999:224).

Artık hedefe varılmıştı. Şimdi sırada, Yassıada'da koğuşlara yerleşme telaşı vardı. Ancak bazı DP'liler için baştan beri devam eden ayrıcalıklı muamele, burada da devam ediyordu."Solda bir merdiven, yanında bir kapı. Durdurdular. Bir subay isimleri okumaya başladı: Haluk Şaman, Tevfik İleri, Tekin Arıburun. Üçü ayrılıp sol kapıdan geçtiler. Subay yine okudu: Refik Koraltan, Ethem Menderes. İkisi de aynı kapıdan girdiler. Kalanlarımızı yukarı kata çıkardılar. Yine bir hol, karşımızda bir koridor, sol yanımızda açık bir kapıdan girilen başka bir koridor daha. Burada da bir subay isimlerimizi okumaya hazırlandı. Bu sırada Kumandan Şemi Ergin'e 'Sizi fazla bekletmeyelim, buyurun odanıza' diyerek karşıdaki koridora doğru gittiler." (Ağaoğlu,1967: 172).

Ve kâbus gününün sonu... Yassıada'da ilk gece... Halil İmre o anı yıllar sonra şöyle kaleme almış: "Yassıada'da ilk gecemiz uykusuz, sızmalarla geçti. Yataklara serili arkadaşlarımız pek muzdaripti. Çoğunun düşmek, düşürülmekten olacak, üstü başı çamurlu idi. Ötesi berisi yaralı, bereli idi. En yakınlarımda bir yatağın kenarında, Şefik San, -eski valilerden, Antalya mebusu-, pantolonunun paçalarını dizlerine kadar sıvamış, kan içinde bacaklarını mendil ile silip sarmaya çalışıyordu. Koğuşta benzer acılılar çoktu." (İmre,1976:318).

DARBE SÜRECİ

İcra ettikleri askerlik mesleği yerine ülkenin siyasi ve ekonomik meseleleriyle iştigal eden ve bununla da sınırlı kalmayıp mevcut iktidarı silah zoruyla bertaraf etmek üzere cuntalar kuran darbeciler, iktidar davulunun sesini yakından duyunca ülke meselelerinin hiç de sandıkları şekilde tezahür etmediğine şahit olurlar.

Darbenin ilk günlerinden itibaren başlayan süreç, darbecilerin gerek kendi aralarındaki ilişkilerde gerekse dış çevreye yönelik ilişkilerde hayal kırıklıkları ile doludur. Darbeyi planlarken 'Vatan' ve 'Atatürkçülük' gibi bazı özel duygular etrafında konuşan ve birleşen darbeciler, iktidara gelir gelmez ihtiras, husumet, entrika, vefasızlık vs. gibi duyguların yoğunluğu altında birbirlerine düşerler. O kadar ki darbeciler tarafından Yapı Kredi Bankasına hazırlatılan darbe albümüne, tasfiye edilen 14 darbecinin fotoğrafları dahi konulmaz. **Siyasileri ülke meseleleri etrafında birleşemeyip birbirine düşmekle suçlayanlar, birkaç ay içinde aynı girdabın içine düşmüşler, üstelik girdapta dönme hızları siyasilerden daha hızlı cereyan etmiştir.**

Hiçbir sosyal ve kültürel alt yapıya dayanmayan, yegâne başarısı kaba güçten kaynaklanan darbenin cicim günleri çabucak bitince yerini kargaşa, anarşi ve panik alır. Darbeciler bu süreçte trajikomik haller ve olaylar yaşarlar.

Darbeciler, homojen bir zihni yapıya sahip değildirler. Bir yıkma eyleminin etrafında birleşmiş, ülkenin gerçeklerinden habersiz genç subaylardır. **Kimi düşünce itibariyle sağ yelpazede kimi sol yelpazede yer almaktadır.**

Farklı düşünce renklerinden oluşan bu mozaik, bir yırtıcı kuş gibi pusuda iktidarı bekleyen İnönü ve partisi CHP tarafından muhtelif entrikalarla zorlanır. Böylece darbeciler arasında parçalanma süreci de başlamış olur.

Şüphesiz darbeci subayları daha darbenin ilk günlerinde muhtelif hususlarda karşı karşıya getiren ihtilafların temelinde her birinin sahip olduğu fikri yapı, yetişme tarz ve şartları, ruh düğümlerine tesir eden sosyal olaylar yatıyordu.

MBK'yi oluşturan 38 kişilik heyetin üyelerinden kimi katıksız bir anadolu çocuğu, kimi İstanbul'un aristokrat terbiyesini almış bir lümpen, kimi de katı Laik Kemalist resmi idolojinin temsilcisiydi. Böyle bir fikir ve dünya görüşü karmaşıklığının bulunduğu bir ortamda, fikri çatışma ve bölünme doğal bir olaydı.

Darbeciler içerisinde "Allah Arap mı ki ezan Arapça olsun?" diye sorabilen, ateizmden Kemalizm'e doğru giden sol bir çizgi, öte yandan darbe günlerinde radyodan dini sohbetler yapılması talimatını verebilecek hassasiyette bir dindar çizgi göze hemen çarpar durumdaydı.

Darbe günlerinde gelişen bazı olaylar, darbecilerin düşünce dünyasındaki bu renkleri bütün tonlarıyla açığa vurdu. Ancak en açık gerçek Yüzbaşı Ahmet Er'in naklettiği bir tespitti.

"Hiç unutmam komite üyeleri olarak ikişer kişilik gruplar halinde Türkiye'yi dolaşıyorduk. Bu geziler esnasında bir komite üyesi halka hitap ediyor ve diyordu ki: Oturduğunuz yerde oturun. 27 Mayıs Hareketi'ne karşı kıpırdamayın. İki teyyare uçurursak fare gibi kaçacak delik ararsınız."

Yurt gezisi sırasında Albay Küçük ve Yurdakuler, bölgedeki ağalara gözdağı vermişlerdi. "Küçük, Van'da halka hitap ederken, eğitim seferberliğine ve okula direnecek şeyh ve ağaların en şiddetli silahlarla ortadan kaldırılacağını söylemişti. Yurdakuler ise 'Ulusal devrimimize karşı gelmek cesaretini gösterecek köy, şehir ve insan kitlelerini jet ve toplarla imha edeceğiz.' demiştir."

Yüzbaşı Ahmet Er'in gayretiyle yayınlanan bir radyo programında, bu fikri farklılaşma hemen kendini gösterir.

"27 Mayıs öncesi Perşembeyi Cumaya bağlayan geceler radyoda dini sohbetler vardı. Çok muhterem hukuk âlimlerimizden Prof. Şakir Berki'yi evinden ziyaret ederek bu dini sohbetlerin saatini değerlendirmesini kendisinden rica ettim. Kabul etti ve sohbetler başladı. Bu işlere komite üyelerinden aynı zamanda Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nü de yürüten Ahmet Yıldız bakıyordu. Bir gün Yıldız bana dedi ki: Siz bana gerici, yobaz birini göndermişsiniz. 'Kim o?' dedim. 'Radyoda dini sohbetler saatinde konuşan Prof. Şakir Berki'dir.' dedi. 'Peki onun yobaz ve gerici olduğuna nasıl hükmettiniz?' diye sordum.

'Bu benim fikrim değil ben kendisini tanımam bunu bana Doç.Dr. Muammer Aksoy söyledi.' dedi. Konu anlaşılmıştı. Bizim ilmine, irfanına, ahlakına hürmet duyduğumuz insan başkalarının lugatında gerici ve yobaz diye geçiyordu.

Bu mübarek zat birgün evime geldi. Kendisiyle dertleştik. Vazifeden affını ve benim bu işin arkasına düşmememi istedi. Benden söz aldıktan sonra o görevden istifa edip ayrıldı. Sebebini de söylemedi. Sanıyorum ki kendisine baskı yapıldı." (Er,1999).

Bu fikir ayrılıkları, darbecilerin günlük icraatlarına da belirgin bir şekilde yansıyordu. İstanbul Emniyetinde görevli olan darbeci subayların yaptıkları icraatları, dönemin şahitleri çeşitli kaynaklarda anlatmaktadır. Bu kaynaklara göre; darbenin ilk günlerinde İstanbul Emniyetinde görev alan subaylar, daha ziyade milliyetçi muhafazakâr görüşlere sahip şahıslardı. Günlük olaylara da tabii olarak bu görüşler doğrultusunda yaklaşıyorlardı.

"İstanbul Emniyeti'nin başında Albay Muzaffer Şahin, Birinci Şube'nin başında binbaşı (sonra General) Fuad Yılmaz, siyasi kısmın başında üsteğmen (sonra Albay) Eşref Dirlik vardı. Bunlar '14'ler Hadisesi' denilen Türkeş ve arkadaşlarının komiteden tardedilmelerini ifade eden hadiseye kadar İstanbul'daki milliyetçi ve muhafazakâr insanlara kol kanat gerdiler. Kimseye bir zarar gelmemesi için elden gelen gayreti sarf ettiler." (Mısıroğlu,1995:32).

Siyasi kısımın başında bulunan üsteğmen Eşref Dirlik DP çizgisinde yayın yapan bir gazeteyi saldırıdan korumak için geceyi gazete merkezinde geçirecek kadar hassas düşünceli bir şahıstı. Gördüğü ilgili şahısları büyük bir içtenlikle uyarmayı da ihmal etmiyordu. (Mısıroğlu,1995:34).

Üsteğmen Eşref Dirlik, bazı darbecilerin vatandaşa yönelik fevri ve ölçüsüz saldırılarına karşı gücü yettiğince engel olmaya çalışıyordu. Ancak bazen artık telafisi imkânsız müessif olaylarla karşılaşıyordu. "Bir gece İstanbul'dan telefon aldım. Telefon eden İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde Üsteğmen Eşref Dirlik'ti. Dirlik çok yüksek meziyetlere sahip ahlak, fazilet örneği bir subaydı. İstanbul Emniyet Müdürü Vahit Erdoğan arabasıyla giderken birden arabadan inip yolda gitmekte olan yaşlı bir vatandaşın başındaki sarığı yırtmış, berbere sokarak sakallarını kestirmiş ve cascavlak evine göndermiş. Çanakkale Muharebeleri'nde de bulunan bu yaşlı zat şöyle sormuş: -Atatürk bize Çanakkale'de sakal ve bıyık bıraktırdı. Daha sonra da kendisinden sakallarınızı kesin diye bir emir çıkmadı. Benim sakallarımı kesen adam kim oluyor ki?" (Er,1999).

Aynı günlerde İstanbul Emniyet Müdürlüğü makamını işgal eden ve bu makamın verdiği güçle Çanakkale Gazisi yaşlıları taciz eden Albay Vahit Erdoğan da kendi ifadesine bakılırsa aslında muhafazakâr bir tipti. Aynı zamanda sıkı bir Atatürkçüydü.

Dönemin şahitlerinden Kadir Mısıroğlu darbeci subay Erdoğan'ı şöyle anlatıyor: "Albay Abdülvahid Erdoğan önce beni kendisine göndermiş olan Hafız Naci Bey'den bahsetti. 'Naci çok iyi bir çocuktur. Benim çocukluk arkadaşımdır. Kendisini pek severim. Fakat biraz yobazdır. Sakın sen de onun gibi olmayasın!.' dedi.

Ben de kendisine muhafazakâr olduğumu ifade ettikten sonra fikirlerimizi izaha başlamıştım ki; sözümü kesti ve 'Kimsenin dindar olmasına bir diyeceğimiz yoktur. Herkes ne olmak istiyorsa olsun! Biz de Müslümanız. Ancak aynı zamanda Atatürkçüyüz!.. Atatürk yüzümüzü Batı'ya çevirmiştir! Bu davadan taviz verilmez. Yobazlar, Nurculuk, Süleymancılık, tarikatçılık, mezhepçilik gibi cereyanlar çıkarmışlar, Atatürk İnkılaplarına karşı geliyorlar. Buna müsaade edemeyiz. Biz öyle, Süleymancılık, Nurculuk, Alevilik, Hanefilik, Nakşibendilik vs tanımayız!' dedi." (Mısıroğlu,1995:41).

Darbe günlerinde evi askerler tarafından basılarak arama yapılan Mısıroğlu, bir tevafuk sonucu baskını yapan darbeci yarbayla yakından tanışır. "Bu sırada yarbayın üzerine basmakta olduğu bir kitap dikkatimi çekti. Bu Hasan Basri Çantay Hocanın mealiydi. Bu mealin içinde Kuran'ın İslam harfleriyle asıl metni de mevcud olduğundan bu şekilde yerlere atılması ve üzerine basılması hissiyatıma dokundu. Yarbayı hışımla iterek ayağının altından kitabı çektim ve 'Be adam kitaba basılır mı? Sen nasıl subaysın? Üstelik bak bu Kur'an mealidir. İçinde aslı da var!' diye bağırdım.

Yarbay kendisini itmeme öfkelenecek ve iş büyüyecek sanıyordum. Halbuki sakin bir şekilde özür diledi ve 'Benim de babam imamdır. Kur'an olduğunu bilsem basmazdım!' dedi." (Mısıroğlu,1995:44).

Prof. Dr. Ümit Özdağ'ın tespit ettiği gerçek şuydu: 38 İhtilalci var, 38 adet ayrı 27 Mayıs var.Herkes 27 Mayıs'ı kendi niyetine göre değerlendirdi, kendisine göre hedef çizdi, kendisine göre hareket etti. (Özdağ,1997).

Darbeciler arasındaki fikri çatışma, halk ile olan münasebetlerinin yanı sıra kendi aralarındaki bazı ilişkilerle de belirgin bir şekilde ortaya çıkıyordu. Darbeci Yüzbaşı Ahmet Er, bir manidar olaya şöyle şahitlik ediyor. "Başbakanlıktaki çalışmalarımız sırasında, bir gün Komite tarafından bir bildiri yayınlanması teklifi geldi ve kabul edildi. Bu bildiriyi hazırlamak için iki kişi seçildi. Bunlardan biri Kur. Alb. Mithat Ceylan diğeri de Yzb. Ahmet Er olarak bendim. Her ikimiz Başbakanlıkta iki ayrı odaya çekildik. Ayrı ayrı olarak bildirileri hazırladık ve toplantı salonuna döndük.

Komite bildirileri dinleyecek ve karar verecekti. Önce benim hazırladığım bildiriyi dinlediler. Bildiri Türk milletini birliğe, beraberliğe, kardeşliğe davet eder nitelikteydi.

Bu bildiri bir İhtilal Komitesi Bildirisi olamaz diye reddedildi. Benim hazırladığım metin reddedildikten sonra Kur. Alb. Mithat Ceylan'ın hazırladığı metin okundu. Alkışlarla kabul edildi.

Bu metinde hatırlayabildiğim kadarıyla, 'Düşükler gençlerimizin kollarını, bacaklarını, beyinlerini, kıyma makinalarında kıymışlardır.' gibi son derece gerçek dışı, aslı astarı olmayan halk arasındaki fitneye malzeme olan haberler vardı.

Komiteye bir üstteğmen çağrıldı, bunu derhal Radyoevi'ne götürmesi emredildi. Bu bildiriyi Radyoevi Müdürü Bnb. Nusret'in bizzat okuması üstteğmene tembih edildi. Komiteye bir radyo getirtildi. Okunan tebliğ takip edildi, bir kere daha alkışlandı. Tabii bizim grubumuz bunu tasvip etmiyordu, kabulü için de oy vermemişti. Aynı gün komite çalışmaları devam ederken Cumhurbaşkanı Gürsel ansızın komiteye çıktı geldi. Hepimiz ayağa kalktık. Ayakta bizleri selamladı. Sinirliydi, sordu: -O bildiriyi kim hazırladı?

M.B.K. Üyeleri'nden Yrb. Sezai Okan cevap verdi: -Bu bildiriyi M.B.K. hazırlamıştır Paşam.

Bu cevap gerçeği yansıtmıyordu. Çünkü bu bildiriyi kabullenmeyen M.B.K. üyeleri de vardı. Ki onlar, daha evvel bahsettiğimiz bizim grubumuzdu.

Cumhurbaşkanı Gürsel gayet üzgün bir şekilde sözlerine devam etti: -Bu bildiri ile hem kendinizi, hem beni, hem de devlet ve milleti rezil ettiniz. Az önce İngiliz sefiri telefon etti; 'Türk milleti bu derece merhametini kaybetmiş olamaz.' dedi." (Er,1999).

Darbeciler ilk günlerde Milli Birlik Komitesini tesis etmeden yaşadıkları telaş ve panik halini, diğer kurum ve kavramlar üzerinde çalışırken de aynı şekilde yaşarlar. Çünkü hedefe kilitlenirken sadece yıkma cephesini düşünmüşler, yapma yönünde herhangi bir fiili veya zihni çaba içerisine girmemişlerdir.

Diplomat Reha Aytaman bu gözlemini şu cümlelerle izah eder: "**Bundan sonra Milli Birlik Komitesi üyelerinin bu ihtilale doğru dürüst hazır olmadıklarını gösteren bir sürü gelişmeler oldu.** Evvela Demokrat Partili Meclis üyeleri tutuklandı, sonra serbest bırakıldı, daha sonra tekrar tutuklanarak Yassıada'ya gönderildiler ve bir müddet sonra da Yassıada davaları başladı." (Aytaman,1996:94).

Darbeci Albay Alparslan Türkeş, aynı konuyla ilgili çarpıcı bir olay anlatır: "Ben içeri girdiğim zaman Cemal Madanoğlu Paşa sohbet etmiyor, dizlerinin üzerine iki dirseğini koymuş, başparmağı ile şehadet parmağının arasında başını tutuyor, yere bakıyor. Öylece oturuyor. Ben kapının eşiğinde belirdim. Bütün odada bulunanları selamladım.

'Akşamlarınız hayırlı olsun' dedim. Öyle deyince Madanoğlu başını kaldırdı. Beni gördü, dedi ki 'Plan yok. Hazırlık yok. Hiçbir şey yok. Bırakalım bu işi." (Birand,1999:186-187).

Nitekim daha sonra bayrağı devralacak olan profesörler heyetine darbecilerin ulaşma tarzları ve hikâyeleri trajikomik boyutlardadır. Yıkma faaliyeti bitip yapma faaliyetinin başlatılma düşüncesi ortaya çıkınca darbenin Cemal Paşalarını hafakanlar basar. Özellikle Ankara Komutanı Madanoğlu'nu.

"O gece gözüme uyku girmedi. - Ulan, ben bu ihtilalcileri nasıl yönetirim? Gözünün önüne 1930 yıllarındaki Alay Komutanı Ali Barut'un yüzü geldi... Barut gibi bir adamdı Ali Albay. Kışlanın yapımı için ormanlardan katırlara tomruk yükleyeceklerdi. Tomruk nöbeti kendisindeydi. Emrine 21 katır vermişlerdi. Aksilik bu ya, o akşam bir eğlenceye çağrılıydı. İş bitsin de bir an önce dönelim, diye düşünüyordu. 20 katırla dönmüştü! Ne olmuştu 21. katıra? Durum ertesi gün aydınlanmıştı.

Meğer o katır, köyden yeni satın alınmıştı. Dönüşte Yaraş köyü yamacından geçilirken, katır alıştığı köyün yoluna sapıvermişti. Köylüler de yolu şaşıran katırı Askerlik Şubesine teslim etmişlerdi. Alay Komutanı Ali Barut olayı duyunca barut kesilmişti.

- Yahu, demişti. Bu Cemal 21 tane katırı idare edemiyor, savaşta 150 askeri nasıl idare edecek? Ve takım komutanı Cemal'e 24 saat oda hapsi vermişti. Cemal Paşa yatağında bir sağa dönüyordu, bir sola. 21 katırı idare edemeyen Cemal, şimdi sayısını bile kesinlikle bilemediği o kadar ihtilalci ile nasıl baş edecekti?" (Öymen,1986:263).

General Cemal Madanoğlu, şimdi yeni döneme meşruiyet kazandıracak arayışlar peşindedir. Bu düşüncelerin ağırlığı içinde kıvranırken birden aklına bir çözüm gelir.

"'Ne yapacağız yahu diyorum. 5-10 subayla koca devleti nasıl hale yola sokacağız?' Bu düşünceyle geziniyorum. Adeta neşem kaçtı. 1. Ordu Komutanı'yla konuşurken birden birisi 'Bir emrin var mı komutanım?' diye çıkageldi. Baktım benim şoför Laz Mehmet." (Öymen, 1986:264).

"- Oğlum, hani sana geçen hafta Bahçelievler'den geçerken 'Şu boz evi unutma' demiştim, hatırladın mı?

- Evet komutanım!

Bir dostunun evinde yemek yerken, aynı apartmanda oturan bir profesörle tanışmıştı: Nedim Ergüven.

Emir bekleyen şoförüne, ihtilalin yasalarını hazırlatacak olan anahtarı bulup getirme talimatını verdi: Şimdi derhal fırla, işte o boz evin en üst katında oturan ihtiyar adamı bana getir." dedim. (Birand, 1999:187).

Ülkenin meşru iktidarını pervasızca deviren sonra da ne yapacağı konusunda bir çözüm bulmaya çalışan darbecinin imdadına, Laz Mehmet sonunda yetişmiştir. Derhal bahsedilen adresteki profesör getirilir. Darbe günlerinin kargaşası içerisinde Profesör Nedim Ergüven'i karşılayan Madanoğlu derhal bir sonuca ulaşmak ister ve yaşlı hocanın eline bir kağıt kalem tutuşturur.

"Sana zahmet, şuraya bana birkaç profesör adı yazıversen.

Profesör Nedim Ergüven, İstanbul Üniversitesi Rektörü'nden başladı. Sıddık Sami Onar..

Hüseyin Nail Kubalı,Naci Şensoy, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Muammer Raşit Seviğ.

Madanoğlu, yaşlı profesörün elinden listeyi çekip aldı. Okumadan emir subayına uzattı: İstanbul'a hemen telsiz çek, bu hocaları derhal bir askeri uçağa bindirip Ankara'ya göndersinler!" (Öymen, 1986:264).

Olayın bundan sonrasını Gazeteci Lütfü Akdoğan şöyle anlatıyor: İhtilâlin ilk günleriydi. Beyazıt'taki üniversite bahçesinde bulunan Askerî İhtilâl Karargahı'na gittim. Öğrencilerle subaylar kaynaşmıştı. Herkes coşku içindeydi.

Ustura ile tıraş olan, yarı çıplak, atletli bir kumandan gördüm. Adı, Şefik Soyuyüce imiş. Binbaşı rütbeli bu subay, üniversitedeki birliğin kumandanıydı. Kendisi ile konuşacak oldum;

"Aziz kardeşim, görüyorsun tıraş oluyorum." dedi. Bu arada, yanındaki bir subaya, **"Koş çabuk, üniversiteden bir profesör çağır bana."** emrini verdi.

Birkaç dakika sonra subayla birlikte uzun boylu, gözlüklü bir profesör geldi. Anayasa Hocası, binbaşının karşısında esas duruştaydı.

Şefik Soyuyüce "Sayın hocam, Ankara'dan telefon ettiler, çabuk bir anayasa istiyorlar sizden." dedi.

Profesör kekeledi; "Anayasa mı?" dedi.

"Evet, anayasa. Yıllardır anayasa, anayasa dediniz. Yazılı bir anayasanız, bir taslağınız yok mu kardeşim?"

Hoca sustu, başını yere eğdi ve kendisinin bile duyamayacağı bir sesle; "Binbaşım, anayasa öyle bir kişinin hazırlayabileceği ufacık bir taslaktan ibaret olmaz. Anayasayı bir iki kişi hazırlamaz; anayasayı, bir kurul hazırlar." dedi

Binbaşı sinirlendi. "Kardeşim, ben böyle şeylerden anlamam. Rektöre söyle. Hepiniz toplanın. Akşam saat 18.00'de sizi askerî bir uçakla Ankara'ya göndereceğim. Orada, Silahlı Kuvvetler ile ne yaparsanız yapın." dedi. (Akdoğan 2011:166).

Profesörler evlerinden büyük bir hızla tek tek alınırlar. Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya o anı şöyle anlatıyor: "Sabah evimin kapısı çalındı. İçeri evvela İsmet Giritli, ondan sonra da binbaşı girdiler. Ve bizi Ankara'ya götürmek istediklerini, hazırlanmamızı söylediler. Gariptir, ben adeta hazırdım. Bir C48'e yani Türkiye'de mevcut en yavaş uçağa bindik ve iki saatte Ankara'ya gittik." (Birand,1999:187).

"İstanbul'daki Komite üyeleri, Şefik Soyuyüce ve Vehbi Ersü'nün iki yakadan ciplerle topladıkları profesörler, Yeşilköy'den bir C-48 nakliye uçağı ile Ankara'ya doğru havalanırken, İzmir'den kalkan bir C-47 de ihtilalin müstakbel lideri Cemal Ağa'yı Başkent'e naklediyordu."

Darbeyi meşru bir zemine oturtma çabalarından dolayı bilahare adları Fetvacı Profesör'e çıkacak öğretim üyeleri ile darbeciler, yıllardır birbirinden habersiz olarak Menderes iktidarından kurtulma çabası içinde rejimin altını oymakla meşguldüler.

Her iki kurumun ileri gelenleri şimdi karşı karşıyadırlar. İlk konuşmayı lider Cemal Gürsel Paşa yapar ve Fetvacılara bakışlarını dile getirir: "Biz size inanıyoruz. İnanmakla kalmayıp iman da ediyoruz." (İmre,1976:352-353).

Sonra sözü darbenin diğer Cemal Paşası alır ve içinde bulundukları durumun acziyetini itiraf ederek yardım ister.

"Profesörleri Genelkurmay'da bir salona oturtmuşlar. Böyle sinema seyredecek gibi yan yana dizilmişler. Karşılarında bir masa var. Ben masaya geldim. Oturmadım. Ayaktayım. Bütün düşündüklerim hepsi gitti başımdan. Dedim, 'Sayın hocalar, profesörler. Biz bir iş yaptık.' Ağzımdan böyle çıktı.

Sıddık Sami Onar ayağa kalktı. Dedi ki 'Siz vatan kurtaran aslanlarsınız. Biz kendi aramızda görüştük. Düşündük, taşındık. Bu iş sizin dediğiniz gibi değil. Şöyle olması lazım.'

'Nasıl?' dedim.

'Siz teşrii salahiyetlerle mücehhez bir ihtilal komitesi kuracaksınız.'

Yani?

'Yasama yetkisiyle donatılmış bir ihtilal komitesi kuracaksınız. Devlet reisi de sizden, hükümet reisi de sizden olacak.'" (Birand,1999:187-188).

Her şey o anda değişti. Sıddık Sami Onar başkanlığındaki profesörler, heyeti yeni bir rejim formülüyle çıkagelmişlerdi.

Böylece darbenin diğer cüzü olan profesörler TCK'nin 146. maddesini ihlal eden darbecileri önce kutsuyor, sonra onları meşru ilan ederek suçlarına iştirak ediyorlardı.

"Fetvacı profesörlerin ortaya koyduğu ilk eser 12.06.1960 tarihli, 10525 sayılı kanundu.

Bu kanun yeni bir Anayasa değildi. 1924 tarihli, 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bazı hükümlerinin kaldırılması, bazı hükümlerinin değiştirilmesi kanunuydu. Bu kanunun gerekçesini profesörler şöyle kaleme almışlardı:

İktidar partisi idarecileri tarafından Anayasa'nın çiğnenmesi, Türk Milleti'nin bütün ferd ve insanlık hak ve hürriyetleri ve masuniyetlerinin ortadan kaldırılması, muhalefet murakabası işlemez hale getirilerek, tek parti diktatoryası kurulması suretiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi fiilen bir parti grubu durumuna düşürülmüş ve meşruluğunu kaybetmiştir. Dahili Hizmet Kanununun 34'üncü maddesi ile 'Türk Yurdunu ve Teşkilatı Esasiye Kanununu ile tayin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk ordusu, vatandaşı birbirine düşürmek suretiyle Türk vatanını ve milli varlığı tehlikeye koymuş olan eski iktidara karşı bu mukaddes kanuni vazifesini yerine getirmek ve hukuk devletini yeniden kurmak için, Türk milleti adına harekete geçerek, milleti temsil vasfını kaybetmiş olan meclisi dağıtıp, iktidarı, geçici olarak Milli Birlik Komitesi'ne emanet etmiştir." (İmre,1976:352-353).

Profesörler bu düzenleme ile kayıtsız şartsız millete ait olan hâkimiyet hakkını MBK'ye teslim ediyorlardı. **Korumak ve kollamak şeklindeki her darbenin meşruiyetini sağlayan büyülü sözcük de böylece hukuki ve siyasi literatürdeki yerini alıyordu.**

"Bir başka deyişle, Meclis'in duvarında yazılan ve Atatürk'e ait olan 'Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir' cümlesine ufak bir kayıt ve şart getirilmişti: Milletindir ama millet adına Milli Birlik Komitesi tarafından kullanılır." (Öymen,1986:271).

Darbeci subaylarla profesörler arasındaki bu yıldırım aşkını andıran sıcak ilişki, kadim CHP'lilerin dahi dikkatini çekmektedir. "Milli Birlik Komitesi yalnız idari işlerde değil eski rejimi tasfiye etmek hususlarında da çoğu tarafsızlarla çalışmayı prensiplerine uygun bulmakta idi.

Fakat ne yazık ki, bu yolda attığı ilk adımlardan itibaren yine de her ihtilal ertesi için mukadder olan hınçlar, kinler, korkular ve ihtiraslar kasırgasına tutulmuştu. Kendine danışman veya kılavuz seçtiklerinin her biri onu her gün biraz daha hedefinden uzaklaştıran sonuçlara sürüklüyordu. Bunlar arasında hukuk alimleri vardı ki, eski zaman ulemasının fetvalarını andıran hükümleriyle çağdaş hukuk prensiplerini kara kitab'a uydurmakta birbirleriyle adeta yarışa girmiş gibiydiler." (Karaosmanoğlu,1993:263).

Darbeciler MBK ve profesörler heyetini oluşturmuş şimdi sıra Bakanlar Kurulunun tesisine gelmişti. Aynı kargaşa burada da kendini göstermişti. Darbeciler kendi aralarında kavganın eşiğine gelmişlerdi.

General Cemal Madanoğlu Bakanlar Kurulu kavgasını şöyle anlatıyor: "Genelkurmaya çıktım. Genelkurmay Şura Salonu'nda uzun bir masa. Masanın başına Gürsel oturmuş. Yanında bir koltuk var. Boş. O koltuğa ben oturdum. Bütün masanın etrafı dolu. Hani sandalyenin ucuyla şöyle zor dokunabiliyorlar masaya. İkişer kişi, ikişer kişi bütün masanın etrafını sarmışlar. Gürsel Paşa konuşuyor: 'Başka hangi bakanlık kaldı?' diyor. Hemen anladım. Gürsel Paşa orada hükümeti kuruyor. Ben söze girdim. 'Paşam biz dün akşam Harp Okulu'nda yemin ettik.'dedim. Gürsel Paşa bana baktı. Gözleri boşaldı.

Bu sefer döndü, 'Yahu Madanoğlu bir yeminden söz ediyor. Nedir bu yemin?' Masanın tam Gürsel'e karşı gelen kısmında Sami Küçük var. Sami'nin yanağında adaleler kalkıyor, iniyor. Ben o sırada nasıl oldu bilmiyorum, masaya bir yumruk attım. Gümm diye koca masa öttü.

Gürsel Paşa'ya karşı atmış görünmemek için de döndüm arkadaşlara; 'Bre köftehorlar... Sizin hanginiz maliyeden, hanginiz ticaretten, hanginiz iktisattan anlarsınız?' dedim.

Masanın etrafında örgütçü subaylar da var, sonradan gelen, durumun üstüne konan, görev almaya çalışanlar da var. Şimdi ben bunlara böyle çıkışınca Gürsel Paşa benim bu yumruğum üzerine dedi ki. 'Ee Madanoğlu ne olacak?' Gürsel tam çaresiz kalmıştı. Hocalar, hükümeti kurmaya yanaşmamış, askerlerse kendilerini yeminle bağlamışlardı. O halde ne olacaktı?" (Birand,1999:190).

Darbecilerin bir kısmını, kısa yoldan bazı makamların koltuk hevesi sarmıştı. Halbuki bu konuda daha önce yemin etmişlerdi. İngiliz Büyükelçisi'nin kanını donduracak ifadeler içeren bir darbe bildirisi kaleme alan Albay Mithat Ceylan da Milli Eğitim Bakanlığına talipti.

"Bu arada Türkeş'in ekibinden ihtilale sonradan katılan ve bir hukukçu olan Hakim Yüzbaşı Fikret Ekinci de Adalet Bakanlığı için bir adım öne çıktı. Madanoğlu'nun yumruğu masada patladı: Ben bu işte yokum!

Diğerleri Madanoğlu'nun peşinden koştular. Daha Milli Birlik Komitesi kurulmadan birliğin bozulmasını önlemek istediler.

Listeleri yırtıp, Gürsel'in Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı, bir de Başkumandanlığı yürütmesine karar kıldılar. Tüm koltukların dağıtımını ileriye bıraktılar." (Öymen,1986:271).

Bakanlar Kurulunun oluşturulmasıyla ilgili öneri yine Madanoğlu'ndan gelir ve zoraki de olsa tatlıya bağlanır.

"Hemen telefonlar başına geçildi sivillerden bir teknisyenler hükümeti kuruldu." (Birand,1999:190).

Böylece kargaşa bir kat daha artmış oluyordu. Şimdi elde bir profesörler heyeti, bir Milli Birlik Komitesi, bir de Bakanlar Kurulu vardı. Hepsinin başındaysa aslında hepsiyle yeni tanışmış olan Cemal Gürsel bulunuyordu.

Binbaşı Orhan Erkanlı 'Yeni bakanların eski bakanlardan farkı yoktu.' tespitini yaparken siyasi sorumluluk taşımayan ve tarafsız bakan yanlışının sonraki darbe dönemlerinde de denendiğinden bahseder.

Ne tuhaf ki bu dönemlerde bakanlık yapan şahıslar, herhangi bir siyasi partinin olmasa da uluslararası bir cemiyetin üyesidirler. "**27 Mayıs kabinesinde tam 6 bakan masondu.**" (Yalçın, Yurdakul,2000:95).

Siyasi hayatımızdaki ilk büyük deprem olan 27 Mayıs Darbesi, sosyal bünyede de önemli şoklara yol açmış, özellikle bürokrasi, ordu ve üniversite gibi hassas müesseseler bu kalıcı şokun tesiriyle uzun süre sarsılmıştır.

Darbenin yarattığı kargaşa ortamından tabii olarak en çok devletin kurulu düzenini işleten bürokratik yapı etkilenmiştir. Gerek emniyet birimleri gerek istihbarat birimleri gerekse bakanlık ve diplomasi birimleri, olağanüstü olaylara ve atamalara şahit olmuşlardır.

Darbeyi yapan subaylar, kendileri gibi silah bulunduran bir diğer güç olan emniyet güçlerinin daha ilk gün silahlarını toplatarak ilk kargaşaya imzalarını atmışlardır.

"İhtilal ilk gün polislerin üzerinden silahı toplatmakla büyük hata etmişti. Asker ve polis arasındaki bu hissi durumu telafi etmek için çok gayret sarf ettik yanlışların telafisi de kolay olmuyor. Bu tutum polislere itimatsızlığı ifade ediyordu. Tabii çok yanlış bir tutumdu." (Er,1999).

Polislerin silahlarını toplatan Darbeciler, bazı üst düzey emniyet ve istihbarat görevlilerini de kapsama alanı içine almışlardır. "İhtilalciler, MAH içinden ve Emniyet kadrolarından birçok kişiyi gözaltına almaya başlamıştı. Görevden alınıp sorgulananlar arasında Adana Emniyet Müdürü Zülküf Ağar da vardı!17 yaşındaki Mehmet Eymür ile 9 yaşındaki Mehmet Ağar, babalarının askerler tarafından götürülmelerini hiç unutmayacaklardı." (Yalçın, Yurdakul,2000:92).

Darbeciler ilçe müftülerini dahi ihmal etmemişlerdi. Saadettin Bilgiç bu olayı şöyle anlatıyor: "Babam, Şarkikaraağaç Müftüsü Sadık Bilgiç, o zamana kadar müftülerin emeklilikleri olmadığı halde, görevden alınarak emekli edildi." (Bilgiç,1998:42).

Darbenin emniyeti gerekçesiyle birçok üst düzey istihbarat ve emniyet görevlisini yerinden eden Darbeciler kendilerine has bir sadakat anlayışıyla yeni bir yapılanmaya da başlamışlardır. "İki yıl önce ihtilal yapma teşebbüsünden, dokuz arkadaşıyla birlikte tutuklanıp, yargılanan Naci Aşkun, MAH'ın başına getirilmişti." (Yalçın,Yurdakul,2000:102).

İçişleri, Dışişleri ve Maliye gibi önemli bakanlıklar, darbenin tesirine en çok uğramış olan bakanlıklardı. Hatta bazı bakanlıklarda bazı yabancı birimler yer tutmuş, çalışmaya başlamıştı.

Binbaşı Orhan Erkanlı o günlerde yaşadığı bir olayı şöyle anlatıyor: "27 Mayıstan sonra, Bakanlıkları dolaşmaya başladım. İçişleri Bakanlığı'na gittiğimde, orada, ayrı bir odada, bir ayrı büroda Amerikalıları gördüm. Bizim yetkililere 'Nedir bu?' diye sorduğumda şu cevabı aldım: -Biz komünizmle mücadele için Amerika ile işbirliği yapıyoruz. Buradaki Amerikalılar da onlarla bizim aramızdaki işbirliğinin koordinasyonunu yapıyorlar.

Ama işi biraz daha inceleyince gördüm ki, İçişleri Bakanlığı'na dışardan gelen şifre, telgraf ile Bakanlıktan dışarı çıkan tüm evraklar oradan geçiyor. Yani onlar, bunları görüyorlar, kontrol ediyorlar.

Bunu öğrenince dedim ki: -Bunlar buradan çıksınlar, Amerikan yardım binasına gitsinler. Orada çalışsınlar.

Ben bu talimatı verdikten sonra CIA'nın Ankara'daki başkanı olan Amerikalı zat (Arthur V. Miller) bana geldi. Çankaya da oturuyordu. Hatta bir iki defa birlikte yemek yedik." (Yalçın, Yurdakul,2000:84).

Garip gelişmelere sahne olan bir diğer Bakanlık ise Dışişleri Bakanlığıdır. Darbeciler tarafından bakanlık görevine getirilen Selim Sarper, daha önceki bakan Fatin Rüştü Zorlu'ya ait bütün izleri bakanlıktan yok etmek peşindedir.

Büyükelçi Reha Aytaman o günleri şöyle anlatıyor: "Selim Sarper bakan olunca, Fatin Bey'den hazzetmeyenler hemen etrafını sardı, hatta bazıları Milli Birlik Komitesi ile temasa geçerek; Bakanlıktaki Fatin Bey'in özel yaşamını, icraatlarını yalan yanlış gammazlamaya başladılar. Ben şahsen bu karakterdeki insanlardan hoşlanmıyordum. Hatta Fatin Bey sayesinde yüksek mevkilere gelmiş bazıları da bir gecede onun aleyhine döndüler. Selim Sarper, askerlerin tazyikiyle Fatin Bey' in Planlama Genel Müdürü yaptığı Namık Yolga'yı Genel Sekreter İdari İşler yardımcılığına getirdi ve Bakanlıkta bizler arasında huzursuzluk başladı.

NATO Genel Müdür Yardımcısı olan Osman Olcay da konumundan yararlanarak Fatin Bey'in aleyhine dönüp, askerlerin mutemet adamı oldu. Fırtına Fatin Bey' in adamları bilinen Hasan Işık, Semih Günver, Oğuz Gökmen ile Washington'a birkaç ay evvel Büyükelçi olarak atanmış Melih Esenbel'in ve NATO'daki Haydar Görk'ün başına patladı. Dışarıda olanlar merkeze alındı, merkezdeki genel müdürler de kızağa çekildi. Bu arada Bakanlıkta geniş bir tasfiyeye gidileceği söylentileri dolaşmaya başladı. Bu tasfiyeyi yapmak için Albay Baha Vefa Karatay Milli Birlik Komitesi tarafından Bakanlığımıza gönderilmişti." (Aytaman,1996:95-96).

Askerlerin mutemet adamı olan Osman Olcay, bu konumundan yararlanarak arkadaşlarının sinirleri üzerinde her gün oynamakta Demokles'in kılıcı gibi personelin üzerinde sallanmaktadır. "Hüveyda Bey gittikten sonra yerine geçen Osman Olcay, her gün sinirlerimizi bozacak rakamlarla daireye geliyordu: 'Bakanlıktan atılacakların sayısı 387' diyor ertesi gün bu sayıyı biraz daha artırıyordu. Bu davranış ve beyan karşısında hepimiz endişeleniyor ve Osman Olcay'dan hazzetmez oluyorduk. Nitekim Bakanlıkta o devirde 450 kadar meslek memuru vardı ve kanunen giriş sınavını kazanmadan kimse Bakanlıkta memur olamazdı. Mevcut memur adedinden Osman Olcay'ın ileri sürdüğü tasfiye edileceklerin rakamı çıkarıldığında, Bakanlıkta hemen hemen kimse kalmıyordu. Dış politikayı kimler yönetecekti ve memleketimiz nereye gidiyordu? Bu üzücü ve sıkıntılı günleri yaşarken milletim namına çok üzülüyordum. **Bir avuç binbaşı-albay elinde ve onlara yanaşmış olan fırsatçılarla ülkemiz meçhul bir geleceğe sürükleniyordu.**" (Aytaman,1996:196).

Maliye Bakanlığındaki deprem ise daha küçük çapta kalır. Dönem bürokratı Cahit Kayra bu gelişmeleri şöyle anlatıyor: "Bakanın sınıf arkadaşı ve benim amirim olan, yukarıda birkaç kere sözünü ettiğim Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürü Hikmet Sağcı'yı, Darbeciler tarafından ivedilikle müsteşarlık makamına getirilen bir müfettişin, son derece haysiyet kırıcı bir şekilde görevinden uzaklaştırdığını öğrenmek içimi acıyla doldurdu. Söylendiğine göre, Müfettiş Bey, Müsteşarlık makamına gelir gelmez yazılı bir emir tebliğine bile gerek görmeden Sağcı'ya telefon edip, görev yerini öğleye kadar terketmesini istemiş. Sağcı'nın bunca yıl fedakârlıkla hizmet ettiği Bakanlıktan gözyaşlarıyla ayrıldığını anlattılar.

Hikmet Bey, gördüğü bu hakaretten sonra uzun süre yaşamadı. Ağır bir hastalığa tutulup, 27 Mayıs Darbesinden bir yıl sonra 49 yaşında Hakk'ın rahmetine kavuştu." (Kayra,1995:196).

Bazı Bakanlıklar da ise darbecilere yakın şahıslar, bakanlık makamlarını kendi aralarında bölüşmektedirler. Cahit Kayra şöyle anlatıyor: "Milli Birlik Komitesi bir sivil hükümet kurmak için kolları sıvadı. Cihat İren o sıralarda Odalar Birliği Genel Sekreteri'ydi ve Menderes'e karşı çıkmasıyla tanınmış, nam kazanmıştı.

Birgün bana geldi: Ben Maliye Bakanı oluyorum, sen de Ticaret, dedi. Çok tedirgin oldum ama tedirginliğim uzun sürmedi. Cihat İren Ticaret Bakanı oldu. Aynı binanın üst katında bulunan Sanayi Bakanlığı Maden Dairesi Başkanı Muhtar Uluer de Sanayi Bakanlığı'na getirildi." (Kayra,1995:196).

Bazı darbeciler ise tipik bir darbe klasiği sayılabilecek garip gelişmelere şahit olurlar. Binbaşı Erkanlı'nın anlattığı bir darbenin ülkede meydana getirdiği kargaşayı gösteren unutulmaz bir örnektir. "27 Mayıs'tan iki ay sonra, Orhan Kabibay'la beraber, Milli Birlik Amblemi bastırmak için Darphane'ye gittik. Darphane, Gülhane Parkı'yla Topkapı Sarayı arasında ağaçlar altında, uzaktan bakanların bir köşk sanacakları bir bina imiş. Biz de ilk defa görüyorduk. Bizi bir Havacı Kurmay Binbaşı karşıladı ve kendisini Darphane Müdürü olarak takdim etti. Hayretler içinde kaldık. Gerçi 27 Mayıs'tan sonra bazı önemli sivil mevkilere subayları getirmiştik, fakat Darphane hiç aklımıza gelmemişti ve kimseyi de bu göreve vermemiştik. Hangi subayın nerede görevli olduğunu bilhassa benim bilmem lazımdı, yazışmalar benden geçiyordu.

Kurmay Binbaşı'ya "Buraya ne zaman geldiğini ve kimin tarafından gönderildiğini" sorduk. Binbaşı'nın hikâyesi bir ihtilal döneminin karışıklığını gösteren tipik bir misaldi. Binbaşı anlattı: 'Benim esas birliğim Merzifon Hava Üssü'ndedir, filo kumandanıyım. 27 Mayıs olduğu zaman İstanbul'da izinli bulunuyordum. Her subay gibi, o gün ben de Harbiye'ye Ordu Karargâhı'na gittim. Subaylar kuyruk halinde dizilmişler, bazı odalara girip çıkıyorlardı.

Durumu sordum bu subaylara vilayet, emniyet, belediye v.s. emrinde sivil görevler veriliyordu. Ben de sıram gelince içeri girdim. Bir albay: 'Seni nereye verelim?'deyince aklıma Darphane geldi.Bir akrabam burada çalıştığı için Darphane'yi biliyordum. Albay ismimi önündeki deftere yazdı ve 'Gidin işe başlayın' dedi. O günden beri buradayım, kıtama durumu bildirdim, maaşım oradan geliyor. 'Esas müdür nerede?' diye sorduğumuzda, yanındaki masada büzülmüş oturan bir zatı gösterdi: 'Bu beydir bana yardım ediyor.' dedi.

27 Mayıs'dan sonra buna benzer birçok tayinler yapılmış ve herkes Komite emrinde vazife almıştır. Tevkifler gibi, bu vazife dağıtımı ve tayinler de Komitenin kontrolünden çıkmıştı. Nedense ordunun, subayların her rütbede bulunanların da sivil idarede görev almak arzusu vardı. **Alay kumandanlığını bırakıp belediye şube müdürü olmak isteyenler, ömründe denizi ancak Kadıköy vapurunda görenlerin Denizcilik Bankası'da çalışmak için müracaat ettikleri görülmüştü.** Komitenin emriyle veya kendi insiyatifini kullanarak devlet teşkilatında, belediyelerde ve iktisadi devlet kuruluşlarında vazife alan subayların tekrar kıtalarına gönderilmesi, komiteyi oldukça uğraştırmış, birçok kırgınlıklara sebep olmuştu. Subaylardaki sivil yönetimde çalışmak arzusu, üzerinde durulacak bir konudur. **Şüphesiz Ankara'ya döner dönmez Darphane Müdürü Kurmay Binbaşıyı yerine gönderdik.**" (Erkanlı,1972:62-63).

Darbeciler ülkenin birçok sivil müessesesine el attıktan sonra bu kez hedefe, kendi çalıştıkları kurum olan orduyu koyarlar. "Ağustos ayında Darbeciler kendi kurumları olan orduya da ağır bir darbe vurdular. Cumhuriyet tarihinin ordu içindeki en geniş tasfiyesi bu dönemde yapılır.

İktidar yanlısı oldukları gerekçesiyle tam 235 general ve 5 bin subay emekliye sevkedilir. Darbecilerin paralosı aslında 'sıfır general' şeklinde olup Gürsel dışında bütün subayların emekliye sevk edilmesi şeklindedir." (Yalçın, Yurdakul,2000:103).

Emekli İnkılap Subayları (Eminsu) adı verilen bu kişilerin emekli edilmeleri, ordunun reorganizasyonu ve gençleştirilmesi kadar MBK'nin Silahlı Kuvvetler üzerindeki otoritesini meşrulaştırmak amacına hizmet etmiştir. Nitekim tasfiye ile birlikte yüksek seviyede atamalar gerçekleştirilmiş, genç subayların hükümeti darbe ile devirmelerine karşı çıkmayan, fakat pek sempati de göstermeyen Orgeneral Ragıp Gümüşpala (o sırada genelkurmay başkanı) emekli edilmiştir. Yerine, 1960'lı yıllar boyunca ve 1971 askeri müdahalesinde Silahlı Kuvvetler adına Türkiye'deki siyasal gelişmelerde aktif rol oynayacak Orgeneral Cevdet Sunay getirilmiştir. Hava Kuvvetleri Komutanlığına da İrfan Tansel atanmıştır.

Darbeciler kendi kurumlarıyla ilgili bu kararları alırken kendi aralarında bazı ihtilaflar yaşamışlar ancak verilen karara tesir edememişlerdir. Bu ihtilafları, darbeci General Sıtkı Ulay şöyle anlatıyor: "Acelecilikle bazı yanlışlıklar ve kırgınlıklar doğabilirdi. Nitekim öyle oldu. Müddetini doldurmuş da terfi sırası gelmiş fakat terfi etmemiş ve yükselme sicili almamış kimseler peyder pey emekli edilebilinirdi. Bu sebeple bu kanunun tatbikatı esnasında Cemal Gürsel Paşa'yı ikna ederek (bir tarihlerde Alman ve İtalyan ordularında yapıldığı gibi) muvazzaf emekliler kanunu hazırlattım ve Gürsel Paşa'da bu kanun tadilinin sağlanmasını istedi.

Bu kanuna göre belirlenen bir süreyi tamamlamış olanlar rütbelerini muhafaza etmek kaydı ile terfi sıraları geldiğinde terfileri de sağlanmak sureti ile yavaş yavaş Albaylıktan emekliye ayrılmaları sağlanmış olacaktı. Bunu Sayın Genel Kurmay Başkanı (sonra) Cumhurbaşkanı olan Cevdet Sunay Paşa'ya anlattım inceleteyim dedi." (Ulay,1990:68).

Darbecilerin tasfiyesine uğrayan subaylar ise olayların ne kadar trajikomik şartlarda geçtiğini bilmektedirler. Ordunun en güzide subayları dahi darbeciler tarafından tasfiye edilirken başlarına geleceklerin farkında değildirler. Kurmay Albay Kenan Kocatürk, darbecilerin içine düştükleri bu trajikomik durumu şöyle anlatıyor:

"Temmuz sonralarında bir gün, KKK Harekât Daire Bşk. Tümgeneral Cemil Uluçevik ile makamında oturmuş bir iş görüşmesi yapıyorduk. Kendisi henüz kıdemli Yzb. İken 1935-38 yıllarında, Harp Akademisi'nde aynı sınıfta okumuştuk. Odaya Tümgeneral Cemal Madanoğlu girdi ve adeta beni kovarcasına: Kenan bizi biraz yalnız bırakır mısın? dedi.

Çıktım, ama ne konuştuklarını merak etmiştim. Ertesi gün Tümg. Cemil Uluçevik'in yanına tekrar gittim ve sordum. Aramızda Akademi sınıf arkadaşlığından kalma bir dostluk ve yakınlık vardı. Anlattı: Orduda büyük bir tenkisata başlıyorlarmış. Evvela General kalabalığı tasfiye edilecekmiş. Kimlerin gitmesi, kimlerin kalmasını bana danışmaya gelmiş. Listeleri beraber tespit ettik.

Haklı olarak kendisinden çok emindi. Yalnız Harp Okulundan beraber mezun oldukları Cemal Madanoğlu gibi sınıf arkadaşları değil Akademideki arkadaş ve hocalarımız da kendisini çok beğenir ve severlerdi. Sınıfının en iyelerindendi. Bana göre geleceğin Genelkurmay Başkanlarından idi. Aradan bir hafta geçmişti ki, 3 Ağustos 1960'ta yayınlanan emekli generaller listesinde Tümgeneral Cemil Uluçevik'in ismini de hayretle görüyorduk." (Kocatürk,1999:500).

Genç darbeciler, ordudaki yılların birikimini bir çırpıda çöp kutusuna atacak kadar pervasızdırlar. "Kalanlar arasında bizim sınıf (930'lular)dan Tümg. İrfan Tansel Nato 6. Taktik hava kuvveti kurmay başkanı idi. Ankara'ya çağrılarak Türk Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na getirilmişti. Roma'da Güney Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri'nde bulunan Haydar Sukan, K.K.K. İstihbarat Bşk. Kemal Atalay da vardı. Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay zaten Milli Birlik Komitesi üyesi olarak kalıyordu. Kendisi dahil bu 20 generalin nasıl kalabildiğini, çok sonra birgün bana şöyle anlatmıştı: Milli Birlik Komitesi bu tasfiye işini konuşup karar vermek üzere, başta Orgeneral Cemal Gürsel olarak tam kadro toplandıkları oturumda ilk sözü yüzbaşılardan biri (Ya Muzaffer Özdağ ya da Numan Esin) almış.

Elinde generallere ait kıdem sıra kitabı. Bu kitabı yırtıp parçalayarak yanındaki çöp sepetine atmış ve 'Generaller meselesi tamam! Gelelim subaylara' diyerek, yırtamayacağı kadar büyük ve kalın olan, subay kıdem sıra kitabını eline almış. İşlerinden en gözüpek cesur ve patavatsız Cemal Madanoğlu da ayağa fırlayarak yüzbaşının sözünü kesmiş: Sen ne yapıyorsun arkadaş? Yırtıp attığın o kitapta biz de varız! Başkanımız Orgeneral Cemal Gürsel'in de adı var, orgeneral Fahri Özdilek... Sıtkı Ulay paşalar da var! Sen kim oluyorsun da bizleri böyle yırtıp çöpe atabiliyorsun! diye çıkışmış. Gürsel paşa birleşimi kapatarak hep beraber kavgayı önlemeye ortalığı yatıştırmaya çalışmışlar." (Kocatürk,1999:501).

Darbeden etkilenen bazı subaylar da o sırada yurtdışı görevlerde bulunan Binbaşı Kemal Yamak gibi şahıslardır. Darbeden kısa bir süre sonra darbeciler, Binbaşı Kemal Yamak'a bir yazı göndererek 'Türkiye'ye dönmesi gerektiği aksi halde terfisinde gecikmeler meydana gelebileceğini' tebliğ etmişlerdir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Orgeneral Kemal Yamak, "27 Mayıs Darbesi ordudaki hiyerarşiyi bozdu." tespitinde bulunur. (Yamak,2006:164).

Darbecilerin, şok darbelerle sarstığı bir diğer kurum üniversitelerdir. Üniversitelerde yapılan tasfiye, o günün şartlarına göre kamuoyundan yoğun tepkiler alır. Darbecilerin bir kısmı o günlerde, bu tasfiyeye karşı olduklarını söylerken bir kısmı da sonraki yıllarda tasfiye konusunda yanlış yaptıklarını itiraf ederler.

27 Ekim 1960 tarihinde gerçekleşen üniversitelerdeki tasfiye, mesele olmuştur. Tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı oldukları ileri sürülerek üniversitelerdeki 147 öğretim üyesinin işine son verildiğinin açıklanması büyük yankı uyandırmış, basında çok sert eleştirilere sebep olmuştu.

Ağustos ayı başlarında, orduda gerçekleştirilen geniş tasfiyenin basında fazla eleştirilmemiş olması MBK'ye cesaret vermiş ve üniversitelere de benzer bir tasfiyeye yönelmişlerdi.

Gazeteler bunu 'nankörlük' ve 'skandal' olarak değerlendiriyorlardı. Rektörlerin istifa etmeleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Senatosunun 'üniversite ilmi hüviyetinin zedelenmiş' olduğunu ilan etmesi, olayı toplumun odağına yerleştiriyor ve tartışmalar bir anda ülkeyi beşik gibi sallıyordu.

"27 Ordinaryüs Profesör, 57 Profesör, 44 doçent, 17 asistan ve bir öğretim görevlisi üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Tasfiyede 14 Ord. Prof., 9 Prof., 12 doçent, 1 asistan ve 1 öğretim görevlisi ile Tıp Fakültesi birinci sırayı almıştır. 4 Öğretim üyesinin yeri değiştirilmişti.

Tasfiyeye tepki olarak Sıddık Sami Onar, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden, Fikret Narter İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğünden istifa etmişlerdir. Onar basına yaptığı açıklamada 'Üniversite denen bir müessese kalmamıştır. Üniversite tamamen çökmüştür. Artık hayrını görsünler' demiştir. Milli Eğitim Bakanı ise olayı gazetelerden öğrendiğini bildirmişti." (Özdağ,1997:59)

Darbeci Yüzbaşı Numan Esin o kararı yıllar sonra şöyle değerlendiriyor: "Üniversite tasfiyesini pek başarılı bulmuyorum. Üniversiteyi özerkleştireceğiz, ondan sonra yönetimin üniversiteye el sürmesi mümkün değil. Üniversite hocalarının bir kısmı bizim arkadaşlarımıza gelerek 'Bu üniversiteyi bu şekliyle özerk yaparsanız bundan sonra hayır gelmez, bilim hürriyeti de olmaz. Onun için siz ihtilalcisiniz, bir temizlik yapın ondan sonra olsun bu' dediler. Üniversitenin içinden gelen talepler bunlar. Liste önüme geldiği vakit ben pek çok insanı çıkarttım o listenin içinden." (Dursun,2000:264).

Darbenin üst düzey elemanlarından Binbaşı Orhan Erkanlı, yıllar sonra tasfiyeyi nasıl yaptıklarını ve hangi kriterleri esas aldıklarını şöyle açıklar: "Aradan yıllar geçtikten sonra, üniversite dışında kalacakların seçiminde büyük hatalar yapıldığını, tesir altında kalındığını, birçok değerli ilim adamına haksızlık edildiğini ve bazı kişilerin de layık olmadıkları halde içerde bırakıldığını itiraf etmek isterim.

Her türlü kanaate, inanışa taarruz ediyorduk; solcusunu da sağcısını da atıyorduk. Doğum yeri şarkta olanı kürtçü diye namaza gidenleri softa ve gerici diye, kitabı olanı çalmıştır diye, kitapsızları kitapsız diye, talebeye ciddi davranışı kaba ve sert diye, samimi hareket edenleri laubali diye damgalıyorduk." (Erkanlı,1972: 45).

CHP'li Yakup Kadri de üniversitede gerçekleşen kıyıma karşı çıkanlardandır. "Tahribatını en ziyade Tıp Fakültesi'nde gösteren ve bu fakültenin nice ünlü, değerli profesörlerini daha genç yaşlarında kürsülerinden uzaklaştıran bu davranışlara karşı basında sesini yükselten yazarlardan biri de bendim.

31 Ekim 1960 tarihli 'Ulus' gazetesinde çıkan Üniversitede Tasfiye Hadisesi başlıklı bir yazıma protesto uslubunu andıran şu sözlerle başlamıştım: 'Üniversiteye indirilen darbe, itiraf ederiz ki, Cumhuriyet Bayramı'nın havasını epeyce karartmıştır. Sabahleyin gazetelerini açan vatandaşların çoğu bu Darbenin uyandırdığı acı yankılar üzerinde derin bir üzüntü ile duruyordu.'" (Karaosmanoğlu,1993:264).

DP'li Sait Bilgiç, darbeden çifte yara alanlardandır. DP milletvekili olduğundan dolayı Yassıada'da yargılanıp Kayseri Cezaevi'nde hapse mahkûm edilen Sait Bilgiç'in 114 sayılı kanunla akademik kariyeri de elinden alınır. AP'li Saadettin Bilgiç, ailenin başına gelenleri şöyle anlatıyor: "Ağabeyim Sait Bilgiç, Isparta Milletvekili ve Tahkikat Komisyonu üyesi olduğu için Yassıada'ya götürüldü. Diğer ağabeyim Prof. Dr. Emin Bilgiç, akademik kariyeri elinden alınarak üniversiteden uzaklaştırıldı. Danıştay lehinde karar verince bu kez 147'lere dahil edilerek üniversiteye dönmesi engellendi." (Bilgiç,1998:141).

Darbecilerin kıyım yaptıkları kurumlardan biri de yargıdır. "27 Mayıs cuntası adli yargıdan 520 hâkimi, Danıştay üyelerinin de tam yarısını tasfiye ederek yargıyı kendine göre şekillendirmişti."

Darbeciler arasında yönteme ilişkin temel bir ihtilaf da iktidarda kalma süresi konusudur. Albay Türkeş ve arkadaşları bir süre iktidarda kalmayı isterken İnönü ise darbe sonrası ortaya çıkan atmosferden bir an önce bir siyasi rant elde etmeyi hedeflemektedir.

Darbeci General Sıtkı Ulay, bu gerçeği şu sözlerle ifade eder: "**Cumhuriyet Halk Partililer ile İnönü bir an evvel gitmemizi ivedilikle seçimlerin yapılmasını istiyorlardı.**" (Ulay,1990:64).

Darbeci Yüzbaşı Numan Esin de bu gerçeğe işaret edenlerdendir: "**DP'lileri hapishanelere doldur, devleti CHP lilere teslim et. Bu bizim görüşümüzü paylaşan arkadaşlar arasında yer tutmadı**. Türkeş ve arkadaşlarını sempatiyle karşılamadı CHP liler. Türkeş'ten hep ürktüler. Türkeş'in yaşamında 1944 olayı olduğu için, İhtilalin Kudretli Albayı, İkinci adamı olarak öne sürüldüğü için." (Dursun,2000:153).

Darbeci Albay Türkeş ise demokrasiyle yönetilen ülkelerde, bazı reform programlarının başarıyla tatbik edilemeyeceğini düşünüyordu. Darbeciler tarafından kurucu meclis üyesi olarak atanmış Oktay Ekşi o tartışmaları şöyle anlatıyor: "O sırada MBK içinde iki cereyan meydana geldi: Bunlardan biri ki Alparslan Türkeş bunu sembolize ediyordu, gelmişken daha uzun bir süre kalalım, henüz anayasal düzene geçmek için adım atmayalım. Türkiye'yi süratle kalkındıralım. Hatta Türkeş'in o tarihte beyan ettiğini hatırladığım 'Türkiye'yi sıçramalarla çağdaş uygarlık düzeyine getirebiliriz, yoksa bu tabii gelişme temposuyla bunu yakalayamayız' görüşünü anımsarım. Kendi taraftarlarıyla birlikte bu yüzden anayasal düzene geçişe karşıydı. Bu, belirli bir aşamada gerginlik oluşturdu. O sırada çok iyi anımsadığım bir beyan da İsmet Paşa'ya aittir. İsmet Paşa'nın 'Seçimlerin bir an önce yapılmasında sayılamayacak fayda vardır' beyanı ile kamuoyunu etkilediğini anımsıyorum. Bu iki görüş nihayet ayrıldı." (Dursun,2000:81).

Ne ilginçtir ki darbenin fetvacı profesörleri de Türkeş ve arkadaşları gibi darbecilerin bir süre iktidarda kalması gerektiğini savunmaktadırlar.

"CHP ile MBK arasındaki çatışma konularından biri de seçim tarihi olmuştur. 5 Temmuz günü İnönü, 'Genel seçimlerin süratle yapılmasında saymakla bitmez yararlar vardır.' derken aynı gün Cemal Gürsel'in 'Seçimler için daha epeyce zamana ihtiyaç var.' şeklinde konuşması bu ayrılığı birdenbire su yüzüne çıkarmıştır. Anayasa Komisyonu Başkanı, İstanbul Üniversitesi Rektörü Profesör Sıddık Sami Onar da 'Seçimleri çabuk yapmak kadar hatalı iş olmaz.' demektedir." (Bila,1999:186).

Albay Türkeş'in hemen yapılacak seçimlerin sonuçlarıyla ilgili ciddi endişeleri vardır: "Erken seçime karşı çıkıyorduk. Diyorduk ki erken seçim bir emrivaki halinde iktidarı, olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisi'ne, İsmet Paşa'ya vermek demek olacak. Bu da bizim düşündüğümüz ordunun partiler üstü, tarafsız hareket etmesi görünümünü yıkacaktır." (Birand,1999:194).

Darbecileri iktidardan yakın zamanda uzaklaştıramayacağını anlayan yılların siyaset kurdu İnönü, bu kez onları elde etmek için yeni bir siyasi manevra geliştirir. Darbecilere görevlerini bıraktıkları takdirde başlatılacak yeniden yapılanma sürecinde 'temelli senatörlük' makamı verilecektir. Darbe yaparak askerlikten iyice kopmuş MBK üyeleri, siyasete kaldıkları yerden devam edecekler ayrıca yeni dönemde cereyan edecek siyasi ortamın da bir nevi kontrolörleri olacaklardır. **Temelli senatörlük kavramının fikir babası İnönü, propagandisti Ulus yazarı Bülent Ecevit'tir**. (Erkanlı, 1972:146).

MBK üyesi Yüzbaşı Ahmet Er, temelli senatörlük müessesini siyasi bir rüşvet olarak görmekte ve şiddetle eleştirmektedir. Ne var ki bazı arkadaşları çoktan bu teklifin büyüsüne kapılıvermiş, farklı hülyalara dalmışlardır.

Yüzbaşı Ahmet Er, bu hülyaları şöyle anlatıyor: "Komite üyelerinden bazılarının zaman zaman toplanıp iktidarın Halk Partisi'ne devri konusunda bazı müzakereler yaptıklarını haber alıyorduk. Nitekim bu toplantılardan birini Kur. Alb. Fikret Kuytak bana açıklamıştı.

Prof. Afet İnan'ın evinde İsmet İnönü'nün başkanlığında Fikret Kuytak ve arkadaşları bir toplantı yapmışlar. Albay Fikret Kuytak bu toplantıyı bana şöyle anlattı: İsmet İnönü iktidara gelince bize senatörlük verecek. O toplantıda hazır olan arkadaşlar bu teklifi kabul ettik. Ben bu arada hukuk fakültesini bitirir avukatlık stajımı da tamamlarım. İnönü'nün bu teklifini size de açıklıyor ve kabul etmenizi rica ediyorum." (Er,1999).

Yüzbaşı Ahmet Er ise hiçbir teklife sıcak bakmamaktadır. "Ben kendisine şöyle cevap verdim:- Albayım biz Ankara'ya Hukuk Fakültesi'ne kaydolmaya avukatlık stajı yapmaya gelmedik. '**Sizin bana teklif etmiş olduğunuz bu siyasi rüşveti kulaklarım duymamış olsun' deyip yanından ayrıldım.**" (Er,1999).

Darbeci Yüzbaşı Orhan Kabibay ve Binbaşı Orhan Erkanlı'nın desteğindeki Türkeş kanadı, reformlar nedeniyle yönetimi sivillere bırakmayı ertelemek isterken Madanoğlu kanadı, bu konuda yemin ettiklerini hatta 27 Mayıs sabahı ulusa söz verdiklerini iler sürüyorlardı. **Bu kanada mensup bazı üyeler, birbirlerinden habersiz CHP ile el altından dirsek temasına da geçmişlerdi.**

Gürsel'in çevresini kuşatan Türkeş kanadı ise, ihtilalin liderini İsmet Paşa ile görüştürmemek için ellerinden geleni geriye koymuyordu. Nihayet bir gün beklenen gelişme oldu: "İsmet Paşa, damadı Metin Toker ve milletvekili Nüvit Yetkin aracılığı ile birkaç kez Gürsel ile görüşme yolları aramış fakat Türkeşçi Özel Kalem Müdürü Rifat Baykal barajına toslamıştı. CHP lideri daha ihtilal günü telefon açıp da 'Emirleriniz bizim için peygamber buyruğudur Paşam' diyen Cemal Paşa'nın bu tutumuna bir türlü akıl erdiremiyordu. MBK içindeki kutuplaşmanın da farkındaydı. Bir sabah Başbakanlığa ani bir baskın yapmaya karar verdi ve doğrudan doğruya Gürsel'in Özel Kalem Müdürü Baykal'ın odasına daldı.

Baykal, Paşa'yı Özel Kalem'de bekletirken, yan odaya girip durumu iltilalin Orhanlarına yansıttı. Az sonra Gürsel'in yan kapısından Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ üçlüsü girdi.

Komite'nin tarafsızlık konusunda karar aldığını, eğer İsmet Paşa ile görüşürse, bu tarafsızlığa gölge düşeceğini hatırlattılar. Bu üçlüye karşı Gürsel 'Özel Kalem'e kadar gelen İsmet Paşa'yı nasıl geri çevirebilirim, benden bunu isteyemezsiniz?' diye çıkıştı.

Tartışma sertleşmeye yüz tutunca da çekmecesinde bulunan tabancasını çıkartıp masaya koydu: Beni bu tabanca ile öldürmedikten sonra istediğinizi yerine getirmeme imkân yoktur." (Öymen, 1986:280-281).

İnönü ile özel ev toplantıları yapan darbeci ekip ise artık yük olarak gördükleri bazı arkadaşlarından kurtulmak için çareler aramaya başladılar. Türkeş ve arkadaşları çok geçmeden bu toplantıları haber alır ve bir MBK toplantısında konuyu aydınlatmak için önerge verirler: Darbe, iktidarı CHP'ye teslim edilmek için yapılmamıştır.

Önerge sahibi Yüzbaşı Ahmet Er o anı şöyle anlatıyor: "Sıra önergeyi veren bana gelmişti: Paşam benim şüphe ve endişelerim vardır. Bunları açıklamak istiyorum, dedim ve söze başladım: Arkadaşlar biz dağdan inerek iktidarı alaşağı eden ve sonra onu satmaya çalışan siyasi eşkıyalar değiliz. Biz bu hareketi İsmet İnönü'nün Kayseri, Uşak, Topkapı, Geyikli olaylarının davasını görmek için de yapmadık.

Sayın Refet Aksoyoğlu (MBK üyesi ve Yarbay) sizin **CHP ile temas etmekte olduğunuz özellikle CHP'li Dr. Suphi Baykam'la görüşmelerde bulunduğunuz iktidarın Halk Partisi'ne devri hususunda çalışmalar yaptığınız iddiaları ve söylentileri vardır. Eğer bunlar doğru ise teessüfe şayan bulurum. Eğer bunlar yalan yanlış iddialarsa sizden özür dilerim.**" (Er,1999).

Yılların siyasetçisi, kurt politikacı İnönü'nün bir kısım genç subayı nasıl bir türlü ikna edemediği hususu İnönü'yü yakından tanıyanları şaşırtmaktadır. "İşte o gün beni hayrete düşüren de sanırım asıl buydu.

Bütün siyasi belki de askeri kariyeri boyunca ya göze girme ya taraftar kazanma ya da rakip tasfiye ettirme hususlarında kullandığı her taktiği ne büyük bir maharetle başardığını bildiğim İsmet Paşa, bu sefer nasıl olmuştu da politik tecrübeden yoksun bir avuç subayı kendine bağlayamamıştı." (Karaosmanoğlu,1993:281).

Darbecilerin Türkeş kanadına göre ise ortada herhangi bir sorun yoktur. Sorunu çıkaran CHP'li ihtiraslı politikacılardı. Yüzbaşı Muzaffer Özdağ bu gerekçeyle CHP'lileri ağır bir dille eleştirir. "Gayemiz derhal tarafsız bir idare kurmak ve tarafsız hareket etmekti. MBK'nin ilk radyo beyanlarının ilk icraatlarının karakteri budur. İlk günlerde eski iktidar mensupları da muhalefetin mutedil unsurları da MBK yönetiminden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Yegâne memnun olmayanlar, bekledikleri iktidarı hemen ele geçiremeyen bir avuç CHP'li hırslı politikacılardır. MBK idaresine karşı zorluk ve tecavüz DP'den değil CHP'deki aceleci birkaç liderden gelmiştir." (Gökdemir, Öztuna,1987:46).

Darbecilerin bir kısmının, özellikle Orgeneral Cemal Madanoğlu'nun, İnönü'ye karşı beslediği duygular ve İnönü'yle yaptıkları görüşmeler, gün gelir MBK'yi bir daha bir araya gelemeyecek şekilde ikiye böler.

Genç Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, komitede bu kez Madanoğlu'nu ağır bir dille eleştirir: "Komite'ye sırası gelen genç bir yüzbaşı başkanlık ediyor, diğer bir yüzbaşı da konuşuyordu; Devrimlerden Atatürkçülük'e dönüşten, milletin kaderini değiştirmekten bahseden yüzbaşıya Paşa daha fazla dayanamadı, oturduğu yerden müdahale etti: 'Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez. Vazifemiz DP iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti.

Çağıralım İsmet Paşa'yı iktidarı devredelim, biz de kenara çekilelim' dedi. Öteden beri Paşa'nın fikri buydu: '**İsmet Paşa'ya iktidarı devretmek.' Her fırsatta bunu söylüyordu. Kenara çekilmek sözü bizi avlamak için bir tuzaktı.**" (Erkanlı,1972:161).

Darbeci General Madanoğlu'nun, Paşa'ya sivil döneme geçildiği zaman ordunun en yüksek kademesi vaat edilmiş ve bu duyulmuştu. İktidarın sorumluluğunu çekemeyen ve bu yük altında ezildiğini hisseden ve bunu rahatlıkla açıklayan Paşa, bir an önce kendini emniyete almak istiyordu.

Yüzbaşının cevabı çok sert ve kırıcı oldu. Aylardır birikmiş, dolmuş kırgınlıklar boşalıyordu: "Paşam burası kışla değil, siz de general değilsiniz; oturduğunuz yerden müdahale etmeyin, fikriniz varsa, söz alın ve kürsüden söyleyin. Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilal İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defa İsmet Paşa'ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz, kimin malını kime veriyorsunuz?" (Erkanlı, 1972:261).

"Darbeci Yüzbaşı Numan Esin'in başkanlık yaptığı Komite toplantısında Özdağ, milletin kaderini değiştirme ve devrim üzerine bir konuşma yaparken, Madanoğlu oturduğu yerden müdahale ederek, 'Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez, Vazifemiz DP iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti. Çağıralım İsmet Paşayı iktidarı devredelim, biz de kenara çekilelim.' demiştir." (Özdağ,1997:45)

Özdağ'ın Madanoğlu'nun bu müdahalesine tepkisi sert olmuştur. Özdağ şöyle cevap vermiştir: 'Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz, kimse sizi zorla tutmuyor. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi, fonksiyonunuzu idrak edemediğiniz bu topluluk bir İhtilal Meclisidir." (Erkanlı, 1972:161).

Ülkenin iktidarını askerlere devirten İnönü, şimdi de yaptığı manevralarla darbecileri ikiye bölmeyi başarmıştır. "Cemal Madanoğlu Paşa'yı küstüren ve iki ay Komiteye ayak attırmayan Yüzbaşı'nın bu çıkışı aslında yasama organı içindeki ilk bölünmenin bir taarruz işaretiydi. 13 Kasım iç Darbesinin de temel nedeniydi." (Öymen, 1986:278).

Ne gariptir ki darbecilerin CHP'lilere karşı gösterdiği engin hoşgörü, DP'lilere karşı gösterdiği baskı ve terör politikaları CHP'li sağduyulu bazı milletvekillerini dahi rahatsız edecek boyuttadır.

Yüzbaşı Ahmet Er bu gözlemini şöyle anlatıyor: "10 Kasım günüydü. Başbakanlık Muhafız Bölük Komutanı Yzb. Mehmet Rıfkı Erdoğdu ile beraber Başbakanlık'ta oturuyorduk. (O da örgüt üyesi idi fakat komitede yer almamıştı.) İçeriye Öğr. Alb. Tahsin Ünal girdi. Arkasından da CHP milletvekili olduğunu o an öğrendiğim ve ilk defa karşılaştığım CHP Mardin Milletvekili Dr. Vahap Dizdaroğlu girdi. Kendisi Yzb. Mehmet Rıfkı Erdoğdu ile tanışıyormuş. Onu ziyarete gelmiş. Yzb. Erdoğdu bizleri tanıştırdı.

Hal hatır sorduktan sonra CHP Mardin Milletvekili Dr. Vahap Dizdaroğlu: Yüzbaşı, MBK, çok haksızlık yapıyor, DP'yi yargılıyor. Efendim insaf ediniz kabahat hep o insanlarda mıdır? CHP'nin hiç suçu yok mudur? Niçin onları da yargılamıyorsunuz? dedi.

Bu şok beyan beni çok duygulandırdı, yerimden fırladım. Dr. Vahap Dizdaroğlu'nu kucakladım. Tebrik üzerine tebrik ettim, 'Aman Vahap Bey bize yardımcı olun.' dedim.

'Ben size yakın bir tarihte bir liste getireceğim. Orada CHP'nin oyunlarını göreceksiniz.' dedi.

Ne yazık ki 13 Kasım Olayı ile Türkiye'den ayrıldık. Dr. Vahap Dizdaroğlu ile bir daha görüşmek karşılaşmak nasip olmadı. Tabi o vesikaya da ulaşamadık." (Er,1999).

Darbeciler arasında artık bir daha telafisi mümkün olmayan güven bunalımı doğmuştu. Zahiren Milli Birlik adını taşıyan komite, aslında farklı görüşte çok sayıda grubu içinde barındırmaktaydı. Bu derin güven bunalımının ardından taraflar birbirini tasfiye etmek için yoğun kulis faaliyetlerine başlarlar. Darbe günlerinde Londra'da bulunan Albay Sadi Koçaş, yurda döndüğünde darbeci arkadaşlarıyla temasa geçince derin bir hayal kırıklığına uğrar.

Hayal kırıklığında ilk durak lider Gürsel'dir. "Ben kapının önünde esas vaziyette Devlet Başkanına bakıyordum. O da bir dosyayı tetkik ediyordu. Girdiğimin farkında bile değildi. Dosyayı okumaya devam ettiğini görünce 'Beni emretmişsiniz Sayın Devlet Başkanım,' diyerek beklediğimi duyurmak zorunda kalmıştım. Başını kaldırmış ve göz göze gelmiştik. Gürsel bana hızlıca şunları anlattı: Olanlar ortada. İyi başarıldı. **Ama sonu ne olacak bilemem.** Sonra, daha rahat bir zamanda, daha etraflı konuşuruz. Yalnız şu kadarını söyleyeyim. Ortalığı birbirine katıp sonra da Londra'ya çekip gitmek, biz burada boğuşurken orada yan gelip yatmak hak mı? Bir sürü söz dinlemez adamı başıma sarıp gittin.

Şimdi birbirleri ile anlaşamıyorlar. Sıkıntım sadece bu. Bunları benimle değil arkadaşlarınla konuş. Tafsilatını Osman (Köksal) sana anlatsın. Seni birbirlerine karşı kullanmak istiyorlar. Osman ve arkadaşları seni Türkeş'in yerine müsteşar, Türkeş de Osman'ın yerine muhafız alay komutanı yapmak istiyor." (Koçaş,1977:690-692).

1954 yılında darbe yaparak iktidarı elde etmeyi düşünen darbenin fikir babalarından Binbaşı Dündar Seyhan da mevcut gidişattan son derece rahatsızdır. "Koçaş'a Ankara'dan İstanbul'a giden bir uçakta rastlayan **Dündar Seyhan, bazı Darbecileri kastederek 'İhtilali piç ettiler' nitelemesini yaptıktan sonra içini döker.**" (Koçaş,1977:767).

Türkeş kanadının bir başka Dündar'ı, Dündar Taşer de bir kısım darbeciler hakkında ağır sözler söylemektedir: "**İhtilali tıpkı bir tefeci gibi sattılar. Karını da kendi aralarında paylaştılar.**"

Bu duyguların tesiri altında Albay Koçaş, ziyaret ettiği darbeci arkadaşı Şinasi Orel'den buruk bir tavsiye alır. "Bir gün Devlet Planlama Örgütü'nün kuruluş çalışmalarını yürüten Şinasi Orel'e rastladım. Plancı demek, ileriyi iyi gören, sadece görmekle kalmayıp, planlayan demektir. Orel'in sözlerini o akşam anı defterine şöyle not ettim:

İlk kararından cayma Koçaş! Dön git, Londra'ya. Bu adamlara güvenilmez. Ve artık beraber çalışma, uzlaştırma olanağı yok. **İhtiras öylesine gözlerini bürümüş ki, yakında kelle istemeye başlayacaklar. Girme aralarına derim sana!"** (Öymen,1986:285).

Her geçen gün darbeciler arasındaki ilişkiler alabildiğine gerginleşmekte, Milli Birlik Komitesi toplantıları çoğu zaman basit alınganlıklardan kaynaklanan ateşli tartışmalara sahne olmaktadır. Ne tuhaf ki Atatürkçülük adına iktidarı devirenler Atatürkçülüğe ait bazı hususlarda dahi anlaşamamaktadırlar.

İşte darbecilerin içine düştükleri durumu gösteren tarihi diyalog: "Başkan: Ekseriyet var, oturumu açıyorum. Köksal Osman'ın Milli Birlik üyelerinin, selahiyet olmadıkça, Komite namına konuşma yetkisine sahip olmadıkları halde, Özdağ Muzaffer'in Atatürk'ün ölüm yıldönümü münasebetiyle konuşma yapması dolayısıyla bu konuda müzakere açılmasına dair takriri...

Akkoyunlu Fazıl -Usul hakkında konuşacağım. Bu mesele bizim iç bünyemizi de ilgilendirmektedir. Zabıtsız oturum yapılmasını teklif edeceğim.

Köksal Osman -Hayır zabıtsız konuşmam!

Akkoyunlu Fazıl -Başkan bir teklif yaptım, oya koyun.

Ataklı Mucip -Müzakereye başlanmıştır, devam etmek lazım.

Akkoyunlu Fazıl -Usul hakkında konuşacağım. Zabıtçılar müzakerede bulunmasın.

Başkan -Her teklif verilir verilmez hemen oya konmaz. Lehinde ve aleyhinde konuştuktan sonra oya konur. İç tüzük, maddesi... Nerdeydi o madde?

Karavelioğlu Kamil -Usul hakkında maruzatım var!

Başkan -Müzakereyi kesmek selahiyeti isteyeceğim, ondan sonra Özdağ'a söz verilmesini oyunuza arz edeceğim.

Akkoyunlu Fazıl -Evvelce arz ettiğim zaman anlayış göstermediniz, anlayış göstermiş olsa idiniz...

Başkan -Ne demek istiyorsunuz, bana bu şekilde hitap edemezsiniz.

Akkoyunlu Fazıl -Hitap ederim, hitap ederim!" (Öymen, 1986:276-277).

Darbeciler arasındaki iktidar mücadelesi, zaman içerisinde o kadar çok zirveye tırmanır ki Atatürk'ü anma toplantıları dahi bu iktidar savaşının bir arenası haline geliverir. Atatürk unutulur, atanın adına darbeciler resmen bir komedi sergilerler.

Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı bu tespitini şu ifadelerle paylaşır: "Durum bu şartlar altında devam ederken, 10 Kasım geldi. Atatürk'ü anma törenine katılmak için İstanbul'a gittim. Toplantıdaki hava, oynanmak istenen oyunlar, beni kesin bir karara götürdü. 147'lerden bazıları ve Halk Partililer toplantıyı bir siyaset pazarı, nümayiş yeri haline getirmek için mümkün olan herşeyi hazırlamışlar ve beni tuzağa düşürmek istemişlerdi.

Çünkü ısrarla davet ettiler, gelmemi istediler. Maksat M.B.K.i protesto etmekti Atatürk falan unutulmuştu. Ekserisi talebe olan dinleyiciler, bir orkestra şefinden işaret almış gibi bazen şiddetle alkışlıyorlar, bazen de derin bir sükûta gömülüyorlardı.

Sahne ve mizansen çok iyi hazırlanmıştı; toplantıyı tertipleyen talebe liderleri yıllardır bu işlerde usta olmuş, çoğu Halk Partisi gençlik kolları üyesi kıdemli üniversitelilerdi. Sıra 147'lik profesörlere gelince salonda kıyamet koptu; alkıştan tavanlar yıkılacaktı... **Mesele anlaşılmıştı; Atatürk'ün huzurunda bir komedi oynanıyordu.**" (Erkanlı,1972:148-149).

Olayın vehametini gören Binbaşı Orhan Erkanlı, derin bir teessüre kapılıp iç muhasebesi yapar. Darbe, varmak istediği hedeften şaşmış farklı bir yörüngeye oturmuştur.

"Toplantıdan ayrılırken uğurlamaya gelen yöneticilere 'Yaptığınız ayıptır; Atatürk'ün ölüm gününde, anma töreninde bu oyunlara tenezzül etmeniz ancak sizi ve sizleri bu yola itenleri küçültür; birbirimizi iyi tanırız bunlardan artık vazgeçin...' demekten kendimi alamadım.

Bu olay benim için son darbe oldu, içimde bir şeylerin kırıldığını, koptuğunu hissettim. Altı ayda nereden nereye gelmiştik ve nereye gidiyorduk? Hata bizimdi kimseyi suçlamaya hakkımız yoktu. İyi kullanamadığımız silahlar geri tepiyordu. Ankara'ya giderken uçakta durumu bir daha düşündüm. Ya bir iç darbe ile komiteyi arzu ettiğimiz düzene sokmak veya istifa etmekten başka bir yol göremedim. Neticede, istifaya karar verdim; bu dönem için benim hizmetim bitmişti." (Erkanlı, 1972:151).

Darbeciler şimdi tam beş ayrı ekole ayrılmış, her biri diğer grubu tasfiye ederek idareyi ele geçirme telaşı içine düşmüşlerdi. "Bir yanda Türkeş liderliğinde 14'ler, öte yanda Ahmet Yıldız liderliğinde 11'ler, Sami Küçük liderliğinde 7'ler ve Gürsel liderliğinde 5'ler grubu diye adlandırılan Milli Birlik Koalisyonu. Bunlara ek olarak şimdi yeni türeyen Talat Aydemir liderliğindeki Harp Okulu komitesi." (Öymen,1986:287).

Yurt dışında olduğu için MBK dışında kalan Albay Talat Aydemir, kendisini dışarıda bırakan arkadaşlarını affetmemişti. Asla affedeceğe de benzememektedir. **Bir generale verilmesi gereken Harp Okulu Komutanlığı, bir sus payı kabilinden kendisine verilmesine rağmen tatmin olmamıştı.** Komiteye kendisinin soktuğu Albay Türkeş, başbakan müsteşarı olmuş ama kendisini unutmuştu. Albay Aydemir'in bu yüzden affedemediklerinin başında Türkeş gelmektedir.

Albay Aydemir bir yandan yeni bir kalkışma ve hesaplaşmanın ağlarını örmeye başlamıştır bile. "Komitedeki kliklerin, özellikle Türkeş kanadının, Muzaffer Özdağ aracılığı ile genç subaylarla buluşup gizli görüşmeler yaptıkları saptanmıştı. Bu ziyaretler maksatlıydı.

Harp Okulu ile bir kuvvet gösterisi yapmak istiyorlardı. Bilhassa genç subaylarla, bölük komutanlarıyla temas sağlamayı arzuluyorlardı. Bu yüzden Albay Aydemir Harp Okulu'nda göreve başlar başlamaz ilk buyruğunu Alay Kumandanı Turgut Alpagut'a verdi: **Bundan sonra hiçbir Komite üyesi, içeriye yalnız bırakılmayacak! Çalışma saatlerinde geldikleri takdirde, doğru bana getirilecek!"** (Öymen,1986:287).

Yurtdışından Gürsel Paşa'nın çağrısı üzerine gelen ancak darbeciler arasındaki gergin iktidar mücadelesine ayrıntılarıyla vakıf olan Albay Sadi Koçaş, arkadaşlarının nasihatlerini dinler ve bir görev almadan eski görevine geri döner. Albay Kocaş, Londra'ya varmak için geldiği havaalanında darbeciler arası iktidar mücadelesinin ilk kurbanının haberini gazetelerden okur. Londra'ya varınca böyle bir ortamdan kurtulduğu için bir hayli mutlu olur. "İstanbul'da iki gün kalmıştım. Türkeş'in müsteşarlıktan ayrıldığını, yerine CHP'li Hilmi İncesulu'nun getirildiğini, Yeşilköy hava alanından uçağa binerken gazete manşetlerinden öğrenmiştim. Londra'ya varınca bir 'Ooohhhh' çekmiştim." (Koçaş,1977:770).

Halbuki bazı darbeciler onun için önemli görevler düşünmekteydiler. Koçaş'ın hatıralarından gelişmeleri izleyelim: "Türkeş'in görevden ayrılmasına rağmen diğer bazı komite üyelerinin (Garnizon Komutanlığı, Muhafız Alay Komutanlığı ve Genel Sekreterlik) gibi önemli görevlere devamı karşısında, bir grup oturup çare aramış. Ve tek çıkar ve kabul edilebilir yol olarak Kabibay ve Numan Esin Gürsel'e gidip 'Durumu ve sürtüşmeyi düzeltmek, istiyorsa Köksal'ın ek görevlerini bırakmasını ve yerine benim getirilmemi' teklif etmişler. Paşa kabul edip bana yazmalarını söylemiş. Ama 14'ler olayı bu teşebbüsü durdurmuş." (Koçaş,1977:771).

DARBE İÇİ DARBE:
14' LERİN TASFİYESİ

Tasfiye

Binbaşı Erkanlı, 10 Kasım'dan sonra İstanbul'dan dönünce ortaya uygulanması pek mümkün olmayan bir teklif atmış, ittifakın ileri gelenlerini TBMM'nin bodrumunda kurşuna dizmeyi teklif etmiştir. Erkanlı'nın bu teklifi ciddiye alınmamıştır.

Erkanlı, Gürsel'e Komiteden ümidini kestiğini anladığını söylemesi üzerine Gürsel bunu doğrulamış ve en kısa zamanda seçime gitmek istediğini söylemişti. Akkoyunlu'nun Erkanlı'yı, Çelebi'nin Ataklı'yı desteklediği tartışmada Erkanlı Ataklı'ya hakaret etmiş ve 'Senin gözlerinde dolaşan ölüm korkusunu zaten uzun zamandır görmekteyim.' diye bağırmıştır. (Özdağ,1997:79).

Sinirlerin gerildiği bu ortamda; Özdağ, Solmazer ve Esin'e tabancasını çekip göstermiş ve "Parlamentoculuk oynarken, bunları kullanmayı unuttuk." demişti.

Bunun üzerine Erkanlı, Gürsel'e suçun kendisinde olduğunu, 38 kişiyi idare edemediğini söyleyince Gürsel bunu kabul etmeyerek Türkeş'i suçlamıştır.

Öte yandan Madanoğlu ve grubun diğer üyeleri Gürsel'e şu telkinde bulunuyorlardı: "Paşam Mısır'da nasıl Albay Nasır General Necip'i tasfiye etmişse bizim harekâtımızda da Albay Türkeş sizi aynen General Necip gibi görüyor ve sizi tasfiyeyi düşünüyor.

Başlangıçta Türkeş'le Gürsel'in arası iyiydi. Günbegün araları açıldı. Bir komite toplantısında Sami Küçük: 'Paşam siz bir Başbakanlık Müsteşarını değiştirecek kadar yetkiye sahip değil misiniz?' diyerek Cumhurbaşkanı Gürsel'i tahrik etmişti.

O sıralarda 28. Tümen Komutanı Nuri Hazer, Cumhurbaşkanı Jandarma Muhafız Alayı, Harbiye'ye yakın Tarık Birliği, İstanbul'da Emniyet Müdürü Kurmay Albay Muammer Şahin, Türkeş grubuna bağlı güçlerin bir bölümüydü. Türkeş grubu kendi aralarında toplantılar yapıp tasfiye planları hazırlıyorlardı. Tabii karşı taraf boş durmuyordu. MBK içindeki bölünmeler netleşmişti. Sami Küçük ve Madanoğlu grubu, Türkeş grubu... Bu grupların Silahlı Kuvvetler'in gölgesinde de taraftarları vardı. Her iki grup ayrı ayrı toplantılar yapıp birbirlerini tasfiye planlarını hazırlıyorlardı." (Er,1999).

Durum o boyuta gelmiştir ki artık lider Gürsel'in de sabrı son noktasına ulaşmıştır. Yaptığı gizli görüşmelerin dinlenip dinlenmediğinden endişe etmektedir.

MBK üyesi General Cemal Madanoğlu, Gürsel'i adeta tahrik eder: "Gürsel'e anlattık, dedik 'Bu ne kepazelik? Ne durum? Biz bu işi şu niyetlerle yaptık. Şimdi birçok oldubittilerle karşılaşıyoruz.' Gürsel Paşa da bizden taraf oldu, dedi ki: 'Çocuklar, her gün burada bana sorulmadan emir subaylarım değiştiriliyor. Ben bazı kişilerle görüşmek istiyorum. Onu bulun getirin diyorum. Görüşmek istediğim adamla beni görüştürmüyorlar.

Sizle şimdi konuşurken, şu masanın altında bir dinleme aleti var mı, yok mu onu da emin olun bilmiyorum.' dedi." (Birand,1999:212).

Artık darbeciler arsında kesin bölünme gerçekleşmiş, köprüler iyice atılmıştır. Her iki grup birbirlerini tasfiye etmek için planlar yapmaktadır. Ancak Türkeş grubu, işi biraz daha ağırdan almaktadır.

Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı o günlerin muhasebesini şöyle yapar: "Bütün köprülerin atıldığını karşılıklı bir korku ve itimatsızlığın herkesi sarsmış olduğunu gördük. Kimse komite toplantılarında dahi durmuyor, çoğunluk sağlanıp oturum açıldıktan sonra merdiven altlarında, odalarda gizli toplantılara gidiyorlardı. Normal meclislere benzemiştik. Türkeş'le iktidarı uzatmak konusunda beraber olduğumuz halde, sistem ve doktrin bakımından ayrılıyorduk. Türkeş bizim liderimiz değildi. Türkeş liderliğinde bir iç Darbeyi hiçbir bakımdan faydalı bulmuyorduk, bu konudaki tekliflerini kabul etmedik. Kendisi yakınındaki birkaç arkadaşla böyle bir işe giremezdi; gücü ve imkânları yetersizdi.

İtiraf ederim ki Türkeş'in tekliflerini kabul etseydik 13 Kasım olmazdı. Belki başka şeyler olurdu, fakat sonunda nereye giderdik, ne kadar devam ederdik, şu anda dahi kestiremiyorum. Türkeş'in ve bizzat bizim baskına uğramamız bizim iyimserliğimizin bir sonucu oldu." (Erkanlı,1972: 148).

İki taraf da diğerinin orduya el atarak kendisini güvene almaya çalıştığını bilmektedir. Ankara'daki Tank Taburu, radikallerin arkasındadır. Binbaşı Taşer birçok gece Tabur Karargâhı'nda kalmaktadır. Buna karşın Demokrat-CHP'li ittifakı Süvari Alayını ele geçirmiştir. Süvari Alayında Tank Taburuna karşı bazukalar hazır halde bekletilmektedir. Meclis Muhafaza Taburu, radikallerin elindedir. Muhafız Alayı ise Demokrat-CHP'li ittifakına destek vermektedir. Ankara'da birçok birlik Ankara Komutanı olan Madanoğlu'na bağlıdır. Hava Kuvvetleri, tamamen ittifakın elindedir.

Gerilimin arttığı anlarda, tehlikeli gelişmeler olabilmektedir. Nitekim Tank Taburuna bağlı tanklar, bir gün aldıkları bir alarm üzerine Yeni Mahalle istikametine gitmişlerdir.

"Binbaşı Erkanlı Ataklı'yı Hava Kuvvetlerinde alarm vermekle suçlamış, Ataklı ve Erkanlı'yı İstanbul'da zırhlı birliklerde alarm vermekle itham etmiştir." (Özdağ,1997:352-353).

Darbeci Yüzbaşı Ahmet Er ise o günlerin analizini şöyle yapıyor: "İktidarı bir an önce İsmet Paşa'ya devretme telaşında olan Cemal Madanoğlu ve arkadaşları Gürsel'i her gün biraz daha tahrik ve teşvik etmekteydiler. Onlara göre Türkeş, tıpkı Mısır'da olduğu gibi yönetime el koyacak, Darbe içinde Darbe yapacaktır." (Er,1999).

14'lerin Lideri Albay Alparslan Türkeş

Alparslan Türkeş (doğum adı Ali Arslan veya Hüseyin Feyzullah), 1917 yılında Lefkoşa'da doğdu. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde görev aldı ve darbe hükümetinde Başbakan Yardımcısı oldu.

Türkeş, 1965'te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne (CKMP) girerek fiilen siyasi hayata atılmış ve aynı yıl partinin genel başkanı olmuştur. İlk defa 1965 Türkiye genel seçimlerinde CKMP'nin Ankara milletvekili olarak meclise girmiştir. 1966 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminde, Cumhurbaşkanı adayı olmuştur fakat seçilememiştir. 1975'ten sonra Milliyetçi Cephe adı verilen koalisyon hükümetlerinde, başbakan yardımcılığı görevinde bulunmuştur.

Sonraki yıllarda Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurucusu ve ilk genel başkanı olarak görev yapmıştır. MHP genel başkanlık görevini 1969-1997 yılları arasında sürdürmüştür. 12 Eylül Darbesi'nden sonra 1985 yılına kadar dört buçuk yıl tutuklu kalmıştır. 1987 Türkiye anayasa değişikliği referandumunda, siyasal yasağı kalkmıştır. 1997 yılında ise öldü.

Eski Kültür Bakanlarından Namık Kemal Zeybek, Türkeş'i şöyle anlatıyor: Darbeyi yapan komite açıklandığında 'Alparslan Türkeş' adı babamın dikkatini çekti. Babam "Türkeş, bizim Türkçülerdendir. Yanlışları önler." diyordu ama beklediği olmadı. (Zeybek, 2014:23).

Albay Alparslan Türkeş, MBK'nin NATO'da Psikolojik Harp Eğitimi görmüş subaylarından biriydi. 19-20. Dönem Milletvekili D(Y)P eski Genel Sekreteri Emekli Hava Yarbay Tevfik Diker, "... ihtilal sırasında Albay Alparslan Türkeş Amerika'dan Türkiye'ye para yardımında bulunmasına da yardımcı olmuştur." denildiğini nakletmektedir. (Diker,2010).

27 Mayıs Darbesi'ni yapan MBK üyelerinden Şefik Soyuyüce, Türkeş'i şöyle anlatıyor: Muzaffer Karan diye bir arkadaş vardı, o öteden beri Ankara'daki grubun içindeymiş. Türkeş'e de haber vermiş, "Bu gece darbe yapılacak sen de gel." diye. Türkeş onunla beraber gitmiş. Radyoevinde "Bildiriyi ben okuyayım." demiş, okumuş. (Şimşek,2011).

Bir başka darbeci Suphi Karan, Türkeş'le irtibatından şöyle bahsediyor: Ben Alparslan Türkeş'le beraberdim. Kendisiyle teğmenliğim döneminden beri tanışırdım. Türkeş 1944'te Tabutluk olayında tutuklanmıştı. O olaydan birkaç gün önce tanışmıştım kendisiyle. Harp okulunda beraber okuduk sonra kıtalarda beraber çalıştık. 25 sene birlikte olduk. 5 arkadaşımız Türkeş beyle ihtilal hazırlıkları konusunda birlikte hareket ettik. Sezai Okan, Sadi Koçaş ve Suphi Karaman'ların yürüttüğü bir ihtilal hareketinin de Ankara'da yürütüldüğünü haber aldık. Türkeş, Rıfat beyi gönderip bu grupla görüştürdü ve hazırlıkların doğru olduğu öğrenildi. Güçlerimizi birleştirme kararı aldık. (Karan,2010).

Sonraki yıllarda Türkeş'le birlikte siyaset yapan Namık Kemal Zeybek, Türkeş'i ve darbeyle yaşananları şöyle anlatıyor: 27 Mayıs sabahı erkenden radyo sesiyle uyandım. Babam radyo açmış, başında oturuyor ve kızgın kızgın söyleniyordu.... Evet... Konuşan, sonradan "İhtilalin Kudretli Albayı" diye meşhur olan Alparslan Türkeş'ti.

"Türk Silahlı Kuvvetleri idareye el koymuştur. Güvendiğiniz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir. Radyolarınızın başından ayrılmayın." diyordu. Sonra "NATO'ya ve CENTO'ya bağlılık" ilan edildi. O dönem, kötü bir dönem oldu. İnsanlar tutuklandı, yargılandı, vicdansızca idam kararları verildi, infazlar yapıldı.

Darbeyi yapan komite açıklandığında, Alparslan Türkeş adı babamın dikkatini çekti. "Türkeş bizim Türkçülerden... Yanlışları önler." diyordu. Ama beklediği olmadı. 13 Kasım 1960'ta darbe içinde ikinci bir darbe oldu; Alparslan Türkeş ve arkadaşları yönetimden uzaklaştırılıp yurtdışına gönderildiler. (Zeybek,2014:23).

Türkeş ise cezaevindeyken Oral Çalışlar'a şunları anlatmıştı: İsmet Paşa bana 27 Mayıs'tan sonra siyasete girmeyi teklif etti. CHP'ye davet etti. Metin Toker, Genel Sekreter İsmail Rüştü Aksal, Ecevit, Nüvit Yetkin gelip benimle görüşürlerdi. Sonra birden tutumları değişti. Beni çekememeye başladılar. CHP, bir an önce iktidarı bırakıp gitmemiz yönünde tazyik ediyordu. İsmet Paşa'yla başa çıkamadık. Benim iktidarı tek başına ele geçirmeyi düşündüğümü yayıyorlardı. (Çalışlar,2008).

Türkeş'e göre ise her şey sadece Madanoğlu ve arkadaşlarının propagandasından ibarettir: "Milli Birlik Komitesi içerisinde ayrılıklar meydana getirmek ve beni zayıflatmak için gerek Gürsel Paşa'ya gerek MBK üyelerine böyle bir tema işleniyordu. Türkeş de Türkiye'nin Nasır'ı olacak. Gürsel Paşa da Muhammed Necip durumuna düşecek. Yani yarın öbür gün Türkeş, Cemal Paşa'yı Muhammed Necip durumuna sokup onu uzaklaştıracak, bir yere hapsedecek. Kendisi de devlet başkanlığını ele alacak. O günlerde bu propaganda çok yapıldı ve tesiri de oldu." (Birand, 1999:212).

Artık taraflar arasındaki husumet o kadar belirginleşmiştir ki darbeciler, muhtelif zaman ve mekânlarda karşı tarafı bir gün paketleyeceklerini açıkça söyleyebilmektedir.

Gelinen son noktayı Binbaşı Orhan Erkanlı şöyle anlatıyor: "Tam bu sırada bize yakınlığıyla tanınan komite dışındaki bir albayın içki masasında:'Bunların hepsini paketleyip yurt dışına süreceğiz' demesi işleri iyice karıştırdı. Artık aramızda karşılıklı güven ve sevgi kalmamış herkes şahsi emniyeti için özel tedbirler almaya birbirini takip ettirmeye başlamıştı. Bir ihtilal ekibi bu hale düştükten sonra, çatışma ve bölünme kaçınılmaz bir sonuç olacaktı." (Erkanlı,1972:147).

Paketleme meselesi, darbeciler arasında soğuk ve sıcak cinsten şakaların konusu da olmaya başlamıştı. Yüzbaşı Ahmet Er, bu trajikomik atmosferi şöyle anlatıyor: "Bir gün Mürted Hava Üssü'ne bir hava tatbikatını takip için gitmiştik. MBK üyelerinin ekserisi oradaydı. Komite üyeleri o tatbikat esnasında birbirlerine karşı şöyle şaka yapıyorlardı: Biz günün birinde birbirimizi paketleyeceğiz. Bakalım hangimiz hangimizi paketleyecek?

Bir MBK toplantısında idik. Türkeş o gün salonda kapıya yakın biryerde oturuyordu. Herbirimizin üzerinde birkaç silah vardı. Salonda müzakereler devam ediyordu. Müzakere esnasında salondan dışarıya çıkarken Ahmet Yıldız Türkeş'in kulağına eğildi ve usulca 'Albayım Mehmet Ali'ye haber vereyim mi, Meclis'i kuşatsın mı?' dedi.

Heyecanla, 'Derhal derhal' dedi. Gene fısıltı içinde kendisine: Albayım, şaka şaka, diye söyledi. Türkeş, yüzünü buruşturdu. 'Ahmet böyle şaka olmaz.' dedi.

Mehmet Ali Meclis Muhafız Tabur Komutanı Binbaşı Mehmet Ali idi. Türkeş grubunu destekliyordu." (Er,1999).

Türkeş ekibi arasında tasfiyeye karşı olanlar ise buna karşı çıkmakta böylece kendilerini mukadder akıbete doğru hızla hazırlamaktadırlar. Halbuki kendileriyle ilgili geri sayım başlamıştır bile. Yüzbaşı Numan Esin ise olaya yaklaşım tarzını şöyle anlatıyor: "Biz tasfiye edilmeden bizim de aramızda görüş farkları vardı.

Ben işin çıkmaza doğru gitmesine, birinin diğerini tasfiyesiyle sonuç alınamayacağına inandığımdan karşı çıktım Türkeş'e. Türkeş de bize rağmen bir şey yapamadı. O ölçüde gücü yoktu. Türkeş gücünü bizden alıyordu. Karşı taraf bizi temizledi, sürgüne gönderdi." (Dursun,2000:83).

Ve Kasım ayının ilk günlerinde 14'lerin tasfiyesi ile ilgili geriye sayma başlar. Ağa lakabıyla tanınan Gürsel Paşa, bir ziyaret dönüşü Madanoğlu'na ilginç bir teklifte bulunur. Artık Türkeş ve arkadaşlarından kurtulmak istemektedir. Madanoğlu, bu tarihi olayı şöyle anlatmaktadır: "Bir arabayla gidiyoruz. Şoförle aramızdaki camı kapattı. Döndü bana 'Madanoğlu sen bana vaktiyle çok şey söyledin. Şimdi iş berbat. Ne dersin bunların yedi tanesini Kars Kalesi'ne kapattırsak ne olur?' dedi. O anda aklım yıldırım hızıyla çalışmaya başladı.

Ben Komiteyi genişleterek işi çözeyim derken, Gürsel kökten hallediyor. Dedim, 'Kararlı mısınız?' 'Kararlıyım.' dedi. 'O zaman işi bana bırakın, ama yedi mi olur, on dört mü olur bilmem.' dedim. Bu konuşmadan hemen sonra İrfan Tansel'e uğradık. Sonra Sezai Okan, Osman Köksal başka arkadaşlar hazırlık yaptık." (Arcayürek,1989:34).

Hazırlık Gürsel'e sunulur ve görüşü sorulur. "Gürsel listeye ihtilalin iki Orhan'ı Kabibay ile Erkanlı'yı da aldı. Onlara yakın olanları da ekledi. Böylece ihtilalin tasfiye kotası on dörde yükseldi. Listeyi Madanoğlu, Acuner ve Okan'dan kurulu üç kişi hazırlıyordu.

Bu üçlü, bir ara Komite içinde Yediler diye bilinen Sami Küçük öncülüğündeki, Gürsoytrak, Karavelioğlu, Karaman, Yurdakuler, Kaplan ve Özgüneş'i de tasfiye kotasına almayı düşündü. Hatta Dışişleri Bakanı Sarper'e yurtdışında 21 ülkede müşavir kadrosu ısmarlandı. "Ancak, bu kez kamuoyunda şöyle bir izlenim doğabilirdi: Demek ki azınlık, çoğunluğu tasfiye etti. Liste Ondörtlerle sınırlı kaldı." (Öymen,1986:296).

General Madanoğlu sonraki gelişmeleri şöyle anlatıyor: "Sayı olarak 14'te karar kıldık. İkişer zarf hazırladık. Biri İstanbul öbürü Ankara adreslerine olmak üzere, Gürsel'e gittim. 'Paşam biz Pazar günü yapıyoruz' dedim. Gürsel'in cevabı 'Yetiştiremezsiniz be evladım' oldu. Ben de 'Yetiştiremezsek öbür Pazar onları bizi toplarlar' dedim. Bunun üzerine işe giriştik." (Arcayürek,1989:34).

Akşama doğru Başyaver Agasi Şen, eski harflerle yazılmış bir metin getirmiştir. Bu metinde komitenin çalışmalarının Milli Birliği ve ülke menfaatlerini tehlikeye düşürdüğünü belirten Gürsel, Komiteyi feshettiğini, bütün yürütme yetkilerini kendinde topladığını belirtmiştir. (Özdağ,1997:45).

"Ankara Komutanı, Valiliğe ve Emniyet Müdürlüğü'ne emir verdi.

Listedeki zevatın telefonları gece saat üçten itibaren kesilecek.

Aynı zevata saat 07.00'da zarfla üç maddelik buyruk verilecek:

1- Emekliye ayrıldınız. 2- Yeni bir emre kadar evinizden ayrılmayınız. 3- 07:30 haberlerini dinleyiniz." (Öymen,1986:297).

Ve tıpkı 27 Mayıs sabahı DP'lilerin kapısını çaldıkları gibi 14 darbecinin bir kasım sabahı kapıları çalınır. Kimisi kapıyı açmak istemez, kimisi darbecilere silah çekmek ister. **Ama artık iş işten çoktan geçmiş ve Arap atasözü tecelli etmiştir: Men dakka dukka. Kim birinin kapısını çalarsa onun da kapısı çalınır.**

Darbeci Albay Alparslan Türkeş tarihi kırılma anını şöyle anlatıyor: "Bir sabah kalktık ki evimizin etrafı kuşatılmış. "Türkeş, havacı subaylara kapıyı açmadı. Havacılar bir süre beklediler. Sonunda kapıyı kırarak kapalı zarfı Türkeş'e verdiler." (Öymen,1986: 298). "Bize bir emir tebliğ ettiler. Milli Birlik Komitesi lağvedilmiş. Yeniden kurulmuştur. Biz 14'ler yokuz. Diğer üyelerin ismi var. Bize deniyor ki evinizden dışarı çıkmayın Ordu'dan emekliye sevk edildiniz." (Birand,1999:213).

Akis o hafta kapağa Türkeş'in bir fotoğrafını koymuş, altına 'Konya yolu düz gider' yazmıştı. Kurmay Albay Halim Kural saat 04:00'de İstanbul Merkez Komutanlığından temin ettiği bir motorize taburla İstanbul Emniyet Müdürlüğünü kuşatmış ve işgal etmişti. Ankara Merkez Komutanlığına giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır**. Parola 'Can can'dı. Cancan, Madanoğlu'nun köpeğinin ismiydi.** (Özdağ,1997:83).

Türkeş kanadından bazı darbeciler ise olayın vardığı boyutun çok geç farkına varabilmişlerdi. Binbaşı Dündar Taşer, yaşadığı ikilemi şöyle anlatıyor: "Türkeş uyumuyordu, uyuyan o değil bendim. Bir gün önce 'Dündar ipi çek, bunlar bir halt karıştırıyorlar.' dedi, ben aldırmadım. 12 Kasım akşamı geç vakit orduevinden çıktım. Eve gideceğim, her zaman bekleyen arabam yerinde yok, önemsemedim. 'Herhalde şöförün bir işi çıkmıştır.' dedim. Taksi baktım, taksi geçmedi eğer arabanın yerinde olmayışından şüphelensem veya bir taksi geçseydi zırhlı birliklere gidecektim ve haber aldığımda, emrimdeki en güçlü birlikle onları ben toplayacaktım. Ama 'eve gideyim' bari dedim ve evde paketlendim." (Demirsoy,1997:177).

Darbeciler birkaç gün evlerinde tutuklu kaldıktan sonra yurtdışına postalanmak üzere evlerinden alınırlar. Nereye gidecekleri hususunda endişeleri yok değildir. Nitekim bazı feci planları sonradan duyarlar.

Yüzbaşı Ahmet Er, yaşadığı tasfiyeyi şöyle anlatıyor: "Evlerimizde tutukluyduk. Bir gece yarısı kapım çalındı. Kapıyı açtım. İçeriye sorgu sual etmeden sarhoş bir piyade binbaşı ile iki üç polis girdi.

'Nedir bu hal?' diye sordum

Binbaşı: Seni almaya geldik. 'Madanoğlu seni istiyor.' dedi.

Sarhoştu, ayakta zor duruyordu. 'Haydi yürü' dedi.

'Müsaade edin elbisemi giyeyim, bir abdest alayım.' dedim.

'Hayır seni pijamalı götüreceğiz.' dedi. Bunun üzerine sordum:
-Binbaşım siz nereden mezunsunuz?

-Harbiye-i Şahane'den dedi.

Cevap verdim: Benim bildiğim Harbiye-i Şahane tarihinde sizin gibi bir subayı asla mezun etmemiştir.

Sonra abdest aldım ve elbiselerimi giydim. Eşim ve çocuklarımla helalleştik, evden ayrıldım.

Binbaşı, polisler ve ben bir askeri araca bindik. Araba Ankara dışına çıktı. Bolu'ya doğru gidiyorduk. Yol üzerinde sık sık askerler ve tanklar görünüyordu.

Sonradan öğrendik ki karşı bir darbe yapacağımızı hesaba katarak Bolu Tugayı'nı güvenlik için görevlendirilmişler.

Nihayet araba anayolu terk ederek bir araziye girdi. Orası kumsaldı ve durduk cipten indik. Bu kumsalda silahlı askerler vardı. Araçların farları yanıyor, ışıklar birbirine karışıyordu.

Sonradan öğrendiğimize göre, bizi orada kurşuna dizip, cesetlerimizi Erzurum, Palandöken'in eteklerine gömeceklermiş. Fakat sonradan vazgeçmişler. Bu vazgeçmelerin sebebi merhametlerinden değil, korkularındandır.

Nihayet tekrar askeri araçlara bindik. Mürted Hava Üssü'ne geldik. Türkeş de oradaydı. Demek ki 14'lerden Ankara'da olanları evlerinden alıp oraya getirmişlerdi. Bir havacı binbaşı odanın kapısını açtı. Türkeş'e gayet sert bir şekilde 'Gir içeri' dedi ve üzerine kapıyı kapattı.

Bana döndü, bitişik odanın kapısını açarak aynı tavırla:- Siz de girin içeriye dedi.

Ortalıkta ses seda yoktu. Türkeş'le biz ikimiz yan yana iki odada tutuklanmıştık." (Er,1999).

Talihin cilvesi yeni darbeciler, eski darbecileri pencereden konuşturmayacak kadar katıdırlar. Türkeş ise artık darbenin kudretli Albayı değil Hindistan'da bir Dışişleri görevlisi adayıdır.

"Pencereden birbirimizle biraz daha konuştuk. Duvara vurulduğunda 'pencereye çık' manası taşıyacaktı. Ertesi gün öğrendik ki biz yurt dışında iki yıl kalacakmışız. Duvara vurdum. Türkeş pencereye çıktı.

- Albayım, yurt dışında iki yıl kalacakmışız.

Buna çok sevindi. İhtiyaç duydukça birbirimizle pencereden konuşuyorduk. **Bir gün havacı bir albay aşağıdan konuştuğumuzu gördü. Derhal bir er göndererek pencereleri çiviletti. Pencereler açılmaz hale geldi.**" (Er,1999).

Artık olan olmuş, Madanoğlu ve arkadaşları bir operasyonla arkadaşlarını tasfiye etmeyi başarmışlardır. Türkeş'in son pişmanlığı ise artık fayda verecek durumda değildir. "Türkeş'in sonraki beyanları şöyleydi: Bu fırsatı kaçırdık elimizde imkân varken kullanamadık." (Er,1999).

"Türkeş, 10 gün gözaltında kaldıktan sonra Hindistan'a Yeni Delhi Büyükelçiliği'nde sembolik bir göreve yollandı. Diğer 13 arkadaşı da benzer görevlerle yurtdışına sürüldüler. 14'ler dosyası böylece kapandı. İhtilal evlatlarını yemeye başlamıştı." (Birand,1999: 213). Kemal Karpat'a göre bu komitede radikal dikta yanlılarının sayısı 20 civarındaydı ve bu, darbeci komitenin çoğunluğunu oluşturuyordu. Numan Esin, "Biz 14 değil, 24 kişiydik aslında." diyordu. Cemal Gürsel, Millî Birlik Komitesi'nden CHP'yle teması olan üyeleri de yanına alarak -ki 14'ler CHP'ye de karşıydı- MBK üyesi 14 askeri, 13 Kasım 1960'ta tasfiye etmişti.

Böylece Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Münir Köseoğlu, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Şefik Soyuyüce, Fazıl Akkoyunlu, Rıfat Baykal, Dündar Taşer, Numan Esin, İrfan Solmazer, Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er 13 Kasım 1960 sabahı zoraki diplomat olarak yurt dışında görevlendirildiler.

Darbeci Adnan Çelikoğlu o günleri, şöyle anlatıyor: 27 Mayıs'tan sonra, ihtilalciler içinde güç ve iktidar mücadelesi başlıyor. Bakarsak, herkes 'vatan millet aşkıyla' bir şeyler yapmaya çalışıyor. Ama birileri birilerini tasfiye ediyor, buna karşı birileri yeni komiteler kuruyor, darbeye içinde darbe, darbeye karşı darbe planları ve eylemleri birbirini izliyor. Önce 14'ler olayıyla Milli Birlik Komitesi içindeki bir grup tasfiye ediliyor. (Çelikoğlu,2010).

Hakkı Kurmel, durumu şöyle özetliyor: "Cemal Gürsel de bir defa İsmet Paşa'ya "Cumhurbaşkanı olmak için, gerdeğe girecek damat gibi heyecan içindesin." dedi. İsmet Paşa'nın bu sevdası etrafında şekillenen bir grup ile Türkeş'in kendi grubu arasında görüş ayrılığı yaşandı. CHP, taraftarı grup egemen olunca da Türkeş ve arkadaşları farklı ülkelere gönderildiler." (Kurmel,2013).

Tasfiye edilen darbecilerden biri olan Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, yaşadıklarını şöyle anlatıyor: 1964'te idam talebiyle yargılanmak üzere Türkiye'ye döndüm. Parasız, perişan bir durum ve 1. Ordu Kumandanı yaptığım Cemal Tural emir vermiş, beni orduevine bile sokmuyorlar. (Soyuyüce,2011).

Darbe lideri Cemal Gürsel ise daha dün birlikte hükümeti devirdikleri dava arkadaşları hakkında hiç de hoş olmayan beyanatlarda bulunur. "Cumhurbaşkanı Gürsel basının kendisine yönelttiği soruya cevap olarak, '14'ler beş para etmez' demişti." (Er,1999).

"14'ler"in Görüşleri

27 Mayıs'ı yapan askerler, en çok Grigory Sipiridonovivh Petrov'un kaleme aldığı Beyaz Zambaklar Ülkesi'ni okumuşlardı. Kitapta, insanların yalnız savaş için değil, barış zamanlarında da eğitildiği bir kardeşlik yeri, bir 'halk okulu' olarak romantik bir ordu imgesi tasvir ediliyordu. Millî Birlik Komitesi üyesi Numan Esin 'Biz ihtilal tekniğini bile kullanmak istemeyen romantiklerdik.' diyordu. Kendilerinin Menderes ve arkadaşlarının asılmasından yana olmadıklarını, sadece 12 bakanı yurt dışına göndermek istediklerini söylüyordu. (Esin,2005).

"14'ler" olarak bilinen ve tasfiye edilen darbecilerin en belirgin görüşü, devrik Demokrat Partililere yapılacak muamele konusunda kendisini gösteriyordu.

Darbeci Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, görüşlerini şöyle anlatmaktadır: Atatürk'ün yüz elliliklere yaptığı gibi 67 kişi yurtdışına çıkarılsın, çıkarıldıkları ülkelerde 2 bin dolar sefaretlere giderek alsınlar, 10 sene Türkiye'ye gelmesinler. Atatürk'ün yapıp millete benimsetemediği devrimleri millete benimsetelim, ömrünün yetmediği devrimleri yapalım, ondan sonra da 'bu millete böyle hizmet edilir' diyerek bir deklarasyon yayınlayıp, 38 kişi Etlik'te bir masanın başında hep birlikte intihar edelim" dedim. Dışişleri Bakanına 67 kişinin pasaportunun hazırlanması talimatı verildi, sürgün lafı böylece ortaya çıktı. Fakat, o zaman iktidara namzet olan ekip ve onun yöneticileri bunu kabul etmediler. İktidara aday olan kişilerin telkinleri doğrultusunda teklifimiz reddedildi. (Soyuyüce,2011).

14'lerin en belirgin görüşlerinden biri de DP'lilerin idamlarına karşı olmalarıydı. 14'ler Grubu'nda yer alanlar, Başbakan Adnan Menderes ve arkadaşlarının idam edilmesine karşı çıkan isimlerdi.

Yüzbaşı Er de görüşlerini şöyle anlatıyor: Bizim asıl niyetimiz Menderes ve arkadaşlarını İsviçre'ye göndermekti. 23'ler grubunu tasfiye etseydik onlar da Yassıada'yı havaya uçuracaktı. Bizim niyetimiz İsviçre'ye göndermekti. Pasaportları da hazırlanıyordu. Maaşları da verilecekti. Sükûnet sağlanınca tekrar Türkiye'ye davet edecektik. Yargılamak, ceza vermek asla aklımızdan geçmiyordu. 14'lerin dışındaki arkadaşlar bunun haberini almışlar. "Bunlar düşükleri Avrupa'ya kaçırıyorlar." şeklinde gündeme getirmişlerdi. (Er,2014).

"…Bizzat İsmet Paşa'dan emir alan subaylar 14'ler dediğimiz grubu yurt dışına sürmüşlerdir. Eğer biz 14'ler, kalsaydık yapacağımız işleri söylüyorum. Bütün mahkemelerin kapılarını açacaktık. İdamların olmaması için çırpındık ve karar aldık.

Bu kararımızı rahmetli Alparslan Türkeş Yeni Delhi'den Gürsel'e mektupla bildirdi ve idamlara karşı olduğumuzu kesin kez yazdı. Bizim ekibimizin niyeti Ali Fuat Başgil başkanlığında bir hukuk heyeti kurup Türk milletinin tarihine, kültürüne uygun bir anayasa yaptırmaktı. Ama yapamadık. Onlar bizden önce toplamışlar, anayasayı ve yasayı kendi oluşturdukları profesörler heyetine vermişler. CHP, doğduğundan beri hep silahlı kuvvetlere dayanmıştır, halka değil. Bu onun tabiatıdır, huyudur." (Er,2012).

Yüzbaşı Ahmet Er, iflas etmiş tüccarın veresiye defterlerini karıştırması misali muhasebe yapmaktadır. "Zannediyorum ki Ağustos sonlarına veya Eylül başına kadar güç Türkeş grubunun elindeydi. O tarihten sonra güç dengesi bozuldu. Mesela Kurmay Albay Dündar Seyhan bizim gruptandı. Kendilerinden kuşkulandıkları için Roma Askeri Ateşeliği'ne tayin ettiler. Türkiye'den uzaklaştırdılar. Daha birçok arkadaşımızı da etkin görev yerlerinden ayırdılar. Nihayet bizzat Türkeş'i de Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan alarak yerine CHP'li Hilmi İncesu'yu getirdiler.Böylece güç, Sami Küçük ve Madanoğlu grubuna geçmiş bulunuyordu.

28'inci Tümen Komutanı Nuri Hazer ihtilalin ilk ayları bizim yanımızdaydı fakat sonra Madanoğlu grubunun yanında yer aldı. Bana öyle geliyor ki kuvveti elimizde bulundurduğumuz dönem içinde biz harekete geçseydik karşı grubu tasfiye edebilirdik." (Er,1999).

Büyük hayal ve ideallerle ülkenin iktidarını deviren ancak şahsi hesap ve ihtiraslara kurban giden darbecilerden bir kısmı 13 Kasım tasfiyesini bazen romantik bazen didaktik ifadelerle değerlendirir ve gelecek nesillere bir ibret dersi sunarlar.

Binbaşı Erkanlı'ya göre 27 Mayıs'ı yapanlar, aslında Atatürkçülüğün arkasına sığınanlardır. "İhtilallerin yeni sorunlar getirdikleri bilinen bir gerçektir. Hedefine ulaşamayan her ihtilal, bir sonrakilerin tohumlarını atarak yıkılıp gider. 13 Kasım, bu açıdan değerlendirilmelidir.

27 Mayıs, Atatürkçülüğün arkasına sığınarak ve kendisine hakem görevi vererek işe başladı. 12 Mart'ta da aynı hatalar yapıldı. Bir elinde silah, diğer elinde adaletin terazisi ve ağızda düdük taşıyanların ihtilalci olmayacakları, iktidarı yıksalar bile yeni bir düzen kuramayacakları, bizim hikayemizle bir daha meydana çıktı." (Öymen,1986:292).

Yüzbaşı Muzaffer Özdağ ve Binbaşı Dündar Taşer de Darbenin hedefinden saptırıldığı inancındadırlar. "13 Kasım faillerinin hareketlerinin saikleri kindir, kıskançlıktır, hasettir, korkudur devrim ülküsünden nasipsizliktir. Olayların devrimciler arasına karıştırdığı ve millet kaderinde söz sahibi kıldığı bu insanlar, devrimi devrimin sebep ve manasını asla anlamadılar. Hatta karıştıkları hareketin meşruiyetine asla inanmadılar. Her hareket ve davranışlarına bir gün hesap verme korkusu sindi. Devrim'e inanmıyorlardı..." (Erkanlı,1972:152)

Dündar Taşer ise şu tespitleri yapar: "Aydemir ve benzerlerinin hasedi, 'Madanoğlu ve benzerlerinin aczi, CHP liderinin ihtiras potasında birleşti ve 13 Kasım Darbesi icra edildi. Fesat denizi taşmış ve 27 Mayıs'ı boğmuştu. Bu yeni harekettir, eskisinin umdeleri ile alakası yoktur. Yönü başka, yönetimi başka, iktidarın terkibi ve tertibi başkadır. 27 Mayıs aktır, 13 Kasım karadır." (Gökdemir, Öztuna,1986:132).

Tasfiyeye uğrayan 14'ler, yurtdışında bir araya gelip ortak bazı tavır ve planlar oluşturmak isterler. Ne tuhaftır ki darbeciler burada da kendi aralarında ikiye bölünürler. 27 Mayıs darbecileri Milli Birlik dışında her türlü çözüme daha müsaittirler.

Yüzbaşı Ahmet Er, sürgün günlerini şöyle anlatıyor: "Türkeş, İsviçre'ye ve Londra'ya uğrayıp Madrid'de bize mülaki oldu. 14'ler 6 ve 8'ler olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Birinci grup; Alparslan Türkeş, Ahmet Er, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Mustafa Kaplan'dan teşekkül eden gruptu, 6 kişiydi.

İkinci Grup; Alb. Orhan Kabibay, başkanlığında 8 kişilik bir gruptu ve şu isimlerden teşekkül ediyordu: Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Dündar Taşer, Münir Köseoğlu, İrfan Solmazer, Muzaffer Karan, Şefik Soyuyüce, Fazıl Akkoyunlu." (Er,1999).

Çok geçmeden bu iki grup kendi aralarındaki ihtilafı tartışma dışında başka yöntemlerle çözme yönüne giderler. "18 kişi olarak Brüksel'in Tenboş Otelinde toplandık. Orhan Kabibay ile Alparslan Türkeş liderlik için yarışıyorlardı. Toplantıda ilk sözü Türkeş aldı:

-Arkadaşlar içinizde en kıdemli olan benim. Türkiye'ye intikal ederken 14'lerin lideri ben bulunayım. Türkiye'ye intikal ettikten sonra demokratik usulle aramızda lider olacak arkadaşı seçer, yeni bir düzenlemeye gideriz.

Ben söz aldım: -Albayım bu beyanınız bize bir dikte midir, yoksa teklif midir?

Türkeş cevap verdi: -Bu bir tekliftir.

- O halde müzakere edelim, dedim.

Bu müzakere ve konuşmalar sırasında Muzaffer Karan söz alarak sordu: -Türkeş, bu güne kadar senin gayeni anlamış değilim. Sen önce gelecek için tutumunu açıklığa kavuştur. Senin ne yapmak istediğini öğrenelim.

Bunun üzerine Türkeş öfkelendi ve Muzaffer Karan'a bağırarak: -Muzaffer Bey bu soruyu buradaki arkadaşların her biri tek tek sorabilir. Bu onların haklarıdır. Fakat sen bana böyle bir soru soramazsın. Çünkü seninle uzun bir geçmişimiz var. Beni bugüne kadar tanıyamadın da şimdi mi tanıyacaksın?

Karan ayağa kalktı. Yumruklar havada savruluyordu. Ciddi bir şekilde kavgaya başlamışlardı. Aralarına girdik ve ayırdık." (Er,1999).

MAĞDURLARA TACİZ ve BASKILAR

27 Mayıs'tan itibaren 'Sabıkların tertipleri' başlığı altında ağır iftiralarla karşılaştılar. CHP'lilerin başını çektiği bir kesim, '**Düşükler**' ve 'Kuyruklar' diyerek onlara nefret kusuyordu. Sokakta, çarşıda ve okulda, hakarete ve tacize uğruyorlardı. DP'liler, Yassıada'da; yakınları, dışarıda tecrit edildi ve yargısız infaza uğradılar. DP yöneticilerine '**kuyruk**', '**düşük**' gibi sözlerle hakaretler ediliyordu. DP'lilerin bütün paraları ve malları bloke edilmişti. DP'liler ve aileleri, maddi ve manevi çok büyük bir sıkıntı içindeydiler.

Celal Bayar Ailesi

Celal Bayar'ın torunu Emine Gürsoy Naskali, o günlerde yaşadıkları baskı ve tacizleri şöyle anlatıyor: O sırada ben ilkokulu bitirecektim. Darbe nedeniyle bitirme sınavlarına girememiştim. Sınava girmek için dilekçe verdik. Bir gün, bir teğmen ve bir tomsonlu asker geldi. Beni askeri bir ciple kimsenin olmadığı bir gün ve saatte tek başıma Çeşme'nin bir ilkokuluna götürdüler. Sınavda İnönü Savaşları'nı sordular. Özellikle böyle sorular sordular. Ara-

dan epey zaman geçti, bir gece yarısı, dışarıda gürültü patırtı oldu. Bir görevli, elinde iki parça halinde bir kağıt getirdi. Bu benim diplomamdı. Diplomamı fotoğrafımın olduğu yerden yırtmışlar, geçersizdi. O yıl okula gidemedim. Zaten hiçbir okul beni almak istemedi.

O dönemde DP'li ailelerin çocukları da benzer olaylar yaşadılar. İlkokula başlayan birinci sınıf öğrencisine, birinci gün, bir öğretmenin "Sen kuyruk çocuğusun, gözükme gözüme, git en arkaya otur" dediğini anlatmışlardı. Bu sebeple okula gidemeyenler oldu. Ertesi yıl beni yine devlet okulları almak istemedi, özel bir okula gittim. (Naskali,2010).

Bayarların yaşadıkları bir başka macera, anneleri Reşide Bayar'ın Yassıada'nın eşiğinden dönmesidir. Akis dergisi muhabirlerinin Reşide Hanım'la yaptıkları görüşme haberleştirilince Reşide Bayar için soruşturma açılmış, Yassıada'ya götürülmek üzereyken son anda vazgeçilmişti. (Gürsoy Nilüfer,2012).

Darbeden bir hafta sonra Çeşme'deki yazlıklarına götürülen Bayar ailesi, orada da kışla düzeninde tutulmuş. Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy, yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Eşyalarımızı toplayıp gitmek istiyorduk ama cuntacılar gitmemize izin vermiyorlardı. Ne Ankara'daki evimize, ne de İstanbul'daki evimize gidemedik. Kiralık ev soruşturmaya başladık, bir iki yerden müsbet cevap geldi ama cuntacıların onları ziyareti sonunda evlerini bize vermekten vazgeçtiler. En sonunda bizi Çeşme'deki yazlığımıza göndermeye karar verdiler. Çeşme'de bir teğmen, başçavuş ve 18 er devamlı evin etrafındaydı." (Gürsoy Nilüfer, 2012).

Tevfik İleri Ailesi

Darbecilerin hedefindeki bir başka aile, Milli Eğitim eski bakanlarından Tevfik İleri'nin ailesi idi. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ardından ömür boyu hapis cezasına çarptırılan dönemin bakanlarından Tevfik İleri, eşine yazdığı mektupta "Diktatörlük bizim aklımızın kenarından geçmemiştir.

Hem diktatörlük kim, biz kim? Biz 10 sene bu millete köleler gibi hizmet ettik." diyordu. (Aksoy,2012:155). Geride kalan ailelerin yaşadıkları sıkıntıları da paylaşan Aksoy, şunları dile getirdi: "Evimizde yiyecek içecek hiçbir şey yok. Dışarı çıkmak yasak, dışarıdan bir şey gelmesi de yasak. Bize de bu şekilde bir hapis durumu var. Akraba gelemiyor, komşu gelemiyor. Bir dostumuz her şeyi göze alarak süngüler arasında küfe ile bize yiyecek getirdi. Maddi manevi hiçbir yardım, hiçbir gelir yok. Hiç değilse halıyı satalım. O da yasak. Yani açlığa mahkumuz." (Aksoy Cahit,2012:99).

Aksoy, kendisi ve kardeşinin yaptığı iş başvurularının ise yalnızca taşıdıkları soy isimleri nedeniyle kabul edilmediğini de şöyle anlatmaktadır. ODTÜ'de işe başladıklarında, Rektör'e "Sen nasıl oluyor da Tevfik İleri'nin kızını işe alıyorsun?" denilerek hesap sorulduğunu anlatan Aksoy, "Yani okulda hocalık yapmamız bile bazı insanları rahatsız ediyor. Allah razı olsun, Rektör Bey de 'İmtihana girmiş kazanmış, aldım.' diyerek cevap vermişti." (Aksoy Cahit,2012:63).

Hasan Polatkan Ailesi

Hedefteki bir başka aile olan Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın kızı Nilgün Polatkan da yaşadıklarını şöyle anlatıyor: Ablam sınavları kazandığı hâlde soy isminden dolayı okullara kabul edilmedi. Ben okula geç başladım, içime kapanık bir öğrenciydim. Teyzem okula götürdü. Sınıf öğretmenim yardımcı oldu. Kim olduğumu biliyordu, beni korudu. Yardımcı bir öğretmen vardı, bir gün sınıfa girdi ve bana sorular sordu. Rencide etti, hiç unutamam o anları. (Polatkan Nilgün,2013).

Kırdar Ailesi

Yassıada yargılamaları sırasında eski bakanlardan ve İstanbul'un eski valilerinden olan Lütfü Kırdar, kalp krizi geçirerek yaşamını yitirmişti. Henüz yargılamaların başı olduğu için cenazesi ailesine verilmişti.

Lütfü Kırdar, valiliği sırasında yaptırmış olduğu Zincirlikuyu mezarlığında toprağa verildi. Cenaze töreni, o güne kadar askeri darbeye karşı sessizliğini koruyan İstanbul halkının sessiz bir tepkisine dönüştü. On binlerce İstanbullu, 27 Mayıs mağduru eski valilerinin cenazesine koşmuştu.

Lütfü Kırdar'ın oğlu Üner Kırdar, babasının cenazesinde yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Büyük kalabalıkla Zincirlikuyu Mezarlığı'na geldik. Mezarın başında babamı tam gömmeye hazırlanırken arkamızdaki kalabalık dalgalandı. 'Vali Paşa geliyor.' dediler. Gelen 27 Mayıs askeri darbesinin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı General Refik Tulga'ydı. Herhalde başsağlığına geliyor diye düşündük. Paşa öfkeyle mezarın başına geldi. 'Nerede bunun oğulları?' diye sordu. Ağabeyim Erdem Kırdar benden daha uzun boylu olduğu için onu gösterdiler. Ağabeyimi yakasından tutup silkeledi. Birkaç hakaretin ardından yanındaki askerler ağabeyimi bir askeri araca bindirip götürdüler. Gözaltına alınmıştı. Endişe içinde, babamı gömdük. Kalabalık da hızla dağıldı." (Çalışlar,2010).

Kırdar'ın cenazesinin kaldırıldığı Şişli Camii'nden Zincirlikuyu Mezarlığı'na kadar binlerce kişi toplandı. Mezarlıkta cenazeye toprak attık. Tam dua okurken kalabalık arasından bir general bana doğru geldi. 'Seni 6 ve 12 sayılı kanuna göre tevkif ediyorum. Yürü…' dedi. Daha duamı bile bitirmemiştim. 'Ticani tarikatına mensup' (!) diye cenazede fotoğrafı çekilen bazıları da tutuklananlar arasındaydı: "Ticani diye yakalananlar bizim bahçıvan, iki ayrı evimizdeki kapıcılar, senelerdir mevlitlerimizi okuyan cami imamı ve belediyenin resmî imamı." (Kırdar Üner ,2010).

Sadık Kemal Gökçeli, yani meşhur Yaşar Kemal de darbecilerin hışmından nasibini alanlardan biriydi. Sebebi de 'Tanınmış komünistler ile temas ettiğinden komünistliğinden şüphe edilmektedir.' şeklinde kaydının bulunmasıydı. (Koç,2013).

Solcu yazar Aziz Nesin, bir başka darbe mağduruydu. 1941-44 yılları arasında Kars Mevki Kıtası'nda üsteğmen olarak çalışmış

ve bu semtin savunma planlarının büyük bir kısmının krokilerini yapmıştır. Ordudan, hırsızlık yapıp mahkûm edilmiş olduğundan ihraç edilmiştir. Aziz Nesin hakkında da "Tanınmış bazı komünistlerle teması vardır. Solcu olarak tanınmaktadır. Mahzurlu" deniliyordu. (Kalyoncu,2013).

Gazeteci Lütfü Akdoğan, Aziz Nesin'in darbeciler tarafından nasıl rencide edildiğini hatıralarında şöyle anlatıyor: Komutan "Aziz Nesin'i çağırın bana!" dedi öfke ile. Aziz Nesin içeri girdi. O kısacık ve tombul hali ile birdenbire, tam bir asker gibi hazır ol durdu. Albay Atıf Er ona yaklaştı ve "…… Niye seni ordudan attılar?" dedi. Aziz Nesin sessiz. Aziz Nesin'e tokat atar endişesi ile ben de ayağa kalktım, onların yanına doğru yaklaştım ve "Albayım, Aziz Nesin bir mizah yazarıdır. Onun mizahları arasındaki ısırgan, rahatsız edince iğneler, sadece bir şakadır." dedim. Albay Atıf Er köpürdü. Elini havaya kaldırdı, sanki vuracakmış gibi eli havada dolaştı. Sonra dişlerini gıcırdatarak; "Alın karşımdan şu……." diye haykırdı. (Akdoğan 2011: 190-191).

DARBE İSTASYONLARINDAN BİRİ: SİVAS KAMPI

27 Mayıs darbesiyle birlikte anılan ve zincirin iki önemli halkası olan Yassıada ve Balmumcu haricinde de darbecilerin kullandıkları bazı toplama kampları mevcuttur. **Bunlardan en önemlisi Sivas Kampı'dır.**

27 Mayıs darbesinden dört gün sonra 485 Kürt, tek tek toplanıp Sivas'ta kampa götürüldü. İçlerinde aşiret liderleri, bugünün siyasetçileri, 'zorunlu misafirler' dokuz ay boyunca ne savcı ne mahkeme yüzü gördü.

Darbe kabinesi olan Bakanlar Kurulunun yedinci toplantısında Başbakan, toplam 164 Kürt aktivistin **Sivas'ta** gözetim altında tutulduğunu açıklıyordu. Başbakanın talebi, bu kişilerin Doğu'dan Batı'ya göçürülmesi idi. İçişleri bakanı da aynı görüşteydi. Fakat yasaların yetersizliğinden de şikayetçiydi. Bu konuda 5398 sayılı yasa ile 1947-50 yılları arasında benimsenmiş olan yasalar da mevcuttu. Fakat "eski kanun, tehcir esasına dayanıyordu."

O zamanlar Doğu'dan Batı'ya göçürülme, İskân Kanunu temelinde gerçekleştirilmişti. İçişleri Bakanı'nın verdiği bilgiye göre; Muş, Bitlis, Van, Diyarbakır ve Erzurum bölgelerinden 485 kişi gözetim altına alınmıştı.

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından Sivas Kabakyazı'da oluşturulan kampta zorunlu ikamete tabi tutulan Said Ensarioğlu, kampı "Hepimiz hain olduk." cümlesiyle açıklıyor. Babası Abdürrezak Ensarioğlu başta olmak üzere 12 kişi ile birlikte Sivas'ta "zorunlu misafirliğe" tabi tutulduklarını ifade eden Ensarioğlu, kamptaki tutukluluk dönemlerinin arkasından 33 vilayete sürgüne gönderildiklerini aktarıyor.

Olayın bir başka şahidi Abdullah Fırat şu açıklamayı yapıyor: "Sivas kampında zorunlu misafir olarak tutulduğumda 14 yaşında idim. Sürgüne hayvan yükleme vagonları ile götürüldük. Bir darbe hükümeti idi. Millete eziyet vermeyi kendilerine prensip edinmişlerdi." (Çiçek,2010).

Adalet Partili Bakan Mehmet Turgut Sivas Kampını şöyle anlatıyor: "Sivas kampı 27 Mayıs sonrası Türkiyemiz zindanlarının Yassıada ve Balmumcu gibi en meşhur olanlarından biriydi. Sivas'ta derme çatma binalar, acayip barakalar, pis kirli ve esir hayatının hâkim olduğu bir kamp vardı. Burada yatanlara gönderilen mektupların üzerine '5. Er Eğitim Tugayında Misafir' diye yazmak mecburiyeti vardı. Demokrat Parti'nin vatandaş oyu ile seçilenleri Yassıada'da çile çekerken onlara oy veren ve onların seçilmesine yardımcı olanlar da burada cezalarını çekmekteydiler.

Örf ve adetlerine bağlı, haysiyet ve itibarlarına düşkün, muhitlerinde sevilip sayılan bir kısım insan burada değişik bir cehennem hayatı yaşamaktadır. Sivas Kampı bu insanlara yani Doğu'nun birçok tanınmış ailesine, Demokrat Parti'nin bütün Doğu ve Güneydoğu mensuplarının üst kademelerinde bulunan insanlarına mekân olmuştu.

Hatta birçoğuna ailece mesken olmuştur. Babalar, oğullar, kardeşler, yeğenler, torunlar ve damatlar.. Kimine şeyh denmiş, kimisine ağa, kimisi aşiret reisi olarak getirilmiş, kimisi dini ve mahalli lider.. Geri kalanlar ise, belediye başkanları, partinin il ve ilçe teşkilatı başkanları ve oy potansiyeli olan mahalli liderler. Hepsinin müşterek vasfı Demokrat Partili olmaları ve halk tarafından sevilmeleriydi." (Turgut,1993:39-40).

Mehmet Kırkıncı da Sivas kampı Hatıralarını şöyle anlatıyor: Sivas Kampı'nda birçok Demokrat Partili vardı. İl başkanları, ilçe başkanları hep oradaydılar. Birkaç gün sonra Erzurum'un Demokrat Parti idarecilerini de getirdiler. Nur Talebesi olarak da Diyarbakır'dan Emekli Yüzbaşı Mehmet Kayalar'ı, Kahramanmaraş'tan Mustafa Ramazanoğlu'nu getirdiler. Az zamanda 485 kişi olduk. 5 koğuş doldu. Başımıza Atakan isminde bir kamp kumandanı verdiler. 1960 ihtilâli olunca Dokuz Subaylar'ı hapisten çıkarmışlar, Atakan'ı da Sivas kampına kumandan yapmışlardı. Atakan her ikindiden sonra bizi topluyor, yoklama yapıyordu. İhtilâli neden yaptıklarını anlatıyor, demokratlara, en çok da Menderes'e hakaret ediyordu.

Bir defasında: "Demokrat Parti'nin gerçi ekonomik yönden bu memlekete birçok hizmetleri oldu. Ayrıca, Türkiye'ye Amerika'nın kapılarını açtı. Amerika'dan birçok silâh ve teçhizat getirdi. Ama zararı daha büyük oldu. Kur'an kurslarını açtırdı, berelileri çoğaltı." diyerek beni gösterdi.

Bir gün kamp kumandanı yine elleri arkasında, bize dedi ki: "Arkadaşlar! Bu ihtilâl hükümetinde siz kendinizi, deryada motoru kırık bir geminin içinde gibi hissedeceksiniz. Sonunuz belli değil!"

Yine bir gün Menderes'e hakaretler yağdırmaya başladı. Bir de baktım Demokrat Parti idarecilerinden daha sonra bakanlık yapmış olan Turhan Bilgin ileri atıldı: "Kumandan! Geçen gün sen bize: "Siz burada motoru kırık bir gemidesiniz. Sizin sonunuz belli değil demediniz mi?" Bize ne yapacaksanız yapın.

Ama Menderes'e kötü söz söyletmeyiz. Biz sevdiğimiz adama hakaret ettirmeyiz" dedi. O hadiseden sonra hakaretler sona erdi. (Kırkıncı,2004:131).

Dokuz ay süren Sivas Kampı, 7 Ekim 1960 tarihinde çıkan 105 No'lu Mecburi İskân Kanunu'ndan sonra dağıtıldı. Ancak bu kanunla birlikte, kamptaki 55 kişi; Antalya, Isparta, Denizli, İzmir, Burdur, Muğla, Afyon, Manisa ve Çorum'a sürüldü. Kanunun gerekçesinde şöyle deniyordu: "Sosyal bazı reformları yapabilmek, ortaçağın Türkiye'de yaşayan düzenini yıkmak, ağalık, şeyhlik gibi müesseseleri yok etmek." (Radikal,2007).

ZİNCİRİN İKİNCİ HALKASI: BALMUMCU NEZARETHANESİ

Darbe günlerinin kargaşa fırtınası içerisinde birçok kişi muhtelif vesilelerle Balmumcu'ya savrulmuştur. Bunlardan bir kısmı önce Harbiye'de bir süre sorgulanmış daha sonra Balmumcu'ya gönderilmişlerdir.

İstanbul'da Yıldız yolu üzerindeki Jandarma Garnizonu, 27 Mayıs'tan bir süre sonra nezarethane haline getirildi. 27 Mayıs'ta ve müteakip günlerde toplanan DP yöneticileri ve bazı devlet memurları, önce Davutpaşa Kışlası'nda muhafaza altına alındılar sonra Balmumcu'ya nakledildiler. Yassıada'dan Anayasa'yı ihlal suçuyla ilgisi olmayanların da gelmesiyle Balmumcu'da 27 Mayıs'ın ikinci büyük hapishanesi teşekkül etmiş oldu. Balmumcu'da tutuklu bulunanlar arasında; partililer, valiler, bankacılar, polis şefleri, tüccarlar... Hülasa her sınıf ve meslekten insanlar vardı. Bu kişiler niçin tutuklanmıştır, hangi makamlar bu hususta emir vermiştir, suçları ne idi, kimler tarafından nezaret altına alınmışlardır?

Bu soruların cevabını bulmak mümkün değildi. Bilinen, birkaç kişi hariç Balmumcu sakinlerinin tutuklanması için MBK'nin hiçbir emir ve direktif vermediğidir.

Balmumcu sadece İstanbul'dan değil, ülkenin değişik yörelerinden gelen birçok mağdura ev sahipliği yapar o günlerde. İhtilal kasırgası, dünün itibarlı insanlarını birkaç gün içinde zelil duruma düşürmüştür.

Mehmet Turgut Balmumcu'yu şöyle anlatıyor: "Balmumcu... Oradakiler de evlerinden alınıp getirilmişler. Orada da horlanmak var, hakaret var, işkence var, maddi ve manevi işkence var... Yaşlı başlı insanlar mevki makam ve varlık sahibi insanlar koğuş hayatı yaşıyorlardı. Ranzalı yatakta yatıyor, emir kumanda ile uyuyup uyanıyor, yatıp kalkıyorlar. Evlerinden, çoluk çocuklarından, yakınlarından uzakta, mahkum olmadan, mahkum hayatı yaşıyor herkes.. İçlerinde intihar edenler var, sağlığı bozuk olanlar var, hastalanıp ölenler, depresyona girip çıkanlar var." (Turgut,1993:59).

Zincirin diğer halkası Balmumcu'nun da tıpkı Yassıada gibi ünlü konukları vardır. Kimi öğretim üyesi, kimi vali, kimi yazar... Çoğunluğu Harbiye üzerinden Balmumcu'ya gitmekle birlikte bazıları da Yassıada'dan geri gelenlerdir.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Balmumcu'ya gidiş gerekçesi komiktir. "Başgil, bir dergi tarafından haberi olmadan iktibas edilen bir yazısından dolayı" (Başgil,1997:21) Harbiye'ye götürülür. Başgil'in bir başka suçu daha vardır: "Evde sabahlara kadar ilmi çalışmalar yapmaktadır." (Başgil,1997:23). Başgil'in gerçek suçu "DP iktidarının akıl hocalarından biri olmaktır. Cezasını Harbiye'de merdiven altı hücrelerinde" çekmeye başlar. (Başgil,1997:26).

Aynı gece Prof. Başgil'in evini ve kütüphanesini sıkı bir aramadan geçiren darbeciler, sabah erkenden Başgil'i Örfi İdare Mahkemesinde sorgulamaya başlarlar.

"Darbeciler Başgil'e ısrarla bir yazısında kullandığı 'Gülistanı kargalar istila edince bülbüller susar, siner.' ifadesinde kargalardan kimi kastettiğini" (Başgil,1997:41) sormaktadırlar.

Birkaç gün sonra Ankara'dan Prof. Başgil'in tahliye edilmesine dair bir karar gelir. Ancak aynı günlerde İstanbul darbecilerinin kudretli generallerinden Cemal Tural duruma müdahale eder ve Başgil, kendini Balmumcu'da bulur.

"Ankara'dan gelen tahliye kararını Cemal Tural Paşa hiç hoş karşılamamış. 'Bu adam çıkacak ha? Olmaz böyle şey. Mutlaka suçludur. 159'a göre olmazsa başkasına göre. Kanunu arayın, bir suç maddesi bulun, kendisini Örfi İdare Mahkemesi'ne gönderin' emrini vermiş." (Başgil,1997:47).

Başgil, artık hücreden koğuşa terfi etmiştir. Balmumcu'ya varır varmaz büyük bir sevinç ve hüzün birlikte yaşanır. Balmumcu mağdurları, aralarına çok sevdikleri bir şahsın katılmış olmasının sevincini ve hüznünü birlikte yaşamaktadırlar. "Artık koğuşa yerleşmiş, herkesle tanışmıştım. İçlerinde on bir aylık olanlar var. Sultanahmet Cezaevinde bir hayli inlemiş var. Yassıada'dan devren gelmiş var. Her gün Yassıada'ya taşınanlar var. Hulasa dertli çok. Herkes derdi ve ıstırabı ayrı bir mizaç ve karakterle karşılıyor. Bu bakımdan bazısı çetin ve tunç gibi metin. Bazısı içli ve kibar, bazısı meyus ve endişeli, bazısı mütevekkil ve kadere bağlı. Çeşit çeşit insan ve mizaç." (Başgil,1997:49).

Balmumcu'nun ünlü konuklarından biri de yazar Kadir Mısıroğlu'dur. O da Harbiye üzerinden buraya gelenlerdendir. Mısıroğlu da Balmumcu da ilginç olaylara şahit olur.

"Harbiye'deki hücre hapsine mukabil Balmumcu'da kalabalık koğuşlar vardı. Burada ihtilattan men değildik. Ziyarete gelenlerle haftada bir ayrı bir yerde yüz yüze görüşebiliyorduk. Ancak koğuşların birbirleri arasında görüşme yasaktı. Bunun için her koğuşu ayrı ayrı ve yarımşar saat, arka bahçede iç havalanmaya çıkarıyorlardı.

Kısacası yalnız kendi koğuşunuzdaki insanlarla konuşabiliyordunuz. Bu da Harbiye'deki hücre hapsine nazaran büyük bir nimetti.

Bazı koğuş sakinlerinin çok kalabalık olduğunu iç havalanmaya çıktıkları zaman uzaktan görüp anlayabiliyorduk. Bizim koğuş ilk geldiğimizde topu topu on altı kişi idi. Kendi aramazda koğuş dahilinde sohbet etme, hatta cemaatle namaz kılma imkanımız bile vardı. Koğuşun pencereleri, tuğla ile örülüp iptal edilmişti. Eski bir Osmanlı kışlası olan bu binada odamızın tavanı bugünkü apartmanlara nazaran bir kat daha yüksekti. Yataklar demir ranzalardı. Orta yerdeki boşluğa adi bir masa ve birkaç sandalye koymuşlardı. Kısacası Harbiye'ye nazaran kuvve-i maneviyemizi yükselten büyük bir konfora nail olmuştuk.

Arka bahçenin bir kenarına sıra sıra yüznumara kabinleri ve el yüz yıkama yerleri yapılmıştı. Buraya tek tek ve bir asker refakatinde gidip gelebiliyorduk. Günde iki defa olmak üzere yarımşar saat iç havalanmaya çıkarıldığımızdan, etraftaki manzarayı az çok görebiliyorduk. Bahçe yüksek bir şekilde dikenli tellerle çepeçevre kuşatılmıştı. Adım başı süngülü askerler nöbet tutuyorlardı.

Bütün bu konfora rağmen başımızdaki subayların muamelesi son derece haşin ve çirkindi. Buna bir misal vereyim. Bir gün koğuşun kapısı açıldı, bir yarbay bozuk bir Kayseri şivesiyle konuşarak, yanındaki bir adamı tekmeyle içeriye itti ve bağırdı: Al sana bir sürü amele!.. Yürüyüş mü yapacaksın ne yapacaksan bunlarla yap! Dedi ve sonra kapının üzerine dikildi. Ayakta, bu yeni geleni ve olup bitenleri müşahede etmekte olan topluluğumuza karşı gayet galiz ifadeli şu nutku çekti:

-Ulan kuyruklar!.. (O zaman DP taraftarlarına böyle hitap ediliyordu.) Kimse çıkıp ta dışarıda bir hareket yaparsa, bu kapının üzerinde bir asker görürsünüz, o saniye hepinizi kurşuna dizer! Hatta Yassıada'dakilerin de akıbeti aynı olur. Sakın boşuna ümitlenmeyin! Biz bu memleketin idaresine el koyduk!..

Bu istikamette nefesi kesilinceye kadar konuştuktan sonra yanındaki nefere: 'Kapat' diye bağırdı." (Mısıroğlu,1995:88-89).

Balmumcu'nun diğer ünlü konuğu, Yassıada'dan gelen Bursa Valisi İ. Sabri Çağlayangil'dir. Yassıada'ya göre Balmumcu, Çağlayangil'e tatil kampı gibi gelir. Çok geçmeden de darbe içinde darbe olunca Balmumcu'dakilere müjdeli haber gelir. Tahliye olacaklardır.

"Bir gece anneme telefon edebileceğimi söyleyen Cemalettin Binbaşı geldi.

'On dörtler gitti. Siz yarın tahliye olacaksınız.' dedi.

Ertesi gün oldu. Birinci Ordu Komutanı Cemal Tural geldi. Bizi topladı.

'Beyefendiler, siz tutuklu değilsiniz. Hiçbir suçunuz yok. Serbestsiniz. Hepiniz memlekete hizmet etmiş kimselersiniz. Böyle şeyler olur. İhtilal tasarrufudur. Hoşgörünüz. Size başarı diliyorum.' dedi." (Çağlayangil,1990:30)

Bir darbe ortamında yapılmış bu hoşgörü talepli kısa konuşmanın tesirleri, büyük olur. Haberi sevinçle karşılamakla birlikte Çağlayangil farklı bir tepki gösterir.

"Konuşma bittikten sonra ben Tural'a yaklaştım. 'Beni buradan tahliye ediyorsunuz ama ben çıkmam.' dedim.

Tural, yarı şaka yarı ciddi ama sevecen bir üslupla 'Başına iş çıkarma. Ne istiyorsun?' dedi.

-Altı ay önce beni nezarete aldınız. Niçin aldınız söylemediniz. Ananın adı, babanın adı ne diye sormadınız. Suçlamadınız da. Şimdi bırakıyorsunuz. Dün niye aldınız şimdi niye bırakıyorsunuz?

Tural bana döndü: -Bana bak, sen valilik yaptın. Birileri emretmiş almışlar. Birileri emretti, bırakıyorum, dedi.

O sırada yanımıza Orhan Yapku geldi.

-Ben garnizon komutanıyım. Taleplerinizi Milli Birlik Komitesi'ne iletirim. Alacağım cevabı da size, dedi.

Aradan dört beş gün geçti. Orhan Yapku beni telefonla aradı. 'Cevap geldi' dedi.

Bir kutu çikolata aldım. Orhan Yapku'yu ziyaret ettim.

Benim isteğime Milli Birlik Komitesi'nin yanıtını hazırlamış. Bana, 'Komite talebinizi olumlu karşıladı.' dedi. Benim elime 'Şahsi emniyet mülahazası ile şu tarihte alınmış ve suçu bulunamadığından şu tarihte serbest bırakılmıştır.' diye mühürlü bir kâğıt verdiler." (Çağlayangil,1990:31).

Çağlayangil'in darbecilerden aldığı evrak, bir anlamda darbenin gayrimeşru olduğunu tescil eden tarihi bir belgedir. Orgeneral Cemal Tural'ın yaptığı konuşma da darbenin, ülke içerisinde nasıl keyfi bir saltanat kurduğunun bir ifadesidir.

Ne var ki Orgeneral Tural'ın konuşmasında daha önce yapılan bazı keyfi uygulamaları tasfiye edilen darbecilere bağlaması, on dörtleri fazlasıyla rahatsız eder. Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı, bu muameleden rahatsızlığını şu sözlerle ifade eder: "Bugün hatırlayınca utanacağını sandığım, bir orgenerale yakışmayacak yalanlarla dolu bir konuşma yaparak tutukluları serbest bıraktırdı. Şüphesiz, bütün suç ve sorumluluk 14'ler üzerine atıldı." (Erkanlı,1972:128).

Talihin bir cilvesi sonucu Balmumcu'ya savrulan her kademeden DP'li vatandaş, burada unutamayacağı eziyet ve işkencelerle karşı karşıya kalır. Balmumcu sakinlerinden Prof. Dr. Ali Fuat Başgil insanların bu merkeze nasıl ve hangi komik gerekçelerle toplanıldığına şöyle şahitlik ediyor: "Havadan fırsat bulunca, hemen herkes, etrafı tel örgülü avluya fırlıyor. Kimi hızlı adımlarla tur yapıyor. Kimi topluca konuşa dertleşe geziniyor.

Kimi de sıralara oturup seyrediyor. Bir gün gezinenler arasında biri genç öbürü yaşlıca iki kişi gözüme ilişti. Durmadan konuşuyor ve yürüyorlar. Yanımdan geçerken bana selam verdiler. Durduk, konuştuk. Genç adam, Taksim'de muayenehane sahibi Musevi birisinin doktoru. İsviçre'de tedavide bir hastası varmış. Muhabere ederlermiş. Hastası, 'Burada sıkılıyorum, döneceğim' diye tutturmuş. Doktor kendisine bir mektup yazmış ve 27 Mayıs ihtilalinden sonra durumun iyi olmadığından bahsetmiş. Sansürün gözünden hiç kaçar mı? Doktordan bu ihtiyatsızlığının hesabı soruluyormuş.

Biraz ötede, sıralardan birinde, zayıf bünyeli, hasta çehreli, paltosuz biri oturuyor. Onu da hiç görmemiştim. Yeni getirilmiş olacak. -Sizi neye getirdiler? diye sordum.

Koca Mustafapaşa'da kahvehanesi varmış. Bir akşam Yassıada saatinde, müşterileri "Radyoyu biraz yavaşlat, çok bağırıyor" demişler. O da yavaşlatmış. O sırada bir yabancı da oturmuş çay içiyormuş. Adam birden köpürmüş, 'Sen Yassıada saatini dinletmemek için radyoyu kıstın' diye haykırmaya başlamış. Derken iş büyümüş. Adam çay parasını da vermeden dışarıya fırlamış. 'Ben sana gösteririm diyerek' savuşmuş. Biraz sonra iki polis bir inzibat gelmiş, kahveciyi evvela karakola oradan merdiven altına oradan da Balmumcu'ya transfer etmişler" (Başgil,1997:59-60).

Yazar Kadir Mısıroğlu da aynı günlerde Balmumcu'da çile dolduranlardandır. O da Balmumcu öncesi Harbiye'ye savrulanların ilginç hallerine ve geliş hikâyelerine şahit olur.

"Hücreler arasındaki koridordan lavobaya doğru yürümeye başladım. Bu sırada önünden geçmekte olduğum hücrelerden birinde hazin bir inilti ve ağlama sesi duydum. Gayri ihtiyari duraklayıp dinledim. İçim burkuldu. Hücrenin sürgülü kapısı üzerinde -evvelce arzetmiş olduğum üzere- küçücük mandallı pencereciği açıp içeriye baktım. Onaltı-onyedi yaşlarında, tüysüz, zayıf, çilli yüzlü bir çocuk ağlıyordu. Kendisine 'Ne ağlıyorsun?' diye bağırdım. -Allah aşkına şu kapıyı aç da koridora çıkayım, çıldıracağım!' dedi.

İçlerinde akşama kadar mücadele ettiği halde hücresini açtıramayıp donunu kirletmiş olanlar bile vardı.

Lavaboya doğru yoluma devam ettim. Bir başka koğuştan periyodik olarak 'tak tak!' diye sesler duydum. O koğuşun kapısındaki küçük pencereyi de açtım. İçerde benimle aynı hadise sebebiyle buraya gelmiş olan Oktar Önder adında bir bir Orman Fakültesi talebesi vardı. Eline bir liralık para almış, bir kafasına bir de hücrenin kapısına vuruyordu.

Oradan uzaklaşıp yoluma devam ettim. Tam lavobaya yaklaştığım sırada bir başka hücreden ağlamaklı bir inilti duydum. Gayri ihtiyari o hücrenin küçük pencereciğini de açıp baktım. İçindeki Latif adında bir sahaftı. Bu adam Tahtakale'de Rüstempaşa Camii Şerifi'nden Beyazıt'a doğru çıkan yokuşta kapı aralığı kadar bir yerde sahaflık yapıyordu. Yeri o derece küçüktü ki bir kimse içeride oturarak çay içemezdi. Ya dükkânın önündeki meydanda ayaküstü içerler ya da o civardaki esnafa servis yapardı. Günlerden bir gün, bu kahveci Latif'in dükkânı önünde ayaküstü çay içmekte olan üç dört kişi arasında bir konuşma geçmiş:

Bu konuşmada müşterinin birisi Pazar günü ihtilal olacağından, bu sebeple sokağa çıkma yasağı konma ihtimali bulunduğundan, şimdiden fazla ekmek alma lüzumundan bahsetmiş. O zaman onları toparlayıp Örfi İdare'ye götürmeyi kahramanlık saymış." (Mısıroğlu,1995:81-83).

"Özer Şenler, Bediüzzaman'ın yanında da bulunmuş kadim nurculardan biridir. Eyüp'te bir kahvehanede lalettayın bir kimseyle konuşurken söz Cemal Gürsel'e intikal etmiş ve Özer Şenler O'nu sevmediği yolunda bir beyanda bulunmuş. Orada hazır bulunan bir polis kendisini alıp Eyüp Karakolu'na getirmiş. Karakolda kendisine 'Cemal Gürsel'i sevdiğini söyle, seni bırakalım!' demişler. O da inad etmiş ve sevmediği yolundaki beyanını tekrarlamış.

Bunun üzerine O'nu örfi idare makamlarına teslim etmişler. Orada da kendisine aynı teklifi yapmışlar.'Cemal Gürsel'i seviyorum, de seni bırakalım!' demişler.

Çünkü sözlerinde hakareti tazammun eden hiçbir şey yoktu. Bunun üzerine kendisini Balmumcu Kışlası'na getirmişlerdi. Burada üç buçuk ay yatmıştı. Birçok kereler Garnizon Kumandanı kendisini çağırıp aynı teklifi yapmıştı. 'Cemal Gürsel'i seviyorum de seni bırakalım!' demiş. O da bunu her seferinde reddettiği için beş buçuk ay Balmumcu Kışlası'nda hapis yatmıştı." (Mısıroğlu,1995:90-91).

Trajikomik vesilelerle Balmumcu'ya getirilen burada hayale gelmedik eziyetlere tabi tutulanlardan biri, darbeci subaylardan birine unutamayacağı mantık dersi verir. DP'li yöneticiler aleyhinde konuşan Pekos Bill lakaplı Binbaşıya DP Kumkapı Ocak Başkanı İhsan Çilekeş şu soruyu sorar:

"Af edersin binbaşım! Bir senede kaç kere tayininizi yapmışlar, buyurdunuz."

Binbaşı kelimelerin üzerine bastıra bastıra 'Tam iki kere!' der.

Bunun üzerine İhsan Çilekeş sakin sakin şu karşılığı verdi.

-Binbaşım siz ihtilali yapalı, henüz bir yıl olmadı. Bununla dokuzuncu defadır, beni tevkif edip buraya getiriyorsunuz. Her seferinde beraat edip, gidiyorum. Sizi bir yılda iki kere tayin etmişler diye canınız sıkılıyor, hatta tenkit ediyorsunuz. Ben bir yıl içinde tam dokuz kere tevkif edilip kelepçeli olarak buraya getirildim." (Mısıroğlu,1995:94).

MARMARA'DA VOLGA MAHKÛMLARI: YASSIADA CEZAEVİ

DP'liler yaklaşık bir buçuk yıl kaldıkları Yassıada'da, çok özel anlar ve duygular yaşarlar.14 Ekim 1960'tan 15 Eylül 1961'e kadar süren Yassıada duruşmaları sırasında, sanık yakınlarına sadece iki defa görüşme izni verilir. Bu görüşmelerde, babaların çocuklarına çikolata vermeleri dahi yasaktır.

502 sanığın bulunduğu Yassıada'da ve etrafında, olağanüstü güvenlik tedbirleri alınmıştır. Sanıkların kaldıkları binaların etrafı dikenli tellerle çevrilmiştir. Ada güvenliği uçaksavar ve makinalı tüfeklerle takviye edilmiştir. Ayrıca hücumbotlar da denizde dolaşmaktadır. (Özdağ,1997: 52).

Samet Ağaoğlu'nun ifadesiyle DP'liler, Yassıada'da 'Volga Mahkûmları'nı yaşamaktadırlar. Yassıada fikri kimden ve nasıl doğmuş, bu adaya başgardiyan olarak seçilen Yarbay nereden bulunmuştur?

Tarihi kayıtlar göstermektedir ki darbeciler, cuntalar halinde darbeyi planladıkları günlerde DP'liler için İstiklal Mahkemelerini yeniden ihya etmek istemişler, bunu yapmaktan vazgeçince Yassıada Projesi üzerinde karar kılmışlardır. Yassıada; zindanlarıyla, komutanıyla, gözetici subayları ve mahkemesiyle bir projedir. Ve bu projenin sahipleri vardır.

Yassıada Planı

Darbeciler cuntalar halinde nasıl darbeyi planlamışlar ise darbe sonrası kullanacakları toplama kampı olan Yassıada projesini de bütün ayrıntıları ile planlamışlardı.

Yıllar sonra ortaya çıkan plana göre; darbeciler Yassıada'yı mağdurlar için önceden planlamışlardı. 80 sayfayı bulan Ada Planı'nda en can alıcı belgelerden biri, 1958 tarihli Yassıada Planı adlı ada haritasıydı. Üzerinde 1958 tarihini taşıyan belgeye göre; mahkeme salonu, o tarihte planda belirlenmişti. Bu, darbecilerin 1960'tan çok önce darbeyi planlayıp kafalarına koyduklarının en büyük deliliydi. Bu tarih, 9 Subay Olayı olarak bilinen ve içlerinden Samet Kuşçu'nun itirafı ile ortaya çıkan 1957-58 yıllarındaki darbe hazırlığına işaret ediyordu. Kurmay Albay Ersun imzalı, her sayfası ayrı bir emir ve uygulama içeren, darbe sonrası süreçte yapılacakların planlandığı kitaba göre, 'hazırlanacak İnkılap filminde 9 subayımıza reva görülen muamele mukayeseli olarak gösterilecek' ifadesi ile ortaya çıkıyordu. (Kalyoncu,2013).

Yassıada süreci başlayınca darbeciler, Yassıada'nın altına patlayıcı yerleştirmişlerdi. Gerektiğinde Adayı içindekilerle birlikte havaya uçuracaklardı. Yassıada'nın güvenliğinden sorumlu Remzi Oral bu planı, yıllar sonra anlatmıştı. (Tatlıcan,2014).

Yassıada macerası, birçok insanın canına mal oldu. Kiminin sağlığı, kiminin onur ve kişiliği erozyona uğradı. Modern çağlarda eşine az rastlanır bir insan yok etme projesiydi, Yassıada. Darbecilere göre dikensiz gül bahçesi iken DP'lilerin düşünce dünyasında tel örgüler, kara cübbeler, süngülü askerler ve kalın çizgilerle yer etmişti.

Yassıada mağdurlarından Başbakan eski yardımcılarından Samet Ağaoğlu, Adaya şu ifadelerle projektör tutuyor: "Yassıada şimdi üstünde, tel örgüler içine alınmış dört yüzden fazla siyaset ve devlet adamı, çevresinde nöbet gezen harp gemileri, yakaları kırmızı şeritli, siyah cübbeli hâkimleri, süngülü, tüfekli, tomsonlu muhafızlarıyla İstanbul'un geçmiş devirlerinden kopmuş bir gölge halinde Marmara'nın sularında yükseliyordu. Adeta büyük bir zelzeleden sonra deniz ortasında birden meydana çıkmış bir topraktı. Dünyanın gözleri ona çevrilmişti." (Ağaoğlu,1967:69).

Sanki büyük bir zelzeleden sonra ortaya çıkmış toprak parçasını andıran bu tarihi adanın, adadaki yalçın kaya parçalarıyla bütünleşmiş bir kalbi bulunan 'klinik vaka' bir de komutanı vardı. DP'lilerin ortak tanımlamasıyla "Bu Allahsız Gardiyan!" (İmre,1976:355) tıpkı kumandanı olduğu ada gibi tarihe geçmeyi başardı. Maiyetindekilerin 'Neron' lakabını taktıkları bu adam, Roma'yı olmasa da Ada'yı ve içindekileri yakmaya hazırdı.

DP'liler, Yassıada'dan ayrıldıktan sonra ömürleri boyunca nerede bir sopa görseler akıllarına Yarbay Güryay geldi. Çünkü Güryay, adada elinde hep bir sopa ile dolaştı görevi boyunca. Hatta sabık Cumhurbaşkanı ve Başbakanı da adaya gelişlerinde yanında bu sopayla karşıladı. Sopanın asıl sahibi ise adadaki diğer klinik vaka olan savcı Altay Egesel'di.

Ağaoğlu, Yarbay Güryay ve onun bastonuna işaret etmeden geçemez: "27 Mayıs hareketi birçok insanı tarihe yalnız kaderin bir tecellisi olarak mal etti. Bunlardan biri de Yassıada Garnizon Kumandanı Tarık Güryay oldu! Yalnız kendisi değil bastonu da! Söylendiğine göre ona savcı Egesel tarafından bir hatıra olarak verilmişti. Güryay da onu birçoklarının hafızasında hatıralar bırakacak tarzda kullandı." (Ağaoğlu,1972:51).

Demokrat Partililer veİktidarın her kademeden yöneticisi, Yassıada'ya getirildiğinin daha ilk günlerinde "Adada şöyle bir söylenti dolaştı:

Ada kumandanı Yarbay Tarık Güryay, emrindeki subay ve erlere şöyle demişti: Bunlara elinizden gelen kötülüğü yapın." (Azak,1998:49).

Ağaoğlu'na göre Güryay, tezatlar içinde bir adamdı. Onun bu tezatlarla dolu davranışları ruh yapısındaki kargaşadan kaynaklanıyordu. "Bazı hareketleri vardı ki onları hatırlarken elinde baston, ağzında küfür, en önemsiz masum bir davranışı rutubetli zindanlarla hakaret hatta tokatlarla karşılayan bir adamdı." (Ağaoğlu,1972:53).

Avukat Talat Asal'ın "Tarık Bey çok içerdi; bir büyük rakıyı rahat içerdi." (Asal,2000) diye bahsettiği ada kumandanı Tarık Güryay'ın, işkenceden vakit bulduğu saatlerde emrine verilmiş Atatürk'ün Savarona yatı ile boğaz gezilerinde ve yalı ziyaretlerinde yaşanan rezaletleri başta olmak üzere kabarık sicili henüz yazılmadı.

Yassıada Filmi

Yassıada duruşmaları öncesi DP'lilere işkence edildiği iddiaları üzerine MBK, DP'lilerin adaya getirilişini bir senaryo hâlinde filme aldırmıştı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, bundan kurtulmak için intihara kalkıştı. (Darbeciler, adaya ilk çıkıştaki kötü muamelelerin de kaydedildiği filmin görülmesini istemedi.) "Düşükler Yassıada'da" filmi, bütün sinemalarda gösterildi. Afişlerde, 'Prodüksiyon: MBK İrtibat Bürosu' diye yazıyordu.

Menderes'in tuttuğu nota bakan Bayar'lı fotoğrafa 'Bayar kopya çekiyor' Menderes'in ifade verdiği fotoğrafa 'Şey...'; Mağdurları dikenli tel ve asker nezaretinde gösteren fotoğrafa 'Eden bulur'; bir mağdurun terini silerken gösteren fotoğrafa 'Suçu olan terler' yazmışlardı. (Ağaoğlu,1972:154).

Yassıada'da Ordu Film Merkezi'nde çekilen fotoğraf ve görüntüler, basına irtibat bürosu üzerinden açık artırma ile satıldı. Bütün dava, Cemal Gürsel'e sunulmak için filme ve ses kaydına alınmış, kare kare fotoğraflanmıştı. O dönem, bir kısmı propaganda için sinemalarda gösterilen görüntüler, ters etki yapınca kaldırılmıştı.

Filmde, hâkim ve savcıların Menderes, Bayar ve diğer sanıkları aşağılayıcı konuşmaları, hakaret ve azarlamaları kayıtlarda açıkça görülüyordu. Sonucu önceden belli olan davanın belgeleri, tarihe not düşecek nitelikteydi.

27 Mayıs darbesinden sonra 'yargılanmak' üzere Yassıada'da tutuklu bulunan milletvekilleri, kameraya komutla bakıyor, komutla koğuş içinde yürüyor hatta komutla gülümsemek zorunda bırakılıyorlardı.

Fimdeki bir sahnede, 27 Mayıs darbesinden sonra Yassıada'da tutuklu bulunan milletvekilleri ve üst düzey yöneticiler, etrafı dikenli tellerle çevrili alanda volta atıyor.

Bu görüntülerden birinde Bayar ve Menderes, çekim için hazırlatılan yemeği yerken görülüyor. Seslendiren kişi, 'Sofrada bir tek havyar eksik' diyor. Menderes, çekimin bir an önce bitmesi için yer gibi yapıyor. Bu durum, 'Poz vermeden edemez' şeklinde yansıtılıyordu.

Mağdurların Yassıada Mahkemelerinde çekilen fotoğraflarını bir albüm olarak yayınlayan darbeciler, bu fotoğrafların altına ilkokul seviyesinde bazı espriler de ilave ederler.

Yazar Hadi Uluengin, Yassıada propagandalarının çocuk dimağında bıraktığı izleri şöyle anlatıyor: 50'nci yıldönümünü lânet ve bedduayla idrak ettiğimiz 27 Mayıs 1960 darbesi benim dokuz yaşındaki çocukluk hafızama en önce bu anonsla kaydedildi.

Çünkü radyoların her akşam zoraki dinlettiği "Yassıada Saati" daima, kukla hakim Salim Başol'un bu girizgâhıyla başlardı. (Uluengin,2010).

Yassıada'da çekilmiş ve çekilecek fotoğraf, telefoto ve her türlü filminden lüzumlu görülenlerin satılabilmesini mümkün kılıyordu. (Akşam,2012).

Mağdurlara İşkence ve Eziyetler

Demokrat Partililer ve iktidarın her kademeden yöneticisi Yassıada'ya getirildiğinin daha ilk günlerinde ada kumandanı Yarbay Tarık Güryay, emrindeki subay ve erlere şöyle demişti: Bunlara elinizden gelen kötülüğü yapın." (Azak,1998:49) demişti.

Nitekim 27 Mayıs 1960 darbesi sırasında onbaşı olarak adada görevli Haşim Namlı yaşananları şöyle anlatıyor: "Muhaberede olduğum için tutukluları mahkemeye gidiş geliş sırasında görüyordum. Ancak arkadaşlarım başlarında nöbetçiydi. Onlardan her şeyi öğreniyordum. Bir gün bir arkadaşım, '**Menderes'in elinde sigara söndürdüler**', bir başka arkadaşım da diğer sanıklar için '**Fareli hücrelere koyuldular.**' 21 senelik, artık topraklaşmış etler yedirildi mahkumlara demektedir." (Namlı,2012)

Demokrat Parti döneminde İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay'ın oğlu H. Emre Oktay, kaleme aldığı kitabında 27 Mayıs 1960 darbesini ve Demokrat Partililerin Yassıada'da yaşadıklarını mercek altına aldı. H. Emre Oktay, kitabında Yassıada'da yaşananları şöyle kaleme alıyor: "Yassıada'da sağ çıkan ve orada babamla beraber çile doldurmuş birçok Demokrat Partili milletvekili ve bürokrat bizim eve gelmişler, Yassıada'da olanları anlatmışlardır. Yassıada'da, ada yönetimi tarafından uygulanmakta olan dayak atma, hakaret, işkence gibi eylemler, çoğunlukla olaylara maruz kalan tutuklulardan ve eylemi yapanlardan başka kimsenin göremeyeceği gizli ortamlarda cereyan etmektedir." (Oktay,2019).

Yassıada'daki hayatın ayrıntılarının Samet Ağaoğlu'ndan dinleyelim: "Her koğuşa genç teğmen ve üsteğmenler nezaret ediyorlardı, hava, kara, deniz ve jandarma kuvvetlerinden!.. Bunların bir kısmı sert idi, bir kısmı yumuşak. Neden sert idiler, neden yumuşak belli değil. Yalnız göze çarpan şu idi: Yumuşaklar da sertlerin yanında sertleşiyorlardı. Birinci koğuşun üstüste iki koridoru ise en sert subayların kontrolüne verilmişti. Bu koridorlarda yalnız subaylar sert değildi, uygulanan rejim de.

Bu koridorlarda olanlar ilk üç ay dörder dörder konuldukları odalardan dışarı çıkartılmadılar, pencereler hep kapalı kaldı, bir aralık da dışarısı görünmesin diye boyandılar. **Bir kere tam iki ay yemekler ve tıraş dışında odalarımızdan çıkamadık. Pencereler hemen her gün kapalı.** Koridorların kapısında Tomsonları odalara çevrili nöbetçiler. Bu beş ayın ilkinde beni havalandırmaya tek başına ve binanın denize bakan yanında dar, tozlu bir yoldan çıkardılar. Yemek salonunda da kapının sağına denize bakan ikinci masaya arkam salona dönük oturttular ve arkanıza bakmayacaksınız diye sıkı sıkı tembih ettiler." (Ağaoğlu,1972:53).

Konforlu bir hayat tarzını alışkanlık haline getirmiş olan İhsan Sabri Çağlayangil, Yassıada'da kısa kalmasına rağmen en çok zorlananlardandır: "Yassıda'da benim kaldığım bölümde Rüknettin Nasuhioğlu (Demokrat Parti bakanlarından), Selahattin Karacabey, Sadettin Karacabey (Bursa milletvekilleri), Ahmet Dallı (İş Bankası Genel Müdürü) ile Adnan Bey'in geliş gidişlerinde havaalanında kendisine çok saygılı davrandığı için tutuklanan bir Türk Hava Yolları memuru vardı. Tamamı tamamına otuz altı kişiyiz. Yaz aylarında bunalıyoruz, doğru dürüst yıkanamıyoruz. Yiyeceklerimizi kesecek bir bıçak yok. Bizim kattaki tuvalet sayısı üç tane: Aşçılar çok kötü ya da çıkarılan yemek yenecek gibi değil. Çok darda ve sıkıntıdayız." (Çağlayangil,1990:97).

Yassıada'nın fotoğrafları DP'li mağdurlar ve gözaltına alınan diğer bürokratlar için alabildiğine siyah beyazdır. Yapılan bunca terörü ise Milli Birlikçiler kendi aralarında 'deşarj' olarak ifade etmektedirler. Üstelik MBK zabıtlarına giren ifadesiyle darbeci İrfan Solmazer kendilerini "Bilinmelidir ki bizler GADDAR insanlarız." ifadesiyle tanımlamaktadır.

Samet Ağaoğlu'nun anlatımına göre; asker ve sivil rütbelere bakılmaksızın dövülmüşler, sövülmüşler, yerlerde sürüklenmişlerdi. "Kumandan ve onunla beraber bulunan Milli Birlik Komitesi'nin bir üyesi, Fazıl Akkoyunlu bu dövülmeleri, sövülmeleri, sürüklenmeleri yapanların bir deşarjı diye isimlendirmişti." (Ağaoğlu,1972:242).

Devrik Cumhurbaşkanı Celal Bayar Kayseri Cezaevi Günlüğü'nde, Yassıada'da arkadaşlarının uğradığı bu feci muameleye şöyle kayıt düşer. "Adada arkadaşlarıma işkence yapılmıştır. Ölüme kadar giden dayak atılmıştır. Hakaret, küfür adet haline getirilmiştir. Müdafaaya, şahadete müdahale edilmiştir. Bunlar isimleri ile ve şekilleri ile arkadaşlarım tarafından tespit olunmuştur." (Bayar,1999:32).

Mağdurların koğuşlarına özel dinleme cihazları konulmuş, bu cihazlara kaydedilen sözler ve mağdurların bir buçuk yıl boyunca sergilediği tavırlar Yassıada'nın nasıl bir insan laboratuarı olduğunu gözler önüne sermiştir. "Sanıkların yattıkları bazı odalarda dinleme tertibatı kurulmuştu. Yirmi dört saat konuşmalar dinleniyor ve teyplerle tesbit ediliyordu. Bu teypler tape edildikten sonra gün farkıyla komiteye geliyor, lüzum görülenler sorgulama kurullarına veriliyordu. Bir devrin ve bazı kişilerin iç yüzünü kendi seslerinden tesbit eden bu bantlar Genelkurmay Arşivi'ndedir. Maksadımız kimseyi teşhir etmek, küçük düşürmek olmadığından teferruata girmeyeceğim. İlerde Yassıada'nın hakiki tarihini yazacak olanların bu bantlardan faydalanmaları mümkündür. Sadece sanıkların halet-i ruhiyelerini anlamak bakımından konuşmalara ait kısa bir özet vereceğim:

-Genel olarak hepsi korku ve itimatsızlık içindeydiler. Yargılama yapılacağı ilan edildiği halde ilk haftalarda buna inanmıyorlar veya 'Evet yargılama yaparlar fakat bir Kel Ali mahkemesi veya Fransız ihtilal mahkemesi kurarak' diyenler vardı.

-Hemen hepsi ihtilalin olacağını tahmin ettiklerini şuna veya buna kimsenin kendilerini dinlemediğini, özellikle Harbiye'nin yürüyüşünden sonra ihtilalin gün meselesi olduğunun belli olduğunu iddia ediyorlardı.

-Hepsi bu işin altında İnönü'yü arıyor, İnönü'nün ihtilalcilerin akıl hocası olduğuna inanıyorlardı.

-Sorgulamalar ve özellikle film meselesi hepsini sıkmıştı. Ada Kumandanı'ndan şikâyet umumi idi." (Erkanlı,1972:113-116).

Adaya yalnızca vazifeliler girip çıkabiliyordu. Adanın çevresi de bir buçuk mile kadar yasak bölge ilan edilmişti. DP'liler zaman içerisinde yaşadıkları şartlara göre yaşamanın yöntemlerini, el yordamıyla da olsa bulmaya başladılar. En çok şikâyet ettikleri nokta, Marmara'nın ortasında bu adada dünyadan ve ailelerinden habersiz adeta bir kavanoz içersinde yaşamak zorunda olmalarıydı. Bir süre sonra mektuplaşmalar başladı, kısıtlı da olsa ailelerinden ve memleketlerinden, en önemlisi akıbetlerinden haberler vermeye (sızdırmaya demek daha doğru) başladılar.

"Yassıada'da bize özel mektup kâğıtları veriyorlardı. Ve yazacağımız mektuplarda elli kelimeden fazla olamıyordu. Mektuplar okunuyordu, bu yüzden de arkadaşlar aileleriyle özel konularını yazışıyorlardı. Öğrenilmek istenen en önemli konu da siyasi atmosferin yörüngesi, tahliye imkanı olup olmadığıydı. Özel birtakım rumuzlarla ailelerden bu konu soruluyordu." (Çağlayangil,1990:25).

Adanın tamamında gözüken husumetle örülü sıkı rejim, DP'lilere gelen mektuplara da çocukça bir içgüdüyle müdahale ediyordu. "Mektuplar gelmeye başladı. Zarflar açık ve üzerlerinden kontrol parafı vardı. Ve ayrıca adreslerimiz değiştirilmişti. (Balıkesir Mebusu...) yerine, üzeri çizilip (Balıkesir Davarı...) yazılmıştı." (İmre,1976:328).

Yassıada'daki DP'lilerin ruh halleri, genel olarak metin olanlar ve endişe içinde olanlar olmak üzere iki şekilde sınıflandırılabilir. İlginç olan şudur ki Yassıada'ya talihin bir cilvesiyle gelmiş kadın milletvekillerinin hepsi çektikleri bunca çileye rağmen soğukkanlılıklarını muhafaza etmeyi başarabilmişlerdir. "Dinleyiciler kadın milletvekillerinin yüzlerinden anlamışlardı ki, garnizondaki hayatları da erkek arkadaşlarından farksızdı. Adada aynı askerce disipline bağlı tutulmuşlardı. Fakat buna rağmen yapılan ithamları kuvvetle, cesaretle reddettiler." (Ağaoğlu,1972:90).

Endişe içinde olanların panikleri ise devlet radyosundan darbe liderinin "Yassıada'dakileri kurtarmak isteyen orada et ve kemik yığınıyla karşılaşırlar." ifadesinden sonra iyiden iyiye arttı. Samet Ağaoğlu o duyguları şöyle anlatıyor: "Selahattin İnan asılmaktan korkuyor, herkesin yüzüne hep ıslak gibi sanılan nemli gözlerle bakıyor, anlaşılması güç birkaç kelime fısıldıyor, sonra memleketinin hazin, melankolik bir nağmesini yavaş yavaş söylemeye başlıyordu. Bu bir şarkı, bir beste değil, sadece inleme idi." (Ağaoğlu,1972:325).

Yassıadada sağlık ve tedavi şartları ise bambaşka bir âlemdir. DP'li Halil İmre bu eziyeti şöyle anlatıyor: "Sağ bacağım dizime kadar morarıp şişmişti. Anayasayı ihlal suçu duruşmaları devam ediyordu. Öğle yemeğinden sonra bir buçuğa kadar dinlenmek üzere koğuşa giderken, nöbetçi, nezaretçi -gözetici- subaylardan birine (hastayım, doktora haber veriniz, bana da iki aspirin veriniz, dedim.) (Yürü yoluna vaktinde söylersin) diye azarladı. Çok, pek çok gücüme gitti. Hastalanmanın vaktini ben ne bilirdim." (İmre,1976:339-340).

27 Mayıs 1960'tan sonra başbakandan il başkanlarına kadar bütün DP'liler, gözaltına alınıp tutuklanmıştı. Ülke çapında binlerce DP'li gözaltına alındı. Sivas'ta bir tecrit kampı kurulmuştu. Fakat hiçbir yerde Yassıada yaşanan işkence ve eziyetler yaşanmamıştı. "Generallere, onbaşılara tekmil verdirttiler. Yaşını başını almış milletvekillerine rütbesiz askerler bile tokat atmıştı." (Oktay,2018).

Hasan Celal Güzel, Yassıada'yı şöyle anlatıyor: Demokratik bir ülkede, subay kılığındaki bir avuç şerir silâh zoruyla darbe yapıyor. Üstelik, ana muhalefet partisinin de desteğini alıyor. Meclis'in büyük çoğunluğunu teşkil eden milletvekilleri dövülerek Yassıada zindanına tıkılıyor. Başbakan'a, Cumhurbaşkanı'na ve bakanlara işkence yapılıyor. En hafif işkenceleri göğüslerinde sigara söndürmek. (Güzel,2010).

Dönemin Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın kızı Şule Bamyacı, Yassıada'yı şöyle anlatıyor: Babam, 27 Mayıs 1960'tan Eylül 1961'e kadar Yassıada'da kaldı. O zaman 46 yaşındaydı. Bir buçuk sene sonra babamı hastanede gördüğümde karşımda 70-80 yaşında bir adam var gibiydi. Yani bir insanı ancak ameliyatla böyle değiştirebilirsiniz. Yüz, göz, saçlar gitmiş, bitmişti. Çok işkence görmüş. Zindanlarda oturtuyorlar, tepeden tın tın su veriyorlar. **Hanım vekillerin, tuvalette kapılarını kapattırmıyorlarmış.** Sigara söndürmeler, başbakanı tokatlamalar. (Bamyacı,2013)

Yassıada'daki mahkûmların ailelerine uygulanan baskılardan kayıtlara geçen bir olayı, Sıtkı Sancar şöyle anlatıyor: "Yaklaşık sekiz ay sonra sanıkların, yakınları ile ilk defa görüşebileceği günün sabahında Dolmabahçe'de, vapurla yolculuk için bilet kuyruğuna girdiğimde, önümde sanık yakını ve kucağında dört-beş aylık bebeği olan bir bayan vardı. Gişeye yanaştığında, 'Bir bilet lütfen' isteğine içerideki görevli deniz subayının verdiği yanıt, 'Kucağınızdaki bebek için de bilet almak zorundasınız.' oldu. Bayan, 'Bu bir bebek ve daha babası onu görmedi.' diyerek sıradan çıktı. Benim arkamda duran bir beyefendi iki adet bileti alarak bayanın içeri geçmesini sağladı." (Sancar,2010).

Başbakanın küçük oğlu Aydın Menderes de yaşadığı benzeri bir olayı şöyle anlatıyor: Annemle birlikte sevinç içinde Ankara'dan İstanbul'a gittik. Yassıada'ya geçmek için bindiğimiz vapurdan son anda indirdiler. "Siz zaten görüşmüşsünüz." dediler. Maksat eziyet etmekti. (Şen,2010).

Mağdurlardan Tevfik İleri'nin kızı Cahide Aksoy, yaşadıklarını anlatmaya şöyle devam ediyor: "Her aileden en fazla bir kişi mahkemeye gidebiliyordu. Kontenjan olduğu için ilk gidenler sıra numarası alıyordu. Saat 09.00'da vapur kalkıyordu. Vapur geliyor, bize güverte yasak, aşağıda ambar kısmında gidiyoruz. Bir de "Elle bakışla hiçbir şekilde işaretleşmek yok aksi halde salondan atarız" diye tembihleniyoruz. Mahkeme Salonunda biz arkada oturuyoruz. Bir tek babamın başının arka tarafını görebiliyordum. (Aksoy,2012).

Sancar'ın kızı Şule Bamyacı, Yassıada'yı anlatmaya şöyle devam ediyor: Adaya varınca teneke barakalara alındılar. Masaların üzerine ziyaretçisi gelecek sanıkların adları yazılmıştı. 5 dakika sonra DP'liler içeri alındı. Baraka bir anda bayram yerine döndü. Gözyaşları sel oldu. Subaylar hemen müdahale edip hepsini yerlerine oturttu. Heyecandan titriyorlardı, oturdukları yerde de birbirlerine sarıldılar. Her masada birer subay, dinleyici ve gözlemci olarak görevlendirilmişti. (Gürsoy İdris,2013).

Mağdurlardan Tevfik İleri'nin kızı Cahide Aksoy, yaşadıklarını şöyle anlatıyor: Bu arada avukatların bulunduğu sıraların arka tarafında olduğunu sonradan fark ettiğimiz Yassıada Kumandanı Tarık Güryay, Cahit'in omuzlarından tutup sert bir şekilde kendisine müdahalede bulundu. Çivi gibi yerine oturttu. Güryay, hakaretlerine küfür ve sözlü tacizle devam etti. Ağza alınmayacak küfürler ediyordu. (Aksoy,2012).

Adada DP'liler için özel düşünülmüş bir rejim uygulanıyordu. Partinin iki lideri Bayar ve Menderes'e ise bu sıkı rejim, en ağırlaştırılmış dozuyla tatbik ediliyordu.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar

Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy olayı şöyle anlatıyor: Babama manevi işkence yapıyorlar. Bu yüzden intihar girişiminde bulunuyor. Subaylar hâkim kılığına giriyorlar, kız arkadaşları ile kahkahalar atıyorlar, çok haysiyetine dokunuyor. Menderes ve Bayar'ın hücreleri yan yana ama birbirlerini göremiyorlar. Tek başına ikisi de. Gardiyanlardan biri Bayar'a elini kaldırıyor vurmak için, bileğini yakalıyor, 'O kadar da değil teğmen!' deyip bileğini aşağıya indiriyor. O olaydan sonra fiziki darbede bulunamıyorlar. (Gürsoy Nilüfer, 2011).

Kayıtlara göre Bayar, Yassıada'da fiili bir tacize uğramaz. Ancak onuruna çok düşkün olan Bayar'ın bu duygusu, adada sıkça rencide edilir. Özellikle Yassıada'da bulunanların günlük hayatlarının filme alınması ve mağdurların fotoğraflarının açık arttırmayla satılması, Bayar için bardağı taşıran son damla olur.

"Sorgular, bu safhada gizli olur. Bu herkesçe bilinen kanuni bir hakikattir Burada ise birçok dinleyici vardır. Bu dinleyiciler arasında resmi giyimli subaylardan tutunuz da artist kıyafetli, hemen sahneye çıkacakmış gibi yüzü gözü makyajlı genç kızlara varıncaya kadar kalabalık erkekli, dişili insanlardan mevcuttu. Oda içinde sinema makineleri kurulmuş, beni hedef olarak harıl harıl işlemektedir. Hâkim taslakları da sıra ile beşer onar dakikada riyaset makamına gelerek bana sual tevcih ediyorlar. Evet sual diyorum aslında hakaret ediyorlar. Hepsi de bu minval üzere sinemalarını aldırıyorlardı. Ben şaşırmamıştım. Bu maskaralığa şaşmadım. Derin bir infial ile bu seviyesiz, adi manzarayı seyrediyor, sorguya dudak bükerek cevap veriyordum.

Reis makamına geçip bana hakaret edecek sorgu heyetinden kimse kalmayınca sinema makinesi de durdu. Bana 'Kalk git' dediler. Sorgu hâkimlerinden birkaçını mahkemede mahud başsavcı Egesel'in yanında muavin olarak gördüm. İçimden 'tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş' dedim." (Bayar,1999:137).

Bu ağır hakaretlere maruz kalan "Bayar 25 Eylül Pazar sabahı ailesine hitaben şunları yazar: 'Aileme... Bayar isminden utanmayınız. Onunla iftihar edeceğiniz günler yakındır.' Sonra elinde çantası ve çamaşırlarıyla Adanın banyosuna girdi. Bel kemerini çıkardı. Boynuna doladı ve olanca gücüyle sıkmaya başladı. O sırada içeri giren nöbetçi, 77 yaşındaki devrik cumhurbaşkanını yüzü mosmor, kulağından kan sızarken buldu. Bayar acilen tedaviye alındı. Son anda kurtarıldı. Ayıldığında **'Bize Yeşilçam oyuncuları gibi film çevirttiler. Revayı hak mıydı bu?' demişti**." (Birand,1999:204).

Aynı günlerde adada bulunan Astsubay Arif Çakez de intihar olayına şahit olur. "Bir gün bir er, koşarak kumandana geldi. 'Efendim, Celal Bayar intihar etti' dedi. Kumandan telaşlandı. Birlikte jipe atladık. Bayar ve Menderes'in kaldığı binaya süratle gittik. Bayar ile Menderes bu binanın zemin katında kalırlardı. Bayar'ın hapsedildiği odanın önüne geldiğimizde kapı açıktı ama Bayar içeride değildi. 'Yukarıda' dediler.

Merdivenleri çıktık koridorda yan yana sıralanmış belki yirmi tane tuvalet vardı. Koridoru adeta su basmıştı. Bayar yerde sular içinde upuzun yatıyordu ve kendinde değildi. İntihara teşebbüs etmişti." (Asal,2000).

Bayar'a karşı yapılan manevi tacizlerden biri de imzasız mektuplar gönderme yöntemidir. "Mesela Yassıda'da duruşmalar devam ederken hoşlarına gitmeyen sertçe bir müdafaam oldu mu, ertesi günü postadan imzasız bir hakaret mektubu çıkar, bunu iki silahlı subay odama kadar getirir, imzamı aldıktan sonra teslim ederler, büyük ve başarılı bir iş görmüş adamlara mahsus memnun halleriyle çıkıp giderlerdi." (Bayar,1999:290).

Bayar, Yassıadada uğradığı onur kırıcı muamelelerin tesirinden uzun süre kendisini kurtaramaz. Nitekim Kayseri Cezaevinden ailesine gönderdiği bir mektupla verdiği talimatlarla Yassıada'nın bir nevi intikamını almak ister. "İki havluya gelince: Onlarındır. Adaya ilk getirildiğim zaman eşyasızdım. O vakit vermişlerdi, iade etmek istemiştim. 'Dursun' demişlerdi. Açıkta duruyordu. Onlar eşyalara karıştırmışlar. Geri veriniz. Yassıada'dan onların söylediklerine göre –üçyüz küsür bin yemek harcamamız varmış, istedikleri zaman ödersiniz." (Bayar,1999:291).

Başbakan Adnan Menderes

Devrik iktidarın 2. adamı Başbakan Adnan Menderes ise Bayar kadar şanslı değildir. Menderes, Yassıada'da hem sözlü hem de fiili taciz ve tecavüze uğrar. Başbakanın ruhuna ve bedenine sistemli bir şekilde uygulanan işkence, kısa bir süre sonra sonuçlarını verir. Menderes'e uygulanan en basit işkence, onun en tabii insan davranışlarından ve haklarından menedilmesidir. **Çünkü ada kumandanına göre "Bunlara iyilik yapmak vatana ihanettir."** (Azak,1998:63).

Gürbüz Azak, Menderes'in ağzından kendisine yapılan küçük bir iyiliğe Ada Komutanının nasıl karşı çıktığını anlatıyor: "Bir Yüzbaşı vardı... Ada kumandanından gizlice gelir, bir-iki dakikalığına odamı havalandırırdı.

Sonunda Tarık Güryay bu küçük sempatiyi fark etti. Yine bir sabah yüzbaşıyı suçüstü yakalayıp, sesinin çıktığı kadar bağırdı: -Kim emir verdi sana?.. Bu odayı havalandırmanı kim istedi?..Yüzbaşı Kazım, o çok efendi ve cana yakın haliyle: -Havalansa iyi olur diye düşünmüştüm kumandanım, diyebildi." (Azak,1998:62).

Eski başbakanın odasının havalandırılması yasaktır. Odasının camından dışarıya bakması da yasaktı. Nitekim Menderes bu yasaktan habersiz bir gün suçüstü Yarbaya yakalanır.

"Yarbay, zorlama bir gürültü ile kapıyı açıp iki askerle içeri daldı. Beni büyük bir suç işlerken yakalamış gibiydi. Bağırdı: -Ne yapıyorsun öyle?

-Dışarı bakıyordum kumandan.

-Ben sana 'Yerinden kalkma' demedim mi? Geç yerine!

Ben, tahta divana çökerken de askerlere emrini verdi**: Derhal boyayın bu pencereyi. Camları boyayın. Dışarı görünmesin!"** (Azak,1998:57).

Av. Talat Asal, sabık Başbakanın bazı hallerine ve içinde yaşadığı şartlara yakından vakıf olanlardan birisidir. Asal, Menderes'in kaldığı odayı ve şartlarını ayrıntılarıyla anlatır: "Rahmetli Adnan Beyefendinin odası şöyleydi: Bir tahta masa, bir tahta sandalye, tek kişilik bir siyah demir karyola ve bir beyaz perde, bir de tahtadan yapılmış dolaba benzer bir şey, masanın gözleri yok. Hepsi bu kadar. Bir sandalye daha vardı, o sandalye kendisini 24 saat odanın içinde bekleyen nöbetçi subaylar için konulmuştu. Bu subaylar teğmen veya üsteğmendi. Yani rahmetli Adnan Menderes bir dakika olsun yalnız başına bırakılmamıştır. Düşünebiliyor musunuz, başında nöbetçi bir subay varken rahmetli uyuyabilecek, soyunup giyinebilecek, vesaireyi yapabilecek. 3x4 metre olduğunu tahmin ettiğim bu odada tek başına bu subayla duracak. O subaya saatin kaç olduğunu dahi sorma imkânına sahip olmayacak, 'Saat kaç?' diye subaya sorar ise, subay ancak kolundaki saati gösterebilecek. **Çünkü rahmetliyle konuşması yasaktır.**" (Asal,2000).

Başbakan için her şey ama her şey yasaktır. Dışarıda sigara içmek bile. "Sigara içmek ve başka ihtiyaçlar için yarım saatlik ara verilirdi. İsteyenler salonun denize bakan yanındaki küçük meydana çıkarlardı. **Menderes için de dışarı çıkmak yasak.**

Sigara içmek isterse salonun o küçük meydana açılan kapısı yanında yapılmış içinde bir iskemle, salona bakan yüzü boydan boya camlı ancak bir insanın oturabilecek kadar dar bir bölmeye koyarlardı. Bir yarış otomobilinde şoförün oturabileceği kadar küçük bir yere!

Türkiye'nin kaderini on yıl idare etmiş insan, bu kafeste, yüzü sapsarı, ağzındaki sigarayı derin nefeslerle çekiyor, çekiyordu. Dolaşarak yaşadığı en dar ufuk çiftliği, yine dolaşarak yaşadığı en geniş ufuk memleketiydi.

Hayatı boyunca her gün saatlerce, kilometrelerce, iyi havada, fena havada, yağmurda, karda yürümüştü. Şimdi aynı insan haftada birkaç saat dışında günlerinin hepsini iki buçuk metre uzunluk, iki metre genişlikte bir odada, ya da saatler boyu bir iskemle üstünde bir cam kafeste geçirmeğe zorlanıyordu." (Ağaoğlu,1967:186).

Menderes'in dramı ve uğradığı işkencenin ayrıntıları, 40 yıllık düşmana yapılan cinstendir. Bitmek bilmeyen bir kin dalgası, Menderes'i çepeçevre kuşatır.

Yassıada mahkemeleri sırasında Başbakan Menderes'in avukatlığını yapanlardan Av. Talat Asal, bu sistemli işkenceyi şöyle anlatıyor: "Onca dosya arasında bir dosyaya rastladım. Dosya içinde rahmetli Menderes'in bir feryadı vardı. Kendisini hapsettikleri oda zemin kattaydı. **Zemin katın üstündeki odaya, tam odasının üstüne, bir alet konulmuş. Bu alet her gün, 24 saat süreyle çalıştırılarak müthiş gürültü çıkarıyormuş.** Böylece müvekkilim rahatsız edilmiş, uyuması mümkün olmamıştır. Kendi derdiyle başbaşa bırakılmamıştır. Hani mozaik makineleri vardır ya işte ona benzer bir şey üstteki odaya konulmuş olmalıdır.

Rahmetliyle ilk karşılaştığımız zaman birbirimizden ayrılırken bana bunun şikâyetini yapmıştı. '**Uyuyamıyorum, düşünemiyorum, bu gürültü beni mahvediyor,' demişlerdi**. Ben ne yapacağımı bilememiştim." (Asal,2000).

Dönemin İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün'ün kızı, Baysan Bayar o günlerin yakın şahitlerinden biridir. Beş akrabası da Yassıada'da olan Baysan Bayar'ın, babasından duyduğu en acı olaylardan biri Adnan Menderes'le ilgiliydi. "Adnan Bey'in sabahlara kadar uyutulmadığına babam şahit. **Babam hemen yan koğuşunda yatıyor. 15 dakikada bir uyandırıyorlarmış Adnan Bey'i. Dinlenip mahkemelerde konuşamasın diye. 'Kalk' diyorlar, uyutmuyorlar, uykusunu bozuyorlar,** hakaret, tahkir, bağırma, çağırma. Babam bunların hepsine şahit." (Baysan Bayar,2010).

Yassıada mahkemelerinde Adnan Menderes'in kendisini savunamaması için uygulanan akıl almaz yöntemlerden biri de darbecilerin Menderes'e, duruşma önceleri uyuşturucu iğne yapmalarıydı.

Dönemin DP Bilecik Milletvekili Mehmet Erdem, Menderes'in duruşmalardaki halini anlatırken "Mahkemeye gitmeden doğru dürüst kendini savunmasın diye iğne yapıyorlardı." demektedir. (Şen,2010)

Menderes'in avukatıyla görüşmesi de aynı işkence usullerine tabidir. Başbakan, artık birçok şeyi muhataplarına hal diliyle anlatmaktadır. "Sonra dört subay geldi. Onlar da oturdular. Adnan Bey'i salona getirdiler. Rahmetliye haber verilmiş olmalı ki üzerinde kahverengi bir elbise, krem rengi bir gömlek, kahverengi bir kravat, bej bir çorap ve kahverengi ayakkabı vardı. El sıkıştık. Karşılıklı oturduk. Yüzüme dikkatlice baktı. Gözleri ve mimikleriyle beni tanıdığını ifade etti. Anlaşmıştık. Bir subay 'Görüşme süresi yarım saattir' dedi ve saatine baktı. Rahmetli, subaya döndü, bilinen nezaket ve inceliğiyle yarım saat ne konuşulabileceğini sordu. Subay böyle emir aldıklarını ifade etti, yarım saatten fazla süre verilemeyeceğini sert bir dille söyledi. Karşılıklı oturduk.

Subaylar da etrafımıza oturdular. Cebinden Yenice sigarası çıkardı ve yaktı. Çok zayıflaşmıştı. Sigaraların birini diğerinden yakıyordu. Her görüşmemizde bunu böyle gözledim. 'Nasılsınız efendim?', diye sordum. Yüzü birdenbire öylesine değişikti ki bunu anlatabilmem mümkün değil. Gözlerimin içine öyle bir baktı ki bunu da anlatabilmem mümkün değil. Ama bana yaşadığı felaketin büyüklüğünü anlatabilmişti." (Bostancı,1987:154).

Menderes, uğradığı terörden avunmak için tiryaki olduğu sigaraya sığınmakta ama bazan buna bile fırsat bulamamaktadır. "**Bir ara hiç unutamıyorum, Adnan Menderes'in sesini duydum. Bir asker sigarası getirmeleri için ricalarda bulunuyor. Ona 'Yok yok sen Avrupa sigarasına alışıksın' diyorlardı**." (Apuhan,1993:68).

İbrahim Çınar, 27 Mayıs darbesinden sonra askerliğini Yassıada'da yapanlar arasındaydı. Menderes'e, subayların hakaret ve aşağılayıcı tavırlarını şöyle anlatıyor: "Hava çok soğuktu. Rahmetli bir palto giymek istedi. Subay izin verdi. Kolunun birini paltoya geçirdi subay ikinci kolunu geçirmesine izin vermedi. 'Yürü' diye sert bir şekilde çıkıştı. Kendilerince dalga geçiyorlardı. 5 arkadaşımız Menderes ve diğer yargılananlarla konuşmuş. Adada Rumlardan kalma korkunç zindanlara atılmışlardı. Hayvanın yaşayamayacağı pislik içindeki zindanlarda kaldılar. Daha sonra onlardan haber alamadık." (Çınar,2011).

Darbeciler, Menderes'e düşmanlık hususunda adeta yıllarca psikolojik ders almış bir vaziyette hazırlıklı ve acımasızdırlar.

Başbakan Menderes'in şahsına karşı darbe gününden itibaren kademe kademe uygulanan saldırgan muamele, bir gün gelir zirveye ulaşır. Darbeciler yaptıkları bütün işkenceye rağmen hala silinip yok olmayan bir kimlik karşısında yapılabilecek son çareye başvururlar. Menderes'in avukatı, bu feci olayı şöyle anlatıyor: "Adnan Menderes 6-7 Eylül olaylarına ilişkin mükemmel bir konuşma yapmıştı. Ertesi günkü gazeteler rahmetlinin hitabet kudretinden söz ediyorlardı.

Hatta birkaç yardakçı yazar Adnan Beyefendi'nin böyle konuşmasına izin verildiği takdirde her davadan beraat edebileceğini yazıyor, endişelerini belirtiyordu.

Sonra ne mi oldu? Apaydın'la ben tutuklanınca rahmetliye gidemedik. Merhum Celal Bayar'ın avukatlarının geldiğini duyunca, **Menderes tutuklandığımızı bilmediği için 'Benim avukatlarım gelmediler mi?' diye sormuş. Üzülerek ifade edeyim ki bu soru üzerine kendileri tokatlanmışlardır.**" (Asal,2000).

Bu feci olayın şahidi olan Bayar'ın avukatı Gültekin Başak, olayın şokunu bir süre üzerinden atamaz. Daha sonra Bayar'ı bir ziyareti sırasında olayı bütün çıplaklığıyla hatta failinin açık eşgaliyle anlatır. Bayar da bu feci olayı şöyle naklediyor: "Anayasa'yı ihlal davasının müdafaa faslı başlamıştı. Herkes avukatlarıyla görüşmek imkânını arıyordu. Çünkü bu imkân kasten verilmek istenilmiyordu. Adnan Bey daha zor bir durumda idi. Müdafilerini birer bahane ile örfi idare mahkemesi tevkif ediyordu. Zavallı bir celsede avukatları ile görüşemediğini açıklamış, Reis'in mutad istihza ve hakaretlerinden birine uğramıştı. İşte bu sırada hava bozuk yağmurlu, bir Çarşamba günüydü.

Benim de yalnız bir avukatım -Başak- geldi. Halinde bir tuhaflık vardı. Mahzun ve dalgındı. Mevzuumuza bir türlü giremiyordu. Bu son görüşmemizde Gültekin Başak aynı günün üzüntüsüne kendini kaptırarak bana teessürle, 'Halime dikkat etmiştiniz sanırım, konuşmak için kendimi, tefekküratımı toplayamıyordum. Şimdi bunun sebebini size söyleyeceğim' dedi. Bizi dinlemeye memur edilen gardiyanın işiteceği ve aynı zamanda anlamayacağı bir eda ile şunları anlattı. 'Biliyorsunuz, siz bulunduğunuz bölümün 2 numaralı odasında, Adnan Menderes bir numaralı odada kapalı tutuluyordunuz. Sizden evvel arkadaşınıza bulunduğu odanın önünde rastladım. Çok kederli idi. Avukatlarını beklediği anlaşılıyordu. Bana sordu: **Merak ediyorum, Başak Bey benim avukatlarım da geldiler mi? dedi.**

'Benden cevap almaya vakit kalmadı. Şiddetli bir tokat Darbesi Adnan Bey'in yüzünde patladı. Yakasından tutulup oda içine sürüklenirken 'Başkasıyla nasıl konuşabilirsin?' Sesi sayhası işitiliyordu. Odasında da dövme sövme faslının devam ettiği anlaşılıyordu.'Bunu yapan altın dişli, sarı saçlı iri yarı teğmen idi. İsmini de söyledi. Fakat ben heyecandan bu namert adamın adını hafızamda tutamadım. Ama dişleri, saçları, boyu posu ile hali, hala gözümün önündedir." (Bayar,1999:29-30).

Nilüfer Gürsoy da aynı olayı şöyle anlatıyor: Adnan Bey'e çok işkence yapıyorlar, uyutmuyorlar, ilaçlar veriyorlar. Babamın avukatı Gültekin Başak adaya gidiyor. Fırtınalı bir hava, Adnan Bey'in avukatları gelmemiş. Gültekin Bey babamın odasına girecek. Adnan Bey görünce onu, "Gültekin Bey nerede benim avukatım?' diyor, o sırada subay geliyor, Adnan Bey'i tartaklayarak 'Gir içeri!' diyor. Gültekin Bey zangır zangır titriyor. Düşünün, koskoca başbakan tokatlanıyor. (Gürsoy Nilüfer,2014).

Bayar bu feci olayı avukatından nakille zikrettikten sonra şu manidar soruyu sorar: "Ben hayret ediyorum. Bu kadar husumet, kin ve garaz nasıl olur?" (Bayar,1999:30).

Adana Valisi Turhan Kapanlı da Yassıada'dadır. Sorgular başladıktan sonra Menderes'le karşılaşır. Bu karşılaşma trajik bir şekilde sonuçlanır: "O sorgudan dönüyor ve ben de sorguya gidiyordum. Etrafımızda daima iki-üç silahlı er ve başlarında bir subay bulunuyordu. Karşılaştığımız vakit, benim orada mevkuf olarak bulunuşumdan, sanki kendisi suçluymuş gibi başını yarım bükerek 'Nasılsınız vali beyefendi' diye hatırımı sordu. 'İyiyim Allah'a şükür Başvekilim, ellerinizden öperim' diye cevap vermemi fevkalade büyük bir suç kabul ettiler ve ikimize de tarifi mümkün olmayan hakaretlerde bulundular. **Bir benim bir de rahmetlinin kafasına yumrukla vurdular**. Bu çirkin hareketi ne zaman hatırlasam heyecanla titrerim. Rahmetliyle bir daha görüşemedik." (Apuhan,1993:154).

Darbeciler sonunda istedikleri neticeyi elde etmeyi başarmışlardır. Çünkü artık sabık Başbakan Menderes, ruhen ve bedenen tanınmaz bir haldedir. "Bitkin bir haldeyim Gözüm baktığım yerde, ellerim uzandığım yerde kalıyor." derken ruhi ve bedeni çöküntüsünü ifade etmektedir. (Azak,1998:109).

Nitekim on yılık geri kalan süreçte, onun en yakınlarından biri olan Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu, dahi 'Arkadaşı Menderesi' duruşma günü mahkemede tanımakta güçlük çeker. **Menderes, uzun bir hastalıktan yeni kalkmış gibidir.** "Etrafıma baktım. Dinleyici tribünlerinde nice aşina yüzler gözler gördüm. Gazeteciler, Halk Partili milletvekilleri bizden ayrılmış eski arkadaşlar ve askerler. Hakimlerden yalnız ikisini tanımıştım. Selman ve Adalı. Onlar da yine aşina isimlerdi! Sonra kendimize baktım. Büyük Millet Meclisi Demokrat Parti grubu. Birden önümdeki sırada sağda Bayar'ın başını tanıdım. Yanında oturanı seçemedim önce. Yalnız çok ince bir boyun, gevşek beyaz yaka ve sarı saçlar gözüme çarptı. Bir ara başını çevirdi, o zaman Bayar'ın yanında oturanın Adnan Bey olduğunu hayretle gördüm. **Yarabbi ne hale gelmişti. Zayıflamış, zayıflamıştı. Yüzünde benek benek çiller. Sanki uzun bir hastalıktan yeni kalkmıştı.**" (Ağaoğlu,1967:176).

Ne tuhaftır ki bir Başbakana Nazi yöntemlerini kullanarak beden ve ruh yapısını çökertenler, bilahare bu çökmüş kimlik üzerinden kendilerine malzeme çıkarmaya çalışırlar. Tanınmayacak hale getirdikleri şahsın, tanınmaz hale geldiğinden bahsederken içine düştükleri garip çelişkinin farkında değildirler.

Darbeci Binbaşı Erkanlı, bu olayı şöyle anlatıyor: "Daha sonra Menderes'le Yassıada'da konuştuk. Birkaç arkadaşla Ada'ya gitmiştik; garnizonu gezdikten sonra Menderes'i Ada Kumandanı'nın odasına davet ettik. Kapıdan girdiği esnada Menderes'i tanımakta güçlük çektim. Bitmiş, erimiş adeta beli çökük ihtiyar bir adam olmuştu. On yıldır Türkiye'yi idare eden, İnönü'yü yenen, milyonları peşinde sürükleyen kudretli Menderes bu mu idi? Felaket insanları ne kadar değiştiriyordu.

Gayrı ihtiyari hepimiz ayağa kalktık, kendisine yer gösterdik. Bir süre karşılıklı bakıştık, konuşmaya nasıl başlayacağımızı bilemedik. Bu esnada belki o da bizim için 'Beni deviren bu genç subaylar mı?' diyordu.

Acıma, üzüntü ve hayret gibi karmakarışık hisler içindeydik. Hal hatır sormadan sonra konuşmalar başladı. Menderes bizlere rütbe gözetmeksizin 'Kumandan Bey' diye hitap ediyordu. Her zamanki gibi nazik ve kibardı. Sesi zayıf ve kısıktı. Çok konuşmak istiyordu, konuşmak ihtiyacındaydı. Yalnız bir odada günlerce kalmaktan çok sıkıldığı belli oluyordu. Ada Kumandanı'na sık sık pusula yazarak odasına gelmekle konuşmak imkânı bulabilmişti. Yolda kendisinden birçok şeyler sormayı, DP'nin bir numaralı adamından bazı gerçekleri öğrenmeyi tasarlamıştık, fakat Menderes'i bu halde görünce kafamız karıştı. Rastgele bir konuşma devam ediyor, Menderes bizim sorularımızı ağır ağır ve uzunca cevaplandırıyordu." (Erkanlı,1972: 345-350).

Hem cezaevini hem hapishaneyi bünyesinde barındıran Yassıada Projesi'nde, adaletin tecelli ediş tarzı da bir hilkat garibesi şeklindedir. Adadaki DP'lilerin bütün insani hakları kullanması nasıl ki Yarbay Güryay ve ekibinin iki dudakları arasındaysa, adalet ve adaletin tecellisine ait bütün evrensel haklar da Yassıada'da iki dudak arasındadır. Bu garip olaylara avukatlar çokça şahit olurlar.

Avukatlarından biri olan Talat Asal: "Rahmetli müvekkilim Adnan Menderes Beyefendi'yle ilk karşılaşmam şöyle oldu: Bir akşam üzeri otelin küçük lobisinde arkadaşlarla oturuyorduk. İçeriye hava, kara, deniz kuvvetlerine mensup genç subaylar girdi. 'Talat Asal kim?' diye sordular. Benim, dedim. 'Seninle Yassıada'ya gideceğiz.' Dediler. "Niye?" diye sordum. "Müvekkilinle görüşeceksin" dediler. **Motora girer girmez küfrün ve hakaretin yağmuru üstüme yağmaya başladı. Bir vatan hainini savunduğum için ben de vatan hainiydim.** Türkiye Cumhuriyetinin Başbakanı'nı savunduğum için hırsızdım, uğursuzdum, namussuzdum. Bu hakaretler yağarken motorun güvertesindeki bir yere oturtuldum. Yassıada iskelesine yanaştığımız zaman sırılsıklamdım." (Asal,2000).

İdamla yargılanacak Ada'daki mağdurlar, avukatlarıyla doyasıya görüşmek onlara canlarını kurtaracak bilgi ve belgeleri vermek istemektedirler. Ama nafile. DP'liler ile ilgili kararları çoktan vermiş darbeciler, adaletin işleyişine ait usulleri yasak savma cinsinden isteksizce yerine getirirler. Hücre ve koğuşlarında uslu uslu oturan şahıslar için yapılan bunca hazırlık, Ada'nın gardiyanları için tam bir angaryadır.

Avukat Talat Asal gördüklerini anlatmaya şöyle devam ediyor: "İlk görüşme mahkeme başlamadan iki gün önce koğuşların koridorlarında oldu. Sanık ve avukatlar birbirlerini arayıp durmuşlar, ayaküstü yalnız beş dakika birkaç kelime söyleyebilmişlerdi. İkinci görüşme Adanın talim meydanında yeni yapılan portatif barakada yan yana konulmuş masaların bir tarafında avukatlar, öbür tarafına sanıklar dizilerek yapıldı. Bu da yarım saat sürmüştü. Fakat küçük baraka öyle kalabalıktı ki bağıra bağıra konuşmadan anlaşmak mümkün değildi. İçeride avukatlar ve sanıkların sayısı kadar da subay ve sivil memur vardı. Bazı sanıklar ise bu memurlarla adeta çevrilmişlerdi. Nihayet bundan da vazgeçildi ve artık davaların sonuna kadar değişmeyecek başka bir yol tutuldu.

Mahkeme salonunun arkasına düşen küçük meydanda yapılmış yeni bir baraka ortasından uzunlamasına olarak ince ve sık örülmüş tel örgü ile ayrıldı.

Tel örgünün bir yanında sanıklar, öbür yanında avukatlar yine birçok subay ve sivil memurların göz ve kulak kontrolü altında yarımşar saatlik görüşme seansları tertip edildi. Burada da bağırarak konuşmak gerekiyordu. Ses işittirebilmek meram anlatabilmek yorucu bir mesele idi." (Asal,2000).

Mağdurların avukatlarından biri olan Ferruh Bozbeyli yaşadıklarını şöyle anlatıyor: Görüştüğümüz oda tel örgülü. Müvekkillerimiz iç adaya giriyorlar, bizler dışarıdayız. Ve de biz hep beraber konuşuyoruz. İçeride yirmi tane mebus var. Biz de etrafta yirmi tane avukat. Sen bir şey konuşsan, öteki duymuyor. Duymadıkça da daha çok bağırıyor insanlar. Gürültü ortalığı kaplıyordu. (Bozbeyli 2009:120).

Samet Ağaoğlu da bu vaziyeti şöyle anlatıyor: "Avukatları daha önce tepedeki bir barakaya topluyorlardı. Sanıklar tek sıra halinde silahları üzerlerine çevrilmiş erlerin arasında hastanenin önündeki yokuştan yavaş yavaş iniyorlardı. Hazin, düşündürücü bir yürüyüştü bu. Her kafile otuz kırk kişi idi. Hemen hepsinin adımları sarsak, yüzleri asık. 'Volga Mahkûmları' isimli filmdeki insanlara benziyorlardı. 'Volga Mahkûmları' iplerle ağır taşlar sürüklüyorlardı. Bunlarda sırtlarında büyük ağır mesuliyetler! Volga Mahkûmları muhafızlarının ellerinde kırbaçlar vardı. Yassıada muhafızlarının ellerinde tüfekler, gözlerinde şimşekler! Sanıklar barakaya girdikten sonra avukatları getiriliyordu. Kâğıt veya başka bir şey alıp vermek yasaktı, davanın dışında herhangi bir konuşmak da. Subayların siyasi kişiliklerine göre, bir iki hatta üç memurun göz ve kulak hapsinde idiler. Sağır eden gürültü, bağırmaktan kısılan sesler arasında anlaşmak çok zor oluyordu." (Ağaoğlu, 1972:7-8).

Adadaki gardiyanlar için can sıkıcı bir başka angarya ise mağdurların ziyaretçileriyle görüşme günleridir. Her ne kadar altı ayda bir olsa da... Halbuki aynı günler, mağdurların ömürlerinin en anlamlı en unutulmaz günleridir. Samet Ağaoğlu o unutulmaz günleri şöyle anlatıyor: "Yassıada'dan çok şey unutulabilir, fakat sanık yakınlarının Adaya geldikleri günler hafızalardan asla çıkmayacaktır. Her aile için heyecan, hüzün, gözyaşı, keder, endişeyi belli etmeme gayreti, her iki taraf için başa gelen ve gelmekte olanları anlatamama acısı içinde geçen dakikalar.

Biraz sonra bir hareket oldu, barakanın kapısında silahlı erler belirdiler. İçeriye 8 ay önce güzel bir bahar sabahının renkli serinliği içinde evlerinden, kucaklarından koparılarak götürülmüş olanlar girmeğe başladılar. Sevinç feryatlarına sessiz bakışlar, hıçkırıklar, şaşkın seslenişler karıştı.

Aylardan beri birbirlerini görmemiş, korkular, endişeler arasında birbirlerinin ne olduklarını ancak kendi kendilerine sordukları insanların çoğu şimdi konuşmuyorlardı bile, dilleri tutulmuştu sanki. Her biri çok kıymetli dakikalar böylece akıp gittiler. Verilen

zamanın bittiğini yüksek sesle ilan eden subay hepsini bir rüyadan uyandırdı adeta. Birbirlerine söylemek için hazırlandıklarının onda birini bile konuşmamışlardı. Öpüştüler ve bir daha ancak altı ay sonra karşılaşmak üzere ayrıldılar." (Ağaoğlu,1972: 8-10).

Başbakan Menderes'in eşi ve çocuklarıyla görüşmesinde yapılan muamele dahi bir insanlık ayıbı olarak kayıtlara geçmiştir. Ada Komutanı sürekli odada kaldığından Başbakan'ın ailesi ile birlikte baş başa kalması imkânı olmamıştır.

Kayseri olayları isimli konudan dolayı Celal Bayar, Adnan Menderes, Kayseri milletvekilleri ve Kayseri Valisi Ahmet Kınık, sanık olarak yargılandı. Başsavcı Egesel, Bayar ve Menderes'in de aralarında bulunduğu sanıklar için ölüm cezası istedi.

Kayseri olayları sırasında İstanbul'da bulunduğunu ve hasta olduğunu söyleyen Menderes, herhangi bir olay çıkmaması için idarenin bazı tedbirler aldığını, konuyla ilgili derinlikli olarak malumat sahibi olmadığını belirtiyordu. Duruşmada, Hakim Başol ile Menderes arasında şöyle bir konuşma geçmişti:

Hakim Salim Başol: İzahlarınız birbirini tutmuyor (Menderes'i azarlıyor), her anlatışta başka türlü oluyor!

Menderes: Beyefendi... (Sözü kesiliyor)

Hakim Salim Başol: Mesele nedir? İnönü, Kayseri'ye kimin emriyle sokulmadı, treni Himmetdede'de kimin emri ile durduruldu? Mesele bu! Muayyen konulara girin... Dahiliye vekili de sizin adınıza hareket ediyor. (Yine azarlıyor...)

Menderes: Beyefendi, bu böyle telakki edilemez. Himmetdede'nin istasyon olduğu ve orada durdurulması gerektiğini... (Yine sözü kesiliyor.)

Menderes: Emredin beyefendi hangi noktalara gelmiyorum...

Hakim Salim Başol: Sizin emriniz olmasa treni kim durdurabilir?

2 Aralık 1960 tarihinde başlayan 'Topkapı olayları davası'nda da Celal Bayar, Adnan Menderes, Kemal Aygün, Ethem Yetkiner başta olmak üzere 60 sanık yargılanıyordu.

Başsavcı, İsmet İnönü'yü İstanbul Topkapı'da öldürmek için büyük bir hazırlık yapıldığını, bunun için de adam tutulduğunu ve toplanan bu insanların ellerine sopalar tutuşturulduğunu iddia ediyordu. (Ağaoğlu,1972).

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu

Yassıada'da darbecilerin rencide ederek darp ettiği şahıslardan biri de Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu'dur.** "Oğlunun ziyaretine gelen ve yüzündeki morlukları gören anne Güzide Zorlu 'Sana vuran eller kırılsın!' diyerek Darbecilere avazı çıktığı kadar bağırır.

Adada asker olarak görev yapan Muzaffer Erkan'ın anlattığına göre; Fatin Rüştü Zorlu, subaylar tarafından dövülmüştür." (Erkan,2012).

Maliye Bakanı Hasan Polatkan

Polatkanlar yaklaşık 15 ay boyunca sadece iki defa çok kısa ve askerlerin gözetimi altında görüşebildi. İlk buluşma darbeden 11 ay sonra gerçekleşti. Kocasını bitkin hâlde gören Mutahhare Hanım oldukça üzüldü. 83 kiloluk eşi 38 kiloya düşmüştü. Görüşme sırasında öğrendiği bir gerçek ise onda derin izler bıraktı. Polatkan'a işkence ediliyordu. (Mutahhare Polatkan,2013).

Hasan Polatkan'ın eşi Mutahhare Polatkan, gördüklerini şöyle anlatıyor: Elinin üzerinde bir ben olduğunu gördüm. 'O ne' diye sordum. 'Yok hiçbir şey' dedi ve elini sakladı. İdamından çok sonra arkadaşlarından öğrendimki elinin üzerinde sigara söndürmüşler. (Polatkan, Mutahhare,2010).

Hasan Serdar Bilir, Polatkan'a yapılan işkenceleri şöyle anlatıyor: Dayım Hasan Polatkan'ı çıplak, yarı beline kadar havuza sokmuşlar, üzerinde sigara söndürmüşler. Polatkan tuvalet yaparken kapı açık, başında asker bekliyor imiş. (Bilir,2013).

Polatkan için duruşmalar ise bir başka işkencedir. Anayasayı İhlal Davası'nın sonuncu oturumu... Hasan Polatkan savunmasını yapmak istiyor.

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol'la aralarında o anda şöyle bir diyalog geçiyor:

Başol: "Öyle şey olmaz, kısa kes! Sen zaten diğer davalarda da uzun müdafaa yaptın."

Polatkan: "Hayatımın mevzubahis olduğu bir meselede son sözlerimi söylememe müsaade edin efendim."

Başol: "Olmaz, kısa kes, az konuş."

Polatkan: "Öyle ise müdafaa yapmayayım mı?"

Başol: "Yapma" (Kalyoncu,2010).

Sağlık Bakanı Lütfi Kırdar

Lütfi Kırdar, dönemin Sağlık Bakanıydı. 71 yaşında olmasına rağmen itilip kakılmaktan, horlanmaktan kurtulamadı. Çektikleri karşısında kalbi teklemeye başlamıştı. Son darbeyi, Mahkeme Başkanı Salim Başol'un davayla hiç ilgisi olmayan, "Peki sen 1951'de niye CHP'den istifa etmiştin?" sorusu vurdu. Kırdar, mahkemede kendisini izleyen evladı Erdem Kırdar'ın gözü önünde yere yığılıverdi. Oğlu Erdem, o esnada dinleyici bölümünde oturuyordu. (Kırdar Erdem,2010).

Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu ve Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen

Duruşmalar sırasında kendisini aklamak için alabildiğine arkadaşlarını karalama yöntemi seçen Ethem Menderes, **Samet Ağaoğlu ve Hayrettin Erkmen'in** beyanatlar karşısında mahkemede zor durumda kalır. İki eski bakan 'bu yaptıklarının karşılığını' ağır öderler.

"Eski Milli Savunma Bakanını böylece tekzip ettikleri gün mahkemeden sonra Ada Kumandanı Samet Ağaoğlu ve Hayrettin Erkmen'in kaldıkları odaya geldi. Yanında dört, beş subay vardı. Büyük bir hiddetle Ağaoğlu'na bağırdı:

'Koskaca adamı böylesine yalancı göstermeğe ne hakkınız var?'

Ağaoğlu ve Erkmen aynı cevabı verdiler: 'Biz hakikatı söyledik.'

Kumandan haykırmasına devam etti: 'İkinizin de ne olduğunuz yakında belli olacak...

Erkmen ve Ağaoğlu aşağı yukarı yine aynı cevabı verdiler.

'Madem biliyorsunuz söyleyin ne adam olduğumuzu, bildiklerinizi dökün ortaya.'

Kumandanın hiddeti gittikçe artıyordu: 'Burada başbaşa verir, mahkemede şöyle konuşalım, böyle konuşalım diye kararlar alırsınız.'

Subaylara döndü, eli ile Ağaoğlu'nu göstererek emir verdi: 'İndirin aşağıya'" (Ağaoğlu,1972:43).

Ağır bedel ödeyenlerden biri de devlet eski bakanlarındandır. Ada komutanı Güryay, bir gece ansızın koğuşlarına gelir. Av. Talat Asal, adada görev yapmış bir astsubaydan nakille bu feci olayı şöyle anlatıyor: "Bir akşam yatma zamanından sonraydı. Yani akşam saat 21:00'den sonra. Koğuşları geziyorduk. Bir koğuşa girdik. Herkes yatıyordu. Biz girince yataklarından doğruldular. Bunlardan biri eski devlet bakanlarındandı. (Bu zatın ismi kayıtlarda vardır.)

'O kişi kumandana, 'Biz milletin vekilleriyiz, niye biz burada tutuluyoruz?' diye konuştu. Bunun üzerine Tarık Güryay, 'Sen aşağı in', dedi. İner inmez de bakanın bir sağına bir soluna öyle vurdu ki bakan yere yıkıldı.

'Götürün bunu', diye emir verdi. Bakanı aldık. Bizanslılar'dan kalma zindana götürdük. Zindan kapkaranlıktı. Onu çeşme yalağına benzeyen bir yere oturttuk. Elleri ve ayakları zincirlendi. Yanına da bir gaz tenekesi konuldu.

Ben sordum: "Peki ihtiyacını nasıl giderecekti?

Cevap verdi: Yanına gaz tenekesi konuldu ya...

'Yiyecek olarak ne veriyorlardı' diye sordum. Arif Astsubay cevap verdi: 'Hiç... Yalnız kuru ekmek ve su. Bakan bir hafta burada kaldı, zindandan çıktığı zaman kendisini tanıyamamıştı. Bitkindi iğne ipliğe dönmüştü. Hastaneye kaldırıldı." (Asal,2000).

Konya Milletvekili Remzi Birand

Darbeciler, Konya Milletvekili Remzi Birand'ın elleri üzerinde sigara söndürmüşlerdir. Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy, Yassıada'ya yaptığı ziyaret sonrası yaşadığı olayı şöyle anlatıyor: "Dönüş vapurunda **Konya Mebusu Remzi Birand'ın** eşi Nezahat Birand vardı. 'Remzi Enişte nasıl?' diye sordum. 'İyi, iyi ama ellerinin üzerinde siyah siyah kabuklu lekeler var.' deyince içim sızladı. Ellerinin üzerinde sigara söndürmüşlerdi. Bu kadar kin ve garez nasıl birikti, bugün bile anlayabilmiş değilim." (Gürsoy Nilüfer,2012).

Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger

Darbeciler mağdurların birçok değerini utanmadan satışa çıkarmışlardı. Cunta, 5 fotoğraf için bir aileden 5 bin lira almıştı. Dülger ailesi de babalarını Yassıada'da iki kere ziyaret edebildi. Her ziyarette adam başı bin lira ödediler. Babalarını görebilmek için 4 bin lira vermişlerdi. (Gürsoy İdris,2011).

Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar

"Ahmet Hamdi Sancar, tam 18 ay ailesini göremedi. Duruşmalar başladığında DP'lilere yapılan işkenceler ortaya çıkacaktı. Ahmet Hamdi Sancar, Bizans'tan kalma mahzenlerde hücre cezasına tabi tutulmuştu." (Apuhan,1993:68).

Ahmet Hamdi Sancar'ın kızı Şule Bamyalı, Yassıada'dan Kayseri'ye nakledildiğinde ilk kez ziyaret ettiği babasını tanıyamadığını şöyle anlatıyor: "Babama müebbet hapis verildi. Kayseri'ye geldi. Hücreye atmışlar. Ziyarete gittik. Babamın bir rahatsızlığı olmuş, hastaneye kaldırmışlar. Göreceğiz diye koştuk hastaneye. Karşıdan biri bize el sallıyor. Ben bakıyorum ve içimden "Bu adamcağız birine el sallıyor ama gören yok" diye üzülüyorum. O el sallayan benim babammış meğer." (Bamyalı,2013).

Muş milletvekili Gıyaseddin Emre

Yassıada mağdurlarından **Muş milletvekili Gıyaseddin Emre,** darbecilere arkadaşları hakkında aleyhte malumat vermez ve bedelini pahalıya öder: "O zamana kadar mahzene inmemiştim. Korkunç bir yer. Attılar oraya demir kapıyı üstüme kapattılar. İsyan ettim. 'Ruslar bile esirlerine bunu yapmaz' dedim. O arada saatimi aldılar. O da gitti. Girmek istemedim. Zor kullandılar. Başımdan kanlar akıyor. (Bakın bu iz o günün hatırası) Oraya girdiğim zaman 'Burada bir saat kalsam ölürüm.' dedim." (Apuhan,1993:68)

Kastamonu Milletvekili Münif İslamoğlu

Hücre ceza ve uygulamaları, çoğu zaman dayanılmaz boyutlardadır: "Orada **Münif İslamoğlu,** Tarık Güryay'a doğru uzanıp hıçkırıklar arasında "Bizi kurşuna dizin. Yaptığınız işkence yeter" diye haykırmıştı." (Apuhan,1993:148).

İzmir Milletvekili Perihan Arıburun

Yassıada'da Başgardiyan Yarbay Güryay'ın hışmından kadın milletvekilleri de nasibini almıştır. Atatürk'ün Harp Akademisindeki öğretmeni General Naci Paşa'nın kızı olan Perihan Arıburun da bunlardan biriydi. Samet Ağaoğlu bu elem verici olayı şöyle anlatıyor: "Kadın milletvekillerinin yüzleri bu bekleme günlerinde daha da sararmıştı. Düşüncelerini belli etmemek için dudaklarından tebessümü eksik etmemeğe çalışıyorlar, hatta erkek arkadaşlarına ümit verici sözler söylüyorlardı.

Fakat seslerinin titrekliğini bakışlarının hüznünü gidermek ellerinde değildi." (Ağaoğlu,1972:241).

Çünkü Dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun'un eşi Perihan Arıburun, "Şahitlerin ifadelerine göre Güryay tarafından tokatlanmıştır." (Apuhan,1993:142).

Ada Komutanı Tarık Güryay; İzmir Milletvekili, general kızı ve Org. Tekin Arıburun'un eşi Perihan Arıburun'u mahkemedeki savunmasından dolayı saçından sürükleyerek dövmüştü.

Perihan Arıburun bu olayı daha yumuşatarak anlatır: "Ben ayakta duruyorum. Kendisi oturuyor. Ben de 'Siz Halk Partili misiniz?' dedim ona. Aman bu birdenbire bir hiddetlendi. Ayağa kalktı. 'Çık dışarıya' diye bağırdı. Ben de kendimi attım dışarıya. Bir de baktım arkamdan geliyor ve bana yaklaşıyor. Elini uzattı. Omzuma dokundu, 'Yarbay. Çek vur beni.' dedim. O zaman korktu. Gözlerinin içinde böyle bir korku işareti oldu. Döndüm benimle beraber gelen tüfeği omzunda Mehmetçiğe, 'Mehmetçik oğlum sen vur.' dedim." (Birand,1999:201-202). Bundan sonrasını mağdurlardan Altemur Kılıç şöyle anlatıyor: Tekin Arıburun'un eşi Perihan Arıburun'u da hepimizin gözü önünde yerlerde sürüklediler." (Kılıç,2010).

İstanbul Milletvekili Necla Tekinel

Yassıada'da baskıya maruz kalanlar arasında bir başka bayan bir milletvekili daha vardı: Necla Tekinel. Üstelik hamileydi.

Aynı koğuşta bir bayan daha vardı. Prof. Dr. Saliha Balaykan. Milletvekili değil, doktor ama onu da tutuklamışlardı. Tutuklanma sebebi Ankara-İstanbul olayları ile ilgili. Saliha Hoca, göstericiler arasında öldürülen Turhan Emeksiz'e 'sekme kurşun' raporu vermişti. 'Raporu başka türlü yaz' diye baskı yapmışlardı. Yarbay Güryay'a nadiren de olsa karşı koyan DP'liler çıkmaktadır. Ancak güç Güryay'da olduğundan sonucu hiç de katlanır cinsten değildir. **Prof. Dr. Osman Turan** komutana mukabele etmeye kalkınca yediği dayak yanına kâr kalır ve zindanı boylar.

"Prof. Osman Turan ameliyattan yeni çıktığı halde, karşısında ayağa kalkmadı diye ada komutanı tarafından tokatlanmış, sopa ile dövüle dövüle koğuştan alınıp zindana atılmıştır. Sopalar başına ve omzuna inerken Osman Hoca iki kişi tarafından tutulmaktadır. Görgü şahitlerine göre bu dayak bir saat sürmüştür ve Osman Turan kan revan içinde yerlerde sürünmüştür." (Apuhan,1993:142)

İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün

Kemal Aygün'ün kızı Baysan Bayar, babasına yapılanları şöyle anlatıyor: Sorguya çekilen İstanbul Belediye Başkanı Kemal Aygün iddiaları kabul etmedi. Yassıada'da 19 gün mahzende suların içinde tutuldu. (Baysan Bayar,2010).

İstanbul Valisi Ethem Yetkiner

Yassıada'da yargılanan DP'lilerden Nevşehir Milletvekili Necmettin Önder, anılarını kaleme aldığı kitabında şu iddiayı gündeme taşıyor: "İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, bana şunları anlatmıştı; 'Bir gece beni yataktan kaldırdılar, giyindim, iki bahriyeli teğmen alıp aşağı indirdi. Adadaki meteoroloji istasyonunun yanında bulunan karanlık binaya soktular. Ufacık mezar gibi bir odaydı." (Önder,1990:92).

İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay

Faruk Oktay, eski bir askerdi. Yarbaylıktan ayrılıp Ankara Emniyeti'ne girmiş, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne kadar yükselmişti. Emekli Yarbay İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay, Yassıada'da işkencede hayatını kaybetti. İlk gözaltına alındığında düzenli alması gereken ilaçları Davutpaşa Kışlası'na götüren eşi ve çocukları, kapıdan kovulmuştu. (Gürsoy İdris,2012).

Babası evden götürülürken henüz 13 yaşında idi. H. Emre Oktay, yıllarca onun izini sürdü. Gerçeği çok geçmeden öğrenecekti. İstanbul'un başarılı emniyet müdürü gözaltında işkencede öldürülmüştü. Yassıada'da, Bizans döneminden kalma zindanlar vardı. Darbeciler bazı DP'lileri cezalandırmak ve işkence için işte bu zindanları kullandı.

Oktay, 2009 yılında ilk defa adaya gittiğinde edindiği bilgiler ışığında bu zindanları buldu. "Zindanlar karşılıklı hücreler şeklinde, her hücre 2 metre genişlikte 2 metre yükseklikte. Ayağa kalkamazsınız, yere oturamazsınız. Yerde çamur ve su var. Bu zindanda babamı üç gün tutmuşlar. Babam burada işkencede hayatını kaybetti." diyordu. (Oktay,2013).

"Oktay'ın baskı ve işkencelere dayanamayıp her şeyi itiraf edeceği düşünülüyordu. İlk dayaklar 28-29 Nisan öğrenci olaylarında ölen talebelerin mevcudiyetini söyletmek ve cesetlerin yerlerini öğrenmek için atılmıştır. Birçok emniyet mensubu bu yüzden dövülmüş, İst. Emn. Md. Faruk Oktay bu yüzden ölmüştür." (Gürsoy İdris,2011).

H. Emre Oktay, görgü tanıklarından dinlediği babasının o son anlarını şöyle anlatıyor: "Sorgu odası çok sıcak ve havasız. Yüzüne sürekli yüksek ışık tutuluyor. 'Cesetler nerede?' diye sorulunca isyan ederek, 'İşlemediğimiz bir suçu bize kabul ettirmek mi istiyorsunuz? Madem öğrencilerin öldürüldüğünü söylüyorsunuz, açıklayın kimliklerini, getirin göreyim ailelerini' diyor. Yumruk ve cop darbeleri kafasına, sırtına inmeye başlıyor. Babam, işkenceler altında bile, 'Bize kimse ateş emri vermedi, biz ateş etmedik' diye cevap veriyor. 'Söyle, ölüler nerde?' diyerek fena şekilde dövüyorlar. Ayağa kaldırıp böğrüne tekmeler indiriyorlar, iki büklüm oluyor. Alması gereken ilaçları vardı, onlar da verilmiyor. Babam işkencede ölüyor." (Oktay,2013).

Darbeciler ölüm sebebi olarak 'kalp krizi'ni gösteriyor. Rapor ve otopsi yok. Aile bir şey soramıyor. Tedbirler kanunu yürürlükte; 27 Mayıs ve uygulamaları eleştirilemiyor, sorgulanamıyor. (Gürsoy İdris,2011).

Öğrenci olayları sırasında yüzlerce genci öldürme emrini vermekle suçlanan İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay'ın da kalp krizi geçirerek vefat ettiği açıklandı. Ancak oğlu Emre Oktay, babasının işkenceler nedeniyle öldüğünü koğuş arkadaşlarından öğrendiğini anlatıyor.

Emre Oktay, babası Faruk Oktay'a "Celal Bayar ve Adnan Menderes size öğrencilere ateş et emrini verdi ama siz ateş etmediniz değil mi? Ama onlar bu emri verdiler değil mi?" diye sorulduğunu, babasının "Hayır vermediler" demesi üzerine ona işkence ettiklerini söylüyor. (AA,2018).

Oktay ailesi, 27 Mayıs sabahı evden çıkan babalarını bir daha göremedi. Dört ay sonra bir telefonla acı gerçeği öğrendiler. Emre Oktay olanları şöyle anlatıyor: "Annem açtı telefonu. 'Kocanız öldü, cesedini Kasımpaşa Deniz Hastanesi morguna gönderdik, oradan alın.' demişler. Ağabeyim cenazeyi almak için hastaneye gitti. Hastanede iki subay gelmiş yanına, ilgili bir şekilde yaklaşmışlar. Ağabeyim 'Faruk Oktay'ın cenazesini alacağım.' demiş. 'Hangi Faruk?' diye sormuş subaylar. Faruk adında bir subay ölmüş o günlerde, o zannediyorlar. Yassıada'da ölen Faruk Oktay olduğunu öğrenince dalga geçerek gidiyorlar. Cenazeyi ağabeyime iki er teslim ediyor. Babamın göğsünde kocaman bir yara varmış."

Emniyet Müdürü'nün vücudundaki darp izlerini Yassıada'da yargılanan eski İstanbul Valisi Ethem Yetkiner de görüyor; yıllar sonra bir toplantıda karşılaştığı Emre Oktay'a, "Baban yiğit adamdı. Göğsünde ve vücudunda darp izleri vardı." diyor. (Oktay,2010).

Polis Şefi Bumin Yamanoğlu

Sorguya çekilen İstanbul Emniyeti polis şefi Bumin Yamanoğlu gibi o da iddiaları kabul etmedi.

Radyo Müdürü Altemur Kılıç

27 Mayıs darbecileri siyasileri Yassıada'ya tıkmakla yetinmemiş önde gelen bürokratları da tutuklamışlardı. Altemur Kılıç da bunlardan birisiydi. Meşhur Kılıç Ali'nin oğlu olan Altemur Kılıç, o dönem Basın Yayın Genel Müdürü idi. Altemur Kılıç'ın Yassıada'da şahit oldukları, tüyler ürpertici olaylardı.

Adnan Menderes'in basın yayın müdürü ve sözcüsü, 9 ay bu görevde bulunuyor.

27 Mayıs'ta gözaltına alınıp cezaevinde yatıyor. Radyo davasından mahkeme ediliyor. "Yassıada'da bir hayli dayak yiyor askerlerden" (Kılıç,2012).

Altemur Kılıç, yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Günlerce düzmece bir senaryoyla Yassıada'ya olaysız sokuluyormuşuz gibi bir film çektiler, sinemalarda gösterdiler. Yassıada, tutuklular için maddi manevi bir cehennemdi. Tarık Güryay, orada bulananlara çok eziyet etti. Çoğu zaman yarın öldürüleceğimizi düşünüyorduk. Ben orada 9 ay kaldım ve çok zorluklarla karşılaştım. Ceza olarak Bizans döneminden kalma zindanlara atıyorlardı. Aramızda en çok Hamido'yu oraya attılar. Arkadaşlarım arasında işkence görenler oldu. Işık altında sorgulamalar ve zindanlara atmalar sıklıkla başvurulan yöntemlerden bir kaçıydı." (Kılıç,2010).

Altemur Kılıç, polislere yapılan işkenceleri de şöyle anlatıyor: Kayseri davasının polisleri çok hırpalandı, bayağı tartaklandılar. Bizans zindanlarında kalıyordu 20 tane polis. Bir kâğıt, bir kalem ve bir silgi veriyordu nöbetçi subaylar. Her iki tarafını da doldurmaları isteniyordu. Subaylardan bol bol dayak yiyorlardı. (Gürsoy İdris,2012).

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun

Yassıada'da en hazin hadiselerinden biri de kısa süre öncesine kadar Türk ordusunun Genelkurmay Başkanlığı görevinde olan Rüştü Erdelhun'un suratına yumrukların acımasızca indirilmesiydi. Erdelhun Paşa hakaretlere uğradı, rütbeleri söküldü. İdamla yargılandı.

Paşa, Yassıada'da yargılama süreci devam ederken Mahkeme Başkanlığından bir istekte bulunur. Askeri mahkemede yargılanmak ister. Bunu Yassıada Yüksek Adalet Divanı'ndan isterken gerekçesini şöyle açıklar: "Bütün duruşmalarda burada görüldüğü veçhile bendenize suç diye isnad edilen şeyler, tamamen askeri mahiyettedir. Hükümetin umumi siyasetine genelkurmay başkanı sıfatı ile iştirak etmek veya ondan mes'ul olmak hususunda kanuni bir vasfım yoktur.

Adalet Divanının takdirleri ile yahut vazifesizlik kararı ile bunu istiyorum." Paşa, bu talebini, Yassıada yargılama süreci içinde kendisine yardımcı olan avukatları S. Talip Diler ve Gültekin Malkoç aracılığıyla iletir. Ancak Mahkeme Başsavcısı Egesel buna karşı çıkar ve eski genelkurmay başkanının bu talebinin 'yersiz ve mesnetsiz' olduğunu ileri sürer. (Erdelhun,2012).

Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun

Tekin Arıburun, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin yapıldığı sırada, Hava Kuvvetleri Komutanı'ydı. Arıburun, ihtilalci subaylar tarafından tutuklanmış, Ankara'dan önce İstanbul Yeşilyurt'taki askerî havaalanına getirilmiş, oradan da deniz yoluyla Yassıada'ya götürülmüştü. Arıburun, Yeşilyurt'ta bulunan komutanlığı döneminde yaptırdığı Hava Harp Okulu'nun iskelesinden vapura bindirilirken bir teğmen tarafından tekmelenmişti. (Akdoğan,2011:90).

Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Oramiral Sadık Altıncan

Oramiral Sadık Altıncan'a gözaltı sırasında başlayan kötü muamele, Yassıada'da ve yargılanma sırasında da devam etmişti. Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Sadık Altıncan (Giresun Milletvekili), Yeşilyurt'ta ismi okununca birkaç kara subayı tarafından tartaklandı. Denizciler eski komutanlarına saygılarından dolayı araya girip Altıncan'ı karacıların elinden aldı. O sırada botların komutanı Albay Muzaffer Grebene, eski komutanına saygı gösterip kaptan köşküne aldığı için amirallik rütbesinden oldu. Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Altıncan, Yassıada'ki askeri tesislere büyük emek vermişti. Adaya ayak basar basmaz, yaşlı gözlerle, "Kendime bir mahpes hazırlamışım." demişti. (Gürsoy İdris,2012).

Ankara Merkez Komutanı General Namık Argüç

Ankara Merkez Komutanı Namık Argüç de yumruk ve hakaretlerden payını almıştı. Yeşilyurt'ta bir yandan dayak yiyen bir yandan da tükürük yağmuruna tutulanlar arasında General Namık Argüç de vardı. (Gürsoy İdris,2012).

İstanbul Merkez Komutanı General Kemal Binatlı

Yassıada'da işkence ve hücre cezası vardı. Zindan cezasını en çok İstanbul grubu ve onların içindeki Merkez Komutanı Kemal Binatlı çekmişti. (Gürsoy İdris,2012).

Kore Kahramanı General Tahsin Yazıcı

Ankara'dan Yassıada'ya nakledilen sanıklar arasındaki asker kökenli milletvekillerinden biri de Kore kahramanı Tahsin Yazıcı'ydı. Darbecilerin gözaltına aldığı asker, sivil bürokratlar yolculuk esnasında da her türlü işkenceye maruz kalıyordu. Uçaklarda hava delikleri açılarak soğuk hava cereyanına tabi tutuluyorlardı. Uçak komutanı elindeki tomsonu paşaya çevirdi. Elini tetiğe götürüyor, sonra çekiyor… Yine götürüyor, yine geri çekiyordu. (Gürsoy İdris,2012).

Millî Savunma Müsteşarı General Salih Coşkun

General Salih Coşkun, millî savunma müsteşarıydı. Hava meydanında ve Yeşilyurt'ta hakarete maruz kaldı, tekme, yumruk saldırısına uğradı. (Gürsoy İdris,2012).

Süvari Yarbayı Avni Karaca

Avni Karaca, süvari yarbayıydı. Türk bayrağını şeref direklerine çektiren usta millî binicilerimizdendi. Teğmenken elinde taşıdığı kupayı halkın omuzlarında Türkiye'ye getirmişti. Karaca uçakta dövülmüştü. (Gürsoy İdris,2012).

Ada Komutanı Tarık Güryay, 'Bir İktidar Yargılanıyor' isimli kitabında, 'İddianamedeki suçların çoğu kanunların istediği kesinlikte ispat edilmeleri ya da delillendirilmeleri imkânsız davranışlardı. Ancak açık itiraflar suçları asgari delile kavuşturabilirdi.' (Gürsoy İdris,2011) ifadesiyle yaptığı işkenceleri savunmaktadır.

Samet Ağaoğlu, Ada Komutanı Tarık Güryay tarafından mağdurlara yapılan türlü işkenceleri şöyle anlatıyor: "Sizden dayak yiyen ilk ve son tutuklunun ben olduğunu söylüyorsunuz. Yalan! Öbürleri kimlerdir siz çok iyi biliyorsunuz.

Beni defalarca dövdüğünüzü, emniyet kadrosu namı altında adaya gelen ekibe dövdürdüğünüzü, ayaklarımı tüfenge bağlayarak tırnaklarımı söktürdüğünüzü, istediğiniz ifadeyi vermediğim için beni gece yarısı halata bağlayarak denize sallandırdığınızı niye itiraf etmiyorsunuz? Bizim grubumuzu ayrı bir işkence rejimine tabi tuttuğunuzu, dipçik ve yumrukla ve elinizdeki sopanızla dişlerimizi kırdığınızı, mahkemeler başlayana kadar Bizans zamanından kalan zindanlardan çıkarmayıp orada sular içinde bırakarak çürüttüğünüzü neden yazmıyorsunuz? Işıklı oda rejimi tatbik edilirken kalp hastası olan ve 'Bana vurmayın' diye yalvarıp inleyen rahmetli polis müdürüm Faruk Oktay'ın nerede, nasıl ve ne şekilde öldüğünü niye yazmıyorsunuz? İstanbul milletvekili röntgen mütehassısı Zakar Tanver'in cenazesi morgdan alınırken ailesinin gördüğü morlukların nerede nasıl olduğunu niye açıklamıyorsunuz? Savunma avukatlarına yaptığınız hakaretleri, kendi odanızda rahmetli babama nasıl hakaret ettiğinizi Ferit Avni Sözen'e 17 sene mahkûmiyet verdirecek ifadelere işkence ile imza attırdığınızı niçin yazmıyorsunuz?" (Apuhan,1993:144).

YASSIADA'NIN GARDİYANLARI

Yassıada'da gardiyan olarak görev yapan her rütbeden subay, sonraki yıllarda da kadrolu birer darbeci olarak ortaya çıkmış şahıslardı.

Recep Ergün, Fahri Özdilek, Teoman Koman ve Akay Şakman. Bu isimlerden Recep Ergun, Erdelhun ile ilgili Yassıada duruşmaları sırasındaki şahitlerden birisiydi. Ergun, 12 Eylül ihtilal yönetiminde Ankara Sıkıyönetim Komutanıydı. Daha sonra Anavatan Partisi'nden Kayseri milletvekilliği ve Mecliste Komisyon Başkanlığı yapmıştı. Milletvekili olmadığı dönemlerde de -ölümüne kadar- Meclise sık sık gelip gitti. Fahri Özdilek de Erdelhun ile ilgili yargılamalar sırasında dinlenen şahitlerden birisiydi. Özdilek, 12 Eylül ihtilalinden sonra Meclis yönetiminde görev aldı. En çok tartışılacak isimler ise Teoman Koman ve Akay Şakman'dı.

"Adada DP'li mağdurlara nezaret edenlerden biri de Üsteğmen Teoman Koman'dır" (Asal,2000). Koman sonraki yıllarda aynı meslekte terfi ederek en üst rütbeye kadar ulaşır ve 28 Şubat döneminin Jandarma Genel Komutanı olacaktır.

Koman ve Şakman o dönem üsteğmen rütbesindeydiler. Bunlardan Koman, general olduktan sonra bir dönem Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı yaptı, Ordu'da en üst rütbelere kadar gelerek Jandarma Genel Komutanlığına kadar yükseldi. Meşhur Susurluk kazasıyla ilgili olarak birkaç kez Meclis Araştırma Komisyonu'na çağrıldıysa da ifade vermeye gitmedi. Emekli olduktan sonra batık bir bankanın yönetiminde bulunmuştu. Yassıada'da DP'lilere karşı eli değnekle gezenlerden birisi olarak ifade edilen son isim, Akay Şakman'ın da en son Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreter Yardımcılığı görevini üstlenmişti.

27 Mayıs darbesinin günümüze yansımalarının da olduğunu söyleyen Emre Oktay, şöyle konuştu: O günlerde cereyan eden meşhur Harbiyeliler yürüyüşünde Şener Eruygur, Tuncer Kılınç, Çevik Bir, Hurşit Tolon, Edip Başer, Çetin Doğan, Yaşar Büyükanıt, İlhami Erdil, İsmail Hakkı Karadayı gibi isimler vardı. Bu isimlerin hepsi daha sonra terfi ettirildi. Ordu içinde geçmişten gelen bir darbeci damar var." (Oktay,2010).

Genelkurmay eski başkanları emekli orgeneraller İsmail Hakkı Karadayı ve Necip Torumtay, Kara Kuvvetleri eski komutanları Kemal Yamak ve Namık Kemal Ersun, Deniz Kuvvetleri eski komutanları İlhami Erdil ve İrfan Tınaz, Yassıada'da görevliydi. Yassıada İrtibat Bürosu Komutanı, Albay Namık Kemal Ersun'du. Teoman Koman, Ada Komutanı'nın sağ koluydu.

Teoman Koman

1956 yılında, Harp Okulundan Asteğmen olarak mezun oldu. Türk Silahlı Kuvvetlerinde çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra 1980-1984 yılları arasında tuğgeneral, 1984-1988 yılları arasında tümgeneral, 1988-1992 yılları arasında Korgeneral, 1992-1996 yılları arasında orgeneral rütbesiyle hizmet gördü. Orgeneral olarak 3. Ordu Komutanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı yaptı. 1997 yılında bu görevden emekli oldu. 29 Ağustos 1988 ile 27 Ağustos 1992 tarihleri arasında Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı yaptı.

29 Mayıs 2012 tarihinde, 28 Şubat soruşturması nedeniyle gözaltına alındı ve daha sonra tutuklanarak cezaevine gönderildi. 14 Aralık 2013'te, İstanbul'da tedavi gördüğü GATA'da öldü.

Yassıada'da Tarık Güryay'a yakın olduğu söylenen ama aslında Ersun'a yakın bir kişi var; Teoman Koman. Darbe sonrasında tevkif müzekkeresi hazırlanıyor, bunlar sanıklara tebliğ ediliyor, sanıklar imza sonrası tutuklanıyor. Koman, topçu üsteğmen. Tutuklamayı yapan grubun başındaki subaydı. (Kalyoncu,2013).

DP'lilerin Yassıada'da yaşadıklarını araştırarak anıları ile birlikte üç kitapta toplayan Oktay, Teoman Koman gibi sonraki dönemlerde kamuoyunun tanıdığı bazı askerlerin görev aldığını tanık ifadelerine dayanarak iddia etmişti. Teoman Koman ise ada komutanı ile birlikte işkencelerde yer aldığı ile ilgili yayınlar konusunda bugüne kadar hep suskun kalmayı tercih etti. (GürsoyİdrisS,2011).

Emine Gürsoy Naskali de Yassıada'nın gardiyanlarından şöyle bahsediyor: Bazı subaylar ve askerî öğrenciler Çengelköy'den gemiye bindirilip Yassıada'ya götürülüyor, orada bir prova yapılıyor. Işık Koşaner, Veli Küçük gibi isimler var bunların arasında. Askerî lise öğrencileri seçilmiş ve figüran olarak getirilmişlerdi. (Naskali,2012).

Savarona'da Kutlama ve Sonrası

Yassıada'nın hâkim ve savcıları, idam kararları açıklandıktan sonra Heybeliada'dan Atatürk'ün Savarona gemisine bindirilip Marmara Denizi'nde gezintiye çıkarıldı. Darbecilerin verdiği 'mahkemecilik' görevini başarıyla yerine getirmişlerdi. Savarona, Cumhurbaşkanlığına tahsis edilmiş bir gemiydi ve protokole tabiydi. İnfaz emirlerini verenler, en üst protokolle taltif edilmişti. Onlar zafer sarhoşu olmuş eğlenirken Hasan Polatkan ile Fatin Rüştü Zorlu 16 Eylül, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1960'ta idam edilmişti.

Adalet Divanında devrin cumhurbaşkanını 'köpek', Başbakanını 'cımbız' yolsuzluğuyla suçlayarak devlet hazinesini zarara uğrattıklarını iddia eden gardiyanlar, acaba görev dışında Yassıada'nın sıkıcı ortamında nasıl vakit geçirebilmektedirler?

Av. Talat Asal, yıllar sonra Güryay'ın emir subayının ağzından bu gerçeği öğrenir. "Ben görev dışındaki zamanı personelin nasıl geçirdiğini sordum. Arif Çakez anlattı: 'Bizlerin zamanı görev başında mutad biçimde geçerdi. Ben haftada bir gün ev iznine çıkardım. Ertesi sabah Heybeliada'ya gelir, Başol'un emrine girer, heyetle beraber Yassıada'ya gelirdim. Kumandanın her akşam sofrası vardı. Bu sofrada onun belirli misafirleri olurdu. Onlara özel yemekler yapılırdı ve kafayı çekerlerdi.

'Haftanın birkaç günü Boğaz'daki bazı yalılara davetli olurdu. Adanın etrafında geceli gündüzlü iki hücum botu nöbet tutar, dolaşırlardı. Deniz Kuvvetleri'ne ait bir hücum botu, adanın rıhtımında, bir jandarma botu da adanın arka iskelesinde bulunurdu. Bazen Deniz Kuvvetleri'ne ait hücumbotuyla, çoğu zaman da Jandarma botuyla davet edildiği Boğaz'daki yalılara giderdi. Ben de kendisiyle giderdim. Bunlar kumandanın şerefine verilen ziyafetlerdi. Ziyafet bitene kadar beklerdik. Bu arada tabii biz de çimlenirdik. Gecenin geç saatlerinde kumandanı ziyaretten adaya getirirdik." (Asal,2000).

Yassıada çevresinde nöbet tutan gemilerden birinde görev yapan astsubay İbrahim Demir'in naklettiğine göre bir gece aniden alarm verilir. Bir yabancı cisim, yasak bölgeye girmiştir. Hücumbotlar bir süre sonra yasak bölgedeki yabancı cismi bulurlar. Bu, bir Karadenizli vatandaşın içinde bulunduğu bir kayıktır. Silahları Karadenizli vatandaşa doğrultan askerlerin komutanı, vatandaşa sorar: Burada ne yapıyorsun? Karadenizli balıkçı kendi şivesiyle cevap verir: Ne yapacağum, balik tutayrum. Bu sırada elindeki birkaç palamutu da gösterir.

Ancak komutan bu cevaptan ikna olmaz. Tekrar sorar: Nereden geliyorsun? Karadenizli bu soruya bir ince mizah katarak cevap verir: Nereden geleceğum. Türkiye'den celeyrum. (Demir,1995).

Neron lakaplı Yarbay Güryay'ın emir subayı Arif Çakez'in anlatacağı daha birçok Yassıada gerçeği vardır. Ancak buna imkân olmaz. Çakez, aradan geçen uzun yıllara rağmen çekinmektedir.

"Emekli deniz astsubayı Arif Çakez'in çekinişinin sebebi vardır. O bunu şöyle açıklar: 'Adadan ayrılmazdan önce bütün görevlileri salonda topladılar. Burada gördüklerimizi, bildiklerimizi hiç kimseye, hiçbir zaman söylemeyeceksiniz. Sizden bildiklerinizi, gördüklerinizi öğrenmek isteyenler olacaktır. Hatta gazeteciler para bile teklif edeceklerdir. Ama siz asla söylemeyeceksiniz. Aksi takdirde bunun sonucuna katlanmak zorunda kalırsınız.' dediler ve bu hususta bizden imza aldılar." (Asal,2000)

İmralı Cezaevi Müdürü Ahmet Acarol ise gerçeği saklamadan anlatmayı tercih etmektedir: İnfazlardan bir ay kadar önce cezaevi savcısı İstanbul Adliyesi'ne çağrılmıştı. Sonuçta kendileriyle yaptığımız görüşmede infazların İmralı Cezaevi'nde yapılacağını söylediler. Dolayısıyla da infaz hazırlıklarına başlanması gerekiyordu. "Askeriyeye cephane yapılıyor" söylentisiyle tabut yapılmaya başlandı. Ve infaz sehpaları hazırlandı. "Zeytin ağacı dikeceğiz" diye dikkat çekmesin diye 80 küsur mezar kazıldı. Beş tane sehpa hazırlandı." (Birand,1999:221).

BİR ATLAMA TAŞI: YASSIADA MAHKEMESİ

Darbeciler, Yassıada Mahkemeleri ile birlikte önce İnkılap Mahkemeleri kurmuş ama bu mahkemelere sonradan üye atanmadığı için faaliyete geçmemiştir.

MBK üyelerinin adlarının açıklandığı gün, özel bir madde ile Menderes ve arkadaşları için idam kararı verecek olan Yüksek Adalet Divanı kuruldu. Bu arada Heybeliada'daki bir otel, hakimler için kiralanıp lojman haline getirildi. Ve bu bölgeye giriş ve çıkışlar yasaklandı.

Yüksek (!) Adalet Divanı

Yargılamayı, görev ve yetkileri adı geçen 1 Numaralı Kanun'da belirlenmiş olan "Yüksek Adalet Divanı" isimli özel mahkeme yapmıştır. Halkın "Yassıada Mahkemesi" olarak belleyip andığı bu mahkeme, ilga edilen 1924 Anayasası'ndaki Dîvân-ı Âlî (Yüce Divan) yerine, 16.6.1960 tarihli Geçici Kanun'la kurulmuştur.

Mahkeme; cumhurbaşkanı, meclis başkanı, başbakan, bakanlar, milletvekilleri, genelkurmay başkanı ve 6. maddedeki ifadesiyle "bunların suçlarına iştirak eden" yani, bu iddia ile Yassıada'ya sevk edilecek herkesi yargılayacaktı. Mahkeme "Adli 'idari ve askeri kazalara mensup Hâkimler arasından Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine MBK'ce seçilip atanmış" kişilerden müteşekkildi. Yüksek Soruşturma Kurulunun hazırlık tahkikatına dayalı olarak yargılama yapacaktı. Kararları kesindi, ancak idam kararları MBK'nin tasdikine sunulacaktı.

Başkanlığa Yargıtay Başkanı Recai Seçkin getirilmiştir. Ancak Seçkin, görevin ağırlığından ürkerek geri çekilme isteğini Komiteye bildirmiştir. Seçkin'den boşalan yere Salim Başol getirilmiştir.

14 Ekim günü, sanıkların askerler arasında salona alınmaları ile davalar başlamıştır. 1 başkan, 8 asil ve 6 yedek üyeden teşekkül eden Yüksek Adalet Divanı(!)nda görevlendirilen şahıslar şunlardı:

Başkan-Salim Başol: 1905 Yozgat doğumlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1928 mezunu. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığından, Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) 1. Ceza Dairesi Başkanlığına gelmiş. 7 yıldır bu görevdeyken kısa bir müddet Yüksek Soruşturma Kurulunda görev yaptıktan sonra Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına tayin edilmiş. Böylece hem ilk tahkikatı yapan heyette hem de nihai kararı veren heyetin başında bulunması, tartışma konusu yapılacak hususlar arasında yer almıştır.

Üyeler-Ferruh Adalı: Temyiz 4. Ceza Dairesi Başkanı. Sonradan hastalanarak Divan'dan çekilmiş ve bu sebeple nihai kararlara iştirak etmemiştir. Selman Yörük ve Abdullah Üner: Temyiz azaları. Ferruh Adalı ile bu ikisi, Salim Başol'un katılmadığı duruşmalara başkanlık etmişlerdir. Hıfzı Tüz ve Cahit Özden: Devlet Şûrası (Danıştay) azaları.

Hâkim General Rıza Tunç: Askeri Temyiz Başsavcısı. Hâkim Yarbay Nahit Saçlıoğlu ve Hâkim Yarbay Hasan Gürsel: Askeri Temyiz azaları.

Yedek üyeler-Vasfi Göksu ve Adil Sanal: Temyiz azaları. Ali Doğan Toran ve Nahit Hatiboğlu: Devlet Şûrası azaları. Hâkim Albay Kemal Gökçen ve Hâkim Yarbay Mehmet Çokgüler: Askeri Temyiz azaları.

Başsavcı: Altay Egesel. Yardımcıları: Salim Ertem, Fahrettin Öztürk, Avni Yurtsever, Faruk Siret Değermen, Orhan Erdoğan, Niyazi Kırdar, Ahmet Bayrak, Hâkim Binbaşı Süleyman Taşar, Hâkim Yüzbaşı Necdet Darıcıoğlu, Hâkim Yüzbaşı Servet Tüzün, Hâkim Yüzbaşı Turgut Lüleci.

Başsavcı ve yardımcıları Yüksek Soruşturma Kurulu Üyeliğinden, İddia Makamına tayin edilmişlerdi.

Metin Toker, Akis dergisinde "Yassıada Mahkemesi bir suçluluk aramayacaktır. Ceza ve miktarını tayin edecektir." (İmre,1976:353) diye yazarak Mahkemenin gerçek misyonunu ortaya koymuş oluyordu.

Yassıada Divan Başkanı Salim Başol

1928 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 1930 yılında, Niksar hâkimliğine atanarak hâkimlik mesleğine başladı. Sonra değişik illerde ceza hâkimliği, Ağır Ceza Mahkemesi Üyeliği ve Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı (İstanbul) yaptıktan sonra 10 Kasım 1949 tarihinde Yargıtay Üyeliğine ve 18 Aralık 1954 tarihinde Demokrat Parti hükümeti tarafından Yargıtay İkinci Başkanlığına atanmıştır. Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanı iken 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Milli Birlik Komitesince Yassıada Yargılamaları'nda kurulan Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına atanmıştır.

Yassıada Mahkemesinin Demokrat Partili 15 kişiyi idama mahkûm edip Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam edilmelerinden sonra Yargıtay'a dönmüştür. Yargıtay Büyük Genel Kurulunca 2 Mayıs 1962 tarihinde Anayasa Mahkemesi asıl üyeliğine seçilmiş, 14 Temmuz 1970 tarihinde emekliye ayrılmıştır.

14 Temmuz 1905 tarihinde Yozgat'ta dünyaya gelen Salim Başol, 93 Harbi'nde Kafkaslardan göç edip Kars'a yerleşmiş bir ailenin, Şöhret ve Şevket çiftinin çocuğuydu. Ancak gazeteci-yazar, DP milletvekilliği yapmış ve Yassıada'da 4.5 ay tutuklu kalmış Turhan Dilligil, Adalet gazetesinde yazdığı bir hikâyede, aslen Çingene olan Yozgatlı bir eşkıyadan bahsetmiş, Başol da bu yazıya binaen kendisine hakaret davası açmıştı. Yani onun Çingene olduğunu iddia ediyordu.

Dilligil, davayı kaybetmesine rağmen seneler sonra kendisine sorulan bir soruya "Salim Başol'la mahkemelik oldum, ama yalan yazdığım için değil, hakaret ettiğim iddiasıyla... Bugüne kadar kimse, 'Yalan yazdı, yazdıkları asılsızdır.' diye iddiada bulunmamıştır." cevabını vermişti. (Dilligil,1988:96)

Başol, 1945 yılındaki Tan Olayları sebebiyle görülen davada Zekeriya ve Sabiha Sertel'e 'hükûmetin manevi şahsını tahkir' suçundan birer yıl ceza verdi.

Salim Başol, 1949 yılında da Yargıtay üyeliğine getirilerek Ankara'ya taşındı. Bir yıl sonra, 14 Mayıs 1950'de, Başol ile yolları Yassıada'da kesişecek olan Adnan Menderes, Türkiye'deki tek parti idaresine son vererek iktidarı devralmıştı. Başol'un kayınpederi Yusuf Karslıoğlu da bu seçimlerde Yozgat'tan DP adına Meclise girdi. Başol, 1954 seçimlerinden sonraki ikinci Menderes döneminde Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ tarafından Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanlığına atandı. O zamanlar bu atamaları, bakanlar yapıyordu.

Başol, darbeden bir buçuk ay önce Adalet Bakanlığına getirilen Celal Yardımcı'yı 'Siz bu makama en layık kişisiniz' diye telgrafla tebrik etmiş biriydi de aynı zamanda. (Kalyoncu,2010).

Aynı Başol, darbeden sonra birden başka bir kimlikle ortaya çıkıvermişti. 27 Mayıs'ın sevinçle karşılandığı belli sayıdaki evlerden biri de Başol ailesinin Ankara'daki evi idi.

Salim Başol, bu sevincinin karşılığını Millî Birlik Komitesi tarafından Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına getirilerek kısa zamanda alacaktı. Kendi ifadesine göre onu bu görevi teklif eden, Prof. Dr. Naci Şensoy'du.

Başol, Adalet Bakanı Amil Artus'un teklifini kabul ederek 3 Ekim 1960'ta resmen Divan Başkanlığına atandı. Hâkimlik hayatında İstanbul Ağır Ceza üyesi ve başkanlığı ile Yargıtay'daki görevleri süresince çokça idam cezası onaylamış olan Başol, bunların sayısını hatırlamadığını söylüyordu.

Yassıada Mahkemelerinin Başkanı Salim Başol, "Sizi buraya tıkan güç böyle istiyor." sözüyle hatırlandı yıllarca. MBK üyelerinin '60'tan aşağı idam kararı verirseniz gayrimeşru oluruz, 59 kişi bizi meşru kılmaz' dediği Yüksek Adalet Divanı Başkanı Başol, sonradan kukla hâkim olarak anılacaktı. (Kalyoncu,2010).

Adalet Divanının bundan sonra yaklaşık bir yıl sürecek Yassıada duruşmaları, Başol'un kendine has "Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerini aldılar. Müdafiiler haaazır." telaffuzu ile başlayacaktı.

Yassıada mahkeme ve kararları, hukuk tarihi açısından kara leke olarak tarihe geçmişti. Hele mahkeme sürecinde yaşananlar, artık tarihe mal olmuştu. Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol, yargıçlıktan başka bir tavır sergiliyor; azarlıyor, söz hakkı vermiyordu sanıklara. Savunmaların uzamasından da şikâyetçi oluyordu. Adnan Menderes'e "Bizim burada boş laf dinleyecek vaktimiz yok." diyecekti. Yine Menderes'e "Bunları bırakın, zorlamayın kendinizi." diyebiliyordu mesela. Menderes'in avukatı Talat Asal'a "Sizi susturmak için başka ne yapmalı?", Zeki Eratman'a "Kâfi. Susmazsanız sustururum.", Hasan Polatkan'a, "Boş sözler bunlar, boş." diye hitap ediyordu. Ortaya çıkan kayıtlarda bunlara benzer, Başol'un tarafgirliğini ispat eden onlarca söz vardı. Beğenmediği şahide bile "Sen yalancı şahide benziyorsun." deme cüretini sergiliyordu.

Yargılamalar esnasında, Başol'un sert tutumu karşısında Lütfi Kırdar gibi kalp krizi geçirerek vefat edenleri hatırlatmaya gerek yoktu. En temel savunma hakkını tanımayıp sanıklara karşı böyle konuşabilen bir hukuk adamının dilinin altındaki baklayı çıkarması da şaşılacak bir şey değildi aslında. O bakla ne miydi? Salim Başol dendiğinde akla ilk gelen, Yassıada yargılamaları sürecinde **DP Milletvekili Samet Ağaoğlu'na sarf ettiği "Sizi buraya tıkan güç böyle istiyor!" sözü, yargılamaların ne şartta yapıldığının ispatı idi.**

CHP'nin haksız elde ettiği malların müsaderesine dair 1950-54 arasında çıkan kanunlarla ilgili sorguda söz alan Samet Ağaoğlu, "Bu kanunun o zaman lehinde olduğumuz ve bu hususta oy kullandığımız için mi muhakeme ediliyoruz, yoksa bu konu diğer bir davanın bağlantısı mıdır? Eğer yalnız bu kanundan dolayı muhakeme ediliyorsak, o hâlde bu mevzuda yalnız değiliz, bizimle beraber kanuna oy verenler vardır.

Kanunun sözcülüğünü yapan Fethi Çelikbaş'ın (Encümen-i Daniş'te adı gündeme gelen, önce DP sonra CHP milletvekili) yükünü ben neden çekeyim?" deyiverdi. Duruşma salonu bir anda buz kesti. Başol, bir an tereddüt etse de şu sözleri ağzından kaçırmıştı bir kere: "Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor…" Sonrasında toparlamaya çalışıp darbe zamanında milletvekili olanların Yassıada'da bulunduğunu söyledi ama söz ağızdan çıkmıştı bir kere.

Yassıada Komutanı Albay Tarık Güryay, darbeden 25 sene sonra, 6 Ocak 1985 tarihinde verdiği röportajda "…Bir gün Millî Birlik Komitesi'nin iki üyesi Mucip Ataklı ile Suphi Gürsoytrak öğlen yemeğe geldiler, dediler ki 'Yemeği senin odanda yiyeceğiz.' Mahkeme Başkanı Salim Başol'u da çağırdık ve dördümüz yemek yedik. Yemek yerken bunlar konuyu açtılar ve Salim Başol'a dediler ki: **'Reis Bey, kararlarda 60'tan aşağı idam kararı verirseniz biz, yani MBK gayrimeşru oluruz. Yani 59 kişi bizi meşru kılmaz.**" (Kalyoncu,2010).

Gazeteci-yazar Avni Özgürel, Anlayış dergisinde Salim Başol'un sonraki yıllarda yaşadığı manidar bir olayı şöyle anlatıyor: Olay Ankara'da Ulus semtindeki bir sebze halinde yaşanmıştır: "Başol mahkeme ve malum infazlardan yıllar sonra bir gün evine erzak almak için gelmiş oraya. Dükkânlardan birinin önünde durup domates almak istemiş. Önce ona dikkat etmeyen manav kese kâğıdına doldurmuş domatesleri ve tam tartıya götüreceği sırada yüzüne bakmış müşterinin. Unutulacak bir sima değildi Başol'unki. Manav tanıyınca Başol'u 'Domates yok' deyip kese kâğıdını boşaltıvermiş sandığa. Ses çıkarmadan uzaklaşmış oradan birkaç yıl öncesinin astığı astık kestiği kestik hâkimi." (Özgürel,2010).

Salim Başol, 14 Temmuz 1970'te yaş haddinden Anayasa Mahkemesi üyeliğinden de emekli olunca iyice unutulmuştu.1986'da verdiği röportajda, Yassıada'da nasıl karar verdiyse o gün de yine aynı idam kararını vereceğini söyleyen Başol, 28 Şubat 1990'da öldü. Başol, zamanın SHP milletvekilleri Onur Kumbaracıbaşı, Kamer Genç ve Ankara Emniyet Müdürü Mehmet Ağar gibi isimler tarafından uğurlanmıştı. (Kalyoncu,2010).

Üç infazda da görevli bulunan asker Muzaffer Erkan'ın naklettiğine göre; "Salim Başol, makamının adamı değildi. Çünkü Salim Başol, adaya her defasında çeşit çeşit kadınlarla geliyordu. Başsavcı Altay Egesel, aşüfteleri İstanbul'dan ayarlıyordu. Başol'un özel kamarasında adaya getirdiği bu kadınlar, mahkeme salonunda her yere oturabiliyorlardı." (Zengin,2012).

Yassıada Başsavcısı Altay Egesel

1923 yılında Susurluk'ta doğdu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten (1937) sonra Ankara'nın Balâ ilçesinde sorgu yargıcı olarak göreve başladı. Daha sonraki yıllarda Yargıtay Başsavcı yardımcılığı ve İzmir Cumhuriyet Savcılığı yaptı.

27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra Yargıtay üyeliğine seçildi. Milli Birlik Komitesince Yüksek Soruşturma Kurulu üyeliğine, daha sonra da bu görevin bir devamı olarak Yüksek Adalet Divanı Başsavcılığına getirildi (1960).

Divanın Yassıada'da yaptığı yargılamalarda, Demokrat Parti (DP) iktidarı sorumlularından 228 sanık hakkında idam isteğinde bulundu. **Yalnız Celâl Bayar hakkında üç, Adnan Menderes hakkında da yedi kez idam isteğinde bulunmuştu.** Altay Egesel, Yassıada duruşmaları bittikten sonra Yargıtay Birinci Ceza Dairesi üyeliğine (1961) döndü. 1985'te öldü.

……..

Hadi Uluengin, Yassıada Başsavcısını şöyle anlatıyor: Pespaye savcı Altay Egesel'in "Bebek Davası" sırasında "delil" (!) diye mahkemede kadın donu sallamasına artık dayanamayan pederim "Rezaletin bu kadarına da pes" diyerek bağırmıştı. (Uluengin,2010).

İdamdan biraz önce Başsavcı Egesel odaya geldi ve "Ya Menderes, gördün mü nerelere kadar düştün!" dedi. Ölüm fermanını okuyup "İşte Menderes, ölüm fermanın yakanda!" demişti (Zengin,2012).

Bayar ve Menderes'in asılacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Üçüncü sırada ise Ahmet Hamdi Sancar vardı. Çünkü darbeyi gerçekleştiren cuntacılar, DP hükümetinin anayasayı defalarca çiğnediğini, son olarak da Tahkikat Komisyonunu kurmakla anayasayı tümden ihlal ettiğini öne sürüyordu. Komisyon Başkanı Sancar'ın şansı yok görünüyordu. Başsavcı Altay Egesel'in iddianamesinde Sancar'la ilgili suçlama şöyleydi: "Ahmet Hamdi Sancar'ı lise ve üniversite yıllarından beri tanırım. O kötü ruhlu ve gaddar bir insandı. 1954'te Meclis'e girdiğini öğrendiğimde Türk yargı sistemi adına büyük mutluluk duymuştum. Türk adliyesi artık Sancar gibi gaddar ve başarısız bir hukukçudan kurtulmuştu. Vatanperver ordumuz idareye el koymasaydı TBMM üstü yetkilerle donatılmış olan Tahkikat Komisyonu reisi olarak ülkemizi uçuruma atmaktan başka bir şey yapmazdı. Anayasayı ihlal suçundan ötürü 146-1 maddesi gereği idam edilmesi…" **Oysa Egesel, Sancar'ı yakından tanıyordu. Bursa Erkek Lisesi'nden beri arkadaşlıkları vardı. "Darbeden önce Yargıtay üyesi olabilmek için defalarca evi aramış ancak Sancar'ı bulamamıştı."** (Gürsoy,2013).

Demokrat Parti mensuplarının yargılandığı "Yassıada Mahkemeleri" ise yargı tarihimizde ve belki de tarihimizde bir kara mahkemelerdir. Biz acı içinde o mahkemeleri radyodan izliyorduk. Mahkeme Başkanı Salim Başol ve Savcı Altay Egesel, milletimizin vicdanında yargılandılar ve mahkûm edildiler. "Sanıklar getirildiler, bağlı olmayarak yerlerini aldılar..." diye başlayan duruşmalar, yargılamadan çok bir gösteri niteliğindeydi. Sanıklar uydurma suçlarla yargılandılar. Menderes, "Bebek Davası"; Bayar, "Köpek Davası" gibi davalarla halkın gözünden düşürülmeye çalışıldı. Olmadı. Tam tersi sonuçlar verdi. Başka şartlarda "evlilik dışı ilişkileri" hoş görülmeyecek Menderes, o davalardan bile halk vicdanında yüceltildi. Dürüstlüğü konusunda kimsenin kuşku duymadığı Bayar'ı "Köpek Davası'yla yıpratmak mümkün olmadı. Demokrat Parti'nin iktidardan gitmesine sebep olan darbenin perde arkasında, sanayileşmek isteyen ama bu konuda Batı'dan ümidi kesen Menderes Hükümeti'nin Sovyetler Birliği'ne yönelmek ve oradan destek aramak çabalarının olduğu, öteden beri söylenegelmiştir. İşin ilginç yanı, Demokrat Parti'yi demokrasi karşıtı olarak suçlayıp darbe yapanlar, demokrasiyi ve hukuku hiçe sayan bir yönetim kurmuşlardı." (Zeybek,2014:24).

Yassıada'nın Tanığı Hüseyin Nail Kubalı

Hüseyin Nail Kubalı, 1903 yılında Niğde'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalıştı ve bir süre, buranın dekanlığını yürüttü. Yassıada yargılamalarında, DP ve Menderes aleyhine 8 saat süren tanıklığı ile bilinmektedir. Bu tanıklık için görevli gittiği ABD'den getirtilmiştir. Tanık olarak verdiği ifadede görgüye dayalı tanıklık değil, bilirkişi gibi konuşmuştur. Mahkeme heyeti de bu tür ifadeyi 8 saat dinlemiştir. 1961 Anayasası'nı hazırlayan komisyonda yer aldı. 21 Ekim 1977'de Cumhuriyet Senatosunda cumhurbaşkanlığınca seçilmiş üye olarak görev yapmıştı.

Mağdurların avukatlarından Ferruh Bozbeyli, Kubalı'nın halini şöyle anlatıyor: Prof. Kubalı olayı hiç görmemiş, Amerika'dan getirmişler.

Şahitlik ediyor. Eliyle bütün Demokrat Partilileri gösteriyor, "Hakim Bey" diyor, "Bu adamlar, hani bir hayvan vardır, kurda bağıra bağıra gider, bunlar da öyle gittiler." (Bozbeyli,2009:113).

TBMM eski Başkanı İsmail Kahraman, Hüseyin Nail Kubalı ile öğrencilik yıllarından tanışmaktadır. Kubalı'nın kendisine şöyle dediğini naklediyor: "Yıllar sonra gördüm ki aslında o anayasayı hazırlayan 18 kişi olarak sadece kendimiz için bir anayasa yapmıştık. Meğer başka bir Türkiye varmış. Bunu ifade etmeye başladığımda üniversitede beni odaya almadılar." (Öztürk,2011).

Prof .Dr. Burhan Kuzu da Kubalı'dan şöyle bahsediyor: "O gün ifade veren Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, kürsüde hocamdı. Olayın üzerinden 10-15 yıl geçmişti, kendisine 'Hocam ben o dosyayı inceledim, Yassıada dosyasında bir şey yoktu.' dediğimde, etrafına bakınıp bana, 'Çocuk biz onları katlettik.' dedi. Sonra Son Havadis Gazetesi'nde yazılar yazdı. Yapılan yanlışları anlattı. Bunun üzerine sol kesim onu aforoz etti. 'Sen nasıl böyle döneklik yaparsın.' diye. Vefat ettiğinde bu yüzden cenazesine bile gitmediler." (Kuzu,2012).

Sorgulamalar/Soruşturmalar

MBK'nin kabul ettiği 1 Numaralı Kanun (Geçici Anayasa)'un 6. maddesine göre hazırlık tahkikatını yapmak üzere bir Yüksek Soruşturma Kurulu kuruldu. 7 Temmuz 1960'ta Ankara'da çalışmaya başlayan bu kurul, işleri süratle bitirebilmek için birtakım komisyonlar, alt komisyonlar kurdu ve böylece yargılama süreci başlamış oldu.

Yassıada hazırlık soruşturmaları daha önce başlamış, baskı ve terör sürecinin bir devamı olmaktan başka bir fonksiyon icra edememiştir. Darbeciler, DP iktidarında cereyan eden bazı olaylara göre soruşturma komisyonları oluşturmuşlar ve sorgularını buna göre yapıyorlardı.

DP'li 402 milletvekilinin **sorgulanması** bir ay içinde yapıldı. Savunma hakkı sınırlandı. Neden suçlandıklarını bilemediler, haklarındaki iddialara cevap vermeleri mümkün olmadı. İddianamenin incelenmesi için DP'lilere zaman bırakılmadı.

Yüksek Soruşturma Kurulunun görevlerini, 27 Mayıs Darbesi'ni yöneten MBK üyesi Celal Madanoğlu tebliğ etmişti. 7 gruba ayrılan kurulun; İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da DP aleyhine belge elde etme ile sorumlu olduğuna işaret eden Koç, "2 bine yakın doküman elde ettiler. Büyük bölümü İstanbul'dan idi. Çünkü pek çok olay burada vuku buldu. Yüksek Soruşturma Kurulu mahkeme esnasında da etkindi. Halen kanıt arıyordu. Kurulun üyeleri, devamlı MBK'nin irtibat bürosu ile yazışıyordu. Üyeler, büro başkanına her yazdığı mektubun sonunda 'arz ederim' ibaresine yer veriyordu." (Koç,2013).

Soruşturma Kurulundan Yassıada'ya 19 dava dosyası sevk edilmişti. Bunlar şunlardı:

1. **Köpek Davası (14 Ekim-24 Ekim, 4 celse):** Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Tarım Bakanı Nedim Ökmen hakkında. Afgan Kralı'nın Bayar'a hediye ettiği tazıyı, hayvanat bahçesine zorla satmaktan mahkûm oldular.

2. **6-7 Eylül Olayları Davası (20 Ekim-5 Ocak, 2 celse):** 1955'te İstanbul'da Kıbrıs anlaşmazlığı dolayısıyla Rumlara ait işyerlerinin tahribi olayları vesilesiyle halkı ayaklanmaya azmettirmek, cana ve mala zarar verilmesine sebebiyet isnadı ile C. Bayar, A. Menderes, F.R. Zorlu, F. Köprülü ve başkaları hakkında. Bayar ve Köprülü dahil 6 beraat, gerisi mahkûmiyet.

3. **Bebek Davası (31 Ekim-22 Kasım, 7 celse):** A. Menderes ve Dr. Fahri Atabey hak. Sonuç: Beraat.

4. **Vinileks Şirketi Davası (4 Kasım-26 Kasım, 5 celse):** Maliye Vekili Hasan Polatkan hakkında. Kanunsuz kredi sağlamaktan mahkûmiyet.

5. **Zimmet Davası (8 Kasım-3 Aralık, 5 celse):** Hayrettin Erkmen ve Zeyyat Mandalinci hakkında Bu iki eski bakan, bir ABD seyahatinden sonra artan yolluğu iade etmemekle itham edildiler. Sonuç: Beraat.

6. **Arsa Davası (11 Kasım-26 Kasım, 3 celse):** Nedim Ökmen hakkında. Karısına ait arsaları yüksek fiyatla devlete satmaktan mahkûm oldu.

7. **Ali İpar Davası (15 Kasım-19 Ocak, 15 celse):** Menderes, Zorlu, Polatkan, Medeni Berk, Ali İpar hakkında. Armatör Ali İpar'a haksız döviz tahsisi isnadı. Sonuç: Döviz Kanunu'nu ihlalden mahkûmiyet.

8. **Değirmen Davası (18 Kasım-3 Aralık, 5 celse):** Ticaret eski Bakanı Sıtkı Yırcalı ve değirmen sahibi Demirkan hakkında. Nüfuz suistimali isnadı. Zaman aşımı sebebiyle dava düştü.

9. **Barbara Davası (21 Kasım-20 Aralık, 6 celse):** Refik Koraltan ve Hasan Polatkan hakkında. Alman mürebbiye veya hemşire Barbara'nın Türkiye'ye getirilmesi ile ilgili olarak Türk Parası'nın Kıymetini Koruma Kanunu'na muhalefetten mahkûm oldular.

10. **Örtülü Ödenek Davası (25 Şubat-2 Kasım, 13 celse):** A. Menderes ve Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur hakkında. Başbakanlık örtülü ödeneğinin kullanılmasında kanuna aykırılık iddiası ile mahkûm oldular.

11. **Radyo Davası (29 Kasım-26 Aralık, 6 celse):** Menderes, Zorlu, Mükerrem Sarol, Emin Kalafat, Celal Yardımcı, Sıtkı Yırcalı, Abdullah Aker, Haluk Şaman ve bir kısım memurlar hakkında. Devlet radyolarından partizan maksatlarla yararlanma, muhalefeti bu haktan mahrum bırakma isnadıyla mahkûm oldular. 1 memur beraat etti.

12. **Topkapı Olayları Davası (2 Aralık-17 Nisan 1961, 24 celse):** Bayar, Menderes, 58 eski bakan, milletvekili ve polis hakkında. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye 4 Mayıs 1959'da İstanbul Topkapı'da suikast tertibi isnadıyla 43 beraat, Bayar ve Menderes dahil 17 mahkûmiyet.

13. **Çanakkale ve Geyikli Olayları Davası (27 Aralık-10 Mart, 11 celse):** Menderes ve Çanakkale milletvekilleri olan üç eski bakan hakında. 19 ve 23 Eylül 1959'da CHP Soruşturma Heyeti olarak gezen iki CHP milletvekilinin seyahat ve hareket özgürlüğünü engelleme isnadı ile mahkûmiyet.

14. **Kayseri Olayları Davası (9 Ocak-20 Nisan, 13 celse):** Bayar, Menderes, 11 eski bakan ve idare amiri durumunda bulunan memur hakkında. 2 Nisan 1960'ta İnönü'nün Kayseri'ye girişini engellemek isnadı ile. 8 beraat, Bayar, Menderes ve diğer üç kişi mahkûm.

15. **Demokrat İzmir Gazetesi Davası (12 Ocak-5 Mayıs, 16 celse):** Menderes, İzmir Valisi, bir kısım memurlar ve DP İzmir yöneticileri hakkında. 2.5.1959'da adı geçen muhalif gazete idarehanesine ve matbaasına toplu tecavüz isnadı ile 8 beraat, 16 mahkûmiyet.

16. **Üniversite Olayları Davası (2 Şubat-27 Temmuz, 52 celse):** 28 Nisan 1960'ta İstanbul ve Ankara üniversitelerinde meydana gelen öğrenci olayları dolayısıyla polis ve sıkıyönetim makamlarınca ateş açılması iddiası ile emniyet, sıkıyönetim görevlileri ve bazı sivil yöneticiler hakkında. 118 kişiden 84 mahkûmiyet, 34 beraat.

17. **İstimlak Davası (17 Nisan-21 Haziran, 13 celse):** Menderes, bazı bakanlar, İstanbul ve İzmir valileri, İstanbul DP yöneticileri toplam 11 kişi hakkında. Kanuna aykırı istimlak ve arsa tahsisinde nüfuz suiistimali isnadı ile Menderes dahil 3 mahkûmiyet, 8 beraat.

18. **Vatan Cephesi Davası (27 Nisan-21 Haziran, 16 celse):** Menderes, Koraltan, bazı bakanlar ve DP genel yönetim kurulu üyeleri hakkında. Vatan Cephesi adı altında DP'ye katılma kampanyası açılması ve bu kampanyanın radyodan duyurulması ile ilgili olarak.

Mağdurların Adada geçirdikleri hazırlık soruşturmaları da evlere şenlikti. Mağdurların bir küçük adada daktilo memurları karşısında fotoğraflarıyla birlikte ifadeleri alınıyor sonra da şahsını, ailesini ve sevenlerini rencide edecek şekilde basına yansıtılıyordu.

Tutanaklara geçmiş ifadelerde, mağdurların hala darbeye ve darbecilere karşı bir direnç içinde oldukları görülünce bu kez başka bir yöntem devreye sokuldu. Işıklı oda. Işıklı odada mağdurlara, mahkemede söylemesi istenilen şeyler telkin ve dikte edilmeye çalışıyordu.

"Yassıada soruşturmalarının ışıklı odasını acaba kim düşündü? Bir kısım konular bir kısım sanıklara neden bu odada, bu şekilde soruldu? Oraya birçok adam götürüldü, polis memurlarından Bakanlara kadar! Bu dekor ile hiçbir ilgisi olmaması gereken hususlar da soruldu, özel hayatın maceraları gibi!

Bir subay sanığı ışıklı odanın bulunduğu küçük binanın kapısına kadar götürüyor, orada başkasına teslim ediyordu. Biraz bekledikten sonra açılan bir kapıdan sanık bir odaya sokuluyor, daha doğrusu gözleri birdenbire açılacak kadar kamaştıran bir ışık deresine atılıyordu.

Bir masanın üstüne konulmuş kuvvetli lambalardan fışkıran ziya sanığı ışıktan bir örtü ile sarıyor, aynı zamanda ampullerin arkasında oturdukları ancak belli olabilenler arasında bir duvar çekiyordu.

Birden sert bir ses 'Yaklaşın, oturun!' diye emir veriyor, sonra sesin tonu hiç değişmeden sanığa öğrenilmesi istenilenleri soruyordu. Bazıları için bu sorgu bir itirafa davet şeklini alıyor, bazıları için de Divan karşısında söylenmesi gerekenleri telkin!" (Ağaoğlu,1972:20-21).

Yassıada'nın ışıklı odasından bir devrin en üst düzey yöneticileri, asker, bürokrat, politikacı ayrımı yapılmaksızın geçirilir. Ne tuhaf ki sorgulamalarda Ada kumandanı Güryay ve savcı Egesel'den başka bir de CHP'li misafir, müşahit sıfatıyla bulunmaktadır: Kim dergisi sabihi Orhan Birgit. Sorguculardan biri de dönemin emniyet polis şube müdürlerinden Ergun Gökdeniz'dir. Sorgulananlara gelince Genelkurmay eski Başkanı Rüştü Erdelhun Paşa ilk sıradadır. Ve sonra diğer şahıslar:

"2- Ethem Yetkiner

3- Cemal Göktan

4- Mehmet Akın

5- Dilaver Argun

6- Adnan Menderes

7- Emin Kalafat

8- Ferit Sözen

9- Kemal Aygün" (Bayar,1999:245).

Soruşturmaların başlaması, mağdurlar için son derece monoton olan Ada'daki hayata, biraz da olsa bazı hareketlilikler getirmişti. Samet Ağaoğlu bu duyguyu şöyle anlatıyor: "Soruşturmalar başlayınca, koğuşumuzda merak ve heyecan gündelik bir hal almıştı. Doğrusu, berberde önümüze düşecek saçımızın rengini merak etmek de, durgun yaşantımıza bir canlılık getirmişti. Kimse, ne zaman, ne için çağrılacağını bilmiyordu. Koğuşa ansızın gelen bir teğmen, falan, filan kişilerin soruşturmaya gitmek için hazırlanmasını bildiriyor ve vakti merhununda -zamanı saati gelincetekrar gelip, adı okunup çağrılanlar, bir teğmen ve iki süngülü er arasında (soruşturmaya) götürülüyordu. Çıplak, boş bir bekleme odasında önceden girenlerin soruşturmaları süresince bekleniyordu." (Ağaoğlu,1972:362).

Mağdurları en fazla zorlayan soruşturma kurullarının başında 1 No'lu Komisyon geliyor, iğneden ipliğe her türlü malvarlığının hesabını soruyordu. "Mahkemeler başlamadan önce Yassıada'nın en önemli iki olayı haksız mal iktisabına ait beyannamelerin hazırlanması ile soruşturmaların yapılması idi! Haksız mal iktisabına ait soruların listelerini ellerine alan eski iktidar adamları şaşkın günler geçirdiler. Neler soruluyordu Allah'ım! İstenilen on yılın değil, bir ömrün hesabı idi! Hem ne şekilde! Evin elektrik, havagazı masrafından eğlence masrafına kadar." (Apuhan,1993:67-68).

Adı konulmamış bazı kurullar ise Ada Komutanı Yarbay Güryay'ın odasında çalışıyor, darbeciler gözlerine kestirdikleri milletvekillerinden bilgi sızdırmaya çalışıyorlardı.

DP'li Muş Milletvekili Gıyasettin Emre, yaşadığı manidar olayı şöyle anlatıyor: "Ben DP'de birçok kanuna muhalefet etmiştim. Buna rağmen Yassıada'da en kötü DP'lilerden biri ben oldum. DP'yi çok müdafaa ettim. Bir gün Tarık Güryay (Yassıada'nın Komutanı) beni odasına çağırttı. Gittim. Baktım sorgu Hâkimi orada. Savcı Egesel ile Hâkim Salim Başol da gelmişler. Odanın girişinde Thomson'lu askerler var. Bizi bir sandalyeye oturttular. Kumandan, 'Ne içersiniz?' diye sordu. Kumandanın 'Ne içersiniz?' sorusuna teşekkür ederek karşılık verdim. Canım çok çay istiyor, uzun zamandır çay içmemiştim, çok da seviyorum, ama şimdi 'Çay istiyorum...' desem, 'Avrupa'dan getirtelim.' diyecek. Israr edince 'Çay...' dedim. Komutan beş çay söyledi. O zaman bana da çay ikram edileceğine emin oldum. Çayları beklerken komutan konuşmaya başladı:

'Siz, son Adnan Menderes kabinesine kırmızı oy vermişsiniz!'

'Evet...' dedim. (Maalesef son kabineye kırmızı oy vermiştim.)

'Birçok kanun teklifinin de aleyhinde olmuşsunuz.'

Yine 'evet' dedim. Komutan devam etti: 'Şunu söyleyeyim; gemisini kurtaran kaptandır. Şarklı halet-i ruhiyesine girmeyin.

Boşuna erkeklik, yiğitlik taslamayın. Siz bu kadar muhalefeti boşu boşuna yapmadınız. Sebebini açıklayınız!'

'Söylemem istenen nedir?' diye sordum.

'Menderes'in, Harp Okulu'nu imha için harekete geçtiğini, fakat buna mani olduğunuzu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapatılmak istendiğini, fakat buna da mani olduğunuzu, Menderes'in diktaya gitmek istediğini, bunu engellemeye çalıştığınızı söyleyin.' dediler.

Odada öyle bir hava var ki, peynir-ekmek ister gibi konuşuyorlar. 'Allah'ım, yardımını lütfeyle' dedim. Ben içimden dualar ederken Egesel 'Bunları söyle, tahliyeni talep edeceğim!' dedi. Başol da söze karıştı: 'Ne mutlu sana ki, kumandan yardımcı oluyor, sana yol gösteriyor.'

Daha birçok dua ettikten sonra kumandana döndüm: 'Muhterem kumandan bey hazretleri' dedim (korkumdan başka türlü hitap edemiyorum). Gerek zat-ı alinizin gerek mahkeme Hâkiminin, gerekse mahkeme başsavcısının hakkımdaki teveccühlerinin devamını çok isterdim. Fakat bunu hemen söyleyeyim ki kimseye iftira etmeyi aklımdan hiç geçirmedim. Şartlar ne olursa olsun iftira etmeyeceğim. Saydığınız hususların hepsi gerçek dışı. Ben bakan bile değilim. Sıradan bir milletvekiliyim. Muhalefet yapmışsam ve o iktidarda kalmışsam, demek ki bunlar kendi gruplarına bile sahip olamamışlar. Nasıl diktatör olurlar? Nasıl bu iftirayı atarım?'

Çayımın yarısını içmiştim ki kumandan: 'Alın bu hergele herifi!" dedi. Beni yaka-paça mahzene götürdüler.'" (Apuhan,1993:73).

Soruşturmalar sırasında müvekkilleriyle görüşmek isteyen avukatlar, eski çağlara ait bazı sahne ve muamelelerle karşılaşırlar.

Savunmaların yapılabilmesi için elbette ki dosyaların, gerek sahipleri gerekse avukatları tarafından incelenmesi şarttı. Ama gelin görün ki bu dosyaların okunması bile mümkün olmamıştı. İncelemeye tabi tutulması ise hiç mümkün değildi.

Başbakan Adnan Menderes, Yassıada'da tutuklu bulunduğu süre içerisinde soruşturma komisyonu tarafından defaatle sorgulandı. Menderes'in ayakkabılarına, çoraplarına yapılan yakın çekimler, elinde buruşuk mendili ile heyet karşısında ifade verirken çekilen görüntüler... Tüm bu kurgular, adeta bu görüntüleri izleyenler üzerinde bir psikolojik baskı oluşturmayı hedeflemiş. Öte yandan görüntülerin tümüne bakıldığında Menderes'e duyulan hıncın büyüklüğü ortaya çıkıyordu. Bayar, sorgulamaları şöyle anlatıyor: "Ancak sorgu müessesesini, bilhassa bunlardan başsavcının yanında toplananların hallerini kaydetmek isterim: Bunların çoğunu sorgu sırasında gördüm, birer Hâkimden ziyade 'külhanbeyi' vasfını taşıyorlardı ve bu çirkin vasıfları ile bana karşı içlerinde vazife görmekten zevk alan insanların hali vardı." (Bayar,1999:30).

Duruşmalar

Ve 14 Ekim 1960 Cuma günü, tarihi Yassıada duruşmaları başlar. Yassıada duruşmaları, 14 Ekim 1960'ta başladı. Yassıada'da oluşturulan ve ilk çalışmasına 14 Ekim 1960'ta başlayan sözde Yüksek Adalet Divanında gerçekleştirilen yargılamalar, 11 ay sürdü. 1033 saat tutan 287 celse yapıldı. Celselerden 5'i gizli idi.

"Bu süre içinde Bayar, Menderes, bakanlar kurulu üyeleri, DP milletvekilleri ve Genelkurmay eski Başkanı Rüştü Erdelhun'un da aralarında bulunduğu toplam 592 sanık hakkında 19 ayrı dava açıldı. Başsavcı bu davalarda 228 sanık hakkında idam cezası istedi. Toplam 202 oturum yapılırken, binin üzerinde tanık dinlendi." (Bayar,1999: 6-7).

Samet Ağaoğlu, ülkenin meşru iktidarını gericilikle suçlayarak deviren ancak duruşmalara Cuma günü başlayan darbecilerin mistik iç çelişkisine dikkat çeker.

"14 Ekim 1960 Cuma! Burada bir nokta üstünde duracağız. Çünkü öylesine bir tezat karşısındayız ki, bu da ancak insan ruhunun mayasındaki esrarlı inanma ihtiyacı diyebileceğimiz hisle anlatılabilir!

Demokrat iktidarı bir yandan da gericilikle, batıla dönmekle suçlandıran İhtilal ve onun Yüksek Divanı 'Cuma' gününün kudsiyetine İlk ve Ortaçağ'ın hükümdar ve kumandanlarından belki de daha büyük değer verdiler. İhtilali o gün yaptılar, mahkemelere o gün başladılar, ayrı ayrı her davanın başlangıcını o güne getirdiler, son kararı da o gün verdiler! "Cuma" İslâm inancına göre mukaddes bir gündür. Atatürk ilkeleri arasında ise bazı günlerin uğur veya şeamet getirdiği yolundaki yarı dini, yarı mistik inanca aykırı herhangi bir hüküm görülmüyordu!" (Ağaoğlu,1972:21-22).

"Her gün Dolmabahçe'den kalkan özel bir vapur, dinleyicileri ve basın mensuplarını sabahleyin Yassıada'ya götürüp akşama geri getiriyordu. Bu suretle duruşmaları 150.000 dinleyici-seyircinin takip ettiği ifade edilmiştir. Duruşmalardan özet halinde bazı bölümler radyoda yayınlanıyordu." (Gökdemir, Öztuna, 1987:12).

Cumhuriyet tarihinin en büyük siyasi davası beş ay süren bir hazırlık soruşturmasından sonra Ekim ayında başladı. Dolmabahçe'de kurulan irtibat bürosu önünde mahkemeyi izlemek isteyenler uzun bir kuyruk oluşturmuştu. Sanık yakınları, gazeteciler, Milli Birlik Komitesi üyeleri, herkes Dolmabahçe vapurunda bir aradaydı. 10 yıllık bir dönem, topyekün bir iktidar, koca bir parti yargılanacaktı.

Albay Tarık Güryay, duruşmaları makam masasından izledi. Hoşuna gitmeyen savunmalara müdahale etti. DP'lilerin yakınları ile görüşmesi engellendi. Sınırlı sayıda izin verilenlerden bazılarından para alındı. Mahkeme salonu, subaylar ve CHP'lilerle dolduruldu.

Duruşmaları izleyecek gazeteciler adaya giderken de Binbaşı Erkanlı onlara refakat eder ve bazı telkinlerde bulunur."14 Ekim'den itibaren duruşmaları izleyecek olan gazetecileri Dolmabahçe'deki caminin yanında Milli Birlik Komitesi Yassıada İrtibat Bürosu'nda topladılar. Hepimizin özel kimlikleri var. İsimlerimiz kontrol edildikten sonra şehir hatlarının bir vapuruna bindik.

Bizi Yassıada'ya götürecekler. Oradaki duruşma salonunu gösterecekler. Bir nevi prova yapılacak. Bu arada, bu özel mahkemenin nasıl, hangi şartlar altında izleneceğini öğreneceğiz. Vapura bindik. Gazetecilerin çoğunluğu Ankara'dan. Çünkü yıllarca Meclis'te konuşmalarını izlediğimiz, bir kısmını yakından tanıdığımız bütün DP milletvekilleri, bakanlar orada. Aşağı yukarı Meclis'in dörtte üçü... Biz Meclis muhabirliği yaptığımız için tümüne yakınının ismini biliyoruz, yüzlerini tanıyoruz.

Vapur Marmara yönüne hareket ettikten sonra Milli Birlik Komitesi üyesi Kurmay Binbaşı Orhan Erkanlı'yı gördük. Bu binbaşı komitenin en nüfuzlu üyelerinden biri. Görünüşü itibariyle de sert ve ciddi bir adam. Orhan Erkanlı vapurun içinde bizi topladı. Bir konuşma yaptı. Defterimdeki notlara göre şöyle diyor: Tenkitleriniz haklı veya haksız olabilir. Tenkit sizin vazifeniz, tahammül bizim vazifemizdir.

Duruşmaları gazeteci gözüyle değil Milli Birlik'çi gözüyle görmenizi rica ediyoruz. Muayyen bir istikamete sevk etmezsek (duruşmaları mı yoksa haberleri mi, pek anlaşılmıyor) bazı tedbirler almak zorunda kalabiliriz. Aleniyetin (açıklığın) birçok riskleri vardır. Bu riskler göze alınmıştır. Türk basınına güveniyoruz." (Bostancı,1987:74).

Nizam ve intizama riayet etmeyen o gün Ada'dan uzaklaştırılacaktır. Mahkeme safahatını halkı heyecanlandıracak şekilde manşetlerle vermek vatanseverlik olmayacaktır. Elbette gazeteci objektif olacaktır, fakat..." (Bostancı,1987:75).

"Orhan Erkanlı'nın sözlerinin bu noktasında bir müdahale oldu. Hepimizden yaşlı olan tecrübeli gazeteci delidolu Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Erkanlı'ya yüksek sesle karşılık verdi. Biz genç gazeteciler Erkanlı'nın hafif tehdit dolu sözleri karşısında ne söyleyeceğimizi bilemezken Nizamettin Nazif, çıkış yaptı. Söylediklerinin basın hürriyetiyle bağdaşmadığını bildirdi.

Nizamettin Nazif'in sözlerini heyecandan not etmemiştim. Ama sahnenin heyecanı zihnimde çok derin bir iz bıraktığı için çok net hatırlıyorum. Bir gazetecinin bir ihtilalciye böyle pervasız çıkışı acaba nasıl sonuçlanacaktı? Orhan Erkanlı sinirlendi, ama karşılık vermedi." (Bostancı,1987:76).

Binbaşı Erkanlı'nın gazetecileri çileden çıkartan bir başka uygulaması da mağdurların fotoğraflarının açık artırma usulüyle satılmasıdır. Bazı gazete ve gazeteciler, bu uygulamaya şiddetle karşı çıkarlar.

Gazeteci Bedii Faik bu olaya tepkilerini şöyle anlatıyor: "Dolmabahçe İrtibat Bürosu'nda açık artırmayla fotoğraf sattılar. Ben bunun iğrenç bir şey olduğunu, son derece ahlaksız bir şey olduğunu yazdım. Beni telefonla tehdit ettiler. Orada üç-beş kuruşu almak için. Tenezzül ettiler." (Faik,200l:55)

Başta Dünya olmak üzere gazetelerin çoğu, bu uygulamayı şiddetle eleştiriyor. Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Milliyet, Tercüman, Vatan ve Yeni Sabah, 12 Ekim 1960 günü uygulamayı protesto eden bir bildiriye imza koyuyorlardı. "Kanunsuz ve garip bir uygulama" olarak nitelenen açık artırma şu cümlelerle değerlendiriliyordu: "Devlet tekelinde tutulan bir hakkın neticesi olarak millete bütününün malı yapılmış bu fotoğrafların bir ticaret ve kâr metaı haline sokulmasını esefle karşılamaktayız."

Bildiriye imza koyan gazeteler 'Bundan böyle bu tarz artırmalara katılmayacaklarını' belirtiyorlardı. Gazetelerin bu deklarasyonuyla MBK karışıyor, özellikle fotoğrafların satılması fikrinin sahibi Orhan Erkanlı büyük tepki alıyordu." (Dursun,2000:77-78).

Yargılanma için Yassıada'daki kapalı spor salonu seçilmişti. Civarda olağanüstü güvenlik önlemleri alınmış, Yassıada alarma geçirilmişti. Dünyada benzeri görülmemiş bir davaydı. Duruşmaların yapılacağı spor salonunun kapasitesi, bin kişilikti. Salonun en geniş bölümleri üniversite mensuplarına, asker yakınlarına, darbe yanlısı basın mensuplarına ayrılmıştı.

Sabah 09.00'da başlaması gereken duruşmalar, 16.00'da ancak başlayabiliyordu. Yassıada'ya dinleyici olarak alınanlar belli insanlardı. "Ben de gideceğim" diyen herkese izin vermiyorlardı. Onların vazifesi demokrat Partilileri rahatsız etmekti. (Bozbeyli 2009:115).

İhtilalin havası, daha sanıklar getirilmeden mahkeme salonuna yayılmıştı adeta. Herkes nefesini tutmuş, aylardır ilk kez kamuoyu önüne çıkacak DP kadrosunu bekliyordu.

Duruşma nihayet başlamıştı. Anayasa'yı ihlal davasında Hakim Başol, "Ethem oğlu Menderes" diyerek Adnan Menderes'i çağırdı. Tutuklandıktan beş ay sonra kendisini savunma fırsatı bulan Adnan Menderes, konuşmasını yapmak üzere sanıklara ayrılan yere doğru yöneldi, başta mahkeme heyeti olmak üzere soruşturma kurulu üyelerini nezaketle selamladı.

"Pek muhterem Başkan ve Yüce Divan, muhterem yüksek iddia makamı... Müdafaamda tekrarlar, hatalar ve dil sürçmeleri olursa mazur görmenizi son derece istirham ederim..." diyerek gayet nazikçe bir cümleyle sözlerine başlayan Menderes'i dinleyen mahkeme heyeti, sanki biraz şaşırmış gibiydi. Menderes, konuşmasını şöyle sürdürüyordu:"Dört-beş aydan beri tamamıyla tecrit vaziyetinde bulunuyorum. Ve tek bir odanın içinde ve günün 24 saatinde her saat değişen bir nöbetçi subayın nezareti altında hiç kimse ile konuşmak imkânı mevcut olmamak şartı ile yaşıyorum. Bu itibarla konuşma takatim hakikaten zaafa uğramış bulunuyor... Arzum şudur ki; bana imkân verecek, moralimi ve rahatsızlığımı düzeltecek bir rejimin tatbikini talep ediyorum.Nöbetçi subay bey ile bir kelime dahi konuşmaya mezun değilim... Hiç kimseyle konuşmamak ve 24 saat karşı karşıya bulunmak tahammül edilemez bir şeydir." (Kılıç,2010).

Menderes, kısa bir girişten sonra kendisine yöneltilen suçlamalara cevap vermeye çalışıyordu. Ezikti, en çok haklı olduğu konularda bile suçlamalara nazikçe cevap veriyor, hakimin azarlamaları karşısında çoğu zaman sessiz kalmayı tercih ediyordu.

Savcının suçlamalarına ise **"Efendim, doğrusunu izah edeyim."** diyerek başladığı sözleri, sık sık hakim tarafından kesiliyordu. Menderes'in konuşması, içinde bulunduğu ruh halini çok iyi yansıtıyordu: "Anayasa'yı ihlal"adıyla anılan bu davanın aslı ve esas mahiyeti yüksek malumları olduğu üzere siyasidir..."

Menderes, oldukça masum ve mahzun görünüyordu. Menderes'in kibar ve ricacı tutumunun nedeni ise adalete olan inancıydı. Hakimlerin vicdanına güveniyor; her savunmasını, "Bunları yazılı olarak yüce heyetinize sunacağım." diyerek bitiriyordu. Ama davanın son günü olan 15 Eylül 1961'de açıklanan kararlarda adalet yoktu. (Kılıç,2010).

Duruşmalara gazeteci olarak katılan Altan Öymen, o anlara şöyle şahitlik yapıyor: "İlk duruşmayı hatırlıyorum. Çok dramatik bir olaydı. Kısa bir süre önce mecliste seyrettiğimiz, meclisin çok büyük bir kısmını teşkil eden milletvekilleri oradaydı. Yani muhalefet bir kenara bırakılırsa neredeyse meclis oradaydı. Salona onar onar getirtiliyor ve yerlerine oturtuluyorlardı. Dinleyiciler arasında tanıdık bakıyorlardı. Akrabaların bir kısmına da müsaade edilmişti. Bir hüzün duyduğumu hatırlıyorum. Yadırgadığımı ve 'Keşke olmasa böyle şeyler' diye düşündüğümü hatırlıyorum. Yassıada'da bir numaralı sanık Celal Bayar'dı. En ön sırada, en başta oturuyordu. Elinde kasketi vardı. Son derece şık ve sakindi." (Birand,1999:206).

Yassıada'da bir çadır kurulmuştu. Çadırın içine binlerce dosya doldurulmuştu. Sadece ve sadece haftanın çarşamba günleri, izin verildiği takdirde; Yassıada'ya gidilebilir, avukatlar müvekkilleriyle ancak yarım saat görüşebilirlerdi. Bayar'la Menderes hariç, bir tel örgünün bir tarafına itham edilenler sıra sıra dizilirlerdi, diğer tarafta da avukatlar vardı. Herkes sesini duyurmak için nefes tüketir. O arada avukatlar ve müvekkiller, o gürültü içinde ne duyabilirler ne anlayabilirlerse hepsi işte o kadardır. Yani avukatla müvekkil arasındaki görüşme ilişkisi bu kadarcıktır.

Bu yarım saatlik görüşme süresinden sonra güya dosyaları inceleme imkânı avukatlara verilmiştir. Menderes'in Avukatı, Av. Talat Asal bu vahşi çadır tiyatrosunu şöyle anlatıyor: "Onlarca avukat çadırı doldurur, dosya aramaya başlar. Binlerce dosya arasında kendi dosyanızı bulacaksınız... Çadırın içinde masa yok, sandalye yok. O kalabalıkta dosyayı inceleyeceksiniz. Not bile tutamazdık. Hatta avukatların tuttukları notları da görevliler ellerinden alırlardı." (Asal,2000).

Müvekkili Menderes ile birkaç subayın nezaretinde görüşmeye çalışan Av. Talat Asal, not alma hakkının olmadığını yapılan uyarı üzerine anlar. "Sıra asıl meseleleri konuşmaya gelmişti. Çantamı yerden aldım. Masanın üzerine koydum. Çantamda açılmış olan davaların dosyalarına ait bilgiler, belgeler vardı. Bunları anlatıp notlar alacaktım.

Aniden bir subay, 'Çantayı niye açıyorsun?' diye sordu. Sebebini söyledim. 'Hayır, o çantayı kapat, not alman, dosyaya bakman yasak!' dedi.

Yani davalar boyunca not almamız bile yasaktı. Bir keresinde tuttuğum ufak-tefek notları elimden almışlardı. Rahmetli bütün hak ve hürriyetlerinden yoksun kılınmıştı. Haber alma özgürlüğüne sahip değildi. Gazete okuması yasaktı. Radyo dinlemesi de yasaktı. Yani tutuklandığı andan itibaren dünya ile ilişkisi tamamen kesilmişti.

Bana, 'Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu meri midir?' diye sordu. Yani yürürlükte mi? İki maddesinin değiştiğini söyledim. Redd-i Hâkim talebinde bulunmak yani Hâkimlerden birini ya da heyeti reddetmek imkânsız hale getirilmişti. Ayrıca davanın uzamasına neden olacak tevsi-i tahkikat talebinde bulunmak da artık mümkün değildi." (Asal,2000).

Rahmetli Menderes, bütün olacakları sanki hissetmişti. "Anladım" dedi. Yarım saat geçmişti. Rahmetli biraz daha süre istedi.

Kabul etmediler. Ayrıldık. Av. Asal, yıllar sonra yayınladığı hatıratında tüm bu yaşadıklarına bir gönderme yaparak sorar. "Şimdi soruyorum: 1960 sonrasından bugünlere değin, hangi teröristin, hangi vatan haininin savunma avukatı ve kendisi böyle bir rezaletle karşılaştı?" (Asal,2000).

Daha ilk celsede avukatlar, darbe hukukunu cesaretle sorgularlar. İşte Yassıada'dan her türlü baskıya rağmen tarihe geçecek savunma örnekleri: Celal Yardımcı'nın avukatı Orhan Arsal söz aldı ve Yassıada Mahkemelerinden hafızalarda kalacak ilk çıkışı yaptı: "...Etrafta silah doludur. Biz mahkemelerde silah görmeye alışmış insanlar değiliz. Silah gölgesi altında müdafaa yapmaya alışık değiliz..." Tribünlerde bir uğultu yükseldi!

İkinci çok önemli çıkışı Adnan Menderes'in avukatı Burhan Apaydın yaptı. Bu, davanın belkemiği olan hukuki tezin daha ilk celsede ortaya atılması demekti: "Şimdiye kadar ne siyasi tarihimizde ve ne de adli tarihimizde seçim yolu ile iş başına gelmiş kanun yapıcı organın kaza kuvveti karşısında muhakeme edilmesi görülmemiştir. Bu ilk defa olmaktadır.

Bu dünya hukuku bakımından da çok ehemmiyet taşımakta, dünyanın dikkatini ayrıca üzerimize çekmektedir. Savcının bu bakımdan da insan hakları prensiplerine saygı göstermesi lazımdır. Halbuki bir yandan kendi savunacağımız kimselerle görüşemiyoruz, bir yandan da radyoda 'Yassıada Saati' diye mahkemeler üzerine tesir edecek yayınlar yapılıyor. Bunu da durdurmak icap eder." (Ağaoğlu,1972:29)

Demokrat Partililerin yargılandığı ilk dava "Anayasa'yı ihlal davası"ydı. Bu davada; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan başta olmak üzere 400'ün üzerinde sanık yargılandı.

Bir başka dava Afgan kralının Celal Bayar'a hediye ettiği köpeğin, hayvanat bahçesine satışıyla ilgili köpek davasıydı.

Adnan Menderes'in ilk yargılandığı dava ise bebek davası oldu. Ardından 17 dava daha açıldı: 6 -7 Eylül Olayları, Vinileks Şirketi, Dolandırıcılık, Arsa, Ali İpar, Değirmen, Barbara, Örtülü Ödenek, Radyo, Topkapı Olayları, Çanakkale Olayı, Kayseri Olayı, Demokrat İzmir, Üniversite Olayları, İstimlak, Vatan Cephesi ve Anayasa'nın İhlali. En uzun süreni Anayasayı İhlal davası idi. DP'lilerin hepsi anayasayı ihlalden sorumlu tutuluyordu. 50 yıl önce demokrasinin bağrına hançer gibi saplanan ve Türkiye'yi 'sürekli darbe sendromu' içine iten darbelerin anası 27 Mayıs'tan sonra Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ı idama götüren dava da buydu. Türkiye'de bir 'diktatörlük rejimi' kurulduğu iddia ediliyordu.

Adnan Menderes, diktatörlükle suçlanıyordu. Anayasa'yı ihlal davası, daha sonra birleştirilen Topkapı olayları, Ankara olayları, Kayseri olayları, 6-7 Eylül olayları, "örtülü ödenek davası", Gedikli olayları gibi davaların çatısını oluşturmuştu. Ancak buradaki asıl suçlama Adnan Menderes'in İsmet İnönü'yü öldürmek istemesi iddiaları üzerine kurulmuştu. Bu durum açık bir şekilde dile getirilmese de suçlamalar dönüp dolaşıp "İnönü'yü öldürecekmişsiniz"e gelip dayanıyordu.

Menderes duruşmalarda her zaman defteri kalemi elinde, bir parmağını kaldırarak "Sayın reis beyefendiciğim, bir şeye temas edeceğim, müsaade buyurursanız" diye söz alırdı. Salim Başol ise sertçe "Ama o öyle senin dediğin gibi değil!" diyor, Savcı Altay Egesel de "Otur, otur, otur yerine!" diye bağırıyordu. (Zengin, 2012).

Menderes'in avukatlarından Ferruh Bozbeyli, duruşmaları şöyle anlatıyor: Menderes, hücresinde 6 ay kimse ile konuşturulmadı, tokatlandı. Üzerinde sigara söndürüldü. İlk duruşmada gördüğü işkence yüzünden konuşma yeteneğini yitirmekte olduğunu söyledi. Meselâ Adnan Menderes'e bir şey soruluyor. "Hatırlayamadım" dese bütün dinleyici localarından kah kah kah gülüşmeler oluyordu. (Bozbeyli 2009:115).

Yassıada'da başta ilki olmak üzere bütün duruşmalar, mutantan seremonilerle açılır ve kapanır. Sahnede adeta bir tiyatro sergilenmektedir. Samet Ağaoğlu, duruşma salonunu bütün ayrıntılarıyla betimliyor: "Yassıada'daki deniz okulu büyük jimnastikhanesi mahkeme salonu olarak düzenlenmişti. Salonun batı kısmı Divan yeri olarak ayrılmış, tam üstüne "Adalet mülkün temelidir" diye yazılmıştı. Ayrıca bir de sancak dikilmişti. Yazının sol yanında Atatürk'ün kabartma bir başı vardı. Salonun sol ve arka kısımlarında dinleyici tribünleri yapılmıştı. Sanıklar orta yerde oturacaklardı. Tanıklar ve sorgu yerleri ile Divan Başkanı ve Başsavcı'nın önüne mikrofonlar konulmuştu.

Salona önce dinleyiciler alındı. Herkes elindeki kartta yazılı yerine oturdu. Şimdi sanıklar geleceklerdi. Salonda herhangi bir mahkemede, daha önceleri kurulmuş eski Yüce Divanlarda görülmemiş disiplin tedbirleri alınmıştı. Her taraf resmi üniformalı, beyaz eldivenli subaylarla dolu! Garnizon kumandanı Tarık Güryay sık sık içeri giriyor, hazırlığı gözden geçiriyordu.

Saat dokuzu biraz geçerken salonun arka kapısında sert emirler işitildi. Gözler birden o yana çevrildi. İşte geniş kapıdan başta Bayar, arkasında Menderes, bütün bakanlar, Koraltan, Meclis reis vekilleri, 15 kişilik Tahkikat Komisyonu reis ve üyeleri, milletvekilleri sıra sıra girip kendilerine ayrılmış yerlere oturmaya başladılar.

Salonda göze çarpan ilk özellik Garnizon Kumandanı'na ayrılmış yer oldu. Sağ yanda avukatlara ait sıraların hemen başında bir masaya, milletvekilleri salona alındıktan sonra gelip oturdu. Tarık Güryay'ın hali, bakışları, duruşu öylesine dikti ki, ihtilalin bir temsilcisi sayılabilirdi. Divan'a İhtilal Mahkemesi manzarası da böylece verilmiş oluyordu.

Salonun göze hemen çarpan ikinci dekoru, subay ve er olarak muhafız çokluğuydu. Divan heyetinin iki yanından başlayarak bütün o koca salon ikişer metre ara ile askeri kordon altına alınmıştı. Her yarım saatte bir sert emir ve adımlarla nöbet değiştiriliyordu. Davaların sonuna kadar da bu böyle kaldı!

Divan Başkanı ve üyelerinin salona girişleri muhteşem oldu. Önce 'şişman, uzun boylu bir hava yüzbaşısı talim adımlarıyla yürüyerek başkan koltuğunun arkasında hazır ol vaziyetinde durdu ve başını sağa çevirdi. Aynı anda da Başol, Selman Yörük, Ferruh Adalı ve öteki üyeler salona girdiler. Herkes ayağa kalktı. Bu sırada da önde Başsavcı Egesel, arkasından da iki yardımcısı adeta koşar adımlarla ilerleyerek yerlerini aldılar. Egesel iki yanına bakarak yürüyor o ve arkadaşları, atlarından hemen inmiş, kral sarayındaki merasime kan-ter içinde ancak yetişebilen şövalyelere benziyorlardı." (Ağaoğlu,1972:22-24).

Benzeri sahneleri Av. Talat Asal da şu ifadelerle anlatıyor: "Duruşma başlamadan biraz önce Yarbay Tarık Güryay büyük kapıdan girer, seyircilerin önünden fiyakası ve haşmetiyle geçerken Astsubay Arif Çakez onun arkasında uygun adımla yürür, böylece duruşma salonuna bir dehşet havası gelirdi. Kumandan masasına gelince Arif astsubay onun koltuğunu çeker, oturmasına şaşaalı bir şekilde yardım ederdi. Sonra Salim Başol başkanlığındaki heyet ve savcılar yerlerini alırlardı. Ve sonra Arif Çakez, Tarık Güryay'ın masasının önüne gelir, esas vaziyetini alır, kumandanı selamlayarak tekmil verirdi. Ondan sonra aynı biçimde Mahkeme Başkanı Salim Başol'a da tekmil verirdi. Başol ile kumandanın işaretleşmesini takiben duruşma başlardı." (Asal,2000).

Mahkeme saati yaklaştıkça merak ve heyecan doruğa ulaşmıştı. Ve sanıklar, kapıdan tek sıra hâlinde öndeki subayı takip ederek içeriye girmeye başladı. İlk sırada Celal Bayar vardı. Onu Adnan Menderes takip ediyordu. Çökmüş, hırpalanmıştı. İşkenceler bir başbakanı tanınmaz hâle getirmişti.

Samet Ağaoğlu'dan duruşmaları izlemeye devam edelim: "Başol ağzını mikrofona yaklaştırdı. O günden sonra çok meşhur olan, davaların sonuna kadar her duruşma başında tekrarlanacak cümleleri söyledi: Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerine alındılar. Müdafiler hazır. Açık olarak duruşmaya başlandı!

Biraz önce Demokrat iktidarın sanık başlarını, dudaklarda gülümseme, yüzlerde sevinç çizgileriyle seyredenler şimdi Divan'a bakıyorlardı. Siyah cüppelerin kol ve yakalarındaki koyu kırmızı geniş şeritler salonda bir yandan korku ve heybet veren renk tezatları yaratıyor, bir yandan da Hâkimlerin başlarında kızıl çelenkli akisler yapıyordu. Cüppelerin siyahlığı ile kol ve yakalardaki kırmızılık bütün öteki renkleri boğmuş, her yeri koyu kırmızı bir dekor içine almıştı. Başol 'Bu ilk dakikalardan itibaren favorileri, el işaretleri, sesinin ton ve şivesiyle sahnenin en çekici aktörü oldu!" (Ağaoğlu,1972:25).

Sahnenin bu en çekici aktörüyle ilgili bazı DP'lilerin kafasında bitmek tükenmek bilmeyen sorular dolaşıyordu. Çünkü bu şahsı daha önceden bir yerlerden tanıyorlardı. "Elinin beş parmağını açarak Menderes'in yüzünü, şamarlayacakmış gibi uzatıyordu. Halbuki Adnan Bey de, başkaları da bu elin mütevazı, mahcup temaslarını bir zamanlar kendi ellerinde duymuşlardı. Evet, şimdi şiddetle, bağıra bağıra azarladıkları arasında ihtilalden daha üç ay önce mesleğinde en son rütbe ve makama yükselmek için aracılıklarını ricaya geldiği kimseler de vardı." (Ağaoğlu,1972:194).

Salim Başol ile ilgili bu çarpıcı bilgiyi veren Samet Ağaoğlu, Başol'daki kinin izlerini bulmaya çalışır. "Şimdi bu satırları yazarken kendi kendimize soruyoruz; Başol neden o kadar sertti? Daha yumuşak olamaz mıydı? Elinin beş parmağını açarak sanıkların yüzüne adeta şamarlayacakmış gibi uzatmasına ne lüzum vardı? Sonra; neden azarlıyordu bazılarını? Hele "Neden istifa etmedin?" gibi herkese, bu arada kendisine de sorulabilecek sorularla sanıkları değil, yine kendisini bir garip duruma düşürdüğünün farkına neden varamıyordu? Halbuki sanıklar arasında daha ihtilalden üç ay önce mesleğinde en son makama yükselmek için aracılığını ricaya geldiği insanlar da oturuyordu! Soruyordu bazılarına: "Neden okudun?" Eğer yüksekokulu bitirmemiş ise karşısındaki ile "Belli, belli!" diye alay ediyordu.

Bunu yaparken unutuyordu. Bu Anayasa'nın bir milletvekilinden istediği yalnız okuyup-yazma bilmekten ibaretti. Yine unutuyordu ki kendisi de lisenin dokuzuncu sınıfından Ankara Hukuk Fakültesi'ne değil, Ankara Hukuk Mektebi'ne geçmiş ve Hukuk Fakültesi'ni değil Hukuk Mektebi'ni bitirmişti." (Ağaoğlu,1972:44-45).

Yassıada'da Anayasa'ya aykırı kanun teklif ettikleri iddiasından dolayı en çok saldırılara maruz kalan DP'li vekiller de Başol'u aslında yakından tanıyorlardı. "Kanun teklif etmiş olanlardan Yozgat Milletvekili Sefer Eronat, samimi, açık, Başol'un şivesine çok benzeyen bir şive ile "Kanun tasarısını tanıdığım, dostum olan bazı Yargıtay üyelerine gösterdim, beraber okuduk, onlara 'Bana söyleyin, bu tasarıdaki hükümler Anayasa'ya aykırı mıdır?' diye rica ettim. Hepsi Anayasa'ya uygun buldular. Meclis, tahkikat komisyonlarına bu salahiyetleri verebilir fikrinde idiler!" dediği zaman her şeyi öğrenmeye çok meraklı Divan Başkanı bu Yargıtay üyelerinin kimler olduğunu sormadı. Hatta Eronat'ı, bu eski arkadaşını üstünde yürüdüğü çizgiden hemen çekmeye çalıştı." (Ağaoğlu, 1972: 69).

Tıpkı Başol gibi Mahkemenin Başsavcısı Egesel de aslında DP'li vekiller için bir başka tanıdık simaydı. Ne var ki Egesel, duruşmalar boyunca üç yüze yakın idam isteyerek işte bu tanınmışlığın intikamını almaya çalıştı. Egesel ile DP'lilerin tanışıklığı, Giresun Milletvekili Hayrettin Erkmen'in sorusuyla ortaya çıktı. "Egesel 1953'te çıkmış bazı kanunları diktatörlük kastının delili saymıştı. Fakat Hayrettin Erkmen'in "O halde neden 1954 seçimlerinde Demokrat Parti'den mebus olmaya can attınız?" sorusuna 'Hizmet etmek için' diyebilmişti ancak!" (Ağaoğlu, 1972: 65).

Savcı Egesel'in gafları, ayıpları ve duruşmalar sırasında düştüğü seviye, adalet tarihinde kara bir sayfa açılmasına vesile olacak kadar kabarıktı. Samet Ağaoğlu bu seviyeye şöyle işaret ediyor: "Sanıkları yuhalatmak! Arka tribünde yer verilmiş karılarının, kardeşlerinin, çocuklarının gözleri önünde yuhalatmak!

Bunu yapmaya ancak birkaç defa muvaffak oldu. Yalnız Başsavcı'nın daha başka metotları olduğunu da söyleyelim! Bunlardan biri; bazı sanıklara ailelerine baskı yaparak tesir etmek yoludur. Tevfik İleri merhumun kızı Ayşe İleri ile Samet Ağaoğlu'nun eşi Neriman Ağaoğlu Yassıada'da subaylarla herhangi bir sebeple çıkmış tartışmalar yüzünden Sıkıyönetim Mahkemesi'ne verildiler. İkisi de haftalarca hapsedildi. Egesel'in kırdığı potlar, yaptığı gaflar ise bazen öyle zor durumlar yaratıyordu ki; Saim Başol ve Selman Yörük'ün bile ihtarlarına, hatta kendisini azarlamalarına sebep oluyordu." (Ağaoğlu,1972: 49-50).

Egesel'in seviyesini gösteren bir sahneyi de Ağaoğlu şu çarpıcı cümlelerle anlatıyor: "Demokratları kötüleyebilmek için en bayağı ve aşağılık tertiplere başvurmak Egesel'in neredeyse felsefesi haline gelmişti. Egesel işte bu felsefe gereği Ankara Ulus'taki Kiğılı Mağazası'ndan aldırdığı bir iç çamaşırını 'Başbakan Menderes'in çekmecesinden çıktı' iddiasıyla teşhir etmişti. Bu külotun davanın neresiyle, hangisiyle ve kiminle alakası vardı? Salladığı bu külot, hiç şüphesiz ithama hazırlandığı kişiyi çok üzmüştür. Ama yakışıksızlığı, çirkinliği ve büyük ayıbı ile ona ömür boyu yapışık kalacaktır." (Ağaoğlu,1972:376).

Darbeci Binbaşı Erkanlı da Savcı Egesel'in yerini dolduramadığını ve yetersizliğini itiraf eder: "Görevi teklif ettiğimiz iki soruşturma kurulu üyesi, açıkça: 'Biz bu vazifeyi yapacak durumda değiliz, daha ehil birini bulun.' diyerek özür dilediler. **Altay Egesel bu göreve gönüllü idi ve bu arzusu bize ulaşmıştı. Nihayet biraz da çaresizlik içinde Altay Egesel, başsavcı seçildi ve bir süre sonra pek de isabetli bir seçim yapmadığımız anlaşıldı.** Fakat artık vakit çok geçti. İhtilalin başsavcısı bulunamamış ve yerine konamamıştı. Egesel bütün gücünü, gayretini harcadığı halde yerini dolduramadı; hata onun değil bizimdi. Bu durumu telafi etmek için başsavcılığı ilmen desteklemek, malzeme hazırlatmak maksadıyla özel bir hukukçular ekibi kurulduysa da, dökme suyla değirmen dönmedi.

Yargılamaların sonuna kadar, iddia makamının aksamaları giderilemedi. Denebilir ki, Yassıada yargılamalarının en büyük zaafı, talihsizliği tenkitlere hedef oluşu, savcılık makamındaki boşluklardan, yetersizliklerden meydana gelmiştir." (Erkanlı,1972:108).

DP'lilere tanıdık olan heyet üyesi sadece Başol ve Egesel değildir. "Sanıklardan biri birdenbire bir Hâkimle göz göze geldi, yaşadıkları ortak bir an ikisinin de hafızasında canlandı. 27 Mayıs'tan daha üç ay önce şimdi kaderi vereceği oya bağlı sanıktan, mesleğinde yükselmesi için elinden tutmasını heyecanla istemişti. Nasıl samimi idi o günkü sözleri! Bir başka sanığın gözleri bir başka Hâkimin yüzüne dikilmişti! 'Seni bulunduğun yere seçtirmek için Meclis'te ne kadar çalışmıştım, ne kadar yorulmuştum.' demek istiyordu." (Ağaoğlu,1972:28).

Yassıada mahkeme heyetinden General Ali Rıza Tuncer'in ölüm haberini Kayseri Cezaevi'nde alan Bayar, not defterine Tuncer ile ilgili tespitlerini kaydeder: "Yassıada Hâkimlerinden General Ali Rıza Tuncer'in öldüğünü radyo ilan etti. Bu adam Yassıada Adalet Divanı'nda Milli Birlik Komitesi'nin baş mutemedi idi. Arada irtibat vazifesi görüyordu. Mahkemenin sanıklar hakkındaki tutumunu komiteye haber veriyor, komitenin emirlerini Hâkimlere tebliğe vasıta oluyordu. İdam kararlarında ve cezalarda rolünün büyük olduğu daha o zaman söylenirdi. Arnavut asıllı bu askeri Hâkim, hizmetine mükâfat olarak Askeri Yargıtay Başsavcılığı'na ve sonra Reisliği'ne tayin edilmişti ve tümgeneral olmuştu." (Bayar,1999:245).

Bir diğer hâkim ile ilgili başlangıç ve sonuç tespitleri yan yana tarihe kayıt olarak düşülmüş: "Bir Yassıada Hâkimi Adliye Vekili'nin makamı önüne diz çöküyor, ellerini de böyle yapıyor 'Karım beni küçük görüyor bakanım, beni Yassıada'ya Hâkim yapınız, onurumu kurtarayım.' Salim Başol'un bile 'Ne oluyorsun be adam!' dediği bu adamcağız, her duruşmada idam istiyor, adı bendedir; ama Menderes'in idamından 40 gün sonra, ağzından pisliği gelerek, midesi delinerek ölüyor." (Güner,1995:66).

Yassıada mahkeme heyetine tayin edilen savcılardan biri, olayın büyüklüğü altında yeterince ezilir. Ruhi dengesi altüst olan Ertem, intihara teşebbüs eder. "Bu arada Divan savcılarından S. Ertem'in intihara teşebbüs ettiği haberi geldi. Savcı ölmedi, hastaneye kaldırıldı. 14 Ekim sabahı, Divan, duruşmaya bir kişi eksik olarak ve bozuk bir moralle çıktı." (Erkanlı,1972:109).

DP'li mağdurlar, mahkeme heyetiyle ilgili tespit ve gözlemlerini bilahare gelecek nesillere aktarmışlardır. "Divanın öteki asil ve yedek üyeleri şişman zayıf, esmer sarışın, gözlüklü gözlüksüz, kendilerini sarmış, her şeyi olduğundan daha büyük gösteren şartlara rağmen pek göze çarpmıyorlardı. Hemen hepsi de birbirlerine benziyorlardı. Nedense sık sık tribünlere bakmaktan da kendilerini alamıyorlardı." (Ağaoğlu,1972:25).

Celal Bayar, Yassıda Mahkemesi ile ilgili tarihi tanıklığını şu ifadelerle yapıyor: "... Yassıada Mahkemesi'nin, Yıldız'da Midhat Paşa'yı muhakeme eden hususi mahkemeden daha kötü, daha dalkavuk bir topluluk olduğuna şüphe yoktur." (Bayar,1999:150).

Yassıada Mahkemesinde 11 ay boyunca tam bir saltanat süren Mahkeme Reisi Başol, artık bir devrin iktidar sahiplerini parmaklarıyla sevk ve idare etmek niyetindedir. Vekillerin sorguları süresince mahkeme salonu, zaman zaman bir okul dershanesi manzarasını aldı. Öğretmen Başol'du. Egesel de mubassır! Şu veya bu milletvekilinin sözleri hoşa gitmeyince Başol sağ elinin beş parmağını açarak sanığa doğru uzatıyor, susturuyor, söylemekte dayatan olunca hiddetle bağırıyordu: "Elimi kaldırınca susmak lazım!" (Ağaoğlu,1972: 60).

Yassıada'da tanıklık müessesesi, bir komedidir. Getirilen tanığa genellikle Başol sorardı: "Hangi partidensin?.. Ne zamandan beri?.." **Tanık, "CHP'liyim, anamdan doğduğumdan beri CHP'liyim" der ve dinleyici tribününden bir alkış tufanı kopardı.** Bu tam "gülünür, ağlanacak halimize" durumuydu. Ama verilen cevaptan Başol memnundu, tribünler mutluydu.

"Başol zaman zaman espri yapar veya sıradan bir laf ederdi. Salon alkıştan inlerdi. Egesel, bazen meraklanır ya da Başol'un alkışlanmasından etkilenir, esinlenir, cafcaflı bir laf ederdi. Yine salon alkıştan inlerdi." (Asal,2000).

Ancak Başol'un mahkemedeki tüm saltanatı, bir topuk sesiyle bozulabilecek kadar da zavallı durumdaydı. Halil İmre, Başol'un bu acizliğine şöyle tanıklık ediyor: "Bir gün (Anayasa'yı ihlal) suçumuzun muhakemesi devam ederken, arkalardan, döşemeyi döve döve bir topuk sesi geldi. Anayasa'yı ihlal suçumuzun baş Hâkimi Başol topuk seslerinin geldiği tarafa gözlerini dikti. Boynunu, renkli ve sırmalı yakasının içinde, mihverinde oynatıp yakası ile oynadı. Sorgusu yapılan maznun sustu. Salonda tek bir ses kaldı. Bir şeyler çiğneyen topuk sesleri... Tiyatroya benzer salonun, âyan, erkân ve itibarlı dinleyicilerine ayrılmış anfi sıraların önünden geçip buyur edildiği yere oturdu. Bu topuk sesleri, Milli Birlik Komitesi'nin yeni generali Mucip Ataklı'nındı.

Anayasa'yı İhlal Suçu muhakeme edilirken, bir Anayasa müessesesi olan ve suçlular, halk, gazeteciler ve hiç şüphesiz mahkeme heyeti için gösterişli mahabetini sağlamak için, yüzbaşı ve astsubaylarla son derece gayretli, teatral sahneler hazırlanan mahkeme heybeti bir anda bu topuklarla ezilmiş gibiydi.

O zaman S. Başol'un 'Sizi buraya tıkan kuvvetten' neye uluorta söz ettiği daha iyi anlaşılır gibi oldu. Mahkemenin üzerinde tepinen bu topuk sesleri de bizi buraya tıkanlardan birinindi. Mahkeme celsesi açılmazdan önce de Halet Yüzbaşı da, sahneye topuk sesleriyle çıkar, Hâkimlerin koltukları arkasına gelip bacaklarını rahat... komutasına uydururcasına açıp kollarını arkasında bağlarken de topuklarını döşemeye gürültü ile vururdu.

Bazı tarihi filmlerde, bir balo, bir tantanalı kabul resmi sahnesinde, teşrifatçı salonun kapısında, merdiven başında, elindeki büyük süslü sopasını yere iki-üç defa vurarak haşmetmeabın teşriflerini duyurur, valslar, polkalar durur.

Gözlerin kapıya, merdivenlere çevrildiğini seyrederdik. Ama onlar bunu başkaları için yapıyorlardı. Muhterem mahkeme heyeti ve haşmetmeab için...

Ne yazık ki Mucip Ataklı için böyle bir teşrifatçı düşünülmemişti ve bu yüzden Ataklı kendi teşrifini, kendi topuklarıyla haber vermek ihtiyacını duymuş olmalı idi. Bize ne kadar yazık oldu ki, biz sesleri duyduğumuz kadar, kendisini başımızı çevirip geleni rahat rahat seyretmeye ve çok şükür ki, kulaklarımızın ezasına gözlerimizi de katmaya mezun değildik. Başol, bir şey yapmadı. Topuk seslerini yarıda kesmedi. Celseyi geçici de olsa tatil etmedi. Bir çaresizlik içinde idi." (İmre,1976:374-375).

11 ay süren Yassıada duruşmalarını gölgeleyen birçok ayrıntı vardır. Ancak bunlardan ikisini çözümlemeden duruşmaları izlemek ve değerlendirmek, bazı tarihi gerçekleri gözden kaçırmakla neredeyse eşdeğerdir. Bunlardan biri tıpkı darbede olduğu gibi çıplak bir gerçek olan CHP etkisi, diğeri davalara giren ve savunmayı temsil eden avukatların içinde bulundukları olağanüstü şartlardır.

Sağduyulu CHP'lilerin de kabul ve itiraf ettiği gibi Yassıada'da DP'lilerin karşısında bulunan tüm teşekkülat, sanki CHP meclis grubudur. Çalışmalarında ilhamı CHP'den almakta, söz ve fiilleriyle de CHP'lilere yapılanların hesabını sormaktadırlar. Samet Ağaoğlu Yassıada Mahkemesinin nasıl siyasi bir rakip gibi hareket ettiğini şu somut misallerle anlatıyor: "Burada Demokrat Parti için hazin bir manzaraya dokunacağız. Yüksek Soruşturma Kurulu'nun üzerinde durduğu siyasi konuların hepsi muhalefetin Millet Meclisi'nde Meclis Tahkikatı istediği meseleler idi." (Ağaoğlu, 1972:145).

"Başsavcı, Kastamonu Milletvekili Doktor Münip İslamoğlu'nun Meclis'teki bir konuşmasında 'İsmet Paşa'yı siyaset dışı etmelidir.' yolundaki bir sözünü de suç delili olarak ele almıştı." (Ağaoğlu, 1972:223).

Kocaeli Milletvekili Cemal Tüzün bir konuşmasında İnönü için "Bu adam mürekkepbalığına benzer" dediği, İzmir Milletvekili Rauf Onursal yine İnönü için "Onu yurtdışına sürmeli" dediği ve Aydın Milletvekili Dr. Necati Çelim de İnönü'ye çatan bir konuşma yaptığı için müebbet hapse çevrilen ölüm cezalarına çarptırılmışlardır.

Bu cezaların aslında CHP Parti Meclisinde, DP milletvekilleri üzerinde birer birer durularak Meclisteki tutum ve davranışlarına, partilerine bağlılıklarına, CHP'ye karşı sert eleştirilerde bulunup bulunmadıklarına göre yapılan değerlendirmeler sonucunda tespit edilip mahkemeye o şekilde verildiği sonradan bütün ayrıntılarıyla anlaşılmıştı.

Muş Milletvekili Gıyasettin Emre, önceden planlanmış bu tertibin ipuçlarını şöyle anlatıyor: "1960 yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi görüşülürken muhalefetin ağır saldırılarını eleştirerek gerçekleri belirtmeye çalışmıştım.

Aradan birkaç gün geçmişti ki eski Meclis Binası'nın giriş koridorundaki bir kanepede yan yana oturan Maraş Milletvekili Kemali Beyazıt ile Ankara Milletvekili İlyas Seçkin önlerinden geçerken beni kolumdan tutup durdurdular. İlyas Seçkin dostane bir eda ile 'Neden sorumlu bir hükümeti ve onun İçişleri Bakanı'nı savunacağım diye çırpınıp duruyorsun? Kendine yazık edeceksin. Kara listeye gireceksin.' dedi." (Apuhan,1993:150).

Bazı davalarda, tanıklar dahi CHP'nin üst düzey elemanlarıdır. "Topkapı olayları davasında Kasım Gülek, Avni Doğan gibi en yüksek kademelerden CHP'liler tanık iken mahalle teşkilatı kâtibi gibi en aşağı kademeye kadar da CHP'li tanıklar vardı." (Ağaoğlu,1972:95).

Olayın geldiği bu boyut, kadim CHP'li Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu dahi çileden çıkartır, darbenin heyecanına gölge düştüğü uyarısında bulunur.

"Nitekim sözü geçen tanıkların, umumiyetle yargılanmakta bulunan iktidar partisinin rakibi bir siyasi teşekküle mensup veya taraftar olduğunu bilenlerde bu şüphe bir kanaat halini almış ve günün birinde, Uşak-Kayseri-Topkapı olaylarına dair cereyan eden muhakemenin Demokrat Parti ile Halk Partisi arasında bir duruşma şeklini alması üzerine bu kanaate kapılanların çoğunda dünkü kardeş kavgalarının yarın daha şiddetli olacağı endişesi baş göstermişti. Bence asıl o andan itibarendir ki, 27 Mayıs'ın memlekette uyandırdığı şevk ve heyecan yavaş yavaş soğumaya, sönmeye yüz tutmuştu." (Karaosmanoğlu,1993:265).

Samet Ağaoğlu da bu çıplak gerçeği, savunmasında yalın bir şekilde ifade eder: "Yüksek Soruşturma Kurulu'nun kararnamesi kadar Sayın Başsavcının iddianamesi de, dinlenen yüzlerce sanık ve tanığın ifadeleri de, okunan bütün vesikalar da bu davanın bünyesinin siyasi olduğunu göstermektedir. Burada hemen hemen yalnız siyaset konuştu. İthamlar siyasidir, savunmalar siyasidir, şahitlikler siyasidir, öylesine siyasidir ki, bütün sorgular boyunca on yılın hatıraları Meclis kürsüsündeki, miting meydanlarındaki, grup toplantılarında, gazete sütunlarındaki renkleri, üslupları, hatta ses tonları ile yeniden yaşanılmış, yine bütün dava boyunca muhalefetin şapkası ve cüppesi iddianın başından ve sırtından çıkmamıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi Meclisi azası bir profesörün 1959 yılında bir dergide yazmış olduğu iki makalenin 1960'ta bizi huzurunuza getirmiş bulunan Yüksek Soruşturma Kurulu Kararnamesi'nin tertip, ifade, üslup bakımlarından ikiz kardeşler gibi tıpatıp birbirine benzediği görülmüştür. Hatta uzun iddianamenin büyük kısmını bu profesörün, 1959'dan beri muhtelif dergi ve gazetelerde yazdığı makaleler teşkil etmiştir." (Ağaoğlu,1972:204).

Yassıada Mahkemesinin yargılamalarına düşen ikinci uzun gölge ise savunma makamının temsilcileri olan mağdur avukatlarına yönelik sindirme, yıldırma ve yok etme faaliyetleridir. Sivil polis takibi, gözaltı ve hapis; mağdur avukatlarını bir anda kuşatıveren şartlardır.

Avukat Talat Asal, mahkemenin hangi şartlarda çalıştığını şöyle anlatıyor: "Birçok kişi, özellikle de genç kuşak orada normal bir yargılamanın olduğunu sanır. Hayır olmadı! Hiçbir açıdan olağan bir mahkeme süreci yaşanmadı Yassıada'da Bırakın Evrensel İnsan Hakları'nı, müvekkilimin bizim yasalarımızca belirlenmiş haklarına bile saygı gösterilmedi." (Asal,2000).

Aynı günlerde barolar ve özellikle İstanbul Barosu, adeta bir garnizon komutanlığıdır. "Ben Ankara, Apaydın İstanbul Barosu'na mensuptuk. Bu iki baro Türkiye'nin iki büyük barosuydu. Bu baroların hiçbirinden bir tek kulun, bir tek yönetim kurulunun sesi çıkmadı. 'Bu arkadaşlarınız neredeler, öldüler mi, kaldılar mı?' diye soran olmadı. Aksine İstanbul Barosu şu kararı almıştı: Baroya mensup avukatlar Yassıada sanıklarını savunamayacaklardı!" (Asal,2000).

İstanbul Barosu bir yazı ile DP'lilerin avukatlıklarının üstlenilmesini yasaklamıştı o günlerde. Burhan Apaydın, İstanbul Barosunun kararına rağmen Menderes'in avukatı oldu. Duruşmalar esnasında, Menderes'e yapılan hakarete karşı, başbakandan 'cevher' diye bahsedince halkı isyana teşvikten tutuklandı. Hapisten çıktıktan sonra Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in Menderes'e yazdığı mektubun okutulmasını isteyince yine gözaltına alındı. Menderes'in idamından bir hafta sonra serbest bırakıldı. (Apaydın,2012).

Öte yandan "Sanık avukatları, tıpkı suçlular gibi polisçe takip edilmektedir." (Asal,2000).

Talat Asal, hangi şartlarda görev yaptıklarını şöyle anlatıyor: "O geceyi Son Havadis gazetesinin Yassıada'da görevli muhabiri Burhan Tekinli arkadaşımın evinde geçirdim. Sabahleyin otele döndüm. Sıkıyönetim Komutanlığı'na telefon ettim. Kurmay Başkanı'na bağlıyoruz dediler. Telefona çıkan ses bana, "Orada bekle, gelip seni alacaklar, bir yere gitme, odanın kapısını açma, evrakına el sürme" diye emir verdi.

Ben hemen odaya çıktım, davalarla ilgili ne kadar bilgi, belge, not, dosya varsa hepsini aldım, otelin kalorifer dairesine indim. Orada hurda bir kalorifer kazanı vardı. Hepsini o hurda kazanın içine koydum.

Beklemeye başladım. Biraz sonra Kallavi Sokağı'nın Tepebaşı'ndaki köşesi ile Beyoğlu'ndaki köşesi askeri araçlarla tutuldu. Sanki ortada bir eşkıya, bir azılı katil, bir terörist vardı da onu yakalamak için gelmişlerdi. Subaylar, askerler geldiler beni bir jipe bindirdiler. Jipte yalnız sivil polisler vardı. "Beyefendi" dediler, "Her şey olabilir korkmayın, biz size iyi muamele edeceğiz." Ben karakola gideceğimizi sanıyordum. Bir de baktım ki Harbiye'ye getirilmişim. Harbiye'de nöbetçi subay kimlik tespiti yaptı, üzerimde ne varsa, bel kayışımdan ayakkabımın bağcıklarına kadar hepsini aldı ve 'götürün' dedi. **Kapkaranlık bir dehlizin içindeki bir hücreye konuldum.**

Gerek Apaydın'ın gerekse benim buralara getirilişimizin sebebini sonradan öğrendim. Birkaç gün önce 6-7 Eylül davasının savunmasını yapmıştık. Apaydın güya kendi savunmasını matbaada bastırmak istemiş. Bunu haber alan askeri idare, matbaayı basmış, evrakı toplamış. Sonra da Apaydın ile ben tutuklandık.

Beni koydukları hücre bir masanın küçüklüğündeydi. Bir tahta ranza vardı. Ranzada yatak, döşek gibi bir şey yoktu, kupkuru tahtaydı. Bir de içi çıtık dolu yastığımsı bir şey vardı. **Bu hücrelerin adına mezarlık denildiğini sonradan öğrendim.**

Nöbetçilerin konuşması yasaktı. Su içmemiz bile bir meseleydi. Bir gün su içmek istediğimi söyledim. Beni musluğun başına götüren subay bir sürü hakaretten sonra, "Siz Taşdelen suyu içmeye alışmışsınızdır, iç Terkos'u da göreyim" dedi. Tuvalet meselesini anlatmak istemiyorum. Ama bunun korkunç bir sorun olduğunu söylemeden geçemeyeceğim." (Dursun,2000:86).

Av. Asal bir süre sonra serbest kalır. Ancak darbecilerin, yıldırma ve sindirme yöntemlerinden vazgeçmeye niyetleri yoktur.

"O sabah erkenden otelin telefonu çaldı. Bir hanım, "Bugün Ada'ya gitmeyin beyefendi" dedi. Kim olduğunu ve sebebini sordum. Kadın: "Size bugün Ada'ya gitmeyin diyorum dedi ve kapadı." (Asal,2000).

"Ada'ya gittim. Fenerbahçe vapuru, iskeleye yanaşınca kimsenin çıkmaması anons edildi. Güvenlik tedbirlerinde o sabah daha bir özen vardı. Sonra subaylar içeri girdiler: "Talat Asal" dediler. Ben ayağa kalktım. Beni alıp götürdüler. İskeleye yakın kule gibi bir yer vardı. Beni orada Ada Kumandanı'nın huzuruna çıkardılar. Masasının başındaydı.

Sert bir tavırla, "Sen askerlik yapmamışsın" dedi. Ben, Trakya'da Çilingirköy'de 31. Piyade Alayı'nda yedek subay olarak görev yaptığımı söyledim. Kumandan Güryay, "Ben onu bunu bilmem. Askerlik yapmamışsın. Önümde telgraf var" dedi ve subaylara, "Götürün bunu. Adalar Askerlik Şubesi'ne teslim edin" dedi. Şaşkın bakışlar arasında Adalar Karakolu'na teslim edildim. Oradan Askerlik Dairesi'ne götürüldüm. Bir yüzbaşının huzurundaydım. Yüzbaşı, ne hırsızlığımı, ne uğursuzluğumu, ne vatan hainliğimi bıraktı. O da beni bir albaya götürdü. Albay da biraz giydirdi." (Asal,2000).

Davaların çok uzadığından, mahkemenin çok ayrıntılarla uğraştığından bahseden darbeciler "köpek ve bebek davaları gibi davalardan dolayı yargılama sürecinin uzadığını, bunların alay ve tenkit mevzuu olduğunu kabul ederler." (Erkanlı,1972:119).

Darbeciler, yargılama süreci iyice uzayınca sonuca bir an önce ulaşmak düşüncesiyle duruma müdahale etme ihtiyacı hissederler.

Binbaşı Orhan Erkanlı, yapılan müdahaleyi şöyle açıklar: "Yargılamaların başlamasından bir süre sonra, bu ölçüde olmamakla beraber işin uzayacağını fark ettik. Vazifem icabı, yargılamaları kısaltmak için alınması gerekli tedbirler konusunda önce Y.S.K. ve Y.A.D.'yla görüşmeler yaptım.

Eldeki dosya sayısı bin dört yüz elli idi, mevcut kanunlar ve uygulama ile bunların neticelenmesi yıllarca sürebilirdi.

Profesör Faruk Erem söz alarak, 'Binbaşım; ilim adamı, hukukçu, politikacı olarak buraya davet ettiğiniz bizler, aslında olaylara dar açıdan sadece kendi meslek ve inanışımız açısından bakmaya alışkın insanlarız. Halbuki konu çok daha geniş bir görüşle ve şekil değil maksatlar dikkate alınarak karara bağlanması gerekli bir mahiyettedir. **Siz lütfen ne istediğinizi söyleyin, biz bunları imkân nispetinde hukuk ve tatbikat bakımlarından formüle edelim**.' şeklinde özetlenebilecek bir konuşma yaptı. Doğrusu bunu beklemiyordum." (Erkanlı,1972:111).

Sivil paşalar, olaylara dar açıdan baktıklarını ifade edip yeni bir şeyler üretemeyince darbeciler küçük bir şaşkınlık ve panik geçirir ve olayı yakından izleme kararı alırlar. General Cemal Gürsel de paniklemeye başlayanlardandır: "Paşa ilk defa o gün Yassıada ve yargılamalar mevzuunda açıldı. '**Bir halt ettik, bu profesörlerin sözüne uyduk, başımıza dert açtık. Ne yapmak lazım geldiğini ben de kestiremedim.**' demekteydi." (Erkanlı,1972:298).

CHP'li Yakup Kadri de mahkemenin bu tür konularla uğraşmasını hayret ve utanç verici bir gelişme olarak görür. "Davaların hukuki değerinden ziyade halk üzerinde meydana getireceği etkiler ön plana alınmıştı. Bebek davasıyla; kendisine Müslümanlığın hamisi sıfatı verilen, peygamberliğinden bahsedilen, evli üç çocuk babası bir Başbakanın altmış yaşındaki aşk maceraları, gayrı meşru çocukları, hususi hayatına alet ettiği devlet memurlarının ve devlet imkânlarının ibret verici sahneleri ortaya konulmak isteniyordu." (Karaosmanoğlu,1993:268).

Binbaşı Orhan Erkanlı da yaşanan hayret ve utancı şöyle itiraf eder: "Sözü geçen tanıkların bu polemik ve melodram hitabetinin Hâkimler üzerinde müspet veya menfi bir tesiri olmuş mudur, olmamış mıdır, bilmiyorum. Bildiğim ve gördüğüm bir şey varsa o da Yassıada mahkeme salonunda cereyan eden bütün bu olayların halkın büyük bir kısmında uyandırdığı tepkilerdir.

Bu tepkiler zaten daha önce, yargılamaların ilk günlerinde, suç dosyalarının bir "köpek ve bebek" meselesiyle açılması ve bununla ilgili olarak bir kadın donunun teşhir edilmesi üzerine derin bir hayret ve utanç halinde belirmiş bulunuyordu." (Erkanlı,1972:120).

Halk, mahkemede don teşhir edecek bilgi ve seviye birikimindeki iddia makamının diğer iddialarını da aynı değerde bulmakta alenen ti'ye almaktadır. Av. Talat Asal, çıktığı bir yurt gezisinde halkın mahkemeyi alaya alan ince zekâsına yakından şahit olur.

"DP mensuplarından hesap soruluyordu. Bu yüzden haksız iktisap davaları açılmıştı. Bu davalara halk 'Nereden Buldun?' kanunu diyordu. Ben Edirne milletvekili adayı olunca Edirne'ye yola çıktık. Otobüsümüz bir süre sonra bir yerde durdu. Camdan baktık. Burası Lüleburgaz'dı. Otobüs, yolcu indirip bindiriyordu. Orta yaşlı bir adam elinde bir tepsiyle otobüse girdi. Tepside kavrulmuş ay çekirdekleri vardı. Adam avazı çıktığı kadar bağırıyordu malını satabilmek için: "Haydi eğlencelik, alan yok mu, kaynanam kavurur, ben satarım. 'Nereden buldun?' diye soruyorlarmış. Kaynanam kavurdu, ben sattım. Sor bakalım, bana da sor, kaynanama da sor. Hadi eğlencelik, kaynanam kavurur, ben satarım, on katlı apartmanı böyle yaparım!" (Asal,2000).

Yassıada duruşmaları sırasında, başta devrik Cumhurbaşkanı Bayar olmak üzere tüm mağdurlar kendilerinin suçsuz olduğunu anlatmak için ter döktüler. Ancak birkaç kurnaz vekil, olayı kestirmeden halletmeyi becerirler.

Yassıada Mahkemesi Heyeti'nin bir bedelle satın alınılabileceğini tahmin etmişlerdir. Girişimi başlatan üç milletvekili, başarılı sonucu almakta gecikmezler.

Celal Bayar bu girişimi şöyle açıklıyor: "Yassıada'da duruşmalar devam ederken Antalya mebuslarından Atilla Konuk, İbrahim Subaşı ve Mehmet Ak'ın para mukabilinde beraatları sağlanacağı şayi olmuş, bizzat bu zevat arkadaşlarımıza mahrem olarak söylemişler.

Bu hususta ki muhabere ve temasa kumandan delalet etmiş. Beş yüz bin liraya pazarlık yapılmış. Neticede bu şahısların beraat ettikleri malumdur. Bizzat kendilerinden işitenler bana bu hadiseyi söylemişlerdir. Söyleyenlerin isimlerini yazmadım." (Bayar,1999:207).

İşte Yassıada duruşmalarından tarihi kayıtlara geçen gerçek görüntüler:

Hadi Hüsmen müdafaasını okurken Başkan sözünü keser: Başkan- Bunlar lüzumsuz. Konuşmalarınız hep dağınık oluyor. Sorgularınız esnasında bunların hepsini söylediniz.

Sanık Hadi Hüsmen- Bazı kanunlara rey verdiğimden dolayı hakkımda idam cezası isteniyor. Bunlara ne için rey verdiğimin esbabı mucibesini anlatmayayım mı?

Başkan- Bunları çok söylediniz, lüzumsuz tafsilata kaçıyorsunuz. Yazdıklarınızın hepsini okuyacak mısınız? Kısa olacak.

Sanık Hadi Hüsmen- O halde müdafaamı yapmıyorum efendim.

Başkan- Yapmazsan yapma. Gelmiş buraya tomarlarca müdafaa yapıyor.

Rıfkı Salim Burçak'ın savunmasında da benzeri hal cereyan eder.

Rıfkı Salim Burçak Müdafi Avukat Bekir Berk yazılı müdafaasını okurken Başkan sözünü keser:

Başkan- Oturun efendim.

Salim Burçak Müdafii Bekir Berk- Son cümlem beyefendi.

Başkan- Oturun efendim. (Ağaoğlu,1972:154).

"Selahiyet Kanunu'nun ağır yükü Meclis'te olduğu gibi Divan'da da Kanunu teklif edenlerden Çorum Milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu ile Bolu Milletvekili Reşat Akşemsettinoğlu'nun omuzlarına bindi.

Divan başkanının, sözlerini çok defa hakaretle kesmesine rağmen tıpkı Meclis'te olduğu gibi kanunun Anayasa hükümlerine uygun olduğunu savundular. Meclis'te karşılarında Profesör Turan Feyzioğlu vardı. Şimdi ise Turan Feyzioğlu'nun yerini Başsavcı ve Divan Başkanı almıştı.

Rejimleri Türkiye gibi parlamenter memleketlerden, mesela Belçika'dan örnek vererek "Orada da meclis komisyonlarına aynı yetkiler tanınmıştır" dedikleri zaman Başol, "Başka memleketler ne yaparlarsa yapsınlar bizi ilgilendirmez!" diye bağırıyor, Anayasa'nın kuvvetlerin beraberliği prensibini kabul ettiği tezini savundukları zaman da Anayasa'nın ihtilal ve inkılap anayasası olduğunu söyleyerek; "Maddeleri değişmemiş bile olsa ruhu değişmiştir şimdi!" diye karşılıyor, aynı anayasaya dayanarak 1950'ye kadar meclislerin kendi içinden İstiklal Mahkemeleri kurduğunu, Takriri Sükûn Kanunları, Varlık Vergisi, Milli Korunma Kanunları gibi kanunlar çıkardığını ileri sürdükleri vakit de o çok meşhur, o her sıkışık durumda eline aldığı kalkanı gösteriyordu: "O başka!" (Ağaoğlu,1972:70).

Tanık Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, 1957 seçimlerinde Niğde'den kazanan tek Demokrat Parti adayı Medeni Berk'e "Memleketimin (Kubalı Niğdelidir) kendisine hizmet edebilecek olan sizi seçmiş olmasından dolayı çok memnunum" diye telgraf çekmişti. Berk, "Acaba şimdi onu hatırlıyor mudur?" diye sorduktan sonra devam etti: "Kendileri sık sık memleket dışına giderler. Epey zamandan beri memleketimizi görmemiş olacaklar ki hepimize hakaret edici sözler söylediler. Ben hiçbir zaman insafsız avcıya hizmet etmedim. Hakaret muhayyerdir, ama gider doğdukları yeri görürlerse hakaretlerini geri alsınlar. Çünkü kendi memleketi bu sözlerini bir gün iade edecektir."

Hayrettin Erkmen mikrofona geldi. Kubalı konuşurken faşist İtalya ile nasyonal sosyalist Almanya'da da coşkun seçimler yapıldığından bahsetmişti. Erkmen bunu ele aldı; her iki memlekette de faşist ve Nazilerin seçim kanunlarını tahrip ettiklerini söyleyerek "Bu seçimleri serbest ve dürüst seçim olarak beyan etmesini ilim bakımından esefle karşılıyorum" dedi.

Kubalı'nın cevabı garip ve kızgın oldu: "Ben malum iki rejim iktidara coşkun bir halkoyu ile geçtiler demek istedim. Seçimi mutat manada kullanmak istemiyorum... Böyle mana ve muhtevası üzerinde bana yanlışlık ittihamı biraz dürüst bir oyun tarzı değil."

Erkmen'in karşılığı da sert oldu: "Oyun yapan herhalde ben değilim. Bu parmaklıkların arkasında olmama rağmen oyun yapan ben değilim, maalesef ilim adamı olarak ifade veren şahittir."

Kubalı yine bir adım geri çekildi: "Bendeniz de Hitler ve Musolini rejimlerinde seçim sistemleri tahrip edilmemiştir diye bir şey söylemedim."

Hikmet Bayur söz alıp Kubalı'nın konuşmasındaki bir yanlışlığı ortaya koydu: "Sayın Profesör, tanık bu dava üzerinde verilecek hükme tesir edebilecek açık yanlış bir ifadede bulunmuştur. Hitler ve Mussolini'nin seçimle iktidara geldiklerini söyledi.

Bu Hitler için belki münakaşa edilebilir ama Mussolini milis kuvvetlerini toplayarak etrafında generaller Roma üzerine yürüdü, hükümet seferberlik ilan etmek istedi, kral imzalamadı ve Mussolini'yi başbakan yaptı. Herhangi bir ansiklopediyi açıp Mussolini diye baksınlar, bu gerçeği okuyacaklardır." (Ağaoğlu,1972:100-110).

DP'li **Salâhaddin İnan,** Tahkikat Komisyonu ve Salâhiyet Kanunları çıkarken Türkiye'de değildi. Mahkemede bu sebeple bu kanunların çıkmasında müspet, menfi bir rolü olamayacağını söyledi. Egesel kalktı, "Olabilir, dedi, ama eğer burada bulunsa idi müspet oy verecekti."

O zaman Salâhaddin İnan, doğulu şivesini daha da belli ederek yalnız Egesel için değil bütün Yassıada Mahkemeleri komedyası için korkunç, hazin, acı gerçeği tek bir cümle içinde ortaya serdi:

"Reis beyefendi, savcı, benim bu kanunlar çıkarken memlekette olmadığımı kabul ediyor, ama diyor, eğer olsaydı müspet oy verecekti.

Demek ki şeyhliği bana bırakıyor, şeyhlerin en kuvvetli silahı olan kerameti kendisine alıyor. Ne diyeyim?" (Ağaoğlu,1972:77).

Başol, DP'li muhalifleri tahrik ederek savunma cephesini bölmeye çalışmaktadır. Ancak Sıtkı Yırcalı'dan tarihi bir cevap alır: "Başkan- Meclis Komisyonu'nda Tahkikat Komisyonu'na karşı çıkmış ve Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia etmişsin. Bak, arkadaşlarına da aranızda aynı şeyleri söylemişsin. Bu kanun kabul edilince niye istifa etmedin?

Sıtkı Yırcalı- 1924 Anayasamıza göre bir tasarının Anayasa'ya aykırılığı önceden tartışılabilir. Fakat bir defa Meclis'ce kabul edilince, artık kanunun Anayasa'ya aykırılığı söz konusu olamaz.

Başkan- Bırak... Anladık onu. Ben, niye istifa etmedin diye soruyorum.

Sıtkı Yırcalı- Tehlikeye düşen gemiyi önce fareler terk eder. Milyonlarca insanın yürek bağladığı görevliler değil.

Başkan- Yeter yeter, git otur yerine." (Ağaoğlu,1972:63).

Prof. Dr. **Osman Turan,** grupta sadece partisini tenkit için söz alan bir milletvekilidir. Partisi için bunda fayda görmüştür. Osman Turan'ın gündeme getirilen o tenkit konuşmasında CHP için de tenkit vardır. "Mahkeme Başkanı Salim Başol, ona bir 'düzeltme' imkânı vermek için 'Bak CHP için ne demişsin?' der. Osman Turan karakter abidesi bir adamdır: 'Doğru' der, 'Ne var öyle sabahtan akşama memleketi dolaşıp kargaşa çıkaracak?' Sonuç: Tutukluluk halinin devamına..." (Apuhan,1993:142).

Salona getirilen Denizli Milletvekili **Ahmet Hamdi Sancar**'ın yüz ifadesi allak bullak olmuştu, yürümeye mecali yoktu. Savunmasına devam etmesi için mikrofona zorla ulaştı ve titreyen bir ses tonuyla 'Savunmamın geri kalan kısmını yazılı olarak takdim edeceğim. Ancak son söz olarak iddia makamının iddianame metninde şahsım için yaptığı tesbit ve önerilerini tümüyle reddediyorum.' diyebildi." (Gürsoy,2013).

Celal Yardımcı'nın savunması garip bir macera geçirir. Konuşacağı günden birkaç gün önce Ada Kumandanı hazırladığı savunmayı elinden alır. Bir gün önce de kaldığı odaya gelerek "Bu ne biçim müdafaa? Bunu söyleyemezsin. Milli Birlik Komitesi'ne göndereceğim." diyerek geri vermez. Bu durum karşısında Yardımcı, bin bir dikkatle hazırladıklarından hafızasında kalanları kısa notlar halinde yazarak Divan'ın karşısına çıkmak zorunda kalır. İrticalen yaptığı konuşmadan sonra yeniden yazdıklarını da Divan'a verir." (Ağaoğlu,1972:188).

Mahkeme heyetini zaman zaman fazlasıyla zorlayan savunma sahipleri de vardır. Tevfik İleri, Burhanettin Onat ve Samet Ağaoğlu bunlar arasında sayılabilir.

Milli Eğitim Eski Bakanlarından **Tevfik İleri,** Savcı Egesel'in Kubalı'yı zor bir durumdan kurtarmak için ortaya attığı 'suiistimal dosyaları var' demesine üzülmüştü. Sert bir açıklama yaptı:

"Tanığın topyekûn bizleri midecilikle ve menfaatperestlikle itham edişleri üzerine Başsavcı bunu teyit zımmında benim de yirmi bir tane suiistimal dosyam olduğundan bahsetti. Yani bununla mideci, menfaatperest diye apaçık burada dinleyiciler, Türk efkârı umumiyesi huzurunda bizi hırsızlıkla itham etmek istedi...

Başsavcı kolaylıkla başımızla oynuyor. Oynasın, helal olsun, peşinde değiliz. Fakat şeref ve namusumuzla oynamasın. Son nefesimize kadar şerefli ve namuslu olduğumuzu ispat etmek durumundayız ve edeceğiz... Bir dikta şatosu kurdular, sonra da iki polisin kendilerini üç gün evden çıkarmadıklarını ifade ettiler. Tahkikat Komisyonu masasına nasıl yumruk vurduklarını söylediler. Böylece bu şato kendi ifadeleri ile yıkıldı gitti. Ondan sonra iki polisin kendilerini Tahkikat Komisyonu'na çağırdığından dolayı kendisinin ve ailesinin nasıl telaş ettiklerini, üzüldüklerini söylediler. Ya on üç buçuk aydan beri bizim kan kusan çocuklarımız?.."

Başol yine karıştı: "Siz sanıksınız!"

İleri, cevabını hemen verdi: "Kendisini de o zaman o maksatla çağırmışlardı." (Ağaoğlu,1972:102).

Tevfik İleri, Başsavcının DP iktidarına yönelttiği gericilik ve Atatürk ilkelerine aykırılık ithamlarını karşılamak üzere oldukça uzun bir savunma hazırlamıştı. Fakat mahkemede bu savunmayı tamamlamak imkânını bulamadı. "Mahkeme başkanı bütün ithamları kökünden çürüten gerçekten çok etraflı, çok inandırıcı ve çok tesirli konuşmasına birçok defalar müdahale ettikten sonra nihayet savunmayı yarıda keserek İleri'yi mahkeme salonundan dışarı çıkarttı." (Ağaoğlu,1972:186).

Antalya Mebusu **Burhanettin Onat**, doktor olmasına rağmen mahkeme heyetine tam bir hukuk dersi verir. Onat, söze şöyle girer: "Meclis Grubu gayrı meşru bir topluluk haline geldi, meclis gayrı meşru hale sokulmuştur gibi bir sürü ve bir seri ittiham. Bunların hepsi bir tarafa, bir ilim adamı olarak, bir profesör olarak dünyadaki modern demokrasi telakkilerini, demokrasinin bugünkü halini, modern demokraside siyasi partilerin fonksiyonunu daima tek taraflı bir görüşle ve daima bizim aleyhimize olarak ve daima hakikatleri saklayarak burada ifadede bulunmuşlardır.

Başkan- Hakikatleri saklamadılar. Şimdi efendim, Burhanettin Onat doktor. Diyor ki Meclis'e doktor girdim, hukukçu çıktım. Bundan evvelki bir oturumda söyledi. Bugün Anayasa Hukuku bahsinde iki cilt kitap yazarım diyor.

Sanık Burhanettin Onat (Antalya)- Muhterem Reisim, İngiltere'den bahsettiler. Kurban olayım, beş dakika beni dinleyin ne olur. Dört saat konuştu. Amerika'dan geldi. Ben de 14 aydır buradayım, bana on dakika vermez misiniz?" (Ağaoğlu,1972:111-112).

Ve Samet Ağaoğlu'nun edebiyatçı, hukukçu, devlet adamı kimliğinden çıkmış savunmasından bir bölüm: "Sayın Başkanım, şahadeti kısmen bizim lehimizde olan bir profesör iddia makamınca softalık ve gericilikle vasıflandırıldı. Fakat aleyhimizde şahadet eden CHP'li bir doçent 'ünlü hukuk bilgini' oldu.

Demokrat Parti Grubu'nu ve mebuslarını, birtakım sefil menfaat düşünceleriyle, huzurda tanıklık yapan bir profesör de 'midelerinden avlanmış' oldukları için murakabe vazifesini görmemekle suçlandırdılar. Dikta rejimini bu kadar aşağılık hislerle tutmuş oldukları iddia edilen insanlar kimlerdir? Daha üç yıl öncesine kadar ordumuza başkumandanlık etmiş, şerefli bayrağımızı dünyanın uzak köşelerinde insan hakları uğruna kahramanlıkla dalgalandırmış general ve subay, dilimizi en ince fikir ve hisleri terennüm edebilecek hale getirmiş şairler, başarıları milletlerarası çalışmalarda belirmiş diplomatlar, memleketin nadir yetiştirdiği genç profesörler, değerli öğretmenler, idareciler, hukukçular bir cümle ile milletimizin ruh ve dimağının gerçek mümessilleri değil mi?

Cahil ekseriyet, yani köylüler! O köylüler ki Atatürk bir gün Büyük Millet Meclisi Kürsüsü'nde konuşurken "Bu memleketin asıl sahibi, efendisi kimdir?" diye sormuş ve cevabını yine kendisi vermiştir: 'Asırlardan beri dünyanın dört tarafına göndererek kanlarını akıttığımız, bunca mihnet ve cefalarına hep nankörlükle mukabele ettiğimiz memleketin bu asıl sahibi önünde şimdi utanarak eğilelim.'

Demokrat Parti hiçbir şey yapmadı ise işte bu köylünün önünde eğilen ilk iktidar oldu. Her şeyimiz, her yaptığımız inkâr edilebilir, ama bu imtiyazı elimizden almak mümkün değildir.

Şimdi kısaca Atatürk ilkelerine arka dönülmüş olduğu iddiasına geçiyorum: Soğukkanlı olalım, nedir bu Atatürk ilkeleri? Bu yolda suçlandırıldığımız halde herhangi bir misal ve delil verilmemektedir. Halbuki Atatürk ilkeleri önce kanunlarda yer almıştır. Cumhuriyetçilik, laiklik, inkılapçılık, milliyetçilik gibi. Başta Anayasa olmak üzere bu ilkeleri koruyan kanunlarda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Buna mukabil bir yandan Atatürk'ün hatıralarına tecavüzleri önleyen -ki mecliste savunanlardan birisi de benim- kanunlar çıkarılırken, öte yandan Atatürk'ün ölümünden sonra paralardan ve pullardan, hatta birçok resmi dairelerden kaldırılan resimleri yerlerine tekrar konulmuş, yıllardan beri bir türlü bitirilemeyen Anıtkabir'in tamamlanarak kabri ihmal ile bırakılmış olduğu yerden bu asıl mevkiine taşınmıştır.

Sonra Atatürk ilkelerinin diğer bir kısmını teşkil eden içtimai hareketlere daha da hız verilmiş, kadınlarımız Yargıtay üyeliklerine, üniversite profesörlüklerine, her kolda ordu hizmetlerine Demokrat Parti iktidarı zamanında erişmişlerdir.

Atatürk'ün fikir ve sanat yolundaki ilerlememiz için kurmuş olduğu dil ve tarih kurumları takviye edilerek muhafaza edilmiş, çalışmalarına en ufak bir müdahale yapılmamıştır.

O halde Atatürk ilkelerine arka dönüş nerede? Arada bir ortaya atılan Türkçe ezan mecburiyetinin kaldırılmış olması mı? Bu, Atatürk ilkelerine arka çevirme manasına asla gelemez. Zira bir kere Atatürk'ün en büyük ideallerinden birisi demokratik idaredir.

Fakat 1946 yılına kadar tek parti sistemi içinde, Anayasa'ya rağmen demokratik idare yürümemiş, devlet ve onun namına hükümetin başında bulunanlar kendi emirlerini kanun gibi tatbik ettirmek imkânını bulmuşlardır. Fakat Anayasa'nın fiilen ele alınması ile beraber bu imkân elbette ki kayıp olmuş, kanunların emrettiği vicdan hürriyetine dokunulmaması esasına riayet zarureti gözükmüştür.

İsteyen vatandaş ibadetini, umumi adaba aykırı olmamak şartıyla istediği gibi yapacak, ferdi hayatında buna göre hareket edebilecektir. Bunun içindir ki Demokrat Parti'nin ilk hükümeti ezanın Türkçe okunması mecburiyetini kaldırmış, vatandaşları bu hususta serbest bırakmıştır. Bugün de, kaldırılmış olan eski emir iade edilmemiştir.

...Sayın Hâkimler, ben Madam Roland olmak iddiasında değilim. Fransız inkılabında Madam Roland (Ey hürriyet, senin namına ne adaletsizlikler yapılıyor) demiş. Ben de (ey beyaz inkılap, senin sözcülüğünü kim yapıyor?) diyorum.

Sokrat'ın ölümünü isteyen savcı unutuldu ama Sokrat yaşıyor." (Ağaoğlu,1972:182-211-212-206-207-221).

Yassıada'da, bir de hatıra defterleriyle gündeme gelen ve bu özellikleriyle anılan mağdurlar vardır. Bunlar dünün anlı-şanlı bakanlarıyken bugün kendilerini kurtarmak için neredeyse kendilerini inkâr edecek duruma düşmüşlerdir.

Defterci Brütüslerden biri Menderes'in çocukluk arkadaşı **Ethem Menderes**'tir. Samet Ağaoğlu, Ethem Menderes'i şöyle anlatıyor: "Ya küçük Menderes! O sustu. Sekiz yıldan fazla süren bakanlığında, 10 yıl milletvekilliğinde olduğu gibi sustu. Fakat yerine hatıra defterleri konuştu. Adnan Menderes'in hayatı boyunca arkadaşı, birbirlerine karşı sevgileri dillere destan olmuş, aralarında hiçbir kan bağı olmadığı halde aynı soyadını almış ve çocuğunun "amca" dediği adamın arkasından ve eteğinden tutarak yürümüş, her çeşit ikbalin merdivenlerini bu sayede tırmanmış insanın, oturduğu bütün koltuklara sırtını rahatça dayadığı ve bir eli ile ömrünce beraber olduğu adamı sıkı sıkı kavramaya devam ederken, öteki eliyle aleyhinde, yalnız onun değil, hemen hemen bütün arkadaşlarının aleyhinde defterler doldurduğu anlaşıldı." (Ağaoğlu,1972:36).

Diğer Brütüs **Şemi Ergin** de eski Savunma Bakanlarındandır. "Bir zamanlar yazdığı bir mektupta irşat makamında gördüğü" (Ağaoğlu,1972:191) zatı şimdi darağacına doğru iteklemekle meşguldür. "Şemi Ergin bir ara mahkemeden hayatının çocuklarına bağışlanması için yalvaracak kadar kontrolü kaybeder." (Ağaoğlu,1972:239).

Bir diğer defter sahibi de Meclis Başkanı eski Kuvvacı **Refik Koraltan**'dır. "Bunlardan biri 1946'dan beri Menderes'in çok yakın siyaset arkadaşı Refik Koraltan'dı.

Günlük hislerinin etkisiyle yaşayan bir insan. Menderes'ten çok Bayar'a haklı-haksız kızmıştı." (Ağaoğlu,1972:190) "Mahkemede hatıra defterleri okunduğu zaman herkes önce şaştı, sonra irkildi, sonunda da iğrendi." (Ağaoğlu,1972:37).

"Başol, bu hatıra defterlerine mal bulmuş Mağribi misali sımsıkı sarıldı, onları suçluluğun kesin delili saydı." (Ağaoğlu,1972:46). "Ne hazin ki Menderes'i sehpaya götüren yolun kapılarını bu defterler açtılar." (Ağaoğlu,1967:190).

Yassıada Mahkemesinde nefeslerin tutulduğu anlar, şüphesiz Başbakan Menderes'in savunmasını yaptığı dakikalardır. Ruhen ve bedenen çökertilmiş Başbakan, her şeye rağmen mantık insicamını kaybetmeden hatıralarda kalacak savunmalar yapar. İlk duruşmada Menderes, kavanozdan çıkarılmış bir insan olarak mahkemeden talepte bulunur.

"Başol gerginlik içindeyken bir avukat kürsüye geldi ve korktuğu şeyi söyledi: Müvekkilimiz Adnan Menderes Beyefendi hastalanmışlar efendim.

'Çıkartmak mı istiyorsunuz?'

'Hayır, söz istiyorlar efendim.'

İşte beklenen an gelmişti. Menderes aylardır ilk kez konuşacaktı. Elini kaldırdı. Önünü iliklediı ve kürsüye geldi. Herkes merakla ağzından çıkacak kelimeyi bekliyordu." (Birand,1999:207). "Şöyle dedi: İnsanın haklarını müdafaa edebilmesi için muayyen şartların yerine getirilmesine lüzum vardır kanaatindeyim. Bendeniz beş aydan beri tecrit vaziyetinde bulunuyorum. Bir tek odanın içinde günün yirmi dört saatinde her saat değişen bir nöbetçi subayı ile tek kelime konuşmadan yaşıyorum. Artık konuşma melekatım (yeteneğim) zaafa uğradı. Kumandan beyefendinin zaman zaman beni bahçeye çıkartmak gibi lütufları olmasa şimdi huzurunuzda olmak imkânını da bulamayacaktım. Bana imkân verecek, moralimi, rahatsızlığımı bertaraf edecek şartlara malik değilim. Beş aydan beri bütün konuşmalarımın yekünu 10-15 saati geçmez. Bir maznun huzurunuza böyle gelirse kendini nasıl müdafaa edecektir? Suçluyu tecrit ve konuşturmamak, tahammül edilir manevi tazyik değildir." (Özdemir,1995:232).

Başol'un ne Menderes'i ne de avukatını dinlemeye tahammülü vardı. O, bu meyanda söylenecek her sözü peşinen tekrar kabul ediyordu. Avukatların ise bir anlamda mesleki şerefiyle oynuyordu.

"Adnan Menderes'in avukatı **Orhan Apaydın** savunmasını okumaya başlamıştır. Ama daha on-on beş satır geçmeden Başol durdurdu ve aralarında şöyle bir konuşma geçti:

Başkan- Bu sözlere hiç lüzum yok. Müdafaanız kaç sayfadır?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - 20 küsur sayfa. Fakat ihtisar edeceğim.

Başkan- Boş sözler, Adnan Menderes'in Demokrat Parti Başkanı olduğu gayet tabii, bunlara ne lüzum var?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Mantıki bir silsile içinde müdafaamı yapmak istiyorum.

Başkan- Daima böyle lüzumsuz şeyler söylersiniz. Hükümetin İstanbul'dan Ankara'ya nakli, İttihadı Terakki erkânının memleketi terk edişi vesaire gibi. Bunlara ne lüzum var? İttihat ve terakki erkânının memleketi terk edişinin örtülü ödenekle hiçbir alaka ve irtibatı yoktur.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Tahsisatı mesturede hepsi var bunların.

Başkan- Talat Asal ve Ertuğrul Akça'nın söylediklerinden başka söyleyecek bir şey kalıyor mu?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Arkadaşlarımın sözlerini tekrar için huzurunuza gelmedim.

Başkan- Şimdiye kadar bir şey söylemediniz. Orada sahifelere bakıyorsunuz, sahifeleri atlıyorsunuz, bir şey var mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Sabrınızı suiistimal etmek istemiyorum. İkazınız üzerine...

Başkan- Bizzat Adnan Menderes'in müdafaasına yarayacak bir şey kaldı mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Arz ediyorum efendim. Müsnet fiillerin müvekkilimle irtibatı mevzuunu arz edeyim. (Kararnamede ve esas hakkındaki mütalaada... diye sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın müdafaasını okumaya devam etti.)

Başkan- Geceli-gündüzlü çalıştıktan sonra bir araya gelip iş bölümü yapmadınız mı? Talat Asal, Ertuğrul Akça müdafaalarını yaptılar. Siz aranızda bir iş paylaşması yapmadınız mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Bendeniz arkadaşlarımın sözlerini tekrar etmek istemiyorum.

Başkan- Müdafaanın hangi kısmı düştü size?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Müdafaamızın planını arz ettim.

Başkan- Herkesin konuşması şart değildir. Size bir şey kalmazsa otursunuz. Şimdiye kadar söylediklerinizin hiçbirisinin zerre kadar Adnan Menderes'e faydası yoktur. Malum şeyler. Aranızda bir iş bölümü yapmadınız mı?

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Arz edeyim. Tekrar mahiyetinde görürseniz derhal keserim.

Başkan- Yazılı verirsiniz, biz okuruz.

Sanık Adnan Menderes Müdafii Orhan Apaydın - Bir dakika müsaade ediniz, mesleki şerefim ve haysiyetim mevzubahistir." (Ağaoğlu,1972:148-149).

Başol'un ruh dünyasında, Menderes'e karşı özel bir kin mevcuttur.

Başbakan Menderes, Başol'un kendisini irtica ile suçlayan ve aşağılayan ithamlarına iade cevaplar verirken darbenin liderinin kendisini met-hu sena eden eski tarihli mektubunun okunmasına ise tenezzül etmedi. Mahkeme Başkanı Salim Başol her defasında, 'Adnan Bey' diye değil, 'Menderes gel beri' diye kendisini çağırıyordu." (Apuhan,1993:37).

Başkan Başol, sınırları ve çizgileri aşmış şimdi Başbakanın ruh dünyasına saldırıyordu: "Siz 10 sene içinde o çöl bedevisinin uydurduğu Atatürk'ün uzaklaştırdığı kanunları ihya için 10 milyar sarf ettiniz. O gelsin seni kurtarsın, bakalım nasıl kurtaracak?"

Menderes "İnanmıyor musunuz Reis Bey!" dedi. "İnanmıyor musunuz? İnşallah söylediğiniz gibi yardımcı olmuşuzdur. Eğer Din-i Mübin'e ve Peygamberimizin yoluna hizmetlerim olmuşsa beni sizin zulmünüzden kurtarsın diye hizmet etmedim. **Beni ve sizi dehşette bırakacak bir günde elbette ki yardımcım olacaktır.**" (Apuhan,1993:38).

Şimdi devlet başkanı olan Gürsel birkaç ay önce, Menderes'e bir mektup yazıp "Millet sizi seviyor. Bayar istifa etsin, siz cumhurbaşkanı olun." demişti. Gürsel, 27 Mayıs'tan sonra bu mektubu kamuoyuna açıklamış ancak çok hayati olan bu iki satırı çıkarmıştı.

Menderes'in avukatı Burhan Apaydın, mektubun aslı açıklanırsa bunun savunmaya çok yardım edeceğini düşünerek konuyu mahkemeye getirmeye karar verdi. Menderes'ten habersiz bir dilekçe yazarak mahkemeye verdi. Bu istek kabul edilirse Menderes büyük bir baskıdan kurtulacaktı.

Burhan Apaydın o anı şöyle anlatıyor: "O arada 'Bir diyeceğiniz var mı?' diye Salim Başol'un sesini duydum. Duyunca başımı kaldırdım. Adnan Menderes mikrofondaydı. 'Bir maruzatım var' dedi. Birden şaşırdım. Çünkü Adnan Menderes, mahkeme başkanı söz vermeden, 'Gel' demeden imkânı yok iskemlesinden kalkmaz. Ve çoğu defa da söz verilmezdi.

Şimdi mahkeme başkanından söz istemeden Adnan Menderes'in kalkıp mikrofonun başına gelişi dikkati çeken bir olay. Derhal anladım her şeyi. Menderes söze 'Memleketin ve devletin yüksek menfaatlerini korumanın herkes için bir görev olduğunu' belirterek başladı. O arada 'Devlet başkanlığının isminin bu mukaddes çatı altında geçmesini memleket menfaatlerine uygun bulmuyorum' dedi. Ve başını hafif çevirip bana bakarak 'Sayın avukatımdan talebini geri almasını rica ediyorum' dedi. Herkes dondu kaldı." (Birand,1999:218).

Ülkeyi bir diktatörlüğe götürdüğü iddiası karşısında Menderes, geçmişten alıntılar yaparak mahkeme heyetini zor duruma sokar: "Diktatörlük iddiasına gelince, böyle bir iddiada bulunmalarına imkân yoktur. Her şey bir yana, daha 27 Mayıs'tan bir ay evvel yazdıkları yazılar talebe nümayişleri diktanın olmadığının delilleridir." (Ağaoğlu,1972:114).

Menderes, Anayasa'yı ihlal ettiği suçlamasına ise tarihi bir soruyla cevap verdi. "Arz ve ilave edeyim ki, Anayasa'yı ihlal davası adı ile ne de bu kavram ve mahiyetiyle bir dava siyasi tarihimizde mevcut değildir. Sadece bu gerçek dahi derhal şu sualleri hatıra getirmektedir. 1950'de Demokrat Parti iktidara gelinceye kadar acaba Anayasa mı yoktu, yoksa Anayasa'yı ihlal mahiyetinde veya ona aykırı kanunlar ve hareketler mi mevcut değildi? Anayasa elbette mevcuttu ve bunun yanında da tek parti idaresi de uzun zaman devam etmişti. Buna mukabil Anayasa'yı tebdil, tağyir, ilga veya ihlal davası diye bir dava biraz evvel arz ettiğim gibi acaba niçin şimdiye kadar görülmemiş değil, hatta akla bile gelmemiştir. Bu sualler, tek başına şu müşahede dahi meselenin ve davanın özelliğini, eski tabirle nev'î şahsına münhasır hüviyet ve siyasi mahiyetini göstermeye kâfidir sanırım." (Ağaoğlu,1972:161-162).

"Anayasa ihlal edilmiş. Peki, Anayasa bu ihlal neticesi tebdil mi edilmiş, tağyir mi edilmiş, ilga mı edilmiş? Hayır!" (Ağaoğlu,1972:222).

Menderes onu yakından tanıyanların şahadetiyle akçalı işlerle hiçbir zaman ilişkisi olmamış bir insandı. Bağdat'ta ataşe militer olarak bulunmuş Kurmay Albay Bekir Tünay onunla ilgili şu tesbiti yapıyordu: "Açıkça söylemek gerekirse Menderes, gözü ve gönlü tok bir kişiydi. Çalma çırpma işleriyle yakın uzak bir ilgisi yoktu. Esasen bir çok kişilerin gelip de bir şeylerle döndüğü Bağdat'tan hiçbir şey almayan tek insandı." (Tünay,1977).

Menderes'e isnat edilen suçların hiçbirini ispat etmek tabii ki mümkün olmadı. Ne var ki darbeciler, Menderes'in kellesini istiyorlardı. Onun kendisini nasıl savunduğunun bir önemi bu yüzden yoktu.

Yassıada'da, hukukun tanıklık müessesesi ise tam bir komediye dönüşmüştü. Rolünü ezberlemiş yalancı şahitler, resmigeçit halinde Yassıada'da boy gösterdiler ve sözde adaletin, tecellisine katkıda bulundular.

Davalar süresince boy boy, cins cins, partili partisiz; memur, serbest meslek adamı, profesör, gazeteci, bakan, vali, yüzlerce tanık Divanda kendilerine ayrılmış mikrofonun önünden gelip geçtiler. Aralarında artistler, sanık aileleri ve sanık oğulları da vardı. Bir cümle ile Türk toplumunun her sınıf, her meslekten insanları!

Bir kısmı, ezberlenmiş ders gibi konuşuyordu. Hemen aynı cümleler, aynı kelimeler, aynı başlangıç, aynı bitiş! Bazısı haykırarak söylüyor, bazısının sözü işitilmiyordu bile! Konferans verenler, hitabet gösterisi yapanlar, ağlayanlar, yumruk sıkanlar vardı!

Bir kısmına Egesel unuttukları yerleri hatırlatarak -el, baş, göz işaretleri yaparak- yardım ediyordu. Bir kısmına ise bazen o bazen Başol kızıyor, bağırıyordu. Yapılan tanıklıklar o kadar karışık, o kadar birbirini tutmaz veya o kadar birbirinin benzeri oldu ki bir dinleyicinin veya bir gazetecinin, hangisi doğru hangisi yanlış söylüyor, bunu anlamasına imkân kalmadı! Fakat hâkimlik, ihtisas işidir. Divan, elbette doğruyu yalandan ayırmasını biliyordu.

Bu böyle olmakla beraber dinleyicilerin de gözlerinden kaçmayan nokta şu idi: Sanıkların lehinde olan tanıklar Başsavcının, bazen de Başol'un hoşuna gitmiyor, onları kısa kestiriyorlar, hatta azarlıyorlardı. Bu azarlama işinde Egesel mesela bir profesöre "Senin asıl yerin sanıkların arasıdır!" veya "İşte böyle aydınlar memleketi bu hale getirdiler!" diye bağıracak kadar ileri gidiyordu.

Yassıada davalarında bazı tanıkların yarattığı heyecanlı, alkışlı, yuhalamalı sahneler oldu. İnsan ruh ve karakteri bu alanda da imtihandan geçti. Bazen hayali olaylar üzerinde öylesine dayatan tanıklar görüldü ki mesela Bayar kendini tutamayarak **"Eğer bütün şahitler böyle ise hacet yok işi uzatmaya! Götürün asılalım!" diye haykırdı.**

Bir hukuk müessesesi olan tanıklığın, adaletin ne dereceye kadar yardımcısı olabileceği üzerinde çok canlı örnekleri, yalnız başına Yassıada davalarından bulup çıkarmak mümkündü. "Ne söylersen söyle, filanın aleyhine olsun yeter!" gibi telkin ile Divan karşısına çıkarak ortaya attığı iddialarla Başol ve Egesel'i bile güldürmüş veya kızdırmış tanıklar görüldü. Mesela Topkapı olayları davasında, falan hastanede şu kadar insan için önceden yer ayrıldığı yolunda ifade veren hastabakıcı gibi! Yine mesela kendisine ve daha birçoklarına yine kendi deyimiyle "Talebe Kıyımı" için para verildiğini söyleyen adam gibi!

"Yalancı şahitler ve yalancı şahitlik zaman zaman çok kaba manzaralar gösterdi. Üstelik şu ve bu sebeple bu yola gidenler hakkında hemen hemen hiçbir tedbir alınmadı, hiçbir muamele yapılmadı. Hatta denilebilir ki adeta teşvik edildi." (Ağaoğlu,1972:92-93).

Bazı tanıklar sıkılmadan ve saklamadan açıkça yalan söylerler. Belki de Yassıada'da tanık olarak bulunmalarının sebebi hikmeti budur. Çoğu da aynı zamanda taraftır tanıkların.

"Demokrat Parti İstanbul Teşkilatı'nın tanınmış yüzlerinden Selahattin Genç de sanıklar arasındaydı.

Egesel onu Topkapı olaylarının baş tahrikçilerinden biri olarak suçlamak için çırpınıyor, çoğu Halk Partili şahitlere göstererek 'Bu mu idi?' diye soruyordu. Bu şahitlerden biri sarışın bir kimseden bahsetmişti. Selahattin Genç, esmerdi. Ama şahit buna rağmen 'Evet budur!' demekten çekinmedi. Bir başka şahit 'Şişman bir adam' demişti. Fakat Selahattin Genç uzun, zayıf ve ince idi. Bu tanık da Egesel'in ayağa kaldırdığı Genç'e bakarak, 'İşte bu' diyebildi. Bu sefer Selahattin mikrofona geldi: 'Bir şahit çıktı, benim için sarışın dedi, bu şahit de şişman diyor. Halbuki ben görüyorsunuz esmer, kıvırcık saçlı, şişman olmayan bir insanım...'

Son bir sahne daha: Yine Halk Partili bir tanık Levent'ten gelirken kamyonla Demokrat Partililerin geçtiğini ve 'Komünisti öldürmeye gidiyoruz' bağırdıklarını söyleyince herhalde Divan Başkanı da bu yalancı şahitlerden biraz bıkmış olacak, oldukça ince bir espri ile sordu:

'Ne zaman oldu bu hadise?'

Tanık cevap verdi: 'Güzün!'

Divan Başkanı'nın dudaklarında hafif bir tebessüm belirdi: 'Güzün sonbahar demek. Halbuki hadise ilkbaharda oldu.' (Ağaoğlu,1972:95).

Ankara ve İstanbul olayları davasında ise başta Sıddık Sami Onar olmak üzere birkaç profesör, mikrofonda gözüktüler.

Bunlar Yüksek Soruşturma Kurulunun kararnamesinde yazılı sözleri tekrarladılar yalnız! Hatta öğrencilerin kendilerine silahla hücum eden atlı polisleri, toprak ve ot atarak dağıttıklarına kadar!

"Fakat garip bir tanıklık oldu bu sırada! Hukuk Fakültesi dekanının kâtibi genç kadın bütün bu sözleri tekzip etti. İlk hücum eden polisler değil, öğrencilerdi. Ot ve toprak değil taş atmışlardı." (Ağaoğlu,1972:96).

Taşlama olayının, bir de başka boyutu vardı. Nilüfer Gürsoy Hanımefendi, İstanbul Valisi Kemal Aygün'ün hanımıyla Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) önünde meydana gelen olayın yargılandığı gün, duruşmayı takip için Yassıada'ya giderler. Duruşmada bir hanım tanık askerlerin ve polislerin üzerlerine taşları nasıl attıklarını anlatır.

"Sonra vapurun tuvaletinde karşılaşırlar. Nilüfer Hanımefendi, 'Mülkiye'nin civarında o kadar çok taş yoktur. Hatta hiç yoktur. O taşları nereden buldunuz?' diye sorar. Tanık kadın önce hanımefendiyi tanıyamaz. 'Biz iki gün oraya taş taşıdık.' der. Bu sözü söyledikten hemen sonra hanımefendiyi tanır ve bağırır: 'Sizlerin gözlerinizi oyacağız!'" (Asal,2000).

Nilüfer Gürsoy'un naklettiğine göre adaya giderken bir dönem sanık yakınları ve şahitler, vapurun aynı katında yolculuk yapmaktadırlar. İşte bu yolculuk sırasında savcı Egesel, tanıkları zaman zaman çağırarak onlara tembihatta bulunmaktadır. "O kadar ki bir gün tanıklardan biri fazla yanlış şeyler anlatıp Mahkeme Başkanı Başol tarafından uyarılınca **Tanık Egesel'i göstererek 'Şu bayrağın altında oturana sorun.' deyivermişti."** (Ağaoğlu,1972:97).

Yine bu davanın bazı tanıkları vardı ki onları dinleyen sanık polislerin gözleri hayretle açılıyordu. **Olaylar sırasında İstanbul'un Sıkıyönetim Kumandanı Org. Fahri Özdilek polislere gösterdikleri fedakârlık için hararetle teşekkür etmişti! Şimdi burada hâkim huzurunda aynı polislerin öğrencilere karşı sert davranışlarından şikâyet ediyordu.**

"Cumhurbaşkanı Bayar'ın eski Başyaveri ile Başbakan Menderes'in eski emir subayının ve Ankara Valisi Kemal Aygün'ün eski koruma polisinin şahitlikleri, idari ve ahlaki anlayış açısından hem utandırıcı hem düşündürücü hem de ibret vericiydi." (Turgut,1993:84).

İhtilale sonradan karışan, arkasından da memleketin en büyük ilinin idaresi kendisine verilen Orgeneral Refik Tulga, gerçeklerden o kadar uzak konuşmuştu ki Bayar dayanamamış ve "Kendileri benden aldıkları her emri hemen ve sadakatle yerine getirirlerdi. Görüyorum, şimdi de aldıkları emirleri aynı sadakatle ifa ediyorlar." demekten kendini alamamıştı. (Ağaoğlu,1972:96).

Çok büyük unvanlara sahip olsalar da çok büyük kurumların başında bulunsalar da sıkışınca güçlünün yanında ve hizmetinde olma şeklinde tezahür eden ahlak seviyesinin çeşitli örnekleri, Yassıada'da sıkça kendisini gösterir. Profesörler, generaller, başyaverler, banka müdürleri, bürokratlar...

Samet Ağaoğlu'ndan manidar bir örnek dinleyelim: "Büyük bir bankanın başında bulunan ve bugün de yerinde oturan bu zat 1959 yılında bir gün benden randevu istedi. Liman lokantasında öğle yemeğinde buluştuk. Maliye Bakanı Hasan Polatkan kendisini çağırarak Vatan Cephesi'ne katılmasını tavsiye etmiş. Halbuki o istemiyor. Çünkü siyasetten hoşlanmıyor, sadece bir iş ve ihtisas adamı kalacak. Fakat benim düşüncemi de öğrenmekte fayda görmüş. Sordum: 'Maliye Bakanı size bu teklifi yaparken herhangi başka bir imada bulundu mu?'

'Hayır, hayır!' diye cevap verdi, 'Hiçbir imada bulunmadı diyebilirim. Yalnız girersem her cihetten iyi olacağını söyledi.'

'O halde' dedim, 'sizi zorlayan olmadığına göre ortada mesele yok!'

Banka müdürü endişeli bir yüzle yine sordu: 'Girmezsem bir şey yaparlar mı bana?'

Bu sefer isyan ettim: 'Hiçbir şey yapmazlar. İster girersiniz, ister girmezsiniz. Farzımuhal bir baskıya maruz kalırsanız bana gelin. Müdafaanızı bizzat ben yaparım. Bu zatın o zaman Vatan Cephesi'ne yazılıp yazılmadığını bilmiyorum. Ama kendisiyle böylece konuştuğumu, buna rağmen mahkemede 'Baskıya maruz kaldım.' dediğini herhalde hatırlıyor şimdi.'" (Ağaoğlu,1967:128-131).

Göz göre göre cereyan eden yalancı şahitlik olayına müdahale etmek isteyen savunma temsilcileri ise farklı muamelelerle karşılaşır, ilginç bilgilere sahip olurlar.

Av.Talat Asal bir hatırasını şöyle anlatıyor: "Balmumcu Hapishanesi'nden yeni çıkmıştım. Divan'da İstimlak Davası'nın yargılanması yapılıyordu. Bu davaya "İmar Davası" da denilmiştir. Bu dava, mesela Vatan ve Millet Caddeleri, Sahil Yolu, Barbaros Bulvarı gibi İstanbul'a nefes aldıracak imar hareketlerinin davasıdır.

Bu imar hareketleri yapılmamış olsaydı bugün İstanbul'un hali ne olurdu, onu takdirinize bırakıyorum. Ancak şunu bilmenizi isterim ki müvekkilim bu dava dolayısıyla mahkûm edilmiştir.

Yargılamanın ortalarında hapishaneden çıkarak davaya yetişmiştim. Adetimdir; zaman zaman Sahaflar Çarşısı'na giderim. Orada, beyaz bir kitapçık gördüm. Bugünkü SSK'nın adı, o zaman İşçi Sigortaları Kurumu idi. İşte bu kitapçık kurumun genel kongresine aitti. Kurum genel müdürü yapılan kamulaştırmaların kuruma sağladığı yararları anlatıyordu. **Yapılan kamulaştırmalar sayesinde kuruma ait arsalar büyük değer kazanmıştı. Davanın dayanıksız olduğunu daha güzel ispat edecek bir delil olamazdı.**

Dava devam ederken bu genel müdür tanık olarak mahkemenin huzuruna çıkıverdi. Sevinmiştim. Adam söylediklerini inkâr edecek değildi ya... **Ne yazık ki sevincim kursağımda kaldı. Adam methiyesini zehir zemberek bir iftiraya döndürmüştü.**

Tanığa soru sormak savunmanın hakkıdır. Hakkımı kullanmak için söz istedim. Başol, kurnaz bir adamdı. **Elimdeki kitapçığı görmüş olmalı ki soru sormama izin vermedi.** Talep ve ret adeta bir kavgaya dönüşmüştü. Başol, bir şeyler söyledi, duyamadım. Ama görevli iriyarı denizci bir astsubay beni palas pandıras dışarı çıkardı. Duruşma bir süre tatil edildi. Dışarıda bir üsteğmen bağırıyordu: "**Senin müvekkilini asacağız. Sen ne yaparsan yap asacağız.**" (Asal,2000).

Yassıada'da hukukun şahitlik müessesesi adalete yardımcı olan bir kurum olmaktan o kadar çok çıkar ki, yazarlara mizah malzemesi olur. "Yassıada'ya her isteyen gidemiyor. Orada düşükleri sanık yerinde görmek az şey değil doğrusu... Ama bu elinizdedir. İsterseniz, Yassıada'ya gidebilirsiniz. Bunun için yapacağınız işi zor sanmayın. Yüce Adalet Divanı Başsavcılığı'na bir dilekçe vermeniz, bir telgraf çekmeniz yeter. Şöyle yazacaksınız:

'Bendeniz 6-7 Eylül olaylarının nasıl cereyan ettiğine ve kimin tarafından tertip edildiğine dair çok mühim delilleri haiz bulunduğumdan, bildiklerimi huzur-u adalette beyan edeceğimi...'

İsterseniz Kars'ın ilçesi Kızılçakçak'ta olunuz. Hemen sizi bir uçağa koyup İstanbul'a getiriyorlar. Hem İstanbul'u görüp çok kişinin gidemediği Yassıada'ya gidiyorsunuz, hem düşüklerin yargılanışını görüyorsunuz. Bütün bunlara karşı kullanacağınız zahmet, 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'un nasıl yakılıp yıkıldığını anlatmak." (Asal,2000).

Şahitlerin bir kısmı ise yapmaları gereken görevden başka her şeyi yaparlar. Bizzat gözledikleri olayları mahkeme huzurunda herhangi bir yorum katmadan anlatması gereken bazı şahıslar, bunu yapmak yerine bir bilirkişi gibi hareket edip görüş ve kanaat belirterek yorum yaparlar. Ne gariptir ki bu tavırları, mahkeme heyetinden engin bir hoşgörü görür.

Anayasa'yı İhlal Davası'nın iki profesör şahidinden biri İlhan Arsel, ötekisi Bülent Nuri Esen'di. İkisi de Siyasal Bilgiler Fakültesinden. İkisi de Tahkikat Komisyonu Salahiyetleri Kanunu çıkınca "Anayasa kalmadı" diye derslerini kesmişler, gazetelere de beyanat vermişler. Milli Eğitim Bakanı ile Başbakan'ın ısrarı ile biraz da tutuklanmış oğlunun hatırı için Bülent Nuri Esen beyanatını tekzip etmişti. Fakat nedense böyle bir yalanlamayı İlhan Arsel'den istememişlerdi.

"İlhan Arsel Başol'a rağmen, Egesel'in talebi üzerine tanık değil bilirkişi gibi konuştu. Ona göre Salahiyetler Kanunu Anayasa'ya aykırıdır. Çünkü kaza yetkisini bir meclis komisyonuna vermektedir. "Halbuki Atatürk zamanından beri geçmiş meclisler mesela yine Anayasa'da yazılı kaza yetkisinin müstakil mahkemelerce Türk milleti namına kullanılacağı hükmüne rağmen kendi içlerinden İstiklal Mahkemeleri kurmuşlar, Takriri Sükun Kanunları kabul etmişler, hükümete kanun mahiyetinde karar almak imkanını veren Milli Korunma Kanunu gibi kanunlar çıkarmışlardı." (Ağaoğlu,1972:118-119).

1961 seçimlerinde, CHP'den aday olup seçilen Köprülü'nün damadı Coşkun Kırca da şahitlik yerine bilirkişilik yapmayı tercih eder. Ancak öyle şeyler anlatır ki Menderes ve arkadaşlarını mahkûm etme gayreti içerisinde ülke çıkarlarına ebedi bir zarar getirir. Çünkü Kırca'nın Divan'daki sözlerini, sonradan Alexis Alexandris ve Averoff Türkiye aleyhine koz olarak kullanmışlardır.

Ne Yüksek Soruşturma Kurulu ne Başsavcılık ne Yüksek Adalet Divanı ne de Milli Birlik Komitesi ve onun hükümeti, bu davanın Türkiye'nin gelecekteki dış politikasını nasıl olumsuz etkileyeceğini düşünebilmiştir. Olaylar nedeniyle ne Rumlar ne Yunanlılar ne de ABD'deki Rum lobisi bir talepte bulundu. "Ancak Yassıada Mahkemesi mahkûmiyet kararı verince o kararı Rumlar Türkiye aleyhine kullanmıştır." (Asal,2000).

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu döneminin büyükelçilerinden Mahmut Dikerdem, yıllar sonra kaleme aldığı hatıratında gerçekleri anlatırken Kırca'nın neden taraflı davrandığının da ipuçlarını verir. "**Kırca,6-7 Eylül sanıkları arasında bulunan Fuat Köprülü'nün damadı idi. Kayınbabasını kurtarmak için her çareye başvurmayı meşru görüyordu.** Kırca'nın gerçekleri çarpıtan tanıklığına karşı savunma tanıklığı yapmak üzere Zorlu'nun avukatına başvurdumsa da Yüce Divan savunma tanıklarının dinlenmesine gerek görmediğini bir ara kararıyla bildirdi." (Muradoğlu,2000).

Yassıada'da şahitler dinlenirken Savcı Egesel tarafından takınılan tavırlar ve sarfedilen sözler hafızalarda daima özel bir yer edinmiştir. Bunlardan en çok dikkat çekeni ise Egesel ile Prof. Dr. Başgil arasında geçen diyalogdur. Mahkeme Başkanı Başol ise şahit Başgil'i dinlerken daha soğukkanlıdır.

"Profesör Ali Fuat Başgil'in şahitliğinde Divan Başkanı'nın tutumu sallantılı oldu denilebilir. Profesör'ün üstüne Başsavcı gibi doğrudan doğruya yürümedi. Egesel'in bazı çıkışlarını Başgil'i tutarak karşıladı, hatta sert bir şekilde susturdu. Ama Başgil söze başlarken 'Şahadet usulen kesilmez. Fakat ben lüzumunda bir cümle, iki cümle, halinde keser, sorabilirim.' diyerek saatlerce süren bu tanıklık sırasında Profesör'ün sözlerini durmadan kesti.

Zaman zaman da 'Acaba doğru mu konuşuyorsun?' demek manasına gelen imalarda bulundu. Mesela Başgil, 1924 Anayasası'na göre Meclis'ten usule uygun çıkmış bir kanunun Anayasa'ya aykırı sayılamayacağı tezini bizzat İsmet Paşa'nın 09/06/1950 tarihinde yaptığı bir konuşmada 'Bize Anayasa'ya aykırı kanunlar çıkardınız diyorlar. Bizim sistemimizde Meclis'te usulüne göre çıkmış bir kanunun Anayasa'ya aykırılığı iddia edilemez, böyle bir iddiayı mahkemeler dinleyemez. Bizim sistemimizde Anayasa'ya uygunluğun tetkik mercii Büyük Millet Meclisi'dir.' diye savunduğunu hatırlatarak, 'Binaenaleyh Adnan Menderes noktai nazarında Türkiye'de yalnız değildir.' demişti." (Ağaoğlu,1972:116-117).

Egesel, aslında Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'le ilgili duygu ve düşüncelerini mahkemeden önce bir başka mekânda açıkça ilan etmekten de çekinmemişti. Ali Fuat Başgil, bu olayı şöyle anlatıyor: "Şahitliğimden üç-beş gün evvel, Başsavcı Egesel, üniversiteye gitmiş. **Talebe ile görüşürken, bir münasebetle, 'Hoca'yı yakında Yassıada'ya çağıracağız. Onu anasından doğduğuna pişman edeceğim' demiş. Dediğini yaptı.** Dinleyicilerin bir kısmına kendisini hararetle alkışlattı. Bu kadarla da kalmadı, söz sırası buldu, eliyle beni göstererek, Hâkimlere şöyle dedi: 'Bu şahidin yeri orası değildir, şu parmaklıkların arkasındaki sanıkların yanıdır.'" (Başgil,1990:57).

Nihayet Savcı Egesel meşhur iddianamesini okurken de hukuka ve kendi kimliğine ne kadar önem verdiğini ortaya koyar. Samet Ağaoğlu, Egeselin bu açmazını şu ifadelerle gözler önüne seriyor: "İddianamesini neye göre yazmıştı Allah'ım! Okuması dört gün süren bu yüzlerce sayfa, aslında birkaç profesörün değişik zamanlarda yazdıkları makalelerle Yüksek Soruşturma Kurulu'nun kararından ibaretti denilebilir. Bunları almış, birbirine eklemiş, aralarına da çok mümkündür ki yardımcılarının yazdıkları parçaları karıştırmıştı. İddianamenin her sayfasındaki üslup ayrılıkları derhal göze çarpıyordu. Böylesine öteden beriden toplanmış yazılara Yüksek Adalet Divanı'nın Başsavcısı Egesel kendi imzasını hiç çekinmeden atmıştı." (Ağaoğlu, 1972:43).

Yassıada'daki gelişmeler, sadece yurt içinden değil yurtdışından da gözlenmektedir. Gelişmeleri yurtdışından gözleyenlerden biri olan ünlü Fransız hukukçu Mavrice Garçon, telafisi imkânsız sonuçlar ortaya çıkmadan darbecileri uyarmak ister. Bu amaçla hukuki bir rapor kaleme alarak darbecilere gönderir.

Raporda Garçon, can alıcı tespitlerde bulunur. Garcon "Bir milletin medeniyet seviyesi adaleti ile ölçülür. Adalet, haksızlık yapmak için hiçbir zaman bahanelere başvurmamalıdır." sözleriyle darbecileri uyarır. (Dilligil,1988:58)

"27 Mayıs'ı yapanlar, kulüp binasında Agah Erozan ve Osman Kavrakoğlu'nun fotoğrafları var diye Fenerbahçe'ye düşman oldular. Bu iki isim, Demokrat Parti milletvekiliydi. 27 Mayıs darbesi sırasında özellikle İstanbul kulüplerinin idaresinde görev almış tüm Demokrat Partili yöneticiler de Yassıada'da yargılandı." (Kılıç,2010).

Yassıada Mahkemelerinde ortaya çıkan süreç ve çalışma hızı, gelişmeleri dikkatle gözleyen darbecileri rahatsız etmiştir. Nitekim darbeciler de çeşitli vesilelerle bu tenkitlerini dile getirirler. General Sıtkı Ulay, şu itirafı yapar: "Bu mahkemenin tenkit edilecek tarafı, işi fazla uzatması ve teferruata kaçması idi." (Ulay,1990:71).

Yassıada Mahkemesi, insan kimliğinin bir imbikten süzülerek ortaya çıktığı çok özel bir ortamdır. İnsan ahlakının ve ruh derinliğinin bütün seviyesi, burada gözler önüne aksetmektedir. Tarih; egoist ve küçük duygularla kendilerini kurtarmak isteyen küçük adamları bir tarafa, üzerlerindeki bütün baskı ve teröre perva etmeden doğru bildiklerini savunanları bir başka tarafa yazar.

Yassıada duruşmalarında, imajın doğurduğu yanılsamalar da olur. Menderes'in en yakınındaki koca adamlar, mahkemede kendilerini kurtarmak amacıyla dünkü velinimetlerini suçlamak için her yola başvururlar. Menderes'e eskiden beri gerçekleri söylemekten başka ilişkileri olmayan uzağındaki mütevazı adamlar ise Yassıada'da büyür, devleşirler.

İddianame

Sıra **iddianameye** gelmişti. Savcının suçlamaları, aslında bütün bir Yassıada duruşmalarındaki iddianamelerin özeti gibiydi. Asıl amaç şu suçlamada ortaya çıkıyordu: Celal Bayar ve Adnan Menderes, İsmet İnönü'yü öldürmekle suçlanıyor ve toplam 12 sanık hakkında idam talep ediliyordu.

"Sanık Celal Bayar ve Adnan Menderes, Tek Parti diktatörlüğünü gerçekleştirmek amacıyla ve muhalefetin görevini yapamaması yolunda yıllardır tatbik eyledikleri kanun, karar ve fiillere ilaveten, bu partinin mevcudiyetinin en önemli unsuru olarak gördükleri İnönü'yü öldürerek muhalefetin başını koparmak yollarını aradıkları, bu istikamette politikalarıyla anayasa dışına çıktıkları... Bu politikalarını da Topkapı'da uygulamaya koyduklarını görüyoruz..."

Mahkeme Başkanı Salim Başol ile eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar arasındaki sert tartışmaların en ciddisi İsmet İnönü konusunda yaşanıyordu.

Ancak bu kez tartışmanın konusu ilginçti. Bayar, "İnönü'ye husumetim olmadı, hatta onu himaye ettim." deyince Başol, çok sinirlendi! "İnönü'yü ne zaman himaye ettiniz? İnönü, sizin himayenize muhtaç bir duruma düşmemiştir." demişti.

Kararlar

Yassıada'da oluşturulan ve 14 Ekim 1960'ta işe başlayan Yüksek Adalet Divanında yargılamalar, 11 ay sürmüştü. Savcı, 592 sanıktan 228'i için idam istedi. DP'lilerin hepsi anayasayı ihlalden sorumlu tutuluyordu.

Duruşmalar sonunda, 15 Eylül 1961'de, 15 kişinin idama mahkûm edildiği açıklandı. 11'i MBK kararı ile müebbet hapse çevrildi, ayrıca 31 kişiye müebbet hapis cezası verildi. 418 sanık ise muhtelif cezalar aldı. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın cezaları infaz edilirken diğerleri çeşitli hapis cezaları aldı. (Gürsoy İdris,2011).

Yassıada'nın olağanüstü şartlarından çıkan karar ise yine olağanüstü idi: İdam. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilk daha gerçekleşiyor ve yıllarca orduya hizmet eden, son olarak da ordunun başı olan bir komutan, bir dönem emrinde çalışan kişilerin reyleriyle idama mahkum ediliyordu.

Bu kararın ardından toplanan Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosunun 58 Sayılı Tebliği şu şekildeydi: 1– Yüksek Adalet Divanınca ölüm cezasına mahkum edilen sanıklardan sakıt Reisicumhur Celal Bayar, sakıt Başbakan Adnan Menderes, sakıt Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve sakıt Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ölüm cezaları Milli Birlik Komitesinin 15 Eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararı ile tasdik edilmiştir.

Ancak sakıt Reisicumhur Celal Bayar'ın 65 yaşını bitirmiş olması dolayısıyla verilen ölüm cezası, müebbet ağır hapse tahvil edilmiştir. 2– Ölüm cezasına mahkum edilen Refik Koraltan, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Erataman ve Rüştü Erdelhun'un cezaları da 15 Eylül 1961 gün ve 75 numaralı kararla müebbet ağır hapse çevrilmiştir. Tebliğ olunur.

Yassıada Yüksek Adalet Divanı tarafından 146/1 hükmünce ve oy çokluğu ile –Hıfzı Tüz, Abdullah Üner, Selman Yörük ve Başkan 146/3'ün teşdiden tatbiki reyini kullandılar– önce ölüm cezasına çarptırılan ardından da bu hükmün müebbet hapse çevrildiği Erdelhun Paşa, öteki Yassıada mahkumlarıyla birlikte yaklaşık 1 sene Kayseri Cezaevi'nde kalır. Afla ilgili çalışmalar koalisyon hükümeti döneminde 1962 yılında hızlanır ve cezaların azaltılmasıyla 283 kişi serbest bırakılır. Bundan sonra Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de kendi yetkisini kullanarak Refik Koraltan, Nedim Ökmen, Selim Yatağan, Kemal Aygün, Agah Erozan, Namık Argüç, Dilaver Argun, Bahadır Dülger, Samet Ağaoğlu, Selahattin İnan, Hilmi Dura ve İzzet Akçal'ı affeder.

VE HÜKÜM GÜNÜ

Bir sabah yataklarından kaldırılıp çileler kumkuması olan yeni bir maceraya, Yassıada macerasına, başlatılan DP'li mağdurlar için artık son sözün söyleneceği gün yaklaşmaktadır. Herkes hayatını bir film şeridi gibi gözden geçirmekte geriye bir şey kalıp kalmadığını merak etmektedir.

Ada Komutanı Yarbay Güryay ise her zaman olduğu gibi gardiyan kimliğine yakışır hareketlere devam etmekte ve talimatlar yağdırmaktadır.

Nihayet kararlardan üç gün evvel Kumandanlık ilk hazırlık tebliğini yaptı. Herkes eşyalarından bir gömlek, iki mendil, bir fanila, iki çorap, bir kazak, iki külot, bir sabun, bir havlu, bir pardösüden başkasını torbalayacak ve bunlar evlere gönderilecekti. Bu hazırlanma tebliği sanıklara mahkûm olacakları, Kayseri veya başka bir yere gönderilecekleri şüphesini verdi. Şu veya bu şekilde, fakat herhalde Yassıada'dan ayrılacakları anlaşılıyordu.

Kararlardan bir gün evvel de Ada'daki subay ve erler, merasim elbiseleri ile mahkeme salonuna doğru bir geçit yaptılar. Bu belki de alınacak inzibat tedbirlerinin bir provası idi.

Karar günü yaklaştıkça Ada Kumandanı'nın koğuşları, odaları gezmesi sıklaşıyordu. Garip sözler söylüyordu Tarık Güryay: "Kararlar okunurken böyle şey olur mu gibilerden sesler çıkarmayın", "Mahkûm olsanız bile nihayet birkaç yıl sonra bir af gelir, kurtarır". "Bakın daha dün aranızda bulunanlar şimdi milletvekili olmaya hazırlanıyorlar."

Güryay, mağdurlara kararlardan haberi olmadığını bildirdi ve ağır, fena hükümler çıksa bile metin ve sakin olmalarını istedi. İkinci Cumhuriyet'in ilanı ile beraber affın gelebileceğini, gün doğmadan çok şeyler doğabileceğini, yeise kapılarak intihar gibi bağırıp çağırma gibi yollara gidilmemesini söyledi. Kumandanın bu sözleri gariptir ki sanıkların bir kısmında müspet etkiler yarattı. Onlara göre mahkûmiyet kararları az olmasa idi kumandan böyle konuşmazdı. Bir kısım sanıklar ise kumandanın sözlerinden şeametler sezdiler. Onlara göre Güryay "İşte sonunuz geldi." demek istemişti.

Nihayet 15 Eylül Cuma! Bütün Yassıada o sabah çok erken uyandı. Herkes en iyi elbiselerini giydi. Koğuşlarda ve odalarda son konuşmalar yapıldı ve karşılıklı kurtuluş temennileri ile vedalar... Evet, vedalar! Belli, bir şey vardı ortada. Mahkûm olacaklar olmayacaklardan ayrılacaklardı. O halde vedalaşmak gerekiyordu.

O sabahın hemen hemen bütün sanıklar için ortak manzaralarını Samet Ağaoğlu şöyle anlatıyor: "Sabah saat sekizde duruşmalara gidilirken olduğu gibi sıralandılar. Yalnız Menderes gözükmemişti. Biraz sonra Bayar, bakanlar, Meclis Başkanlık Divanı her zamanki yoldan mahkeme salonuna doğru yürüdüler. Kalanlar Ada'nın talim meydanına çevrildiler. Tam bu sırada kulaktan kulağa bir haber yayıldı.

Menderes kendisini öldürmüş veya öldürmeye teşebbüs etmiş, ağır hasta imiş. İstanbul'a, Deniz Hastanesi'ne götürmüşler. Bu habere inananlar oldu, inanmayanlar oldu. Heyecan öylesine idi ki inananların da inanmayanların da reaksiyonu göze çarpmadı." (Ağaoğlu,1972:243-245).

Beklenen hüküm günü de gelmiş, şimdi sıra hüküm anındaydı. Ölmek ve kalmak şimdi çok ince bir çizgi halinde mağdurlar arasında dolaşıyordu. Herkes için ortak olan bu manzaraların yanında bir de haklarında verilmiş hükümleri dinlemek üzere mahkeme salonuna alınanların gördükleri manzaralar vardı. Bunlar sanıktan sanığa, o dakikaların ruh ve dimağlarında uyandırdıkları hislere, düşüncelere göre değişiyordu. Bunları her biri, daha sonraları değişik şekil, çizgi ve renklerde hatırlayacaklardı.

Samet Ağaoğlu hafızasına çizilen tabloyu Arkadaşım Menderes'te şöyle anlatıyor: "Salona adım atar atmaz gözlerim iki renkle doldu: Koyu siyah, koyu kırmızı! Siyah yanından geçtiğim ve tam karşıma düşen avukatlarla Hâkimlerin cüppelerinden, koyu kırmızı dinleyicilerin çoğunluğunu teşkil eden subayların yakalarıyla savcılar ve Hâkimlerin manşet ve yakalarından doğuyor ve bu iki renk birbirine karışarak büyük salonu kızıl bir karanlığa boğuyordu. Bu garip karanlıkta yüzler daha da beyazlaşmış gibiydi. En başta olan yerime gidince avukatım ve ablam Süreyya Ağaoğlu'na baktım. Onu hiçbir zaman böyle acı yüzlü görmemiştim. Savcıya baktım, başı eğikti. Başol'a baktım, önündeki kâğıtları okuyor denilebilirdi. Başka hiç kimsenin yüzünü hatırlamıyorum o günden. Manzara kararların çok ağır olduğunu bir anda sezdirmişti." (Ağaoğlu,1967:247).

İşte o an! Katip okumaya başlar: "...Ölüm cezası yerine 59'un tatbiki ile müebbet ağır hapis!" (Ağaoğlu,1972:197).

Balıkesir Milletvekili Halil İmre hakkında hazırlanan iddianame ve verilen hüküm, Yassıada'daki adaletin nasıl tecelli ettiğine dair önemli bir örnek teşkil eder.

Darbeciler, kendilerini CHP'nin yerine koyup aslında devlete ve millete ait olan ama tek parti diktatörlüğünden miras olarak aldıkları malların, DP tarafından Hazine'ye devredilmesini Anayasa suçu sayabilmişlerdir.

Halil İmre olayı şöyle anlatıyor: "Sonra iddianame şöyle yazıldı: Halil İmre: 1950'den beri mebus. Dava konusu olan ve Anayasa'yı ihlal mahiyetinde bulunan bütün kanunlara oy vermiştir. Bu suretle fer'i fail durumunda bulunan sanık, Emekli Sandığı Kanunu'nun 39'uncu maddesinin B fıkrasının tadilinin meclisçe tasvibini açıkça desteklemiştir.

Uzun müddet ifa ettiği bütçe encümeni reisliği vazifesi sırasında da, Anayasa'yı ihlal mahiyetinde olup bu komisyondan geçen kanunları hazırlanmasına amil olmuştur. Bu husus aleyhine, şiddet sebebi olarak kabul edilmiştir. Anayasa'yı ihlal suçundan 146/3. hükmünce ve takdiren 10 sene müddetle ağır hapse konulmasına... Ceza müddeti zarfında kanuni mahcuriyet halinde bulundurulmasına... 3 sene 4 ay Afyonkarahisar'da umumi emniyet nezareti altında bulundurulmasına dair karar verildi ve yüzüne okundu." (İmre,1976:367-385).

Darbecilerin ve onların Divandaki görevlilerinin, Anayasa'nın ihlali konusunda samimi davranmadıkları çok açıktır. CHP'nin mallarına sahip çıkan ve bunu Anayasa'yı ihlal suçu olarak kaydeden darbeciler, DP iktidarında gerçekleşen gerçek bir anayasayı ihlal suçunu ise görmezden gelmişlerdir.

Anayasa'nın 26. maddesinde yer alan Silahlı Kuvvetler'in ülke dışına ancak Meclis kararıyla gönderilebileceği hükmünü DP iktidarı BM kararı gereğince Kore'ye asker gönderirken açıkça ihlal etmiş, Meclis'in kararı olmadan asker ülke dışına gönderilmiştir. (Bağcı,1990:28). Ama daha darbe sabahı NATO'ya, CENTO'ya bağlıyız şeklinde açıklama yapma zarureti hissedenler, Anayasa'ya açıkça aykırı bu tasarrufu dikkate almamışlar, Anayasa'nın korunması konusunda ne kadar samimi olduklarını böylece göstermişlerdir.

Kararların okunmasıyla birlikte Yassıada Mahkemesinin 11 ay 1 gün süren olağanüstü görevi sona ermiş ve tarihin derinliklerinde yerini o andan itibaren almıştı. Duruşmalar boyunca bir kısım Divan üyeleri darbeciler tarafından görevden alınırken bir kısmı da çekilmeyi tercih etmişlerdir.

"15 Eylül 1961'de karar veren mahkeme heyeti şöyle idi: Başkan: Salim Başol. Üyeler: Selman Yörük, Abdullah Üner, Hıfzı Tüz, Rıza Tunç, Hasan Gürsel, Mehmet Çokgüler, Vasfi Göksu, Ali Doğan Toran. Başsavcı: Altay Egesel.

Gerek arada çekilenler ve görevden alınanlar, gerekse görevini sonuna kadar yapanlar olsun, Adalet Divanında bulunan hakimlerin hepsi, Divanın teşkilinden önceki görevlerine dönmüşlerdir.

Başkan Başol, başkanlık kürsüsünü zaman zaman Selman Yörük, Ferruh Adalı ve Abdullah Üner'e bırakmıştır. Savcı Egesel ise bütün duruşmalar boyunca ancak 3 defa yerini Fahrettin Öztürk'e bırakmıştı.

Yüksek Soruşturma Kurulundan gelen dosyalarda 47 kişi için idam talebi vardı. Egesel bunu 228'e çıkarmış ve sanıkların 1/3'ünden fazlası için idam istemiştir. Beraat edip de başka suçla ilgisi görülmeyen 96 sanık Yassıada'dan tahliye edilmiştir, bunlardan 21'i savcının idamlarını istediği kişilerdir.

Adnan Menderes yalnız Bebek Davası'ndan beraat etmiş (22.11.1960), bütün diğer davalarda mahkûm edilmiştir. Bunlar: 6-7 Eylül, Ali İpar, Örtülü Ödenek, Çanakkale, Kayseri, Radyo, Vatan Cephesi, Üniversite ve Anayasa'yı İhlal Davalarıdır." (Gökdemir, Öztuna,1987: 222).

Verildiği günden beri hukuki ve siyasi anlamda tartışılan Yassıada Kararları'nın toplum vicdanında hangi sonuçlara yol açtığı sonraki yıllarda açıkça ortaya çıkmıştır. **Bilinen tarihi gerçek şudur ki kralın istediği kurbanlar alınmış, bu sırada bazı mekânlar arena, bazı şahıslar da aç aslanlar konumunda kalmışlardır.**

Yassıada Kararları'na darbecilerin müdahalesi açık ve belirgindir. Bunu mahkeme reisi dahi müteaddit defalar ağzından kaçırmıştır. "Mahkeme Reisi Başol bile aldığı talimata uyarak duruşmada "Ben sizin cezalarınızın derecesini tayin edemem" sözlerini ağzından kaçırdı. Hakikatte bu plan orduyu siyasete sokan ve ayaklanmayı temin eden Halk Partisi ve liderinin eseridir. Milli Birlik Komitesi vasıtasıyla Divan'a bir direktif olarak verilmiştir, aynen tatbik olunmuştur." (Bayar,1999:37).

"Anayasa'yı İhlal Davası'nda sorgu sırası kendisine gelen Samet Ağaoğlu: 'Neden Halk Partisi Malları Hakkındaki Kanun'u, neden Kırşehir Kanunu'nu savundun veya bunlara karşı durmadın?' sorusuna karşı 'Şimdi ben bu teşrii işlerimden dolayı sorumlu muyum? O halde neden burada yalnızım? Kırşehir Kanunu'na oy veren, Halk Partisi Malları Kanunu'nu savunan Fethi Çelikbaş nerede? Ötekiler nerede? Onların hesabını ben mi vereceğim?' diye sormuştur.

Başol belki bütün dünya hukukçularınca tatsız gaf diye hatırlanacak cevabı vermek gafletine düştü: 'Onu bana değil, sizi buraya tıkan kuvvete sorun.'" (Ağaoğlu, 1972:61).

Devrik Cumhurbaşkanı Bayar bu konuda bir de iddia ortaya atar: "Yassıada'da davalar başladığı sırada İsmet Paşa, Hasan Saka'yı evinde ziyaret etmiştir. Aralarındaki konuşmada **Hasan Saka 'Paşa bırakın bu bakkal hesaplarını (paraya taalluk eden davaları kastediyor) kestirme ve kati yoldan gidiniz, bunları hıyanet-i vataniye ile itham ettirmek lazımdır.' diyor.** İsmet Paşa da bu sözleri tasvip ediyor. Muhavereyi işitenlerin ismini burada yazmak suretiyle şimdilik açıklamak istemiyorum." (Bayar,1999:76-77).

"Yassıada Mahkemesi o kadar tesir altındadır ki, oturduğu yerden bazı darbecilere mahkemede söz atan Milletvekili Murat Ali ömür boyu hapse mahkûm edilir." (Bayar,1999:184).

Darbenin üst derece kurmaylarından Cemal Madanoğlu da bu gerçeği saklama ihtiyacı hissetmiyordu. **General Madanoğlu, "Endişeye mahal olmadığını" söylüyor ve ilave ediyordu: "Divan onayladığımız kararı verecektir."** (Asal,2000).

Aradan yıllar geçtikten sonra ortaya çıkan bazı gerçekler, mahkeme heyetinden bazı üyelerin açıklamaları, hazin durumu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarır. **Sözde Yassıada Adalet Divanı Başkanı Salim Başol bu hazin gerçeği yalın bir vecizeyle özetler: Hüküm, hükümlüden sorulmaz.**

Yassıada sanıklarından Samet Ağaoğlu'nun ablası ve o günlerde avukatlığını yapan Süreyya Ağaoğlu yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "İdam kararları infaz edildikten sonra bir başka dava nedeniyle yargıçların odasına girmiştim. İçeride Hâkim General Rıza Tunç, Hâkim Ferruh Develi ve Hâkim Selman Yörük vardı. Rıza Tunç'a, 'Size o kadar kınama telgrafı çektim, mektup yazdım. Ancak cevap alamadım.' dedim. Cevabı, 'Bize bunları vermediler. Biz de orada tutuklu sayılırdık.' oldu. Selman Yörük'e döndüm: 'Selman Bey, sizin kadar takdir edilen bir Hâkim, o idam kararlarına nasıl imza attı?' dedim. **Gözleri yaşardı ve 'O kararları biz hazırlamadık ki hanımefendi...' dedi."** (Nokta,1986).

Darbeciler kendi arkadaşlarını tabi senatör olarak ödüllendirdikleri gibi Yassıada'daki suç ortakları olan hakimleri de sonradan kuracakları Anayasa Mahkemesine üye yaparlar.

Darbe unutulur, darbeciler unutulur, geriye sadece mahkemenin verdiği kararlar kalır. Yassıada Adalet Divanı Tutanakları, teksir ile çoğaltılmış olarak toplam 18 cilt halinde 73001399-73001417 kayıt numaraları ile TBMM Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.

Samet Ağaoğlu hüzünle karışık son Yassıada duygularını şöyle anlatıyor: "Öğleden sonra saat dörde doğru Yassıada'nın Marmara yönündeki iskelesinden iki hücumbotu kalktı.

Bunlardan birinde idama mahkûm edilmiş on beş insandan on dördü vardı. İkincisinde ölünceye kadar ağır hapse mahkûm 43 kişi. Hiçbiri nereye götürüldüklerini bilmiyorlardı. Geride kalan daha hafif cezalara çarptırılmış yüzlerce insan gittikçe uzaklaşan hücumbotları koğuşlarının pencerelerinden gözden kaybolunceya kadar seyrettiler. Yavaş yavaş inen akşam da Yassıada'nın üstüne geceyle beraber artık hiçbir kudretin kaldıramayacağı siyah örtüyü serdi." (Ağaoğlu,1972:247).

YASSIADA CAN PAZARI: MAHKUMİYETLER

27 Mayısçı subayların, bir askeri darbe ile devirdikleri iktidar partisi milletvekilleri, DP'ye yakın olarak bilinen yüksek rütbeli asker ve bürokratlar ile bazı sivilleri yargıladıkları Yassıada Mahkemesi, Türkiye'deki askeri yönetim dönemleri hukukuna çarpıcı bir örnek oluşturur.

14 Ekim 1960'tan 15 Eylül 1961'e kadar 11 ay süren Yassıada mahkemelerinde, toplam 592 kişi sanık olarak yargılanmıştır. Haklarında ölüm cezası istenen kişilerin sayısı 228'dir. Adli, askeri ve idari kesimdeki yargıçlardan dönemin hükümetinin önerisi üzerine askeri komite tarafından görevlendirilen bir başkan, sekiz asil ve altı yedek üye ile bir başsavcı ve beş yardımcısından oluşan özel mahkemenin kararına göre, Adnan Menderes (Başbakan), Celal Bayar (Cumhurbaşkanı), Emin Kalafat, Agâh Erozan, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Zeki Erataman, Bahadır Dülger, Baba Akşit, İbrahim Kirazoğlu, Osman Kavrakoğlu ve Orgeneral Rüştü Erdelhun (Genelkurmay Başkanı) olmak üzere 11 sanık ölüm cezasına mahkûm edildiler.

DP iktidarının önde gelen öteki yöneticileri; Medeni Berk, İzzet Akçal, Celal Yardımcı, Tevfik İleri, Vacit Asena, Kemal Biberoğlu, Hilmi Dura, Himmet Ölçmen, Kemal Özer, Necmettin Önder, Selami Dinçer, Ekrem Ant, Hüseyin Ortakçıoğlu, Reşat Akşemsettinoğlu, Necati Çelim, Sadık Erdem, Nuri Togay, Mazlum Kayalar, Selahattin İnan, Murat Ali Ülgen, Selim Yatağan, Muhlis Erdener, Enver Kaya, Rauf Onursal, Kemal Serdaroğlu, Hadi Tan, Cemal Tüzün, Samet Ağaoğlu, Sezai Akdağ, Ethem Yetkiner ve Kemal Aygün olmak üzere 31 sanık ömür boyu hapse mahkûm olurken 418 kişi 6 ay ile 20 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırıldılar. Yüz yirmi üç kişi beraat ettirildi. Beş kişi hakkında da davanın düşmesi kararı verildi.

Ülke çapında endişeli ve mahzun bir bekleyişin ardından Adnan Menderes (1899-1961), Fatin Rüştü Zorlu (1910-1961) ve Hasan Polatkan (1915-1961)'ın ölüm cezaları iktidardaki Milli Birlik Komitesince onaylandı. 11 sanığın cezası ise ömür boyu hapse çevrildi.

Yaşının ilerlemiş olması nedeniyle idam cezası infaz edilmeyen Bayar, bu cezasını çekmek üzere Kayseri Cezaevi'ne gönderildi. Hastalığının ilerlemesi üzerine 14 Şubat 1962'de tedavi için Ankara'ya getirildi ve 5 gün sonra yeniden Kayseri'ye götürüldü.

Kayseri Cezaevi'nde sağlık durumu giderek kötüleşen Bayar'ın, 27 Mart 1963'te geçici olarak tahliyesine karar verildi. Ama çok kısa bir süre içinde bu karar geri alındı ve Bayar 28 Mart'ta Ankara Hastanesi'nde gözetim altına alındı. 6 ay burada kaldıktan sonra yeniden Kayseri Cezaevi'ne nakledildi. 8 Kasım 1964'te altı ay süreyle tahliyesine karar verilince Bayar'ın Kayseri Cezaevi günleri sona ermiş oldu. 7 Temmuz 1965'te Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Anayasa'nın 78. maddesine dayanarak Bayar'ın cezasının kalan süresini affetti ve Bayar özgürlüğüne kavuşmuş oldu.

Adalet Partisi'nin 8 Ağustos 1966'da çıkardığı af yasasıyla ömür boyu hapis cezasına çarptırılanlar da dahil olmak üzere eski DP'lilerin tümü özgürlüklerine kavuştular.

"Bu davalar bir yüzler, ruhlar, zihniyetler resmigeçididir." diyen Samet Ağaoğlu, kararların insani boyutla ilgili şu açıklamayı yapar: "Memleketin aydın geçinen zümresinin bir kısmı günahı çok büyük bir hata yaptılar, memleketin Cumhurbaşkanına, hükümetine, Genel Kurmay Başkanına, eski kuvvet kumandanlarına, tanınmış generallerine, valilerine, yüksek memurlarına, aralarında büyük şairler sanatkârlar, âlimler, hukukçular bulunan milletvekillerinin hepsine, bir cümle ile millet ve devleti her köşeden temsil eden devlet kadrosunun hemen hemen bütününe dikta rejimi kurulmasına teşebbüs etmiş ve sefil menfaatler uğruna diktatöre boynu eğmiş vatan hainleri damgasını vurdular. Yine memleketin tanınmış hukukçularından bir adalet divanı da bu damgayı mahkûmiyet kararları ile mühürledi." (Ağaoğlu,1972: Önsöz).

Yaklaşık 11 ay süren yargılamalardan sonra mahkumiyet kararlarını disiplin içinde hiçbir tavır sergilemeden dinlemek gerekmektedir. Aksi halde bedeli ağırdır. "Yedi yıl hapse mahkûm edilen Topkapı olayları sanıklarından Kadriye Caymaz, dört sene iki ay hapse mahkûm edilen Eskişehir milletvekili Halil Başkurt ile Gaziantep milletvekili Semih İnal kararları dinledikten sonra hislerine mağlup olarak birkaç söz söyledikleri için disiplini bozmuş sayıldılar. Kadını bizzat Kumandan tersliyor, milletvekillerini ise teğmenlerden ikisi! Kadriye Caymaz'a manevi bir ceza daha veriyorlar. 'Mademki Menderes'in uğruna bu felaketi göze aldı, o halde bir gece onun 16 ay kaldığı yerde yine onun hayaliyle baş başa yatsın diye alt koridorda, İmralı'ya gönderilenlerden boşalan bir odaya koyuyorlar." (Ağaoğlu,1972:56).

Devrik Cumhurbaşkanı Bayar da 80 yaşlarında bir ihtiyar olmasına rağmen arkadaşları gibi aynı feci akıbeti paylaşmakta yapılan terörden fazlasıyla nasibini almaktadır. Ona göre olanlar Adalet tarihinin malı olacak boyutlardadır. "15 Eylül günü ölüm kararı tebliğ olunur olunmaz uğradığım maddi ve manevi zulüm ve işkenceye nasıl dayandığım şaşılacak bir şeydir. Mahkeme safhalarında başlayan düşmanlığın açık tezahürlerini burada anlatacak değilim.

Bu adalet tarihinin ibret verici malı olacaktır. Görmeliydiniz, ölüm yaftası göğüslerine daha motorda iken takılan siyasi mağdurların fütursuz halini! Ne kadar masum ve kahraman idiler. Kuvvetlerini temizliklerinden vicdan rahatlığından alıyorlardı. Ben de bunların arasında eli kelepçeli bir ihtiyardım." (Bayar,1999:288).

Talihin bir garip cilvesi Bayar, ABD Reisicumhurunu ziyaret gününde giymek için diktirdiği siyah takım elbiseyle şimdi idam sehpasına gidecektir. "Bilhassa siyah bir takım (kostüm) vardır, bu elbise üzerimde iken ellerime kelepçe vuruldu, (Kelepçenin numarasının 141 olduğunu hatırlıyorum). Bu elbise ile İmralı Adası'na sürüklendim. Bu elbise ile infaz zamanına intizaren cellatlar başucumda İmralı'nın meşhur hücresine tıkıldım. Nihayet yalnız bu elbise ile baş açık, havada soğuktan titreyerek Kayseri Cezaevi'ne yine ellerim kelepçeli getirildim. **Amerika'ya devlet reisinin resmen daveti üzerine bu dost ve müttefik memleketi ziyarete giderken diktirdiğim bu elbise, anlattığım feci maceralar arasında kirlendi**." (Bayar,1999:315).

Gerek Yassıada mağdurlarının gerekse olayları yakından izleyen dış dünyanın hiç unutamayacağı muamelelerden biri de mahkumlara infaz öncesi uygulanan gayriinsani davranışlardır. Bitmek bilmeyen bir kin ve husumet ölüm cezasına çarptırılan mahkûmların bedenlerini ve ruh dünyalarını dakika dakika takip etmektedir.

Samet Ağaoğlu o dehşet saatlerini şu ifadelerle anlatıyor: "İdam mahkûmlarını taşıyan hücumbot iskelenin adayı gören sol yanına, müebbetleri getiren de sağ yanına yanaştı. Müebbet hapis mahkûmları yuvarlak lumboz deliklerinden iskele üstündeki adamları, öteki geminin güvertesini görebiliyorlardı. Bir takım sert emirler işitildi, birkaç çift ayak acele acele gidip geldi. Sonra bir emir daha 'Çıkarın!' Arkasından daha yüksek bir ses 'Celal Bayar!' Lumboz deliğinden elleri kelepçeli, yardımla çıkarılan Bayar'ın yüzü göründü. Her zamanki gibi sakin. Kravatı yok, gömleğinin yakası açık.

Lumbozlardan bakanlar 'Belki içerisi çok sıcak, onun için kravatını çıkarmıştır' diye düşündüler. On onbeş dakika başkası çağrılmadı. Neden uzuyor? Birden bir emir daha 'Refik Koraltan!' Eski Meclis Başkanının iri gövdesi yukarıya güçlükle çekildi. Yüzü kızarmış, kravatı alınmış, yakası açık. Yine uzun bir fasıla. Arkasından üçüncü emir: 'Fatin Rüştü Zorlu!' Oda kravatsız, onun da yakası açık. Lumbozlardan bakanlar Zorlu'nun kağıt kadar beyaz yüzünde garip bir gülümseme sezdiler.

Dakikalar yine akmaya başladı. Müebbet hapis mahkûmları düşündüler! "Galiba götürüp birer birer asıyorlar. Bu kadar ara ile çıkışları belki bundan!' On dakika sonra yine emirler: 'Hasan Polatkan!' Lumbozlardaki gözler eski arkadaşlarının yüzünü hiçbir zaman bu kadar renksiz, bu kadar halsiz hatırlamıyorlar. O da kravatsız, yakası açık. Şüpheler kuvvetlendi: 'Asıyorlar birer birer asıyorlar!' Fakat çağırmalar birden sıklaştı. On mahkûm ikişer dakika arayla lumbozların yuvarlağında görünüp kayboldular. O halde ölüm yok. Sadece bir hazırlık belki.

Aynı gece saat belki iki. Koğuşun kapısı hızla açıldı. Önde Yassıada kumandanı, arkasında Yassıada subaylarından birçoğu içeri girdiler. Yataklarından fırlayan mahkûmlar karşılarında albay ve arkadaşlarını gördüler. Bir sofradan kalkmış gibiydiler. Kumandan hepimizle ayrı ayrı şakalaşmağa çalıştı. Bana 'İpten kurtuldun, ipten' diyerek yüzümü okşadı. Cevap verdim: 'Ne yapalım, millet sağ olsun!' Kumandan daha yüksek sesle bağırdı: 'Evet, sen, ben geberelim ama millet sağ olsun!' Bu geberelim kelimesini söylerken sesi boğuk ve kısıktı.

Ölüme mahkûm olanlar İmralı'ya çıkar çıkmaz kolları arkasından kelepçelenerek dördü bir odaya, kalanları karanlık dar hücrelere kapatıldılar ve sabahın dördüne kadar ölümü beklediler. Kanuna göre eller arkaya ölümden en çok yarım saat önce, mahkûm bulunduğu yerden sehpaya götürülmek için alındığı zaman bağlanır. **Yassıada mahkûmları ise bu şekilde dokuz saat kaldılar arada sırada gardiyanlar ağızlarına su verdi, bir kaçak lokma ekmek ve domates yedirdi.**

Bu saatler içinde birçok vazifeliler gelip onları seyrettiler, bir kısmı konuştu, Yassıada'nın meşhur bir doktoru yüzlerine, boğazlarına bakarak yüksek sesle 'Asılabilirler.' dedi." (Ağaoğlu,1972:199-203).

Mahkûmlar o kadar çok acı ve ızdırap çekmektedirler ki içlerinden birçoğu, bir an önce idam edilmeyi ızdırapları sona erdiren bir kurtuluş olarak görmektedir. Emin Kalafat'ın hali çeşitli kayıtlara şöyle geçer: "Yassıada'da idamlıklara kelepçeyi arkadan vuruyorlardı. Önden takılmaya göre çok daha rahatsız bir durum. Mesela Emin Kalafat her zaman ağlıyordu. Kelepçeyi 24 saat tutmuşlar. Zayıflar için o kadar fark etmez, ama şişman bir adamı düşünün, kolu böyle arkadan vuruldu mu çok zor. Kalafat'ın kolu da kırık, kısaymış, yalvarıyormuş ki, 'Beni asın kurtulayım.'" (Akman,1999:79).

Samet Ağaoğlu da aynı drama şu ifadelerle tanıklık ediyor: "Elleri arkadan bağlamanın verdiği maddi acı Kalafat gibi bazılarının da o dereceye geldi ki gardiyana yalvardı: Git söyle bir an önce assınlar beni, dayanamıyorum ağrıya artık." (Ağaoğlu,1972:203).

Yargılamalar sürerken 50 kadar mezar kazılmış, infazdan sonra cesetlerin boynuna asılmak üzere künyeleri yaptırılmıştı. Bahadır Dülger'e 65 rakamlı idamlık künyesi verilmişti. Mahkûmların kimi de tabii olarak fazlasıyla telaşlıdır. Celal Bayar gözlemlerini şöyle aktarıyor: "Bizi öğle zamanında İmralı Adası'na götürüp asmak için ellerimiz kelepçeli bir hücumbotuna getirip birer birer tıkıyorlardı. En son gelenimiz Doktor Zeki olmuştu. Ben Zeki'nin ölüme mahkûm edileceğini hatırıma getirmemiştim. Görünce hayret ettim. İdam mahkûmu arkadaşlar bulundukları mahallin –kamaranın- havasına alışmışlardı. Cellat yardımcıları subaylarla, kendi aralarında rahat denilebilecek halde konuşuyorlardı. Ben de onları tedkik ve seyrediyordum. Zeki kamaraya girince doğru benim yanıma geldi. Esasen başka oturacak yer de yoktu. Yüzüne baktım, kızarmış, tabii olarak biraz da telaşlı. Onu da bizim havamız içine almak için 'Galiba korkuyorsun' dedim. O anda tabii hali avdet etti." (Bayar,1999:124).

İdamlıkların çoğu artık hayatla ilişkilerini ruhen kesmiş, yeni bir hayatın başlangıç hazırlıklarını yapmaktadırlar. İmralı'da görevli onbaşı Halil Aydınoğlu bu gözlemini şöyle aktarıyor: "Nöbetçileri taksim ettim. Bayar'ın başındayım. Şu an hatırladığım Refik Koraltan, Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu, Agah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Emin Kalafat... Saat 03.00'e doğru da koridorda ayak sesleri duyuldu. İbrahim Kirazoğlu o sırada Agah Erozan'a seslendi 'Agah Bey.. Agah Bey.. Yolculuk başladı. Gidiyoruz. Şahadet kelimesi getirin' dedi. Bir Ayet el Kürsi duası hücrelerin birinde yükseldi. Ayet el Kürsi duasından sonra ayak sesleri başladı. Geldiler. Gelenler Yassıada Başsavcısı Altay Egesel ile İstanbul İnfaz Savcısı Hüseyin Yücel'di. DP'nin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Maliye Bakanı Hasan Polatkan'a yakalarına iliştirilmiş olan kararların kesinleştiğini bildirmeye gelmişlerdi." (Birand,1999:228).

İdamlıklar, ertesi sabah buruk bir sevinç ve derin bir hüznü birlikte yaşarlar. Adada o gün farklı bir hareketlilik vardı. Siyah cübbeli hocalar, ambulans, jip…

"16 Eylül Cumartesi sabahı. Saat belki yedi. Koğuşumuzun pencerelerinden bakanlar yüz elli metre kadar ileride küçük bir katlı bir binanın önünde ambulanslardan biriyle jipi gördüler. Sarıklı, siyah cüppeli bir hoca şoförün yanına biniyor. Önde jip, arkasında ambulans hareket ediyorlar. Pencereden bakanlar 'olanlar oldu!' diye düşündüler. Hava güzel, dallarda kuşlar ötüyor, deniz koyu mavi sularıyla sallanır gibidir. Karşıdaki tepe yeni doğmuş güneşin aydınlığı içinde gülümsüyor. Bu sırada kapı açıldı. Yassıada binbaşılarından biri girdi. Yüzü sararmıştı, yorgun, uykusuz gözlerle mahkûmlara bakıyor, sonra 'Arkadaşlar Milli Birlik Komitesi üç kişi, Menderes, Zorlu, Polatkan hariç diğerlerini affetti.' diyor. İçimizden biri sordu: 'Ne oldu o üçü?' Binbaşı 'Öğrenirsiniz elbette' diyerek hemen dışarı çıkıyor." (Ağaoğlu,1972:202).

Nitekim çok geçmeden idamlıklar kendileriyle ilgili gerçeği de öğrenirler. Ölümü o kadar kanıksamışlardı ki canlarıyla ilgili bu haberi, soğuk bir yüz ifadesiyle dudak bükerek karşılarlar.

"Öyle bir geceden sonra çeşitli sinir şoklarına uğramamış insan dünyada pek azdır. Fakat işte ölümü dokuz saat bu şartlarla bekleyen on iki insan başsavcının müjdesini çok basit bir haber gibi dinlediler. Verilen çayı sükûnetle içtiler, en ufak ne sevinç ne sinirlenme belirtisi göstermeden kendilerine o gece için hazırlanan yataklara uzandılar." (Ağaoğlu,1972:203).

Mahkûmlar aynı gece ot dolu kendir yataklarından subayların gürültüleriyle uyandırılırlar. Yine yeni bir yolculuk vardır. "Hatıraları topluca tazim ettikten sonra, ot dolu kendir yatağımızda henüz uykuya dalmıştık. Silahlı subayların gürültüleriyle uyandık, 'Haydi kalkın, buradan gideceksiniz.' emri verildi. Saatime baktım gece yarısının geçtiğini gösteriyordu. Bir takım hafif elbisem vardı, giyindim. Baş açık, gecenin soğuk ve rutubetli karanlığında bindirildiğimiz motor, bizi bilmediğimiz bir yere götürüyordu. Ellerimize kelepçe vurmayı ihmal etmemişlerdi. Bu halimle getirdikleri tayyare meydanından bir nakliye uçağına bindirdiler. Rüzgâr sağdan soldan işliyordu." (Bayar,1999:288).

Yassıada Yorumları ve Analizleri

Tarihin bir kara delik noktası olan Yassıada ile ilgili çok sayıda kişi, yorum ve analizleriyle olaya bakış açılarını yansıtmışlardır. Bozbeyli'ye göre; 27 Mayıs baştan sona bir öfkeydi. Yassıada'da hukuk da adalet de yoktu. (Bozbeyli 2009:8).

Darbenin mağdurlarından Balıkesir Milletvekili Halil İmre, darbenin adını koymaya ve tanımlamaya çalışır. "Muvaffak olamasaydı, tarih adını isyan, ayaklanma olarak koyacaktı. Galiba hareketin başına içine, sonuna ve oluş ve yürütülüşüne bakarak idari', siyasi ve teşri tasarruflarına bakarak en yakışan ad (Halksız İhtilal) olacak. Halksız demokrasiler gibi Halksız ihtilaller de vardır." demektedir. (İmre,1976:285).

Naskali'ye göre; Yassıada senaryosu, darbeci zihniyetin tarihimize sürdüğü onarılmaz bir kara lekeydi. 27 Mayıs'ta yargı, darbe kadrosunun komutuna girdi.

Yassıada'nın başhakimini Milli Birlik Komitesi seçti, hakimler askeri hakimlerdi, dava diye ortaya sürülen iddiaları İstanbul Universitesi hukuk profesorleriyle hep birlikte telif ettiler. Yassıada başhakimi "Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istiyor." diyerek gerçeği ağzından kaçırdı.

Yassıada Mahkemeleri, yargı vesayetinin de doğduğu yerdi aslında. Yassıada mahkemeleri, bir yandan siyasi bir hesaplaşmadır, iktidar olamayan muhalefetin intikamıdır, diğer yandan da darbecilerin kendini aklamak için kurguladıkları bir senaryodur.

Darbecilere akıl hocalığı yapan CHP'li profesörler, iktidarın yargılanması gerektiğini söylemişlerdir. **Kararlar en başından verilmişti. Savunma yapılmış, yapılmamış önemi yoktu. İdamların olacağı belliydi**. (Naskali,2010).

DP iktidarını deviren cunta, bir özel mahkeme kurmuş ama hükümler, çok önceden verilmişti. Nilgün Polatkan'a göre; Yassıada Mahkemesi, tam bir çadır tiyatrosuydu. Hasan Polatkan, gidişatı görmüştü, ilk günden 'Bizi asacaklar' diyordu.

Türk adalet tarihinde unutulmaz yaralar bırakan yargılamada, bütün evrensel hukuk kuralları çiğnendi. Polatkan'ın savunma yapmasına izin verilmedi. Susturuldu. **"Neden bu kadar fazla şeker fabrikası yaptınız?" diye sorular soruldu**. (Polatkan Nilgün,2013).

Sunday Times'te Yassıada, Nurnberg Mahkemelerine benzetiliyordu. Büyükelçi, Londra'ya mesajında "Yassıada Mahkemeleri tam bir kurguydu. Ancak Türk milleti hukuki meşruiyeti çok severdi." diyordu. Yani yapılmaya çalışılan olayı kılıfına uydurmaktan başka bir şey değildir.

Nurşen Yazıcı, "Kemalizmin restorasyonu olarak değerlendirilen 27 Mayıs'ın aslında İttihatçı geleneğin Cumhuriyet dönemindeki yeni biçimlenmesi ve sağlamlaştırılması olarak görülebileceğini söylemektedir.

1961 Anayasası askerî darbeleri meşrulaştırmakla kalmamış, ordunun devlet mekanizması içindeki yerini genişlettiği gibi, askerlerin iktidarı her an ve sürekli etkilemelerinin yolunu açmıştır." (Yazıcı,2010).

Avni Özgürel, şu an tamamıyla 27 Mayıs'ın ürettiği bir cenderede yaşadığımızı düşünüyor: "Günümüzde siyaset, ordu, üniversite, yargı ve bürokrasi alanında yaşadığımız sıkıntıların tamamının kaynağı, 27 Mayıs 1960 günü gerçekleştirilen askerî darbe ve onun hukuk alanında sergilediği maskaralıktır." (Özgürel,2010).

Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın kızı Seçil Karal Akgün, yazdığı '27 Mayıs: Bir Devrim, Bir İhtilal, Bir Anayasa' kitabında "İyi ki parlamento kısıtlandı." diyor. Mecliste laik Türkiye Cumhuriyeti'ni tehdit edecek kimi uygulamalarına yaptırım kazandırılamıyorsa, bunu 1961 Anayasa'sının hâlâ süregelen kurumlarına borçluyuz.

BİR KİLOMETRE TAŞI: KAYSERİ CEZAEVİ

Kayseri Cezaevi

Kayseri Cezaevi, darbe mağdurlarının hayatlarındaki önemli kilometre taşlarından biridir. Buradaki DP'liler artık mağdur değil, muhtelif cezalara mahkûm şahıslardır. Kayseri Cezaevi'nde de darbeyle başlayan ızdıraplı süreç devam etmektedir. Ancak artık Yassıada ve darbenin ilk günleri geride kalmış, ülke üzerindeki kara bulutlar yavaş yavaş dağılmaya başlamıştır.

DP'lilerin Kayseri günlerine ait kayıt ve kaynaklar, daha önce geçirilmiş diğer safhalara göre daha kısıtlıdır. Şüphesiz bu konuda en önemli kaynak, Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevi'nde tuttuğu günlüğüdür. Bayar, Kayseri Cezaevi'nden tuttuğu notlarla içe dönük ve dışa dönük dünyasına ışık tutmuştur. Kayseri Cezaevi'nde çile dolduran Balıkesir Milletvekili Halil İmre de hatıratına Kayseri Cezaevi'nden notlar alarak tarihe kayıt düşenler arasında yer almıştır.

Kayseri'de ilk sabah ve ilk akşam unutulacak gibi değildir. Halil İmre, o unutulmaz anı şöyle anlatıyor: "Uçağımız Kayseri'ye indi. İl ve ilçelerde, devlet büyüklerini karşılama, uğurlama törenlerini görmüştüm. Erkan, kendi aralarındaki vazife ve salahiyet hiyerarşisine bu gibi gösterilerde pek dikkatlidirler. Uçaktan ellerimiz kelepçeli indik. Tabii, şimdiye kadar, kol kola, yüksekten atlama antrenmanımız olmamıştı. Yine de Haluk Çulha ile beraber, (bağlı olarak) atlayışımız bayağı başarılı oldu." (İmre,1976:386).

Hapishanede akşam duyguları ise farklıdır: "Yine de, akşam olsun, kapılar üstümüze kapanırken biri gelsin 'Allah kurtarsın' desin diye bekledik. İlk gecelerin birinde, bu 'Allah kurtarsın' duasına, hücrelerden içli güzel Kur'an sesi katıldı. Agâh Erozan Kur'an okuyordu." (İmre,1976:392).

Darbeciler için artık günlük alışkanlıklardan biri haline gelen baskı ve terör, Kayseri'de de daha ilk günlerden muhataplarını bulur. Celal Bayar'ın notlarından izleyelim: "Yol arkadaşlarım uğradıkları kötü muameleden şikâyet ettiler. Kendileri hasta halinde yatakta iken silahlı erler tarafından -tabii subayların emir ve kumandasında- yataktan kaldırılmışlar, acele hava meydanına götürülmüşler. Eğer hastaneye gelenler istila kuvveti olsalardı beynelmilel insani teamüle göre böyle baskın yapmazlar, doktorların sıhhi tavsiyesine göre hareket ederlerdi. Çünkü hastaneler taarruzdan masundur. Zavallılar muhtaç oldukları eşyayı da alamamışlardı." (Bayar,1999:140).

Kayseri mahkûmlarının bir kısmı cezalarını hücrede çekmektedirler. Hücrede bir kapalı kutu içerisinde çile dolduranlardan biri Başbakan Menderes'in eski yardımcılarından Samet Ağaoğlu'dur.

Hücrede gün sayanlardan biri de Hamdi Sancar'dır. Sancar, sağlık şartları çok kötü şartlarda olmasına rağmen bir kin ve ihtiras duygusunun tesiriyle ısrarla hücrede bırakılmaktadır.

"Hamdi Bey'in sekiz aylık hücre cezasından üç buçuk aylık bakiye bir müddeti kalmıştı. Çünkü hücreden, ameliyat olmak üzere Devlet Hastanesine naklolunmuştu. Ameliyattan sonra da kendisinde 'felç' belirtileri görülmüştü. Doktorlar bu sebeple hücre cezası çekemeyeceğini bildirmişlerdi.

Doktor hapishane müdürünün yanında Hamdi Bey'e kaşları çatık bir tavırla 'Bugünkü siyasi durum karşısında sizin hücreye girmeniz lazımdır. Bunun raporunu ben mi vereyim, yoksa Devlet Hastanesi sıhhiye heyetini versin, hangisini tercih edersin?' demiş. Hamdi Bey'i ve oda arkadaşı Bahadır Dülger'i bu peşin kararı ifade eden sözlerin tesiri altında düşünceli ve üzüntülü gördüm." (Bayar,1999:221-222). Bir süre sonra beklenen gelişme olur ve hücre şartlarına dayanamayan Hamdi Sancar hastaneye kaldırılır.

Yanında artık iyice erimeye başlamış 'dev gibi bir vatan evladı' da vardır. "Tevfik İleri, bu dev gibi tertemiz vatan evladı eridi; hastaneye kaldırıldı. Hastalığına tam teşhis konulduğundan emin olamıyorum. Ailesi, çocukları da mübarek insanlar. Gözyaşları ile buralarda dolaşıyorlar. Diğer oda arkadaşım, kin ve siyasi ihtirasın kurbanı vatansever bir insan olan Hamdi Sancar da hastaneye nakledildi. Az önce 'hücre' den getirilmişti." (Bayar,1999:296).

Çorum milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu'nun durumu ise vehametin bir başka boyutunu göstermektedir. Ortakçıoğlu, gardiyanlar tarafından zincire vurulmuştur. Ortakçıoğlu Adalet Bakanına ağır cümleler içeren bir telgraf yazınca olay basına da akseder. "Çorum milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu'na, hüsn-i halinde zincir vurulması matbuatta menfi akis yarattı. Son Havadis gazetesinde Mümtaz Fenik bu hareketi takbih ediyor, insanlık duygularına aykırı bulduğunu yazıyordu." (Bayar,1999:126).

Bahadır Dülger, Kayseri Cezaevi'nde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la aynı odada kaldı. Yassıada'da iki numaralı koğuşta Bayar, Menderes ve arkadaşlarına yapılan bütün işkence ve zulümlere şahit olmuştu.

İntihar eden arkadaşlarını görmüştü. İdam kararı açıklandıktan sonra İmralı'ya getirilmiş, elleri arkasına bağlanarak, 9 saat ölüm hücresinde tutulmuştu. (Gürsoy İdris,2011).

Meclis eski başkanı ve DP kurucularından Refik Koraltan da baskı ve terörden nasibini alanlardandır. Hiçbir zaman ruhen DP li olmasa bile Koraltan şimdi darbeye DP'li yakalanmanın bedelini ödemektedir. "76 yaşında olduğunu söyleyen hasta Refik Koraltan'ın müracaatı ret olunmuştu. Halbuki Koraltan'ın zindanda kalacak hali olmadığını anlamak için doktor olmaya ihtiyaç yoktu. Yıpranmış bünyesi, soluk ve pörsümüş yüzü ve yürümeye muktedir olamayışı ile herkes kanuni hakkını teslim eder. Ama yine de zavallı, hastane ve zindanda kin ve husumetlerin sükûn bulmasını beklemeye zorlanmıştır." (Bayar,1999:331).

Kayseri Cezaevi mahkûmlarının bazı günleri ve anları fazlasıyla dramatik ve acıklıdır. Bayar, o acıklı anları şöyle anlatıyor: "3 Nisan 1962 Salı. Bu gece Hüseyin Bayrı sancılanmış, bağırsak düğümlenmesi teşhisi ile hastaneye kaldırmışlar. Bizim doktorlar vasıtasıyla durumu sordurdum. Daha rahat olduğu ve tehlike görülmediği cevabını aldım. **Arkadaşlar olarak birer birer eriyoruz.** Dün akşam konuştuğum arkadaşların ayrı ayrı şikâyetleri vardı. Nuriye Hanım mafsallarındaki romatizmal ağrılardan şikâyetçi. Kadriye Hanım, bu cesur kadın siyatikten yatıyor ve kıvranıyormuş. Necla Hanım adada doğum yapmıştı. Bebeğini ondan sonra görmemiş. Sordum bebeği burada görmeye dayanamıyorum onun için getirmeleri için ısrar etmiyorum, dedi." (Bayar,1999:31).

İşte Kayseri Cezaevi'nden siyah beyaz bir fotoğraf daha… "Bir arkadaş, Ankara'ya hastaneye gitti. Karısı da aynı hastanede. Son günlerini yaşıyormuş, 'Herkes geldi... im 'gelemedi' diyormuş. Bunu arkadaşlardan dinledim.

(…) Bir arkadaşımı karısı görmeğe geldi. Yanında bir buçuk yaşında çocuğu... 'Hani baban yavrum..?' dendiği zaman, boş duvarlarda babasının resmini arıyor. Ancak öyle, bir resim gibi öğretmişler babasını." (İmre,1976:402).

Sabık Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevi günlüğünün bir kısmı, kendi yaşadığı anlardan hareketle içe dönüktür. Bir kısmı da dış dünyada gelişen haberleri değerlendirme ve yorumlama şeklinde kayıtlara geçmiştir. "Kayseri Cezaevi'nde bulunduğu günlerde **Bayar'ın ruh dünyasını altüst eden bomba, şüphe yok ki kendisinden İçişleri Bakanının 'Şaki' diye bahsetmesidir.**" (Bayar,1999:254).

Bu söz Bayar'a hücre cezasından daha ağır gelir ama bir devrin en kuvvetli adamının şimdi yapabileceği bir şey yoktur. O hala hücre cezası, ayaklarındaki ödem ve silah kaçakçılığı suçlamasından muzdariptir.

Siyah beyaz filmin karelerinden, devrik Cumhurbaşkanı'nın Kayseri Cezaevi günlerinden en çarpıcı sahneleri izleyelim: "Hücrede sekiz ay yatacağım. Hukukçu arkadaşlar, kararın haksız olduğu kanaatini muhafaza etmektedirler. Onlara göre, zulüm ve hınç alma fikri, daha doğrusu hâkimlerin kine alet olmaları temayülü devam etmektedir. Şimdi hücrenin kapalı, havasız, rutubet içindeki hayat şartlarına dayanıp dayanamayacağım meselesi üzerinde doktorlar durmak istediler. Ayaklarımdaki şişlik, ödem yeniden başladı. Bugünlerde tansiyonum 18,5'a yükseldi. Başımda ağrılar hissediyorum. Bu durumumla doktorlar hücreye sokmaya cesaret edemediklerini hissettirdiler. Umumi muayenem için memleket hastanesine göndereceklerini söylediler. Burada laboratuar muayenesi yapılacak ve bunun üzerine karara varacaklar." (Bayar,1999:15).

"5 Mart 1962 Pazartesi

Bugün bir jandarma gediklisinin emrinde arama yapıldı. Revirde benim bulunduğum 6 numaralı odaya da geldiler. Ben yatak üzerinde oturuyordum. Aramaya başladılar. Yatağımın altında bulunan bir bavulu çıkardılar ve içini karıştırdılar. Bavulda çamaşırlarım vardı. Etrafı gözden geçirdikten sonra çekip gittiler." (Bayar,1999:23).

"Yazdığım bu mektubun sonunda bugün içinde bulunduğumuz haletten de bahsettim. Aynen buraya naklediyorum: 'Bugün 17 Eylül matemimizin sonu... İdare din adamı vermeye razı olmadı. Biz kendi kendimize bir araya geldik. Kerbela şehitleri ile Yassıada şehit ve mağdurlarının birbirine karışan ruhlarını ta'ziz ettik. Ağlayarak... Dua ederek...'İçimizde ne kadar güzel sesli Kuran ve mevlit okuyan doktor, mühendis, hukukçu ve idareci varmış... Bu vesile ile öğrenmiş olduk." (Bayar,1999:83).

"22 Eylül 1963 Pazar

Yüksek rütbeli iki subayın, odama kadar gelip beni görmelerinin neticesi bugün meydana çıktı. Saat iki -14- görüşme saatidir. Bizim için usul koymuşlardı. Pazar ve Perşembe günleri öğle zamanı başhekime, görücülerin adlarını taşıyan listeyi verdik. Bugün yalnız avukatımız Yılmaz Şahinalp'in ismini yazdık. Çünkü başka kimseye izin vermeyeceklerini söylemişlerdi. Başhekim, 'Yılmaz için savcılıktan emir aldım. Konuşturmayacağız' demiş. Kendisi, 'Davası vardır, müdafaa için konuşulacaktır' demiş. Evet, buna rağmen 'Görüştürülmeyecektir. Emir aldım. Cevabını vermiş. Hakikaten dava için konuşacaktık, olmadı. Akşam yemeğini getiren sofracıya jandarmalar müdahale ettiler, benim yemeğimi onbaşı getirdi." (Bayar,1999:126).

"Dava hakkında bazı evrak ve vesikalara dayanarak bilgi vermek üzere beni görmeye gelen avukat Yılmaz'ı içeri almadılar, görüşemedik." (Bayar,1999:127).

"8 Ekim 1963 Salı

Kızım Nilüfer'in Kayseri'ye, hapishaneye geldiğini kapıdan gönderdiği kâğıttan öğrendim. Görüşmemize müsaade etmediler. Görüşme günü olan Perşembeyi bekleyecek." (Bayar,1999:135).

Bayar'ın Kayseri Cezaevi'nde kaldığı günlerde, durumunun ağırlaşması üzerine Ankara Hastanesi'ne tedavi için gidişinin özel bir yeri vardır.

Dönemin İnönü Başbakanlığındaki hükümetinin bu tedavi sırasında izlediği tavırlar, Bayar'ın tedavisine katkı sağlamadığı gibi ızdırabını artırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

"Yatakta dinleniyordum. Saat 15'i geçiyordu. Birden hastanenin bulunduğum odasına üç kişi girdi. Birisi zayıfça esmer, genç denilebilecek bir yaşta diğeri şişman bir jandarma gediklisi üçüncüsü de bir piyade yarbayı. Kolundaki banttan merkez kumandanlığı subaylarından olduğu anlaşılıyordu. Sivil doktor kendini tanıttı. Sıhhat Vekaleti hususi kaleminde vazifeli imiş. Beni başka bir hastaneye nakledeceklermiş, hemen hazır olmaklığım lazım imiş**... Bundan sonra sözü yarbay aldı: Sana on dakika mühlet. Hemen gideceğiz, dedi.**

Pijama ile idim. Giyinmeye muhtaçtım, hazırlanmaya başladım. **Fakat yarbay odayı terk etmiyordu. Kendisine dışarı çıkması lazım geleceğini söyledim.** 'Bundan ne çıkar? Siz de erkeksiniz, ben de erkeğim' dedi. Ben de Erkekler arasında bir nezaket kaidesi mevcut olduğunu hatırlattım. Bundan sonra beni yalnız bıraktı.

Kızım ve ben toplanmaya çalışıyorduk. Bu defa da şişman gedikli geldi.

-İki dakikanız kaldı. Çabuk olunuz dedi. Bu zavallı ve ibtidai adamı tersledim.

-Çıplak olarak yola çıkmamı mı istiyorsunuz? deyince mukabelede bulunmadan ayrıldı." (Bayar,1999:141).

"Bindiğimiz tayyarenin kapıları merkez kumandanın kesin kumandasıyla kapandı, havalandı. Tayyarede bizimle alakalı ve vazifeli on kişi vardı. Sıhhat Vekaletinin doktoru genç ve esmer adam. İki yarbay, bir binbaşı, üç hava yüzbaşısı, bir jandarma gediklisi, iki seçme asker. Hepsi silahlı ve ellerinde tomson tabancaları... Yarbay müstesna diğerlerinin tabancaları bize tevcih edilmiş bir durumda... Beni hastaneden alan yarbay, yine hastanede odama kadar gelen gedikli jandarmaya emir verdi.

Arkadaşlarım doktor Baha Akşit, Ekrem Anıt (Ekrem Anıt elbiselerini almaya fırsat bırakılmadıkları için pijamalıydı) **Hepimiz, tayyare uçmakta iken ayağa kalktık. Birer birer üzerimizi aradı, yokladılar.**" (Bayar,1999:138).

"Ben, 21 aydan beri banyo almamıştım. Yassıada'da zindancı subayların istedikleri zaman yıkandığımız yer, çift abdesthaneden biriydi. Mahut delik taş üzerine, tahta konulmuştu. Su iki borudan geliyordu. Borulardan bazen yakıcı, bazen de buz gibi su akıyordu. Biz de güya temizleniyorduk.

Geldiğim hastane odasının içindeki banyo dairesinde kar gibi beyaz, temiz havlu takımlarına imrenmiştim. Kendimi tutamadım, oda içinde dolaşmamı men eden doktordan yıkanma müsaadesini rica ettim. **'Şimdi olmaz. Bir hafta sonra.' cevabını aldı."** (Bayar,1999:304).

"Karşıma rastlayan kapıdaki dörtgen şeklindeki delikten iki gözün, beni manyatize edercesine fasılasız gözetlediği gözüme ilişti." (Bayar,1999:309).

"Öğleden sonra Nilüfer geldi. Yanıma gelebilmek için yaptığı teşebbüsleri, Adalet Bakanlığı'na müracaatını, Ankara savcısının, kabul ve konuşma tarzını ziyaretleri sırasında kendisine refakat eden Avukat Yılmaz'ı nasıl kovduğunu anlattı. Ben bunların izahını burada yapmak istemiyorum. Kendisini dinlersiniz. Yalnız Nilüfer'in anlattıklarından bir nokta üzerinde duracağım. Yukarıdan aldığı emirle olacaktır, şüphe yok. Savcı, doktorları tehdit etmiştir. Hastaneye yazdığı bir tezkerede, 'Mahkûm bir vatan hainine müsamahalı hareket ediyorsunuz, hakkınızda kanuni takibat yaparım.' demiş." (Bayar,1999:307).

Bayar, hakkında dolaşan af tartışmalarından da son derece rahatsızdır: "Biz masum insanları esaretten kurtarıyorlarmış gibi, 'onları affedeceğiz' demeleri bana çok ağır geliyor; beni esir edenlere karşı mağlubiyetimden, mağlup oluşumdan utanıyorum.

Ayaklanmanın ilk gününden beri böyle düşünüyorum, acı duyuyorum." (Bayar,1999:29).

"28 Ekim 1964 Çarşamba

Cumhurbaşkanı yetkisini kullanarak yirmi bir arkadaşımızı af etmişti. Saat 14'te aileleri gelip kendilerini aldılar ve götürdüler. Hepsi ile ayrı ayrı vedalaştım. Bu dramın bir perdesi daha, fakat önemli denilebilecek perdesi kapanmış oldu" (Bayar,1999:219).

"Arkadaşlarının muhtelif vesilelerle Kayseri Cezaevinden ayrılışını defterine not düşen Bayar, kendisiyle ilgili olan bölümü yazmaktan nedense imtina eder. Devrik Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yaklaşık beş yıl süren ve idamdan dönen bir esaret hayatından sonra 8 Kasım 1965 Pazar günü Kayseri Cezaevi'nden tahliye olur." (Bayar,1999:248).

..... VE ÖLÜM

Her ne kadar yazar Vecdi Bürün 'Ordumuzun Kansız İhtilali' isimli bir eser yazsa da 27 Mayıs darbesi, birçok ölümü de beraberinde getirmiş bir dönüm noktasıdır. Darbecilerin infazında ısrar ettikleri üç kişiyle ilgili verilmiş karar, bugün de tartışılmaktadır. Ancak 27 Mayıs darbesiyle birlikte gelen ölüm, sadece bu üç infaz olayıyla sınırlı değildir.

Yassıada'da 10 milletvekili ve bürokrat işkence sonucu hayatını kaybetmiştir. "Tüm mal varlıklarına haksız iktisap edilmiş oldukları düşünülerek tedbir konulmuştu. Bu ithamlara en ufak bir tepki verme imkanları dahi bırakılmamıştı. Böylesine baskı altına ezilerek bugüne kadar gelebilmişlerdi. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Lütfi Kırdar, duruşma sırasında kalp krizi geçirerek öldü. İstanbul Milletvekili Yusuf Salman, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Üyesi Lütfü Şaylan, İstiklal Madalyası sahibi Afyon Milletvekili Gazi Yiğitbaşı, emekli Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, emekli general ve bakanlardan Yümnü Üresin ve eski savunma bakanlarından Kenan Yılmaz, Anayasa Davası'nda yargılanırken vefat etti.

Konya Valisi Cemil Keleşoğlu, bileklerini keserek intihar etti. Milletvekili Zakar Tarver işkence sonucu öldü. Celal Bayar intihar teşebbüsünde bulundu. İçişleri Bakanı Namık Gedik, Harp Okulu'nda gözaltında tutulurken şüpheli bir şekilde hayatını kaybetti. Bir başka işkence kurbanı da İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay'dı. 30 Eylül 1960'ta ölüm haberi ulaştı evine. Ailesine 'kalp krizi' denilmişti." (Oktay,2019).

Aralarından, içinde bulunmuş oldukları ağır şartlar sonucunda 9 arkadaşları ölmüştü. Lütfü Saylan, Cemil Keleşoğlu, Zakar Tarver, Faruk Oktay, Yusuf Salman, Lütfü Kırdar, Gazi Yiğitbaşı, Nuri Yamut ve Kenan Yılmaz. Ve Yassıada'ya gelmeden önce Harbiye'de ölen Namık Gedik'le beraber kaybettikleri 10 kişiyi şehit olarak nitelendirmişlerdi

Açık olan gerçek şudur: Gerek darbeyi yapanlardan bir kısmı gerekse dış dünyadan bazı etkili çevreler, Yassıada'da verilen idam kararlarının önce verilmemesi sonra da infaz edilmemesi için uğraşmışlar ancak başarılı olamamışlardır.

27 Mayıs mağdurlarının idam edilmemesi görüşünü savunanların başında darbenin lideri Cemal Gürsel gelmektedir. "13 Kasım bu projeyi suya düşürdü. Gürsel, idamların infazını hiçbir zaman düşünmemişti. Son anda mani olmak istemiş fakat gücü yetmemişti. Çünkü infazlar aslında Askeri Cunta'nın emri ve kararıyla yapılmıştır." (Erkanlı,1972:100).

Darbenin diğer üst düzey komutanlarından biri olan Sıtkı Ulay da "'Keşke idamlar olmasaydı'" (Ulay,1990:84) görüşündedir. Darbenin kudretli Albayı Alparslan Türkeş ve ekibi ise DP yöneticilerini yurtdışına gönderme fikrini savunmakta idama karşı çıkmaktadır. Ancak fetvacı profesörler, askerleri adeta tahrik etmektedirler.

Alparslan Türkeş, yaşananları sonraki yıllarda şöyle anlatıyor: "Biz DP yöneticilerinin İsviçre'ye gönderilmesinin ve bir süre yurt dışında ikamet etmelerinin yeterli olacağı görüşündeydik.

Hatta bu maksatla Dışişleri Bakanlığına da bir ön hazırlık yapmaları söylenmişti. Bir kısmı profesörler de 'Efendim, sizin ihtilalinizin meşru olabilmesi için bunların suçluluklarının ortaya konması ve suçlu olarak ceza görmeleri icap etmektedir. Siz bunları cezalandırmazsanız, gayri meşru duruma düşeceksiniz ve suçlanacaksınız. Yarın, meşru bir iktidara karşı kanun dışı bir ihtilal yapmış olarak cezanız da idamdır. Bu da ancak bunların suçluluğunun bir mahkeme kararıyla tescil ettirilmesi ve haklarında ceza uygulamasıyla mümkün olur' diye telkinde bulunuyorlardı." (Birand,1999:96)

MBK içindeki Türkeş ekibinin diğer elemanları da çeşitli tarihlerde yaptıkları açıklamalarla Türkeş'i teyit ederler. Nitekim Yüzbaşı Numan Esin, Yassıada Mahkemesi olayına tümden karşı olduklarını açıklar.

"Biz bu Yassıada Davalarına da karşıydık Biz Tahkikat Komisyonu üyelerini, Hükümet üyelerini ve Cumhurbaşkanını yurtdışına sürgüne gönderecektik. Türkeş, Dışişleri Bakanı Selim Sarper'e talimat verdi. "İsviçre Büyükelçiliği ile konuş. Bunları İsviçre'ye gönderelim" dedi. Selim Sarper de bunu heyecanla kabul etti, temasa girdi. Fakat o esnada akıl verenler, bizim girişimimizi engellediler. Bu yapılsaydı Yassıada Mahkemeleri diye bir olay yaşanmayacaktı." (Dursun,2000:81).

Yüzbaşı Ahmet Er de İsviçre projesine destek verenlerdendir. "Türkeş ve bizler hükümet üyelerini İsviçre'de ikamete mecbur kılıp seçim şartları hazırlandıktan sonra yeniden siyasete ve ülkeye dönmeye izin vermeyi düşünüyorduk. Türkeş'in Dışişleri Bakanlığı'na talimat vererek böyle bir çalışmayı başlattığını biliyorum. Onun bu gayreti MBK'sinin bazı üyeleri tarafından önlendi." (Er,2000).

MBK'nin bir dönem genel sekreterliğini yapan ve bilahare tasfiyeye uğrayan on dörtler içinde yer alan Binbaşı Orhan Erkanlı, o günlerde Milli Birlik Komitesinde genel olarak bu görüşün hâkim olduğunu naklettikten sonra infazların yerine getirilmesini hata olarak niteler.

"Gürsel bahsinde kısmen temas ettiğim gibi Komite'deki bazı arkadaşlarımızın genel politik planları arasında, Yassıada mahkûmlarının durumları da ele alınmıştı. Yargılamalara hiçbir şekilde müdahale etmemek, tesirde bulunmamak, kararlar çıktıktan sonra verilmiş olan cezaları kendi takdirlerimize göre uygulamak niyetindeydik. Hiçbir ölüm cezası infaz edilmeyecekti. Şu anda da aynı kanaatleri paylaşmaktayım. İnfazlar büyük bir hata olmuştur." (Erkanlı,1972:118-119).

Darbeyi önce büyük bir sevinçle karşılayan daha sonra sükutu hayale uğrayan Mina Urgan da infazları "Darbecilerin gafı olarak" niteler. (Urgan,1999:259).

Darbenin perde gerisindeki manevi mimarı İsmet İnönü'nün infazların yerine getirilmemesi için izlediği çizgi net değildir. İnönü'nün infazların yerine getirilmemesi için birkaç teşebbüsü bulunsa da bu teşebbüslerin yasak savma cinsinden samimi girişimler olmadığı, **İnönü'nün eski arkadaşlarının canını kurtarmak için yeterince ağırlığını koymadığını da savunanlar vardır.**

"Geriye bir tek çare kalıyordu: İsmet İnönü'ye gitmek.. Daha bir yıl önce meclis kürsüsünde 'Sizi ben bile kurtaramam' diyen İsmet Paşa acaba şimdi Menderes'i kurtarabilir miydi?

Aydın Menderes (Adnan Menderes'in oğlu): bu girişimi şöyle anlatıyor: Annem görüşürken ben de dikkatle İsmet Paşa'ya bakıyordum. Ve annemin birkaç cümlesinden sonra aynı doğrultuda İsmet Paşa'nın tekrar anneme ve bana dönerek 'Tabii ben de kötü bir şey olmasını istemiyorum, ama neticenin ne olacağını bilemeyiz. Fakat o veya bu istikamette ne olursa olsun, ailesi olarak başta siz Hanımefendi olmak üzere hepiniz biliniz ki, akıbeti ne olursa olsun Menderes'ten size ilzam edecek bir şey kalmayacaktır.' dedi." (Birand,1999:232).

İsmet İnönü'nün bu girişimlerinde samimi olmadığını iddia edenlerin başında eski arkadaşı, devrik cumhurbaşkanı Celal Bayar gelir. Bayar, İnönü'nün bu konuda ikili oynadığını iddia eder.

"Bir nokta daha bu tereddütleri izale eylemiş olacak ki, o da başta İnönü olmak üzere parti liderlerinin bu müdahalesinin infazı durduracağı ümidini telkin suretiyle elde edilmiştir .Öyle ki mektupların pratik neticesi Divan'ın ölüm cezalarını daha rahatça vermelerini MBK'nın ise 14'lerin müdahalesiyle husule gelen tereddüdü bertaraf ederek ve parti liderlerinin salahiyet meselesini münakaşa edemeyeceklerine emin olarak, bu kararlardan istediklerini onamalarını sağlamaktan ibaret kalmıştır.

Yine idamlar ve Milli Birlik Komitesi'ne ait evrakım arasında mühim bir vesika vardır. Burada İsmet İnönü'nün 'idamlar' aleyhine mahiyetini diğer sahifelerde yazdığım müracaatına rağmen Halk Partisi namına Milli Birlik Komitesi'ne başvurarak Avni Doğan'ın Divan kararlarının aynen infazını istediği yazılıdır. **22 Şubatçılar, İsmet İnönü'nün şefaat dilekleri reklam edilirse Avni Doğan'ın bu demarşını açıklayacaklarını söylemektedirler."** (Bayar,1999:84)

Aynı hususta Samet Ağaoğlu ise bir hatırasından yola çıkarak İnönü'nün ruh düğümlerinden hareketle tarihi bir soru sorar: "1964 Ekiminde hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra Sefa Kılıçoğlu'nun matbaasındaki odasında Sefabey, Erol Simavi, Metin Toker ve ben bir öğle yemeği yedik. Konuşmalarımızın büyük kısmı bu konu üzerinde geçti. Toker'e bugün de kuvvetinden hiç kaybetmemiş inancımı söyledim, 'evet' dedim, Paşa idamlardan önce Milli Birlik Komitesi'ne yazdığı fikir, siyaset, üslup bakımlarından gerçekten kuvvetli bir mektupla idamların yapılmamasını istedi. Ama bu isteğini Türk Milletine ve dünyaya ilan etmedi. Bu ilanı yapsa idi Komite o üç idamı katiyyen tasdik etmezdi, hatta Aydemir Gurubunun rivayet edilen baskısına rağmen etmezdi. Talat Aydemir Komite'ye idamları kabul ettirecek kadar kuvvetli olsa idi bizzat İnönü Hükümeti zamanında tenkil edilerek asılabilir miydi?

O zaman Metin'e söylemediğimi şimdi yazabilirim: Acaba idamları önlemek için İsmet Paşa'yı daha çok gayret göstermekten alıkoyan oğlu **Ömer İnönü için yapılmış seviyesiz bir ihbarı Menderes'in ciddi bir tahkikat konusu olarak ele almış bulunmasından doğan hisler miydi?"** (Ağaoğlu,1972:114)

Milli Şef İnönü'yü aynı konuda yeterli bulmayanlardan biri de emekli büyükelçi Reha Aytaman'dır. "Buna mukabil İnönü idamlara karşı olduğunu açıkça beyan etse idi, Milli Birlik Komitesi infaza cesaret edemezdi." (Aytaman,1996:105).

Darbeciler en üst düzeyden ağırlıklarını koyarak mağdurların mutlaka idam edilmesi hususunda ısrar etmektedirler. Bunlardan biri sonraki günlerin Cumhurbaşkanı olan şahıstır. "Kararların açıklanmasına iki gün kala Komite'yle Ordu komutanları ortak bir toplantı yaptılar. Onlar da sertlik yanlısıydılar. İdam etmek, adeta askerin gücünü gösterecekti. **Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay 'Ölüm cezası çıkmazsa Ordu'da hoşnutsuzluk olabilir.' dedi**. Karar günü yaklaşırken rüzgârlar tersine esmeye başlamıştı." (Birand,1999:223).

Artık ölüm meleği İmralı'nın üzerinde dolaşmaktadır. Çünkü bazı kana susamış darbeciler, hırçın tavırlarla ortalıkta dolaşmakta aksini düşünenlere ağır bedeller ödetmek tehditlerini savurmaktadırlar. Nitekim bu konuda aylar öncesinden dehşet verici planları yapmışlardır bile.

"Deli Remzi bu yetki bölgesini 13 Kasım operasyonu ile Türkeşçilerin yurt dışına postalanmasından önce almıştı. Almış ve Yassıada'da gizli bir planın hazırlıklarına girişmişti: Neydi bu gizli plan?

Kendisinden dinleyelim: -Biz Komite içindeki havacı kanada bağlıydık. O sırada Türkeş'in siyasal bir planından kuşku duyuluyordu. Türkeş'in Komitesi bir iç Darbe yaptıktan sonra Yassıada'daki Demokratları affettirip, Demokrat Parti'nin tabanı üzerine oturan bir siyasal parti yörüngesine oturtmak istiyordu. Hatta bu konuda Komite içi Emniyet Grubu gizli bir soruşturma yürütüyordu. Biz de böyle bir olasılığa karşı kendi planımızı yaptık. Yassıada'daki tüm binalara tahrip kalıpları yerleştirdik. Eğer Türkeş ve ekibi, önceden davranıp da bizim ekibi tasfiye etseydi, **Yassıada'yı havaya uçuracaktık! Tabii kendimizde birlikte uçacaktık.**" (Öymen,1986:333).

Kana susayan darbecilerin hepsi deli lakaplı kimseler değillerdir. "Daha Yassıada'dan karar çıkmadan önce, bir gün SKB cuntası içindeki Milli Birlik Komitesi Kara Grubu temsilcisi Ekrem Acuner ile Yassıada Komutanı Tarık Güryay arasında ilginç bir konuşma geçti...

Komite'nin Yassıada'daki irtibat subayı Havacı Yüzbaşı Remzi Oral'ın Suadiye'deki evinde yapılan toplantıda Ada Komutanı Güryay şöyle diyordu: -Başkan Gürsel, beni Florya'ya çağırdı ve Yassıada'dan idam cezası çıkmaması için, Yüksek Adalet Divanı üzerinde baskı kurmamı istedi. Galiba düşük hükümet üyeleri ve milletvekillerini yurtdışına göndereceklermiş, ellişer bin dolar da para verilecekmiş kendilerine!

Başta Gürsel olmak üzere Komite içindeki Paşalar'ın öteden beri dış mihraklardan, özellikle CIA'dan etkilendiği görüşünü savunan Ekrem Acuner irkildi: -Bu işte bir dış parmak var dedi, bu dolarları kim verecek? Herhalde bizim fakir hazine değil!

Yarbay Tarık Güryay onayladı: -Gürsel diyor ki, bütün dünya benimle birlikte idamlara karşı. Eğer idam cezalarını onaylarsa Komite'yi feshederim diyor,

Acuner, kaşlarını çattı, mavi gözlerini daha da açarak: Bu karşı devrimci bir harekettir, dedi. Gürsel'in emirlerine uyma, ben bu hareketi etkisiz kılacağım. Merak etme." (Öymen,1986:328).

Başını Albay Talat Aydemir'in çektiği darbe içi cuntanın silahşörleri gerekirse bütün darbecileri tesirsiz hale getirerek kan görmek istiyorlardı. "Acuner'li Atak'lı MBK üyeleri Aydemir ve Menteş'li Albaylar Cuntası ve SKB'nin İstanbul kanadı 'kan' istiyorlardı, 'baş' istiyorlardı. Eğer idamlar onaylanmazsa, MBK üyelerini tutuklatarak idareye el koymak üzere Talat Aydemir hazırlık yapmış, Jandarma Subay Okulu'ndaki karargâhında arkadaşları Necati Ünsalan, Selçuk Atakan, Emin Arat ve Turgut Alpagut'la birlikte bekliyordu.

İstanbul kanadında Yassıada'yı içindeki sanıklarla birlikte havaya uçurmaktan, tasdik edilen ve edilmeyen idam cezalarının hepsini birden infaz edivermeye kadar tasavvurlar içinde birtakım adamlar kaynaşıyordu.

İdam kararlarını ihtiva eden dosyaları, özel bir cunta ekibi askeri bir jetle Ankara'ya getirdi. Mürted'den Gülhane'nin bahçesine helikopterle inildi, oradan otomobille TBMM binasında Senato salonunda toplanmış bulunan MBK'ne ulaştırıldı. Bu esnada Havacı Kur. Alb. Halim Menteş, Meclis Muhafız Taburu'nu tesirsiz hale getirmiş, polisleri ve bütün memurları evlerine göndermiş, binanın içerisine makineli tabancalarla donatılmış, havacı subayları yerleştirmiş. Bu tedbirler hem MBK'ne baskı içinde hem de devlete el koymak üzere tetikte bekleyen Aydemir'e karşı koyabilmek için. Aksilik olursa SKB'nin adamı olanlar hariç MBK üyeleri temizlenecek, geri kalanlarla birlikte devlete sahip olunacaktı.

Dörtbuçuk saatlik müzakerelerden sonra oy birliği ile verilen 4 idam kararı tasdik edildi. Bayar'ınki yaş haddi sebebiyle müebbede çevrildi. Böylece infaz edilecek 3 idam kalıyordu. SKB'nin özel jet postası bu kararları aynı şekilde İstanbul'a yetiştirdi." (Gökdemir, Öztuna,1987:144).

Albay Talat Aydemir'in infazlar konusunda ne kadar ısrarcı olduğunu Binbaşı Erkanlı da kaydeder. "Talat Aydemir birkaç temellinin MBK'ne tazyik yaptıklarını kabul etti. Aynı mevzuda CHP'li Avni Doğan'ın ismini işittiğini bildirdi." (Bayar,1999:132).

Aynı günlerde birçok dost ve müttefik ülkenin devlet başkanı devreye girmiş, infazların gerçekleşmemesi için darbecilere diplomatik baskı yapmaktadır.

"Yurt dışından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Kennedy, İngiliz Kraliçesi Elizabeth, Fransız Devlet Başkanı De Gaulle, Pakistan Devlet Başkanı Eyüp Han infazların durdurulması için birbiri peşi sıra mesajlar yolluyorlardı." (Birand,1999:232-233).

Devreye girenlerden biri de kardeş ülkenin devlet başkanı Eyüp Han'dır. Aydın Menderes, bu girişimi şöyle anlatıyor: "O günlerde Pakistan Devlet Başkanı Eyüp Han'ın rahmetli babamın ve Bayar'ın idamlarını önlemek için ciddi girişimde bulunduğunu öğrendik. Gayet alçak gönüllü bir şekilde hatır koyarak 'Bayar ve Menderes'i bana gönderin. Pakistan'da yaşasınlar. Kefili de ben ve Pakistan devleti olsun! Pakistan'a bağışlayın' dediğini ve bir girişimi olduğunu işittik." (Bostancı,1987:112-113).

İdamları önlemek için gayret sarfedenlerden biri de İngiltere eski Başbakanı Winston Churchill'di. TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonuna, İngiltere'den ulaşan yüzlerce sayfa belge arasından, 51 yıl önce kaleme alınmış mektupta Churchill, 'General Gürsel' diye başlıyor ve Menderes, Zorlu ve Polatkan için 'af' talep ediyor ve 'Onları bağışlayın, merhamet edin' diyordu. (Akşam,2012).

Artık geriye sayma başlamış, başkalarının canı üzerinde yapılan hâkimiyet mücadelesi zirve noktasına ulaşmıştır. Cuntacılar mahkemece verilen idam hükümlerinin tamamının infazını istemektedirler. "Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri cuntasına bağlı bir grup subay, sadece üç kişinin idamı onaylanmışken ölüm cezasına çarptırılan 15 kişinin asılması için İmralı Adası'nı bastılar." (Apuhan,1993:203).

"İstanbul ekibi olaya el koymuş, Yassıada'yı kontrolü altına almıştı. Dahası, infazların yapılacağı yeri seçmiş hatta gerekli hazırlıkları bile başlatmıştı. Yassıada'da duruşmalar sürerken, İmralı'da mezarlar kazılıyordu. Ankara'da kesinleşen idam hükümleriyle ilgili karar özel bir kuryeyle İmralı'ya getirilmişti. Ada'da dalgalanma oldu. Özellikle adaya nereden ve neden getirildikleri belli olmayan bir grup subay kıpırdanmaya başladılar." (Birand,1999:221).

Ahmet Acarol (İmralı Cezaevi Müdürü) yaşananları şöyle anlatıyor: "İçerde belki 15-20 tane yeni teğmen tomsonlarına mermi sürüyorlar. Şakır şukur, havada mermi çekirdekleri uçuşuyor.

Bu olayı duyup 'Niye sadece üç idamlık var? Niye diğerleri müebbete çevrilmiş? Gerekirse kalanları da biz infaz ederiz' diye İmralı'ya gelen şahıslar. Durum Cemal Tural'a aksetti. Cemal Tural geldi. Olaya müdahale etti. 'Görüştük Paşa Bey de böyle istiyor. Bu böyle olmuş. Kati surette burada bir olay çıkarmayacaksınız.' dedi." (Birand,1999:221).

"SKB'nin havacı kanadında, 'Deli Remzi' diye anılan Yüzbaşı Remzi Oral Milli Birlik Komitesi'nin Yassıada'daki irtibat görevlisiydi. Orhan Erkanlı 13 Kasım iç Darbesi sonucu yurtdışına gönderildikten sonra Remzi Oral'ın yetkileri arttırılmıştı. Yassıada'nın güvenlik ve savunması bu Karadenizli hava subayına verilmişti.

Olayın bundan sonrasını Binbaşı Remzi Oral'dan dinleyelim: "Ada Komutanı Tarık Güryay, o sırada Ankara'dan gelen telefonlardan tedirgin oluyordu... Menderes'in cezasının infaz edilmeyeceği yolunda birtakım söylentiler duyuluyordu. Yassıada'ya ulaşan bu söylentiler genç subaylar arasında sert tepkilere yol açmıştı. O sırada Çankaya üzerindeki dış ülke baskılarını da biliyorduk. İdam kararlarının Komite'de indirilmesinden sonra Yassıada'daki hücumbotta toplanan subaylar bir ara cezaların Komite kararına rağmen toptan infazını bile önermişlerdi.

-Biz bu ihtilali niçin yaptık, Yassıada'da gardiyanlık yapmak için mi? diye söylenenler vardı!

Ben arkadaşları yatıştırmaya çalışıyordum: -Arkadaşlar, dedim, kabadayılıksa, içinizde herhalde en kabadayınız benim! Başkaldırılacaksa, başınıza ben geçerim. Ama Komite kararlarına şu anda karşı gelip, idamları toptan uygulamak cinayetten başka bir şey değildir. Biz elimizi kana bulayamayız.

Öfkeler nispeten yatıştı. Hasan Polatkan'la Fatin Rüştü Zorlu'nun ölüm cezalarını hemen infaz ettik. Zorlu eşine son mektubunu benim Pelikan dolmakalemle yazdı. Menderes intihara teşebbüs nedeniyle hekimlerin gözetimi altındaydı.

Ama tam bu sırada, Ankara'dan haberler gelmeye başladı. Menderes'in infazı durdurulacak diye. Adadaki subayların öfkeleri yeniden deşilmiş oldu.

Ada kumandanının Ankara'dan arandığı haberi gelince telefona ben çıktım.

Gürsel'e: -Buyurun komutanım ben Yüzbaşı Remzi dedim.

Gürsel telaşlıydı. Hala ada kumandanıyla konuştuğunu sanıyordu.

-Tarık, dedi, beni dinle çok önemli.

Adnan Menderes'in idamını geciktirmemizi istedi. Korktuğumuz başımıza gelmişti. Gürsel'e bir kez daha kendimi tanıtıp Ada Kumandanı'nın, Menderes'i alıp İmralı'ya götürdüğünü ve cezasının da büyük bir olasılıkla infaz edilmiş olabileceğini söylemek zorunda kaldım.

Durumu Ada Komutanı Tarık Güryay'a bildirdim. Adnan Menderes'i alelacele hücumbota bindirip İmralı'ya gönderdik. Sonu malum. İdam cezalarının sabaha karşı uygulanması geleneği de ilk kez Menderes'le bozulmuş oldu. Adnan Menderes 17 Eylül 1961 14.20'de idam edildi." (Öymen,1986:331-333).

Darbeci Yüzbaşı Şefik Soyuyüce de yaşanan mücadeleyi şöyle anlatıyor: "İdamlar çıkarsa baskı yaparak bunlara tasdik ettirelim" diyorlardı. Onun için bir generaller cuntası, bir albaylar cuntası bir de teğmenler cuntası diye cuntalar oluyor ordunun içerisinde. Ordu yeminliler yeminsizler diye ikiye bölünüyor. İşte bu hava içerisinde, cuntalar birleşiyor, Yassıada'ya tesir ediyorlar, idam kararları çıkıyor. (Soyuyüce,2011).

Binbaşı Nevzat Bölügiray da aynı olayların bir başka tanığıdır. Türkiye'nin her yöresindeki askeri birliklerden idamların infaz edilmesi için MBK'ye telgraflar yağıyor ve MBK iki arada kalıyordu.

İdamların infaz edilmemesi yönündeki çabalara çok kızan bir grup üsteğmen, yüzbaşı ve binbaşı İmralı Adasına geçip infazı gerçekleştirdi. (Bölügiray,2009:113).

Talihin cilvesi İmralı'da bekleyen 15 mahkûmun idamı için canını dişine takarak mücadele eden Albay Talat Aydemir, gün gelir kendisi de idam mahkûmu oluverir. 22 Şubat ve 21 Mayıs darbecisi Aydemir, aynı duayı daha önce ölümüne sebep olduğu şahısların yapmış olduğunu unutarak hayaller kurar. "Büyük Allah bu sayfadan beni mahrum bırakacak inşallah. İnancım, ümidim tamdır. Yeni bir kurtuluş mucizesi doğacaktır. Allah'a güveniyorum. İnşallah kurtulacağım. Geride kalan sevdiklerime gözyaşı döktürmeyeceğim. 2 Temmuz 1964 saat 18.45." (Öymen,1986:152).

Darbenin İlk Mevtası: İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik

Nisan-Mayıs 1960'ta söylenen bütün yalanların, bütün asılsız rivayetlerin birinci planda hedefi olan bir kişi vardı: Dahiliye Vekili Dr. Namık Gedik. Hak ve hürriyet düşmanı, basın ve gençlik düşmanı, münevver gençliği, üniversite talebelerini kıyma makinelerinde çektiren adam! Yüzlerce subayı tevkif ettirmiş olan adam, subayları polislere dövdürmeye kalkan adam, Harp Okulunu imha edecek olan adam!

23. Cumhuriyet Hükümeti'nin dahiliye vekili Aydın Milletvekili Dr. Namık Gedik'in şahsını ve ruh dünyasını yakından tanıyanlardan biri kabine arkadaşı Samet Ağaoğlu'dur. "Menderes'in çevresinde kaderini ona bağlamayı da aşarak hatta bölüşen insanlardan biri rahmetli Namık Gediktir. Menderes, doktoru bana 1950 seçimlerinden kısa bir süre önce İstanbul'da Park Otel'de tanıtmıştı. Aydın'dan milletvekili olmasını istiyordu. Gedik 1954 seçimlerinde de Ege bölgesinde çalıştı. Adnan Bey'in yanında da pek gözükmüyor, memleket içi bazı gezilerine katılıyor, az konuşuyor, az neşeleniyor, aramızda bulunduğu zaman böylece fazla ciddi bir yüz oluyordu. Fakat Namık Gedik aslında çok içli bir insandı. Gençliğinde yazdığı gerçekten güzel şiirler derin bir iç dünyasının olduğunu gösteriyordu.

6-7 Eylül olayları doktoru bir süre için, manen çok üzgün şikayetlerini, Adnan beye bütün sevgi ve güvenine rağmen yüksek sesle yapacak kadar kırgın, hükümet dışında bıraktı. Tekrar ve yine İçişleri geldiği zaman da iktidar muhalefet kavgası en ileri noktalarına yaklaşmıştı. 27 Mayıs'a doğru Ethem Bey kendi etrafında sığınak duvarları örerken Gedik tam aksine koruyucu bütün duvarlarını yıkıyordu." (Ağaoğlu,1967:150-151).

Namık Gedik, 27 Mayıs sabahı bu şöhretine uygun merasimle tutuklandı. Oturduğu Sümer Sokağı'nın iki ucu tanklarla tutulmuştu. Bir askeri birlik 12'ler Apartmanı'nın önüne geldi. Burada Dr. Gedik'le birlikte aynı kabinede önce çalışma sonra ticaret vekili olan arkadaşı Giresun milletvekili Hayrettin Erkmen oturuyordu.

"Gelen askerler apartmanı biliyor, fakat Dr. Gedik'in dairesini bilmiyorlardı. Megafonla 'Namık Gedik teslim ol! Namık Gedik dışarı çık!' çağrıları yapılmaya başlandı. Bu esnada Namık Gedik, karısı ve oğlu ile birlikte iki kat üstteki Erkmenler'in dairesinde idi. Bir saat kadar şamatadan sonra, iki bakan da direnmeden ve güçlük çıkarmadan, dairenin kapısına gelen subayın davetine uyarak aşağı indiler.

Namık Gedik ve Hayrettin Erkmen için getirilen araç biraz önce aynı apartmanda oturan Aydın milletvekili Nail Geveci'yi götürdüğü için o anda orada araç yoktu. Civardaki bir inşaatta bir kum kamyonu vardı. Etrafta toplanan kalabalık, o kamyonu gösterdi. Subaylar da Gedik'i şoför mahalline Erkmen'i de arkaya bindirerek alıp götürdüler." (Gökdemir, Öztuna,1987:117).

Namık Gedik'i ölüme götüren süreç, Harp Okuluna getirildiği andan itibaren işlemeye başlar. Kana susayan genç darbeciler, biraz fırsat bulabilseler Gedik'i linç edeceklerdir.

"Harp Okulu'na girerken, diğer hiddetli haykırışlar, vurmak için kalkmış kollar arasında adamlarını zorlukla atıyordu. Harp Okulu'nda ikisini bir odaya koydular.

Ama gelip gidenler yalnız doktorun başında dikiliyor, yalnız ona hitap ediyor, yalnız onu hırpalıyorlardı. Namık Gedik hem bu hakaretlere dayanamayacak kadar içli ve onurlu idi, hem de cevap veremeyecek kadar bitkin ve kederliydi." (Ağaoğlu,1967:152).

Harp Okulunda uğradığı muameleler karşısında Gedik'in kısa zamanda ruhi dengesi alt üst olur. "Gedik üst katta tuvaletin yanındaki odaya konmuştu. Kapısında subaylardan, Harp Okulu Öğrencilerinden hakaret kuyrukları oluştu. Ethem Menderes'le paylaştığı söylenen bu odada gelenler birbirlerine; 'İşte katil bu!' diye Gedik'i gösteriyorlardı.

Gedik tedirgindi, fakat zelil değildi. Başı dik, edası mağdurdu. Bir yemek esnasında tedirginliğini, huzursuzluğunu fark eden aynı masadaki Refik Koraltan: -Sükûneti muhafaza edelim Namık Bey... demişti.Dr. Gedik'in cevabı ise:-Ne sükûneti Koraltan? Bunlar bizi rahat öldürmezler. Ne yapacaklarsa yapsınlar bir an evvel" şeklinde olmuştu.

Linç edileceğinden, şerefiyle oynanacağından endişeliydi. Kendisine duyulan kin ve nefretin farkında idi. Nasıl olmasın ki zaten bunu sabahtan akşama kadar kuyruğa girenler sözleri ve hareketleri ile belli ediyorlardı." (Gökdemir, Öztuna,1987:117).

Nihayet beklenen gelişme olur. "Darbeden hemen sonra daha Demokrat Partililerin Yassıada'ya sevkiyatları yapılmadan, harbiye binasında camdan adeta uçarak betona çakılarak ölen Namık Gedik için darbeciler tarafından 'intihar etti' şeklinde açıklama yapıldı. Rahmetli Namık Gedik'in ölümündeki sır perdesi henüz aralanmamıştır." (Oktay,2019).

Darbeciler tarafından Namık Gedik'in kendisini pencereden atarak intihar ettiği açıklanır. Gedik'ten fazlasıyla nefret eden darbecilerin, bu savunmasız insana son dakikada ne yaptığı tabi olarak bilinmemektedir.

Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar

Darbeyle birlikte gözaltına alınan mağdurların bir kısmı Yassıada, bir kısmı da Kayseri Cezaevi'nde vefat ederler. Gayrısıhhi şartlarda, baskı ve terör ortamına mağdurların bir kısmının bünyesi daha fazla dayanamaz ve ölüm birer birer gelir muhataplarını bulur. **Sağlık Eski Bakanı Dr. Lütfi Kırdar**'ın kalbi daha Yassıada'ya ilk ayak bastığı gün yeterince yıpranmıştır. Bir duruşma sırasında konuşurken birden kendini iyi hissetmez.

"Kalbinde rahatsızlığını ima ederek savunmasının bir yerinde 'Belki son defa huzurunuzda bulunuyorum' der. **Hastalığını bildirir ve savunmasını başka güne ister. Başol razı olmaz ve üstüne üstlük köpürür: 'Sen Halk Partisi'ndeydin niçin istifa edip Demokrat Parti'ye geçtin?'**

Kırdar'ın Celal Bayar'a itirafını bilenler sebebin açıklamasını beklerler. O sırada Kırdar balmumu gibi sararıp solmaya başlar. Düşmemek için mikrofona tutunmak isterken boylu boyunca yere serilir. Lütfü Kırdar ölmüştür." (Apuhan,1993:111).

"Lütfi Kırdar'ın mikrofon başında; 'Belki bir daha çıkamayacağım huzurunuza, bırakın masum olduğumu ispat edeyim' dedikten sonra düşüp can vermesi Yüksek Adalet Divanı'nın üstüne adeta simsiyah bir örtü serdi. Her olaydan geleceğe ait işaret bekleyen ruhlar karanlıklar içine gömüldüler." (Ağaoğlu,1972:32).

İstanbul Milletvekili Dr. Zakar Tarver

DP kurulduktan sonra Ermeni cemaatinden, Rum Ortodoks cemaatinden ve Musevi cemaatinden DP listelerine milletvekillleri girmişlerdi. Bu milletvekilleri de Yassıada'da yargılandı. Hatta, Yassıada'da ölen ilk milletvekili, Ermeni cemaatinden radyolog Doktor Zakar Tarver'di.

DP'nin Ermeni milletvekillerinden İstanbul Milletvekili Zakar Tarver, Yassıada'ya sevk edildikten kısa bir süre sonra vefat etti.

Ölüm raporunda vefat sebebi kalp krizi yazıyordu ancak Tarver'in ölüm sebebinin görevli subaylar tarafından dövülmesi olduğu iddia edildi.

Tarver'in o günlerde yaşadıklarını Hadi Hüsman, 'Hatırladıklarım, Düşündüklerim' isimli hatıratında şöyle anlattı: "İstanbul Mebusu Sayın Dr. Zakar Tarver, İstanbul'un, belki de Türkiye'nin belli başlı tanınmış röntgen mütehassıslarından biri... Sakin, dürüst, çok iyi bir insan. Yassıada'daki ilk günlerimizden birinde idi, havalandırmaya çıkarmışlardı, yanıma geldi, bitkin bir hali vardı: 'Hadi Bey, Yeşilyurt'tan motorla Yassıada'ya getirilirken yolda çok dövdüler bizi, kalbime de bir yumruk yedim. Son derece sarsıldım, dayanamayacağımı hissediyorum, göreceksiniz öleceğim. Hem de yakında... Şayet bir gün buradan çıkarsanız, sizden rica ediyorum, İstanbul'da akrabalarımı bulun ve size söylediklerimi onlara anlatın...' dedi. Çok müteessir oldum. Aziz arkadaşım Dr. Zakar Tarver, kısa bir süre sonra vefat etti."

Celal Bayar'ın torunu Prof. Emine Gürsoy Naskali de bir röportajında Yassıada'da yaşananlara ilişkin, "Zakar Bey'in, Yassıada'ya götürülürken gemiye bineceği veya gemiden ineceği sırada görevli subay tarafından itilip düşürüldüğü, başını çarptığı ve darbedildiği anlatıldı. Ölümüne bu hadise sebep olmuş. Beyin kanaması olmuş, revire kaldırılmış. Bu olayı ben annemden dinledim. 'Öyle olduğunu nasıl kanıtlarız, bunu anlatacak şahidimiz var mı?' diye sormuştum anneme. Zakar Bey'le birlikte Yassıada'ya götürülenler hadiseyi o yıllarda bu şekilde anlatmışlar. Yani oradakilerin hepsi şahit. Aynı grup içinde bulunanlar görmüşler ve hadiseyi böyle anlatmışlar." ifadelerini kullanmıştı. (AA,2018).

Naskali, Zakar Tarver'in başına gelenleri şöyle anlatıyor: Milletvekillerini, pencereleri gazeteyle kapatılmış vapura bindiriyorlar. Yassıada'ya götürecekler. Vapura binerken Zakar Bey'in ayağına bir subay çelme takıyor, Zakar Bey baş üstü yere düşüyor, bir iki gün içinde Yassıada'da vefat ediyor. (Naskali, 2010).

"Doktor Zakar da böyle gitti. Yalnız Türkiye'nin değil, Avrupa'nın tanınmış mütehassıslarından bu ufak tefek, sevimli ilim adamının çelimsiz ve biraz yaşlı vücudu hiç dayanmayacaktı. Çok geçmedi, o yaşa kadar en ufak bir zaaf işareti göstermemiş kalp bir gece birden tıkandı. Birkaç saat sonra da Dr. Zakar artık yaşamıyordu!" (Ağaoğlu,1972:14).

Konya Valisi Cemil Keleşoğlu

Darbenin gerçekleştiği 27 Mayıs günü, Adnan Menderes'in Konya'ya gitmesi bekleniyordu. Vali Keleşoğlu, Menderes'i karşılamak için hazırlıklar yaparken Demokrat Parti (DP) milletvekillerinden bir hareketlenme olduğunu öğrendi. Sonrasında da Vali Keleşoğlu, DP milletvekilleri ile beraber önce Harbiye'ye sonra Yassıada'ya gönderildi.

Vali Keleşoğlu'nun bileklerini keserek intihar ettiği haberini, 14 Temmuz 1960'ta Anadolu Ajansı verdi. Evli ve üç çocuk babası Keleşoğlu, 1945'ten 27 Mayıs 1960 darbesine kadar Konya Valisi olarak görev yapmıştı (AA,2018).

Yassıada mağdurları içerisinde bulunan şahısların 2 adet intihar girişimi gerçekleşmemiştir. Bunlar Menderes ve Bayar'ın girişimleridir. 2 adet teşebbüs ise her ne kadar bazı şüpheleri içerisinde barındırsa da neticelenmiştir.

Neticelenen intihar girişimlerinden diğeri Konya Valisi Cemil Keleşoğlu'nun Yassıada da teşebbüs ettiği girişimdir. Yassıada'nın mevcut şartlarından dolayı ruhi dengesi altüst olan Keleşoğlu, meçhul şartları beklemeye tahammül edememiştir.

"Cemil Keleşoğlu Konya'nın son valisi idi. Namuslu çalışkan bir idareci. Uzun boyu, açık buğday renkli yüzü, iri siyah gözleriyle güzel bir adamdı. Birçok valiler gibi onu da 27 Mayıs'tan sonra yakalamışlar, aynı yollardan aynı geçitlerden Yassıada'ya getirmişlerdi.

Bir gün Türk Ceza Kanunu'nun değiştirildiği, 146'ncı maddeye bir fıkra eklenerek fer'an iştirak suçu için 5 yıldan 15 yıla kadar ceza konulduğu haberi bomba gibi patladı Yassıada'da!

Demek ki tutulan valiler, memurlar siyaset adamları hiç değilse fer'an suç ortağı sayılacaklardı. O halde mahkûm edileceklerdi... Bu takdirde emekli aylığı da belki kesilecek, karısı, çocukları, aç, sefil, perişan kalacaklar! Bu endişesini birkaç arkadaşına söyledi." (Ağaoğlu,1972:11-12).

Bu endişe Vali Keleşoğlu'nun bütün dayanma ve yaşama gücünü çökertir ve bu andan itibaren intihar süreci başlar. "Hızla zayıflıyor, yüzü her gün biraz daha sararıyor. Hemen hemen hiç kimse ile konuşmuyor. Ve bir gün mahkûm olmamanın yolunu buluyor, içinden bir ses önce korka korka, sonra daha cesaretle fısıldıyor: Mahkemeler başlamadan ölürse mahkûm olamazsın, Devlete hizmet yılına göre de karına, çocuklarına emekli aylığı bağlanır! Bu deprasyon onu intihara sürükledi. Nasıl, nereden bulduğu bir türlü anlaşılamayan bir jiletle tuvaletin tenha saatlerinde iki bileğini kesti." (Ağaoğlu,1972:13).

Başvekâlet Yüksek Murakabe Kurulu Üyesi Lütfü Şaylan

Yassıada'da ilk ölüm, 16 Haziran 1960'ta meydana geldi. Nezaret altına alınan Yüksek Denetleme Kurulu Üyesi Lütfi Şaylan'ın o gün geçirdiği kalp krizi sonucu vefat ettiği bir tebliğle açıklandı.

Yassıada'da duruşmalar henüz başlamadan iki DP'li vefat eder. Bunlardan birisi Lütfü Şaylan'dır.

"Lütfü Şaylan! Başvekâlet Yüksek Murakabe Kurulu Üyesi, Yassıada'ya gelişi bir bakıma gülünç bir hadise, bir bakıma da ecele açılan kader yoluydu.

Lütfü Şaylan Dr. Mükerrem Sarol'un eniştesidir. 27 Mayıs sabahı Sarol'u Ankara'daki evinde bulamayınca eniştesinin evine gidiyorlar. Gelenlere kayınbiraderinin İstanbul'da olduğunu söylüyor.

İnanıp ayrılıyorlar. İkinci gelenler evi aramadan gitmiyorlar. Civarda telaş ve heyecan. Üçüncü gelenler çok sert ve öfkeli! Sarol'un İstanbul'da olduğunu tekrar ediyor. Kapının önünde toplanmış halktan biri bağırıyor: 'Bu adam Sarol'un eniştesidir. Mel'unun biri de odur.' İhtilal bu! Madem halk böyle diyor, derhal tutup götürmeli bu adamı da! Lütfü Şaylan neye uğradığını anlamadan soluğu Harp Okulu'nda alıyor." (Ağaoğlu,1972:13).

Şaylan, derin endişeler içersinde kıvranmaktadır. "Öldürecekler beni! Çocuklarımı kim büyütecek? Kim okutacak? Bir gün yine kurumuş dudakları, 'Kim büyütecek onları? Kim okutacak?' diye mırıldanırken olduğu yere yıkıldı." (Ağaoğlu,1972:13).

Şaylan'ın ölümünü, Konya Valisi Cemil Keleşoğlu'nun intiharı, İstanbul Milletvekili Zakar Tarver, İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay ve Afyon Milletvekili Gazi Yiğitbaşı'nın ölümleri takip etti.

Genelkurmay Eski başkanı Org. Nuri Yamut

Gazeteci Avni Özgürel'in iddiasına göre "Org. Nuri Yamut, adada genç subayların hakaret ve işkencelerine dayanamayarak ölmüştür."

Ölümler... Ölümler... Ölümler...

Lütfü Kırdar, Nuri Yamut, Yümnü Üresin, Kenan Yılmaz, İstanbul Milletvekili Dr. Zakar Tarver, İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktay, İstanbul Milletvekili Yusuf Selman, Afyon milletvekili Gazi Yiğitbaşı, Eski Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut ve Kenan Yılmaz Yassıada'da vefat edenler arasındadır.

Yassıada ve Kayseri Cezaevleri'nin tanınan siması Samet Ağaoğlu, ölen arkadaşlarını hayırla yad ederken Adalet (!) Divanında insana verilen değere de gönderme yapar. "Duruşmalar Başol'un aynı sözleri ile başlıyordu: 'Sanıklar getirildiler. Bağlı olmayarak yerlerini alındılar.

Müdafiler hazır, duruşmaya açık olarak devam olundu.' Arkasından hastalıkları yüzünden getirilmeyenlere ait Garnizon Kumandanlığı'nın mektubu ile raporlar okunuyordu. Nuri Yamut, Yümnü Üresin, Hüsnü Yaman... Hemen hepsi de kalp hastası idi. Bu sürekli olarak getirilmeyenlerden birinin ismi bir duruşma başında artık son defa fakat ölümünü bildiren rapor okunarak geçiliyordu.

O zaman Egesel ayağa kalkıyor, öldüğü anlaşılan... Hakkındaki davanın düşmesini istiyordu. Böylece davaların üstündeki matem ve keder perdesi gittikçe kalınlaşıyordu." (Ağaoğlu,1972:31-32).

Kayseri Cezaevi Ölümleri

Afyon Milletvekili (Mv.) Necati Topçuoğlu, Samsun Mv. Başbakan Yardımcılığı, Bayındırlık ve Milli Eğitim Bakanlıkları yapmış Tevfik İleri, İstanbul Mv. Muhlis Erdener ve Diyarbakır Mv. Kamil Tayşi Kayseri cezaevinde öldüler.

Kayseri Cezaevi'nin iki gediklisi Bayar ve İmre, arkadaşlarının aralarından uçup gitmelerine hüzünle şahit olurlar. "Bir gece herkes uyurken, bizim koğuşta bir hırıltı duyduk. İstanbul Mebusu İzak Altabef'den geliyordu. Koşuştuk. Doktor arkadaşları çağırdık. Revire almak istediler. Sedye getirildi.

Güçlükle yatağından çıkarılabildi. Revir koridoruna geldiğimizde, ağzından köpükler geliyordu. Kollar göğsünde çaprazlanmıştı. Açmak istediler. Güçlü kuvvetli arkadaşların müdahalesine rağmen kollarını açmak mümkün olmadı. O gece Altabef'i Kayseri Memleket Hastanesi'ne naklettiler. Bir hafta sonra karısı İstanbul'a götürdü. Aldığımız son haberi ölümü olmuştu." (İmre,1976:398).

Talihin tecellisi DP'li mağdurlar içerisinde en çok hayatlarını kaybedenler, doktorlar olurlar. Doktor olmanın ilahi tecelliye bir faydası olmadığını gösterircesine Doktor Kemal Tayşi'nin önce hastaneye kaldırıldığı haberi gelir.

"Oda komşum Dr. Kemal Tayşi, bugün bir enfarktüs geçirmiş ve sedye ile hastaneye götürmüşler. Doktorun bu rahatsızlığı ilk değildir, birkaç defa hapishane ile hastane arasında adeta seyrü sefere tabi tutulmuştur. Bu hasta ve yaşlı ve kendi halinde adamı-talebi de olduğu halde- ne diye burada ölüm namzedi olarak tutarlar akıl ermez. Aynı odada Afyon mebusu Topçuoğlu da kalp hastalığından Allah'ın rahmetine kavuşmuştu.

Bu manzara ve düşünce içinde rahmetli Muhlis Erdener'i hatırladım. Ne kadar iyi kalpli bir insandı! Onu da bu komşu odadan sedye ile kaldırmışlardı. Bir Cumartesi günüydü. Bizim doktorlar ıstırabını teskin için ancak bir enjeksiyon (iğne) yapabilmişlerdi. Hali hala gözümün önündedir. Ağlıyordu, hastaneye naklolundu. Zamanında doktor bulunamamış. Zavallı gürledi gitti. Çok acı duymuştum. Doktor Kamil'e şifalar dilerim. Bu üç kalp hastası Yassıada'dan beri çekiyorlardı. Rahatsızlardı. Eminim ki Muhlis Bey, Topçuoğlu evlerinde, aile ocağında bırakılsalardı -buna kanun da vicdan kadar müsaittir- ölmezlerdi. Zavallı masumlar!" (Bayar,1999:54-55).

Birkaç gün sonra Dr. Kemal Tayşi'den tekrar haber gelir. "Acı bir haber: Doktor Kamil Tayşi ölmüş, Cenazesi Ankara'ya nakledilmiş. Yeni bir kurban daha. Ölümle kucak kucağa daha bir hayli arkadaşımız olduğu rivayeti, muhitimizdeki teessürü arttırdı." (Bayar,1999:62).

1 Ocak 1962 günü Celal Bayar'ı en çok sarsan ölüm haberlerinden biri gelir. Yassıada duruşmalarında yiğitçe yaptığı savunmalarla mahkeme heyeti dahil herkesin saygısını kazanan Milli Eğitim eski bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tevfik İleri'dir vefat eden.

"Tevfik İleri Ankara'da hastanede ölmüş. Evvela; İzzet Akçal, sonra Samet Ağaoğlu boynu bükük, yüzleri hüzünlü tavırları ile odama geldiler, beni alıştıra alıştıra bu elim vakayı anlattılar. Bu haber bütün koğuşlara birden yayıldı." (Bayar,1999:21).

İDAMLAR

"Yüksek Adalet Divanı"nda 14 Ekim 1960'ta başlayan yargılama, bir yıla yakın sürmüş ve 11 Ağustos 1961'de sona ermişti. 15 Eylül 1961'de açıklanan karara göre; 15 idam, 31 müebbet hapis, 408 kişiye çeşitli ceza verilmiş ve 133 kişi de beraat etmişti.

15 Eylül'de idam kararları açıklandı. Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Emin Kalafat, Agâh Erozan, Hamdi Sancar, Bahadır Dülger, Baha Akşit, İbrahim Kirazoğlu, Nusret Kirişçioğlu, Zeki Erataman, Osman Kavrakoğlu ve Rüştü Erdelhun idam cezasına çarptırıldı. MBK, idamları 4 saat içinde tasdik etti. Ne dosya ne gerekçeler okundu. Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun dışındakilerin idam cezaları, son anda müebbede çevrildi.

Yassıada Mahkemesi kararını açıklamış, ülkede nefesler tutulmuştu. Bir umut, herkes dua ederek bekliyordu. 17 Eylül saat 19.00'da ilk olarak Ankara Radyosu'ndan acı haber açıklandı: "Sakıt başbakan Menderes hakkındaki idam hükmü infaz olunmuştur."

18 Eylül tarihli gazetelerde Milli Birlik Komitesi İrtibat Bürosu'nun 61 nolu tebliği vardı: "1-Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastanesi Dahiliye Şefi Nevzat Yeginsu ve Yassıada Garnizon Hastanesi tabiplerinden Dr. Galip Bozalioğlu, Dr. Zeki Kebapçıoğlu ve Dr. Sedat Yürütgen'den müteşekkil heyet tarafından düşük başvekil Adnan Menderes'in sıhhi muayenesi yapılmış ve sıhhi durumunun tamamen normale döndüğü raporla tespit edilmiştir. 2- Yüksel Adalet Divanı'nca verilen ve Milli Birlik Komitesi'nce tasdik edilen idam cezası hükmü infaz edilmiştir. Tebliğ olunur."

İnfaz emri helikopterle İstanbul'a getirilip ada komutanlığına tebliğ edildi. Yassıada Mahkemesinde kararlar okunduğunda 14 idam mahkûmu elleri arkadan bağlı İmralı'ya gönderilmişti.

İdam Öncesi Hazırlıklar

İhtilalden hemen sonra geçici bir maddeyle TBMM'nin görev ve yetkileri MBK'ye devredildi. MBK, hemen 1924 Anayasa'nın önemli maddelerinde değişikliklere gitti. 105 maddelik Anayasa'nın yarıya yakınını değiştirdi. Cumhurbaşkanı'nın yargılanmasının yolunu açtı. TCK'nin 65 yaşını geçenlerin idam edilemeyeceği hükmü, yürürlükten kaldırıldı. Bu Celal Bayar'ın idamına hazırlıktı. Geçici Anayasa 12 Haziran'da yapılmıştı ama 27 Mayıs 1960'ta yürürlüğe girmiş gibi kabul gördü.

İnfazların İmralı'da yapılacağı 1,5 ay önceden cezaevi müdürüne bildirilmişti. İmralı Adası'nda hazırlıklar başladı. 50'nin üzerinde çukur kazıldı. Tabutlar hazırlandı. Darağaçları kuruldu.

Karardan aylar önce idam sehpaları hazırlandı. Yassıada duruşmalarının başlamasından birkaç ay sonra da idamların yapılacağı İmralı Adası'nda hazırlıklar başladı. Hatta görgü tanıklarının ifadesine göre idam sehpaları, idam cezalarından birkaç ay önce kurulmuştu bile...

İdam kararı çok önceden verilmiş ve gerekli bütün tedbirler alınmıştı. MBK doğrudan doğruya komitenin bir karargâhı olan Dolmabahçe'deki irtibat bürosunu kurdu. Bütün emniyet kuvvetleri Sıkıyönetim Komutanlığına, fakat irtibat bürosu MBK'ye bağlandı. İrtibat bürosunda görevli olanlar, ordu mensubu idi.

Yassıada duruşmalarının başlamasından birkaç ay sonra idamların yapılacağı İmralı Adası'nda hazırlıklar başladı. Zeytin fidanı için çukur açılıyor diye mezar kazıldı. Cephane için sandık diyerek tabut yapıldı. Kale direği diye darağaçları kuruldu. Mahkeme sürerken İstanbul Emniyet Müdürü Nevzat Emrealp'tan cellat ve bir hayli de darağacı istendi.

Naskali, idam öncesi günleri şöyle anlatıyor: Harp Okulu öğrencileri ve subayları daha fazla idam istiyor. Onlar için 3 de az, 14 de az. İdamlar olduktan sonra benim yüzüme karşı daha sonraki yıllarda 'Bunların hepsi idam edilmeliydi' diyenler oldu. (Naskali,2012).

İmralı Cezaevi Müdürü Ahmet Acarol da İmralı'daki hazırlıkları şöyle anlatıyordu: "Duruşma devam ederken Milli Birlik Komitesi'nden seçilmiş kişiler gelip İmralı'da denetim yaptı. Nereye ne yapabiliriz, nereyi muhafaza altına alabiliriz, hükümlüyü nasıl çıkartırız; her şey planlandı. Dosya geldi. Ankara'ya özel uçakla gidildi. Milli Birlik Komitesi, kararın çıkmış şeklini değiştirmek suretiyle 3'ünü idam olarak onayladı." (Acarol,2012).

Kabinenin en genç bakanlarından Polatkan'ın kızı Nilgün Polatkan, yaşadıklarını şöyle anlatıyor: "Darbe gibi idamlara da önceden karar verildi.20 Haziran 1960 tarihli Demokrat İzmir gazetesinin manşeti durumu ilan çoktan etmişti: 'Sabıkların cezası ölüm olacaktır.'" (Polatkan Nilgün,2013).

Yassıada duruşmalarının zabıtlarını yayımlayan Celal Bayar'ın torunu Prof. Emine Gürsoy Naskali, "Yassıada, İmralı ve Kayseri'yi önceden hazırlıyorlar. Mahkemeden önce bir kısmını asacaklar, bir kısmını hapsedecekler, karar verilmiş zaten. Her şey önceden ve ince ince planlanmıştı." demektedir. (Naskali,2012)

İdam Günü

İdam kararları, MBK tarafından tasdik edildikten hemen sonra infaz emri helikopterle İstanbul'a getirilip ada komutanlığına tebliğ edildi. İdam kararları okunmasından sonra idam mahkûmları iki hücumbotla İmralı'ya gönderildi. Tasdik olunan üç karar 16-17 Eylül'de infaz edildi. İdamları garantiye almak için bir grup subay adaya çıkmış. Yassıada kumandanı ayyaş vaziyette idama nezaret etmişti. (Naskali,2010).

Darbeye karşı çıktığı için cuntacılar tarafından tutuklanan dönemin genelkurmay başkanı Rüştü Erdelhun, mahkemenin idam kararından sonra elleri ardından kelepçelenmiş vaziyette bir hücreye atıldıklarını şöyle anlatıyor: "15 Eylül 1961'de Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nın o elim kararı açıklandıktan sonra, mahkeme kapısından çıkar çıkmaz ellerime kelepçe vurdular. İskelede benden evvel aynı cezaya çarptırılanların yanlarına sevk edildim. İskelede saat 15.00 civarında bizi almaya gelen avcı botu hareket etti.

Hareketi müteakip bir subay muhallefatımı (öldükten sonra geride bırakacağım eşyaları) aileme göndermek için üzerimde ne varsa kayda aldı. Saat 17.00 gibi infazın gerçekleştirileceği İmralı'ya bot yanaştı. Ellerimiz kelepçeli olarak birer birer iskeleye çıkartıldık. İskelede cezaevi gardiyanlarına teslim edildim. Koluma giren gardiyan heyecanlı ve titremekte idi. Bu esnada simalar (fotoğraflarımız) çekildi. İmralı'da hücre sayısı 10 adetmiş. Biz 14 kişi olduğumuz için dört kişiyi (Bunlardan biri de ben idim) bir binaya koydular ve ellerimizi arkadan kelepçelediler.

Bu şekilde kelepçelenmek, her geçen saat yaşadığımız ızdırabı bir kat daha artırıyor. Bu ızdırap insana bir an evvel ölüme kavuşmayı istetiyordu. Saat 9'a kadar çok ızdırab çektim. Yorgunluk, acı, manevi çöküntü ile sızmış hâlde iken saat 02.30 civarında muhallefatım iade edildi. Ardından kelepçeler arkadan öne alındı. Bunun iyi manaya geldiğini düşünerek biraz açıldım.

Beni bekleyen gardiyan ve nöbetçi mütemadiyen yüzüme su serpiyordu. Saat 04.00'de Başsavcı Altay Egesel gelerek bana Milli Birlik hükümetinin idam cezamı müebbet hapse çevirdiğini bildirdi.

İmralı'daki cezaevinde 8 gün kalan Erdelhun Paşa, Başbakan Menderes'in idam gününü 'en acı gün' olarak not defterine şöyle yazmıştı: "İmralı Cezaevi'nde 8 gün kaldım. Maddi ve manevi ağır baskılardan sonra burası adeta bir dinlenme kampı hayatını yaşattı. 16 Eylül günü burada müebbetlikler kavuşturularak ve iki koğuş halinde iskân edildik.

En feci gün Sayın Adnan Menderes'in idam edildiği 17.09.1961 Pazar günüydü. Öğle üzeri mevkute bulunduğumuz koğuşun parmaklıkları kapatıldı. Bir şey göremiyorduk. Fakat etraftaki tedbirden anlaşılanlar ve emniyet birliklerinin koşuşmalarından fevkalade bir hâl yaşandığını hissediyordum. Parmaklıkların arkasından gelen bir 'Ah!' sesi merhumun son nefesi oldu. O gece koğuşta sabaha kadar idam edilenler için hatimler, aşırlar ve dualar okuduk." (Erdelhun,2012).

Tahkikat Komisyonu Başkanı Denizli Milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın ailesi idam gününü şöyle anlatıyor: 02.30'da telefonumuz çalmaya başladı. Kimse telefona gitmiyor. Ağlayanlar, sızlayanlar, o anı anlatamam. Şimdi bile tüylerim diken diken oluyor. Ben telefona gittim. Ne diyecekler? "Babanızı astık, gözünüz aydın!" diyecekler. Telefondaki ses: "Hamdi, müebbet hapse döndü." "Allah kahretsin sizi!" dedim. "Asıldıktan sonra bir de alay mı ediyorsunuz?" diye bağırdım. Biz böyle telefonları çok aldık. "İşte siz göreceksiniz, sizi şöyle yapacağız!" Ben yine böyle bir telefon sanıyorum, o sinirle ağzıma geleni söylüyorum. Bir yandan da telefondaki kişi "Şule, kızım!" diyor. Dayımmış. "Şule bir kere de beni dinle." diyor. Durdum. "Şule, ben Şadan." dedi. "Ne oldu dayı? Astılar değil mi?" dedim. "Hayır, hayır, müebbet hapse döndü. Maalesef üç kişi asılacak" dedi.

Haberi de bu şekilde aldık. İdamlıklar İmralı'ya götürülürken üzerlerindeki her şeyi istiyorlar. Ahmet Hamdi Sancar, "Torunumun fotoğrafı yanımda kalsın. Son gecemi onunla geçireyim." diyor. Onu bile alıyorlar. (Bamyacı,2013).

Kemal Aygün'ün kızı Baysan Bayar, idamları nasıl duyduğunu şöyle anlatıyor: Bunlar 45 kişiyi seçiyor asmak için. 45'ini toplayıp götürüyorlar İmralı'ya gece. 45 de mezar kazılmış oraya. Adnan Bey'in asılmasından bir gün önce. Gözlüklerini, hayati ilaçlarını, pijamalarını falan eve gönderiyorlar babamın. Annem bayılıyor, üzüntüden bitmiş vaziyette." (Baysan Bayar,2010).

14 idamlık bakan, 17 de müebbet mahkûm edilen milletvekilini hücumbota bindirip İmralı'ya 20 askerle birlikte götürüldü. Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu, Ethem Menderes, Celal Bayar ve bakanları tek başlarına hücreye koydular. Adnan Menderes hastaydı, Yassıada'da kalmıştı. İdamlıklar 14 hücrede, karanlıkta, elleri arkadan kelepçelenmiş vaziyette 9 saat tutuldu. Bir subay gelip tek tek fotoğraflarını çekti. İdamı tasdik edilen üç kişi ayrıldı. Zorlu ve Polatkan 16 Eylül'de, Menderes 17 Eylül'de infaz edildi. İmamlar adaya neden getirildiklerini bilmiyorlardı. Cellatlar sarhoştu.

Maliye Bakanı Hasan Polatkan

Polatkan, darbecilerin daha ilk günden yok etmek üzere niyetlendikleri nokta hedeflerden biriydi. Nitekim kendisine yapılan muamelelerden bunu hissetti ve bu hissin ağırlığı altında bastıkça ruhen ve bedenen çöktü. Samet Ağaoğlu, Hasan Polatkan'ı şöyle anlatıyor: "Polatkan, Yassıada hatıralarımın en hazin yüzü! Aynı koridorda idik. Şimdi bu satırları yazarken kırmızı pijamasıyla gözlerimin önünde duruyor. Zayıf, sararmış, omuzları çökmüş.

Hasan Polatkan! Yalnız Bakanlar Kurulu'nun değil, bütün Yassıada tutuklularının belki de en hazin, en elemli yüzü! Zayıflamıştı. Elbiseleri sarkıyordu üstünden! Başol da, savcı da ona karşı çok sert davranıyorlardı.

Vinileks davasının sefil ithamları altında bunalmıştı. Sorgularında tek dikkat ettiği mantık ve insicamı kaybetmemekti. Bunu da başardı. Polatkan'ı bu derece üzgün hale getiren düşünceleri anlamak mümkün! On yıla yakın Maliye Bakanlığı sırasında imzası milyonların sorumluluğunu yüklenmişti. Halbuki şimdi kendisini yüz elli bin liraya vicdanını satmakla suçlandırıyorlardı. İftira ve isnadın büyüklüğü altında değil, iğrençliği altında omuzları bükülmüştü." (Ağaoğlu,1967:40).

Polatkan'ı gözleyen herkesin üzerinde ittifak ettiği husus aynıdır. "Fiziki bünyesi onu bu vakur, cesur, manevi gücüne ihanet etmiş onu takatsiz bir insan haline koymuştu. Hasan Polatkan Yassıada'ya 78 kilo olarak gelmiş on altı ay zarfında 30-40 kiloya düşmüştü. Gördüğü muamele, baskı hakaret onu kemirmiş bir iskelet haline koymuştu." (Dillligil,1988:81).

Polatkan her şeye rağmen son bir ümitle duruşmalarda çırpınmayı denedi. Ama bu uğraşının da bir netice vermeyeceğini anlamakta gecikmedi.

"Başkan- Hasan Polatkan, kaç sahife efendi? Diğer davalarda uzun yazdığınız, lüzumsuz izahlara girdiğiniz görüldü. Kaç sahife?

Sanık Hasan Polatkan- Sahife adedini maalesef söyleyemeyeceğim. Müsvedde halindedir.

Başkan- 15 dakikadan fazla dinleyemeyiz. Hem müşterek müdafaa yapıldı, hem de müdafiiniz söyledi.

Sanık Hasan Polatkan- Emrederseniz müdafaamı yarına bırakırım.

Başkan- Yarına bırakmak değil, 15 dakika daha var. Esasen müşterek müdafaa yapıldı. Bizim burada boş laf dinlemeye vaktimiz yok.

Sanık Hasan Polatkan- Muhterem Başkanım; idam istenilen bir cezada kendimi müdafaa etmeyeyim mi?

Başkan- Müdafaanız yapıldı.

Sanık Hasan Polatkan- Onların temas etmediği noktalara temas edeceğim.

Başkan- Diğer davalarda sizin çok uzun yazdığınızı gördüm. Lüzumsuz laflara yer veriyorsunuz. Buna göre müdafaanıza başlayın.

(Sanık Hasan Polatkan müdafaasını okumaya başladı)

Başkan- Şimdi buraya kadar tamamen boştur.

Sanık Hasan Polatkan- Halk Partisinin Mallarının Hazineye İadesi Kanunu'ndan maksadımız...

Başkan- Bunlar söylendi, gerek sorgularda, gerek müdafaalarda geçti. Bu tekrarları geçin efendim.

Sanık Hasan Polatkan- Müsaade ederseniz yazılı olarak vereyim, yapamayacağım.

Başkan- Buyurun oturun. Tekrarlar olmayacak, evvelki müdafaalara temas edilmeyecek. (Ağaoğlu,1972:150-152).

(….) "Polatkan: Hayatımın mevzu bahis olduğu bir meselede son sözlerimi söylememe müsaade edin efendim.

Başol: Olmaz, kısa kes, az konuş.

Polatkan: Öyle ise müdafaa yapmayayım mı?

Başol: Yapma!" (Asal,2000).

Hasan Polatkan'a iddialar karşısında kendisini savunma hakkı tanınmamıştı. Bu yüzden o da Menderes, Zorlu ve diğer birçok arkadaşı gibi yazılı müdafaaya zorlandı. Polatkan 2 Ağustos 1961 tarihinde verdiği yazılı savunmasının sonunda şunları yazmıştı: "Müdafaam bitti. Önümdeki yol burada ikiye ayrılıyor. Birincisi hukuk yolu, ikincisi ölüm yolu.

Bana hangi yol gösterilecek. Vicdanlı hâkimler, kararınız sadece benim şahsımı, fani olan Hasan Polatkan'ı alâkadar etmekle kalsa idi, kararınız, günlük olarak yapılan ve ertesi gün unutulan işlerden olsa idi, birinci veya ikinci yolun gösterilmiş olmasının sevinci de, ızdırabı da sadece beni alakadar ederdi. Halbuki, istinafı (bir üst mahkemede dava etme) ve temyizi olmayan, nihai ve kati olan kararınız tarihlere geçecektir. Hukuk tarihine, siyaset tarihine, insanlık tarihine geçecek.

Bendeniz, Ceza Kanununun şu maddesinden veya bu maddesinden bahsedecek değilim. Kararnamede ve iddianamede bahsi geçen maddelerin bana temas eden, beni alakadar eden tarafı yoktur. Çünkü ben suçlu olmadığım için yüksek heyetinizden bir atifet değil, kanunun gereği, benim hakkım ve sizlerin de adalet anlayışınızın icabı olan tarihi kararınızı bekliyorum." (Dilligil,1988:122).

İdamı infaz olunanlar içerisinde kendisini en fazla kaybetmiş olanı Polatkan'dı. Polatkan halsiz ve fazlasıyla bitkindi. Ruhen ve bedenen erimiş bir haldeydi. "Ölüm botunda bir an, ümitlenmiş ve Nusret Kirişçioğlu'na 'MBK bizi affeder mi? diye sormuş, o da: -Affetmeyeceklermiş gibi hazır olalım Polatkan demişti.

Ondan sonra Polatkan vücut zafiyetinin bitkinliği içinde mütevekkil ama vakur, hücreye konulduğu andan itibaren, sessiz beklemişti. İdamların infazından biraz önce ölüm hücrelerinin kapılarını ardına kadar açmışlar sonra da ve birer birer kapatmışlardı. Zorlu'nun götürülüşü sırasında ise kapılar açık değildi. Sonra bir ara yine açılmıştı ki dar koridorda duyulan dik bir ses:

-5 numaranın kapısını kapat emrini vermişti.

5 numaralı ölüm hücresinde Agâh Erozan vardı. Ondan öncekinde, yani 4 numarada ise Hasan Polatkan. Erozan yanındaki kapının açıldığını ve heyecanlı bir sesin:-Hasan Bey sizi başka bir yere nakledeceğiz, dediğini duymuştu.

İşte bu sıradadır ki Agâh Erozan 6 numaralı hücredeki Kirazoğlu'na oldukça yüksek sesle bağırmıştı: -Kiraz infazlar başladı.

Kirazoğlu da ona mukabele etmişti: -Agâh Kur'ana başla!..

Her ikisi de Kur'an okumaya başlamış ve hücrelerin bulunduğu yeri ilahi bir mehabet kaplamıştı." (Dilligil,1988:83).

İmralı Cezaevi Müdürü Ahmet Acarol, Polatkan'ın son anlarını şöyle anlatıyor. "Ardından Hasan Polatkan alındı odasından. Beyaz gömlek giydirildi. Hüküm özeti boynuna asıldı. Bitkin görünüyordu. Erimişti.Onu da aldılar. Kapıdan çıktıktan sonra dini telkin yapıldı. Ama halsizdi. Bu bina ile onun arkasında hamam olarak kullanılan bir yer var; çorap atölyesi... Sehpa o ikisinin arasındaki yola kurulmuştu. Onun infazı orada yapıldı." (Birand,1999:231).

Necip Fazıl Kısakürek de kendisine has ifadelerle Polatkan'ın son hallerini değerlendirir. "-Hasan Polatkan için, şahitlerim, pek kısa konuştular; adeta dilleri dönmedi. O'nun ölüm sahnesini peçelemek istediler. Sezdim ki O'nun ölümü metanetten, ruh sağlamlığından, huzur heybetinden fazla pay almamış ve dünya perdesine bağlı kalmış bir şekilde beliriyor." (Mısıroğlu,1993:109).

Polatkan ve diğer iki arkadaşını idam eden darbeciler unutulması güç, zihinleri kalın çizgilerle kazınacak bir tavra daha imza atarlar. İdam edilen şahısların ailelerinden cellat, ip ve darağacının masrafını isterler. "Temiz, alnı ak, vicdanı pak bir insan. Yurtsever, munis, iyi niyet timsali bir siyasetçi. TC Maliye Bakanı Hasan Polatkan, kendi devletinin kurduğu, önce Maliye Hazinesinin bedelini ödediği, sonra Polatkan ailesinden tahsil etmek istediği darağacına doğru yürüdü. O da şafak vakti Allahın huzuruna çıktı." (Asal,2000).

İmralı'da görevli asker Muzaffer Erkan, Hasan Polatkan'ın son anlarını şöyle anlatıyor: Gece saat 3'te Hasan Polatkan'ı hücresinden çıkardık. Kemal ve Tuğrul teğmenler ile İsmail Sıdal yüzbaşı vardı yanlarında.

Biz ikinci emniyet olarak hemen arkalarındaydık dört kişi. Ayakkabı ya da giyim atölyesi gibi bir yerdi, üç tane darağacı kurulmuştu. Polatkan'a "Anayasayı ihlalden suçlu bulundunuz ve infaza layık görüldünüz!" dendi. İpi boynuna geçirdiler. (Erkan,2012).

Görgü tanıklarının anlattıklarına göre; infazlar sırasında Polatkan çok üzgündü. İnfaz heyeti saat 04.30'a doğru Polatkan'ı bulunduğu odadan idam hazırlığı için alt kata indirdi. Başsavcı Altay Egesel, "Söylemek istediğiniz bir husus veya yazmak istediğiniz bir şey var mı?" diye sordu. "Karıma ve çocuklarıma söyleyin, suçsuzum. Allah'a ve vicdanıma güveniyorum. Aynı sözleri anneme ve kardeşlerime de söyleyin." son sözleri oldu.

16 Eylül 1961'de idam edilen Hasan Polatkan'ın eşi Mutahhare Hanım ile küçük kızı Nilgün Hanım'ın gözyaşları, yıllardır hiç dinmedi. Büyük kızı Sema ise psikolojik baskılara dayanamayıp hastalandı ve hayatını kaybetti.

Nilgün Polatkan, o günü şöyle anlatıyor: Çocuktum, beni uzak tuttular evden. Anneme iğneler, sakinleştirici haplar veriyorlar. Hatta biraz fazla vermişler ancak yine de teskin edemiyorlar. Yavaşça söylüyorlar ama inanmıyor, inanmak istemiyor. Kabullenemiyor. Yaşadığımız bir travmaydı. Annem uzun süre etkisinden kurtulamadı. Kabul edemedi. Gazetede yayımlanan idam fotoğraflarına rağmen bir gün çıkıp gelecek diye bekledi. (Polatkan Nilgün, 2013).

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu

Zorlu, darbecilerin nokta hedeflerinden bir diğeriydi... Hatta en önemlilerinden biri. Katı, tavizsiz, yorulmak bilmeyen çalışma anlayışı kendi partisinden bile çok sayıda düşman edinmesini sağlamış. Tabii ki askeri erkândan da. Dönemin Büyükelçilerinden Reha Aytaman, Zorlu'nun nasıl hedef haline geldiğini şöyle anlatıyor: "Duyduğuma göre, Fatin bey toplantılarda hazır bulunan askeri erkâna da aynı şekilde haşin muamele ediyormuş.

Bizim bakanlık erkânı bunu hoşgörü ile karşılayabilirdi ama askerlerden bunu beklemek imkânsızdı. Nitekim 27 Mayıs İhtilalinden sonra, Yassıada da Fatin Beye yapılan muamele de büyük ölçüde onun askerlere yaptığı muamelenin sonucu olsa gerek." (Aytaman,1996:86).

Emekli Büyükelçi Günver'in benzetmesiyle Zorlu, çağdaş bir Zorro... Eksikleri, hataları olan ama bunun yanı sıra nadide yetişen bir devlet adamı. Karşı karşıya kaldığı meseleleri eğilip bükülerek değil, bileğinin gücüyle halletmesini seven biri. (Günver,1985).

O da ilk günlerden itibaren darbecilerin kendisiyle ilgili niyetlerini hissetmiş durumda. Ama bu his arkadaşı Polatkan gibi onu çökertebilmiş durumda değil. Tevekkül içinde gelişmeleri izliyor o kadar. "Fatin Rüştü Zorlu, tarihi iyi bilen bu soğukkanlı ve cesur adam. Zaten 27 Mayıs sabahı Harp okuluna getirildiği andan itibaren taşıdığı 'öldürecekler' inancına öyle alışmıştı ki bu bekleme günlerinde maruz kaldığı hakaretin manevi acısından öteye hiçbir şeye aldırmaz gibi idi." (Ağaoğlu,1972:241).

Zorlu, Adaya geldiği ilk günlerden beri başlarına gelebilecekleri tahmin edenlerdendir: "Aramızda idam hükümleri olabileceğini Celal Yardımcı ile beraber ilk düşünenlerden biri de Fatin Rüştü'ydü. Bunu konuştuğumuz bir havalandırma sırasında 'Ben sanmıyorum' demiştim. Gülerek, 'Olacak, olacak' cevabını verdi. Kendisini böyle ölüme hazırlamıştı." (Ağaoğlu,1967:150).

Zorlu, mukadder akıbetini özel halini paylaştığı birçok kişiye açmakta beis görmemektedir: "Rahmetli Fatin Rüştü Zorlu, bir gün dedi ki, masaya böyle elini vurarak, 'Halı gibi örüyorlar. Bizi asacaklar.' dedi." (Dursun,2000:86).

Zorlu'nun Yassıada Divanında suçlandığı hususlardan biri, 6-7 Eylül olaylarının tertipçisi olmaktır. Bir diğer suçlama da anayasayı değiştirerek bir diktatörlük tesis etmek. Zorluya yakıştırılabilen bu iki suçlama, komik birer idam gerekçesi olmaktan öte şeyler değillerdir.

Büyükelçi Semih Günver, Zorlu'yu şöyle anlatıyor: "27 Mayıs'tan sonra Fatin Rüştü Zorlu, Yassıada'da 6-7 Eylül olaylarının tertipçilerinden olmakla suçlanarak yargılandı. Kendisine yapılan haksız ve kasıtlı ithamlar karşısında Mahmut Dikerdem susamazdı. O sırada Tahran Büyükelçiliği'nden geri çağrılmıştı, Büyükdere'de ahşap bir evde oğlu ile birlikte oturuyor ve bekliyordu. Gerçekleri çarpıtan tanıklıklara karşı savunma tanıklığı yapmak üzere, Zorlu'nun avukatına başvurdu. Yüce divan savunma tanıklarının dinlenmesine gerek görmediğini bir ara karar ile bildirdi. Bu karar üzerine Zorlu,'Savunma tanıklarının dinlenmesine gerek görülmemesini Yüksek Mahkemece suçsuzluğuma kanaat getirilmiş olmasının delili sayıyorum' dedi. Altı yıl hapse mahkûm edildi.

Zorlu 6,7 Eylül taşkınlıklarından bir gün önce Londra'dan Ankara'ya telgraf çekip Kıbrıs sorununun 5 yıl gibi bir süre için dondurulmasını önermiş olduğu halde, "Dışişleri Bakanlığı mensuplarından biri Yassıada Mahkemesine bizzat başvurup 6,7 Eylül olaylarının teşvikçisinin Zorlu olduğu hakkında şehadette bulunabilmişti." (Günver,1985:170).

Dışişleri eski bakanı Zorlu, mahkeme heyetinin uzun uzun ifadesini dinlediği nadir şahıslardandır. Samet Ağaoğlu, Zorlu'nun yiğitçe yaptığı savunmaları şu sözlerle anlatıyor: "Zorlu! Düşmanları da dahil herkesin, hatta Egesel'e kadar herkesin mert ve erkek duruşu üzerinde birleştikleri adam! Onu Demokrat Parti Grubu da Yassıadada tanıdı. İpar davasından başlayarak Anayasa ihlal davasının sonuna kadar kendisinden çok başkalarını ve mensup olduğu iktidarı tok bir sesle, eğilmeyen bir başla savundu." (Ağaoğlu,1972:1985).

Zorlu, savunmasını yaparken perva etmeden darbecilerin tarih önündeki suçlarını da yüzlerine haykırıyordu. "6-7 Eylül olayları ve Anayasayı ihlal davalarında Türkiye'nin NATO'ya, dünyanın bu en büyük ittifakına girişi ile Kıbrıs meselesinin Türkiye lehine halledilmesinde hizmetlerini sayıp döktükten sonra, 'Türkiye dünyanın ve tarihin en büyük ittifakına, NATO'ya bizim zamanımızda girdi.

NATO hür milletlerin, demokrat devletlerin birliğidir. Türkiye bu birlik içinde en güvenilir devlet diye sayılıyor. Biz nasıl diktatör olabiliriz?' diyor ve soruyordu: 'Yaptığımız ve yaptığım bunca hizmetlerin mükâfatı olarak mı huzurunuza getirildim?'

Başol, Zorlu'ya Bayar'ın söylediği meşhur 'tenkil' kelimesini de sordu. Cevabı yerinde oldu: 'Netice meydanda! Biz tenkil edildik, ama kimseyi tenkil etmedik.'Fatin Rüştü Zorlu hiçbir arkadaşına sorumluluk yüklemeden, hatta bazılarının reva gördükleri isnatları reddederken isimlerini bile ağzına almaya tenezzül etmeden davaları ve hayatını bitirdi." (Ağaoğlu,1972:199).

Zorlu zaman zaman mahkeme heyetine ve hasımlarına karşı sözlü saldırıya geçmeyi denedi ancak bunun bedelini ağır ödedi. Samet Ağaoğlu o anları anlatıyor: "Bana ait olmayan bir şatonun resmi çekilerek, yine Ağa Hanın otomobilinin resmi çekilerek bana ait oldukları iddia edildi.

Divan Başkanı burada Zorlu'nun sözünü kesmek istedi: 'Onlar davanın dışında.'

Zorlu dayattı: 'Ama iddia makamı diktaya gitmenin başlıca sebebi olarak midemden yakalandığımı ileri sürmektedir. Bunun için bu noktalara temas lüzumunu duyuyorum.'" (Ağaoğlu,1972:196).

"Fatin Rüştü Zorlu'nun bir duruşma esnasında 'Benim dedemin servetinin hesabını benden soruyorsunuz. Dosyamı okuyayım diyorum müsaade etmiyorsunuz. Buna muhakeme demezler. Buna orta çağ usulü teşhir derler' şeklindeki sözlerinin neticesi birkaç gün sonra feci bir dayaktır. **Süngülü nöbetçi nezaretinde bir teğmen tarafından kıyasıya dövülen adam Türkiye Cumhuriyetinin Dışişleri Bakanıydı."** (Apuhan,1993:145).

Bir koğuş arkadaşı bu elim olayı şöyle anlatıyor: "Zorlu ile aynı koğuşta idik. Bayar, Menderes, Koraltan, Zorlu ve Polatkan, bu koğuşun içinde, tek tek odalarda tecrit edilmişlerdi. Bir gün Zorlu ile karşılaştım.

Zavallının yüzü gözü morarmış ve bir gözü kapanmıştı. Muhafazasına memur havacı teğmen tarafından dövüldüğünü haber verdiler. O hali ile Zorlu'nun mahzun kederli ve kaderine razı olmuş bir görünüşü vardı. Manzara hala bütün acılığı ile gözümün önündedir." (Günver,1985:156).

Zorlu dövülse de kendini döven teğmene tarihe geçecek çok ağır bir söz söyler: "Zorlu, Yassıada'da dik, cesur ve mertti. Kolları tutularak dövüldüğü gün söyledikleri kulaklarımda hala: **Ben elli yaşındayım, siz belki yirmi. Sizin için bu şartlar içinde ve elimi kolumu tutturarak beni dövmek şerefli hareket sayılmaz!**" (Ağaoğlu,1967:149).

Zorlu'ya karşı dayaktan başka yıldırma yöntemleri de kullanılır. Arkadaşları arasında bu haber yayılır. Halil İmre bu olayı şöyle anlatıyor: "Rahmetli Fatin Rüştü **Zorlu'nun elinde sigara söndürüldüğünü duyduk. Bu sadist bir ruh bozukluğunun görüntüsüydü.**" (İmre,1976:146).

Zorlu, Yassıada Divanında son sözlerini söylerken de gönül rahatlığı içerisindedir: "51 yaşındayım. Milletim benden hiçbir şerefi esirgemedi. Bakan oldum. Bir fani olarak başka ne isteyebilirim? Ama Yüce Divandan isteğim, sadece adalettir. Adaletin gösterdiği yolda gözümü kırpmadan yürüyeceğim." (Günver,1985:156).

"Fatin Rüştü Zorlu, savunmasını şu sözlerle bitirdi. Atifetinizi istemiyorum. Hakikat ne ise onu yapınız." (Ağaoğlu,1972:201).

Zorlu, Yassıada Divanınca, Anayasayı zor kullanarak ihlal suçundan idama mahkûm edilmişti. Artık Zorro için de geriye sayım başlamıştı. Zorlu, sükûnetini bütün vakarıyla muhafaza etmektedir. İmralı Cezaevi Müdürü Ahmet Acarol o anları şöyle anlatıyor: "Sehpalar hazırlanmıştı. İlk önce rahmetli Fatin Rüşdü Zorlu'yu aldılar.

Fatin Rüştü Zorlu, içlerinde en metanetli olanıydı. Sanki ölüme gitmiyordu, seyahate gider gibiydi. Onun ölüm kartını yapıştırırken neşeliydi.

Sanki ikinci bir hayata merhaba demek için davetiye almış gibiydi. Namazını kıldı. Kızına mektup yazdı. Sonra da infaza gitti. Celladı getirdiler. Celladın nasıl geldiği belli değil, nereye gittiği belli değil. Sarhoş bir şekilde almış getirmişler bana. Adam körkütük; meyhaneden kaldırmışlar onu. Kahve yaptırıyorum adamı ayıltmaya çalışıyoruz.

Gardiyan geldi, 'Ayıldı ağabey, böyle böyle söylüyor' dedi. Celladı yanıma çağırdım ve infazda görevli olduğunu söyledim. Urgan ve zeytinyağı gerektiğini söyledi, temin ettik." (Birand,228-230).

İmralı'da görevli asker, Muzaffer Erkan o anları şöyle anlatıyor: Sonra sıra Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya geldi. Onu da hücresinden gardiyanlar çıkardı. İdam sehpaları hepsinin hücrelerine yakındı, birbirlerini görmüyorlardı. Aralarında koridor ve duvarlar vardı. Fatin Rüştü Zorlu izin isteyerek abdest aldı ve idam sehpasının başında iki rekât namaz kıldı. Sehpaya kendi ayaklarıyla çıktı. (Erkan,2012).

"Kravat sökülmüş, gözlükleri alınmış ve yedi sekiz saatten beri elleri ardından kelepçeli olarak ölüm hücresinde metanetle bekleyen Zorlu kapıyı açanlara: -Benden mi başlıyorsunuz? diye şaşırtıcı bir soğukkanlılıkla sormuştu.

Sonra iki gardiyan kollarına girdi. Sessizce koridorun ortasında merdivene açılan kapıya yöneldiler, çıktılar. Sekiz saatlik bir bekleyiş, daha doğrusu bir külçeleşme hali içinde bulunan Zorlu, bütün gücünü metanetinden şüphe ettirmemeye sarf ediyordu. Gözlüklerinin bulunmayışı görmesini güçleştiriyordu.

Doğruca başgardiyanın odasına götürüldü. Burada kelepçelerini çözdüler. Durum daha da açık anlaşılmıştı. Son yolculuğa çıkıyordu.

-Peki, dedi müsaade edin abdest alıp son dini vazifemi yapayım.

Başsavcı Egesel, Tarık Güryay ve diğer görevliler onun namaz kılmasını bir kenarda ezik bir ruh hali içinde beklediler.

-Aileme son olarak iki satır bir şeyler yazmak isterim dedi. Kaleminiz var mı?

Boşuna bir parça kâğıt aradılar. Bulunamadı. Sanmışlardı ki ölüme giderken hiçbirinin gücü böyle bir şeye yetmeyecek. Zorlu, üzerinde arandı, evvelce gelmiş bir mektubun zarfını nasılsa bırakmışlardı. Onu çıkardı. -Zararı yok, dedi, bunun arkasına da yazarım.

Orada bulunanlardan biri de kalemini vermişti. Gözlüğü olmadığı için görmekte zorluk çekiyordu. Üstelik bulunduğu oda oldukça loştu. Gözlüğünü aradılar. Onu bulamadılar. Ölüm botuna bindiği sırada alınan eşyaları da yanındaydı ve ailesine verilmek üzere bir görevliye teslim etmişlerdi. Yanında gözlük bulunanlardan birkaçının gözlüğü denendi. Olmadı. Zorlu, bir kere daha müstehzi bakındı ve 'Zararı yok, böyle de yazarım.' Yazdı da...

Kocaman kocaman harflerle yazdı. Zarfın ardına imzasını da koydu ve ilgililere teslim etti. O anda etrafında bulunanların hepsi Zorlu'dan daha heyecanlıydı." (Dilligil,1988:76-77).

Zorlu ailesine hatıra olarak şu satırları bırakmıştı: "Sevgili anneciğim, Emelciğim, Sevinciğim ve ağabeyim; Şimdi Cenabı Hakk'ın huzuruna çıkıyorum. Sakinim, huzur içindeyim. Sizlerin daima sakin ve huzur içinde yaşamaları beni daima müsterih edecektir. Bir ve beraber olun. Allah'ın takdiratı böyle imiş. Hizmet ettim. Anne siz sevdiklerimi muhafaza edin ve Allah'ın inayeti ile onların huzurunu temin edin. Hepinizi Allah'a emanet eder, tekrar üzülmemenizi ve hayatta beraber olarak beni huzur içinde bırakmanızı rica ederim. Allah memleketi korusun." (Asal,2000).

Eski Dışişleri Bakanı'nın son söz ve tavırları tarihe düşülen kayıtlardır aslında.

"Sıra sırtına idam gömleğinin geçirilmesine gelmişti. Sessizlik sanki ölümden de ileri bir ağırlık getirmişti odaya. Elleri yeniden arkadan kelepçelenirken Fatin Rüştü Zorlu sessizliği yine bozdu:

-Üzgün değilim arkadaşlar dedi, sesi tok ve pürüzsüzdü.

-Kimsenin üzülmesine de mahal yok. Bu milletin tarihinde asılan ne ilk vekilim, ne de sonuncusu olduğuma inanıyorum. Böyle şeyler milletlerin tarihinde daima görülegelmiştir, olmuştur, olacaktır. Bu bakımdan üzgün değilim.

Bunları söyledikten sonra etrafındakilere son bir defa daha baktı ve: -Allahaısmarladık arkadaşlar, dedi.

Sanki seyahate çıkıyordu. Sözleri o kadar etkili, o kadar samimiydi ki, orada bulunanlar bu veda sözlerine gayri ihtiyari: -Güle güle, dediler.

Herkes bir şaşkınlık içindeydi. Güle güle sözü, idama giden bir adama söylenecek bir laf değildi. Şaşkınlık ve perişanlığı ilk bozan Egesel olmuştu. Ezik, kısık, belli belirsiz bir sesle: -Selametle, diyecek oldu.

Ama onların şaşkınlığı hala sona ermemişti. Zorlu dik ve vakur: -Haydi, dedi ve yürüdü.

Sehpanın altına gelindiği zaman infaz savcısı bir kere daha Divanın kararını okudu. Gerekçesini ise Zorlu, öğrenemeden ölecektir. Beyaz gömleğinin boynuna yakın yerine büyük harflerle yazılı hüküm fıkrası iğneyle iliştirildi. İnfazda hazır bulunan iki imamdan birisi son dini telkinde bulundu. Zorlu dudaklarında kelimei şehadet, idam sehpasına kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan çıktı.

Döndü, cellatlara tiksintiyle baktı ve bunların elinde can vermek istemediğini anlatan bu bakışından sonra da sehpanın altındaki masa üzerine konulmuş olan sandalyeye çıktı.

Vakit 16 Eylül 1961 saat 02.57 idi. Gelmiş geçmiş en büyük Dışişleri Bakanlarından biri, Fatin Rüştü Zorlu ruhunu teslim etmişti." (Dilligil,1988:78).

Zorlu'nun idam edilmeden önce sarf ettiği bir söz, darbecilerin aslında kimlere hizmet etiğinin bir vesikasıdır: "Zorlu idam edilmeden önce son söz olarak 'Ben Mason değilim' diyecektir... Bir idam mahkûmunun son sözleri olarak bu cümle son derece önemli bir uyarı mesajı anlamı taşımaktadır." (Dilipak,1990:253).

Zorlu ve arkadaşlarının en önemli hasımlarından biri olan Yarbay Güryay da Zorlu'nun son dakikalarını anlatırken hakkı teslim eder: "Zorlu ölüme gerçekten zorlu bir metanetle gitti. Hatta kendisine dini telkinde bulunan hocanın Arapça kelimeleri telaffuzda düştüğü hataları bile düzeltti.

Kolları arkadan bağlanırken Başsavcıya son bir ricada bulundu. Ellerinin önden bağlanmasını istedi. Bir ara elleri titreyen cellada döndü: Oğlum ne titreyip duruyorsun, ilmik senin değil, benim boynuma geçecek, dedi. Sonra da adeta kendisini uçsuz bir boşluğa atar gibi, 'Allah memleketi korusun, hadi Allahaısmarladık.' dedi." (Öymen,1986:330-331).

İşte Zorlu'dan tarihe düşülmüş bir kayıt daha. "Fatin Rüştü, Müslüman'ca, dolayısıyla erkekçe, kahramanca karşılıyor ölümü... Asılmadan evvel izin isteyip abdest aldığı, dini icapları yerine getirdiği, doğrudur. Kılı titremeden darağacına çıktığı ve en küçük zaaf eseri göstermediği doğrudur. O, Müslümanlık ölçülerinin dış görünüş cephesine nisbetle tam bir mümin ifadesiyle kaderini kucakladı.

Yalnız Onun ölümünde bir nokta var ki, kimse bilmiyor

Meşhur başsavcı kendisine sormuş. -Bir diyeceğin var mı?

Zorlu cevap vermiş: -Ne diyeceğim olacak? Muradınıza erdiniz! Bu gece rahat uyuyabilirsiniz!" (Mısıroğlu,1993:111).

Zorlunun infazının iç basında olduğundan daha fazla dış basında, tesir ve tepkileri olur.

"İhanet davaları, siyasi bir eğitim yöntemi olarak politika yaşamında en meşum işlemlerden birisidir. İdamların, dünyadaki tepkileri hayret ve nefrettir." The Observer, 17 Eylül 1961

Zorlu, muhtemelen Türkiye'nin yetiştirdiği en yetenekli Dışişleri Bakanı idi. Zorlu, muhakkak ki Kıbrıs Anlaşmasının Türk tarafının sorumlusu idi. Zorlu, 'ihtilal kanla mühürlenmelidir' diyenlerin isteklerine kurban edilmiştir. The Sunday Times, 17 Eylül 1961

"Eski Hükümet mensuplarına verilen ağır cezalar ihtilalcilerin zaferini lekelemiştir. Askeri rejim, bir tehdit altında değildi ki, idamlar mazur görülebilirsin. İdamlar, bir siyasi intikam dosyası açıyor, bir emsal yaratıyordu." Herald Tribune, 18 Eylül 1961

"Zorlu cesaretle öldü. Cellada yardım için boynunu eğdi, ellerim bağlı olduğu için üzgünüm, yoksa ilmiği boynuma ben geçirmek isterdim dedi. Tabureyi kendi ayağı ile tekmelemek için cellattan izin istedi ve bunu yaptı." Le Figaro, 18 Eylül 1961

Zorlu, yakın zamanlarda Türkiye'de görev yapan Dışişleri Bakanlarının en yetenekli ve zekilerinden birisiydi. Kıbrıs anlaşmazlığının çözümündeki başarısı, Türkiye'nin son derecede lehine bu sorununun çözümlenmiş olması fevkalade büyük bir hizmet olarak daima hatırlanacaktır. Zorlu, popüler bir bakan olmadığı için kurban edilebilmişti. Zorlu'nun hataları ne olursa olsun, diplomatik yeteneği, zekâsı ve Dışişleri konusundaki bilgisi, kusurlarını tamamen telafi ederdi. Kıbrıs konusunda 1959 Şubatı'nda yapılan anlaşma, Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin lehine idi. Bu da büyük ölçüde Zorlu'nun eseri idi. The Times, 18 Eylül 1961

"İdam cezaları ile Türkiye'deki devrim sertlik yolunu seçmiştir." Le Monde, 17/18 Eylül 1961

"Ölüm cezasına mahkûm edilenler arasında infaz için neden Zorlu ve Polatkan seçildiler?" The Economist, 23 Eylül 1961" (Günver,1985:150-151).

"Zorlu'nun idamından birkaç yıl sonra Büyükelçi Günver İngiltere Dışişleri Bakanı ile karşılaşır. İngiltere Dışişleri Bakanı Günver'e Zorlu'nun idamından dolayı hesap sorar." (Günver,1985: Önsöz).

Rahmetli Fatin Rüştü Zorlu çok uzun boyluydu, kemiklerinin uzunluğundan hemen anlaşılmış. Ama Zorlu için boyu kadar mezar kazmak zahmetine girmemişler, cesedi mezara sığdırıvermişler. (Naskali,2010).

Başbakan Adnan Menderes

Kaderin cilvesi ecel, çocukluğundan beri birkaç kez mutlak olarak ölümden dönen Menderes'i İmralı'daki darağacına kadar getirmiştir. İlahi sırrın hikmetine vakıf olmak şüphesiz zor. Dışa yansıyan bilgi ve belgelere göre Menderes bir yönüyle bu sürece karşı seyirci kalmış, bir yönüyle de sıyrılıp çıkmak için çeşitli çabalar göstermiştir.

Şüphesiz Menderes, kendisinin nokta hedefi olduğunu görecek ve hissedecek vaziyette idi. Yassıada hayatı boyunca ruhuna ve bedenine uygulanan işkenceler, onu ölüme çoktan hazırlamıştır. Daha birkaç hafta önceden avukatına son uyarılarını yapmıştı.

"Son görüşmemizden bir öncekinde Menderes bana şöyle dedi: 'Önümüzdeki hafta son görüşmemiz olabilir. Yalnız geliniz. Bazı söyleyeceklerim var.' 'Merak buyurmayınız' dedim. Biliyordum ki o Çarşamba, son gündü. Son defa görüşecektik. Merak içinde gittim. Üzerinde ilk görüştüğümüz günkü elbise vardı, kravatsızdı ve gömleğinin düğmesi açıktı. Benzi soluktu. Kendisini hiç bu derece üzgün görmemiştim. Dava ve savunma ile ilgili uzun boylu şeyler konuşmadık. Ayrılma dakikalarımız yaklaşırken aynen şunları söyledi: 'Müşterek müdafaa yapılacağını söylemiştiniz.

Bu yapılırsa iyi olur. Eğer, müşterek müdafaa yapılması kararlaştırılmışsa 'Benim diktatör olmadığımı yalnız diktaya gitmenin mevzu bahis olmadığını' müdafaa ediniz. Bir parti grubunun hükümet azalarının tamamını düşürebilme imkânının bulunduğu zeminde benim diktatörlüğüm, diktaya gitmek isteyişim nasıl iddia edilebilir? Sizden, öncelikle istediğim budur

Vaktin bittiğini söylediler. Bu kez itiraz etmedi, çıkış kapısına doğru yürüdük. Ayrılacağımız sıra, '6-7 Eylül Davası münasebetiyle arz etmiştim. O arzım sırasındaki sebepleri göz önüne alarak muhteşem bir müdafaa yapmanızı rica ediyorum.'dedim. Bu sözlerim üzerine, 'Gayret ederim' dedi. Sol eliyle sağ kolumu tuttu. Sağ elini havaya kaldırdı, avucunu açtı, başını yukarıya kaldırıp bana doğru çevirdi ve 'Allah'ıma ve milletime hesap veriyorum.' dedi. Vedalaşıp muhafızlarının arasında odasına doğru yürüdü. Son olarak sırtını omuzlarını ve saçlarını gördüm." (Asal,2000).

Bir devrin kudretli adamı, ülkenin kaderi iki dudağı arasında olan insan şimdi o kadar çökmüş ve gerilemiştir ki içtiği sigarının dumanıyla kendini avutmaya çalışmaktadır. "Yenice'yi bir sigarayı diğeriyle yakarak devamlı içiyordu. Dumanı yutarcasına içine çekiyordu. Bir görüşmemizde, sigarayı hiç olmazsa azaltmasını istemiştim. Cevabı iki kelimelikti: 'Gayret ederim.'

Davaların sonuna yaklaşıyorduk. Bir Çarşamba görüşmemizde cebinden Yenice yerine Birinci çıkmıştı. Hayretle sordum: 'Ne yapıyorsunuz efendim? Yenice'yi bırakıp Birinci'ye mi başladınız? Sizden azaltmanız ricasında bulunmuştum. Oysa Yenice'nin yerini Birinci almış.' Hiç unutmam sağ elini sol bacağımın üstüne koydu ve 'Ne yaparsın, Yenice 120 kuruş, birinci 75 kuruş.' diye cevap verdi.

T.C. Başbakanı, aileden zengin koskoca Koçarlı Çiftliği'nin sahibi Menderes, 45 kuruşluk farkı düşünmek zorunda bırakılmıştı. Çünkü bütün mal varlığının üzerinde tedbir vardı. **Eşi Berin Hanım, alyansını bile satıp paraya çeviremezdi. Bu dahi men edilmişti.**" (Asal,2000).

Mücadelenin son dakikasında "Biz bu Darbeyi Yassıada'da gardiyanlık yapmak için mi gerçekleştirdik?" diyen cuntacılar galip gelir. Ve tarihe mal olmuş bir oldubittiyle Başbakan Menderes idam edilir.

Darbeciler tarafından Menderes'in 16 Eylül sabahı, 30 kadar Equanil adlı uyku hapını içerek intihar ettiği söylenmiştir. Menderes'in darağacına gitmeden önce yapıldığı söylenen bu intihar girişimi, bugün de tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. İntihar girişiminin maddi oluş biçimiyle ilgili derin şüpheleri ve tereddütleri bulunan Av. Talat Asal, sorduğu sorularla bu girişimi çözmeye çalışır.

"1- Menderes uyku ilacı ile intihara kalkışmıştır. Bu husus, hastanede midenin yıkanmış olması ile sabittir.

2- Kendilerinin hemen her gün doktor muayenesine tabi tutulduğu bir gerçektir. Yassıada kayıtları sabittir.

3- Kendilerine ilaç vermek gerekiyorsa bu ilacın doktor reçetesiyle verildiği de bir gerçektir.

4- Doktor tarafından verilen ilacın reçetesinin eczaneye tevdi edildiği ve ilacın reçete ile kayda geçmek suretiyle ancak teslim olunduğu tartışmasızdır.

5- Uyku ilacının çok ağır bir ilaç olduğu hele hele böyle bir ilacın eczaneden reçetesiz alınamayacağı da ayrı bir gerçektir.

6- O halde; insanı öldürecek miktarda uyku ilacı nasıl ve kimin tarafından tedarik edilmiştir? Yassıada şartlarında bu nasıl mümkün olmuştur?

7- Şöyle bir söylenti vardı: Müvekkilime her gün bir uyku ilacı verilmiş. Kendisi ilacı dilinin altına saklayıp biriktirmiş ve toptan içmiş.

Şimdi bu söylentiye bir bakalım: a) Müvekkilim küçücük bir odada hapsedilmektedir. b) Bu odada somyasız telli demirden siyah bir karyola vardır. c) Dört ayaklı tahta bir masa vardır. Masanın gözleri yoktur. d) Odada iki sandalye vardır. Birinde müvekkilim diğerinde nöbetçisi oturmaktadır. e) Odada tahtadan ufacık bir dolap vardır. Bu kadar...

Şimdi soruyorum: Menderes bunca ilacı nerede ve nasıl saklamıştır? Yatağında saklayamaz. Yatak ve yorgan çarşaflarının veya yastık kılıfının bir yerine düğümleyip koyamaz, zira bunlar sürekli değişmektedir. Tahta masanın gözleri yoktur, nesine koyacaktır?

Dolaba koyması hiç mümkün değildir, çünkü dolap açıktır ve temizlenmektedir. Elbiselerinin ceplerine koyması da mümkün değildir. Zira aranmaktadır. Aslında bunlardan hiçbirisini yapması imkan dahilinde değildir. Çünkü başında nöbetçi vardır. Bu olay hala açıklama beklemektedir." (Asal,2000).

Milli Birlik Komitesinin idam cezalarını onaylamasının ardından iki arkadaşı gibi Menderes için de geriye sayma başlamıştı. **Adli Tabip Lütfü Tuncay'ın "İnfaza mâni hâli vardır." itirazına rağmen 17 Eylül'de "İdamında tıbbi engeli yoktur." diye rapor verildi**. Menderes, komadan yeni çıkmış, nekahet dönemindeydi. Bir an önce asılabilmesi için, sağlıklı olduğuna dair rapor veren doktorlar "tıp cinayeti" işledi. Adli Tabip raporuna rağmen elleri kelepçelenip İmralı'ya götürüldü.

Adada **görevli asker Muzaffer Erkan, Menderes'in son gününü şöyle anlatıyor:** Polatkan ve Zorlu'yu infaz edip o gece 45 dakika daha İmralı'da durduktan sonra Yassıada'ya geri döndük. Ertesi sabah güneş doğmadan Erdoğan Üsteğmen, yani mahkemenin mesul müdürü tarafından çağrıldım, teçhizatımı kuşanıp Menderes'in bulunduğu birinci pavyona gittim. "Kapının yanında dur, mermiyi ver silahının ağzına" dedi. Sonra Menderes indi pijamalarıyla. Koğuşa bizim girmemiz yasaktı, koğuşta ilk kez burada gördüm. "Efendim şimdi sizi İstanbul'a götüreceğiz.

Sıhhi bir muayeneden geçirip Ankara'ya çoluk çocuğunuzun yanına gideceksiniz." dedi komutan.

Odasına Ada Komutanı Tarık Güryay ve çocukluk arkadaşı Ethem Menderes geldiler. Güryay, Menderes'in intihar girişiminin ilerde başına iş açmasından kuşkuluydu. Adnan Menderes'ten, intiharından kimsenin sorumlu olmadığına dair bir yazı yazmasını istediler.

Aynı dakikalarda bir doktorlar heyeti hastanın iyi olduğuna, sağlık durumunun idam edilmesine uygun olduğuna dair bir rapor yazıyordu. **Rapor** şöyleydi: "Ordinaryus Prof. Dr. Sedat Tavat, Amiral Bristol Hastanesi Dahiliye Servisi Şefi Dr. Nevzat İyisu, Yassıada Garnizon Hastanesi tabiplerinden Dr. Garip Bozalioğlu ve Dr. Sedat Yürüken'den müteşekkil heyet tarafından düşük Başbakan Adnan Menderes'in sıhhi muayenesi yapılmış ve sıhhi durumunun tamamen normal olduğu raporla tespit edilmiştir." (Bilgiç,1998:70).

İnfaz iznini doktor olan tümgeneral vermedi. "Biz hasta insanı asamayız, vebali büyük olur." dedi. İmza atmayınca İstanbul'a telefon edildi. Helikopter ile alçak boylu, toplu bir profesör geldi. Üsküdar Deniz Hastanesi'ndenmiş. Cebinden küçük bir merhem çıkardı. Menderes'in burnunun deliklerine, bir çay kaşığı ile de diline o merhemi sürdü. Oturdular bir süre. Sonra Menderes güçlendi ilacın etkisiyle. Ondan sonra tümgeneral de imza attı ve ada komutanının J15 hücumbotu ile güneş iyice yükselmişken İmralı'ya hareket edildi.

Menderes'e, İmralı'ya giderken, 'Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne götürüyoruz.' diye yalan söylendi. İdam öncesi Menderes'i aşağılamak için hukuka ve doktorluk ahlakına sığmayacak şekilde "genel muayene" adı altında, mesane kontrolü yapıldı.

Menderes giydirildi. İskeleye götürüldü. 'Nereye?' diye sordu. Ada Komutanı 'Deniz Hastanesi'ne gideceksin' dedi.

Bu da işittiği belki son yalan olacaktı. Ayrılırken 'Ne olur kumandan, Berin'den mektup geldikçe bana iletiverin' dedi. Oysa bir daha hiç mektup gelmeyecekti. (Asal,2000).

Menderes'i ölüme taşıyan feribot, İmralı'ya yanaştığında hemen arkasından Başsavcı'nın feribotu geliyordu. İskelede iki subay, Menderes'in koluna girdiler. Getirip iki gardiyana teslim ettiler. Menderes geldiği yerin hastane olmadığını orada anladı.

Gazeteci Avni Özgürel'e göre "Menderes'in Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne götürüyoruz denilerek idama götürülüşü, **idamdan önce ne hukuka ne doktorluk ahlakına sığmayacak şekilde 'genel muayene' adı altında aşağılanıp** Prof. ünvanlı üç uzman hekimin 'tıbbi açıdan idamına engel yoktur' raporuyla İmralı'ya gönderilişinin ve teamüllere aykırı şekilde gün ortasında idam edilişinin öyküsü de şaibelidir." (Özgürel, 2009).

17 Eylül Pazar sabahı, İmralı'da yoğun bir hareketlilik göze çarpmaktadır. İdam edilmek üzere adaya getirilen ancak cezaları müebbet hapse çevrilen Menderes'in arkadaşları, kaldıkları koğuşta neler olduğunu anlamaya çalışmaktadırlar. Samet Ağaoğlu o dakikaları şöyle anlatıyor:

"17 Eylül Pazar sabahı. Adanın küçük meydanında büyük hareket var. Jip gidip geliyor, askerler telaşla dolaşıyorlar, küçük bir torpido açıkta duruyor, hava dağınık bulutlu. Koğuşlardaki mahkûmların aklına gelen hemen o ihtimal! Acaba bugün mü? Ruhumuzun karanlığında beklediğimiz seher doğmuyor demek!

Saat on iki sularında koğuşa bir subay girdi: 'Pencerelere yaklaşılmayacak!' Biraz geçti. Dışarıda gürültüler artıyor, torpidodan hoparlörle verilen anlaşılmaz emirler! Subay yine girdi: 'Herkes yatağına uzanacak!' demek kaldığımız binanın önünden geçirecekler. Saat on üç. Kirazoğlu hafif sesle Kur'an okuyor. Torpidodan bu sefer, açık işitilen bir ses: 'Ameliyat oldu mu?'" (Ağaoğlu,1967:203).

Neler olduğunu anlamaya çalışanlardan biri de Bolu Milletvekili Reşat Akşemseddinoğlu'dur. Akşemseddinoğlu'nun sonradan kuvvet komutanı olacak bir üsteğmenin yaptıkları özellikle dikkatini çeker: "Kısa boylu, patlak gözlü, şişman bir üsteğmen komutası altında yirmiden fazla süngülü, koğuşlarımız önündeki koridoru doldurdular. Ancak beş teğmen ellerinde tomsonlar olduğu halde koğuşların içine girdiler. İlk giren teğmen, koğuşlar arasındaki ziyaretlerin men edildiğini, pencereden dışarı bakılmamasını, yataklarımıza çekilmemiz icap ettiğini tebliğ etti. Teğmenin bu haşin tebligatından sonra çetenin hazırlık sebeplerini daha açık olarak anlamıştık. Gündüz ve öğle zamanı olmasına rağmen katiller Menderes'i de telef etmek üzere idiler. Adada çetelerin telaşı, Teğmenlerin huşuneti, kapılarımızı saran ve koridorları dolduran süngülü Mehmetçiklerin masum ve ızdıraplı hali, idam saatinin çok yaklaşmış olduğunu gösteriyordu." (Dilligil,1988:92)

Adada görevli Muzaffer Erkan, o gün gördüklerini şöyle anlatıyor: Biz ondan önce indik hücumbottan. Uçaklar, helikopterler vardı ada üzerinde. Silahımızı kalçada tuttuk. Menderes bizi görünce sendeledi. Anladı. Hemen Teğmen Kemal ve Yüzbaşı İsmail Sıdal koluna girdi. Tahta iskeleden indik, tam adımını atacağı zaman Tuğrul Teğmen de koluna girdi. İsmail Sıdal arkada kaldı ve "Efendim, bir şey söyleyeceğim." dedi. Menderes hemen geriye dönünce kıyıya ayak basmadan kelepçelendi. Misafir salonuna götürdük. Siyah deri bir koltuk vardı, ona oturdu.

45 dakikadan fazla odada kaldı Menderes. Ada komutanı helikopterle gelene kadar odada bekledi sessizce. Gayri ihtiyari sağına soluna bakıyordu. Kemal ve Tuğrul teğmenler kefeni giydirdiler. Onlardan bir sigara istedi. Onlar da verdi ve onu içti. Sonra ada komutanı Tarık Güryay geldi. Güryay, "Güle güle" dedi. Ölüme giden bir adama güle güle denir mi? "Affet, ağzımdan kaçırdım Adnan'cığım" dedi. Tarık Güryay geriye doğru döndü, Menderes idam sehpasının bulunduğu yere doğru yürüdü. Nezaketini hiç bozmadı idamına kadar Menderes. (Erkan,2012).

Menderes şimdi son anlarını yaşamaktadır. Getirildiği odada parmaklarının uçları bitişik bir halde beklemektedir. Kadir Mısıroğlu şahitlerden nakille anlatıyor: "Burada, 45 dakika kadar, elleri daima kelepçeli bir koltukta (resmi neşredildi) bekleyiş veya bekletiş...

Şahitlerimiz, daima vazife icabı, orada koridor kısmında ve dikkatlerini içeriye sızdırabilmiş vaziyette...

Bu 45 dakika içinde, malum Başsavcı, O'nu konuşturmak için elinden ne gelirse yapıyor. Fakat tek cevap alamıyor. Mahud resimde görüldüğü gibi, parmak uçları birbirine dayalı iki elinin boşluğunu kalp şeklinde belirten, o maverai çapta dalgın ve ezgin Menderes, öyle bir ruh haleti içindedir ki, halini hiçbir kelimeye emanet edemiyor, susuyor. Orda kendisine beyaz gömleği giydiriyorlar." (Mısıroğlu,1993:110).

Orada Menderesin elleri, önden kelepçelendi. Yakasına infaz kararı iliştirildi. Boş bir odada koltuğa oturtuldu. Hüzün, yüzünden okunuyordu.

İmralı Cezaevi müdürü Ahmet Acarol bu hüzün anlarını şöyle anlatıyor: "Gayet halsiz, böyle şaşkın. Yani yanlış anlaşılmasın, tam uyanıklık durumu yok. Belki uyanık değil. Hatta bir ara ben içeri girdiğim zaman ayağa kalktı. Yani bir tedirginlik var.

Odadaki bekleyiş sırasında Menderes'e bir hoca getirdiler. Hocayla baş başa kalmak istedi. Buna izin verilmedi. Son sözleri soruldu. Şunları yazdırdı: 'Hayata veda etmek üzere olduğum şu anda devletim ve milletime ebedi saadetler dilerim. Bu arada karımı ve çocuklarımı şefkatle anıyorum.'" (Birand,1999:236).

"Bir aralık yan taraftaki koğuşa bir binbaşı geldi. Sonradan öğrendiğimize göre, Binbaşı Yassıada kararlarından bir nüshanın kendisine verilmesini istemişti. Hücumbotlarda hepimize dağıtılmış olan bu kararlardan birini. Nuri Togay kendisine vermişti. Az sonra önümüzdeki meydanda bu kararın okunduğunu duyduk.

Menderes'i İmralı'ya getirmişler ve idamından evvel, sehpanın önünde idam kararını tebliğ ediyorlardı. Kararın okunması uzun sürdü. Müteakiben ürkek ve kesik bir sesle, imamlardan birinin duası duyuldu." (Dilligil,1988:92).

17 Eylül 1961 Pazar günü, saat 13.00 sularında Menderes'in elleri, arkadan kelepçelenir. Üzerine idam gömleği giydirilir. Karar, bir kere daha yüzüne okunur. İki gardiyanın kolunda Adnan Menderes, ağır ve metin adımlarla darağacına yürür. Hava günlük güneşlikken birdenbire kararır. Rüzgar esmeye, kuşlar acayip bir şekilde uçuşmaya ve kanat çırpmaya başlarlar. Adeta bir kıyamet günü kopyası gibi bir durum hasıl olur. Hava iyice kararır, yağlı ilmeği Adnan Menderes'in boynuna geçirirler. Merhum Menderes'ten yüksek sesle bir "Allah" sedası yükselir. Herkesin eli ayağı tutulmuş gibidir ve o anda yağmur yağmaya başlar.

Naskali, Menderes'in infaz anını şöyle anlatıyor: "17 Eylül 1961 sabahı İmralı'da cellatların hazırlıkları sürüyordu. Elleri önden kelepçeliydi. İnfaz kararı yakasına iliştirildi.

Başsavcı Altay Egesel tarafından hükmü okundu. 'Ayın kaçı?' dedi. Bir sigara istedi. Fotoğrafları çekildi. Hocaları getirdiler. Yalnız kalarak konuşmak istedi. İzin vermediler. Duayı müteakip son sözü soruldu. İnfaz gömleği giydirildi. İmralı Cezaevi'nin bahçesine yürüdü. İki adım sıra ile iki yana askerler dizilmişti. Sola döndü. Misafirhane ile ambar arasındaki sehpayı gördü. Sendeledi…

Yürürken zorlanıyordu. Sehpaya çıkardılar. Cellat ipi boynuna geçirdi. Sıktı… Altındaki sandalyeye vurdu. İnfaz yerine getirilmişti ancak Menderes çok çırpınıyordu. Urgan soğancığın arkasına gelmemiş, kasıtlı olarak kaydırılmıştı. Yere indirip ikinci defa ipe çektiler. Cellat, 'Bu evliya imiş, namaz kılıp dönüyormuş, bunun için uçuruyorum' diyordu. Bir deri bir kemik kalmıştı. Ayakkabılar ayaklarından fırlamıştı. Soydular, yıkadılar. Göğsünde bir değil, belki binlerce sigara söndürülmüştü. Aceleyle açılan çukura götürüldü. Ne tahta ne başka bir şey…

Başı ve ayağı belli olsun diye taşlar kondu. O hâlde bırakıldı. Hava kuvvetlerinin jetleri adanın üstüne dalışlar yapıyordu. Bir denizaltı başını çıkarıyordu." (Naskali,2012).

İmralı Cezaevi Müdürü Ahmet Acarol, Adnan Menderes'le ilgili hiç gün ışığına çıkmayan başka bir sırrı daha yıllar sonra şöyle açıklar: "Sandalyeye kendisi çıktı. Cellat Kemal ilmeği geçirdi. Aradan 45 dakika kadar geçmişti. Baktım ki Cellat Kemal naaşı indirmiş, yeniden ipe çekmeye çalışıyor. 'Ne yapıyorsun?' dedim.

'Sayın Müdürüm. Bu Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan geceler, Yassıada'dan kır atın sırtında Eyüp Sultan'a uçuyormuş. Namaz kılıp sonra da geri dönüyormuş. Ben de şimdi onu uçuruyorum.' dedi. 'İndir onu' dedim." (Hürriyet,2002).

Naskali, Menderes'in yaşadıklarını şöyle anlatıyor: Menderes, ipinin düğümünü boynunun yan tarafına getirdikleri için çok çırpınarak can vermiş. Ayakkabıları ayağından fırlamış. Darağacından indirdikten sonra sırf zevk için tekrar ağaca çekmişler. İnfaz resimleri de o zaman çekilmiş. Cesedi yıkanırken, vücudunda sigara izleri olduğunu öğrendik. (Naskali,2010).

Eski Bakanlardan Hasan Celal Güzel, Menderes'e yapılan işkencelerden şöyle bahsediyor: Milletin sevgilisi olmuş Başbakan, 'Alçak Adalet Divanı'na (Yassıada Mahkemesi) götürülmeden işkenceden geçiriliyor ve uyuşturucu iğne yapılıyor. İdamından sadece birkaç saat önce, doktor hüviyetli alçaklar rahmetli Menderes'e prostat muayenesi diyerek işkence ediyorlar. Celladın Menderes'in boynuna kasten ipi iyi yerleştirmemesi sonucunda rahmetli çok acı çekerek ve can çekişerek ruhunu teslim ediyor. Menderes asıldıktan sonra oradaki darbeci subaylar sırf onu darağacında sallanır vaziyette görmek istedikleri için cansız bedenini yeniden ipe çekiyorlar. (Güzel, 2010).

Kadir Mısıroğlu şahitlerden nakille anlatıyor: "Her zamanki zarif giyinişi ve yürüyüşü içinde, sehpaya doğru gayet metanetli, yürüyor.

İki taraf, iki saf asker... Kara, hava, deniz, jandarma, karışık...O sırada bir an duruyor. Ufuklara doğru son bakış... Ellerini, çepçevre, daire şeklindeki son dünya mesafeleri etrafında gezdiriyor. Ve hafifçe göğüs geçiriyor. Yine tek kelime yok...

Sehpa... Kemal adlı cellat hazır, tarihi avını kollamakta... Masaya ve oradan masanın üstündeki iskemleye çıkış." (Mısıroğlu,1993:110).

"Cellad hazırlığına başlıyor ve ipi huşunetli bir eda ile kurbanın boynuna geçirmeye davranıyor.

Aynen duyulan sözü: -Dur!

Cellat devam ediyor...

Tekrarlanan söz: -Sana dur diyorum! Bir dakika!

Ve Menderes dudakları, yalnız kendi gönül kulağına ve Allah'a hitap ederek kıpırdamaya başlıyor.

Bir, belki iki veya üç dakika okuyor. Ne okuduğu belli değildir; okuduğunun tek kelimesi duyulmamıştır. Fakat Allah'ına yöneldiği besbelli...

Biraz din ölçülerinin dış cephesine göre kahramanca öldüğünü belirttiğimiz Zorlu'ya nisbetle Menderes, aynı din ölçülerinin iç planında taçlanmış, tam bir ulviyet ve teslimiyet içindedir.

Havada sallanmakta. Fena takılmış ipin tesiriyle biraz uzunca süren can çekişme...Hava erlerinden birkaçı bayılıyor.

Burada duruyor ve aynıyle şahidi konuşturuyorum: -Hava açıktı ve ortalıkta tek bir kuş yoktu. Tam da Adnan Bey'in can verdiği anda, darağacının üstünde, küçücük, binlerce, binlerce, sayısız kuş peydahlandı. Manzarayı görür görmez, dehşetimden yere düşecek gibi oldum." (Mısıroğlu,1993:111).

Koğuşlarında korkunç dakikaları yaşayan arkadaşları da olayın fecaatini bütün ruhlarıyla hissederler. "Dışarıda hava birden bire kararmıştı. Adeta etraf seçilmez hale gelmişti. Koğuşta dahi birbirimizi seçemez olmuştuk. Saat tam 13.23'te 'Allah' sesi bir anda etrafa yayıldı. Bu ses Menderes'in sesi idi. İki dakika sonra saat 13.25'te semadan tufan halinde bir yağmur sağanağı indi. Bu sağanak sanki, ağaçları, binaları, insanları, eşyaları, gökten sürükleyip getiren bir seldi. İmralı'da bulunan karaağaçların dallarında tünekleyen on binlerce kuş yağmurun şiddetinden dolayı yerlerinden fırlayıp havaya süzülmüşler ve etrafı büsbütün karartmışlardı. Bu hadise hepimizi şaşkınlık içinde bıraktı. İlahi bir halin tezahürünü görmemek kabil değildi." (Dilligil,1988:93).

Yassıada'daki koruma erlerinden bir bölümü, infazlar sırasında İmralı Adası'na götürülmüştü. Bu jandarma birliğinin erlerinden, Mehmet Şimşek, Kayseri Hapishanesinde, İmralı'daki infazları Yassıada mahkûmlarından gazeteci Mithat Perine anlatır: "Ben üç infazda da bulundum. Üçünde de iç emniyette idim. Sehpa ile aramızda dört metre mesafe vardı. Daha evvelden 50 mezar kazılmıştı. İnfaz anında 150-200 kadar görevli ya da seyirci vardı. Gaddar ve kötü yürekli bir halde görünüyorlardı. Cellat, Demokrat Parti devrinde suistimali tespit edilip vazifesinden atılmış çingene cellat. Bundan dolayı çok kinli, öfkeli idi. İnfazlar sırasında asılanlara yapmadığını koymadı. Birçok hakarette bulundu, küfür etti, ağza alınmayacak sözler söyledi. Tam infazlar yapılacağı sırada vazifeli jandarma erlerini geriye döndürdüler." (Dilligil,1988:75).

Ve belki de insanın kanını donduran bir ayrıntı daha. İdam edilen Menderes'in başında 45 dakika beklediklerini belirten Erkan, celladın ipte sallanan Menderes'e doğru yaklaşarak onun rugan ayakkabılarına baktığını ve şöyle söylediğini anlatıyor: "Bu ayakkabılar benim olacak!" (Zengin,2012).

Bütün dünyada idamlar sabaha karşı yapıldığı hâlde, Menderes öğleden sonra 13.21'de asıldı. Çektiği acıdan ve zayıflıktan ayakkabıları ayağından fırlamıştı. Fotoğraf için ikinci defa ipte sallandırıldı.

Defnedilirken vücudunda çok sayıda işkence ve sigara yanığı izleri vardı. Menderes'in infazı, öğleden sonra saat 14.26'da tamamlandı. Yassıada Komutanı Tarık Güryay, idamlara nezaret etti. MBK üyelerinden bazıları ve 100 kadar subay infazı izledi.

Bu sırada bazı kader arkadaşları, Menderes'e son görevlerini yapmaya çalışmaktadırlar. Ancak darbeciler buna dahi müdahale etmeye çalışırlar. "İbrahim Kirazoğlu Kur'an okuyor. Bahadır Dülger de ona refakat ediyordu. Koğuşta kimsenin kıpırdamaması ve dışarı bakmaması için görevlendirilmiş bir subay müdahale etmiş ve demişti ki: -Kur'an okumak için kimden izin aldınız?

-Adnan Menderes mutekid bir insandı onun için okunuyor işte!.. Bunun için izne lüzum yok... Okunur! cevabını aldı.

Görevli subay bir şey söylemeye cesaret edemeden koğuştan dışarı çıkmıştı." (Dilligil,1988:89).

Menderes'i iktidara geldiği günden beri takip eden bitmek tükenmek bilmeyen kin, darağacında da peşini bırakmaz. Sözde Adalet Divanının hükmüne göre Menderes, üç kez idam cezasına hüküm giymiştir. "Bu arada Adnan Menderes'in naşı indirilip ayakları yere değer değmez ip yine çekiliyor ve bu hareket, tekrar ediliyor. Bunun üzerine sarf edilen bir söz vardır ki onu istikbalin tarihçesine vermeyip susmayı, milletime ihanet sayarım.

Malum başsavcı cellada, cesedi iki kere indirip tekrar çekmesini, yani ölüyü iki kere daha öldürmesini emretmiştir. Zira O'nun, üç ayrı meseleden üç kere idamını istemişti.

Saat tam 2.26'da asılıp darağacında bir iki saat bekletilen Menderes'i alıyorlar ve şahitlerimizin refakatinde gasile götürüyorlar. Soyuyorlar. Fildişi gibi sapsarı, fakat berrak ve tertemiz, nur yumağı halinde bir vücut... Güzel, namütenahi güzel bir yüz... Kendinden yumulu gözler, kapalı dudaklar ve ufuksuz, sonsuz bir tebessüm... Menderes gülümsüyor. Yalnız boynunda, simsiyah bir halka geçirilmiş gibi mosmor ip izi." (Mısıroğlu,1993:112).

"Adnan Menderes'in naaşını önce Allah'ın rahmeti yıkar. Darağacı kırıldığı için Adnan Menderes'i ikinci kere darağacına çekerler. İdam edenler ayırılırlar, sadece İmralı'nın mahkumları kalır. Merhum Adnan Menderes'in naaşını alırlar, yıkarlar, teçhiz ve tekvin işlemini onlar yapar. Bir gece önce gömülen Zorlu ve Polatkan'ın yanına onu gömerler." (Şimşek,2011).

Aynı dakikalarda Menderesle yıllarca arkadaşlık yapmış şahıslar, geçmişe yönelik muhasebe yapmaktadırlar. Samet Ağaoğlu bunlardan biridir: "Yatağımda gözlerimi kapadım. Hayalimde ayak sesleri var. Evet hayalimde, ama onları işitiyorum, tanıdığım sesler. Yavaş yavaş yaklaşıyorlar. 'Şimdi koğuşun önünden geçiyor' diye düşünüyorum. Yapılan bir yolu, hizmete açılan bir fabrikayı görmek için yürüdüğü gibi ağır ağır, adım adım. Soruyorum kendi kendime, neden onlar ve o neden biz değil? Onu ve onları ölüme götüren yolda iyi fena ne yapıldıysa beraber yapıldı. Arkadaşları bendim, bizlerdik! O halde evvelki gece ölüme gitmiş olanlar benim içinde, bizim içinde yürüdüler! Şimdi giden de benim için, bizim için gidiyor! Hayalimdeki ayak sesleri zayıflıyor, zayıflıyor!" (Ağaoğlu,1967:204).

"Kana susamış darbeci subaylar, geleneğin aksine güpegündüz idam ederler Menderes'i. Hem de en üst komutanlarının, Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in aksine emirlerine rağmen. Yangından mal kaçırır gibi, ertesi sabahı kurbanlarını ellerinden kaçırır endişesiyle. O kadar ki Darbeciler bir aksilik olur endişesiyle Menderes'i İmralı'ya getiren gemiye de bir sehpa kurmuşlar. Bir engellemeye karşı kendilerince tedbir almışlardır." (İmre,1976:382).

"En kanlı katiller bile gece yarısından sonra, sabaha karşı hücrelerinden alınır, ölüme götürürler. Bunda bu kara işi, karanlıklara saklamak gibi, insanlığın bir suçluluk korkusu ve utancı saklıdır. Menderes, yeni bir geceyi beklemeyen bir açlıkla gün ortasında öldürüldü." (Bostancı,1987:140).

Menderes, DP milletvekili Gıyaseddin Emre'ye ulaştırdığı mektubunda ise silahların gölgesinde yaşayan kahraman efendilere mesaj gönderir. "Sizlere dargın değilim. Sizin ve diğer zevatın iplerinin hangi efendiler tarafından idare edildiğini biliyorum. Onlara da dargın değilim. Kellemi onlara götürdüğünüzde deyiniz ki, Adnan Menderes, hürriyet uğruna koyduğu başını 17 sene evvel almadığınız için sizlere müteşekkirdir. İdam edilmek için ortada hiçbir sebep yok. Ölüme metanetle gittiğimi, silahların gölgesinde yaşayan kahraman efendilerinize acaba söyleyebilecek misiniz?

Şunu da söyleyeyim ki, milletçe kazanılacak hürriyet mücadelesinde sizi ve efendilerinizi yine de 1950 de kurtarabilirdim. Dirimden korkmayacaktınız. Ama şimdi milletle el ele vererek, Adnan Menderes'in ölümü sizi ebediyete kadar takip edecek ve bir gün silip süpürecektir. Ama buna rağmen merhametim sizlerle beraberdir." (Apuhan,1993:75).

Darbeciler idamlardan sonra bir parti vererek yaptıkları cinayetleri kutladılar. Yassıada Mahkeme heyeti üyeleri ve bazı subaylar da infazlardan sonra Atatürk'ün yatı Savarona ile kutlama yaptı.

Menderes'in dramı önce bir radyo haberiyle, ertesi gün soğuk bir MBK bildirisiyle halka duyurulur. Aydın Menderes o anları şöyle anlatıyor: "19.00 haber bülteninde, ilk günden beri korktuğumuz akıbetin rahmetli babamın başına geldiğini öğrendik.

On yıl Türkiye Cumhuriyeti Başvekilliği yapmış, milyonların sevgilisi haline gelmiş, 15 ay her türlü çileye uğratılmış, adeta bir mum gibi eritilmiş Adnan Menderes idam edilmişti. Resmi tebliğ, Türkiye radyoları aracılığıyla bu haberi bütün vatan sathına ve bütün dünyaya duyuruyordu. Aynı bildirinin ikinci maddesi ise iki cümleden ibaretti: Yüksek Adalet Divanı'nca verilen ve MBK'ce tasdik edilen idam cezası hükmü infaz edilmiştir. Tebliğ edilir." (Apuhan,1993:95-96).

O günkü gazetelerde yakasına asılmış idam yaftalı bir fotoğrafının yanı sıra, iki asker arasında idam sehpasına götürülürken arkadan elleri kelepçeli diğer bir fotoğraf ve son muayenesi yapılırken çekilen bir fotoğraf yayımlandı. Menderes'in yüzündeki ifadeleri okumak adeta imkânsızdı. İdam kareleri ise açık artırmaya çıkarılıp satıldı. İdam öncesi, esnası ve sonrası yaşananlar ise fotoğraflara sığmayacak, kelimelerle anlatılamayacak vahşilikteydi.

Darbeciler hızlarını alamayıp idamlıklardan ip, kefen, mezar ve Yassıada'da yenen yemeğin parası, ödeme emri kâğıdı ile istediler. Polatkan ve Zorlu'dan ip, kefen, mezar ve darağacı parası isteyen zihniyet aynı uygulamayı Başbakan Menderes'in yakınlarına da yapar. Menderes'in mirasçılarından idam sırasında yapılan masraf istenir. Mirasçılara icra emri gönderilir.

Menderes'i kuşatan darbeci kini üç kez ipte sallandırılmasıyla da tatmin olmamış olacak ki ölümden sonra da ailesinin kapısına bir belge olarak yapışır. Aydın Menderes bu tarihi fecaati şöyle anlatıyor: "Polis memuru üzüntülü bir ifade ile bunu yapmaya mecbur olduğunu söyledi. Eş, dost, bulunanlar itiraz edecek oldular, biz itiraz edecek olduk. Annemin müdahalesini hatırlıyorum. Dedi ki: 'Adnan gittikten sonra neyin üzerinde duruyorsunuz? Herhalde sebep olanlar şan şöhret kazandıklarını zannediyorlar, bununla da pekiştirecekler. Bırakın, dokunmayın.'" (Bostancı,1987:145).

Yassıada yargılamalarından sonra darbeciler idamlıklardan ip, kefen, mezar ve Yassıada'da yenilen yemeğin parasını ödeme emri kâğıdı ile istemişlerdi. Adnan Menderes'in oğlu Aydın Menderes, bu bayağı olayı şöyle anlatıyor: Babamı asan celladın kirasını da astıkları ipin parasını da bizden aldılar. (Şen,2010),

Aynı zihniyet, Menderes'in ölü fotoğraflarını satarak bir kazanç elde etmekten de çekinmez. Menderes'in ölüsünün fotoğrafını da darbeciler, 200 bin liraya satarlar. Tarihte ilk kez idam edilen bir bahtsız şehidin, ipte sallanan resmi satışa çıkarılıyordu.

Darbeciler tarafından idam edilenlerin naaşları ailelerine verilmeyip adanın bir köşesinde açılan çukurlara gömüldü. Yassıada'da Ordu Film Merkezi'nde çekilen fotoğraf ve görüntüler, basına irtibat bürosu üzerinden açık artırma ile satıldı. Hürriyet gazetesinin sahibi Erol Simavi, 200 bin liraya fotoğrafların yayın hakkını aldı.

Darbeciler bu üç siyasetçiye olan kinlerini onların ölümünden sonra dahi sürdürürler: "Bir zamanların üç efsane siyasetçisi, devlet adamı. En başta Adnan Menderes, onun yanında Fatin Rüştü Zorlu, onun yanında ise Hasan Polatkan. Yapayalnız bakımsız, şahmer şahmer çatlamış kuru toprak altında yatıyorlar. Öylesine kuru toprak ki, üstünde susamlar, taze soğan bitmiş.

İmralı'nın rüzgârlı tepesinde, kıbleye bakan üç mezarın hali kelimelerin tam manasıyla 'rezalet'. Burasını İmralı'nın gedikli müteahhidi Kerim Uzuner 'hayrına' yaptırmış ama "Vay, sen bunu nasıl yaparsın?" diye hakkında davalar, soruşturmalar açılmış. Üç mezarın da adada herhangi bir sorumlusu yok. Etrafı herhangi bir şekilde çevrili değil. Cuma günleri adaya çıkan mahkûm yakınları da buraya gelemiyorlar. Yasak!" (Dilligil,1988:93).

İdamlardan sonra aradan geçen yıllar, mezarları tanınmaz hale getirmişti. Naskali gelişmeleri şöyle anlatıyor: Naaşlar ailelerine verilmeyip adanın bir köşesinde açılan çukurlara gömüldü. Menderes, Zorlu ve Polatkan'ı yanyana İmralı'da gömmüşler, hangi mezarın kime ait olduğunu gösteren bir işaret yoktu. Yıllar sonra İmralı'dan cenazelerin alınacağı zaman bu mezarlardan hangisinin kime ait olduğu tereddüt yaratmıştı. (Naskali,2010).

Samet Ağaoğlu'nun anlatımına göre; Menderes bir şark toplumunun lideriydi. Sevgileri düşmanlıkları da ölçüsüz bir şark toplumunun. Nitekim Başbakan halk sevgisinin zirve noktasından indirilip oligarşik düşmanlığın zirve noktasına, bir günde çıkarılıvermişti. Tarihin hiçbir zaman inkâr edemeyeceği gerçek şuydu: "Halk Adnan beyi seviyordu. Bu halleri için seviyordu, kendi dilleri ile konuştuğu için en ufak dertleri ile hemen ilgilendiği için seviyordu." (Ağaoğlu,1967: 41).

O, bu sevginin bedelini hayatıyla ödemiştir. Ağaoğlu'nun bu tespiti, Menderes'in arkadaşı olması dolayısıyla taraflı bulunabilir. Ancak 27 Mayıs Darbesi'nin üst düzey elemanlarından Binbaşı Orhan Erkanlı da aynı görüşü paylaşmaktadır. "Menderes'in hayatı, parti mücadeleleri, başbakanlığı, feci akıbeti, Menderes ailesinin başına gelenler gerçekten bir insanlık dramıdır. İnsan olarak, bu kadar iyi vasıflara sahip olan, politik kabiliyetleri kendisinde toplanmış bulunan Menderes, bir ihtilalin kurbanı olmaktan kurtulamamıştır. Hiçbir başbakan halkının bu ölçüde desteğine ve sevgisine sahip olamamıştır. Menderes'in talihsiz sonu münakaşa edilebilir, fakat bu gerçeği kimse inkâr edemez. Tarihin hükmü, halkın kanaati böyledir." (Erkanlı,1972:351).

Bir dönem CHP milletvekilliği de yapmış Kurmay Albay Bekir Tünay da Menderes ile ilgili benzeri bir tespit yapar. Ona göre "Yakın tarihimizde hiçbir fani bu kadar sevilmemiş bu kadar alkışlanmamıştı." (Tünay,1977).

Sanayi eski bakanlarından Mehmet Turgut, Menderes ve arkadaşlarına yapılan muameleyi şu ifadelerle tanımlamaya çalışır. "Bir çocuk şımarıklığı, bir sağır-dilsiz duymazlığı ve bir beyinsiz goril soğukluğu içinde yapacaklarını yaptılar." (Turgut,1991:10).

İnönü ve İdamlar

Darbenin gayrimeşru babası İsmet İnönü, hasımlarına bu cezayı vermekle de tatmin olmaz. Onları affedilmez bir kinle, darağacına kadar takip eder. Nitekim "MBK üyesi Dündar Taşer 'Eski Demokrat Partililerin cezalandırılmasını Cumhuriyet Partisi istemişti.' demiş, bu beyan da 24 Mayıs 1966 günü gazetelerde yayınlanmıştı. Gene aynı MBK'nın üyelerinden Yüzbaşı Muzaffer Özdağ'ın, 'Menderes, Zorlu ve Polatkan'ı CHP idam ettirdi.' dediğini 31 Mayıs 1966 tarihli gazeteler yazmıştı." (Dilligil,1988:40).

M.Arif Demirer'e göre; "İnönü idamları önlemeye çalıştı da önleyemedi." iddiası bir yalandır. Demirer, oynanan tiyatroyu şöyle anlatıyor: Bilinçli olarak üç kişiyi ölüme gönderdiler.

4 Eylül'de Ulus gazetesi, kurucu meclis toplanacak ve tatil kararı alacak diye haber yapmış. Daha karar çıkmadan... Altan Öymen ve Oktay Ekşi'ye sordum. "Millî Birlik Komitesi kurucu meclisi neden tatile çıkarıyor? Hiç düşünmediniz mi?" diye. Cevap veremediler. (Demirer,2011).

İnönü'nün, istese Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamını da önleyebileceğini ifade eden Hakkı Kurmel, CHP liderinin idamları neden önlemediğini ise şöyle açıklar: "Kinden dolayı önlemedi. 3 büyük seçimde mağlubiyete uğramanın kiniydi bu" (Kurmel,2013).

Albay Ertuğrul Alatlıya göre; "İsmet Paşa daha 6 Haziran 1960'ta ABD'deki oğluna yazdığı mektupta, MBK için, 'Bunlar, bu adamları asacak' diyordu. Anlaşılabileceği üzere, öyle bir özel mahkeme öngörüyor ki, ne yapacağı ve bunu kimlere yapacağı belliydi." (Alatlı,2011).

İdamları gerçekten istemeyen ve bunun için samimi olarak gayret sarfeden kişiler de şüphesiz vardı. Tasfiye edilen 14'ler bunların başında geliyordu.

Milli Birlik Komitesi üyesi darbeci Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, bu gayretleri şöyle anlatıyor: Sonradan kalan 23 kişiden 8 kişinin daha idamlara "hayır" dediğini öğrendim. 8 onlar, 14 biz, 22 kişi oluyor. 38 kişiden ekseriyet bizde, yani idamların yapılmamasında. Ama o zamanki cunta Talat Aydemir ve o cuntanın içindekiler ellerinde thomsonlarla Milli Birlik Komitesini tehdit ederek karar aldırmışlardı. "İdamları tasdik edin." diye tehdit ediyorlardı. 8 kişi buna rağmen direniyor vermiyor onay, ama ekseriyet olunca karar veriyorlar ve idamlar yapıldı. (Soyuyüce,2011).

Milli Birlik Komitesi üyesi Darbeci Yüzbaşı Ahmet Er, gösterdikleri direnci şöyle anlatıyor: Milli Birlik Komitesi üyesi bir general, toplantıda söz aldı ve Menderes ile arkadaşlarını kastederek "Bana yetki verin bunların hepsini kurşuna dizeyim gitsin." dedi.

Tuttum yakasından "Paşam siz çıldırdınız mı, suçlu suçsuz ayırmadan insanları kurşuna mı dizeceksiniz?" diyerek tepki gösterdim. O kadar gözleri kararmıştı. (Er,2014).

Yüzbaşı Ahmet Er şöyle devam ediyor: "İhtilalden sonra biz idamlara karşı çıktık, ancak bizi tasfiye ettiler" diyen Ahmet Er, şu ifadeleri kullanıyor: "27 Mayıs'taki kurumlar hem de mahkemedeki kurullar CHP'liler tarafından seçilmişti. O nedenle de engel olamadık. İdam kararlarında Halk Partisi'nin payı olduğu kanaatindeyiz." (Er,2012).

İdamları önlemek için çaba sarfeden bir başka kurum, darbeden sonra kurulmuş Yeni Türkiye Partisi idi. Partisi adına infazlara karşı çıkan bildiriyi hazırlayan Avukat Süleyman Arif Emre, Menderes'in idamının millî iradeye gözdağı olduğunu belirtiyordu. Süleyman Arif Emre, yaptıkları faaliyeti şöyle anlatıyor: Genel İdare Kurulu (GİK) karar defterinde yazılıdır. "Biz bu idamlara karşıyız, kabul edilemez." diye. Kararı bizzat ben okumuştum. O zamanki basın, toplantıyı takip etti; ancak cesaret edip yayımlayamadı. "Bu idamlar yapılmamalıdır." dedik. (Emre,2012).

DARBECİLERİN BİR MAŞASI OLARAK: YARGI

Yassıada senaryosu, darbeci zihniyetin tarihimize sürdüğü onarılmaz bir kara lekeydi. 27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte yargı, darbe kadrosunun komutası altına girmişti.

Aralarında askerlerin de olduğu hâkim ve savcılar, DP'ye düşman olanlardan özel olarak seçildi. Heybeliada'daki bir otel kiralanıp lojman hâline getirildi. Bölgeye giriş ve çıkışlar yasaklandı. Atatürk'ün yatı Yassıada Komutanı Faruk Güryay'ın emrine verildi, mahkemelerde görev yapanlar ve subaylara moral geceleri düzenlendi.

Yassıada Mahkemeleri, 27 Mayıs 1960'tan bir yıl sonra dünya hukuk tarihinin en karanlık kararlarından birine imza attı. Orada adli yargılama usulleri ve hukuk değil, darbecilerin emri uygulandı. Yargıtay Başkanı Recai Seçkin, kendisine mahkeme başkanlığı teklif edildiğinde kabul etmediği gibi Yargıtay Başkanlığı görevinden de istifa etmişti.

27 Mayıs darbesi, 'Bize düşen bir hizmet var mı?' diyen hukukçularla ilk karşılaşmamızdı. Başbakan Adnan Menderes'i, Fatin Rüştü Zorlu'yu ve Hasan Polatkan'ı idam sehpasına gönderen Yassıada Mahkemesi başkan ve üyeleri, yeni kurulan Anayasa Mahkemesi üyeliği ile ödüllendirilmişti.

Yassıada mahkemelerinin bir ayda tamamlanmasının planlandığını dile getiren Koç, şunları aktardı: "Ama öyle olmadı. Davanın müddeti 1 seneyi aştı. Bu, bilinçli yapıldı. Toplumun tepkilerini mahkeme kanalı ile bertaraf etmek için yapıldı. DP lehine beyanlarda bulunanlarda korku ve panik yaratmak için. Adnan Menderes ve arkadaşlarını savunan her bireyde yargılanacağı, müeyyideler ile karşılaşacağı fikrini uyandırmak için böyle bir yönteme başvuruldu. Yani mahkeme, bu hamle ile darbe karşıtlığını durduruyordu. Yassıada'da pek çok yargılama oldu; bebek, örtülü ödenek ve Barbara gibi davalar görüldü. Türkiye için önemi olan 1961 Anayasası'nın oylaması bile sonraya bırakıldı." (Koç,2013).

27 Mayıs 1960 darbesiyle demokrasinin üzerinde asker ve yargı vesayeti oluşturulurken yargıda da ideolojik yapılanmanın temelleri atıldı. 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin ardından yıl sonuna kadar darbe rejiminin ilk 7 ayı içinde 94'ü Yargıtay ve Danıştay üyesi olmak üzere toplam 614 yargı mensubu resen yani kendi istekleri olmaksızın emekliye sevk edildi. 241 üyesi olan Yargıtay'ın, 66 üyesi (dörtte birinden fazlası re'sen), 54 üyesi olan Danıştay'ın 28 üyesi (yarısından çoğu re'sen), 3123 kişilik yerel mahkeme hâkim ve savcı kadrosundan 520'si doğrudan emekliye sevk edildi (altıda biri re'sen).

Emekli edilenlerin yerlerine darbe rejiminin onayladığı isimler atanarak yeni yargının temelleri atıldı. Daha sonra Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hâkimler Kurulu oluşturularak yargı vesayeti tahkim edildi. (Özdağ,1997:53).

Yassıada'nın hâkimleri, savcıları, soruşturma kurulu üyeleri 1960 sonrasında hep adalet sisteminin en üst mertebelerine atandı, ömürlerinin sonuna kadar da hep üst mertebelerde kaldılar.

Kendilerinden sonra yerlerine gelecek kişileri de kendilerine benzer insanlardan seçtiler. Adalet bürokrasisi, darbeye hizmet etmiş insanlarca şekillendirildi. Peki, kimler hangi görevlere getirildi?

"Sizi buraya tıkan kudret böyle istiyor." diyen Başhâkim Salim Başol, 61 Anayasası'yla kurulan Anayasa Mahkemesine, Başsavcı Altay Egesel Yargıtaya üye yapıldı. Egesel daha sonra Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanlığına getirildi. Necdet Darıcıoğlu Askerî Yargıtay Başsavcı Yardımcılığına, Askerî Yargıtay üyeliğine, Anayasa Mahkemesi üyeliğine ve nihayet Anayasa Mahkemesi Başkanlığına getirildi. İbrahim Hilmi Senil; Danıştay Başkanı, Anayasa Mahkemesi üyesi ve daha sonra Anayasa Mahkemesi Başkanı yapıldı. Yüksek Soruşturma Kurulu üyelerinden Necdet Menteş, Yargıtay Başkanlığına getirildi, Ulusu Hükümeti'nde Adalet Bakanı oldu. Ferruh Adalı, Yargıtay 1. Başkanlığına getirildi. Abdullah Üner, önce Yargıtay 2. Başkanı, sonra da Anayasa Mahkemesi üyesi oldu. Nihat Saçlıoğlu; Askerî Yargıtay'da üyelik, Daire Başkanlığı, 2. Başkanlık ve Başsavcılık yaptıktan sonra Anayasa Mahkemesi üyeliğine getirildi. Hasan Gürsel, hâkim tuğgeneral olarak Askerî Yargıtay Daire Başkanlığı yaptıktan sonra Anayasa Mahkemesi üyeliğine getirildi.

Servet Tüzün, Askerî Yargıtay üyeliği ve Anayasa Mahkemesi üyeliğine getirildi. Hikmet Kümbetlioğlu, Danıştay 8. Daire Başkanlığına; Fahrettin Kıyak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına; Fazlı Öztan, Yargıtay 2. Başkanlığına, Anayasa Mahkemesi üyeliğine; Vecihi Tönük, Danıştay 6. Daire Başkanlığına; Fahrettin Öztürk, Danıştay 1. Mürettep Daire Başkanlığına; Mustafa Hayrettin Perk, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanlığına; Ziya Kayla, Maliye Müsteşarlığına, Merkez Bankası Genel Müdürlüğüne, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu üyeliğine, Türkiye Vakıflar Bankası İdare Meclisi Başkanlığına, Merkez Bankası Banka Meclisi üyeliğine, Bakanlar Kurulu kontenjanından YÖK üyeliğine, İş Bankası denetçiliğine;

Hakkı İsmail Beşe, Kurucu Meclis üyeliğine; Mustafa Karaoğlu, Danıştay üyeliğine, Anayasa Mahkemesi yedek üyeliğine getirildiler.

İnfazcıların Yükselişi

Adnan Menderes ve iki bakan arkadaşının idamına karar veren Yassıada Mahkemesinde hâkim, savcı ve soruşturma kurulu üyesi olarak görev yapan yargı mensuplarının neredeyse tamamı daha sonra ödül olarak yüksek yargıya terfi ettirildi.

Yassıada Mahkemesi Başsavcısı Altay Egesel İzmir Cumhuriyet Savcısı iken darbeden sonra Yüksek Adalet Divanı Başsavcılığına getirildi. Daha sonra terfi ettirilerek Yargıtay üyeliğine atandı. 1977–78 yıllarında Yargıtay 1. Ceza Dairesi Başkanlığına getirildi. Anayasa Mahkemesi'nin ilk heyetindeki 15 asıl üyeden 4'ü Yassıada Mahkemesi'nde görev alanlar, 5'i darbecilerin oluşturduğu Kurucu Meclis üyeleri arasından seçilmişti. Heyette ayrıca eski bir CHP'li milletvekili ve CHP hükümetleri döneminde uzun süre görev yapmış bir bürokrat vardı. Askerî Hâkim Necdet Darıcıoğlu, darbenin üzerinden 30 yıl geçmesine rağmen mahkeme üyelerinin oylarıyla 1990'da Anayasa Mahkemesi Başkanı seçildi.

1960 darbesi sırasında Yargıtay 2. Ceza Dairesi üyesi olan Necdet Menteş, darbeden sonra Milli Birlik Komitesi tarafından Yassıada Mahkemesi Yüksek Soruşturma Kurulu üyeliğine getirilmişti. Yargıtay üyelerince 1972-1980 arası iki dönem Yargıtay Başkanlığına seçilen Menteş, 12 Eylül darbe yönetimi sırasında kurulan Ulusu Hükümeti'nde de Adalet Bakanlığı görevine getirildi. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra da yüksek yargı organlarına seçilecek üyeler darbe döneminde yapılandırılan ve asker kökenli cumhurbaşkanlarının atadığı Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından belirlendiği için 27 Mayıs ideolojisi özellikle yüksek yargı organlarında hiç bozulmadan devam etti. (Gürsoy İdris,2011).

Yassıada'nın hâkimleri, savcıları, soruşturma kurulu üyeleri 1960 sonrasında adalet sisteminin hep en üst mertebelerine atandılar.

Ömürlerinin sonuna kadar adalet mekanizmasının en üst kadrolarında bulundular, haliyle adalet mekanizmasına kişisel geçmişleriyle damga vurdular, kendilerinden sonra yerlerine gelecek kişileri de kendilerine benzer insanlardan seçtiler. Hatta çocukları, onların yerini aldı. Adalet bürokrasisi, darbeye hizmet etmiş insanlarca şekillendi.

12 Eylül Anayasası'yla yargıya hâkim olan resmî ideoloji kalıcı hâle getirilirken 28 Şubat sürecinde Genelkurmay'da yargı mensuplarına verilen irtica brifingleriyle darbecilerin yargıya biçtiği misyon yeniden hatırlatıldı. Türk demokrasisinin gelişmesine, toplumdaki fikrî değişim ve dönüşüme rağmen kendi içine kapalı yapısı yüzünden yargıdaki bu katı ideolojik yapı 1960'lı yıllardan bugüne kadar geldi. (Koç,2013).

KURUCU MECLİS

Darbeciler yeni darbe anayasasını yapmak üzere bir meclis teşekkül ettirdiler. "Kurucu Meclis kurulmasıyla ilgili kanun, 7 Aralık'ta kabul ediliyor 6 Ocak 1961'de Temsilciler Meclis'i toplanıyordu. Böylece MBK yasama görevini temsilciler meclisi ile paylaşıyor ve sivil yönetime ilk adımı atmış oluyordu." (Dursun,2000:83).

Sonradan tasfiye edilen 14'ler isimli darbeciler, bir kurucu meclise karşıydılar. Binbaşı Orhan Erkanlı, bu konuda darbeci general Cemal Gürsel ile arasında geçen muhavereyi şöyle anlatıyor: "Gürsel ile bir defa daha görüşmek istiyordum. Başbakanlık'ta kendisini ziyaret ettim. Zaman zaman şiddetlenen uzun bir görüşme yaptık. Gürsel, Kurucu Meclisi bir an önce kurmak ve seçimlere gitmek arzusundaydı. Bizi, kurucu meclisi geciktirmekle itham ediyordu. Kendisine 'Biz kurucu meclise taraftarız ancak bu meclisin bir Halk Partisi Meclisi olmamasını, yıkılan D.P nin de temsil edilmesini istiyoruz. Bu meclis milletin tümünü temsil etmeli ve halk tarafından benimsenmelidir dedim." (Erkanlı, 1972:151).

Diğer darbeci Yüzbaşı Numan Esin de Kurucu Meclis konusuna şöyle değinir: "Biz Kurucu Meclis'e bir bütün olarak karşıydık. CHP'ye bir bütün olarak karşıydık. Onların iddialarına göre biz demokrasiyi istemiyorduk. Biz tasfiye edildik. CHP eksenli bir Kurucu Meclis geldi." (Dursun,2000:83).

Gerçekten de 14'lerin tasfiyesiyle birlikte siyasi hayattaki CHP'nin güdülediği tıkanma, birden çözülüverir. Bir ay geçmeden CHP'li Kurucu Meclis teşekkül eder. Devlet Başkanı, MBK, Bakanlar Kurulu, CHP, CKMP, Anayasa Komisyonu, barolar, basın, odalar, sendika, tarım teşekkülleri, yargı organları ve üniversite temsilcilerinden müteşekkil 277 kişilik Kurucu Meclis üyelerinin çoğunluğu doğal olarak hukuk ve siyasal bilgiler kökenli idi. Ama en önemli özellikleri, yüzde 95'inin CHP'li olmasıydı.

61 Anayasası'nı oluşturan Kurucu Meclis'le ilgili araştırmaları da bulunan Demirer'in iddiasına göre; "**Kurucu Meclis** tam bir skandaldı. 273 kişilik Temsilciler Meclisi'nde 200 tane Halk Partiliydi. İçinde tek bir tane DP'li yok. Yani milletin yarısı yok. Halk Partisi'nin 59 kurultayının meşhur beyannamesi Anayasaya yansımış durumdaydı." (Demirer,2010).

27 Mayıs sonrasında, Demokrat Parti'nin kapatılmasına, Demokrat Parti'lilerin zindanlara atılmasına, bir başbakanın, iki bakanın yok yere asılmalarına karşın CHP kapatılmamıştı. **CHP'li milletvekilleri, yeni Anayasayı hazırlayacak kurucu meclisin çoğunluğunu oluşturuyorlardı. 27 Mayıs'ın darbeci subayları CHP'ye dayanıyorlardı.**

Kurucu Meclis'te görev yapan bugün de aşina olduğumuz o isimlerden bazıları şunlardı: İktisatçı, gazeteci Doğan Avcıoğlu (CHP), ressam Bedri Baykam'ın babası eski milletvekili Suphi Baykam (CHP), Alev Coşkun (CHP), Encümen-i Daniş ile gündeme gelen iş adamı Fethi Çelikbaş (Odalar), Bülent Ecevit (CHP), Coşkun Kırca (CHP), emekli Orgeneral.

Kazım Orbay (Devlet Başkanı Kontenjanı), Ekşi ile aynı yaşta gazeteci Altan Öymen (Basın), Anayasa Mahkemesi Üyesi Osman Alifeyyaz Paksüt'ün babası Mehmet Emin Paksüt (CHP), 9 Subay Olayı'nda sanıkların avukatlarından İlhami Sancar (İstanbul), Yön Hareketi'nden, gazeteci İlhami Soysal (Basın), Mümtaz Soysal (CHP), 9 Subay Olayı'nda adı geçen cuntacılardan M. Cemal Yıldırım (CHP) ve 27 Mayıs cuntasından M. İhsan Kızıloğlu (Bakanlar Kurulu Üyesi).

İnönü, kendilerine iktidarı altın bir tepsi içinde sunan darbecilere tabi senatörlük statüsünü ikram eder. Bunun karşılığında demokratik oluşumu yeniden tesis edecek Kurucu Meclis CHP'lilerle doldurulur. CHP'lilerin başında da İnönü tabi olarak yer alır. "13 Kasım'dan sonra komite üyelerinden geride kalanlar niyetlerini gerçekleştirdiler. Hedeflerine ulaştılar. Kendileri 'Tabi Senatörlük' statüsüne girdiler. **Yasama Meclisi'ni ve bürokrasiyi de Halk Partililer'le doldurdular. Kurucu Meclis üyelerinin büyük çoğunluğu Halk Partili'ydi.**" (Er,1999).

Dönemi inceleyen bütün kaynaklar, Kurucu Meclis'in CHP'lilerden teşekkül ettiği hususunda ittifak ederler. "**İl temsilcisi adı altında çok yerden CHP il başkanları gönderilmişlerdi ve bunlar il başkanlığı görevlerinden de seçildikten sonra olsun istifa etmemişlerdi.** Adana temsilcisi CHP'nin meşhur genel sekreteri Kasım Gülek'ti! Kars'tan Sırrı Atalay, Manisa'dan Şevket Raşit Hatipoğlu, Ankara'dan Avni Doğan, Ordu'dan Ferda Güley Sivas'tan Şemsettin Günaltay, Van'dan Ferit Melen gelmişlerdi. Teşekkül eden bu Meclis, 6 Ocak 1961'de, inşaatı biten yeni TBMM binasında toplandı. O günün akşamında, Muş CHP İl Başkanı ve Kurucu Meclis Temsilcisi Abdülhadi Toplu defterine şu cümleleri not olarak düşmüştü: "**Temsilciler Meclisi, Milliyetçiler Derneği'nden tanıdığım üç beş CKMP'li olmasa adeta CHP grubundan ibaretti.**" (Gökdemir, Öztuna,1987:133-134).

Kurucu Meclis üyesi İlhami Soysal da benzeri müşahedelere sahiptir: "Bir de baktık ki CHP tam kadrosuyla 27 Mayıs'ın üstüne oturmak üzere.

Elinden gelse, Kurucu Meclis'in Temsilciler Meclisi kanadına kendinden olmayan tek kişiyi sokturmayacak. Çeşitli meslek kuruluşlarından seçilecek temsilcilerin partiye kayıtlı olmayanlarının seçilme şansı hemen hemen hiç yok. Ankara'daki basın kuruluşları da İstanbul, İzmir ve Anadolu basınının kuruluşları gibi üç temsilci seçecekler. 20'den çok aday var, adayların neredeyse tüme yakını ya kayıtlı CHP'li ya da bu partiyle şöyle ya da böyle ilişkisi olmuş." (Gökdemir, Öztuna,1987:135).

CHP'li ve darbeci kaynaklar da aynı bilgiyi doğrularlar. "**Bu Meclis'te Halk Partisi'yle Halk Partisi taraftarları herkesçe bilindiği gibi ezici bir çoğunluk teşkil etmekte idi.**" (Karaosmanoğlu,1984:45).

Anayasa'nın belirlenmesi konusunda, CHP'yle ihtilal kadrosu arasındaki yakınlık, rejimin siyasal çatısını kuracak olan kurucu meclisin yapısı ve işleyişinde de görülmekteydi. Meclise siyasal partiler kontenjanı olarak 49 CHP'li, 25 CKMP'li üye girmiştir. Ancak, çeşitli meslek, işçi ve yargı kuruluşlarıyla illerden gelen temsilcilerin de çoğunu CHP'lilerin oluşturması nedeniyle, CHP, **Kurucu Meclis'te üstünlüğünü sağlamış, "İnönü ve CHP'nin yönetici kadrosu Kurucu Meclis'te yer almıştı.**" (Bila,1999:187).

Darbeci Albay Sadi Koçaş da bu gerçeğe parmak basar: "**Kurucu Meclis' adı ile bildiğimiz, çoğu partili ve özellikle CHP'li, DP'li üyesi olmayan, bir meclis kurulmuştu**." (Koçaş,1977:769).

O tarihte 28 yaşında olan Oktay Ekşi de Kurucu Meclis üyeleri arasındaydı. Yassaıada Duruşmaları sırasında 'Bayar'ın 108 milyon serveti var' haberini getiren Oktay Ekşi.(Faik,2012). Çok geçmeden bu haberin karşılığını tahsil eder, darbeciler tarafından kurulan Kurucu Meclise üye yapılır ve ömür boyu parlamenter sayılır.

Kurucu Meclis'in akademik kurmayları da aynı şekilde CHP'lilerdir. Dolayısıyla yeni dönemi düzenleyen hukuki ve siyasi ilkeler de böylece CHP'lilerin kaleminden çıkmış olur.

"Kurucu Meclis ve Temsilciler Meclisi ile ilgili kanunları o dönemde CHP'nin en gözde ve gösterişli profesörlerinden olan ODTÜ Rektörü Prof. Turhan Feyzioğlu ile Ankara ulemasından seçtiği bir komisyon hazırlamıştı. Bunların hepsi de CHP'ye nisbet bakımından Feyzioğlu'ndan geri kalır kimseler değillerdi: Muammer Aksoy, Süheyl Derbil, İlhan Arsel, Bahri Savcı Feyzioğlu başkanlığında bu komisyonun çalışmaya başlama tarihi 2 Ekim 1960'tı." (Gökdemir, Öztuna,1987:136).

Kurucu Meclisin Anayasa komisyonu tarafından hazırlanan yeni anayasa, daha önce yapılmış bir çalışmaya tıpa tıp benzemektedir. "Hazırlanan anayasa, tüm ilkeleriyle, 1960 öncesi CHP'nin hedeflerini gerçekleştirme amacını gütmektedir. 6 Temmuz'da CHP'nin anayasaya girmesini istediği ilkeleri açıklamıştır.**1957 seçim bildirgesi ya da 1959 İlk Hedefler Bildirisi'nin bir kopyası gibiydi**." (Bila,1999:186).

Yeni Anayasa, üzerinde münakaşa ve müzakereler tamamlanarak 27 Mayıs 1961'de darbenin yıldönümünde kabul edildi. 1 Haziran 1961 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandı ve 9 Temmuz 1961'de referanduma sunuldu. Referandum öncesinde geniş bir 'evet' kampanyası açıldı. Neticede geçerli oyların %64.4'ü evet, %39.6'sı hayır çıkmış, daha doğrusu böyle bir sonuç temin ve ilan edilmişti. Buna göre yeni T.C Anayasası, yürürlüğe girmiş oluyordu.

6 Ocak'ta çalışmaya başlayan Kurucu Meclis, 4 Eylül 1961'de lağvedildi. 15 Ekim'de seçimler yapıldı. 25 Ekim 1961 tarihinde Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu şeklindeki çift meclisli yeni TBMM'nin açılışı yapıldı.

DARBECİLERİN BİR KELEPÇESİ OLARAK 1961 ANAYASASI

Anayasa Komisyonu Başkanlığını Enver Ziya Karal'ın yaptığı 20 kişilik Komisyon'da; Emin Paksüt, Muammer Aksoy, Turan Güneş, Tarık Zafer Tunaya, Coşkun Kırca, Amil Artus, Doğan Avcıoğlu, Münci Kapani, Muin Küley, Ragıp Sarıca, Bahri Savcı, Celal Sait Siren, Mümtaz Soysal, Cafer Tüzel, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Abdülhak Kemal Yörük, Sadık Aldoğan, Nurettin Ardıçoğlu ve Hazım Dağlı vardı. Komisyona biri Sıdık Sami Onar başkanlığındaki İstanbul ilim heyetince, ikincisi Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İlimler Enstitüsünce hazırlanan iki anayasa tasarısı verildi. Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu, bu tasarılardan da faydalanarak yeni bir anayasa hazırladı. 9 Temmuz 1961'deki halk oylamasında anayasaya yüzde 61,7 evet oyu çıktı.

27 Mayıs 1960, yeni bir rejim üretti. Darbeciler yönetimden ayrılsalar bile statüko, 61 Anayasası ve akabinde 82 Anayasası'yla güçlenerek sürdü.

Tek parti zihniyetini müesses hâle getiren şey, 27 Mayıs Darbesi ve onun ürettiği 61 Anayasası'ydı. CHP'nin 1957'de açıkladığı 'ilk hedefler beyannamesi' sonradan 61 Anayasası'nın temelini teşkil etmişti.

Darbecilerle irtibat kuran, onlarla çalışan, Atatürk'ün özel kalemi Ahmet Hamdi Başar, 1961 Anayasa taslağı ile ilgili yazdığı raporda açıkça "Bu anayasa ile devlet idare edilmez. Ya sürekli ihtilal olur ya da Anayasa paçavraya döner." diyordu. Anayasayı hazırlayan profesörler, yasama ve yürütme organlarıyla devletin elini kolunu bağlayan bir Anayasa hazırlamışlardı. Başar'a göre "Bir Anayasa diktatörlüğü kurulmak istenmişti. Devlet içinde devlet denilebilecek birtakım yan organlar kurulmuş, bunlara geniş yetkiler tanınmıştı." (Başar,2010).

27 Mayıs Darbesi, kendisinden sonraki darbelerin önünü açtığı gibi Türkiye'nin bugün karşı karşıya kaldığı sorunların yapısal zeminini hazırlamıştır. Gazeteci Avni Özgürel'e göre; "1961 Anayasa'sını okuduğunuzda Cumhuriyet'e ilham veren Hakimiyet-i Milliye ilkesinin nasıl gasp edildiğini, bugün 'vesayet' dediğimiz düzenin nasıl inşa edildiğini görülecektir. 1960'ta bir yıllık eğitimle harp okullarından mezun edilen genç subayların zihnine 'Memleket siyasetçilere emanet edilemez' düşüncesini o gün yerleştirdiğiniz, darbecileri 'tabii senatör' yapıp parlamentoya soktuğunuz, yıllar yılı genelkurmay başkanlarını hülleyle cumhurbaşkanı seçmeyi gelenek hâline getirmişti." (Özgürel,2010).

Gazeteci Emre Aköz, 1961 Anayasa sisteminden şöyle bahsediyor: Eğer şimdilerde askeriye eksenli bir bürokratik vesayet rejiminden söz ediyorsak, bunun geçmişi 1960 darbesine uzanır. Bu rejimin görünürdeki işleyişi, cuntanın hazırlattığı 1961 Anayasası ile oluşturulan Milli Güvenlik Kurulu ve yüksek yargı organlarıyla sağlanır. Rejim 1982 Anayasası ile tahkim edilmiştir. (Aköz,2010).

Anayasa Hukuku Profesörü Serap Yazıcı'ya göre 1961 Anayasası, özgürlükçü bir hukuk düzeninin oluşturulmasını sağlamamıştır.

Çünkü Anayasa Mahkemesi, anayasaya aykırı kanunların, anayasaya uygun olduğu yönündeki kararlarıyla özgürlükçü bir hukuk düzeninin gelişimini engellemiştir." (Yazıcı,2010).

Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ise aksi görüştedir. Ona göre, bu vesayet anayasası bir büyük devrimdir. 27 Mayıs'tan sonra üç anayasa komisyonunda da yer alan Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 1961 Anayasası için şöyle demiştir: "Bu anayasa, Türk milletinin bütün tarihinde aldığı en keskin virajdır. Türkiye'nin Tanzimat'tan bu yana devam eden siyasi ve sosyal gelişmelerinin, evrim ve devrimlerinin en önemli eseridir." (Velidedeoğlu,2010).

DARBE SONRASI

Darbecilerin Halleri

27 Mayıs darbesini yapan MBK üyelerinden biri olan Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, darbe sonrası yaşananları şöyle anlatıyor: Aslında "sıfır generalle başlayalım" dediler, Kurmay Albay Şinasi Orel'i Genelkurmay Başkanı yapmak istediler de, ben razı olmadım. Ben "Olmaz böyle şey. Biz bu generallerin içerisinden az suçluları ayıralım, onları bırakılım." dedim. Yani suçsuz yok da az suçlu var. Cevdet Sunay'ı Genelkurmay Başkanı, Cemal Tural'ı 1. Ordu Kumandanı, Ali Keskiner'i de 2. Ordu Kumandanı yaptım. Bir gecede 235 general emekli olunca en kıdemli Cevdet Sunay idi. Cevdet Sunay'ı, Genelkurmay Başkanı yaptık.

Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, yaşananları anlatmaya şöyle devam ediyor: Ağrı'da bir çatının altında iki ev vardı, bir yanda Cevdet Sunay oturuyordu. O zaman binbaşıydı, bir yanında da hakim olan babam ve biz oturuyorduk. Komşuyduk, babamın yakın arkadaşıydı. Darbe günü tabancayı Sunay'ın böğrüne dayadım.

1. Ordu Kumandanı Fahri Özdilek'i telefonla aradı. Sunay, Fahri Özdilek'e, "Bizim yapacağımızı gençler yaptı. Biz onlara yardım etmek zorundayız" dedi. Onun için ben onu Genelkurmay Başkanı yaptım. (Soyuyüce,2011).

"(…) 1964 senesinde sürgünden dönmüştüm, eşi sabah kahvaltısına davet etti. 'Teyze' diyorum ona. Ben MBK'de bulunuyorum, her akşam saat 9'da komiteden çıkıp orduevine geliyorum. Sunay, onu Genelkurmay Başkanı yapayım diye orduevinde masada yemek yemeden beni bekliyor ve bana 'Şefik Bey' diyordu. Sürgünden döndükten sonra sabah kahvaltısına gittiğimde yeniden 'Şefik' oldum.

Kahvaltıda, 'Şefik millet benim için ne söylüyor?' diye sordu, bir kurmay subay olarak konuştum. 'Millet seni istemiyor, millet senden nefret ediyor. Hakkında bir sürü fıkralar uyduruyorlar.' dedim. Bir sinirlendi, peçetesini aldı, masaya 'şak' diye vurdu, döndü karısına, 'Bu gelirse benim canımı sıkar demedim mi ben sana?' dedi.

Ben de kalktım, 'Paşam Cumhurbaşkanlığı'nı bana borçlusun, ben seni Genelkurmay Başkanı yapmasaydım, Cumhurbaşkanı olamazdın. Golf pantolununla, sarışın halinle seni 2. Atatürk olarak görüyorlar diye iltifat mı etmemi bekliyordun?' dedim. Cumhurbaşkanlığı'ndan 6-7 ay sonra bir mektup geldi, 'Seni kontenjanımdan senatör seçmek istiyorum. Mutabakatını bildirmeni istiyorum. Cevdet Sunay.'

Ben de aldım kağıt kalemi, 'Siz isteyerek beni senatör yapmıyorsunuz. Siz diyet ödemek için yapıyorsunuz. Size bu diyeti ödettirmeyeceğim. Kabul etmiyorum.' diye yazdım." (Soyuyüce,2011).

Soyuyüce yaptıkları darbenin özetini şöyle yapıyor: Atatürk'ün yapmak isteyip de ömrünün yetmediği devrimleri gerçekleştirmek için belli bir süre devletin yönetimini üstlenmek istedik.

O zaman, "Bizim yapacaklarımızı hiçbir siyasi parti yapamaz." diye değerlendiriyorduk. O zamanın şartları buydu. Gayesine ulaşamadı ve ihtilal maalesef bir ihtirasın seline kaptırıldı, silindi gitti. (Soyuyüce,2011).

Zorbalıkla yönetime el konulmuş, adeta orman kanunlarının egemen olduğu bir dönem başlamıştır. Darbe sonrası Başbakanlık'ta toplanan Komite'ye erken gelen üye olur. Cuntanın İstanbul ayağının organizatörlerinden Binbaşı Orhan Erkanlı, iki gün sonra Ankara'ya ulaşır. Başbakanlık'tan içeri bile giremez. 'Silah zoruyla içeri girebildim.' der anılarında, 'Erken gelen oturmuş, kalkmıyordu.' Ne devlet, ne hükümet vardır.

Darbeciler kısa bir zaman içerisinde resmen biribirlerine düşmüşlerdi. Erkanlı, Ataklı'yı Hava Kuvvetlerinde alarm vermekle suçlamış, Ataklı ve Erkanlı'yı İstanbul'da zırhlı birliklerde alarm vermekle itham etmiştir. Gruplar ayrı ayrı toplanmaktadır. Yurdakuler, Komite toplantılarında tabancasını kılıfından çıkarmakta Ataklı çift tabanca ile toplantılara katılmaktadır.

İki taraf da diğerinin orduya el atarak kendisini güvene almaya çalıştığını bilmektedir. Ankara'daki Tank Taburu, radikallerin arkasındadır. Taşer birçok gece Tabur Karargâhında kalmaktadır. Buna karşın CHP'li ittifakı Süvari Alayını ele geçirmiştir. Süvari Alayında Tank Taburuna karşı bazukalar hazır halde bekletilmektedir. Meclis Muhafaza Taburu Radikallerin elindedir. Muhafız Alayı ise Demokrat-CHP'li ittifakına destek vermektedir. Ankara'da birçok birlik Ankara Komutanı olan Madanoğlu'na bağlıdır. Hava Kuvvetleri tamamen ittifakın elindedir. (Özdağ,1997:69).

Darbe, futbol sahalarında da kendini göstermeye başlamıştı. Beşiktaş, 1960 darbesinden sonra bir maça 11 futbolcusunun formasının önünde bir harften oluşan ve futbolcular seremoni için yanyana gelince Cemal Gürsel yazan formayla çıkmıştır. (Radikal,2011).

Devlet Düzeninin Bozulması

27 Mayıs darbesini yapan MBK üyelerinden Yüzbaşı Şefik Soyuyüce, darbe sonrası devletin nasıl işletildiğini şöyle anlatıyor: 29 Mayıs'ta ben İstanbul'dan Ankara'ya geldiğim zaman baktım Türkeş'i başbakanlıkta gördüm. Türkeş "Nerede kalacaksın?" diye sordu. Sonra bana orduevinde yer ayırttırdı. O sırada yaşlı bir adam, elinde bir tomar evrakla dolaşıyor, "Nedir mesele beyefendi?" diye sordum, "Ben Maliye Müsteşarıyım. Adım Sait Naci Ergin. Ayın biri geliyor, maaşları vereceğiz, beş para yok." dedi. "Biz gelmedik, yokuz, ihtilal de olmadı, Hasan Polatkan yine bakan, parayı nasıl bulacaktınız?" dedim. "Şöyle şöyle yapacaktık." dedi. "Git yap aynı şeyi." dedim. "Yapacağım ama şuraya imza atmanız lazım." dedi. "Getir." dedim, attım bir imza. Meğer bakan yerine imza atmışım. Onun içindir ki MBK'da Maliye Bakanlığının, Ticaret Bakanlığının Sanayi Bakanlığının, Sağlık Bakanlığının sorumluluğu benim üzerimde kaldı. O sırada başka birisi geldi. Başbakanlık personelinin maaşı için imza istedi, "Türkeş abi ona da sen imza at!" dedim, imzaladı. O da Başbakanlık müsteşarı oldu. (Soyuyüce,2011).

Tam bir yağmadır sonrası. Bir başka cuntacı Sami Küçük'ün tanıklığına göre; "Bazı illerde özellikle İstanbul'da hemen hemen bütün genel müdürlükler ve hatta müdürlükler subaylar tarafından işgal edilmişti. Bu durum askerî birlikleri adeta komutansız bırakmıştı."

Binbaşı Kemal Yamak da o kargaşa günlerinde yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: Türk ordusunun geleneklerine aykırı düşen bu görüntüyü çözemiyorduk. **Orduda hiyerarşi bozulmuştu. 27 Mayıs'tan** birkaç ay sonra, Türkiye'den ve doğruca şahsıma yazılmış bir yazı, bir de oradaki heyet başkanlığına ulaşmış bir tamim almıştım. Bunlar gelişimizden takriben altı ay sonra oluyordu. Aldığım Genelkurmay Başkanlığı emrinde diyordu ki: "Binbaşı, bu sene kıtaya çıkmanız gerekiyor, eğer dönmeyi kabul etmezseniz, terfinizde meydana gelebilecek gecikmeyi kabul etmiş sayılacaksınız. Bu konudaki tercihinizi bildiren dilekçenizi gönderiniz."

Çok şaşırdığımı ve üzüldüğümü belirtmem gerekiyor. Beni altı ay önce seçip gönderen, bana Afgan hükümetiyle yaklaşık on dokuz aylık bir sözleşme imzalatan, bu işlemleriyle beni borç altına sokan devlet, şimdi geri gel diyor. Geri dönmezsem, terfimde olacak gecikmeyle beni adeta cezalandırıyordu? (Yamak,2006:164).

Gneral Adnan Tanrıverdi'ye göre; 27 Mayıs Darbesi hem siyasi iktidara hem de silahlı kuvvetlerin üst kademelerine karşı yapılmış bir darbeydi. Yaklaşık 300 olan Generalin 235'inin emekli edilmesi demek Silahlı Kuvvetlerin üst düzey komuta kademesine karşı da yapılmış bir darbedir aynı zamanda. (Tanrıverdi,2010).

Emekli İnkılap Subayları olarak adlandırılan bu subaylar ile 27 Mayıs'ın hedefinin sadece DP olmadığı anlaşıldı. Eminsular'ın içinde en yüksek rütbeli asker Orgeneral Ragıp Gümüşpala idi.

1960'ın Ekim ayında MBK, üniversitelerde de büyük bir temizliğe girişti. Başta Ali Fuat Başgil olmak üzere Sabahattin Eyüboğlu, Yavuz Abadan, Nusret Hızır, Haldun Taner, Mina Urgan ve Tarık Zafer Tunaya gibi öğretim üyeleri üniversitelerden atıldı.

İhtilalin ardından yapılan ilk seçimde bağımsız milletvekili olarak meclise giren Malik Yolaç, 25 Aralık 1960 yılında kurulan İnönü Hükümeti'ne bağımsızlar kanadından destek vererek Devlet Bakanlığı koltuğuna oturdu. Malik Yolaç, Meclis'te yaşadığı ilginç bir anıyı şöyle paylaşır: Darbeden sonra yapılan ilk seçimde Meclis'e giren partiler arasında bir türlü anlaşma sağlanamadı. **Bir süre sonra askerlerin içinde silahlar olduğu düşünülen keman kılıfı kutularıyla meclise gelmeye başlamışlardı**. (Yolaç,2012).

Darbecilerin Ekonomisi

27 Mayıs'ta radyodan bildiri okuyan Alparslan Türkeş, anılarında memur maaşlarının ödenemediğini bir süre sonra Amerika'nın verdiği parayla maaşların ödendiğini söylüyordu. Eminsular olayında da tasfiye edilen askerlerin kıdem tazminatlarını da ABD ödemişti.

Ercüment Yavuzalp o günleri şöyle anlatıyor: Haziran maaşlarını vermeye gücümüz bile yoktu. Türkiye'ye dönemin NATO kumandanı gelmişti. Türkeş ve Sami, tasfiye edilen askerlerin kıdem tazminatlarını NATO kumandanından istedi. NATO kumandanı bize askerleri neden tasfiye ettiğimize dair hesap sormaya çalışsa da kendisini tersledik. Başkan karşı çıksa da ülkesine gittikten sonra gerekli parayı gönderdi. Emekli ettiğimiz askerlerin tazminatlarını Ağustos'ta ödedik. Yarbaylara 33 bin, Albaylara 36 bin, Generallere 42 bin lira ikramiye ödedik. Yekünü 13 milyon dolar tuttu. (Yavuzalp,2016).

Darbeci subay Suphi Karan yaşananları anlatmaya şöyle devam ediyor: Dış temsilciliklerimizde maaşlar ödenemiyor, masraflar karşılanamıyordu. Bu yüzden, çok sıkışık vaziyetteydik. Ne yapalım diye düşündük. Dostumuz Amerika'ya başvurduk. Hatırımda kaldığına göre, 15 milyon dolar yardım alarak, Büyükelçiliklerimizin masraflarını karşıladık.

O sırada, NATO'nun Paris'teki Başkomutanı Hava Orgenerali Norstad, Türkiye'ye gelmişti. Eminsu Projemizi kendisine anlattık. "Bize yardım edin." dedik. Bu iş için 12 milyon dolara ihtiyaç vardı. Para, Amerika Birleşik Devletleri'nden temin edildi. Bundan sonra tasfiye hareketine girişildi. (Karaman,2010).

Ekonomiyi yönetmeyi beceremeyen darbeciler, bir süre sonra halktan para toplamak zorunda kalmışlardı. Hadi Uluengin o günleri şöyle anlatıyor: Ve nihayet, hafızamdaki son önemli tabloda Feneryolu istasyonuna asılmış afişler var. Zira kendi arasında da didişen cunta tasfiye başlattığında, emeklilik tazminatı ödemek için "Vatandaş! Altın alyansını, bileziğini, beşi birliğini bağışla" kampanyasına soyunmuştu. (Uluengin,2010).

Dönemin bir başka şahidi Oktay Ekinci yaşadıklarını şöyle anlatıyor: 27 Mayıs'ta halkın "alyans"larını devlete vermesi de çocuk yaşıma rağmen belleğimde yer etmiştir. Karayolları'nda şef olan, aile dostumuz Lokman Amca, hanımı ve çocuklarıyla bize gelmişti…

Hem kendi hem de eşinin parmağındaki alyansları çıkardı; bizimkiler de çıkardı ve bir kesenin içine, adlarını yazdıkları kağıtla birlikte koydular. Alyansların ülkedeki ekonomik sıkıntıları gidermek için "hükümete destek" amacıyla "gönüllü" olarak Ankara'ya gönderildiğini yıllar sonra öğrendim ama o geceki konuşmalar bende iz bırakmıştı...

Babam generallik beklerken, "27 Mayıs'ın askeri valileri"nin ordudan uzaklaştırılmasıyla "Eminsu"ların (Emekli İnkilap Subayı) arasına katılmıştı. (Ekinci,2010).

Ekonomiyi yönetmeyi beceremeyen darbeciler, bir süre sonra IMF'den borç para almak zorunda kaldılar. Türkiye'nin IMF ile ilk stand-by anlaşması, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra ülkeyi yöneten askeri idare sırasında, 1 Ocak 1961 tarihinde gerçekleşti. Cemal Gürsel döneminde sağlanan bu anlaşma kapsamında IMF'den 16 milyon USD borç alındı.

Darbeden sonra darbeciler, ordu içinde kendilerine çıkar sağlayacak bir akar sistemi olan OYAK Holding'i kurdu. OYAK, hem ticaret yapacak hem vergiden muaf olacaktı. 3 Ocak 1961 tarihinde kabul edilen kanunla kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu, ilk etapta 65 bin kişinin katılımı ile yola koyuldu. Üyelerin maaşlarından yüzde 10'a varan kesintilerle elde ettiği gelirler ve her alandaki yatırımlarıyla bugün dev bir holdinge dönüştü. Banka, sigorta, araba üretimi ve turizm başlıca yatırım alanları oldu.

Bozulan Siyasi Sistem ve Darbelerin Sistematik Hale Gelmesi

Aynı günlerde yoğun bir şekilde politik faaliyet yürüten bir başka kesim daha vardır. Bunlar 27 Mayıs Darbesi'nin hedeflerine ulaşmadığını iddia eden ve yeni oluşan demokratik ortamın kendi kontrollerinden geçmesini isteyen neo-darbeci subaylardır. **Kendilerine 'Silahlı Kuvvetler Birliği' adını takan bu yasadışı örgütün başı, dönemin Genelkurmay Başkanı sonra cumhurbaşkanı Org. Cevdet Sunay'dır.**

"Silahlı Kuvvetler Birliği ile mutabakat halinde ordunun emir ve komutasını deruhte etmekte olan Org. Cevdet Sunay, 28 Haziran'da Silahlı kuvvetler Birliği'nin prensipleri denilen birtakım maddeleri Türk Silahlı Kuvvetleri'ne genelge olarak yayınladı. Bu genelgenin ilk maddesi, yani SKB'nin 1. Prensibi şu idi: Memleketin ve rejimin selameti icabı silahlı kuvvetler bu yolda ikaz ve silahlı müdahale yapar." (Gökdemir, Öztuna,1987:142).

Cuntacıların adım adım yönetimi ele geçirmesi üzerine mevcut şartlarda daha fazla barınamayacağını anlayan General Cemal Madanoğlu, çareyi MBK'den ayrılmakta bulur. Cemal Madanoğlu bu olayı şöyle anlatıyor: "Bir silahlı kuvvetler birliği oluştu. Bu oluştuktan sonra ben artık durumun kontrolünü elimden kaçırdığımı anladım. Üstelik daha da azdırmamak için bir dilekçe verdim Komite'ye. İstifa ederek ayrıldım." (Birand,1999:219).

Dün arkadaşlarını tasfiye eden Madanoğlu, bu kez kendisi tasfiyeye uğramıştır. Madanoğlu direnmemiştir çünkü yeni ekibin gözü ortalığı kana boyayacak kadar karadır. Nitekim darbecilerden biri gelinen noktayı şöyle anlatıyor: "Ondan sonraki icraat, tamamıyla bizim hâkimiyetimiz altında cereyan etti. Bu adamlar, fazla inat etselerdi, harekete geçip ortalığı kana boyayacaktık. Yedi gün, yedi gece uykusuz, alarmda kaldık. Davamızı başta bulunan Genelkurmay Başkanı'na, Kuvvet Komutanları'na, ayrıca kabul ettirdik." (Öymen,1986:303).

Darbe lideri Cemal Paşa da cuntacılara boyun eğmek zorunda kalmıştır. Aksi halde Albay Talat Aydemir'in, Albay Sadi Koçaş'a bahsettiği niyetler hiç de iç açıcı değildir: İki Albayın diyaloğu bunu gözler önüne serer: "Albay Aydemir -Devlet Başkanı'na bir muhtıra gönderdik!

Albay Sadi Koçaş -Ne istiyorsunuz o muhtırada?

-Hava Kuvvetleri Komutanı General Tansel'i Amerika'ya tayin ediyorlarmış, yeniden görevine iadesi.

-Başka?

-Köksal'ın Muhafız Alayı'ndan Madanoğlu'nun da Garnizon Komutanlığı'nın ayrılması, arabozucu birkaç kişinin emekliliği gibi, bazı şeyler! Gürsel'e kesin olarak şunu anlatmanı istiyoruz. Eğer yarın sabahtan itibaren bu şartlarımız kabul edilmezse...

-Evet kabul edilmezse…

Gözlerime dikilmiş mavi gözlerini bir an dışarıya doğru çevirmiş, sonra yanımdan kalkarak pencereye doğru yürümüş ve tuhaf bir gösteri pozu takınarak

-Türk Silahlı Kuvvetleri yarın sabah harekete geçecek, gerekirse Hava Kuvvetleri, Köşkü bombalayacak ve idareye kesin olarak el koyacağız!

-Bu kararı kim verdi?

-Biz dedi kısaca." (Öymen,1986:312).

Albay Talat Aydemir, darbe ile ilgili niyetlerini saklayan bir şahıs değildir. Bu görüşü paylaştığı komutanlardan biri de o sırada Harp Okulunda birlikte çalıştığı Yarbay Kemal Yamaktır.

Darbe ile ilgili yaklaşımlara prim vermeyen subaylardan biri olan Yarbay Kemal Yamak "27 Mayıs'tan sonra bir otorite boşluğu oluşmuştu. Bu boşluğu doldurmak için yarış eden gruplar vardı." tespitini yapar. Yarbay Yamak'ın gözlemine göre "Kurmay albay olan okul komutanıyla görüşmek üzere her gün okula 1-4 yıldızlı general arabaları gelmekteydi. Küçük rütbeliler ise görüşme sıra ve kuyrukları oluşturuyorlardı. Okul Komutanı Albay Talat Aydemir bir darbe organize ediyor okuldaki eğitim ve öğretimle çok yakın bir ilgisi görülmüyordu. **Harp okulunda komutanlar yanlarına makineli tüfekli nöbetçileri alarak diğer subayları darbeye ikna konuşmaları yapıyorlardı.**" (Yamak,2006:205).

George Orwell'in Hayvan Çiftliği'nde yönetimi ele geçiren domuzların en çok kullandıkları taktik, çiftliğin eski sahibi Jones'in geri geleceğidir. 27 Mayıs Darbesiyle siyasi hayatta meydana gelen depremin artçı sarsıntıları da yıllar boyu devam eder. Nitekim 1961'de kurulan hükümetin başına Milli Şefi dayatan askerler, bu hükümetin yıkılmasının ardından tekrar devreye girerler.

Saadettin Bilgiç o günleri şöyle anlatıyor: "22 Şubatçılarla ilgili 10 Mayıs 1962 tarih ve 50 sayılı kanunun çıkarılmasıyla başlayan tartışmalar ve gelişen olaylar, koalisyonu sallamaya başlamıştı. AP ve CHP Genel İdare Kurulları arasında yapılan hükümeti yaşatma toplantıları da bir yarar sağlamadı. 20 Kasım 1961'de kurulan hükümet, 1 Haziran 1962'de istifa etmek zorundaydı. İsmet Paşa'nın istifaya karar verdiği gece Ankara sokaklarında jeepler gezdirilerek, koalisyon bozulduğu takdirde askeri müdahale olacağı havası yaratılmaya çalışıldı." (Bilgiç,1998:97).

Silahlı Kuvvetler Birliğinin yanı sıra şimdi de piyasaya kendilerine 'Milli Devrim Ordusu' adını veren yeni bir yasadışı örgüt çıkmış ve beyanname dağıtmaya başlamıştır.

"Milli Devrim Beyannamesi şu tehdit ile sona ermektedir. '**Kesin olarak kararlıyız, bu memlekette icap ettiği an yaşamaları memleket için zararlı olan vücutlar ortadan kalkacaktır.** Kararlıyız, güçlüyüz ve yapacağız." (Bayar,1999:91).

Ekim 1961'de yapılan ilk serbest seçimde sandıktan kim çıkarsa çıksın 'devlet'i yönetemeyecekti. 27 Mayıs'la birlikte ordu, MGK ve diğer kurumlar vesilesiyle devlet yönetimine 'resmen' ortak oldu. Üstelik alttan gelecek muhtemel darbeleri önlemeleri bahanesiyle sivil iradenin gayretiyle komuta kademesine geniş yetkiler tanındı. Feroz Ahmad'a göre bu tarihten sonra ordu özerk bir kurum hâlini aldı: "Askerlerin statüsünün de gelirinin de arttığı bu dönemden sonra, komutanların kaderlerini Demirel gibi parti liderleriyle birleştirmesine artık gerek yoktu. Parti liderleri kendi kaderlerini komutanların kaderiyle birleştirmeye çalışıyordu." (Ahmad,2010).

4 Ocak 1961'de kabul edilen **TSK İç Hizmet Kanunu** ile Türkiye'de darbenin dayanağı bulunmuş oldu. Buna göre "Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti'ni kollamak ve korumaktır." ifadesi yer alan 35. madde ile "Fevkalade hallerde bütün kuvvet dahi hazır kıta halinde bulundurulur." denilen 85. madde, sonraki süreçlerde darbeciler için açık bahane olarak kullanıldı.

Bir Darbe Odağı Olarak Yön Hareketi ve Doğan Avcıoğlu

İnönü'nün damadı Metin Toker'in Akis dergisi ile başlayıp Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde Yön ismiyle gündeme gelen Yön Hareketi, Cemal Reşit Eyüpoğlu'nun finanse ettiği bir darbe karargahıydı. Yön Hareketi'nde; Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Mümtaz Soysal gibi isimler vardı. O tarihte Hareket'in ortaya koyduğu bildiriye ayrıca Oktay Ekşi, Deniz Baykal, Erdoğan Teziç, Mete Akyol, Mustafa Ekmekçi, Mustafa Özyürek, Muammer Aksoy, Tarhan Erdem, Nail Güreli, Abdi İpekçi, Coşkun Kırca ve Mehmet Ali Kışlalı gibi isimler de imza atmıştı.

Zamanla bu sayı 1042 kişiye çıktı. **20 Aralık 1961'de** yayın hayatına başlayan Yön'ün amacını İlhan Selçuk "Bir dergi çıkaracağız, bu bir fikir dergisi olacak ve ülkeye yön verecek..." diye açıklıyordu. İçinde İlhan Selçuk'un da yer aldığı Cemal Madanoğlu, Cemal Reşit Eyüpoğlu gibi isimler, 12 Mart 1971'de de darbe hazırlığı ile kamuoyunun gündemine gelecekti.

DARBENİN ARDINDAN KALAN

'Sel gider kum kalır' misali 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen askeri darbenin ardından toplumsal yapımızda, siyasi hayatımızda ve insanların ruh düğümlerinde farklı izler ve çizgiler kaldı. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. İnsanlar bir anlamda darbeyi yapan ve tutanlarla, darbeye karşı olanlar olmak üzere ikiye bölünmüştü. DP'yi diktatörlükle suçlayan askerlerin kendileri, Atatürk'ün ilke ve anlayışlarına ters olarak gırtlarına kadar günlük politikaya dalmışlardı. Darbenin ilk günlerinde ortaya atılan iftiraların gerçek olmadığı ortaya çıkmakla birlikte darbenin meşruiyet kalıplarında da erimeler başlamıştı. Darbeciler, ülkenin iktidarda bulunan DP iktidarına son vermişler, siyasi hayatı şimdi CHP'nin emrine vermişlerdi. CHP'nin de baştan beri istediği zaten işte buydu.

Açık olan bir gerçek var ki halk darbecileri, yaptıkları baskı ve terörü ve nihayet çok sevdikleri başbakanlarına ve iki bakanına (cebren ve hile ile) kıyanları hiçbir zaman unutmadı ve affetmedi. Bu gerçek darbeyi izleyen yıllar boyunca çeşitli vesilelerle halk tepkisi olarak subayların karşısına çıktı.

Yazar Samiha Ayverdi, halkın bu tepkilerinden birini şöyle anlatıyor: "Bizi dinleyen bir başkası da söze karışarak şahit olduğu kendi macerasını anlatmaya başladı: 27 Mayıs'tan sonra, vilayetimize tayin olunan bir yüzbaşı günlerce ev aradığı halde bulamadı. O zaman bir tanıdık, 'Üniformanı çıkar da öyle ara, yoksa burada kimse sana ev vermez.' dedi ve dediği de oldu." (Ayverdi,1984:134).

Darbeden sonra kurulan Yeni Türkiye Partisi'nden siyasete atılan Menderes'in avukatı Talat Asal, Edirne Uzunköprü'de bu duygunun hazin bir örneğiyle karşılaşır: "Tahsin Ağa kısacık boylu, tıknaz kırmızı yüzlü başında birkaç tel saçı olan son derece esprili, akıl küpü bir partiliydi. Bütün bir seçim mücadelesi boyunca sabahın köründen gece yarısına kadar benim yanımdan ayrılmazdı. Kömür madenleri vardı. Yani hali vakti epeyce yerindeydi.

Seçim mücadelesinin son gününden bir gün öncesiydi. O Cuma gecesi Uzunköprü'de büyük bir kapalı salon toplantısı düzenlemiştik. Bu bir kapalı salon toplantısıydı ama fiilen açık hava toplantısına dönüşmüştü. Öylesine kalabalıktı...

Mustafa Soykan'dan sonra ben konuştum. Uzunca, heyecanlı, bir miktar da duygulu bir konuşma yapmıştım. Toplantı bitmişti. "Arkadaşlar bir şeyler yiyelim" dediler. Tahsin Ağa'yı aradık, yoktu. Arattık, bulunamadı. Yemekten sonra otele geldim. Tahsin Ağa'nın uğrayıp uğramadığını sordum. Uğramamıştı. Hangi saatte gelirse gelsin bana haber vermelerini söyleyerek yattım.

Hava ışıyordu. Beni uyandırdılar. Tahsin Ağa geldi dediler. Acele giyinip yanına gittim. Çay içiyordu. Merak ettiğimizi, nereye gittiğini sordum.

Tatar Tahsin başını öne eğip gözlerini yere dikerek anlatmaya başladı: Beyaga, sen Beyefendi'yi müdafaa ettin. Senin adayımız olduğunu duyunca sevinçten uçtum. Beyefendi'yi son göreni görmüş olmanın sevincindeydim. Cesur bir adam giriyor, her şeyi vatandaşa açıklar, söyler dedim.

Seninle dolaştım. Her gittiğin yere gittim. Seni dinledim. Sen 1950'ye kadar geliyor sonra 1960'a uçuveriyordun. Partimizin 1950-60 arasında yaptıklarını anlatmıyordun. Validen, kaymakamdan, savcıdan çekiniyordun. Ben ise senin gibi cesur dediğimi insana bunu yakıştıramıyordum. Haklıydın ama ben böyle düşünmüyordum. Bu gece son gece. Belki anlatır diye bekledim ama gene anlatmadın. Ben de bindiğim gibi cibe, gündoğdu (ayçiçeği) tarlalarına girdim. Mehtap vardı. Rüzgâr esiyordu. Jipin üstüne çıktım. gündoğduları insan gibi gördüm.

Rüzgâr esince gündoğduların başları birbirine vurdular, beni alkışladılar. Özür dilerim vatandaşlarım, geciktim, dedim. Ve sonra DP'yi anlattım. DP'nin yaptığı yolları, fabrikaları, barajları, okulları, camileri; hepsini hepsini anlattım. İçimin zehrini döktüm. Gündoğdular beni alkışladı. Oraya gittim, oradan geliyorum." (Asal,2000).

DP'nin bir başka avukatı da halkın sessiz protestosunun bir başka örneğine şahit olur. "O günlerde bir gün Emirgan'a çay içmeye gittim arkadaşlarla. Bir arkadaşımız 'Yas tutuyorum.' dedi. 'Nasıl tutuyorsun?' dedim. Eşine bir siyah fanila diktirmiş, gömleğinin altında onu giymişti! O kadar korku var ki yas için siyah fanila giymişti." (Dursun,2000:92).

Darbeden sonra kurulan Adalet Partisi'nin saflarında propaganda çalışmalarına katılan Saadettin Bilgiç ise Yozgat'ın ücra bir köşesinde yaşlı bir köylüden Menderes'e yapılan muamelenin tepkisini görür: "Bir köye geldik. Ondan sonra yol devam etmiyordu. Köyün girişinde 55-60 yaşlarında bir vatandaş, kaput gömlek, kaput don, başında bir takke, boynunda bir çevre yalın ayak, bir çift öküzle düven sürüyordu. "Köylü bize bakmıyordu ve cevap vermiyordu. Sonunda ısrarlarımıza dayanamadı: 'Siz burada tıkandınız, gidemiyorsunuz, yolu soracaksınız.' dedi.

-Evet, dedik ikimiz birden.

Sanki takkesini geri itiyormuş gibi elini başına götürdü ve geldiğimiz yola doğru döndü. Bize kim olduğumuzu, niçin geldiğimizi sormadan: 'Şu yukarıdaki Kemerli Köprü'yü görüyor musunuz, onun arkasındaki kesme taşlı Kubbeli Camii'yi de görüyor musunuz?

Cevap vermemizi beklemeden devam etti: -O köprü, o cami Alaaddin Keykubat zamanında yapılmış. Bu köy için yapılmamış. Kayseri-Samsun yolu üzeri diye yapılmış ama zamanla bozulmuş. Biz 716 sene bekledik. Birgün deve böğürür gibi koca makinalar geldi. Köycek üşüştük, bu yol yeniden açılıyordu, sevindik. Aradan çok geçmeden bu iş burada durdu. Sonradan öğrendik ki, siz bu yolu yaptıran adamı asmışsınız. Bakalım biz kaç yüz sene daha bekleyeceğiz? Sözünü kesmeden ekledi: Nereye giderseniz gidin." (Bilgiç,1997:117-118).

Darbenin ilk günlerinde, lider Gürsel DP'lilerin çok büyük cinayetler işlediğinden bahisle meşruiyetlerini güçlendirmeye çalışıyordu. Ne var ki en güçlü yalanın bile bir süre sonra ortaya çıkmak gibi bir huyu vardı. Anlatılan bütün cinayet hikâyelerinin birer yalan olduğu da tabii olarak ortaya çıkıvermişti. Büyükelçi Reha Aytaman bu gerçeği şöyle anlatıyor: "Ortaya atılan dedikoduların asılsız olduğu sonradan meydana çıkmıştı." (Aytaman,1996:262).

Aslında bütün olanlar bir başka ifadeyle bütün kavga, iki parti arasında iktidar mücadelesinden ibaretti. CHP ve onun lideri, tarihi konumundan yararlanarak orduyu iktidar mücadelesine alet etmiş ve bunu başarmıştı da. Darbeciler olayın farkına varmışlardı ama iş işten çoktan geçmişti. Binbaşı Orhan Erkanlı bu gerçeği itiraf eden darbecilerden biridir: "Aslında, ortada kurtarılmaya muhtaç batmış bir vatan ve zorla yaşatılacak bir demokratik düzen olmadığını, kahraman veya hain olarak nitelediğimiz **kişilerin iktidar mücadelelerinin galipleri veya mağluplarından ibaret bulunduğunu bir türlü anlamadık.**" (Erkanlı,1972:Önsöz)

Darbeci General Sıtkı Ulay Paşa da gerçeği geç de olsa idrak edenlerdendir. Eski arkadaşlarıyla katıldığı bir yemekte, bu aldatılmış duygusunu kendilerini kullananlara sinkaf ederek ifade eder. "Sıtkı Paşa hislendi, heyecanlandı ve şöyle bağırdı: Ulan şu Halk Partisi bizi kullandı, kullandı.. Paçavra gibi kenara atıverdi.

Ve biraz ileride oturan Kamil Karavelioğlu'na dönerek bağırdı: -Öyle olmadı mı Karavelioğlu? (Sıtkı Ulay Paşa'nın konuşması yumuşatılarak ifade edilmiştir)" (Er,1999).

Anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından çok partili demokratik rejime yeniden geçişin doğum sancıları başlar. Toplum mühendisliği çalışmasını darbenin lideri o günlerde bizzat kendisi yürütmektedir. Cemal Gürsel, DP'li eski muhaliflerden Ekrem Alican'ı köşke çağırarak teklifini yapar. Gürsel, Alican'dan bir parti kurarak başına geçmesini istemekte böylece eski DP oylarını mutemet bir yöne kanalize etmeyi hedeflemektedir. "Gürsel'in gerekçesi de hazırdır: Biz devamlı 27 Mayıs mı yapacağız?" (Bozdağ,1993:79).

Ekrem Alican'ın kurduğu YTP'nin yeterince teveccüh görmediği görülünce bu kez başka bir mutemet şahsa, darbeci Orgeneral Ragıp Gümüşpala'ya Adalet Partisi kurdurulur. "İhtilal hazırlığı içinde bulunan grupların husumet odağı, eski iktidarın devamı olan ve Ragıp Gümüşpala'nın kurmuş olduğu; daha doğrusu Cemal Gürsel tarafından Ragıp Gümüşpala'ya kurdurulmuş bulunan Adalet Partisi'ydi." (Er,1999).

Halk bütün baskılara rağmen yeni partilere kaymaktadır. Yeni partiler DP'nin varisi olduklarını açık, kapalı ilan ederek oy toplamak çabası içindedirler. Halk Partisi; önce ihtilale sahip çıkmanın, sonra Komiteyi bölerek işine gelmeyenleri tasfiye ettirmenin ve kalanlara vasilik, akıl hocalığı etmenin zararlarını görmeye başlamıştır. Seçim şansı gittikçe azalmaktadır. **Şimdi yeni bir slogan işlenmektedir: Eğer seçimleri Halk Partisi kazanmazsa, ordu iktidarı devretmeyecektir...**

Bu propaganda halk üzerinde kötü ve menfi tesirler yaratmaktadır. Tarafgir ve güvenilmeyen bir idare, siyasi çalışmaları güçleştirmektedir. Devlet başkanı olacak zat; kuyruklardan vatandaşlar üzerine jetler göndermekten, parti kapatmaktan bahsediyor. Kısacası seçim şartları normal gelişmiyor. (Erkanlı,1972:182-183).

Darbecilerin bir kısmı şimdi CHP'ye girmiş, üniformasız siyaset hayatına adım atmışlardır. İnönü, darbeci CHP mensuplarına çoktan görev biçmiştir.

"Üç kişi CHP'ye girdi ve milletvekili oldu. Bunlar Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı ve İrfan Solmazer'dir. Partiye girdikleri gün İsmet İnönü'nün bir beyanatı oldu: CHP'ye 27 Mayıs'la ilgili vuku bulacak olan taarruzlara partimize yeni giren bu arkadaşlar cevap verecekler." (Er,1999).

DP'nin eski liderinin idam edilmesinden bir ay sonra, 15 Ekim 1961'de, genel seçimler yapılır. Darbeciler Menderes'i seçimlere bir ay kala idam ederek bir anlamda DP'li seçmene gözdağı vermeyi tasarlamaktadırlar.

Bir yanda marangozların tabut, diğer yanda seçim sandığı yaptığı bir ortamda seçime girilir. Ancak 15 Ekim seçimlerinde halk, anayasa oylamasında verdiği mesajı netleştirir. Seçimlerde DP'nin devamı olarak arenaya çıkmış partiler ezici bir başarı sağlarlar.

"15 Ekim 1961'de yapılan seçimler, bütün hesapları alt üst ediyordu. Seçim sonuçları 'Menderes için zafer' darbeciler ve destekçileri içinse büyük bir hezimet anlamına geliyordu. Her türlü baskı ve sindirmeye rağmen Adalet Partisi, oyların yüzde 34,7'sini alarak 158 milletvekili çıkarırken CHP ancak yüzde 36,7 ile 173 milletvekili alabiliyordu. CMKP 65, Yeni Türkiye Partisi (YTP) ise 54 milletvekili çıkarıyorlardı." (Bila,1999:192).

Seçim sonuçları halkın darbecilere, CHP'ye ve darbenin adaletine verdiği net bir cevaptır. "YTP ile AP oylarını toplayınca DP'nin oy kaybetmediği ortaya çıkıyordu.

Yeni üç parti DP'nin oylarının da üstünde oy almışlardı. CHP de yüzde 37'lerde kalmıştı. Halk, Menderes ve arkadaşlarının asılmasına cevabı 61 Ekim'inde sandıkta vermişti. Bu bir isyan değil, reaksiyon hadisesi olmuştu." (Dursun,2000:93).

Binbaşı Erkanlı da seçimi ve seçim sonuçlarını değerlendirirken bu gerçeği itiraf eder. "15 Ekim 1961'de genel seçimler yapıldı. Seçimler dürüst, tarafsız bir yönetim altında cereyan etti. Neticede hiçbir parti Meclis'te tek başına çoğunluk sağlayamadı. İhtilale ve Halk Partisi'ne karşı olanların aldıkları oylar daha fazlaydı." (Erkanlı,1972:185).

Seçimler yapılmış, halk oyunu kullanmıştır ama bu sonuç ellerinde silah bulunan cuntacılar tarafından beğenilmemiştir. SKB, 21 Ekim'de bir beyanname yayınlayarak meclisi feshedebileceğini, seçim sonuçlarını yok sayabileceğini açıklar. O kadar ki darbeciler AP'nin Cumhurbaşkanı adayı Prof. Dr. A. Fuat Başgil'i ölümle tehdit eder ve adaylıktan çekilmesini sağlarlar.

Seçimlerin yapılıp parlamentonun teşkil etmesinin ardından kurulu partiler, ülke meseleleriyle ilgilenmek yerine kendilerince kutsal birer gündemin peşine takılır ve gündeme kilitlenirler. AP ve YTP'liler DP'lilerin affına kilitlenmişlerdir. Asker ve CHP ise Darbenin kazanımlarını korumak ve Darbeye karşı yapılacak faaliyetleri önlemek peşindedir.

AP'nin genel başkanı Gümüşpala ise iki kimlik arasında gidip gelmektedir. Bazen 27 Mayıs'ı kutsayan bir darbeci general, bazen darbe mağdurlarına af isteyen bir genel başkan. Aynı günlerde Gümüşpala kendisini bir açıklama yapmak zorunda hisseder. Bu garip açıklama ülkedeki demokrasinin içinde bulunduğu hali gösteren manidar bir vesikadır: "Biz 27 Mayıs hareketini uzaktan yakından gölgeleyecek herhangi bir tutumu sureti katiyet de müsamaha ile karşılamayız." (Bilgiç,1998:6).

Saadettin Bilgiç o günleri şöyle açıklıyor: "AP'liler olarak Meclis'e ayak bastığımız andan itibaren DP'li arkadaşlarımızın siyasi hakları dahil afları üzerinde ısrarla duruyorduk. Yalnız af konusu iki kısımdan oluşuyordu. Bir kısmı şahsi haklar ile ilgili diğeri ise siyasi haklarla ilgili konuydu. Birincisi kanun, ikincisi Anayasa'nın tadili konusuydu.

Biz ne kadar ısrar ediyorsak, CHP ve bilhassa Genel Başkanı İsmet İnönü o kadar buna uzak duruyordu. İşin acısı, bizim bakanlarımız da bizim gibi düşünmüyorlardı. Bunun gerekçesi olarak da, meclisin açılmasına rıza gösterilmesinin şartları arasındaki afta ısrar etmemek maddesini gösteriyorlardı." (Bilgiç,1998:88-89).

İsmet Paşa aftan uzak durmakla yetinmeyip başka girişimler içerisine de girmek istemektedir. Ancak bazı darbeciler dahi bu konuda onunla hemfikir değildirler. Milletvekili Ramazan Demirsoy, bu olayı şöyle anlatıyor: "Çok önemli ve enteresan olayın sahibi üç saygın kişi bu gün Tanrının huzurundalar. Bu hatıranın yazılışını hiç görmedim İlk ağızdan dinlediğim bu olayı tarihe tevdi etmiş oluyorum. İfadeler bana değil, Binbaşı Dündar Taşer'e aittir, hafızamda hiç silinmeyen şekliyle naklediyorum: Kongremiz yapıldı, bizler yeniden seçildiğimiz için İnönü, Yüksel Caddesi'ndeki parti binasına bizi tebrike geldi. Bir süre sonra da biz iade-i ziyaret yaptık. Türkeş ve ben.

İnönü sıcak karşıladı, ikimizin arasında oturdu. Bir eli Türkeş'in dizinde, öteki eli benim. Bizlere dikkatle bakarak: -Bunlar, Celal Bayar ve arkadaşları için af kanunu çıkarmak istiyorlar, bütün vatanseverler birleşelim, bu affa mani olalım dedi.

Türkeş cevap vermedi, ben söz aldım: -Neden mani olacağız paşam, Meclis'e Adalet Partisi İl Başkanı gelmiş veya Kayseri Cezaevi'nde yatanlar gelmiş. Bizim için ve sizin için ne fark eder? Onlar bizim oylarımıza talip değiller ki, onların iç işidir, bırakalım ne yaparlarsa yapsınlar!

Gözlerini bana dikti ve: -Siz öyle mi düşünüyorsunuz? dedi.

-Evet dedim, öyle düşünüyoruz.

Uzandı, yakınındaki not defterini aldı, bir şeyler yazdı, izin isteyip ayrıldık." (Demirsoy,1997:178).

Nihayetinde henüz ipler darbecilerin elinde olduğundan CHP'nin dediği olur ve 27 Mayıs Darbesi'ni koruyan ve kutsayan Tedbirler Kanunu Meclisten çıkar. Kanun, darbenin tüm kurumlarıyla ülkede hüküm sürdüğünün işaretidir:

Meclislerden geçerek kabul edilen kanun, şu temel hükümleri içeriyordu:

A) Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruiyetini kaybettiğini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile de tesbit edilen Demokrat Parti iktidarına karşı direnme hakkını kullanarak, normal demokratik rejimi bütün teminatıyla kurmak amacıyla Türk Milleti'nin gerçekleştirdiği 27 Mayıs 1960 devrimini söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür ve sair vasıta ve suretlerle yersiz, haksız veya gayrimeşru gösterenler veya üstü kapalı da olsa matufiyeti belli olacak şekilde göstermeye çalışanlar;

B) 27 Mayıs 1960 devrimini zedeleyecek şekilde, bu devrimin neticesi olarak Yüksek Adalet Divanı'nca veya sair kaza mercilerince verilmiş ve kesinleşmiş olan karar ve hükümleri söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür veya sair vasıta ve suretle kötüleyenler veya üstü kapalı da olsa neticelenmiş hazırlık, ilk ve son tahkikat ve infaz safhalarıyla ilgili resim, hatırat, röportaj yayanlar veya beyanat verenler;

C) Mahkûmiyetlerinin infazı süresince (B) bendinde sözü geçen mahkûmlara atfen siyasi veya 27 Mayıs devrimini zedeleyici mahiyette uydurma beyanatı basına verenler veya basın yolu ile yayanlar veya alenen nakledenler;

D) 27 Mayıs 1960 devrimini yersiz, haksız veya gayri meşru gösterecek surette feshedilmiş Demokrat Parti iktidarını övenler veya müdafaa edenler;

E) Mensup oldukları partinin feshedilmiş Demokrat Parti'nin devamı olduğunu ileri sürenler veya herhangi bir parti lehine bu tarzda faaliyet gösterenler veya propaganda yapanlar;

Bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

"Tasarı Anayasa Komisyonu'nda görüşülürken hukukçulardan da görüş istenmiş. Prof. Bülent Nuri Esen, Prof. Muammer Aksoy, Prof. Faruk Erem bu tasarının Anayasa'ya aykırı olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdi." (Bilgiç,1998:92-93).

DP'nin mirasçısı partiler, 22 Şubat'ta darbe girişiminde bulunan darbecilerin affından istifadeyle DP'lilerin bir kısmını affettirmeyi başarırlar: "22 Şubatçılarla ilgili 50 sayılı kanun çıktıktan sonra, 12 Ekim 1962'de 72 sayılı kanunla kısmi af çıkarılarak DP'lilerin 29 Ekim 1962'de evlerine dönmeleri sağlandı.

Bazı AP'liler bu affa karşıdırlar: "Ben şahsen 5 yıla mahkûm DP'liler 8 ay sonra meşruten tahliye edilecekleri için affa bu şekliyle taraftar değildim. Böyle bir affın Yassıada kararlarını ve mahkemesini meşrulaştıracağı endişesini taşıyordum. Maalesef öyle de oldu. Beş yıla mahkûm olanların ailelerinin baskısı altındaydık. Bu kanunla affı bölmüş olduk. 8 Ağustos 1966 tarihinde çıkartılan 730 sayılı af kanunu ile, DP'lilerin feri ve mütemmim cezalarını da kaldırarak herkesin mesleğini icra etmesini ve memuriyete dönmesini sağladık. Müebbet hapis mahkûmlarını da tahliye ettirdik. Fakat siyasi haklar Anayasa değişikliğini gerektirdiği için maalesef iade edilmedi." (Bilgiç,1998:96).

Şüphesiz askerin bir kısmının ülke kurtarıcılığına bu kadar hevesli olmasında bazı CHP'li sivillerin de önemli katkıları vardır. Darbeci Subay Fazıl Akkoyunlu ile CHP'li Nihat Erim arasındaki diyalog bunun bir vesikasıdır: "Fazıl Akkoyunlu, konuşması bittikten sonra Erim'e soruyor.

-Seçimle gelecek Kurucu Meclis, Yassıada'dakilerin taraftarı olursa, bu en kötü ihtimal karşısında ne yapılacaktır?

Cevap Türkiye'nin aydın, âlim ve siyasetçi ahlakı açısından ibretlidir: **-Esasen 1957'de azınlıkta kalmışlardı. Mahkeme safahatından sonra daha da azalmaları mümkündür. Buna rağmen bir tehlike doğarsa iş gene size düşecektir**." (Gökdemir, Öztuna,1987:135).

Artık tam bir curcuna hüküm sürmektedir. Başta ordunun bazı mensupları olmak üzere her meslek grubu kendi mesleğiyle iştigali bırakmış 'ülke kurtarıcılığı' mesleğiyle iştigal etmeye başlamıştır.

27 Mayıs Darbesi'nin alışkanlığıyla 'Silahlı Kuvvetler idareye el koydu' anonsunu duyan subay, derhal mevcut darbecinin emrine girmekte kendisine verilecek görevi almak üzere esas duruşta beklemektedir. Bu hal, darbelerin orduyu getirdiği yeri göstermesi bakımından kayda değerdir.

Metin Toker, 1962'de gerçekleşen bir olayı şöyle anlatıyor: "O gece Osman Köksal'ın başına gelen bir olayı anlatmalıyım. Zırhlı Eğitim Merkezi Tümeninin tankları orda. Köksal yolda, sonradan Kıbrıs'ta 'Bozkurt' adı altında savaşacak olan arkadaşı Kenan Çoygun'u görüyor. Bir başka ortak arkadaşları var: Tümenin Kurmay Başkanı. Köksal diyor ki: 'Yahu, bu İhsan çıldırdı mı? Git söyle, tanklarını hükümete, İsmet Paşa'ya karşı nasıl çıkartır?' Kenan Çoygun gidiyor, bunu söylüyor. Kurmay Başkanı bir telaşın ve şaşkınlığın içindedir. İddiası, ordunun ihtilal yapmakta olduğu ve İsmet Paşanın da bunun içinde bulunduğudur. Diyor ki: 'Git başımdan! Sonra beni, böyle bir harekete katılmadı diye emekli mi ettireceksin?' **Harp Okulunun çok öğrencisi silahları elde sokağa çıkarken bir bakıma hükümet görevi yapıyor inancındaydılar.**" (Toker,1992:79).

Darbenin ardında bıraktığı kargaşanın, toplum katmanlarında pek çok izler bıraktığı bilinen bir gerçek. Darbe bir nevi anarşidir aynı zamanda. Ali Fuat Başgil, trajikomik bir olayı şöyle anlatıyor:

"Ben Necip Fazıl Bey'in evinde Ali Fuad hocaya teselli makamında birkaç şey söylediğimde O da bana dedi ki:

-İhtilal bir nevi anarşidir. Bunları tabii karşılıyorum. Bak evim asker kordonu altındayken ne oldu biliyor musun?

-Ne oldu hocam? Dedim.

Dedi ki,

-Radyoevi'nden bir telefon geldi. Orada vazifeli bir binbaşı benden dini yayın saatini idare etmemi rica ediyor!

-Ne cevap verdiniz! diye sordum.

-Ne cevap vereyim! Sizin birbirinizden haberiniz yok! Şu anda evim askeri kordon altında. Talebelerimle görüşmeme müsaade olunmuyor! Bu ne iştir? dedim." (Mısıroğlu,1995:36).

Darbe ortamında kendini her yetkili hisseden veya durumdan vazife çıkaran önemli kararlara imza atabilmektedir. Darbeci Yüzbaşı Ahmet Er de yaşadığı bir olayı şöyle anlatıyor: "Konuşmalar başladı. Konuşmacılar çarşafı yeriyor, mantoyu övüyorlardı. Oysa merasim yerinde çarşaflı köy hanımları da vardı. O sırada ezan okunmaya başlandı. Müezzin ezanı minarenin şerefesinden okuyordu. Eskiden ezanlar minareye çıkarak okunuyordu. **Tam o sırada Atatürk Derneği Gn. Bşk. Muhtar Kumral konuşuyordu. Ezan okunurken yüksek sesle ve telaşlı bir şekilde bağırarak dedi ki: Arkadaşlar bu ezanı kim minareye çıkar ve Türkçe okursa şu dolmakalemi kendisine hediye edeceğim ki bu kalem bana Atatürk'ten yadigârdır.** Merasim yerinde bulunan bütün halk dondu kaldı. Bu teklif yerine getirilse maazallah halk orada birbirine girebilirdi." (Er,1999).

Darbe günlerinin kendine has bir ahlakı bir başka ifadeyle bir ahlaksızlığı söz konusudur. Büyükelçi Semih Günver şahit olduğu bir olayı şöyle anlatıyor:

"İstatistik Genel Müdürü dostumuz Şefik İnan, gönüllü olarak Hükümetin yatırım politikasını izah etti, bir okul öğretmeni gibi saatlerce konuştu. Rapor olumlu çıktı. Darbeden sonra Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Şefik İnan, aynı yatırım programını radyoda üç gün sıra ile adamakıllı ve insafsızca eleştirdi." (Günver,1985:87).

Kültür ve kültüre ait çalışmalar ise darbe günlerinden en çok nasibini alan çalışmalardır. Kadir Mısıroğlu başından geçen bir olayı şöyle anlatıyor: "Aradan bir buçuk yıl kadar zaman geçti. Sultanahmet Adliyesi Adli Emaneti'nden bir yazı aldım. Yazıda Adli Emanet'te kitaplarım bulunduğu ve gelip almam bildiriliyordu. Kalkıp gittim. Bir de ne göreyim. O iki jip dolusu kitaptan bir karton kutunun içinde beş-on tane kitap ve bir kısım mektup, defter cinsinden evrak vardı." (Mısıroğlu,1995:47).

Darbenin ardından beş yıl geçtikten sonra yapılan seçimde DP'nin yerine kurulmuş AP, oyların yarıdan fazlasını alarak darbecilere unutulmaz bir ders vermiştir. Seçimlere giren bazı darbecilerin aldıkları oy ise manidardır.

Adalet Partisini tek başına iktidar yapmamak için CHP'nin aldığı çarpıcı bütün yasal önlemlerle propagandaya karşın, Demirel'in partisi oyların yüzde 53'ünü toparlamış, 240 milletvekili çıkarmıştı. CHP ise oy yıkımına uğramıştı. 1961'de aldığı yüzde 36,7 oranındaki oy, 1965 seçimlerinde yüzde 28,7'ye inmiş, ancak 134 milletvekilliği kazanabilmişti.

Aslında Türkiye'de 1950'deki oy ihtilalinden sonra, 1965'te halkın yeni bir oy darbesi gerçekleşiyor, Demokrat Parti'yle Adnan Menderes'in sürüklediği akım, Adalet Partisi adı altında, 27 Mayıs ihtilalinden beş yıl sonra, Türkiye'ye yeniden egemen oluyordu.

Gazeteci Cüneyt Arcayürek bu gelişmeleri şöyle yorumluyordu: "Aydın kesimde, özellikle CHP çevrelerindeki şaşkınlık, bu olgunun kesin biçimde gerçekleşmesinden kaynaklanıyordu.

Çünkü İsmet Paşa ve CHP hiçbir zaman, ama hiçbir zaman bir ihtilalle devrilen, 1960'a doğru izlediği politikayla halkın gözünden düştüğüne inandıkları bir akımın gene halkın oylarıyla tek başına iktidar olabileceğine inanmıyorlardı." (Arcayürek,1985:13).

Ne tuhaftır ki darbe lideri Gürsel de 1960 yılında bir darbe ile devirdiği partinin devamını iktidarda görmeyi daha çok istemektedir. "Cemal Gürsel'in AP'nin yeni kadrosuyla tek başına iktidara gelmesini özleyecek ölçülere vardığı da çevresinden öğreniliyordu." (Arcayürek,1985:13).

Darbeci Binbaşı Orhan Erkanlı, gelinen son noktayı ise şöyle itiraf ediyor: "**27 Mayıs'ı savunan kimse kalmamıştı ortalıkta. Bizler yaptığından utanan, pişman olan kişiler haline gelmiştik.**" (Erkanlı,1972:231)

Bir diğer darbeci Albay Alparslan Türkeş de bilahare demokrasiden başka hiçbir yolun meşru olmadığını ilan eder: "Ben 27 Mayıs tecrübesini geçirdikten sonra, o kanaate vardım ki, ihtilal yoluyla bir memlekete hizmet etmek mümkün değildir. Ne kadar eksik ne kadar aksayan tarafları olursa olsun, hukuk yoluyla bir memlekete bir millete hizmet en iyi yoldur. İhtilal, otoriteyi yıkar, anarşi başlar. Bu anarşiyi durdurmak, yeniden düzen ve otoriteyi kurmak ve çok güç bir meseledir ve memleket bundan zarar görür. Bunun ben içinde bulundum, fiilen yaşadım. Memleketin aydınlarına vatansever insanlarına tavsiyem şudur. En kötü hukuk nizamı, en iyi ihtilalden iyidir." (Gökdemir,Öztuna,1987:150).

12 Mart Darbesi'nin Generallerinden Musa Öğün, 27 Mayıs'ta yaşadıkları acı darbeyi yıllar sonra şöyle itiraf eder: "TRT'de iki yıl birlikte çalıştığımız Musa Paşa bizimle dost olduktan sonra bir gece sohbetinde şöyle demişti: 27 Mayıs'ı yüzbaşılar, binbaşılar, albaylar yaptı. Generaller çok ezildi. Bunun acısını ordu çok çekti." (Yaşar,1990).

27 Mayıs 1960 darbe günü can emniyetleri dahil birçok haklarını kaybeden DP'liler, demokratik ortama yeniden geçilmesiyle birlikte kademe kademe ilerleyen bir gelişmeyle 14 yıl içersinde bütün haklarına yeniden kavuşurlar.

1961 Anayasası'nın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 68. maddesinde çeşitli suçlar sayıldıktan sonra 'Bu suçlardan biriyle kesin olarak hüküm giymiş olan, affa uğramış olsalar dahi, milletvekili seçilemezler' denmekteydi. Kısacası bu madde, Bayar dahil özgürlüklerine kavuşmuş olan DP'lilerin siyasal yaşama dönmelerini kesin olarak önlüyordu.

AP'nin 1968'de toplanan dördüncü büyük kongresinde, genel kurul, parti yönetimine DP'lilerin siyasal haklarının geri verilmesini sağlayacak anayasa değişikliğini gerçekleştirme görevini verdi. Oy birliğiyle alınan bu karara göre, parti yönetimi 1969 seçimlerinden önce, Anayasanın 68. maddesinin değiştirilmesini sağlayacaktı. Yürürlükteki anayasaya göre, anayasa değişikliği yapılabilmesi için hem Millet Meclisinde hem de Cumhuriyet Senatosunda ayrı ayrı üçte iki çoğunluk aranıyordu. Dolayısıyla AP'nin söz konusu anayasa değişikliğini tek başına gerçekleştirmesi imkânsızdı ve CHP'nin desteğini alması gerekliydi.

AP milletvekillerinin hazırladığı anayasa değişikliği önergesi 1969 yılının Mayıs ayı başında Millet Meclisine sunuldu. Önerilen yeni 68. maddede eski madde tekrarlanıyor ve sadece dört sözcük metinden çıkarılıyordu: 'Affa uğramış olsalar dahi.' Ama bu dört sözcüğün metinden çıkartılması DP'lilerin siyasal haklarının geri verilmesini sağlamaya yetiyordu. Önergenin Millet Meclisi genel kurulunda görüşüldüğü 14 Mayıs günü, çok önemli bir buluşma gerçekleşti ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü ile DP döneminin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Pembe Köşk'te bir araya geldiler. (İsmet İnönü de daha sonra Çiftehavuzlar'daki evinde Bayar'a iadei ziyarette bulundu). Bu tarihi buluşmanın ardından İnönü, CHP'nin de siyasal haklarının geri verilmesine taraftar olduğunu kamuoyuna duyurdu.

Aynı gün Millet Meclisinden yapılan oylama sonucunda anayasa değişikliği önergesi kabul edildi. Ertesi günkü gazeteler, hem İnönü-Bayar görüşmesini hem de eski DP'lilerin siyasal haklarının iadesinin Millet Meclisinde kabul edildiğini yazıyorlardı. Sıra önergenin Cumhuriyet Senatosunda da benimsenmesine gelmişti ve AP ile CHP'li senatörlerinin sayılarının toplamı üçte iki çoğunluğu sağlamaya yetiyordu. Buna rağmen önergenin Cumhuriyet Senatosundaki görüşmeleri sırasında konunun komisyona havale edilmesi kararlaştırıldı ve böylece seçimden önce af gerçekleştirilemedi.

1969 seçimlerinden güvenoyu tazeleyerek çıkmış olan AP, ilk iş olarak 6 Kasım'da, CHP'nin de desteğiyle önergenin Cumhuriyet Senatosundan geçmesini sağladı. Bununla birlikte Türkiye İşçi Partisi Cumhuriyet Senatosundaki oylamanın usulüne uygun olarak yapılmadığını öne sürerek Anayasa Mahkemesine itiraz etti. Anayasa Mahkemesi de Anayasa değişikliğini 16 Haziran 1970'te usul yönünden iptal etti.

Böylece TBMM'nin DP'lilere tanıdığı siyasal haklar, Anayasa Mahkemesinin bu kararıyla geri alınmış oldu. DP'liler siyasal haklarına, yaklaşık dört yıl sonra, TBMM'nin aynı anayasa değişikliğini bir kez daha kabul ettiği 4 Nisan 1974'te kavuşabildiler.

Askeri darbeden yaklaşık 14 yıl sonra Sıtkı Yırcalı, Hayrettin Erkmen, Zeyyat Mandalinci gibi bazı eski DP'li Yassıada hükümlüleri Adalet Partisi saflarında seçime katılarak yeniden parlamentoya girmişlerdir.

Şüphesiz 27 Mayıs Darbesi'nin ülke siyasi yapısı üzerinde bıraktığı en kalıcı tesir, iktidarın, siyasi hükümetlerin elinden alınıp atanmışlara verilmesidir.

27 Mayıs müdahalesinin yarattığı bir başka sonuç, askerî otoriteye, sivil yönetim koşullarında da karar alma sürecini yönlendirebileceği bazı anayasal yetkilerin sunulmasıydı.

İlk kez 1961 Anayasası'yla kurulan Millî Güvenlik Kurulu, bu niteliktedir. Bu kurul sayesinde TSK, hükûmetlerin ve parlamentonun alacağı tüm kararları belirleme imkânı kazanmıştı. 12 Mart sonrasındaki anayasa değişiklikleri ve 1982 Anayasası bu yetki ve ayrıcalıkların alanını daha da genişletmişti. Bu ise, bir yandan TSK'yi siyasallaştırırken diğer yandan, askerlerle seçilmiş organlar arasındaki ilişkileri, demokratik modelden hızla uzaklaştırmıştır. Demokratik bir düzende tüm kararlar, halka hesap verme yeteneğinde olan seçilmiş organlar tarafından verildiği ve askerî makamlar da bu organların iradesine tabi olduğu hâlde Türkiye'de bunun tam aksi bir tablo yerleşmişti.

27 Mayıs müdahalesi, vesayet kurumları yaratmak suretiyle de seçilmiş organların hareket sahasını daraltmıştı. Cumhurbaşkanlığı ile Anayasa Mahkemesi, 27 Mayıs müdahalesini gerçekleştiren ve bu müdahaleye destek veren devlet elitlerinin vesayet kurumu olarak tasarladıkları organlardır. 1961 Anayasası'nın yürürlüğü süresince Cumhurbaşkanlığına, asker kişilerin seçilmesi, bir tesadüf değildir. Anayasa Mahkemesi ise, bu anayasanın yürürlüğü döneminden başlayarak, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasinin icaplarını korumak yerine, devletin resmî ideolojisini koruyacak kararlara imza atmıştır.

27 Mayıs bir restorasyon projesiydi. Türkiye 1950'de demokrasiye geçmek için önemli bir adım attı fakat bu ulaşması gereken yere ulaşmadı. Bu adımdan rahatsız olan devlet içinde ve devlet dışında tabakalar bir restorasyon süreci başlatmak istediler. 27 Mayıs bunun başlangıcıydı. Egemenliğin ortağı olarak kendi kontrollerindeki bürokratik yapılanmaları TBMM'nin yanına koydular, yürütmeyi Danıştay eliyle büyük ölçüde, yasamayı da **Anayasa Mahkemesi** eliyle kontrol ettiler.

Anayasa Mahkemesi kendi resmî internet sitesindeki 'tarihçe' bölümünde önce, 1924 Anayasası'ndan farklı olarak 1961 Anayasası ile 'Ulusal Egemenlik' ilkesinin farklılaştığı tespitini yapıyor.

61'den sonra artık 'Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletin' değildir; çünkü bu egemenlik, 'Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar tarafından kullanılacaktır.' Hüküm cümlesi ise şu: "Türk Anayasa tarihi yönünden ele alındığında bu kuralın temel amacının, parlamentonun üstünlüğüne son vermek olduğu söylenebilir."

Anayasa Mahkemesi internet sitesi aslında 27 Mayıs Darbesi'nin amacını gayet sarih izah ediyor, Avni Özgürel'e göre 'pervasızca'. Anayasa Mahkemesinin varlık sebebi sayılan parlamentoyu etkisizleştirmek aynı zamanda darbenin de amacıydı zaten. Devlet seçkinleri halkoyuyla kim gelirse gelsin 'üstünlüğü' perçinlemişlerdi.

Darbeden sonra uzun yıllar boyunca Demokrat Parti'nin lehinde konuşmak ve yazmak dahi yasaklandı. "**Statüko ve vesayetin kurumsal hüviyeti 1960 darbesiyle kurulmuş,** zamanla da 'aydın ve bürokratik' zümrenin devleti yönetme tekelini elinde tutmasının adı olmuştu.

O tarihten itibaren seçilmişler yani yürütme ve yasama en zayıf halka olurken, genelkurmay başkanları 'gölge başbakan' ve 'muhtemel cumhurbaşkanı' gibi hareket edecekti. **27 Mayıs darbesiyle kurulan devlet, sandıktan çıkanların devleti yönetmemeleri üzerine kurulmuştu.** Yine sistemi inşa edenler onun emniyet kilidi kurumları ihdası ihmal etmemişlerdi. Anayasa Mahkemesi bunların zirvesi konumundaydı.

Öyle bir anayasal çerçeve oluşturulmalıydı ki iktidara gelinmese bile sistem üzerindeki vesayet devam etmeliydi. Anayasa Mahkemesi, Millî Güvenlik Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı- ki hükûmetler üstü bir organ olarak planlanmıştı öncesinde- Askerî Yargıtay, 'atanan ve daha yetkili senato' gibi pek çok 'anayasal kurum' yürütmeye ve Meclis'e ait yetkileri kullanmak üzere kurgulanmıştı.

Bu yalın gerçek CHP'li akademisyenlerden Prof. Dr. Turan Güneş tarafından da ifade edilir: "Gerçek 27 Mayıs, Türkiye'de sivil asker bürokratların ve seçkinlerin yeniden iktidara el koyması anlamını taşır. Seçkinlerin hayali parlamento olacak, milletvekilleri olacak, partiler olacak. Ancak parlamentoda temel felsefe farklılıkları olmayacak. Parlamenter denetim ve teknik tartışmalar kıvançla karşılanacak." (Barlas,2000:205).

Aynı tespit Demirel tarafından da dile getirilir: "1960, halkın elinden devleti alma hareketidir." (Özdemir,1995:237).

Le Monde Gazetesi de aynı tespiti bir başka şekilde ifade eder. Ordu, kışlasından geri dönmemek üzere çıkmış ve devlet erkini ele geçirmişti. İhtilaller ve darbeler hakkında, belki de geçmiş yılların en güzel eserlerinden birini yazan Prof. Wilhem Röpke, bu mevzuda şöyle der: "İlk önce ihtilallerin romantik taraftarlarına karşı şunu açıkça ortaya koymak isteriz ki, her ihtilal gerçek felakettir, sonucu önceden asla tahmin edilemeyen toplumsal bir buhrandır. Onun marazi niteliği aldığı şekillerden bellidir. İhtilaller toplumları ölümle neticelenmesi mümkün olan bir felce uğratır, memlekete her zaman anarşiyi getirir, nizamı ve huzuru ortadan kaldırır, toplum bünyesinde tahribat yapar, ihtirasları ve ilkel içgüdüleri kamçılayarak fertleri ve zümreleri birbirine düşürür. İhtilallerin bir diğer özelliği de vaktinde tedbir alınıp frenlenmesi mümkün olmaz ise, ayak takımının başa geçerek çoğunluğun bir müddet de olsa birtakım maceraperest ve serserilerin kumandası altına girmesine yol açmasıdır. Hülasa, kahramanlık tarafları üzerinde duracak olsak da romantik özelliklerini ortaya koymaya çalışsak da ihtilallerin yukarda izah edilen vasıfları gizlenemez ve ortadan kaldırılama." (Turgut,1993:600).

Ona göre 27 Mayıs Darbesi, Türk siyasi hayatında onulmaz yaralar ortaya çıkarmıştır. "Siyaset, ordu, üniversite, yargı, bürokrasi alanında bugün yaşadığımız ne kadar sıkıntı varsa tamamının kaynağı olan 27 Mayıs darbesinin ve onun hukuk alanında sergilediği maskaralığın üzerinden yarım asır geçti.

Ordu meselesi mi dediniz, bakın 27 Mayıs öncesi ve sonrası neler yaşandığına. Darbenin dönemin siyasi iktidarı yanında orduya, ordunun geleneksel disiplin ve hiyerarşi anlayışına yapıldığını, 1960'ta bir yıllık eğitimle Harp Okullarından mezun edilen genç subayların zihnine 'memleket siyasetçilere emanet edilemez' düşüncesinin o gün yerleştirildiğini görün." (Özgürel,2010).

Artık meclisin üzerinde Anayasa Mahkemesi, hükümetin üzerinde Danıştay vardır. O kadar ki darbenin ardından Başbakanlık konutu Çankaya'nın bahçesinden çıkarılırken Genelkurmay Başkanı ve diğer kuvvet komutanlarının konutları Çankaya'nın bahçesinde yerlerini alır

Aradan geçen yıllar darbeyi ve darbecileri küçültüp eritirken, darbe ile devrilen millet iradesini ve o iradenin temsilcilerini devleştirir.

Cüneyt Arcayürek bu gerçeği şöyle itiraf ediyor: "Seçim alanlarında Adnan Menderes adı geçtiği zaman bin değil, alanı dolduran elli bin yüz bin kişi yürekten bu adı bağırıyordu. Fakat o seçim alanlarını dolduran insanlara 27 Mayıs ihtilalini kimlerin yaptığını sorsaydık, acaba kaç kişi o ihtilalin kahramanlarının adlarını sayabilirdi? Ben bile böyle bir soruya ayaküstü kesin yanıtlar veremezdim. Olayların içinde yaşadığım 27 Mayıs'ı yapan 38 kişiyle yıllar yılı birlikte olduğum, onları izlediğim halde. Bir ülkeye hataları ve sevapları ile hizmet etmiş olan insanları bir milletin yüreğinden çekip çıkarması yasa kısıtlamalarıyla olmuyordu. Olamazdı." (Arcayürek,1985:97).

DARBENİN DIŞ AYAĞI OLARAK ABD

1950-1960 yılları arasında iktidar olan Demokrat Parti, büyük bir ekonomik kalkınma hamlesi gerçekleştirmekte iken NATO müttefiki olan batılılardan alamadığı ekonomik desteği, Sovyetlerden almaya teşebbüs edince 27 Mayıs Darbesi gerçekleştirilmiştir.

27 Mayıs Darbesi'nin uluslararası egemen sistemin müdahalesi noktasında nerede durduğu ise tartışmalıdır. Bazı kaynaklar 27 Mayıs Darbesi'nin ABD'nin icazet ve teşvikiyle gerçekleştirdiğini savunurlar. "Amerikan Başkanı Eisenhower'ın, ihtilalin lideri Orgeneral Cemal Gürsel'i kutlayan ve hükümete başarılar dileyen 11 Haziran 1960 tarihli mesajı, Milli Birlik Komitesi'nde birkaç subayın suratını asmasına yol açsa da çoğunluk tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Amerika ihtilali destekliyordu! İlk etapta Türkiye'ye 400 milyon dolarlık yardım gönderecekti." (YalçınYurdakul,2000:99).

Doç. Dr. Fikret Başkaya'ya göre DP, "bir muvazaa partisi olarak kurulmuş kendisine biçilen rolün dışına çıkınca bedelini ağır ödemiştir." (Başkaya,1991:169).

"Çeşitli kaynaklarca doğrulanan hâkim görüş ise Başbakan Menderes'in CIA ya karşı koyduğu bir tavırla başlayan ve Rusya'ya ziyaret yapma fikriyle zirveye çıkan politikasının bedelini ödediği şeklindedir." (Coşkun,2000).

Darbenin perde arkasında sanayileşmek isteyen ama bu konuda batıdan ümidi kesen Menderes hükümetinin Sovyetler Birliği'ne yönelmek ve oradan destek aramak çabalarının olduğu öteden beri söylenegelmiştir. (Zeybek,2014:24).

ABD 27 Mayıs Darbesi'ni haber almış, darbeye seyirci kalmış, iktidara gelen darbecileri 'ABD'nin dostları yoktur, menfaatleri vardır.' ilkesi gereğince desteklemiştir.

Gazeteci yazar Muammer Bostancı bir adım daha ileri giderek bu konudaki bazı kuşkularını dile getirir: "Bu olayın dış uzantıları konusundaki şüphelerimi henüz çözebilmiş değilim. Dış uzantılar derken Türkiye'den çok uzak yerlerde büyük binaların içindeki birtakım konularda aşırı derecede uzmanlaşmış insanlara verilen görevlerden söz etmek istiyorum.

Ancak, Türkiye Başbakanı'nın bu ziyarete hazırlanması ile içerideki olayların hızlanması arasında bir paralellik bulunduğu iddiaları henüz cevap bulmuş değildir.

Gençlik hareketlerinin, muhalefetin şikâyetlerinin, basınla aydın kesimin muhalefetin yanında yer almasının haklı nedenleri olabilir. İç siyasi kavga makul ve makbul sayılmaz, iç politik çekişmelerin sokak olaylarına dönüşmesindeki hızlanma bazı şüpheler doğuruyor.

Acaba, Menderes'in Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yumuşaması girişiminden, Moskova'yı ziyaretinden hangi ülkeler tedirgin olabilir? 1960 dünya şartlarında Batı ile Doğu Bloku arasındaki soğuk harp henüz yumuşamamıştır. Süper füzeler yoktur. Silah teknolojisinin durumu Türkiye'yi ABD'nin gözünde çok önemli hale getirmektedir.

Türkiye, ABD ve Batı için bir savunma hattıdır. Bu hattaki nöbetçinin ABD'nin en büyük düşmanı ile görüşmeye başlaması onu rahatsız etmez mi? Nasır'ın Mısır'ını kaybeden, Irak'ı, Suriye'yi Sovyet nüfuzuna kaptıran Amerika, Menderes'in Moskova'yı ziyaret etmeyi düşündüğünü hiç şüphe yok ki kararın açıklanmasından çok önce hissetmiştir. Özetle iç politikadaki kavganın uygun zemininde bir takım CIA oyunlarıyla, sokak olayları, üniversite gençliğinin tepkileri istismar edilemez mi?

Böyle olunca, Sovyetler'le yumuşak ilişkilere girmek isteyen Menderes'e daha önce destek vermiş olan Amerika tavır ve tutum değiştirebilir. Bir takım ülkelerde sokak hareketlerini çok olaylı bir şekilde tahrik etmek caddelerde, işin sonunun nereye gideceğini hiç düşünmeden gençlik heyecanı ile hürriyet diye bağıran üniversite öğrencilerini, Bir Başbakanı devirmek için dolaylı yollardan araç olarak kullanmak ABD'nin yöntemlerine pek ters düşmez. O günlerde değil, ama çok sonra, meseleleri daha iyi kavrayabilme tecrübesini kazandığımda Amerika'nın bu olaydaki rolünden hep şüphe etmişimdir.

Etmekte de haklıyım. Öğrencilerle polis arasındaki hemen her gün çatışma çıktığı Nisan ve Mayıs aylarında, Hükümetin gençleri kıyma makinelerine gönderdiği, yüzlerce gencin öldürülüp, gizlice gömüldüğü haberlerini acaba gizlice kimler yayıyordu? Gazete bürolarını ateşe kimliği altında hangi kod isimli Amerikalılar dolaşıyordu?" (Bostancı,1987:16-22).

Yazar Afet Ilgaz da Darbedeki CIA ve Mason izlerini şöyle anlatıyor: "Masonların petrolcülerin ve CIA'nın (aslında hepsi aynı kapıya çıkıyor) bizim 27 Mayıs'la ne derecede ilgilendiklerini tam olarak bilemiyoruz. Ama CIA bu konuda her zamanki gibi, fazla konuşmayı sakıncalı bulmuyor. Onların başarı listelerinde bu ihtilalin de adı var. Ne var ki, her zaman ve her şeyde olduğu gibi onların arasında da bazen anlaşmazlık doğduğu olabiliyor. (Genel de sonuç değişmiyor.)

Mesela o yıllarda Amerikan Büyükelçisi olan Flotcher Warren ile müsteşar Barnes'in ayrı ayrı çalıştıkları anlaşılıyor. Büyükelçi devrin yöneticileri ile Barnes de darbecilerle ortak. Unutmayalım ki orduda da Mason subaylar vardır." (Ilgaz,2000).

İsmail Berdük Olgaçay da 'Tasmalı Çekirge' adlı kitabında buna şu yorumu getiriyor: 'Demek ki Menderes önce uluslararası Masonlara karşı durmak istemiş, fakat başaramamış, yenilmiş, sonra bunların talepleri devreye girmiş. Kale çökertilince de üstelik Bayar'la müsteşar A. Salih Korur da kendilerinden olunca, kaleyi çökertenler kente bir güzel dağılıp 27 Mayıs'ı sahneye koymuşlar. Kapıları açanlar da iğneyle uyutulmuş.'

Org. Muhsin Batur, hatıralarında orduda Mason subayın bulunduğunu açıklar. Org. Eşref Manas'ın girişimiyle de buna dair belgeler yayınlanır. Mesela I. Ordu Komutanları'ndan MB kurulu başkanlığına gelen Fahri Özdilek, İstanbul Valiliği'ne getirilen Refik Tulga, Emniyet Müdürlüğü'ne getirilen Şefik Erensü vb.

Gazeteci yazar Hasan Bülent Kahraman da bu ilişkiyi şöyle sorgular: "Türkiye'de ilk kez parasal sermayenin taşra burjuvası aracılığıyla yatırımcı ve üretken sermayeye dönüştüğü dönem 1950-60 arasındadır. DP'nin sanayileşme, büyüme tutkusu yarattığı göreli ve dolaylı bağımsızlıkçı tutumla, başlangıçta merbut olunan ABD'yi epey rahatsız etmiştir. Hele Barker raporu türünden yaklaşımları benimsediği için ABD, DP'yi uluslararası finans anlaşmalarıyla sıkıştırmanın yollarını aramıştır. İçerde kaynattığı cadı kazanları işin çabasıdır... Sonuç: Darbe!" (Kahraman,1995:77).

Menderes, Türkiye'ye kredi verme konusunda cimri davranan Dünya Bankası görevlisi Garner'i azarlayarak kovabiliyor, ABD başkanlarıyla görüşmeden önce gündemi kendisi belirleyebiliyordu o günlerde. Dünya Bankası yöneticisi John Perkins bu darbecilik tezgahını şöyle itiraf ediyor: Modern imparatorluk yaratma işinde gösterilen ustalık ve kurnazlık Romalı kumandanları, İspanyol istilacıları ve 18. ve 19. Yüzyıl Avrupalı sömürgeci güçleri utandıracak düzeydedir.

Biz ET'ler cin gibiyizdir; tarihten ders alırız. Kılıç taşımaz, bizi diğerlerinden ayıran zırh veya giysiler giymeyiz. Ekvador, Nijerya ve Endonezya gibi ülkelerde yerli bir okul öğretmeni ya da dükkan sahibi gibi giyinir, Washington ve Paris'te bir hükümet bürokratı veya bankacı gibi görünürüz. Ancak eğer başarılı olamazsak, devreye biz ET'lerin çakallar olarak nitelendirdiği ve soylarını doğrudan o eski imparatorluklara dayandıran, çok daha sinsi bir tür girer. Çakallar her zaman oradadır; gölgede beklerler. Ortaya çıktıkları zamansa, devlet başkanları ya devrilir ya da ölümcül kazalarda yaşamını yitirir. Ve eğer şanssızlık sonucu çakallar da başarısız olurlarsa o zaman (Afganistan ve Irak'da olduğu gibi) eski usuller ortaya çıkar. (Perkins,2009:20-23).

Sistemin çıkarları doğrultusunda çalışmaları için benim gibi insanlara inanılmaz maaşlar ödeniyor. **Eğer bizler tökezlersek daha hain bir tetikçi türü olan çakallar ortaya çıkıyor. Ve çakallar da başarısız olursa, iş askerlere düşüyor.** (Perkins,2009:11).

Perkins'in "İş askerlere düşer" itirafının kapsamı, o ülkelerinin milli orduları ya da bu orduların içine yerleştirdikleri cunta hücreleridir. Mesala 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde önce çakallar devreye girmiş, çakallar başarılı olamayınca **bu kez NATO'da psikolojik harp eğitimi almış subaylardan oluşan cunta hücreleri devreye girerek hükümeti devirmişlerdi**. "Amerika'ya, NATO'ya gitmiş 18 kurmay subayın 27 Mayıs'ı gerçekleştiren Millî Birlik Komitesi'nin (MBK) içinde yer aldığını görüyoruz." (Koç,2013).

27 Mayısçı Milli Birlik Komitesi üyelerinden Suphi Gürsoytrak'ın bu konuda sözlerine kulak verelim: "ABD, 1960'dan önce ordunun her kesimine, en küçük birimine kadar her yere girmişti." (Arcayürek,1989:20).

"Menderes'in CIA ve ABD menfaatleriyle ters düşerek mihver değiştirme konusundaki fikirleri, Perkins'in bahsettiği çakallar formülünü devreye sokmuş, Ekvador, Panama, Pakistan devlet başkanlarını bir uçak kazasıyla yok ettikleri gibi Menderes'i de bir uçak kazasıyla yok etmek istemişlerdi.

18 Şubat 1959 tarihinde Menderes, Londra'ya giderken uçağı düşürülmüş, talihin tecellisi Menderes bu olaydan sağ kurtulmuştu. 14 kişinin öldüğü uçak kazasında Menderes ölseydi çakallar işi başarmış olacaklar, askerlere gerek kalmayacaktı.

Başbakan Menderes, çakalların en önemli temizlik yöntemi olan uçak kazasından kurtulunca; yine Perkins'in bahsettiği gibi bu kez devreye askerler sokulmuştu." (Yürük,2009).

1960 darbesi sadece siyaseti tahrip etmedi, en az siyaset kadar orduya da zarar verdi. İhtilal, silahlı kuvvetlerde ne geleneksel hiyerarşi anlayışından eser ne disiplin ne de mesleki kalite bıraktı.

Ülkeyi ayakta tutan hassas denge bir kez bozulmuş, ordu siyasetin tadını fazlasıyla almıştır. Aydın Menderes, bu gelişmeyi şöyle analiz ediyor: "'Türkiye'de ordu ne yapar?' sorusu 27 Mayıs'tan sonra sorulur olmuştur.

Türkiye'de müdahale beklentileri 27 Mayıs'tan sonra zihinlere takılmıştır. 27 Mayıs'tan önce Türkiye'de pek böyle bir ihtimali kolay kolay kimse aklına getirmez hatta bir yerde birisi bunu söyleyecek olsa 'Türkiye Irak ordusuna mı benzeyecek?' gibi birtakım değerlendirmeler yapılırdı." (Bostancı,1987:47).

Gazeteci Avni Özgüre1'in naklettiğine göre; 1960 ihtilali akabinde ABD büyükelçisi Fletcher Warren, Washington'a gönderdiği raporda 'Türkiye'nin artık ihtilalci bir ordusu var. Bir kere isyan eden ordu bunu yapmaya devam eder' değerlendirmesini yapmış ve bu öngörüsü doğru çıkmıştır. (Özgürel, 2009).

Dönemin yakın şahitlerinden biri olan Sabri Öğe'ye göre; Bugün itibariyle bütün darbelerin arkasında ABD'nin olduğunu biliyoruz. Darbeyi yapanların ve darbeye muhatap olanların zamanında bu gerçeğe vâkıf olup olmadıklarını bilmiyoruz ama kamuoyu olarak bizler bunu ancak 12 Eylül Darbesi'nden sonra öğrenebildik.

Mehmet Ali Birand, yayınladığı "12 Eylül Saat: 4" adlı kitabında, darbeyi CIA'nın Türkiye Şefi Paul Henze'nin ABD Başkanı Jimmy Carter'a "Bizim çocuklar başardı." diye haber verdiğini yazmış, bu bilgi tekzip edilmemişti. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığında bulunan bu bilgiyle alâkalı belgeleri 2011 yılında İngiliz BBC yayın kuruluşu yayınlamıştır. (Öğe,2020).

VE DARBECİ GENERAL CEMAL GÜRSEL'İN FİNALİ

Darbenin mağduru Menderes yüz binlerce kişi tarafından böyle anılırken darbe lideri General Cemal Gürsel'in başına gelenler ise manidardır. Cüneyt Arcayürek'ten bu akıbeti dinleyelim: "Gürsel, 27 Mayıs ihtilalini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nden seçim yapılmadan ülkenin bir kadro eliyle yönetilmesini isteyen 14 üyenin yurt dışına sürülmesi olayından sonra rahatsızlanmıştı. Bir felç geçirmişti. Özenli bütün tedaviye, bakıma karşın, Gürsel'in hastalığı azalmadı, giderek arttı. Gürsel'i son gördüğümde, Çankaya Köşkü'nün birinci katında, koridorun sonundaki küçük çalışma odasında idi. Koltuğunda oturuyordu, gri giysisi ve masaya dayadığı bastonuyla. Kendisinden, yaklaşan 19 Mayıs için gençliğe bir mesaj ile siyasal sorunlar konusunda kimi soruların yanıtını içeren bir demeç alacaktım.

Beni çalışma masasının yanındaki bir iskemleye oturttu. Daha önceden isteklerimizden haberi vardı. Gençliğe mesajı üzerinde konuşmaya başladı.

İlk iki, üç dakika ağır ağır söylediklerini, alt dudağını fazla devindirmeden zorlukla seslendirdiği sözcükleri anlayabiliyordum.

Fakat daha sonra sözcükler anlaşılmamaya başladı. Gürsel'in ne söylediğini hiç anlamıyordum. Cumhurbaşkanı'nın söylediklerini anlamadığımı sezmemesi için not tutar gibi yapıyordum. Boğuk bir ses duyuluyordu derinden. Sanki derinden, çok derinden bir kuyudan çıkıyormuşçasına bir ses, bir homurtu. Bir süre böyle gitti.

Kalktım. 'Bize bir buyruğunuz var mı Paşam?' diye sordum Gürsel'e. Boğuk ürkütücü ses, 'Hayır' dedi galiba.

Yanından ayrılacaktım, baktım ki, Gürsel'in gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

(…) Melahat Gürsel'in yanından ayrılan Demirel, Çankaya Köşkü'nün ikinci katına çıktı.

Gürsel, bir koltuğa yerleşmişti. Hastalığın verdiği sarsaklığın etkisindeydi. Ortalık hüzünlüydü. Salonda ses yoktu.

Başbakan, Gürsel'e eğildi: 'Sizi' dedi, 'Amerika'da bir askeri hastane' olan Walter Reed'e göndermek istiyoruz. Şifa bulmanız için her çareye başvuracağız. Hanımefendinin de rızasını aldık efendim.'

Yarı inmeli, bilinci gidip gelen normal işlevlerini yerine getiremeyen vücut boğuk, zor duyulur sesle yanıtladı:'Doğrusu neyse yapınız.'

Türkiye'de duyulan son cümlesi bu oldu. Demirel ayrılırken Gürsel, ağlıyordu. İyileşmek, yeniden eski sağlığına kavuşmak istiyordu. Özel bir ABD uçağı ile Amerika'ya gönderildi.

(…) Hürriyet'te iki tür baskı hazırlamıştık. Birisinde Gürsel'in öldüğü haberi manşetteydi, yaşam öyküsü gibi yazılar vardı. Ötekisindeyse, Gürsel'in komada kaldığı henüz yaşamakta olduğu haberi veriliyordu.

Büroda sabahlara değin bir arkadaş yatıyordu. Tek görevi, Gürsel'in durumunu saat başı izlemekti. Cumhurbaşkanı gecenin, ya da sabahın hangi saatinde ölecek olursa, son duruma göre gazeteyi basıp verecektik.

Çok ıztıraplı gecelerdi. Çünkü nöbetçi arkadaş Gülhane'yi arıyordu.

Gürsel'in derin komada olduğu haberini alırsa, yaşadığını belirleyen gazeteyi baskıya hazırlıyorduk.

Fakat Gülhane'den kimi saatler, geceler, hıçkırmaya başladı şeklinde haberler yansıyordu. Gürsel'in hıçkırmaya başlaması, ölmek üzere olduğunu kanıtlıyordu.

Makine dairesine sesleniyorduk: 'Hıçkırıyor!'

Bütün makine işçileri haydii. Gürsel'in öldüğünü haber veren kalıbı makineye takıyorlardı.

Bir süre sonra, 'hıçkırığın kesildiği' haberini alıyor; Hıçkırık kesildi diye sesleniyorduk rotatif işçilerine.

Gürsel'in öldüğünü gösteren gazete sayfaları rotatiften çıkarılıyor, yaşamakta olduğunu gösteren sayfalar takılıyordu.

(…) Karşısında duran iki askeri doktoru dinledi: 'Sayın Gürsel'in artık Cumhurbaşkanlığı görevini yapmasına olanak yok. Bitkisel yaşama girdi. Ne kadar süre bu durumda yaşayacağı belli değil. Görevini fiilen yürütmesi beklenemez. Bu durumu size iletmeye geldik.

Gülhane Hastanesinde görevli iki doktorun söylediklerini dinleyen Demirel; 'Bu durumu bir rapor haline getirebilir misiniz?' diye sordu.

Nöroloji uzmanlarının hemen hepsinin bu karara imza atacaklarını söylediler. Bir iki gün sonra, Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik Ozansoy, hazırlanan raporu başbakanın önüne koydu.

Hukuk açısından raporun geçerliliği sağlamdı. Ama bu rapor nereye gönderilecekti? Sonunda, bu raporun bir hükümet yazısı ile TBMM'ye gönderilmesi ve yeni bir Cumhurbaşkanı seçiminin yapılmasının önerilmesine karar verildi.

Demirel önüne konulan raporun altındaki imzaları saydı. 38 kişinin imzası vardı.

27 Mayıs ihtilalini de 38 kişi yapmıştı. Bir yazgının belirmesi miydi bu koşutluk?

'Çok trajik bir sonuç' dedi kendi kendine, Demirel.

38 kişiyle Çankaya'daki adamı indirmiş 38 kişiyle Çankaya'ya çıkmıştı. Dönemini tamamlayamadan, 38 imzalı bir raporla görevinden ayrılıyordu." (Arcayürek,1985:79-88)

27 MAYIS DARBESİ ANALİZLERİ

Yıllar boyunca çeşitli müellifler 27 Mayıs darbesi ile ilgili kanaatlerini ortaya koymuşlardır. Şimdi de bu görüşlere göz atalım.

Kültür eski Bakanlarından Namık Kemal Zeybek, darbeden şöyle bahsediyor: O dönem kötü bir dönem oldu, insanlar tutuklandı, yargılandı, vicdansızca idam kararları verildi, infazlar yapıldı. Demokrat partiyi demokrasi karşıtı olarak suçlayıp darbe yapanlar demokrasiyi ve hukuku hiçe sayan bir yönetim kurmuşlardı. (Zeybek,2014:24).

Gazeteci yazar Hasan Cemal 27 Mayıs Darbesi ile ilgili şu yorumu yapıyor: 27 Mayıs, Türkiye'de siyasal kutuplaşma ve istikrarsızlığın tohumlarını attı. Askerin siyasete daha çok karışmasını mümkün kılan, sivil siyasetin alanını daraltan, böylece yeni darbelere kapı aralayan bir rejim yarattı.27 Mayıs olmasaydı, Türkiye'de 12 Mart, 12 Eylül darbeleri de olmaz, bir 28 Şubat, bir 27 Nisan da yaşanmaz, 2000'lerdeki Balyoz, Sarıkız, Ayışığı gibi tertipler de sahneye çıkmazdı.27 Mayıs'ın, son yarım yüzyılın siyaset meydanında 'kötülüklerin anası' olarak tarihe geçtiğini düşünüyorum. (Cemal,2010).

Gazeteci Rauf Tamer'e göre; 27 Mayıs Darbesi ile Türkiye'de bir kötü çığır açılmıştır. Ondan sonraki bütün müdahaleler, 27 Mayıs'ın açtığı çığırdan kaynaklanıyor. 12 Mart, 12 Eylül, 28 Şubat... Bunların hepsine 27 Mayıs yeşil ışık yakıp cesaret verdi. -Yol oldu. Teslimiyetçi ve davetkâr siviller de zaten tüy dikti. Daha birkaç ay evveline kadar 'Ordu Göreve' yazılı pankartlar görmedik mi? (Tamer,2010).

Gazeteci Hadi Uluengin'e göre darbenin ardından ülkemizde bir kışla vesayeti kurulmuştur. Bu, aynı darbeyle birlikte cihet-i askeriyenin siyasete burun sokmak cüret ve cesaretini bir normale dönüştürmesidir! **Tam elli yıldan beri politika kışla vesayeti altındadır**. (Uluengin,2010)

D. Mehmet Doğan'a göre hala 27 Mayıs Darbesi'ni 'devrim' olarak gören ve anan kesimler mevcuttur. 27 Mayıs, Mayıs bayramlarının üçüncüsü idi: 1 Mayıs "Bahar bayramı", 19 Mayıs "Gençlik ve Spor Bayramı" ve 27 Mayıs "Hürriyet ve Anayasa Bayramı." 12 Eylül darbecileri halka zulüm olan bu bayramı kaldırdılar. Bununla birlikte Türkiye'de hâlâ 27 Mayıs'ı kutlamak isteyen bir hayli halk düşmanı vardır. Onların literatüründe 27 Mayıs askerî bir darbe değil, "devrim"dir! (Doğan D. Mehmet,2010).

Gülay Göktürk, aydınımızın darbe konusundaki ikilemine şöyle parmak basar: Seksenlerin başında demokrasimize yönelik bu korkunç suikastı bayram günü olmaktan çıkardık çıkarmasına ama 27 Mayıs 1960 "ilerici-demokrat" kamuoyunun gözünde daha yıllar yılı "iyi darbe" olmaya devam etti.

Seksenli ve hatta doksanlı yıllar darbelere karşı tutumun amalı yıllarıydı: Evet, darbeler kötüydü ama seçilmişler yoldan saptığında kaçınılmaz hale gelebilirdi. Evet, 27 Mayıs olmasa iyi olurdu ama Bayar-Menderes faşist diktatörlüğünden çıkışın da başka yolu yoktu. Evet, darbecilik savunulamazdı ama bütün darbeleri aynı kefeye koymak da olmazdı. Evet, 27 Mayıs bir darbeydi ama ilerici bir Anayasa getirmişti. (Göktürk,2010).

Altemur Kılıç da 27 Mayıs Darbesi'nin kınanması gerektiğini savunanlardandır. Darbeleri kınayacaksak asıl 27 Mayıs'ı kınamalıyız. Asıl kötü darbe oydu. Ordunun hiyerarşisi dışında yapılan gerçek bir cunta darbesiydi. Ama kimse 27 Mayıs'tan fazla bahsetmiyor. (Kılıç,2012).

Dönemin büyükelçilerinden Oğuz Gökmen'e göre; 27 Mayıs Darbesi, 14 Mayıs'ta ortaya çıkan milletin iktidarına karşı bir rövanş hareketinden başka bir şey değildi. Bu konuda kamuoyunun, benim de aralarında bulunduğum çok büyük bir çoğunluğu samimi olarak 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni, 14 Mayıs 1950 seçimleri mağlupların bir rövanşı olarak değerlendirmektedir. Akıl almaz yalan ve dolanlarla askeri 'dolduruşa' getirmişlerdir. Bu gerçek günümüzde bizzat o dönemin hazırlayıcılarının da kabul ve itiraf ettikleri bir husustur. (Gökmen,1999:291).

Dönem Bakanlarından Rüknettin Nasuhioğlu'na göre; "27 Mayıs baştan aşağı sosyal bir cinnettir." (Nasuhioğlu,2010).

27 Mayıs askerî darbesi bir 'devrim' olarak adlandırıldı. 1963'te, İsmet İnönü hükümeti tarafından 'Hürriyet ve Anayasa Bayramı' adıyla resmî bayram ilan edilerek kutlanmaya başladı. 1960'tan 1983'e kadar çocuklara bir 'devrim' olarak okutuldu.

Gülay Göktürk'e göre; 1963'ten 1982'ye kadar kanlı bir darbenin "**bayram**" olarak kutlandığı utanç verici bir dönem yaşandı. Ülkede kendisine aydın, ilerici, solcu, sosyalist, sosyal demokrat diyen herkesin darbeyi kayıtsız şartsız alkışladığı bir dönemdi bu... Hürriyet ve Anayasa Bayramı adı verilen bu "bayram" her yıl Anayasa Mahkemesinde yapılan törenlerle kutlanırdı. (Göktürk,2010).

Özgürel'in naklettiğine göre; Parlamentoya verilen küçük yetkiler dahi bir 27 Mayıs tepkisi olan 'sivil dikta' retoriği ile karşılık buluyordu. Başbakan Menderes ve iki arkadaşının asılmasıyla sonuçlanan 27 Mayıs 'Hürriyet ve Anayasa Bayramı' artık kutlanmıyor olsa bile içinde yaşadığımız devlet onun eseriydi. (Özgürel,2010).

27 Mayıs darbesinden sonra ilginç bir şey oldu, banknotlara ilk defa olarak eli silahlı bir asker kondu, Ankara'daki Zafer Anıtı'ndan bir kesit büyütülüp paraya yerleştirildi ve bu para 28 yıl tedavülde kaldı. Askerin siyasetteki varlığının 28 yıl boyunca gündelik kanıtıydı bu paralar. (Şimşek,2010).

Darbeyi sadece imtiyazlarını kaybetmiş mutlu azınlık desteklivor gözükmektedir. 27 Mayıs Darbesi sonrası babası şehrin valisi yapılan subay çocuğu Oktay Ekinci, bu şahıslardan biridir. "Erzincan'daki "**devrim günleri**"mizden anımsadıklarım arasında 'Orduevinde dans yarışması'nı da anlatmam lazım."Devrim Balosu"nda dans yarışmasını kazanan çiftlere ödül olarak 'şampanya' verildiğini, şampiyonlarla aynı masayı paylaşmamızdan anımsıyorum… Bize 'çocuklar içmez' demeleri bir yana, 'kulaklarınızı tıkayın' diyerek coşkuyla patlatmaları nasıl unutulabilir? İlerleyen yaşlarımda o coşkuların nedenlerini öğrendikten sonra her 27 Mayıs'ta 'kulaklarımı tıkıyorum!' Çağın en demokratik anayasasını ülkeye armağan edenleri; hatta İstanbul'daki Bayezit Meydanı'na 'Hürriyet Meydanı' denilmesine neden olanları; aynı anayasayı, meydanın adıyla birlikte yok etmiş 12 Eylül faşizmiyle 'eş' tutan, sözde 'darbe karşıtı' söylemleri duymamak için." (Ekinci,2010).

Eski Bakanlardan Hasan Celal Güzel, 27 Mayıs Darbesi ile ilgili kanaatlerini açıklarken bir yandan da bir eylem planı önermektedir. "27 Mayıs'ın hesabının sorulması, eski defterlerin karıştırılması olarak değerlendirilemez. Zira, hâlâ 27 Mayıs'ın başlattığı militarizmin ve jüristokrasinin sıkıntılarını çekiyoruz. 27 Mayıs'ın hesabının sorulması, aslâ bir 'intikam' değil, tarih önünde, geleceğe uzanan bir siyasî ve hukukî tespittir. Açıkçası 27 Mayıs'ı tasfiye etmeden 'Darbeler Dönemi'ni kapatamayız.

27 Mayıs'ın hesabının sorulması ve mağdurlarına resmen iade-i itibarda bulunulması için şunlar yapılmalıdır:

1. Bir sivil toplum kuruluşu, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na, 27 Mayısçılar aleyhinde hazırlayacakları dosyayı sunarak dâva açılmasını talep edebilir. Ağır Ceza Mahkemesi de iddianameyi inceleyerek 27 Mayısçıların suçunu sabit görür; ancak zaman aşımına uğradığı için mahkûmiyet kararı veremez. Bu, yargı önünde bir durum tespiti olur.

2. TBMM'de 27 Mayıs hakkında bir 'Meclis Araştırması' açılır. Araştırma neticesinde, millet iradesi önünde 27 Mayıs'ın ve 27 Mayısçıların durumu tespit edilerek millete ilân edilir.

3. Türkiye'nin inisiyatifiyle bir 'Darbe Suçlarına İlişkin Uluslararası Anlaşma' hazırlanarak imzalanmalıdır. Bu anlaşmada; -Darbe suç olarak kabul edilmeli, -Darbe suçlarında zaman aşımı uygulanmayacağı belirtilmeli, -İç hukuktaki, -1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesinde olduğu gibi- sorumsuzluk kayıtlarının sonuç doğurmayacağı belirtilmelidir. -Ayrıca, son yüzyılda yapılan darbelerin, zaman aşımına bakılmaksızın yargı önüne getirileceği de hükme bağlanmalıdır.

4. 27 Mayıs'tan başlanarak tarih kitaplarında ve okullardaki derslerde, darbeler olumsuz sonuçlarıyla demokratik bir açıdan ele alınmalı ve askerî okullar başta olmak üzere her seviyedeki okullarda demokrasi vurgusu yapılmalıdır.

5. Darbecilerin isimleri okul, tesis ve caddelerden kaldırılmalıdır.

Eğer demokrasimizin tekrar kazaya uğramasını istemiyorsak 27 Mayıs'ın mutlaka hesabını sormalıyız." (Güzel,2010).

KAYNAKÇA

Ağaoğlu Samet, (1967), Arkadaşım Menderes, İstanbul: Baha Mtb
Ağaoğlu Samet, (1972), DP'nin Doğuşu ve Yükselişi, İstanbul: Baha Mtb
Ağaoğlu Samet, (1972), Marmara'da Bir Ada, İstanbul: Baha Mtb
Ahmad Feroz, (1999), Modern Türkiye'nin Oluşumu, İstanbul: Kaynak Yay
Akdoğan Lütfü, (2011), Hatıralar, Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları
Akıncı Cengiz, (1999), İrtica, İstanbul: Kaynak Yay
Akman Nuriye, (1999), Mebus Burcu, İstanbul: Dünya Yay
Apuhan Recep, (1993), Öteki Menderes, İstanbul: Timaş Yay
Arcayürek Cüneyt, (1985), Bir İktidar, Bir İhtilal, Ankara: Bilgi Yay
Arcayürek Cüneyt, (1989), Darbeler ve Gizli Servisler, Ankara: Bilgi Yay
Arcayürek Cüneyt, (1985),Demirel Dönemi, Ankara: Bilgi Yay
Arzık Nimet, (1966), Bitmeyen Kavga, Ankara: Kurtuluş Matb
Aksoy (İleri) Cahide, (2012), Yassıada'dan Mektup Var, İstanbul: Timaş Yay
Aydemir Talat, (2010), Aydemir'in Hatıraları, İstanbul: Yapı Kredi Yay
Aytaman Reha, (1993), Dışişlerinde 42 Yıl, İstanbul: Milliyet Yay
Ayverdi Samiha, (1984), Hey Gidi Günler, İstanbul: Hülbe Yay
Azak Gürbüz, (1998), Ben Adnan Menderes, İstanbul: Zafer Yay

Baban Cihat, (1970), Politika Galerisi, İstanbul: Remzi Kitabevi
Bağcı Hüseyin, (1990), DP'nin Dış Politikası, Ankara: İmge Yay
Barlas Mehmet, (2000), Darbeler ve Kavgalar Dönemi, İstanbul: Birey Yay
Başgil A. Fuat, (1990), Hatıralar, İstanbul: Boğaziçi Yay
Başkaya Fikret, (1991), Paradigmanın İflası, İstanbul: Doz Yay
Bayar Celal, (1999), Kayseri Cezaevi Günlüğü, İstanbul: Yapı Kredi Yay
Bayar Celal, (1986), Başvekilim Adnan Menderes, İstanbul: Yaşam Kitapevi
Bila Hikmet, (1999), CHP, İstanbul: Doğan Kit.
Bilgiç Saadettin, (1998),Hatıralar, İstanbul: Boğaziçi Yay
Birand M. Ali, (1999), Demirkırat, İstanbul: Doğan Kit
Bostancı M. Yaşar, (1987), Acılı Günler, İstanbul: Tekin Yay
Bostancı M. Yaşar, (1990), Paşalar Politikası, İstanbul: Tekin Yay
Bozdağ İsmet, (1986),Demirkırat Aldatmacası, İstanbul: Emre Yay
Bozbeyli Ferruh, (2009),Yalnız Demokrat, İstanbul: Timaş Yayınları
Bölügiray Nevzat, (2009), Geçmişten Geleceğe, İstanbul: Tekin Yayınevi
Burçak Rıfkı Salim, (1998), On Yılın Anıları, Ankara: Nurol Matbaacılık
Cansın Haluk, (2004), Unutmaya Kıyamadıklarım, İstanbul: Yapı Kredi Yay
Çağlayangil İ. Sabri, (1999), Anılarım, İstanbul: Güneş Yay
Çelikoğlu Adnan, (2010), Bir Darbeci Subayın Anıları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
Çınarlı Mehmet, (1999), Altmış Yılın Hikâyesi, Kitapevi, İstanbul,
Demirsoy Ramazan Mv. (1997), Demokrasi Oyununda Figürandım, İstanbul: Bayrak Yay
Dilipak Abdurrahman, (1990), Menderes Dönemi, İstanbul: Beyan Yay
Dilligil Turhan, (1988), İmralı'da Üç Mezar, İstanbul: Dem Yay
Dursun Davut, (2000), Ertesi Gün, İstanbul: İşaret Yay
Erkanlı Orhan, Bnb. (1972), Anılar, Sorunlar, Sorumlular, İstanbul: Baha Mtb
Esin Numan, Bnb. (2005), Devrim ve Demokrasi, Bir 27 Mayısçının Anıları, İstanbul: Doğan Kit.
Faik Bedii (200l), Matbuat Basın Derken... Medya, İstanbul: Doğan Kit.
Gökdemir Ayvaz, Öztuna Yılmaz, (1987), Türkiye'de Askeri Müdahaleler, İstanbul: Tercüman Yay
Gökmen Oğuz, (1999), Bir Zamanlar Hariciye, İstanbul:?
Günver Semih, (1985), F. Rüşdü Zorlu'nun Hikayesi, Ankara: Bilgi Yay

Gürkan İhsan, (2002), Bir Generalin Askeri ve Akademik Hatıraları, İstanbul:-Kastaş Yay
Gürsoy İdris, (2012), Darbeye 100 Gün Kala, İstanbul: Zaman Kitap
Gürsoy İdris, (2012), 9 Subay Olayı ve Samet Kuşçu, İstanbul: Kaynak Kitap
Gürsoy İdris, (2012), Darbenin Şahitleri, İstanbul: Kaynak Kitap
Güner A.Oktay,(1995), Her Yönüyle Tevfik İleri, Ankara: T.D.V. Yay
İmre Halil Mv. (1976), Bir Ömür, Üç Kitap, Ankara: Ayyıldız Mtb
İpekçi Abdi - Coşar, Ömer Sami, (1965), İhtilalin İçyüzü, İstanbul: Milliyet Yay
Karakuş Emin, (1977), İşte Ankara, İstanbul: Hürriyet Yay
Kahraman H. Bülent, (1995), Sağ Türkiye ve Partileri, Ankara: İmge Yay
Karaosmanoğlu Y. Kadri, (1993), Politikada 45 Yıl, İstanbul: İletişim Yay
Kayra Cahit, (1995), 1938 Kuşağı, İstanbul: Cem Yay
Kırkıncı Mehmet, (2004), Hayatım ve Hatıralarım, İstanbul: Zafer Yayınları
Kocatürk Kenan Kurm. Alb. (1999), Bir Subayın Anıları, İstanbul: Kastaş Yay
Koçaş Sadi Kurm. Alb. (1977), Atatürk'ten 12 Mart'a, Cilt II, İstanbul, May Yay
Koçak Cemil, (1986),Türkiye'de Milli Şef Dönemi, Ankara: Yurt Yay
Madanoğlu Cemal, Org. (1982), Anılar, İstanbul: Evrim Yay
Mısıroğlu Kadir, (1993), Üstad NFK, İstanbul: Sebil Yay
Mısıroğlu Kadir, (1995), Geçmiş Günü Elerken II, İstanbul: Sebil Yay
Naskali Gürsoy, Emine, (2006), Zindanlar ve Mahkûmlar, İstanbul: Babil Yay.
Öymen Örsan, (1986), Bir İhtilal Daha Var, İstanbul: Milliyet Yay
Özdemir Hikmet (1995), Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul: İz Yay
Özdağ Ümit, (1997), 27 Mayıs İhtilali, İstanbul: Boyut Yay.
Özdağ Ümit, (1997), Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri, İstanbul: Boyut Yay.
Özek Ali-Yıldırım Ramazan, (2012), Ali Özek'in Hatıraları, İstanbul: Düşün Yayıncılık
Önder Necmettin, Mv.(1990), Yassıada'da Milli İrade Nasıl Mahkum Edildi? İstanbul: Dem Yay
Öztürk Muhsin, (2011), 27 Mayıs Devleti 1960, İstanbul: Ufuk Yayınları
Perkins John, (2009), Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları, Ankara: April Yayıncılık,
Sarol Mükerrem, (2014), Bilinmeyen Menderes, Cilt:1, İstanbul: İnkılap Yayınevi,
Sarol Mükerrem, (2014), Bilinmeyen Menderes, Cilt:2, İstanbul: İnkılap Yayınevi,
Seyhan Dündar, Yrb.(1966), Gölgedeki Adam, İstanbul: Nureddin Uycan Matbaası

Şen Erdal, (2010), "Yassıada'nın Sessiz Tanıkları" İstanbul: Zaman Kitap
Toker Metin, (1990), DP'nin Altın Yılları, Ankara: Bilgi Yay
Toker Metin, (1992), İsmet Paşalı Yıllar, 1961-1965, Ankara: Bilgi Yay
Turgut Mehmet Mv. (1993), Siyasetten Kesitler, İstanbul: Boğaziçi Yay
Turgut Mehmet, (1991), Siyasetten Portreler, İstanbul: Boğaziçi Yay
Turhan Talat, Yrb. (1986), Bomba Davası, İstanbul: Kastaş Yay
Tünay Bekir, Kurm. Alb, (1977), Menderes Devri Anıları, İstanbul: Nilüfer Matbaa
Ulay Sıtkı, Tümg. (1990), Giderayak,İ stanbul: Milliyet Yay
Urgan, Mina, (1999), Bir Dinozorun Anıları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
Yalçın Soner - Yurdakul Doğan, (2000), Bay Pipo, İstanbul: Doğan Kit.
Yamak Kemal, Org, (2006), İstanbul: Doğan Kit.
Yavuzalp Ercüment, (2016), Menderesle Anılar, Ankara: Bilgi Kit
Zeybek Namık Kemal, (2014), Siyaset Yolu, İstanbul: Doğan Kitap

GAZETE - DERGİ ve İNTERNET SİTELERİ

AA, 28.05.2018
Acarol Ahmet, (2012), https://harbi-harbiye.blogspot.com/2012/09/, 17.9.2012
Ahmad Feroz, (2010), Habertürk, 27.5.2010
Akit, (2010),
Akkaya Ahmet Yaşar, (2013), Dünya Bülteni, 01.02.2013
Aköz Emre, (2010), Sabah, 27.5.2010
Akşam, (2012), 08.9.2012
Akşam, (2012), 21.9.2012
Alatlı Ertuğrul, (2011), Derinhaber, 25.5.2011

Altuğ Kurtul, (2012), Sabah 01.10.2012
Apaydın Burhan, (2012), harbi-harbiye.blogspot.com/2011/09/27, 17.9.2012
Arslan Seyit, (2013), 27.5.2013
Asal Talat,(2000), Sabah Gazetesi, Ocak 2000
Aydemir Talat, (2010), Star Gazetesi, 14.05.2010
Bamyacı Şule, (2013), kelimelerkavramlar.blogspot.com/2013/04, 29.4.2013,
Bardakçı Murat, (2020), Habertürk, 26.05.2020
Başar Ahmet Hamdi, (2010), Aksiyon,24.05.2010
Baysan Bayar, (2010). https://harbi-harbiye.blogspot.com/2010/06/, 31.5.2010
Bilir Hasan Serdar, (2013), T24, 27.05.2016
Birgit Orhan, (2009), Vatan, 8.2.2009
Birgit Orhan, (2011), 19.9.2011
Cemal Hasan, (2010), Milliyet, 27.5.2010
Coşkun, Mehmet, Akit Gazetesi, 25.9.2000
Çalışlar Oral, (2008), Radikal
Çalışlar Oral, (2010), Radikal 25.05.2010
Çınar İbrahim, (2011), İnernethaber, 27.05.2011
Çevikalp Mesut, (2010), Aksiyon, 31.05.2010
Çiçek Nevzat, (2010), aktifhaber.com, 27.5.2010
Demir İbrahim, (1995), Yüzyüze Görüşme
Demirer Mehmet Arif, (2010), mehmetarifdemirer-4.blogspot.com/2018/08, 31.5.2010
Demirer Mehmet A. (2011) https://dpkayseri5.blogspot.com/2013/07/, 10.01.2011
Derinhaber, (2011), 20.9.2011
Diker Tevfik, (2010), Analitik Bakış, 1.9. 2010,
Doğan D. Mehmet, (2010), Vakit, 27.5.2010
Dülger Mehmet, (2011), ankaradanbak.blogspot.com/2011/07, 18.07.2011
Emre Süleyman Arif, (2012),15 10.2012
Er, Ahmet Yzb. (1999), Gündüz Gazetesi, Kasım
Er Ahmet, (2012), Star, 17.5.2012
Er Ahmet, (2012), 4.6.2012
Er Ahmet, (2014), Sabah, 26.05.2014
Erdelhun Rüştü, (2012), Haber 7, 06.01.2012
Erkan Muzaffer, (2012), Star, 18.09.2012

Ekinci Oktay, (2010), Cumhuriyet, 27.5.2010
Faik Bedii, (2012), Haber 7, 27.6.2012
Fırat Abdülmelik, (2008), Aktüel
Göktürk Gülay, (2010), Bugün, 28.5.2010
Göktepe Cihat, (2012), Haber 7, 22.5.2012
Görmüş Alper, (2011), harbi-harbiye.blogspot.com/2011/09/, 19.9.2011
Gürsoy Nilüfer, (2010), Bugün, 23.8.2010
Gürsoy Nilüfer, (2012), Yeni Şafak, 28.05.2012
Gürsoy Nilüfer, (2014), ulusalhaber-ulusalajans.blogspot.com/2014/09
Gürsoy İdris, (2011), 10.01.2011
Gürsoy İdris, (2011),14.02.2011
Gürsoy İdris, (2011), 18.07.2011
Gürsoy İdris, (2011), 19.09.2011, http://harbi-harbiye.blogspot.com/ 2011/09/27
Gürsoy İdris, (2011), 26.12.2011
Gürsoy İdris, (2012), 16.01.2012
Gürsoy İdris, (2013), 29.4.2013
Gürsoy İdris, (2013), 8.07.2013
Gürsoy Gençay, (2012), Yenisöz, 06.03.2020
Gültekin Necati, (2011). turkocaklari.org.tr/soylesiler/, 30.5.2011
Güzel Hasan Celal, (2010), Radikal, 28.5.2010
Hazer Vedat, (2010), 31.5.2010
Hürriyet Gazetesi, (2002), 27.05.2002
Ilgaz, Afet, Milli Gazete, 20.9.2000
Karaman Nazif, (2010), Vakit, 27.5. 2010
Karaman Suphi, (2010), Star Gazetesi, 24.5.2010
Karaosmanoğlu Yakup Kadri, (2012).Timetürk, 15.04.2012
Kalyoncu Cemal, (2010), 07.06.2010
Kalyoncu Cemal, (2013), 27.5.2013
Kılıç Altemur, (2010), harbi-harbiye.blogspot.com/2010/06/, 31.5.2010
Kılıç Altemur, (2012), Timetürk, 22.8.2012
Kırdar Üner, (2010), Radikal, 25.5.2010
Kırdar Erdem, (2010), Radikal, 25.5.2010
Kuzu Burhan, (2012), Star, 18.12.2012
Kurmel Hakkı, (2013),Sabah,27.5.2013

Kuşçu Samet, (2011), Yeni Şafak, 06.06.2011
Koçak Cemil, (2010), Habertürk, 27.5.2010
Koç Rasim, (2013), Haberler.com, 27.5.2013
Koru Fehmi, (2011), 19.9.2011
Menderes Aydın, (2011), 26.12.2011
Muradoğlu, Abdullah, Yeni Şafak, 7.9.2000
Namlı Haşim, (2012), 11.6.2012
Naskali Emine Gürsoy, (2010), Bugün, 23.8.2010
Naskali Emine Gürsoy, (2011), 8.8.2011
Naskali Emine Gürsoy, (2012), 17.9.2012
Nasuhioğlu Rüknettin, (2010), harbi-harbiye.blogspot.com/2010/06/, 31.5.2010
Nokta Dergisi, (1986), 01.06.1986
Oğuz Kürşad, (2010), Habertürk, 27.5.2010
Oktay Emre, (2011), harbi-harbiye.blogspot.com/2011/09/, 19.9.2011
Oktay Emre, (2012), Türkiye, 08.06.2012
Oktay Emre, (2013), Sabah, 16.7.2013
Oktay Emre, (2010), demokratlarkulubu.blogspot.com/2018
Oktay Emre, (2019), AA, 27. 5. 2019
Okutan Ekrem, (2010), Stargazete.com, 17.7.2010
Öğe Sabri, (2020), Darbelerin Anatomisi (1) haberajanda.net, 23.02.2020
Özgürel Avni, (2009), Radikal, 4.11.2009
Özgürel Avni, Radikal Gazetesi 10.3.2010
Özgürel Avni, (2010), 24.05.2010
Özgürel Avni, (2012), 17.12.2012
Polatkan Mutahhare, (2010), Haber 7, 6.12.2010
Polatkan Mutahhare, (2013), sondevir.gaste24.com/
Polatkan Nilgün, (2013), sondevir.gaste24.com/
Radikal Gazetesi, (2008), 27.5.2008
Radikal Gazetesi, (2007), 19.1.2007
Radikal Gazetesi, (2011), 19.07.2011
Sabah Gazetesi, (2007), 10.09.2007
Sancar Ahmet Hamdi, (2010), harbi-harbiye.blogspot.com/2010/06/, 31.5.2010
Selçuk Sami, (2012), Vatan, 17.01.2012
Soyuyüce Şefik, (2011), Derinhaber, 20.9.2011

Sosyal İlhami, (2012), Haberler.com, 15.5.2012
Şen Erdal, (2010), Sabah, 07.12.2010
Şimşek Seda, (2010), Bugün, 23.8.2010
Şimşek Seda, (2011), Bugün, 19.9.2011
Tanrıverdi Adnan,(2010), Analitik Bakış, 28.5. 2010
Tamer Rauf, (2010), Hürriyet, 27.5.2010
Tatlıcan İsa, (2014), Sabah, 26.05.2014
Tercüman Gazetesi, (1960), 03.06.1960
Topuz Hıfzı, (2013), Habertürk, 21.02.2013
Uluengin Hadi, (2010), Hürriyet, 27.5.2010
Velidedeoğlu Hıfzı Veldet, (2010), 24.05.2010
Yayla Atilla, (2010), 24.5.2010
Yazıcı Serap, (2010), earsiv.sehir.edu.tr, 24.05.2010
Yeni Akit, (2012), 31.10.2012
Yolaç Malik, (2012), Haberler.com, 25.5.2012
Yürük Hüseyin, (2009), analitikbakış.com